T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

KARA FAZLÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE DÎVÂNI
(İnceleme-Tenkitli Metin)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa ÖZKAT

İSTANBUL, 2005

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

KARA FAZLÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE DÎVÂNI
(İnceleme-Tenkitli Metin)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa ÖZKAT

Danışman: Doç. Dr. Nihat ÖZTOPRAK

İSTANBUL, 2005

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Mustafa ÖZKAT'ın "Kara Fazli'nin Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin)" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

İmza

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Nihat ÖZTOPRAK ....
Üniversitesi Marmara

Üye : Prof. Dr. Orhan BİLGİN ....
Üniversitesi Marmara

Üye : Doç. Dr. Sabahat DENİZ ....
Üniversitesi Marmara

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun 14./07./2005 tarih ve 12 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Emine Gürsoy-NASKALİ
Müdür

İÇİNDEKİLER

SAYFA

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TENKİTLİ METNİN HAZIRLANMASINDA KULLANILAN NÜSHALAR, GÖZETİLEN ESASLAR VE TENKİDLİ METİN

Birinci Kısım

TENKİTLİ METNİN KURULUŞU

İkinci Kısım

KARA FAZLÎ DÎVÂNI'NIN TENKİTLİ METNİ

ÖN SÖZ

Köklü bir geçmişe sahip Klâsik Türk edebiyatının mimarları olan şairler, şiiri gönülde duyup; fikirde ummana ulaşmışlar; aynı sevgili için sevdaya tutulup sonsuz acılar çekerken yaşadıkları medeniyetin genel kabulleri içerisinde bilimin, sanatın, felsefenin, edebiyatın, kısaca hayatın tarihini yazmışlardır.

Aynı güzele meftun, aşk acısıyla kıvranan ve aynı kaderi yaşamak üzere halk edilmiş bu gönül erlerinin bir kısmı meydana getirdikleri mimarî yapının köşe taşlarını oluştururken, bir kısmı da bu köşe taşlarını birbirine bağlayan malzemeyi ortaya koymuşlardır. Fuzûlî, Bâkî, Nedim gibi adları Klâsik Türk edebiyatıyla birlikte anılan ve dönemine damgasını vurmuş büyük şairlerin yanında, çalışmamıza konu olan Kara Fazlî gibi şairler de üstatlarına yetişebilmek için gayret göstermişlerdir.

Kültür ve edebiyat tarihimizin şahıs ve eser kadrosu bakımından genişlik ve zenginliğine rağmen çalışmaların birkaç önemli şair üzerinde yoğunlaşması, bu köklü tarihin önemli bir cephesini oluşturan ikinci ya da üçüncü derecedeki şairlerle ilgili yeterince çalışma yapılmasını geciktirmiştir. Klâsik Türk edebiyatının bir bütün olarak değerlendirilebilmesi için, biyografik eserlerde adı geçen bütün sanatkârların incelenerek tanıtılması son derece önemlidir.

Klâsik Türk edebiyatında *Gül ü Bülbül* mesnevisi ile tanınmış ve Kanûnî Sultan Süleyman devri şairlerinden olan Kara Fazlî'nin mesnevisinin yazma nüshaları daha o devirde çoğaltılıp elden ele dolaştığı ve Alman müsteşrik Hammer tarafından 1834 yılında Almanca'ya tercüme edilerek *Das ist Rose unt Nachtigall* adıyla Leipzig'de yayımlandığı halde, yerli araştırmacılar tarafından kütüphanelerin tozlu raflarından kurtarılması ancak son birkaç yılda gerçekleşebilmiştir (Nezahat Öztekin; *Fazlî, Gül ü Bülbül,* Akademi Kitabevi, İzmir-2002).

Bu hususlar göz önünde tutularak Kara Fazlî'nin *Dîvân*'ı, sözü edilen boşlukların bir ölçüde doldurulmasına katkı sağlamak amacıyla, tarafımızdan tez konusu olarak seçilip hazırlanmıştır.

Sunulan bu çalışma, esas itibariyle üç bölüm olarak ele alınmıştır:

Birinci bölümde, "Giriş" başlığı altında Kara Fazlî'nin yaşadığı devrin siyasî ve kültürel durumu özetlendikten sonra Klâsik Türk edebiyatında Fazlî mahlaslı şairler tanıtılmıştır.

İkinci bölümde, Kara Fazlî'nin hayatı, eserleri, edebî kişiliği ve *Dîvân*'ı incelenmiştir.

Şairin hayatı, tezkireler başta olmak üzere, kendi eserleri ve biyografik kaynaklara dayalı olarak aktarılmaya çalışılmıştır. Biyografik kaynaklarda yer alan değerlendirmeler de göz önünde bulundurularak eserleri tanıtılmış, şairliği ve şiirlerinin özellikleri ile dil ve üslûbu hakkında genel değerlendirmeler yapılmıştır. Daha sonra Kara Fazlî Dîvânı bir bütün olarak ele alınarak şekil ve muhteva özellikleriyle dil ve ifade özellikleri açısından daha ayrıntılı incelemeye tâbi tutulmuştur.

İnceleme kısmında tespit edilen hükümleri desteklemek amacıyla seçilen beyitler, ortaya konulan tenkitli metinden alınmıştır. Alıntı yapılan beyitlerin altına nazım şekli, şiirin nazım şekli içerisindeki sırası ve beyit numarası belirtilmek suretiyle

verilmiştir. Örneklerde transkripsiyona uyulmuş ve bazı zarurî haller dışında beyitlerin tekrar edilmemesine özen gösterilmiştir.

Bu bölümde elde edilen veriler sonuç bölümünde maddeler halinde özetlenmiştir.

Üçüncü bölümde, elimizde mürettep bir *Dîvân*'ı bulunmayan Kara Fazlî'nin şiirlerinin yer aldığı mecmualar tanıtılıp, metin hazırlanırken takip edilen yol belirtildikten sonra, derlenen *Dîvân*'ın transkripsiyonlu metni verilmiştir. Kaynaklarda yer alan şiirlerde nüsha farklılıkları, metin içinde yer alan ayet ve hadis alıntıları ile Arapça ve Farsça beyitlerin anlamları da dipnotlarda gösterilmiştir.

Çalışmamızın sonunda yararlanılan kaynaklar "Bibliyografya" başlığı altında verilmiş, beyitlerin anlamlandırılmasına yardımcı olmak amacıyla bir "Lügatçe" eklenmiştir.

Yorum ve değerlendirmelerde beyitlerin yanı sıra özel isimlerde de uzun sesler gösterilmiş, diğer kelimelerde ise Türk Dil Kurumu'nun *İmlâ Kılavuzu* (Ankara 1996)'na uyulmuştur.

Gayret ve samimiyetle ortaya koyduğumuz bu çalışmamızda, doğruya en yakın bir metin elde etmeye ve tespitlerimizde objektif olmaya özen gösterdik. Ancak, yanlış ve eksiklerden münezzeh olduğunu iddia edemeyiz. Bu konuda yapılacak uyarılar, doğruları görmemize yardımcı olacağı gibi ileriki çalışmalarımıza da ışık tutacaktır.

Bugüne kadar yalnızca *Gül ü Bülbül* mesnevisi üzerindeki değerlendirmelerle şairliği hakkında yorumlar yapılan Kara Fazlî'nin, bu çalışmayla ortaya konulmak istenen *Dîvân*'ı da göz önünde bulundurularak, daha geniş bir perspektif içerisinde değerlendirileceği inancındayız.

Çalışmam esnasında anlayış ve desteklerini esirgemeyen aileme, karşılaştığım problemlerin hallinde her zaman ilgi ve yardımlarını gördüğüm tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Nihat ÖZTOPRAK'a, görüş ve değerlendirmelerinden faydalandığım Sayın Prof. Dr. Orhan BİLGİN'e ve Doç Dr. Sebahat DENİZ'e sonsuz minnet ve şükranlarımı sunuyorum.

Mustafa ÖZKAT
İstanbul - 2005

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Mustafa ÖZKAT
Ana Bilim Dalı	: Türk Dili ve Edebiyatı
Programı	: Eski Türk Edebiyatı
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Nihat Öztoprak
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans – Haziran 2005
Anahtar Kelimeler	: Kara Fazlî, Dîvân, Gül ü Bülbül, Zâtî,

ÖZET

KARA FAZLÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE DÎVÂNI
(İnceleme - Tenkitli Metin)

Klâsik Türk edebiyatında *Gül ü Bülbül* adlı mesnevîsiyle tanınmış olan Fazlî, Kânûnî Sultan Süleyman devri (1520-1566) şairlerindendir. Adı Mehmet Ali olan ve İstanbul'da doğan şair, bir saracın oğlu olması nedeniyle "Saraç-zâde", esmer tenli oluşu nedeniyle de "Kara Fazlî" lakabıyla anılmıştır.

Fazlî'nin şairliği ile birlikte memuriyet hayatı, Kânûnî'nin şehzâdeleri Mehmet, Mustafa ve Selim'in sünnet edildiği 27 Haziran 1530 tarihinden sonra, adı geçen üç şehzâdenin dîvân kâtipliği ile geçmiş ve "reisü'l-küttâb"lığa yükseldiği Şehzâde Selim'in Kütahya valiliği sırasında ölümüyle son bulmuştur (Mayıs 1564).

Zâtî'nin öğrencileri arasında yer alan Fazlî, Üsküplü Riyazî'den Farsça tahsil etmiş, Şeyh Zarîfî Hasan Efendi'ye bağlanarak Halvetî tarikatına girmiştir. Tasavvufa eğilimine rağmen mutasavvıf bir şair değildir.

Tezkirelerin belirttiğine göre "hamse" sahibi olan şairin Dîvân ve Rubâ'iyyât'ından başka Hümây u Hümâyûn, Lüccetü'l-Esrâr ve Gül ü Bülbül adlı mesnevîleri ile manzum-mensur karışık olarak yazdığı Nahlistân, Tehniyet-nâme ve Duâ-nâme adlı eserleri vardır. Münşe'at'ı da bulunan şairin nesri de nazmı kadar güçlüdür.

Bilgili, faziletli, güzel söz söyleme sanatına vakıf, şiire hakim ve derviş mizaçlı bir kişiliğe sahiptir. Kelime oyunlarından uzak ve sade bir söyleyişe sahip şiirlerinde kelimenin ruhunu bulmuş, bir kuyumcu titizliği ile şiire duygu ve zekâ katmasını bilmiştir.

Şiir mecmualarını tarayarak derlediğimiz Dîvân'ında 34 kasîde, 38 musammat, 8 tarih, 153 gazel, 20 kıt'a ve 2 müfret yer almaktadır.

Dîvân'ında yer alan şiirlerinde Türkçe kelimelere ağırlık vermiş, deyim ve atasözlerinden de yararlanarak konuşma diline dayanan sağlam bir Türkçe oluşturmaya çalışmıştır. Bu özelliğinde Türkî-i Basit akımı ile birlikte Zâtî'nin etkisi büyük rol oynamıştır.

INTRODUCTION / GENERAL INFO

Name and Surname	: Mustafa Özkat
Department	: Turkish Language and Literature
Programme	: Old Turkish Literature
Adviser	: Asst. Prof. Nihat Öztoprak
Degree / Date	: M.A./ June, 2005
Key Words	: Kara Fazli (Fazli the Black), Divan (Collection of Poems), Gül ü Bülbül ("Rose and Nightingale"), Zati.

ABSTRACT

LIFE, LITERARY WORKS and PERSONALITY, and COLLECTION of POEMS OF KARA FAZLİ ("FAZLİ the BLACK")
(Critical Textual Study)

Famous for his poem Gül ü Bülbül ("Rose and Nightingale") in Classic Turkish Literature, Fazli has been a distinguished poet during the reign of Suleyman the Magnificent (1520-1566). His real name was Mehmet Ali. He was born in İstanbul as the son of a saddler so he was called "Saraç-zade" ("saddler's son"), and because he was dark skinned, he was also known as "Kara Fazli" ("Fazli the Black").

Not only was he an eminent poet of his age but also he emerged as the secretary in supreme council ("divan katibi") to three princes of Suleyman the Magnificent- Mehmet, Mustafa and Selim- in 27 June, 1530 when they were circumcised. The time when Prince Selim turned out to be the governor in Kütahya, he was promoted to the "reisü'l-küttab" and in May 1564, he passed away.

A student of Zati's, Fazli learnt Persian from Riyazi of Skopje, and he became a member of Halveti sect under Seyh Zarifi Hasan Efendi. Although he was highly interested in mystic Islam philosophy, he was not a theosophic poet.

Fazli is reported, in several documents, to have given literary works such as Divan ("a collection of poems") and Ruba'iyyat as well as Hümay u Hümayun, Leccetü'l Esrar and Gül ü Bülbül ("Rose and Nightingale"). Also among these were Nahlistan, Tehniyetname and Dua-name ("book of prayers")- his three literary works written in prose and verse. Having written also Münse'at, Fazli has been a distinguished writer as well as a poet.

A learned man of wisdom, very skillful in rhetoric, and very much noted in poetry, Fazli had a dervish-like temparement. He has discovered "the spirit of words" in his poems of plain Turkish, and he has meticulously put into them all his senses and wise.

His collection of lyric poems, which consists of 34 "kaside's"("panegyrics"), 38 "musammat", 8 "tarih" ("chronicles"), 153 "gazel's" ("ode", "ghazel"), 20 "kıt'a" ("stanzas") and 2 "müfret", has been brought together here in this thesis by the study of the magazines of poetry.

In his collection, he has paid special attention to the use of Turkish words and by making the most of idioms and proverbs and under the influence of the School of Türki-i Basit and Zati, he has highly relied on everyday spoken Turkish.

KISALTMALAR

a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
AKDTYK	Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
AKM	Atatürk Kültür Merkezi
bkz.	bakınız
c.	cilt
DTCF	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi
Ens.	Enstitü, Enstitüsü
Fak.	Fakülte, Fakültesi
g.	Gazel
h.	hicrî
Haz.	hazırlayan
İA	İslam Ansiklopedisi (MEB)
KB	Kültür Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı
ks.	Kasîde
kt.	Kıt’a
Ktp.	Kütüphane, Kütüphanesi
m.	milâdî
mak.	Makta
mat.	Matla
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
Mec.	Mecmua, Mecmuası
mrs.	Mersiye
msl. bkz.	Meselâ bakınız
mua.	Muaşşer
muh.	Muhammes
mur.	Murabba
mus.	Musammat
müf.	Müfred
müs.	Müseddes
nr.	numara
öl.	ölüm tarihi
RE	Kayseri Raşid Efendi Ktp.
s.	sayfa
sy.	sayı
tah.	Tahmis
tar.	Tarih
TA	Türk Ansiklopedisi
TDE Böl.	Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
TDEA	Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
tez.	Tez, tezi
TY.	Türkçe Yazmalar
TYDK	İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu
Ü.	Üniversite, Üniversitesi
v.	varak
Yay.	Yayın evi, Yayınları
Yl.	Yüksek Lisans

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1. Kara Fazlî'nin Yaşadığı Devrin Siyasî ve Kültürel Durumu :

XVI. yüzyılın başlarında doğan ve şair olarak tanınmasına vesile olan 27 Haziran 1530 tarihindeki sünnet düğününde Zâtî tarafından Kanûnî Sultan Süleyman'a takdim edilen Fazlî (öl. Mayıs 1564), Kânûnî Sultan Süleyman devri (1520-1566) şairlerindendir.

Fazlî'nin şairliği ile birlikte memuriyet hayatı, Şehzade Mustafa [h.921 – 26 Şevvâl 960 (1515 – 5 Ekim 1553)], Şehzade Mehmet [h.928 – 8 Şâban 950 (1522 – 6 Kasım 1543)] ve Şehzade Selim[h 24 Recep 931 – 27 Şâban 982 (28 Mayıs 1524 – 12 Aralık 1574)]'in sünnet edildiği 27 Haziran 1530 tarihinden sonra, adı geçen üç şehzadenin divan kâtipliği ile geçmiş ve "reisü'l-küttab"lığa yükseldiği Şehzâde Selim'in Kütahya valiliği sırasında ölümüyle son bulmuştur (Mayıs 1564).[1] Bu nedenledir ki Fazlî'nin yaşadığı devri araştırmak, bir bakıma Kanunî devrini siyasî, askerî ve kültürel açıdan incelemek demektir.

Yönetimde ilk icraatı, Yavuz Sultan Selim'in Mısır'dan getirdiği esirleri vatanlarına iade etmek olan Kânûnî Sultan Süleyman ile Osmanlı'da bir "adl ü ihsan" dönemi başlamıştır. Avrupalıların "Muhteşem Süleyman" (Magnifiand, Magnifique, der Prachtige) veya "Büyük Türk" (Grand Turc) dedikleri[2] Kanûnî Sultan Süleyman, tahtın tek varisi olarak kardeş kanı dökmeden 26 yaşında padişah olmuş ve 46 yıl saltanat sürmüştür. Yaptığı kanunları büyük bir titizlikle uyguladığı için de "Kanûnî" sıfatıyla anılmıştır.

İlk defa 1521 yılında Belgrad seferiyle Avrupa'ya ayak basan ve bu seferi 1526 yılında Macaristan'ın fethi ile tamamlayan Kanûnî, Yavuz Sultan Selim'in ölümünde devraldığı yaklaşık 6.557.000 km^2 (1.702.000 km^2'si Avrupa'da, 1.905.000 km^2'si Asya'da, 2.950.000 km^2'si Afrika'da) yüzölçümüne sahip Osmanlı Devleti'ni, 46 yıl sonra (1566) iki katından daha fazla (yaklaşık 14.893.000 km^2) bir imparatorluk haline getirmiştir (1.998.000 km^2'si Avrupa'da, 4.169.000 km^2'si Asya'da, 8.726.000 km^2'si Afrika'da).[3]

Bu devrede, Belgrat ve Rodos alınmış, bütün Avusturya toprakları ele geçirilmiş ve Macaristan, Osmanlı'nın bir eyaleti haline getirilmiştir. Avrupa ortalarına kadar yürüyen Osmanlı orduları, Viyana kapılarına dayanmıştır. Öte yandan Tebriz ve Bağdat alınmış, Asya ve Avrupa'daki sınırlar genişletilmiş ve kontrol altına alınmıştır.

---

[1] Önce Manisa Valisi Şehzade Mehmet'in (1542/3) divan kâtibi olan şair, şehzadenin genç yaşta ölümünden sonra Amasya Valisi Şehzade Mustafa'nın (1541-1553) divan katibi olmuş ve şehzadenin idam edilmesine kadar yanından ayrılmamıştır. Şehzade Mustafa'nın idamından sonra da Şehzade Selim'e (valilikleri: Manisa 1543-1558, Konya 1558/9, Kütahya 1559-1566) divan katibi olan şair, burada reisülküttaplığa kadar yükselmiştir.

[2] M. Tayyib Gökbilgin, "Süleyman I.", *İA*, MEB Yay., İstanbul-1970, XI, 99.

[3] Yılmaz Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul-1994, III, 75.

Barbaros Hayreddin Paşa komutasındaki Osmanlı donanması, Preveze Zaferi sonucunda Akdeniz'i bir iç deniz haline getirmiştir. Kısaca, Kânûnî Sultan Süleyman, uzun saltanatının sonunda devleti üç kıt'a üzerine yayılmış, dünyanın en güçlü ordusuna sahip; geniş, zengin ve haşmetli bir imparatorluk haline getirmiştir.

"Kânûnî devrindeki Türk haşmeti, Avrupalı tarihçileri şaşırtmıştır. d'Ohsson'dan (Tableau Général, VII, 443) en modern tarihçilere, meselâ büyük bir dünya tarihi yazmış olan Belçikalı Pirenne'e kadar eski ve yeni müellifler, Türkiye'nin bu devirde Almanya ve Rusya imparatorlukları ile Lehistan Krallığı ve Venedik Cumhuriyeti gibi 4 büyük Avrupa devletinden vergi alması ve Fransa Krallığı'nı himayesi altına kabul etmesi üzerinde bilhassa durmaktadırlar. Lehistan ve Rusya gibi daha az ehemmiyetli büyük devletler ise, bu yıllık vergiyi, Türkiye'ye değil, onun tâbii olan Kırım Hânlığı'na veriyorlardı. 1571'de 'Korkunç' denen Çar IV. İvan, Devlet Giray Han'la yaptığı muâhede mûcibince, 60.000 altın rublelik yıllık vergi vermekte devam etmeyi kabul ediyordu (d'Ohsson, VII, 443). Bu sûretle Türk nüfuzunun erişmediği pek az devlet kalıyordu."[4]

Bir yandan Almanya ve Fransa arasındaki rekabette hanedanlar arasındaki çekişmeye sahne olan Macaristan, diğer yandan Osmanlı'nın her batı seferinde karışıklık çıkaran İran, Osmanlı ordusunun doğu – batı arasında sürekli mekik dokumasına neden olmuş; ordunun doğu ve batı arasındaki bu koşuşturması, 1566 yılındaki son Zigetvar seferine kadar devam etmiştir. Bu arada yeni büyümeye başlayan ve Türk hanlıklarını ortadan kaldırarak Volga boylarına yerleşmiş olan Rus Çarlığı da Osmanlı için ayrı bir problem oluşturmuştur.

Uzun süreli ve oldukça masraflı olan savaşlar fetihle sonuçlandığı için, Osmanlı'nın güçlü olduğu dönemlerde hazine açısından bir problem oluşturmaz. Ancak, XVI. yüzyılın ikinci yarısında yavaş yavaş ekonomik sıkıntılar ortaya çıkmaya başlar. Ayrıca, batıya yapılan bu seferler, Avrupa'da millî şuurun uyanmasına da sebep olur. "O zamana kadar Türklerle savaşmanın Tanrı iradesine karşı gelme olduğunu söyleyen Luther '*Discours Militaire Contre Les Turcs*' risalesini yayınlar."[5]

Dışarıda zafer ve fetihlerle gerçekleştirilen bunca başarıya rağmen, bu dönemde Anadolu birtakım isyanlara da sahne olur. Bu isyanlarda, bir yandan İran, diğer yandan da devşirme olarak yetiştirilen ve devlet yönetiminde söz sahibi olan kişilerin çevirdiği entrikalar büyük rol oynar. İran, Şiî propagandacılar vasıtasıyla ülkenin bütünlüğünü bozmaya yönelik faaliyetlerine bu dönemde hız verirken, şehzadeler arasındaki rekabetten de yararlanarak birtakım huzursuzluklar çıkarır. Nitekim, İran Şahı Tahmasb'ın Şehzade Mustafa ve Şehzade Bâyezid olaylarındaki rolü o devre ait tarihî kaynaklarda ayrıntılı olarak yer almaktadır. Şehzadeler arasındaki rekabete, bu rekabetten yararlanarak nüfuz elde etmeye çalışan devşirme yöneticiler de çanak

[4] Yılmaz Öztuna, *a.g.e.*, III, 74.
[5] Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi.*, İstanbul-1977, III, 385.

tutunca[6] Anadolu'da isyanlar kaçınılmaz olmuştur. Anadolu Türk beylerinin hanedanlıklarına son verilerek, mensuplarının gördüğü baskı ve sürgünler de bu ayaklanmalarda etkin bir rol oynamış; Türkmenlerin sıkça çıkardığı bu tür ayaklanmalar, ancak büyük ordularla bastırılabilmiştir.

Bu devirde, siyasî alanda yeni toprakların kazanılmasıyla genişleyen devlet, buna paralel olarak bütün müesseseleriyle kültürel gelişmelerin de odak noktasında yer almıştır. İdarî teşkilatta bazı değişiklikler yapılmış, büyüyen ülkenin gelişen siyasî hayatındaki ihtiyaçlara göre yeni kanunlar düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler, devrin padişahının "Kânûnî" gibi bir sıfatla anılmasına kaynaklık etmiştir. Bu arada, eksikliği duyulmaya başlanan ilim müesseselerinin geliştirilmesine ve artırılmasına çalışılmıştır. Nitekim, Fâtih Sultan Mehmet'in İstanbul'un fethini müteakip yaptırdığı ve zamanında İslâm dünyasının en yüksek ilim müessesesi olan Sahn-ı Semân Medresesi'nde tefsîr, hadîs, kelâm, fıkıh gibi İslâmî ilimler okutulurken, Sultan Süleyman'ın yaptırdığı Süleymâniye Medreseleri matematik, hukuk, edebiyat, felsefe, fen ve tıp öğrenimi veren "darülfünûn" niteliğinde eğitim kurumlarıdır.

Bu devir, imar faaliyetlerinin de yoğunlaştığı bir devir olmuş; İstanbul ve Edirne başta olmak üzere bütün ülke, Mîmâr Sinan (1489-1588) ve onun yetiştirdiği usta mimarların inşa ettiği câmi, medrese, han, hamam ve köprü gibi ölümsüz eserlerle donanmıştır. Büyüklük, intizam ve ihtişam yönüyle Osmanlı mimarîsinin şaheserlerini veren Mimar Sinan'ın yaptığı Süleymaniye ve Selimiye camileri, Osmanlı saltanatının doruk noktalarını temsil etmektedir.

Günde bin fetva verdiğine ve insanlardan başka cinlerin de sorularını fetvalarıyla cevapladığına inanılan Kemâlpaşa-zâde Şemseddin Ahmet (İbn-i Kemâl) (1468-1534), İslâmî ilimlerin yanında *Eş-Şakâıku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'l-Devlet-i Osmâniyye* adlı eseriyle biyografi ve bibliyografi alanlarında da üstat olan Taşköprülü-zâde İsâmeddin Ahmet (öl.1561), tıp ve kozmografya alanında derin bilgi sahibi, Şehzade Mustafa'nın hocası Gelibolulu Mustafa Sürûrî (öl.1562), üç dilde şiirleri bulunan ve *Ahlâk-ı Alâyî* adlı ahlak kitabı ile tanınan Kınalı-zâde Ali Efendi (öl.1572), bütün İslâm dünyasında şöhret kazanmış olan ve "Muallim-i Sânî" ünvanıyla anılan Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi (öl.1574), Celâl-zâde Sâlih Efendi, Mustafa Bostan Efendi, Nev'î, Fevzî Ahmet Efendi, Azmî, Ahterî Mustafa Efendi bu devrin önde gelen âlimleridir.

Resmî ve özel vak'anüvislerce yazılan tarihlerin yanında manzum olarak kaleme alınmış Süleymân-nâme, Selim-nâme ve gazavat-nâmelerin yer aldığı bu yüzyıl, tarih alanında da büyük gelişmelere sahne olmuştur. Osmanlı'nın kuruluşundan (1299) 1527 yılına kadarki 228 yıllık Osmanlı tarihini konu olan *Tevârih-i Âl-i Osman* adlı eseriyle tanınmış Kemâlpaşa-zâde (İbn-i Kemâl) Şemseddin Ahmet (1468-1534), *Tâcü't-Tevârih* adlı eseriyle tanınan ve Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi'nin talebesi olan Hoca Sadeddin Efendi (1536-1599), *Tevârih-i Âl-i Osman* (Lütfî Paşa Târihi) ve *Âsaf-nâme* adlı eserleriyle şair ve sadrazam Lütfi Paşa (1488-1563), 1563-1600 yılları arasındaki

[6] Şehzade Mustafa'nın katlinde, Osmanlı'da rüşveti kurumsallaştıran Damat Rüstem Paşa ile Hürrem Sultan'ın, Şehzade Bâyezid olayında Lala Mustafa Paşa'nın oyunları gibi.

olayları günü gününe kaleme alan Selânikli Mustafa Efendi (öl.1600) ve *Künhü'l-Ahbâr*'ı ile tanınan Gelibolulu Mustafa Âlî (öl.1600) bu devrin tarihçileri olarak önde gelen isimlerdir.

Taşköprülü-zâde İsâmeddin Ahmet(öl.1561)'in devrin tanınmış şeyhlerini, ilim adamlarını ve şairlerini tanıttığı *Eş-Şakâıku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'l-Devlet-i Osmâniyye* adlı biyografik eseri yanında, yalnızca şairlerin hayat ve sanatları hakkında bilgi veren tezkiretü'ş-şu'arâlar da Anadolu'da, ilk kez bu devrede ortaya çıkmıştır. Klâsik Türk edebiyatında isim yapmış şairlerin doğum yeri, adı, lâkabı, öğrenim durumu, hocaları, mesleği ve ölümü ile ilgili bilgileri içeren bu biyografik eserlerin ilki, Sehî Beğ(öl.1548/9)'e ait olup, *Heşt Bihişt*(1538) adını taşımaktadır. Diğerleri sırasıyla Kastamonulu Lâtîfî(öl.1582)'nin *Tezkiretü'ş-Şu'arâ* (1546)'sı, Âşık Çelebi(öl. 1571/2)'nin *Meşâirü'ş-Şu'arâ*(1568)'sı, Kınalı-zâde Hasan Çelebi (öl.1604)'nin *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*(1585/6)'sı, Bağdadlı Ahdî(öl.1598)'nin *Gülşen-i Şu'arâ* (1593)'sı ve sonuncusu ise Beyânî(öl.1597/8)'nin *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*'sıdır.

Edebiyatımızda, tezkiretü'ş-şu'arâlar kadar önemli diğer bir eser de nazîre mecmuaları ile şiir mecmualarıdır. Şairler arasındaki karşılıklı etkileşimleri, mânâ ve hayâl alışverişlerini, hangi şairlerin hangi devirlerde ve kimler tarafından beğenilerek örnek alındığını anlamamıza yarayan nazîre mecmuaları ile şiir meraklılarınca dîvânı olan ya da olmayan şairlere ait beğenilen şiirlerin bir araya getirildiği şiir mecmualarında, bu devirde bir artış söz konusudur. 1436 yılında Ömer bin Mezîd tarafından derlenen ilk nazîre mecmuasından sonra, edebiyatımızın bütün tanınmış nazîre mecmuaları XVI. yüzyıla aittir. Bunlar sırasıyla; Eğridirli Hacı Kemâl tarafından 1512 yılında düzenlenen *Câmi'ü'n-Nezâir* (266 şaire ait 3170 şiir), Edirneli Nazmî'nin 1523 yılında derlediği Mecma'ü'n-Nezâir (243 şaire ait 3356 şiir), Pervâne b. Abdullah'ın 1560 yılında derlediği Mecmu'â-i Nezâir (525 şaire ait 7360 şiir)'dir.

"Devrin ünlü müzehhib ve nakkaşları arasında, Musavvir Kıncı Mahmud, İbrahim ve Galatalı Mehmed, Hünernâme'nin resimlerini yapan Üstad Osman, Manisalı hattat ve şair Câmî, Galatalı Nakkaş Haydar (Nigârî) (öl.1572), Topkapı saray kapısıyla divanhanenin nakışlarını yapan Baba Nakkaş (Şeyh Mustafa) nam salmışlardır."[7]

Kanûnî Sultan Süleyman devri (926-974 / 1520-1566), hemen her sahada olduğu gibi Türk edebiyatı yönünden de gerçekten muhteşem ve müstesnâ bir devirdir.

Osmanlı padişahları bir yandan art arda yaptıkları seferlerle büyük imparatorluğun kuruluşunu tamamlamağa çalışırken, bir yandan da ilim, kültür, sanat ve edebiyatta ilerleme ve yükselmenin gereğine inanarak, bunu gerçekleştirmenin çabası içerisinde olmuşlardır. Fâtih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethiyle başlayan bu gelenek, II. Bâyezid ve Yavuz Sultan Selim dönemlerinde de devam etmiş; Kânûnî döneminde de padişahtan başlayarak bütün devlet büyükleri edebiyat ve özellikle şiire önem vererek, şair ve sanatkarları korumuşlardır. Bu devirde İstanbul'da saray çevresi, sadrâzam, şeyhülislâm, kazasker, vezir, nişancı, defterdâr gibi devlet büyüklerinin

---

[7] Nezahat Öztekin; *Fazlî, Gül ü Bülbül,* Akademi Kitabevi, İzmir-2002, s.11-12.

konakları, İstanbul dışında şehzâde sarayları, paşaların ve beylerin konakları şairlerin ve sanatkârların toplandıkları ve korundukları yerler olmuştur.

"Uzun saltanatı boyunca yüzlerce şair Kânûnî Sultân Süleymân'ın himâyesi altında yaşamışlardır. Bunların en tanınmışları ilim adamı ve şair olarak Cenâbî Paşa, musâhibi Şemsi Paşa, nişancısı Celâl-zâde Mustafa Çelebi, defterdâr Kadir Efendi, *Kitâbü'l-Muhît* ve *Mir'atü'l-Memâlik* eserlerinin sâhibi Seydî Alî Reîs; çok renkli kişiliğiyle kendini tanıtan Gazâlî mahlaslı Deli Birâder, Âşık Çelebi'nin deyimiyle 'Pâdişahın elinden yem yiyen' bir şâhin olan Hayâlî Beğ, *Şeh-nâme*'siyle ünlü Fethullah Ârif Çelebi, büyük bir *Dîvân* yanında söylediği beş mesnevisiyle bir *Hamse* meydana getiren Taşlıcalı Yahyâ Beğ, yüzyılın Anadolu edebiyatında en büyük şairi sayılan ve 'Sultânü'ş-Şu'arâ' diye anılan Bâkî, Fevrî Ahmet, nakkaş Bâli-zâde Rahmî, şiiri yanında hânendeliği de olan Edâyî, Şehzâde Mustafa'nın hocası olan Sürûrî, Sultan Bâyezîd'in oğlu Şehzâde Orhan'ın hocası Gubârî, Bursa'ya geleceği haberi üzerine şehrin en güzel yerlerini anlatan bir *Şehrengîz* hazırlayıp pâdişâha sunan Lâmi'î Çelebi, ordudan yetişen şairlerden büyük bir *Dîvân* ve *Mecmaü'n-Nezâir* sâhibi Edirneli Nazmî, şair ve muamma ustası, aynı zamanda mûsikîşinas olan Ubeydî, yalın çevresindeki şairlerden Sâmî mahlaslı Hüsam Çelebi, pâdişâhın Dâ'î mahlasını bizzat verdiği Abdurrahmân Çelebi'dir."[8]

"İstanbul'un sanat ve edebiyatın merkezi haline gelmesinde pâdişahların yanında devlet büyüklerinin de katkıları olmuştur. Şiir ve sanatla ilgili olmayanlar bile toplantılar düzenlemiş ve sanatkarları koruma yarışına katılmışlardır. Bunların içinde özellikle Sultan Bâyezid ve Yavuz Sultan Selîm devri kazaskerlerinden Müeyyed-zâde Abdurrahman Efendi (öl.1516), nişancı Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi (öl.1515), Kânûnî Sultan Süleyman'ın sadrazamlarından Remzî mahlasıyla şiirler de yazan Pîr Mehmet Paşa (öl.1532), İbrahim Paşa, şairleri fazla sevmediği halde yine de yardımlarını esirgemeyen Rüstem Paşa, Şeyhülislâm ve büyük bilim adamı Kemâlpaşa-zâde, kazasker Kadrî Çelebi, defterdâr İskender Çelebi, nişancı Celâl-zâde Mustafa Çelebi (öl.1567), Kâtibî mahlasıyla şiirleri de olan kapudân-ı deryâ Seydî Alî Reîs (öl.1563) konaklarında sık sık toplantılar düzenleyen, şairleri, mûsikî ustalarını çevrelerinde toplayan devlet büyükleridir. Buralarda kümeleşen sanatkârlar hem büyüklerin teşvik ve yardımlarını görmüşler, hem de yüzyıl edebiyatının ve kültürünün gelişmesinde yararlı olmuşlardır.

İstanbul dışında ise, özellikle şehzâdelerin çıktıkları sancak merkezlerindeki şehzâde sarayları İstanbul'dakilerden daha küçük çapta da olsa birer ilim, sanat ve edebiyat çevresi oluşturmuşlardır."[9]

---

[8] Haluk İpekten, Mustafa İsen, Turgut Karabey, Metin Akkuş; "XVI. Yüzyıl Dîvân Edebiyatına Toplu Bakış", *Büyük Türk Klâsikleri*, İstanbul-1986, III, 197.

[9] Haluk İpekten, vd.; *a.g.m.*, s.198 [XVI. yüzyılda Sultan II. Bâyezîd'in şehzâdesi Abdullah ile Kânûnî'nin şehzâdeleri Bâyezîd ve Selim'in sancak-beğliklerinde *Konya*; Şehzâde (II.) Bâyezîd ile onun oğlu Şehzâde Ahmet ve Kânûnî Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzâde Mustafa'nın sancak-beğliklerinde *Amasya*; Sultan (II.) Bâyezîd'in şehzâdeleri Korkut ve Mahmut ile Şehzâde Süleyman (Kânûnî) ve oğulları Şehzâde Mehmet, Şehzâde (II) Selim ile Sultan Selim'in şehzâdesi Sultan III. Murad devirlerinde

Üç yüz yıllık bir deneme, uygulama ve gelişme sürecinden geçmiş olan Klâsik Türk edebiyatında XVI. yüzyıl, kasîde, gazel ve mesnevîde parlak bir devirdir.

İlk devirlerde, İran edebiyatının etkisinde gelişmeye başlayan ve İranlı şairlerin örnek alındığı Klâsik Türk edebiyatında, XVI. yüzyıl, bir "*olgunluk ve rüştünü ispatlama devri*" olmuştur. Bu yüzyılda, devletin güçlenmesi, ülkedeki zenginlik ve bilgi düzeyinin artması ile orantılı olarak şiirdeki gelişme büyük bir ivme kazanmıştır. İranlı şairlerin etkileri tamamen kırılmamış dahi olsa artık Fuzûlî, Bâkî, Hayâlî gibi şiire yön veren ve Türk şairlerine örnek olabilecek şiir ustaları yetişmiştir.

"Arap ve İran edebiyatları, Türk edebiyatına nazaran çok daha önce klâsizmini kurmak ve tekamülünü tamamlamakla bu yüzyılda duraklama devresine girmiş bulunmaktadır. İran edebiyatında Nûreddin Abdurrahman Câmî (817-898/1414-1492) ayarında, Türk edebiyatında da tesiri olan sebk-i Hindî (Hind üslûbu) mümessillerinden Sâib-i Tebrîzî (1012-1080/1603 – 1669-1670) vs. haric eski büyük sanatkârlar yetişmemektedir. Türk edebiyatında daha evvelki asırlarda, Firdevsî (öl.416/1025?), Attar (öl.618/1221), Genceli Nizamî (öl.610/1214?) vs. örnek alınır, onlardan tevazu ve takdirle bahsedilirken artık bu dönemde Türk şairleri, yazarları, onlar kadar güçlü, hatta

---

Manisa; Yavuz Sultan Selim'in şehzadeliğinde *Trabzon* ve Kânûnî'nin şehzadeleri Şehzade Bâyezîd ve Sultan Selim'in sancak-beğliklerinde *Kütahya*; Anadolu'da birer ilim, sanat ve edebiyat merkezi haline gelmiştir. (Bkz. Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, MEB Yay., İstanbul-1996)]

Bu konuda, tezimizin konusunu oluşturan Fazlî'nin yer aldığı Şehzâde Mehmet, Şehzâde Mustafa ve Şehzâde Selim'in sancak beylikleri sırasında etrafında oluşturdukları şair meclislerini tanıtmak yerinde olacaktır:

Şehzâde Mustafa'nın Amasya valiliğine gönderilmesi ile boşalan Manisa valiliğine h.949 (m.1542) yılında atanan ve bir yıl sonra çiçek hastalığından vefat eden Şehzâde Mehmet(1522-1543)'in meclisinde şu şairler yer almaktadır: Kara Fazlî (öl.h.971/m.1564), Priştineli Azmî Mustafa Çelebi (Sürmeli Kadın ?), Levhî (?) ve Nûhî Ahmet (öl.h.959/m.1552). Kara Fazlî'nin dışındakilerin üçü de kardeştir.

Muhlis mahlası ile şiirler de yazan Şehzâde Mustafa(1515-1553)'nın 1533-1541 yılları arasındaki Manisa valiliğinde yanında bulunan şairler: Şikarî Mustafa Çelebi (öl.1568'den sonra), Manisalı Senâyî Mehmet (öl.h.970/m.1563)'tir. Şehzâdenin 1541-1553 yılları arasındaki Amasya valiliği döneminde ise bunlara Sürûrî Mustafa Efendi (öl.h.969/m.1562), Kara Fazlî (öl.h.971/m.1564), Zârî (?), Edirneli Mahmut Zemânî (?) ile Amasyalı Edâyî (öl.h.982/m.1574) de katılmıştır.

Şehzâde Selim(1524-1574)'in 1544-1558 yılları arasındaki Manisa valiliği sırasında yanında bulunan şair ve musikîşinaslar: Lala Ca'fer Paşa'nın damadı Hüseyin Celal Bey (?), Nihânî Durak Çelebi (öl.h.970/m.1563), Terzi-zâde Mehmet Ulvî (öl.h.993/m.1585), Derviş Meşrebî Kalender (öl.h.962/m.1555), Kara Fazlî (öl.h.971/m.1564), Şeyh Yahya Efendi'nin kızı Amasyalı Ayşe Hubbî Hatun (öl.h.998/m.1590), Lala Ca'fer Paşa'nın oğlu Hatimî Mustafa Bey (?), Derviş Çelebi (öl.h.980/m.1572), Visâlî Sefer Çelebi (?), Manisalı Abdî (?), Gelibolulu Âli (öl.h.1008/m.1599), Derûnî (öl.h.976/m.1568), Edirneli Fedâyî [Ali Bâlî (öl.h.969/m.1562)]. Şehzâdenin Edirne muhafızlığı döneminde Fevrî Ahmet (öl.h.978/m.1570) de meclisinde yer alan şairlerdendir. Şehzâdenin 1558-1562 yılları arasındaki Konya valiliği döneminde bu şairlere; Hâtemî İbrahim Bey (öl.h.1004/m.1596), Molla Çelebi veya Hubbî Mollası adıyla anılan Vusûlî Mehmet (öl.h.998/m.1590), Kütahyalı Râhimî (?) de katılmıştır. Şehzâdenin Kütahya valiliği döneminde ise bu şairlere; Sarı Re'yî Abdüllatif Efendi (öl.h.988/m.1580), Alacaşehirli Makâlî Mustafa Bey (öl.h.997/m.1589), Konyalı Seyyid Meşâmî (öl.h.983/m.1575), Şatranc-bâz Abdülkadir veya Nakkaş Haydar adıyla anılan Galatalı Nigarî (öl.h.980/m.1572), Zihnî Bâlî Çelebi (?), Merdümî Çelebi (?), Bağdatlı Ahdî (öl.h.1002/m.1593), Câmî Bey (?), Bursalı Seyyid Mehmed Hâşimî (öl.h.1037/m.1628) dahil olmuştur.

onlardan daha üstün olduklarının gururu ve Türk klâsizminin kurulduğunun şuuru içindedirler."[10]

"Bu yüzyıl şiiri aruzun kullanılışındaki ustalık ve şiir tekniğinde erişilen mükemmellikle, dıştaki âhengiyle en parlak ve olgun devrini yaşamıştır. İran'dan alınan mazmunlar dikkat ve itinâ ile işlenmiş, kelimeler arasında sıkı ve girift bağlantılar kurulmuş, sonuçta hiçbir İran şairinin şiirinde görülmeyen bir incelik ve derinlik kazanmıştır. Bunun yanında yerli unsurların da katılmasıyla artık şiir yalnızca İran şiirinin bir 'taklîdi', benzeri olmaktan çıkarılmış, daha yerli ve klâsik bir Türk şiiri yaratılmıştır."[11]

"XVI. yüzyılda artık, büyük şairlerin elinde hatâsız ve ustaca kullanılan, söze âhenk katan bir şiir ölçüsü haline gelen bir Türk aruzu yaratılmıştır."[12]

"XVI. yüzyılın şiir dili, önceki yüzyıllardan oldukça farklı, daha süslü ve ağdalı bir dildir."[13] İran şiirinin süregelen etkisi yanında, dili aruz kalıplarına daha kolay uygulayabilmek düşüncesiyle Arapça ve Farsça kelimelere yönelme, bu durumu hazırlayan etkenlerin başında gelmektedir. Böylece kelimeleri yabancı, ama söylenişi Türkçe olan bir şiir dili geliştirilmiştir. Bu durumdan rahatsızlık duyan Guvâhî (öl.1519-26?), Tatavlalı Mahremî (öl.1535/6), Edirneli Nazmî (öl.1554), Terzi-zâde Ulvî (öl.1585) gibi az sayıda sanatçı tarafından "ağırlaşan şiir dilini yabancı kelimelerden kurtarmak, sâde Türkçe ile de şiir yazılabileceğini göstermek" amacıyla bazı iyi niyetli denemeler de gerçekleştirilmiştir. Klâsik türk edebiyatında *Türkî-i Basit* adıyla anılan bu hareket, güçlü sanatçılar tarafından temsil edilmediği için fazla etkili olamamıştır.

Bu devirde kaside ve gazel şairleri aynı zamanda mesnevîler de kaleme alırken, yalnızca mesnevî yazan şairler de yetişmiştir. "Daha önceki yüzyılların çoğu didaktik ve ahlâkî konulu eserlerine karşılık XVI. yüzyılda daha çok tasavvufî ve tarihî konular, yahut tanınmış aşk hikayeleri mesnevî halinde söylenmiştir, bazıları da Farsça'dan Türkçe'ye aktarılmıştır."[14] Devrin ünlü şairleri olarak Bursalı Lâmiî Çelebi (öl.1531), Figânî (öl.1532), Kemâlpaşa-zâde Şemseddin Ahmet (1468-1534), Hayretî Mehmet Şâh (öl.1534/5), İshak Çelebi (öl.1536), Zâtî (öl.1546), Edirneli Nazmî (öl.1554), Fuzûlî (öl.1556), Hayâlî Beğ (öl.1556), Kara Fazlî (öl.1564), Muhibbî (Kânûnî Sultan Süleyman 1494-1566), Bursalı Nakkaş Bâlî-zâde Rahmî (öl.1567), Âgehî (öl.1577), Taşlıcalı Yahyâ Beğ (öl.1582), Âzerî İbrahim Çelebi (öl.1583), Nev'î (öl.1599), Gelibolulu Mustafa Âlî (öl.1600), Bâkî (öl.1600), Bağdatlı Rûhî (öl.1605/6) sayılabilir.

---

[10] Âmil Çelebioğlu, *Kanunî Sultan Süleyman Devri Türk Edebiyatı*. MEB Yay. İstanbul-1994, s.32.
[11] Haluk İpekten, vd.; *a.g.m.*, s.203.
[12] Haluk İpekten, vd.; *a.g.m.*, s.203.
[13] Haluk İpekten, vd.; *a.g.m.*, s.203.
[14] Haluk İpekten, vd.; *a.g.m.*, s.206.

2. Klâsik Türk Edebiyatında “FAZLÎ” Mahlaslı Şairler:

Tezkireler ışığında tespitlerimize göre “Fazlî” mahlası, Klâsik Türk edebiyatında altı şair tarafından kullanılmıştır:

2.1. *Fazlî-i Leng*[15]:

Edirneli olup, adı Fazlu’llâh’tır. Topal (leng) olması nedeniyle “**Fazlî-i Leng**” adıyla tanınmıştır. Devrin ilimlerine vakıf olan şair, Amasya Müftüsü Ümmü’l-Veled-zāde’den mülâzım olmuştur. Resmî bir göreve atanmadan, Kânûnî Sultan Süleyman devrinde ölmüştür. Ölüm tarihi bilinmemektedir. Kendini büyük bir âlim ve şair sanan Fazlî-i Leng’in şairliği hakkında, Âşık Çelebi şunları söylemektedir:

“Merḥūm leng idi. Ol vaṣfda ḫāmesiyle hem-reng idi. İʿtiḳādı üzre şiʿrde ayaġın çeker yoġdı. Vesāʾir fażlda ḫod terāzū-vār bir cānibe aġsaḳ dimezdi. Cāru’llāh ile dengā-deng idi. Ḫāmesiyle elbir idüp ayaḳların ʿarṣa-i naẓma düz baṣup biribiriyle hem-pālıḳ ile eyleseler ṣaḥn-ı pehn-i beyān anlara teng idi. Ġāyet iftiḫār itdügi beyt budur ki

Beyt:
Ḫaṭṭuñ irişdi virdi āşūba ol cemāli
Gūyā diyār-ı Rūm’ı ṭutdı çıḳup celālī”[16]

Aynı devir şairlerinden olan Kara Fazlî(öl.Mayıs 1564), bir kıt’asında; şiir meydanının önde gelen binicisi ve mânâ yolunun yol göstericisi olarak devrinde meşhur olmuş iki Fazlî yetiştiğini, birbiriyle atbaşı giden bu iki şairden birinin İstanbullu (Kara Fazlî) diğerinin Edirneli (Fazlî-i Leng) olduğunu belirttikten sonra, Fazlî-i Leng’in topallığına işaret ederek şiirlerinin aksak olduğunu dile getirmektedir:

“Reh-rev-i rāh-ı maʿānī çābük-i meydān-ı naẓm
İkidür **Fażlī** cihān içinde meşhūr-ı cihān

Birine mevlid Sitanbul u birine Edrine
İkisi de birbiriyle hem-rikāb u hem-ʿinān

Fażlī-i s̱ānī de gerçi yüğrügidür ʿarṣanuñ
Aḳsadur anı velī **Fażlī**-i evvel her zamān” (Kt.-11)

---

[15] Şairle ilgili biyografi hazırlanırken yararlanılan kaynaklar: Âşık Çelebi, *Meşâ’irü’ş-Şu’arâ or Tezkere Of Âşık Çelebi*, (G.M. Meredith-Owens) London-1971, s.197b; Haluk İpekten, Mustafa İsen, Recep Toparlı, Naci Okçu, Turgut Karabey, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, KB Yay., Ankara-1988, s.132. (Sehî Bey’in *Heşt-Behişt* ve Gelibolulu Âlî’nin *Künhü’l-Ahbâr*’ında da Fazlî-i Leng ile ilgili bilgiler yer almaktadır.)

[16] Âşık Çelebi, *a.g.e.,* s.197b.

2.2. *Fazlî* (Kara):

İstanbullu olan Fazlî'nin adı -tezkirelerin çoğunluğunda- Mehmet olarak anılmasına rağmen, şair bir beytinde adının Ali olduğunu ifade eder:

Murtażā ḥaḳḳı ʿ**Alī** olmasun adum **Fażliyā**
Eylemezsem Düldül-i cismüm ser-ā-ser ḳana ġarḳ (G.112/5)

Bir saracın oğlu olması nedeniyle "Sarrâc-zâde Fazlî", esmer tenli oluşu nedeniyle de "Kara Fazlî" lakabıyla tanınmıştır.

Luṭf it şefāʿat eyle bu bī-çāre ʿāṣiye
Geldüm ḳapuña **Fażlī**-i zārum yüzi **ḳara** (Ks.3/16)

Üsküplü şair Riyazî(öl.1536)'den Farsça, Halvetî şeyhlerinden Zarîfî Hasan Efendi'den tasavvuf, şair Zâtî(1471-1546)'den şiir sanatının inceliklerini öğrenmiştir.

27 Haziran 1530 tarihinde başlayan Şehzade Mustafa (1515 – 5 Ekim 1553), Şehzade Mehmet (1522 – 6 Kasım 1543) ve Şehzade Selim (28 Mayıs 1524 – 12 Aralık 1574)'in sünnet düğününde, Zâtî tarafından Kanûnî Sultan Süleyman'a takdim edilen ve padişahın huzurunda bir kaside sunan Fazlî, Şehzâde Mehmet'in Manisa Sancakbeyliği sırasında "Divân Kâtipliği" görevinde bulunmuştur. Onun 6 Kasım 1543'te ölümü üzerine, Amasya'da Şehzâde Mustafa'ya divân kâtibi olarak atanmış ve şehzâdenin öldürüldüğü 5 Ekim 1553 tarihine kadar orada kalmıştır. Bunun üzerine, o sıralarda Manisa valisi olan Şehzâde Selim'e divan kâtibi olarak görevlendirilen Fazlî, h.965 (m.1558) yılına kadar Manisa'da kalmış, şehzadenin h.965-h.969 (m.1558-1562) yılları arasındaki Konya merkezli Karaman sancakbeyliği ile h.969 (m.1562) yılında atandığı Kütahya sancakbeyliğinde de yanından ayrılmamıştır. 1562 yılında "Reisü'l-küttâb"lığa getirilmişse de h. Ramazan 971 (m. Mayıs 1564) tarihinde Kütahya'da vefat etmiştir.

Klâsik Türk edebiyatında Fazlî mahlaslı şairler içerisinde en tanınmışı olan ve tezimizin konusunu oluşturan bu şairin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri ileride daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2.3. *Ebü'l-Fazl Çelebi* (Bitlisî, Ebü'l-Fazl Muhammed b. İdrîs b. Hüsâmeddîn Alî ed-Defterî)[17]:

Ebü'l-Fazl Çelebi, 80 bin beyitlik "Heşt Bihişt" adlı Farsça manzum tarih[18] yazarı İdris-i Bitlisî(öl.1520)'nin oğludur. Öğrenimini tamamladıktan sonra Bursa'da Sultaniye (Sultan) Medresesi Müderrisi Kadı Bağdadî'nin muʿīdi (muallim yardımcısı)

---

[17] Şairle ilgili biyografi hazırlanırken yararlanılan kaynaklar: Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, (Haz. İbrahim Kutluk), TTK Yay., Ankara-1981, II, 751-754; Beyânî Mustafa Bin Carullah, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, (Haz. İbrahim Kutluk), TTK Yay., Ankara-1997, s.206-207; Haluk İpekten, vd., *a.g.e.*, s.131; Meral Dağlı, "Fazlî, Ebu'l-fazl Çelebi", *TDEA,* Dergah Yay., İstanbul-1979, III, 171. (Sehî Bey'in *Heşt-Behişt*, Ahdî'nin *Gülşen-i Şu'arâ* ve Âşık Çelebi'nin *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ* adlı tezkirelerinde de şairle ilgili bilgiler yer almaktadır.)

[18] Eserin Osman Gazi'den II. Bayezid'in son yıllarına kadar ilk sekiz Osmanlı padişahını anlatan kısmı, Abdülbaki Sa'dî tarafından "Tevârih-i Âl-i Osman" adıyla Türkçeye de çevrilmiştir. (Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. Bağdat Nr.:196, Süleymaniye Ktp. Hamidiye Nr.:928)

iken Kazasker Mü'eyyed-zâde'den mülâzım olmuştur. Rumeli Kazaskeri Monlâ Halîlî zamanında Anadolu'nun çeşitli illerinde kadılık yapan Ebü'l-Fazl Çelebi, Mü'eyyed-zâde'nin kazaskerliği sırasında önce "Anadolu Defterdarı" olmuş, ardından da "Rumeli Baş-defterdarı" olarak atanmıştır. Azledilince Tophane'de güzel bir bahçe içinde ev, mektep ve cami yaptırarak, burada devrin ileri gelen âlim, şair ve şeyhleriyle sohbetler düzenlemiştir.

h.982 (m.1574/75) tarihinde hacca giderken yolda vefat etmiştir.

Sehî Bey'in tezkiresinde (Heşt-Behişt), vezir ve beylerden şiir söylemiş olanların bir araya getirildiği "III. Tabaka"da yer almakta; "Fasih, beliğ, mevleviyyet derecesini bulmuş, fazilet, himmet, güzel ahlâk, şevk sıfatlarına sahip, hakkı söyleyen kimsedir" diye tanımlanmakta ve neşeli bir kişi olarak tanıtılmaktadır.

Üç dilde şiirleri olan Ebü'l-Fazl Çelebi'nin, tezkirelerde, şiir ve inşada mahir olduğu; özellikle inşasıyla dikkati çektiği bildirilmektedir. Sultan Bâyezid Han'a "nergis" redifli bir kaside sunan Ebü'l-Fazl Çelebi, Yavuz Sultan Selim'in de takdirlerini kazanmıştır. "Hâfız Dîvânı"nındaki her gazele aynı vezin ve kafiyede nazire söylemiş, Yavuz Sultan Selim dönemi olaylarının tarihini yazmıştır. Dîvân'ı, Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi'nde Farsça Yazmalar arasındadır (No:1289)[19]. Kınalı-zâde Hasan Çelebi tezkiresinde, şiirlerine örnek olmak üzere bazı beyitleri yer almaktadır:

Āsmānī libās ile ol māh
Gün gibi oldı ʿāleme meşhūr

Çāk idüp cīb-i vaṣlı dest-i seḥer
Beni ol mehden eyledi mehcūr
...
Lāyıḳ mıdur iy ḫānum sen şāh-ı cihān-dāra
Bendeñ çeke cevrüñ mihrüñ ola aġyāra[20]

2.4. *Fazlî* (Fuzûlî-zâde)[21]:

Klâsik Türk edebiyatının en meşhur şairlerinden Fuzûlî(1480?-1556)'nin oğludur. Adı ve hayatı ile ilgili ayrıntılı bilgi sahibi olamadığımız Fazlî, babasından aldığı ilim ve şiir bilgisiyle tasavvuf ve düşünce sahasında tanınmıştır. Ahdî, onu ilimle uğraşan, kanaatkâr, üç dilde şiir yazabilen, özellikle muamma söylemede ve tarih

---

19 Dîvân, 66 varaktan oluşmakta olup, her sayfada 15 satır (2 sütun) yer almaktadır. 290x167(222x98)mm. ölçüsünde, ta'lik hatla yazılmıştır. Dîvân'ın baş kısmında 13 varaklık Farsça mensur bir mukaddime yer almakta; burada Sultan II. Bâyezid, Yavuz Sultan (I.) Selim, Kanunî Sultan Süleyman ve Sultan II. Selim (Sarı) övülmektedir. 13b-21b arasında kasîdeler, 21b-66a arasında gazeller yer almaktadır. (Bkz. Ali Rıza Akbulut; *Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesindeki Türkçe – Farsça – Arapça Yazmalar Kataloğu*, Kayseri-1982, s.148.)

20 Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *a.g.e.*, II, 754.

21 Şairle ilgili biyografi hazırlanırken yararlanılan kaynaklar: Haluk İpekten, vd., *a.g.e.*, s.132; Komisyon, "Fazlî (Fuzûlîzâde)", *TDEA,* Dergah Yay., İstanbul-1979, III, 171. (Ahdî'nin *Gülşen-i Şu'arâ* adlı tezkiresinde de şairle ilgili bilgi yer almaktadır.)

düşürmede usta olarak tanımlamaktadır. Bağdatlı Rûhî, kendisine "zamanın tarihçisi" lâkabını takmıştır. Murat Paşa tarafından Bağdat'ta yaptırılan Muradiye Camii'nin kitâbesini Fazlî yazmıştır. h.1014 (m.1605) yılında vefat etmiştir.

2.5. *Fazlî* (Atpazarı Şeyhi Osman)[22]:

"Atpazarı Şeyhi" lâkabıyla tanınan Fazlî'nin adı Osman'dır. Doğum tarihi bilinmeyen şair, Şumnu'da doğmuştur. İstanbul'da öğrenimini tamamladıktan sonra Şeyh Abdullah Efendi'ye hizmet etmiş, İstanbul'un çeşitli camilerinde vaizlik yapmıştır. Halvetiye tarikatının önemli şeyhlerinden olan ve bir ara Kıbrıs'a sürülen Fazlî, burada, vaktini eser yazmakla geçirmiştir. h.1102 (m.1690/91) yılında ölmüştür.

Telvih, Tavzih, Muhtasar ve Mutavvel'e şerh yazan şairin, h. Zilkade 1067 (m. Eylül 1657) tarihinde telif ettiği *Camî-i Kasas*[23] adlı mesnevîsi ile h.1069 (m.1658/59) yılında telif ettiği *Dîvân*'ı[24] da vardır.

2.6. *Fazlî* (Şeyh Nasuhi-zâde)[25]:

Adı Mehmed Feyzullah olan Fazlî'nin doğum tarihi belli değildir. Üsküdar Doğancılar Tekkesi şeyhi Şeyh Nasuhi-zâde Alaeddin Efendi'nin oğludur. Babasının ölümünden sonra aynı tekkenin şeyhi olmuştur. h.1218 (m.1803/4) yılında vefat etmiştir.

---

[22] Şairle ilgili biyografi hazırlanırken yararlanılan kaynak: Haluk İpekten, vd., *a.g.e.*, s.132. (Safayî Tezkiresi ile Sâlim Tezkiresi'nde de şairle ilgili bilgiler yer almaktadır.)

[23] Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün vezniyle yazılmış olan bu mesnevinin bir nüshası, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi No: 173/1'de kayıtlıdır. Eser,

Cān u dilden Ḥaḳḳ'a ḥamd eyle dilā
Besmeleyle it kelāma ibtidā

sözleriyle başlar. Nesih hatla, 175x115 (120x70)mm. ölçüsünde, 2 sütunlu, 1a-64a varakta, 12 satırlı, âharlı ince krem kağıda yazılmıştır. XVII. yüzyılda istinsah edilmiş olup, şemseli miklepli koyu kahverengi cilt içerisindedir. Tek kırmızı çizgi cetvellidir.

Oldı tāriḫ işbu mıṣraʿ Fażliyā
Cümlesinüñ rūḥları şādān ola

beytiyle son bulmaktadır. [Bkz. *Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, Haz. Yücel Dağlı - E. Nedret İşli - Cevdet Serbest - D. Fatma Türe, YKY-1502, İstanbul-Haziran 2001, s.80.]

[24] Dîvân'ın bir nüshası, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi No: 173/2'de kayıtlıdır. Dîvân,

Ḥamd ol Allāh'a kim odur Allāh
Ṣamed ü Vāḥid ü Vedūd İlāh

sözleriyle başlar. Harekeli nesih hatla, 175x115 (120x70)mm. ölçüsünde, 2 sütunlu, 65b-148b varakta, 13 satırlı, âharlı ince krem kağıda yazılmıştır. XVII. yüzyılda istinsah edilmiş olup, şemseli miklepli koyu kahverengi cilt içerisindedir. Tek kırmızı çizgi cetvellidir.

Fażl-ı Ḥaḳ'la temāmına Fażlī
Didi tārīḫ "Fażl-ı Ḥaḳ oldı"

beytiyle son bulmaktadır. [Bkz. *Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Ktp. Yazmalar Kataloğu*, s.80.]

[25] Şairle ilgili biyografi hazırlanırken yararlanılan kaynak: Haluk İpekten, vd., *a.g.e.,* s.132. (Ârif Hikmet Tezkiresi'nde de şairle ilgili bilgi yer almaktadır.)

İKİNCİ BÖLÜM

KARA FAZLÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ, EDEBÎ KİŞİLİĞİ, DÎVÂN'ININ İNCELENMESİ

1. HAYATI :

1.1. Adı, Mahlası, Doğum Yeri ve Ailesi :

XVI. yüzyıl Klâsik Türk edebiyatında, şöhretini ***Gül ü Bülbül*** adlı mesnevisiyle kazanmış olan **Fazlî (فضلى)**, İstanbullu olduğunu, XVI. yüzyıl şairlerinden Edirneli Fazlî (Fazlî-i Leng) ile ilgili yazdığı bir kıt'ada açıkça ifade etmektedir:

"Reh-rev-i rāh-ı maʿānī çābük-i meydān-ı naẓm
İkidür **Fażlī** cihān içinde meşhūr-ı cihān

Birine mevlid Sitanbul u birine Edrine
İkisi de birbiriyle hem-rikāb u hem-ʿinān

Fażlī-i s̱ānī de gerçi yüğrügidür ʿarṣanuñ
Aḳsadur anı velī **Fażlī**-i evvel her zamān"[26] (Kt.-11)

Bir saracın oğlu olup, devrinde **"Kara Fazlî" (قره فضلى)** olarak tanınmıştır. "Kâtip" zümresine mensup olan şairin adı konusunda kaynaklarda değişik kayıtlar yer alırken, babasının kim olduğu hakkında bir bilgiye rastlanmaz.

Gelibolulu Mustafa Âlî, "Bir sarrācuñ oġlı idi. Nāmı Meḥmed ve nefs-i İstānbūl'da ṭoġmış büyümiş ḥattā Ḳara Fażlī diyu şöhret bulmış bir ḳābil-vücūd imiş."[27]; Ahdî, "İstānbūllıdur Ḳara Fażlī dimekle meşhūrdur"[28]; Âşık Çelebi, "Fażlī-i kātib, serrāc-zādedür, adı Muḥammed (Meḥemmed), mevlidi İstānbūl idi."[29]; Lâtîfî, "Şehr-i İstānbūl'dan küttāb ḳısmından ve bu devir şuʿarāsındandur."[30]; Kınalızâde Hasan Çelebi, "...şehr-i İstānbūl'dandur. Nāmı Muḥammed(Meḥemmed)'dür. Ḳara Fażlī

---

[26] Şair bu kıt'ada, şiir meydanının önde gelen binicisi ve mânâ yolunun yol göstericisi olarak devrinde meşhur olmuş iki Fażlì yetiştiğini, birbiriyle atbaşı giden bu iki şairden birinin İstanbullu (Kara Fazlî) diğerinin Edirneli (Fazlî-i Leng) olduğunu belirttikten sonra, Fazlî-i Leng'in topallığına işaret ederek şiirlerinin aksak olduğunu dile getirmektedir.

[27] Gelibolulu Âlî, *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı,* (Haz. Mustafa İsen), AKDTYK AKM Yay., Ankara-1994, s.320.

[28] Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, İstanbul Üni. Ktp., TY. Nr. 2604, v.98a.

[29] Âşık Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ or Tezkere Of 'Âşık Çelebi* (G.M. Meredith-Owens) London-1971 s.197b.

[30] Latîfî, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ,* (Haz. Rıdvan Canım), AKDTYK AKM Yay., Ankara-2000, s.432.

dimekle maʿrūfdur."[31]; Beyânî, "İstānbūllidür. Ḳara Fażlī dimekle maʿrūfdur."[32]; Riyâzî, "Nāmı Muḥammed (Meḥemmed)'dür. İstānbūlīdür. Ḳara Fażlī ʿünvānı ile şöhret-şiʿārdur."[33]; Kâtip Çelebi, "Fażlī ʿAlī Çelebi"[34]; Bursalı Mehmed Tahir, "Fazlî Ali Çelebi (Kara Fazlı – Saraç-zâde)"[35]

Mehmet Nail Tuman da *Tuhfe-i Nâilî* adlı eserinde, kaynaklardaki farklılıkları verdikten sonra Âşık Çelebi tezkiresinde geçen "Sarrāc-zāde Fażlī" ile diğer tezkirelerde kayıtlı "Ḳara Fażlī"nin aynı kişi olup olmaması hakkında bir değerlendirmede bulunmaktadır:

> *"Fażlī'niñ isim ve laḳabı ḥaḳḳında meʾḫaẕlarda mübāyenet vardır. ʿĀşıḳ Çelebi ve Riyāżī'niñ ismini Meḥmed, Ḥasan Çelebi ile Mecelle'niñ Maḥmūd* [36] *ve Osmanlı Müellifleri'niñ ʿAli Çelebi diye ḳaydettikleri ve yine ʿĀşıḳ Çelebi'niñ diğer meʾḫaẕlarda muḥarrer 'Ḳara Fażlī' ʿünvānı ḫilāfına 'Sarrāc-zāde' laḳabı ile yazdığı Fażlī'niñ taʿyīn-i şaḫṣiyyeti ḥaḳḳında meʾḫaẕlarda ṣarāḥat ḳāfī görülemediğinden 'Sarrāc-zāde Fażlī' ile 'Ḳara Fażlī' aynı şaḫıṣ mıdır yoḳsa 'Meḥmed Fażlī' veya 'Maḥmūd Fażlī' namlarında iki şaḫıṣ olup biri 'Sarrāc-zāde Fażlī', diğeri 'Ḳara Fażlī' olaraḳ iki şaḫıṣ mıdır kestirelemedi. Ancaḳ meʾḫaẕların vefāt tārīḫi olaraḳ ʿaynı seneyi göstermelerini ve ʿaynı isimde şehzādeleriñ dīvān kitābeti ḫidmetinde bulundığını ve ʿaynı isimde eserleriñ müʾellifi oldığını yazmalarına göre 'Sarrāc-zāde Fażlī' ile Meḥmed veya Maḥmūd isminde olan 'Ḳara Fażlī'niñ ʿaynı şaḫıṣ oldığı añlaşılmaḳtadır."*[37]

Bugüne kadar Fazlî ile ilgili bütün yayımlarda, Gelibolulu 'Âlî, Âşık Çelebi, Kınalı-zâde Hasan Çelebi ve Riyâzî tezkireleri kaynak gösterilerek, şairin asıl adının *Mehmed* olduğu hükmüne varılmıştır. Bu konuda, diğer kaynaklar görmezden gelinse dahi, Şehzâde Selim'in Kütahya sancakbeyliği sırasında Fazlî ile birlikte uzun yıllar görev yapan Gelibolulu Âlî'nin verdiği bilgiye itibar etmek gerekir. Ancak, şairin asıl adını "Ali Çelebi" olarak bildiren Kâtip Çelebi ile Bursalı Mehmed Tahir'in verdiği bilgilerin de göz ardı edilmemesi gerekir. Zira şairin bir gazelinin mahlas beytinde geçen;

---

[31] Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, (Haz. İbrahim Kutluk), TTK Basımevi, Ankara-1981, II, 754. Ancak, tezkirenin DTCF Ktp. Nizamettin Aktuç Kitapları No:9'da kayıtlı nüshasında, şairin adı "Mahmûd" olarak geçmektedir.

[32] Beyânî Mustafa Bin Carullah, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, (Haz. İbrahim Kutluk), TTK Basımevi, Ankara-1981, s.207.

[33] Riyâzî, *Rıyâzü'ş-Şu'arâ*. İstanbul Millet Ktp. Ali Emirî Kısmı, Nr.:765, v.104b.

[34] Katip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn*, Maarif Matbaası, İstanbul-1903, II, 1506.

[35] Bursalı Mehmed Tahir Bey, *Osmanlı Müellifleri*, Haz. A. Fikri Yavuz – İsmail Özen, Meral Yayınevi, İstanbul-1972, II, 107.

[36] Kınalı-zâde Hasan Çelebi Tezkiresi'nin DTCF Ktp. Nizamettin Aktuç Kitapları No:9'daki nüshasında şairin adı "Mahmûd" olarak anılırken, İbrahim Kutluk tarafından yayımında "Muhammed" olarak verilmiştir.

[37] Mehmet Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, Bizim Büro Yayınları, 2001, II, 1253.

"Murtażā ḥaḳḳı ʿAlī olmasun adum **Fażliyā**
Eylemezsem Düldül-i cismüm ser-ā-ser ḳana ġarḳ" (G.112/5)

şeklindeki ifadeler, şairin asıl adının "ʿ**Alī**" olduğunu belgeler niteliktedir. Bu durumda, şairin asıl adının "Mehmed Ali" olabileceğini söylemek, yanlış olmasa gerekir.

Gelibolulu 'Âlî'nin "...ʿabūsü'l-veche bir cesīm ü żaḫīm-i ḫīre-celīs idi."[38] şeklinde "asık suratlı, iriyarı, dalgın" bir kişi olarak tanımladığı Fazlî'nin "Kara Fazlî" olarak tanınmasında, esmer tenli (karayağız) oluşunun büyük rolü olmuştur.[39] Bir kasidesinde kendisi de bu sıfatına işaret etmektedir:

Luṭf it şefāʿat eyle bu bī-çāre ʿāṣiye
Geldüm ḳapuña **Fażlī**-i zārum yüzi **ḳara** (Ks.3/16)

Lâtîfî, "Elḥaḳḳ u inṣāf budur ki mūmā-ileyh Raḥmetuʾllāhi ʿaleyh heykel ü heyʾetde gül-endām dīvāne-nāḳş u sāde-dil abdāl-veş bir şaḫṣ iken nihādında bu ḳadar leṭāfet ve luṭf-ı ṭabʿ u zihn ü zekāvet ol ẕāt-ı Fażlī'de 'Ẕālike fażluʾllāh yuʾettiyye men yeşā' muḳteżāsınca Ḥażret-i Ḥaḳḳ'uñ ʿināyet-i fażlıdur..."[40] kaydıyla; Fazlî'nin sade gönüllü, derviş mizaçlı görünüşü altında zeki ve duygulu bir şahsiyet taşıdığını ifade etmektedir.

Fażlī'nin ne zaman doğduğu hakkında tezkirelerde herhangi bir kayda rastlanmamaktadır. Ancak Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki bir mecmuada[41] doğum tarihi ve mahlasıyla ilgili bir kayıt yer almaktadır:

"Ve Fażlī-i faḳīr Fażlī taḫallüṣ itmege sebeb budur ki velādet zemānına 'Bedā Fażlī' lafẓī tārīḫ vāḳiʿ olmışdur. Beyt:

ʿAdemden çün vücūda geldi Fażlī
Bedā Fażlī olupdur aña tārīḫ H.927 (M.1521)

Ve ṣadr-ı bī-ḳadrine inşirāḥ muḳadder olup şiʿre ibtidā vü naẓma iftitāḥ müyesser olduḳda daḫı Mevlānā Ẕātī bu beyti tārīḫ buyurmışlardur. Beyt:

Çün itdi naẓma Fażlī iftitāḥı
Didi tārīḫi Ẕātī *Zeyd-i Fażlī* H.941 (1534/35)"

Kim tarafından yazıldığı anlaşılamayan bu açıklamaların doğruluğu tartışılabilir. Zira, h.927 (m.1521) yılında doğan ve h.941 (m.1534/35) yılında şiire başlayan bir şairin -Kınalı-zâde Hasan Çelebi ve Beyânî tezkirelerinde açık ve geniş bir şekilde ifade

[38] Gelibolulu Âlî, *a.g.e.,* s.320.
[39] Gibb, E.J.W., *A History Of Ottoman Poetry*, London-1904, III, 108.
[40] Latîfî, *a.g.e.*, s.434.
[41] Aşir Efendi 314 v.112a.

edildiği gibi- 29 Şevvâl 936 (27 Haziran 1530) tarihinde yapılan Şehzâde Mehmet, Şehzâde Mustafa ve Şehzâde Selim'in sünnet düğününde, Zâtî tarafından Kanûnî Sultan Süleyman'a takdim edilmesi ve bir kaside sunması inandırıcı değildir. Tarihlerin uyuşmadığı bu durumda, ya verilen doğum tarihinde ya da şehzâdelerin sünnet düğününde padişaha kaside sunmasında bir yanlışlık söz konusudur. Bizim kanaatimize göre yanlışlık, verilen doğum tarihindedir.

1.2. Öğrenim Durumu :

Fazlî'nin öğrenim durumu ile ilgili olarak yalnızca Lâtîfî tezkiresinde bilgi yoktur. Diğer tezkirelerde yer alan bilgileri şöyle sıralayabiliriz:

Âşık Çelebi, "Ṣarf ve naḥv oḳuduḳdan ṣoñra Üskūbī Riyāżī merḥūm yanında olup vāfir Fürs oḳudı. Baʿdehu şiʿre heves idüp Ẕātī'ye mürācaʿat itmeği ḥaṣr-ı evḳāt idüp sāʾir eşġāli ḳodı. Ẕātī daḫı merḥūma maḫṣūṣ 'şāgirdümdür ve şiʿr-perverdümdür' dirdi. Muttaṣıl şiʿre çalışur u dürüşürdi ve şiʿr dir işidürdi."[42]

Gelibolulu ʻÂli, "Bir zamān Ẕātī merḥūmuñ dükkānına mülāzemet itmiş. Mā-beynlerinde üstād u şāgird muʿāmelesi muḳarrer olup ḥaḳīḳati tahkīḳa yetmiş. Mevlānā ʿĀşıḳ ḳavlince bir mikdar naḥv u ṣarf gördükden soñra Riyāżī merḥūmdan Fürs oḳumış... Evāhir-i ʿömrinde tekrār naḥv u ṣarfa iştiġāl eyledi. Terākib-i ʿArabiyyedeki saḳāṭāṭını cüll-i himmetle taḥrīf idüp bıżāʿasını ber-kemāl eyledi."[43]

Kınalı-zâde Hasan Çelebi, "Mebādī-i aḥvālinde taḥṣīl-i ʿilm-i ṣarf u naḥve iştiġāl itdükden ṣoñra naẓm-ı eşʿār-ı ābdāra ṣarf-ı ḳavī vü enẓār idüp evḳātını dükkān-ı Ẕātī'ye ḥaṣr ve ḥāl ü ḳālini naẓm-ı şiʿr-i bī-misāle ḳaṣr itmişidi. Merḥūm Ẕātī'ye tamām-ı iḫtiṣāṣ idüp mezbūre şāgird-i ḫāṣ geçinürdi."[44]

Beyânî, "Muṣāhebāt-ı Molla Ẕātī'ye maḥṣūr ve şiʿr ile müşāʿareye maḳṣūrdur. Ẕātī'nüñ tilmiẕ-i ḥāṣı geçinüp ānuñla mefāḫire iderdi."[45]

Riyâzî, "Ẕātī merḥūmuñ ḫāṣü'l-ḫāṣ şāgirdidür."[46]

Bu bilgiler ışığında, Fazlî'nin gençlik döneminde önce sarf ve nahiv, daha sonra da Üsküplü Riyâzî(öl. h.953/m.1536)'den Farsça öğrendiğini; şiire heves edip, diğer bütün meşguliyetlerinden uzaklaşarak, Zâtî'nin Beyazıt Camii avlusunda bulunan ve devrin şairlerinin akademik bir okul olarak kabul ettikleri falcı dükkanına devam ederek, onun en yetenekli öğrencileri arasında yer aldığını öğreniyoruz.

26 Şevval 961 (5 Ekim 1553) tarihinde Şehzâde Mustafa'nın öldürülmesinden sonra Manisa Valisi Şehzâde Selim'in divan kâtibi olan ve şehzâdenin Kütahya valiliği (h.969-974 /m.1562-1574) sırasında reisü'l-küttaplığa yükselen [h.970 (m.1562)] Fazlî'nin -o tarihlerde baş kâtibi olan- Gelibolulu Âli'ye göre "Evāhir-i ʿömrinde tekrār naḥv u ṣarfa iştiġāl eyledi. Terākib-i ʿArabiyyedeki saḳāṭāṭını cüll-i himmetle taḥrīf

---

[42] Âşık Çelebi, *a.g.e.,* s.197b.
[43] Gelibolulu Âlî, *a.g.e.*, s.320.
[44] Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *a.g.e.*, s.755.
[45] Beyânî, *a.g.e.*, s.207.
[46] Riyâzî, *a.g.e.,* v.104b.

idüp bıżāʿasını ber-kemāl eyledi."[47] Bu ifadeler, Fazlî'nin dil konusunda ne denli hassas olduğunu, ömrünün son yıllarında dahi olsa gramer (sarf ve nahiv) konusundaki eksikliklerini tamamlamak için büyük gayret gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu duruma göre Üsküplü Riyâzî Mehmet(öl.h.953/m.1536), Fazlî'nin yetişmesinde adı geçen ilk isimdir. Devrinde, edebî zevki ve bilgisi yanında Farsça'sına güvenilen bir şair olan Üsküplü Riyâzî(öl.h.953/m.1536), Fuat Köprülü'ye göre, Fazlî'nin edebî zevkinin gelişiminde ve onun tasavvufa yönelmesinde de ilk üstat olmuştur.[48] Tezkirelerde, genç yaşta ölen Riyâzî'nin çok az sayıdaki şiirlerinde, iham ve cinas sanatı ile atasözü ve deyimleri çok kullandığı belirtilmektedir.

Ahdî'ye göre Fazlî, "Fünūn-ı ẓāhire iştiġāl üzere iken terk ḳılup ṭālib-i maʿrifetullāh olup Ẓarīfī Ḥasan Efendi'nin ḫānḳāh-ı laṭīfinde iʿtikāf idüp ṭarīḳ-i Ḫalvetī'de nice nice ḫalvet çıḳarup murāda irişüp bāṭının sāf itmekle ṣāḥib-i behre irşād olmış"[49]. Bu ifadelere göre Fazlî, önceleri zâhirî ilimlerle ilgilenirken, bâtınî ilimleri öğrenmeye yönelmiş ve Halvetî şeyhi Zarîfî Hasan Efendi'ye bağlanarak Halvetî tarikatına girmiştir.

Fazlî'nin iç dünyasının mimarı olan ve h.882 (m.1477) yılında, Rumeli'de Siroz şehrinde doğan Şeyh Zarîfî Hasan Efendi, Halvetîye'nin Gülşenî koluna mensuptur. Önceleri Kemalpaşa-zâde'nin öğrencisi iken Şeyh Pîrî Efendi'ye bağlanmış, bir süre Bursa'da kaldıktan sonra hacca giderken Kahire'de Şeyh İbrahim Gülşenî ile görüşerek Uşşâkî halkasına dahil olmuş ve onun şeyhleri arasında yer almıştır. İbrahim Gülşenî ile birlikte hac görevini yerine getiren Zarîfî Hasan Efendi, İstanbul'a dönünce Rumelihisarı'nda (Boğazhisarı'nda) Ali Baba (Turmuş Dede) tekkesinde post-nişin olmuştur. H.935 (m.1528/9)'de Kanûnî Sultan Süleyman'ın davetiyle İstanbul'a gelen İbrahim Gülşenî, halife olarak Zarîfî Hasan Efendi'yi seçmiş; bunun üzerine Lanka mahallesindeki zaviye ihsan olarak verilmiştir. Ölüm tarihi h.977 (m.1569/70) veya h.984 (m.1576)'tür. Mezarı, Rumelihisarı'nda Kayalar semtindedir.[50]

Bir şiirinde de belirttiği gibi şairlik açısından Fazlî'nin edebî inkışafında en büyük etkiye sahip olan ve üstad olarak tanıdığı kişi Zâtî(1471-1546)'dir.

Şimdiki şāʿirlere bu resme ġālib olmaġa
Himmet-i Ẕātī durur iy **Fażlī** bāʿiṡ ġālibā (G.26/5)

Zâtî'nin fal bakıp muska yazdığı Bayezit camii avlusundaki dükkanı, bir bakıma zamanının genç şairlerinin yetiştiği bir akademi görünümündedir. Nitekim bu konuda Haluk İpekten şu bilgileri vermektedir:

---

47 Gelibolulu Âlî, *a.g.e.*, s.320.
48 "Fazlî" *İA.*, IV, 533.
49 Ahdî, *a.g.e.,* v.98a.
50 Bkz.: Atâyî; *Zeyl-i Şakayık*, Darü't-Talim Matbaası, I, 301; *Lemezat*, Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Kısmı, Nr.: 4546, v.283.

"...Zâtî, Müneccimzâde'den ilm-i nücum tahsil ederek remil öğrenmişti. İstanbul'da açtığı dükkanda remil dökerek, fal açarak geçinirdi...

Dükkanı, devrinde yaşayan hemen bütün şairlerin uğradıkları, toplandıkları yerdi. Burası, yarım asra yakın bir zaman âdeta mektep vazifesi görmüştür. Genç şairler, önceleri fal baktırmak bahanesiyle gelirler, şiirlerini çıkarıp okurlar, sonraları daha serbestçe gelir giderler, üstadın fikrini alarak, ondan istifade ederlerdi."[51]

"Bu dükkan sayesinde bütün şairlerin üstadı, hocası olmuştu. Kara Fazlî, Kudsî, Bâkî, kayınbiraderinin oğlu Selîsî Ahmed Çelebi, Selîkî ve daha pek çok şair talebesi idi. Kandî, Keşfî, (Keşfî'nin) kardeşi Hasbî, Basîrî, Âşık Çelebi dostları ve dükkanının müdavimlerinden idiler. Şekerci Kandî, nakkaş ve hattat Pîrî Çelebi cami avlusunda dükkan komşusu olurlardı."[52]

Tezkirelerde, Zâtî'nin "ḫāṣü'l-ḫāṣ şāgirdi" olarak tanıtılan Fazlî, hemen hemen bütün şairlik bilgi ve tecrübesini Zâtî'den almıştır. Fazlî'deki ifade tarzı dahi Zâtî'nin kopyası gibidir. Şiirlerindeki bol deyimli Türkçe ve gündelik konuşma dili, devre damgasını vuran Türkî-i Basit cereyanı ile birlikte Zâtî'nin etkisinden kaynaklanmaktadır.

1.3. Görevleri :

Fazlî'nin edebî inkışafı ile birlikte memuriyet hayatına atılmasında da yegâne destek Zâtî'dir. Kanûnî'nin şehzâdeleri Mehmet (h.928-8 Şa'ban 950/m.1522-6 Kasım 1543), Mustafa (h.921-26 Şevval 960/m.1515-5 Ekim 1553) ve Selim(h.24 Recep 931-27 Şa'ban 982/m.28 Mayıs 1524-12 Aralık 1574)'in 29 Şevval 936 (27 Haziran 1530) tarihinde yapılan ve üç hafta devam eden sünnet düğününde, davet edilen şairler arasında yüksek şöhreti sebebiyle ilk şiiri Zâtî okumuş; Zâtî şiirini bitirdikten sonra, Fazlî isminde çok meşhur bir öğrenciye sahip olduğunu söyleyip icazet istemesi üzerine, Fazlî yazdığı bir kasideyi Kanûnî'nin huzurunda okuyarak yüksek bir iltifata mazhar olmuştur. Bu olay, o zamana kadar sıkıntı içinde yaşayan Fazlî'nin hayatında bir dönüm noktası olmuş ve Kanûnî'nin çok sevdiği şehzâdesi Mehmet'in Manisa sancakbeyliği sırasında divan katipliğine getirilmesine vesile olmuştur. Fazlî'nin "küttâb" sınıfına dahil olmasına neden olan bu olay, Kınalı-zâde Hasan Çelebi ve Beyanî tezkirelerinde açıkça dile getirilmektedir:

"Hattā merḥūm ṣāḥib-ḳırān-ı zamān Sulṭān Süleymān Ḫān oġlı Şeh-zāde Sulṭān Meḥemmed'üñ sūr-ı ḫıtānında şuʿarā-yı zamān ve büleġā-yı devrān ḳaṣīdeler diyüp –Ẕātī ki ḳıdve-i ʿaṣr u zübde-i dehr idi– ḳaṣīdesin cümleden muḳaddem oḳuduḳda 'Fażlī nām bir şāgird-i be-nāmum vardur icāzet virüñ gelsün' diyüp ḥużūr-ı sulṭānīde

[51] Haluk İpekten; *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, MEB Yay., İstanbul-1996, s.238.
[52] Haluk İpekten; *a.g.e.*, s.239.

ḳaṣīdesin kendüden soñra oḳutdurmışdur. Baʿdehu Şeh-zāde Sulṭān Meḥemmed Maʿnisa'ya sancāġa çıḳduḳda Fażlī kātib-i dīvānı olmış idi."[53]

"Şehzāde Sulṭān Meḥemmed'üñ sūr-ı ḫıtānında Molla Ẕātī ser-defter-i şuʿarā olmaḳla cümleden muḳaddem ḳaṣīdesin oḳuduḳda 'bir kāmil şāgirdüm vardur icāzet buyurulursa ḳaṣīdesin gelsün oḳusun' dir. Kendinüñ ʿaḳabince ānuñ ḳaṣīdesin oḳutmışdur."[54]

O devre ait tezkirelerin tamamında dile getirildiğine göre, Fazlî'nin bundan sonraki memuriyet hayatı, divan katibi olarak şehzâde saraylarında hizmet etmekle geçmiştir:

Lâtîfî, "Faḫr-ı şehzādegān merḥūm ve maġfūrun-leh Sulṭān Muṣṭafā'nuñ dīvān-ı felek-ʿunvānında dīvān kitābetin ve kitābet ḫizmetin iderdi. Baʿdehu birāderi Selīm Ḫān-ı s̱āniye'l-maḫżūf bi-ʿavni'ṣ-ṣamedānī ʿatebesine varup kātib-i mekātib ü menāşīr oldılar."[55]

Âşık Çelebi, "Şehzāde Sulṭān Meḥemmed ʿazm-i Maġnisa idüp ki vālī-i vilāyet-i Ṣaruḥān oldı Fażlī aña kātib-i dīvān oldı. Çün Sulṭān Meḥemmed'üñ dīvān-i ʿömri sürildi ve berāt-ı ḥayātı dürildi Fażlī nıṣf-ı fażla gibi ṭaşra ḳaldı. Mihr-girdār eṭrāfın hücūm-ı rüsūm-ı nücūm-ı ġumūm aldı. Niçe mers̱iyeler didi. Āḫir Sulṭān Muṣṭafā dīvānına debīr oldı... Ol ḥāl daḫı bāḳī olmayup Sulṭān Muṣṭafā merḥūmuñ zamānı daḫı āḫir oldı. Anda daḫı çerḫ-i kīne-cūnuñ āzārı ẓāhir oldı. Niçe zamāndan soñra Sulṭān Selīm şehzāde iken anlaruñ cenābına ḳaṣd-i intisāb eyledi. Anlaruñ āsitānelerinde iltimās-ı intisāb eyledi. Anda daḫı dīvān kitābetine mübāşir oldı. Gāh reʾis ü gāh kātib-i ser oldı."[56]

Gelibolulu Âli, "Baʿdehu Şehzāde Sulṭān Meḥemmed Ḫān Maġnisa sancaġına müteveccih olduḳda kütāb-ı dīvānına mülḥāḳ olup bile gitmiş. Ḥikmet Ḫudānuñdur anlar ki sālik-i rāh-ı āḫiret oldılar ḳulları ṭaġılup Ḳara Fażlī merḥūmı Sulṭān Muṣṭafā āsitānesine sevḳ itdiler. Ṭāliʿ-i nā-sāzkārında anuñ daḫi dīvānı dürülüp ʿömr-i ʿazīzi āḫir olmaġın Sulṭān Selīm ḳapusına vardı. Baʿz-ı ekābir ḥüsn-i terbīyet ve şefḳat-i müʾes̱s̱ir ẓāhir itmekle anda daḫi debīr-i ḫaḳanī oldı."[57]

Kınalı-zâde Hasan Çelebi, "Baʿdehu Şehzāde Sulṭān Meḥemmed Maʿnisa'ya sancaġa çıḳduḳda Fażlī kātib-i dīvānı olmış idi. Şehzāde-i mezbūruñ dīvān-ı ʿömri bozulup ol serv-i gülşen-i civānī nihāl-i ümīd-i ṣāḥib-ḳırānı şikest-i ṣarṣar-ı ḫazān ve pāy-māl ü nükebā-yı aḥzān olduḳda Şehzāde Sulṭān Muṣṭafā āsitānesine intisāb u intihā idüp niçe zamān ol gülistān-ı pür-ṣafāda bülbül-i gūyā olmış idi. Āḫirü'l-emr ol şehinşāh-ı melek-ḫıṣālüñ daḫi kemāl-i devlet ü iḳbāline ʿaynü'l-kemāl ve āfitāb-ı ʿālem-tāb-ı saʿādet ü iclāline küsūf u zevāl irdükde şāyeste-i salṭanat ve kāmrānī vāris̱-i mülk

[53] Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *a.g.e.,* s.755.
[54] Beyânî, *a.g.e.*, s.207.
[55] Latîfî, *a.g.e.*, s.434 (Fazlî 1553 yılından sonra Şehzâde Selim'e divan katibi olduğuna göre, bu özelliğinin 1546 yılında tamamlanmış olan Lâtîfî tezkiresinde konu edilmesi ilginçtir.)
[56] Âşık Çelebi, *a.g.e.*, s.197b-198a.
[57] Gelibolulu Âlî, *a.g.e.*, s.320.

ü taḫt-ı Süleymānī olan Sulṭān Selīm'üñ şehzāde iken cenāb-ı kerīmine iltica̅ idüp anda daḫi kātib-i dīvān u ṣāḥib-i ʿünvān olmış idi."[58]

Beyânî, "Şehzâdelerden evvelā Sulṭān Meḥemmed, s̱āniyen Sulṭān Muṣṭafā'ya, s̱ālis̱en Sulṭān Selīm Ḫān'a kātib-i dīvān olmışdur."[59]

Riyazî, "Sulṭān Süleymān şehzādeleri Sulṭān Meḥemmed'üñ ve Sulṭān Muṣṭafā'nuñ ve Sulṭān Selīm'üñ mesned-nişīn-i imāret iken kātib-i dīvānı olmış idi."[60]

Ahdî, "Zümre-i küttābdan olup dergāh-ı şehzāde-i kām-yābuñ reʾis-i küttābı olmış."[61]

Tezkirelerde verilen bilgilere göre, 20 yaşında [h.949 (m.1542)] Manisa valiliğine atanan Şehzâde Mehmet'in 8 Şa'ban 950 (6 Kasım 1543) tarihinde genç yaşta ölümü üzerine Fazlî'nin buradaki ilk memuriyet hayatı kısa sürmüş; şehzâdenin ölümüne çok üzülen şair, üzüntüsünü mersiyelerinde dile getirmiştir.

Çok geçmeden, o sıralarda Amasya valisi olan Şehzâde Mustafa'ya divan kâtibi olarak görevlendirilen Fazlî, şehzâdenin öldürüldüğü 26 Şevval 960 (5 Ekim 1553) tarihine kadar Amasya'da kalmıştır. Fazlî, Şehzâde Mustafa'ya duyduğu derin sevgi ve bağlılığını mersiyelerinde dile getirmesine rağmen, Kanûnî, tahtın varisi ve Şehzâde Mustafa'nın siyasî rakibi Şehzâde Selim'i de ona teslim etmekten çekinmemiştir. O sıralarda Manisa valisi olan Şehzâde Selim'e divan kâtibi olarak görevlendirilen Fazlî, h.965 (m.1558) yılına kadar Manisa'da kalmış; şehzadenin h.965-h.969 (m.1558-1562) yılları arasındaki Konya merkezli Karaman sancakbeyliği ile h.969 (m.1562) yılında atandığı Kütahya sancakbeyliğinde de yanından ayrılmamıştır. "Bu ḥakīr ol āsitānede baş kātib iken mezbūr Fażlī reʾis idi." diyen Gelibolulu Âli'nin bildirdiğine göre Fazlî, Şehzâde Selim'in Kütahya sancağındaki divânında, h.970 (m.1562) yılı başlarında, yılda 60.000 akçe zeametle "reʾisü'l-küttâb" olmuş ise de bu refah ve saadet devri ancak iki yıl kadar devam edebilmiştir: "Nice rūzgār ḫıdmetden soñra sene sebʿīn ve tisʿamie ḥudūdında reʾis-i küttāb olup altmış biñ aḳçe zeʿametle iʿtilā-yı şān buldı. Ammā aḥvāli muntaẓam olduḳdan soñra iki yıl ancaḳ muʿammer oldı. ʿAḳabince vāṣıl-ı diyār-ı üns olduğı taʿayyün buldı."[62]

Şehzâde Mustafa'nın 6 Ekim 1553 tarihinde öldürülmesinden sonra -tahtın iki varisi- Şehzâde Bâyezid ile Selim arasındaki taht kavgası, Lala Mustafa Paşa ve Rüstem Paşa'nın kışkırtmaları ile alevlenmiş ve 30 Mayıs 1559 tarihinde, Konya Ovası'nda iki gün süren bir savaşa yol açmıştır. Bu savaşta Şehzâde Bâyezid yenilerek dört çocuğu ile birlikte İran şâhı Tahmasb'a sığınmıştır. Bâyezid'in gelişini kendi çıkarları için fırsat bilen Şah Tahmasb ile şehzâdenin iadesini isteyen Kanûnî ve Şehzâde Selim arasında, Bâyezid'in İran'da kaldığı üç yıl boyunca, sürekli bir mektup diplomasisi uygulanmış; yapılan yazışmalardan sonra Bâyezid, 23 Temmuz 1562'de Kazvin'de boğularak idam edilmiştir.

58 Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *a.g.e.*, s.755.
59 Beyânî, *a.g.e.*, s.207.
60 Riyâzî, *a.g.e.,* v.104b.
61 Ahdì, *a.g.e.*, v.98a.
62 Gelibolulu Âlî, *a.g.e.*, s.320.

Bu olayların cereyan ettiği tarihlerde divan kâtibi olarak Şehzâde Selim'in yanında bulunan Fazlî, Şehzâde Selim tarafından Kanûnî'ye gönderilen ve Konya'da yapılan savaşın anlatıldığı *Ceng-nâme*'yi kaleme aldığı[63] gibi, Gelibolulu Âli'nin, Künhü'l-Ahbâr'da bildirdiğine göre, Şehzâde Bâyezid'in İran şâhı Tahmasb'a sığınması üzerine gönderilen mektubu da Fazlî yazmıştır: "Sābıḳan Sulṭān Bāyezīd ḫuṣūṣında ʿAcem şāhına yazılan nāme ki cenāb-ı übüvvet-meʾābla muṣaddardur ol fendeki mahāreti ol edālardan gün gibi iẓhārdur."[64] Bu olay, Fazlî'nin resmî ve özel inşada da şairliği kadar güçlü olduğunu kanıtladığı gibi, ne kadar ciddî ve güvenilir bir bürokrat olduğunu da göstermektedir.

1.4. Ölümü :

Bir kasidesinde;

Meẕheb ü cāh istemez sulṭāna baş indürmezüz
Ne vezīrinde bu dünyānuñ ne pāşāsındayuz (Ks.8/9)

diye mağrur bir eda ile seslenen, ancak bütün memuriyet hayatı şehzâde saraylarında geçen Fazlî'nin ölüm tarihi ile ilgili olarak tezkirelerde yer alan bilgiler küçük farklılıklar arz etmektedir.

Âşık Çelebi ve Kınalı-zâde Hasan Çelebi tezkirelerine göre Fazlî, h.970 Ramazanında (Mayıs 1563) ölmüştür:

"Sene sebʿīn ü tisʿamiʾe Ramażānınuñ içinde Kütahya'da ʿazm-i ʿīdgāh-ı dārü's-selām ve nüzhet-gāh-ı ünse reftār u ḫırām itdi."[65]

"Ol zamānda [Şehzâde Selim'in Kütahya sancağındaki divanında] sene sebʿīn tisʿamiʾe Ramażānında ḥūr-ı maḳṣūrāt-ı fī'l-ḫıyām ile bayrām itmege ʿazm-i ʿīdgāh-ı dārü's-selām eyledi."[66]

---

[63] Mensur olarak kaleme alınan Ceng-nâme'nin bir sureti Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi No:1511'de kayıtlı bir mecmua içerisinde yer almaktadır. Bu mecmuada, Şehzâde Selim'in, Şehzâde Bâyezid'in iadesi için Şâh Tahmasb'a yazdığı iki mektup; Şâh Tahmasb müvvâbının Şehzâde Selim'e cevabı; Şâh Tahmasb'ın Şehzâde Bâyezid hakkında Şehzâde Selim'e mektubu; Şehzâde Selim'den aynı hususla ilgili Şâh Tahmasb'a mektup, vezirlerden Şâh Tahmasb'a Hasan Ağa ve Ali Paşa gönderilen aynı hususa dair mektup; Şehzâde Bâyezid'in iadesi için Na'imî Çelebi inşasıyla Şâh Tahmasb'a gönderilen ve bütün vezirler tarafından mühürlenen mektup; Şehzâde Selim'in Şehzâde Bâyezid'le Konya'da savaşı dolayısıyla Fazlî'ye yazdırıp Kânûnî'ye gönderdiği ceng-nâme sureti; vüzerâdan Kadı Cihân'a gönderilen mektup; Erzurum Beylerbeyi Ayas Paşa'dan Sa'd Çukuru Beylerbeyi Ustaçlu Şahkulu Sultan'a gönderilen mektup; Şahruh Bahâdır'ın Ömerşeyhoğlu İskender Mirzâ'ya mektubu; Baysungur Mirzâ'nın oğlu Mîrzâ Sultan Muhammed'in Cihânşâh Türkman'a gönderdiği hüküm; Sultan Süleyman tahta geçince Alâüddevlelü Alî Bey'e gönderdiği mektup; Kanûnî'nin Zigetvar ve Keleke fetih-nâmesi... gibi pek çok mektup ve beratlar yer almaktadır. Bkz. Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu*, TTK Basımevi, Ankara-1967, I, 196-197.

[64] Gelibolulu Âlî, *a.g.e.*, s.320.

[65] Âşık Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, Millet Ktp. Tarih Böl. Nr.: 772 s.531 (Yukarıdaki cümlede yer alan "Ramażānınuñ içinde" ifadesi, G.M. Meredith-Owens neşrinde "Ramażānında" şeklindedir. Bkz.: *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ or Tezkere Of 'Âşık Çelebi*, s.197b-198a.)

[66] Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *a.g.e.*, s.755.

Ancak, “Bu ḥaḳīr ol āsitānede baş kātib iken mezbūr Fażlī reʾis idi.” diyen ve Fazlî’nin hayatının son yıllarına tanıklık etmiş olan Gelibolulu Âli’nin bildirdiğine göre Fazlî, Şehzâde Selim’in Kütahya sancağındaki divânında, h.970 (m.1562) yılı başlarında, yılda 60.000 akçe zeametle “reʾisü’l-küttâb” olmuş; bu refah ve saadet devri ancak iki yıl kadar devam edebilmiş ve Fazlî iki yıl sonra vefat etmiştir: “... sene sebʿīn ve tisʿami’e ḥudūdında reʾis-i küttāb olup altmış biñ aḳçe zeʿametle iʿtilā-yı şān buldı. Ammā aḥvāli muntaẓam olduḳdan soñra iki yıl ancaḳ muʿammer oldı. ʿAḳabince vāṣıl-ı diyār-ı üns olduġı taʿayyün buldı.”[67] Ahdî de Fazlî’nin h.971 yılında öldüğünü bildirir.

Künhü’l-ahbâr’da herhangi bir bilgi yer almamasına rağmen, Riyâzî ve Kaf-zâde tezkirelerine göre Fazlî’nin ölümüne Gelibolulu Âli, “***Fażlī öldi*** (فضلی اولدی)” (h.971/m.1564) diye tarih düşürmüştür: “Ṭoḳuz yüz yetmiş birde fevt olmışdur. Gelibolılı ʿĀlī ‘Fażlī öldi’ (971) diyü tāriḫ dimişdür.”[68] Riyâzî tezkiresinde yer alan bu ifadeler, Kaf-zâde Fâizî[69] tarafından da hemen hemen aynen tekrarlanmıştır. Kâtip Çelebi de Âli’den etkilenerek Fazlî’nin h.971’de öldüğünü ifade eder.

Bu bilgiler ışığında Fazlî’nin maiyetinde görev yapmış Gelibolulu Âli’nin ve bir müddet Kütahya’da ikamet eden Bağdatlı Ahdî’nin bildirdikleri tarih (h.971/m.1564), şüphesiz bu itibarla daha inandırıcı bulunmaktadır. Âşık Çelebi ve Kınalı-zâde Hasan Çelebi, Fazlî’nin Ramazan ayında öldüğünü kaydederler ki bu durumda şair, h. Ramazan 971(Mayıs 1564)’de ölmüş olmalıdır. Hammer ve Gibb[70] de Fazlî’nin ölüm tarihini Ramazan 971 (Mayıs 1564) olarak ifade ederler.

Fazlî’nin Kütahya’da öldüğünü yalnızca Âşık Çelebi açıkça bildirmesine rağmen, bu bilgi, Kınalı-zâde Hasan Çelebi’de ima şeklindedir.

2. ESERLERİ :

2.1. Manzum Eserleri :

2.1.1. Dîvân :

Tezkireler içerisinde yalnızca Lâtîfî’nin, “Eşʿār-ı keṡīreye mālik ṣāḥib-i ṭabʿ u ḳābil-i şān ve müʾellif-i kitāb u *dīvān*dur.” ve Kaf-zâde Fâizî’nin, “*Dīvān*ı görülüp bu ebyāt yazıldı.” şeklinde varlığını haber verdikleri mürettep bir Fazlî Dîvânı -maalesef- bugüne kadar ele geçmemiştir. Divan’ın h.1149 (m.1736) yılında istinsah edildiği oldukça eksik bir nüshası, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi’ndeki bir mecmua (Hazine 1055) içerisinde yer almaktadır (v.216b-250)[71]. Bu çalışmamızda, adı geçen

---

[67] Gelibolulu Âlî, *a.g.e.*, s.320.
[68] Riyâzî, *a.g.e.*, v.104b.
[69] Kaf-zâde Fâizî, *Zübdetü’l-Eş’âr*, İstanbul Millet Ktp. Ali Emirî Kısmı. Nr.: 1325, v.65a.
[70] Gibb, *a.g.e.*, s.109.
[71] Edisyon kritik yapılırken T ile gösterdiğimiz bu nüsha, 185x120 mm. Ebadında, 250 varaktan oluşan kahverengi deri ve ebru ciltli bir mecmua içerisindedir. XVI. yüzyılda kopya edilmiş olması muhtemel

nüsha başta olmak üzere o döneme ait şiir mecmuaları taranmak suretiyle Fazlî'nin şiirleri bir araya getirilmeye ve yaklaşık 3000 beyitlik yeni bir divan oluşturulmaya çalışılmıştır.

"Dîvân", dördüncü bölümde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

2.1.2. Rubâ'iyyât :

Tezkireler içerisinde Fazlî'nin rübâîleri ile ilgili bilgi, yalnızca Âşık Çelebi, Ahdî ve Gelibolulu Âli'de yer almaktadır:

"Âhir Sulṭān Muṣṭafā dīvānına debīr oldı. İnşāya, şiʿre muḥkem gūşiş idüp nefīs nāmeler ve iyü ḳaṣīdeler dir oldı. Ḥāṣılı çoḳ meleke taḥṣīl itdi. Şiʿr ü inşā fennin tekmīl eyledi. İḫtirāʿ u iḳtirāḥından Gül ü Bülbül tertīb eylemişdür. Ḥaḳ budur ki üslūb-ı ḫāṣ üzre terkīb eylemişdür. Ve biñ rübāʿī naẓm eylemişdür."[72]

"Ḳaṣāʾid-i pür-fevāʾidi maṣnūʿ ve inşā-yı ferāh-fezāsı müseccāʿ ve ṭarz-ı ġazelde ḫūb ve terciʾ-bend ile rübāʿiyātı merġūb..."[73]

"Baʿdehu şiʿr ü inşāda gerçekden meleke taḥṣīl idüp iḫtirāʿ-ı ḫāṣı olan Gül ü Bülbül nām manẓūmeyi söylemişdür. Ve biñ ʿaded rübāʿiyyātı müştemil bir es̱er daḫi ḳomışdur."[74]

Âşık Çelebi'ye göre Fazlî'nin Şehzâde Mustafa divanına kâtip olup, şiir ve inşada gelişimini tamamladıktan ve Gül ü Bülbül adlı eserini yazdıktan sonra (h.960/m.1553) kaleme aldığı bin rübâî, Gelibolulu Âli'ye göre Dîvân'ının dışında müstakil bir eserdir. Ahdî'nin "mergūb" (herkes tarafından beğenilmiş) sıfatıyla andığı ama bugüne kadar ele geçiremediğimiz bu rübâîler, Nihad Sami Banarlı'ya göre tasavvufî mahiyettedir.[75]

2.1.3. Hümây ü Hümâyûn :

Latifi'nin "Ḫüsrev ü Şīrīn ṭarzında Hümāy u Hümāyūn adlu beş biñ beyt bir kitāb naẓm itmişdür"[76] dediği bu mesnevisi, Fażlī'nin ilk mesnevisidir.

---

olan mecmua sonradan tamir görmüştür. Kara Fazlî'nin şiirlerini ihtiva eden bölüm, gerek kağıt türü (kalın aharlı) ve gerekse yazı bakımından mecmuèanın diğer bölümlerinden ayrılmakta olup, mecmuèa ciltlenirken sonradan ilave edildiği anlaşılmaktadır. Basit çiçek motifleriyle süslenmiş 216a'da, sol alt tarafda **"Sene 1149"** tarihinin altında, silik bir şekilde "**Dīvān-ı Fażlī**" yazısı, sağ üst köşede de "yarım kaldı" ibaresi yer almaktadır. Bu kayıtlardan, eserin h.1149 (m.1736) yılında istinsah edildiği ve bilinmeyen bir nedenle de tamamlanamadığı anlaşılmaktadır.

Bazı sayfalarda rekabe kayıtları bulunmaktadır. Gerek rekabe kayıtlarından ve gerekse şiirlerin kafiye veya rediflerinden, bazı varakların eksik olduğu gözlenmektedir.

[72] Âşık Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ or Tezkere Of 'Âşık Çelebi* (G.M. Meredith-Owens) London-1971, s.198a.

[73] Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, İstanbul Üni. Ktp., TY. Nr. 2604, v.98a.

[74] Gelibolulu Âlî, *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı,* s.320.

[75] N. S. Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB Yay., İstanbul-1971, I, 597.

[76] Latîfî, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ,* s.434.

Âşık Çelebi ve Kınalı-zâde Hasan Çelebi'nin "bahr-i recez"de yazılmış olduğunu beyan ettikleri eser, *mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün* vezninde olup, İran şairi Kemālü'd-dīn Ḫᵛācū-yı Kirmānī(öl.h.753/ m.1327)'nin[77] aynı adı taşıyan eserinden ilham alınarak yazılmıştır. Âşık Çelebi'ye göre, Fażlī'nin mesnevi sahibi kudretli bir şair olarak tanınmasına yardım etmiş olan bu eser, şairin Şehzâde Mehmet divânına intisabından önce; Zâtî'nin öğrencisi olduğu dönemde kaleme alınmıştır. "Ol vaḳte dek şiʿri şütür ü gürbe ve mutavassıṭ idi." diyen Âşık Çelebi'ye göre Fazlî'nin şiirleri o dönemde henüz taklit aşamasında olmalı ki "karışık ve orta seviyede" değerlendirilmektedir. Gibb, bu eserle ilgili olarak; "Onun ilk mesnevisi Hümây ü Hümâyûn'da kadın ve erkek kahramanların isimlerini Von Hammer yakın olarak Augustus ve Augusta olarak (Almancaya) tercüme etti. Bu kitabı hiç görmedim, fakat Latîfî, Hüsrev ü Şîrîn tarzında olduğunu ve ihtimal ki aynı isimde Khwaju of Kirman (Ḫᵛācū-yı Kirmānī) tarafından h.732/m.1331-2'de yazılmış bir İran şiirinin taklidi olduğunu söyler. Bu (son) eser, Ortodoks tipi bir hikayedir. Konu olarak, batı (Kayser Ülkesi) topraklarının Prensi Hümâ ile Çin Fağfuru'nun kızı Prenses Hümayun arasındaki aşk macerasını anlatır."[78] demektedir.

Bugüne kadar yapılan araştırmalarda eserin herhangi bir nüshasına rastlanmamıştır.

Latîfî, tezkiresinde, "Ṣıfat-ı taṣvīrde bu birkaç beyt ol kitāb-ı meserret-fezādandur"[79] diyerek eserin 10 beytini vermektedir:

"Naẓm: Yazılmış gördi bir taṣvīr-i dil-keş
Ḥarīr-i nīlgūn üzre münaḳḳaş

Yazılmış ġurreden ebrūsı ġarrā
O ṭurre sünbül-i terden muṭarrā

Geyürmiş māha ẓulmetden ẓırıhlar
Gül üzre müşgden yazmış girihler

Dürerden dişlerin zībende yazmış
Güneşden ruḫların tābende yazmış

İdicek ruḫların gülgūne-i āl
Ḳalemden ṭamlamış bir noḳṭa-i ḫāl

[77] Kemâlü'd-dîn Hᵛâcû-yı Kirmânî, sitte sahibi bir şairdir. Mesnevileri: Ravzatü'l-Envâr, Hümây ü Hümâyûn, Kemâl-nâme, Gül ü Nevrûz, Cevher-nâme, Sâm-nâme. (Bkz. Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi I (Giriş)*, TTK Basımevi, Ankara-1984, s.226.)
[78] Gibb, *a.g.e.,* s.109.
[79] Latîfî, *a.g.e.*, s.434.

Anı yazduḳda üstād-ı hüner-ver
İdinmiş kirpüginden ḳıl ḳalemler

Ruḫı şemʿ in yazıcaḳ cān eritmiş[80]
Gözin taḥrīr iderken siḥr itmiş

Feminden gerçi kim olmış nişān ol
Ṣayılur yoḳ ḥisābında hemān ol

Nice öyküne aña naḳş-ı Çīnī
Ne cānı var ola anuñ ḳarīni

Ḳalupdur künc-i deyr içre ṣanemler
Ne ṣūretle ola aña berāber"

2.1.4. Lüccetü'l-Esrâr :

Tezkireler içerisinde, Fażlī'nin *Lüccetü'l-Esrār* adlı eseri ile ilgili olarak Gelibolulu Âlî, Âşık Çelebi, Kınalı-zâde Hasan Çelebi ve Riyâzî tezkirelerinde bilgi verilmektedir.

Gelibolulu Âlî'nin, "Şeyḫ Niẓāmī'nüñ *Maṭlaʿü'l-Envār*'ına muḳābil *Lüccetü'l-Esrār* nām bir kitāb daḫi teʾlīf eylemişdür"[81]; Âşık Çelebi'nin, "*Lüccetü'l-Esrār* nām bir kitāb didi. Niẓāmī'nüñ *Maṭlaʿü'l-Envār*'ı baḥrinde ve ṭavrında fi'l-ḥaḳīḳa naẓmın temām tenḳīd ü tenḳīḥ itmişdür ve edāların pāk u taṣḥīḥ itmişdür"[82] şeklinde haber verdikleri *Lüccetü'l-Esrār*'ın bugüne kadar herhangi bir nüshası elde edilememiştir. Kınalı-zade Hasan Çelebi'nin, "Tuḥfe baḥrinde daḫi bir naẓm-ı müsteṭābı ... vardur"[83], Riyâzî'nin de "Tuḫfe baḥrinde bir mesnevisi ... vardur"[84] diye söz ettiği eserler de bu olsa gerek.

Âşık Çelebi tarafından, "özenle ve temiz bir üslupla yazılmış" eser olarak tanıtılan *Lüccetü'l-Esrār*'ın muhtevası hakkında bir bilgimiz yoktur.[85] Niẓāmī(1141?-1209?)'nin mesnevileri[86] arasında *Maṭlaʿü'l-Envār* adlı bir eser de bulunmadığı için, bu eserin konusu hakkında fikir yürütmek de mümkün değildir. Tezkirelerdeki eser ve şair eşleştirmelerinde bir yanlışlık yapıldığı kanaatindeyiz; çünkü, Niẓāmī'nin *Maṭlaʿü'l-*

[80] eritmiş: artmış (Latîfî, *a.g.e.*, s.434.)
[81] Gelibolulu Âlî, *a.g.e.*, s.320.
[82] Âşık Çelebi, *a.g.e.*, s.198a.
[83] Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ.*, s.756.
[84] Riyâzî, *Rıyâzü'ş-Şu'arâ*. İstanbul Millet Ktp. Ali Emirî Kısmı, Nr.:765.
[85] Kütüphanelerde Mahzenü'l-Esrâr, Esrârnâme veya Kitâb-ı Esrârname... gibi adlarla kayıtlı olan eserlerden birinin Fazlî'nin Lüccetü'l-Esrâr'ı olma ihtimali vardır.
[86] Nizamî, hamse sahibidir: Mahzenü'l-Esrâr, Hüsrev ü Şîrîn, Leylî vü Mecnûn, Heft Peyker, İskender-nâme (İkbâl-nâme ve Şeref-nâme. (Bkz. Agâh Sırrı Levend, *a.g.e.,* s.226.)

Envār değil, *Maḫzenü'l-Esrār* adlı eseri vardır. Bu durumda *Lüccetü'l-Esrār*, Niẓāmī'nin *Maḫzenü'l-Esrār* adlı eserine nazire olmalıdır[87].

2.1.5. Gül ü Bülbül :

h.960 (m.1553) yılında tamamlanarak Şehzâde Mustafa'ya ithaf edilen, lirik-romantik duyuş tarzı, sanatlı alegorik anlatımı, sağlam ve güzel bir şiir diliyle oluşturulmuş bu mesnevî, "*Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün*" kalıbıyla yazılmış 2444 beyit[88] tutarında orijinal bir eserdir.

"Yalnız şark edebiyatlarında değil, bütün dünya edebiyatlarında çok meşhûr olan gül ve bülbül mevzuunu, timsâlî bir hikâye şeklinde ve ona sûfiyâne-ahlâkî bir hüviyet vererek canlandıran bu mesnevî, Fazlî'nin eserleri arasında en çok şöhret kazanan, daha doğrusu ona şöhretini temin eden bir eserdir."[89]

"Fazlî'nin samimi bir Allah aşkı ile sevgilide tecellî eden bir İlahî güzellik anlayışıyla ve türlü tasavvuf duygu ve düşünceleri ile birleştirerek yer yer çok sade bir lisanla yazdığı bu mesnevî, bilhassa kendi devrinde haklı bir takdir kazanmıştır."[90]

Kaynakların övgü ile bahsettiği eser hakkında Latîfî; "Gül ü Nevrūz ṭarzında Gül ü Bülbül ki dimişlerdür. Üslūb-ı merġūbı tenāsüb-i elfāẓda şuʿarā-yı Fürs'den emlaḥüʾş-şuʿarā Ḫᵛācī-i Kirmānī'nüñ Ravżatüʾl-Envār'ın ve Ḥażret-i Ḫᵛācendī'nüñ Bedāyiʿüʾl-Esḥār'ına tetebbuʿ u taḳlīd itmişdür. ... Muḳābele-i ḫamsesinde kütüb-i sittesinden risāle-i Gül ü Bülbül'inden efḍāl ü eşbeh maḳālesi yoḳdur. Cümle-i muṣannefātından cell-i himmetin ve diḳḳat-i taṣarrufın anda ḫarc itmişdür."[91] demektedir.

Şiirleri hakkında; "Ve biʾl-cümle eşʿārı şütür-gürbedür. Beyt diyecek maḥalde ya heft-beyt ve yāhūd nüh-beyt söylese yine ancaḳ bir beyti pesendīde bulınurdı" şeklinde olumsuz bir tavır sergileyen Gelibolulu Ali, Fazlî'nin *Gül ü Bülbül* mesnevisi hakkında bu düşüncesinin tam tersi bir yaklaşım sergilemiştir: "Baʿdehū şiʿr ü inşāda gerçekden meleke taḥṣīl idüp iḫtirāʿ-ı ḫāṣı olan Gül ü Bülbül nām manẓūmeyi söylemişdür"[92]

Gibb de "Bu hikâye, bülbülün gül için bilinen aşkının Ball ve Bad veya Taper and Moth tarzındaki uzantısıdır. Alışılagelmiş doğal Türk şiirleri türünden daha fazla yeniliğe sahip, genel olarak fikirde benzer olsa da eserin detayında ince işlenmiş gözükür. Yazar, eserin son kısmında '*Ben gül ve bülbül sırrının böyle tam, allegorik bir hikaye içine uzandığı hiçbir İran şiiri bilmiyorum*' der. Olaylar serisinden bir tanesi ki

---

[87] Nizâmî'nin mesnevilerine nazire olarak yazdığı mesnevilerle hamse sahibi olan Emir Hüsrev-i Dihlevî (1253-1325)'nin de Nizâmî'nin *Mahzenü'l-Esrâr*'ına *Matla'ü'l-Envâr* adlı bir naziresi bulunmaktadır.
[88] Fazlî, *Gül ü Bülbül*. Haz. Nezahat Öztekin, Akademi Kitabevi, İzmir-2002, 438 s.
[89] M. Fuad Köprülü, "Fazlî" *İA*., IV, 534.
[90] N. S. Banarlı, *a.g.e.*, s.598.
[91] Latîfî, *a.g.e.*, s.433. [1546 yılında tamamlanmış olan olan Lâtîfî tezkiresinde, 1553 yılında tamamlanan Gül ü Bülbül mesnevisi ile ilgili bilgilerin yer alması oldukça düşündürücüdür. Bu bilgilerin tezkire tamamlandıktan sonra ilave edilmiş olma ihtimali vardır.]
[92] Gelibolulu Âlî, *a.g.e.*, s.320.

her nasılsa ara sıra meydana gelen mevsimler, düşman krallar olarak kişileştirilir. Lamiî'nin kış ile bahar (*Münazara-i Bahar u Şitâ*) münazarasındaki temel fikir aynıdır. Bu eser, türünün en zarifleri arasında yer alır, çeşitli ayrıntılar ve olaylar ustaca düşünülür ve tok bir şekilde izah edilir. Her ne kadar bütünüyle parlak değilse de şiirin biçimi okumak için çok hoştur..."[93]

J. V. Hammer tarafından 1834 yılında Viyana'da *Das İst Rose und Nachtigall* adı altında Almanca tercümesi ile birlikte yayımlanan bu mesnevide varlıklara can veren bir sanatın incelikleri vardır. "Eserde, yer yer çok süslü çok mecazlı feerque sahneler; birer insan gibi canlandırılan ney, çeng gibi sazlar; gül, benefşe, nergis, süsen ve lale gibi çiçekler; nesim ve serv gibi tabiat varlıkları ile cümbüşlü zevk ve safa meclisleri tasvir edilir."[94]

"*Gül ü Bülbül*, olaylar üzerine kurulmuş bir hikâye değil, insan vücudunun maddî ve manevî özelliklerini canlandıran alegorlar üzerine kurulmuş lirik bir şiirdir.

İnsan vücudu gül bahçesine, ruh güle, gönül bülbüle, hırs yaza, nefsanî arzulardan vücudun zarar görmesi sonbahar ve kışa, basiret nergise, tevazu menekşeye, kıskançlık sümbüle, aşk lâleye, doğruluk serviye, kin dikene benzetilmiş; ruh ve gönlün hırs, kin, kıskançlık ve gazapla mücadelesi duygusal bir anlatımla hikaye edilmiştir. Bu mücadele sonunda ruh ve gönül, nefsanî aşırılıkları yenerler."[95]

Eserin özeti:[96]

Eser, 18 beyit tutarında, "Besmele" ibaresini teşkil eden harflerin şekil yönünden yorumuyla başlar. Bu bölümden sonra temcîd ve tahmîd mahiyetinde bir *tevhîd* bölümü (18.-54. beyitler) ile Allah'a hitap mahiyetinde bir *takdîs* ve *tenzih* bölümü gelmektedir (55.-77. beyitler). Bir ululama mahiyetinde olan bu bölümden sonra, klâsik yapıya uygun olarak şairin Allah'a yalvardığı *münâcât* bölümü (78-131. beyitler); Hz. Peygamber'e sevgi ve saygının ifade edildiği *na'ʿt* bölümü (132-180. beyitler) ile mi'rac olayının anlatıldığı *miʿrac* bölümü (181.-235. beyitler); Hz. Peygamber'e, ashabına, ailesine ve dört büyük halifeye salat ve selamın getirildiği *salvele* bölümleri (236.-259. beyitler) birbirini izlemektedir.

Sebeb-i teʾlif bölümünde (260.-342. beyitler) şair, eserin yazılış sebebini açıklar: "Tabiatı canlandıran bahar rüzgarının çoşkuyla akıp, bülbülün ötüşüyle gül bahçesini telaşa verdiği, herkesin zevk ve safaya düştüğü bahar günlerinde şair, bu güzelliklerden uzak olarak uzlet köşesinde oturmaktayken, eski bir dost onu dış dünyayı görmeğe davet eder. Birlikte gül bahçesine gider, çiçekler ve kuş ötüşleri arasında bir edebî sohbete dalarlar. Bu eski dost, şairden neden yeni bir eser meydana getirmediğini sorunca, şair geçim derdiyle meşgul olduğunu, yazmağa zaman bulamadığını, oysa haftada bir kitap yazabilecek kabiliyette olduğu cevabını verir. Şairin yazma şevkini kıran bir ikinci husus da zamanın kadirbilmezliğidir. Ancak bilgili, nüktedan, nazım ve

---

[93] Gibb, *a.g.e.*, s.110.
[94] N. S. Banarlı, *a.g.e.*, s.598.
[95] Nezahat Öztekin; *a.g.e.*, s.186.
[96] Eserin özetinde, "Nezahat Öztekin; *Fazlî, Gül ü Bülbül*, Akademi Kitabevi, İzmir-2002, 438s." esas alınmıştır.

nesrin inceliklerine vakıf, faziletli Şehzâde Mustafa adına, bir eser yazmaya değer. Böylece hem onun adı, hem de şairin adı kıyamete kadar yaşayacaktır. Eserin konusu hakkında yine eski dost yardım eder ve bülbülün güle olan aşkını anlatan bir hikaye yazmasını tavsiye eder."[97]

Şair, yazdığı bu eseri, "dünya padişahının oğlu" sıfatı ile andığı Şehzâde Mustafa'ya ithaf ederek onu över (343.-393. beyitler). Bu bölümden sonra asıl konuya geçilmektedir:

Eski zamanda Rum memleketinde, Bahar Şah denilen adaletli, olgun, vakur ve temiz kalpli, zarif bir padişah vardır. Bu padişahın Gül Şah adında, emsalsiz derecede güzel bir oğlu vardır. Henüz taze bir gonca olan Gül Şah'ın âşıkları birbirine düşüren parlak ve uzun saçları, cennet fidanı gibi upuzun boyu, İskender'in aynası gibi parlak ve nurlu alnı, arşa kurulmuş iki otağ gibi keman kaşları, usta bir okçu gibi sihirli gözleri vardır (429.-521. beyitler).

Bahar Şah, Gül'ün eğitimi için bir öğretmen tutar. Gül, okuyup şair olur (522.-533. beyitler). Babası onu Gülşen şehrine vali yapar. Burada, Jale, Lale (saki), Nergis (Gül meclisinin gözü, meşalesi), Süsen (kapı muhafızı), Servi (bekçi), Nesîm (haberci), Cûy (Gül'ün aynası), Sünbül (usta bir hilekâr), Gül'ün hizmetinde çalışan yakınları ve onun içki meclisindeki arkadaşlarıdır (534.-603. beyitler).

Aydınlık bir sabah vakti Gül, suda aksini görerek, kendi güzelliğine âşık olur. Dünyada benzerinin olup olmadığını araştırmak için Nesim'i görevlendirir. Nesim, bütün dünyayı dolaşır; Gül'den daha güzel bir nesne göremez. Geri dönerken perişan halli, yanık bir sesle şarkılar söyleyen, derviş kıyafetli Bülbül'e rastlar. İçinde ateşli bir aşk taşıyan, bu yüzden babasının devletini terk ederek kararsız halde aşk devletini arayan Bülbül adlı bu şehzâde, Nesim ile konuşurlar. Nesim, ona Gül'ü anlatınca, Bülbül büsbütün kendinden geçer ve Gül'e âşık olur. Nesim, her ne kadar böyle perişan bir fakirin, tapılacak güzellikteki Gül'e layık ve âşık olamayacağını nasihat ederse de dinletemez. Nesim, Bülbül'ün yanından ayrılıp Gül'ün yanına gelir ve onunla boy ölçüşebilecek güzellikte kimsenin olmadığını haber verir (604.-833. beyitler).

Bu esnada Bülbül, aşk derdiyle perişan bir halde inlemektedir. Zayıflıktan kıla dönmüş olan Bülbül, bütün gücünü toplayarak, sevdiğinin diyarına gitmek niyeti ile kanat açar; dağları aşar. Yolda, aslına yani deryaya doğru yol alan temiz bir ırmakla karşılaşır. Irmakla dertleşen Bülbül'ün gayeleri aynıdır. Her ikisi de mutlak ve tek varlığa ulaşmak için çırpınmaktadır. Bülbül'ü teselli eden Irmak, onu Gülşen'e (gül şehrine) ulaştırır (834.-898. beyitler).

Irmak, Bülbül'ü Gül Şâh'ın koruyucusu olan Servi ile tanıştırır. Bülbül'ün hal ehli, âşık, şair ve bilgili bir emir olduğunu söyler. Bu tanışmada Bülbül'le Servi tanıdık çıkarlar. Gül'ün azatlı kölesi olan Servi, meğer Bülbül'ün lalasıymış. Bu nedenle Bülbül'e başı üzerinde yer verir. Bülbül, servi ile gece gündüz söyleşir (899.-939. beyitler).

---

[97] Nezahat Öztekin: *a.g.e.*, s.51-52.

Karanlık bir gecede yalnız kalan Bülbül, yanık yanık feryat ederek, Gül'e karşı duygularını haykırır. Feryadını kimselere duyuramaz. Bunun üzerine bir yandan karanlık geceye yalvarırken, bir yandan da kendi hayatına lanetler yağdırır. Nihayet Ay, karanlık geceyi aydınlatır (940.-1012. beyitler).

Bülbül, geceyi aydınlatan Ay'a yalvararak, derdini Gül'e anlatmasını ister. Fakat bir de bakar ki Sabah olmuş. Bu defa Sabah'a derdini anlatmaya başlar, ancak çok geçmeden Güneş doğar (1013.-1048. beyitler).

Derdini Güneş'e anlatan Bülbül, yalvarışları cevapsız kalınca, yüzünü Allah'a çevirir (1049.-1075. beyitler). Bülbül, Allah'a yalvarıp yakararak, kendisini bu hicran ateşinden kurtarmasını diler (1076.-1111. beyitler).

Gül, bu yalvarışı duyar. Bu nağmelerin sahibini öğrenmek için Nergis'i görevlendirir. Nergis, Servi'yle arkadaş olan Bülbül'ün aşkını Gül'e anlatır. Çok hoşlanmasına rağmen Gül nazlanarak, bu sesten rahatsız olduğunu ve Bülbül'ün uzaklaştırılmasını emreder. Nergis, Gül'ün emrini Bülbül'e ileterek, küstahlığından dolayı azarlayıp, Gülşen'den kovar. Figana da izin verilmediğini öğrenen Bülbül, suskun bir şekilde dağlara döner; tenha dağ başlarında feryat eder. Bu haldeyken Nesim'le karşılaşır (1112.-1226. beyitler).

Bülbül, derdinin Gül'e iletilmesini Nesim'den rica eder. Bülbül'e acıyan Nesim, Gül Şâh'ın katına vararak Bülbül'ün bu isteğini iletir ve ondan Bülbül'ün haline acımasını, ona şefkat göstermesini söyler. Nesim'in getirdiği haberi kabul eden Gül, gerçek âşığın cevr ü cefaya vefa ile sabretmesi gerektiğini, vuslatla aşkın biteceği cevabını verir. Bülbül, bu söz üzerine yine dert içerisinde günler geçirir (1227.-1277. beyitler).

Bir sabah vakti güzel Gül, ayan ve erkanıyla sohbet edip içki içer. Dertli Bülbül, bu hali de uzaktan seyrederek sabreder (1278.-1319. beyitler). Nihayet dayanamayıp, bir mektup yazarak halini Gül'e anlatır (1320.-1363. beyitler). Bu mektubu, gülistanın postacısı Zambak götürüp Gül'e verir. Gül, mektubu okuyunca vefa duyguları kabarır ve cefa etmekten vaz geçer. Cevabî bir mektup yazarak Zambak'la Bülbül'e gönderir. Bülbül, Gül'ün mektubunu okuyunca sevinçle kendinden geçerek ötmeye başlar. Allah'a şükrederek, secdeye kapanır (1364.-1443. beyitler).

Bülbül, mehtaplı gecede şevk ve heyecanla neşeli şarkılar söylerken, fitneci Sümbül Bülbül'ü bu sevdadan vaz geçirmeye ve Gülşen'den uzaklaştırmaya çalışır. Bunda başarılı olamayınca, Gül'ü her sevenden kıskanan zalim Diken'e gidip Bülbül'ü şikayet eder. Diken, Sümbül'ün fitnesiyle Bülbül'ün göğsünü hançeriyle yaralayarak Gülşen'den kovar. Gülşen'den kovulan Bülbül, Gülşen'in etrafında dolaşarak sabaha kadar feryat eder (1444.-1546. beyitler).

Diken, azarlayıcı bir dille Gül'ü bu sevdadan uzaklaştırmaya çalışarak nasihat eder. Gül, bu sözlere çok kızarak, Bülbül'den özür dilemesini emreder. Diken, Gül'den bu azarı işidince, hiddetinden vücudunda her her kılı bir mızrak gibi olur ve Bahar Şah'a şikayete gider (1547.-1581. beyitler).

Diken, Bahar Şah’a, değersiz bir dilencinin Gülşen’i mesken edinip, güzel Gül’ün yüzünü gözünü açtığını, Gül’ün de ona kapıldığını haber verir. Bu sözlerden rahatsız olan Bahar Şah, iki zalim avcıya Bülbül’ü yakalamalarını emreder (1582.-1596. beyitler).

Bülbül çölde gezinirken, vücudu döğünmekten morarmış, boynu bükük, suskun, zayıf bir dervişe rastlar. Bu derviş, Menekşe’dir. İlâhî aşkla dolmuş, konuşmaya mecali kalmamış Menekşe, hal diliyle kendisinin de Gül’e âşık olduğunu anlatır. Bu dertleşme esnasında avcılar gelip, hile ile Bülbül’ü yakalayıp, demir bir kafese kapatarak Bahar Şah’a getirirler (1597.-1645. beyitler).

Bu sırada doğu taraflarında Temmuz Şah adlı bir hükümdar, bütün memleketleri zaptederek, kasıp kavurmaktadır (1646.-1681. beyitler). Rum ilinde, Bahar Şah’ın hüküm sürdüğü Gülşen adlı ülkede tanınmadığını öğrenince, burayı da fethetmeye karar verir. Teslim olması için Bahar Şah’a, Sam Rüzgarı ile haber yollar. Bir gün ansızın Gülşen’e gelen Sam Rüzgarı, Lale’nin bağrında yaralar açar, Nergis’i meşale gibi yakar. Gül, utançla ateşe döner. Bahar Şah, teslim olmayı reddeder. Sam Rüzgarı, haberi Temmuz Şah’a iletir (1682.-1746. beyitler).

Temmuz Şah, ordularına serdar tayin ettiği Güneş’i Gül şehrine gönderir. Güneş, Gülşen’i fethederek yakar. Bahar Şah, Gül’ü ve maiyetindekileri alarak bir dağın tepesine kaçar. Temmuz Şah, askerleri ile takip ettirirse de Bahar Şah izini kaybettirir. Gülşen’i ele geçiren Temmuz Şah, Nergis’in gözüne mil çekerek etrafa ateş saçar ve gayesine ulaştıktan sonra da doğudaki ülkesine çekilir (1747.-1810. beyitler).

Kuzeyden gelen ve Gülşen’i boş bulan Hazan Şah, buraya yerleşir. Nakkaşlıta hünerli olan Hazan Şah, her tarafı türlü renklere, altınlara gark eder. Cömertliği kahra dönüşen Hazan Şah’ın hakimiyeti uzun sürmez (1811.-1880. beyitler). Batıdan gelen soğuk nefesli ve zalim Kış Sultanı, Gülşen’i istila ederek hakimiyeti altına alır. Güneş, korkudan saklanır. Hazan Şah, korkup kaçar (1881.-1959. beyitler).

Bahar Şah, güneyde yaşayan cömert ve aydınlık yüzlü Nevruz Şah’a giderek yardımını talep eder. Nevruz Şah, akrabası olan Bahar Şah’la birlikte Gül şehrine sefere çıkarlar. Nevruz Şah, Kış Sultanı’nı mağlup edip, askerlerini eritir ve Bahar Şah’a tahtını geri verir. Gül, yine Gülşen’in valisi olur. Gülşen’de zevk ve safa meclisleri tekrar kurulur (1960.-2050. beyitler).

Gül, bir içki meclisinde içki içerken Bülbül’ü hatırlar. Çevresindekiler, Diken’in fitneciliği yüzünden Bülbül’ün Bahar Şah’ın emriyle kafese kapatıldığını söylerler. Kafeste esir olan hasta ve güçsüz Bülbül, gece gündüz inlemektedir. Bu habere üzülen Gül, Bülbül’e Nesim’le haber yollar. Bülbül gam kafesinde Allah’a yalvarırken Gül’ün selamını alıp kendinden geçer (2051.-2133. beyitler). Bülbül’ün halini Nesim Gül’e anlatınca, birlikte Bülbül’ün ziyaretine giderler. Bu ziyaretten ziyadesiyle memnun olan Bülbül, Gül’ün karşısında secdeye kapanır (2134.-2182. beyitler).

Gül, Bülbül’ü bağışlaması için, Nesim’i Bahar Şah’a ricaya gönderir. Bülbül’ü affeden Bahar Şah, Gül’e layık bir arkadaş olduğuna karar verip, Gülşen’e gönderilmesinde sakınca görmez (2183.-2230. beyitler).

Bülbül, azad olunca Gülşen'e doğru uçar. Servi ile selamlaşıp sohbet ederler. Bu arada Nesim de Gül'e Bülbül'ün kurtuluş müjdesini getirir. Gül, bir sabah vakti süslenerek içki meclisini kurdurur. Bu meclise Bülbül'ü de çağırıp birlikte eğlenirler. Gecenin sonunda vuslat gerçekleşir (2231.-2337. beyitler)

Eser, dünyanın faniliği hakkındaki 29 beyitlik bir bölümden (2338.-2366. beyitler) sonra, hikayenin alegorik yapısındaki mistik (tasavvufî) özelliklerinin açıklandığı bölümle sona erer (2367.-2406. beyitler).

"Ey bu kitabı okuyan, eğer biraz ârifisen bu hikâyeyi basit bir efsâne saymazsın. Bu hikâyenin anlamı bir inci gibi derinde gizlidir. Bu gizli anlamı şöyle açıklayalım: Hikâyede ilk sözü geçen kahraman *Bahar Şah*, ***akıl***dır. Bahar Şah'ın oğlu *Gül*, ***ruh***tur; akıl ona destek olur. Gül şehri [*Gülşen*], ***vücut***tur; çünki insan vücudu gül bahçesi gibi süslüdür. *Bülbül*, ***gönül***dür; ruha arzu duyar. *Nesim* insandaki ***nefes***tir; çünkü o gönlün ve canın vasıtasıdır. *Nergis*, ***kuvvet-i bahire***dir. *Lâle*, ***sevgili***dir. *Servi*, ***gönül yolu***dur. Irmak [*Cuy*], ***can saflığı***, cânânın tecelli ettiği yerdir. *Jâle*, ***arzu*** (şevk)dur. *Süsen*, ***kahramanlık***tır. Menekşe [*Benefşe*], ***tevazu***dur. *Sünbül*, ***haset***tir. [Diken (*Hâr*), ***kibir*** ve ***hınc***ı temsil etmektedir.] *Temmuz Şah*, ***menfaat, şehvet***tir. Bunlar vücuda hakim olursa, akıl (*Bahar Şah*) kaçar. *Hazan Şah*, ***vücudun*** sonbahar gibi ***sararması***, ***tabiatının bozulması***dır. *Şita Şah* (Kış Sultan) ***vücudun soğuması***dır. *Nevruz Şah*, ***Nûr-ı yakîn***dir. Eğer o galip gelirse şehvetle gazap mağlup olur, akıl ve ruh güçlenerek vücudu kurtarır. Gönül onun irşadıyla vücut kafesinden kurtulur, ruha kavuşur."[98]

Hâtime (kitabın bitirilişi) (2407.-2444. beyitler).

"Alegorlar hırs, gazap, ruh temizliği, doğruluk, kin, kıskançlık, basiret, hiddet, tevazu gibi karakter özelliklerini yüklenerek hırslı, kindar, kıskanç, hiddetli, sağduyulu, alçak gönüllü, gururlu insanları canlandırırlar.

Eserde, hırslı, kibirli, gururlu karakterlerin aşırılıklarından doğan zararlara dikkat çekilerek tevazu, itidal, feragat, nefis terbiyesi, sevgi övülerek yüceltilmiş, böylece gidilecek yol belirtilmiştir. Gönül (Bülbül), ruhu (Gül), kemâli, insanlığın en üst mertebesini, mükemmellik derecesini arzu eder.

Bu doruk noktasına varış, nefsî arzuları, hırs ve gazabı (Bâd-ı semum), kini (Hâr), kıskançlığı (Sünbül) yenerek mahabbetle (Lâle), basiretle (Nergis) olacaktır. Bu yolda mürşit (Irmak) önemli bir yardımcıdır. Şâirin anlattığı 'mahabbet' platonik bir aşktır. Gül ü Bülbül vuslatı, tasavvufî bir sona ulaşır. Ancak Fazlî'nin gayesi sadece tasavvufu anlatmak değil, insan benliğini ve vücudunu harap eden olaylara dikkat çekmektir."[99]

Eserin h.960 (m.1553) yılında istinsah edilmiş iki nüshasından biri, Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi No:314/1'de[100]; diğeri, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi No:951'de[101] kayıtlıdır.

---

[98] Nezahat Öztekin, *a.g.e.*, s.63.

[99] Nezahat Öztekin, *a.g.e.*, s.185.

[100] Ta'lik, 155x104(115x68) mm. ebadında, 66 varak. Her sayfada 20 satır. Sarımtırak âbâdî kağıt, sırtı ve kenarları meşin, kenarları ebrû kağıt kaplı, şirazeli, miklepli cilt içerisindedir. Sayfalarda, söz başları ve sahife cetvelleri kırmızıdır. Müstensihi belli değildir.

2.1.6. Fazlî'ye Atfedilen Manzum Eserler :

2.1.6.1. Leylâ vü Mecnûn :

Tezkirelerin hiçbirinde, Fazlî'nin *Leylâ vü Mecnûn* adlı bir mesnevisinin varlığından söz edilmemektedir. Ancak, yapılan bazı araştırmalarda, Fazlî'nin mesnevileri arasında *Leylâ vü Mecnûn* adlı bir mesnevisinin olabileceğine dair -tahmin mahiyetinde- bilgiler yer almaktadır.

Nitekim, *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Hamseler Kataloğu*'nda Kara Fazlî, "hamse" sahibi olarak gösterilerek, hamsesini oluşturan mesnevilerinin adları *Gül ü Bülbül, Hümâ ve Hümayûn, Leylâ ve Mecnûn, Lüccetü'l-Esrâr* ve *Nahlistan* olarak verilmiştir.[102]

İslam Ansiklopedisi'nin "Leylâ ile Mecnûn" maddesinde, "Leylâ vü Mecnûn" konulu mesnevileri değerlendiren Ahmet Ateş, Klâsik Türk edebiyatında bu konuyu işlemiş ve eserleri elde bulunan şairleri sıraladıktan sonra, eserleri ele geçirilememiş şairlerin de listesini vermiştir. Bu listenin 13. sırasında Fazlî'nin de adını anarak, "Sittesi olduğuna göre, bir Leylâ vü Mecnun yazmış olmalıdır"[103] demek suretiyle bir tahmin yürütmüştür.

Prof. Dr. Abdülkadir Karahan da hamse sahibi şairler arasında ele aldığı Fazlî'nin hamsesinin *Gül ü Bülbül, Hümâ ve Hümayûn, Leylâ ve Mecnûn, Lüccetü'l-Esrâr* ve *Nahlistan* adlı eserlerden oluştuğunun bilindiğini; yalnız bazılarının nüshalarının kütüphanelerde bulunabildiğini bildirmiştir.[104] Böylece, Fazlî'nin hamsesini oluşturan mesnevilerinin arasında -kaynak göstermeksizin- *Leylâ ve Mecnûn* mesnevisinin de adını anmıştır.

2.1.6.2.Keşfü'l-Ârifîn :

Mevlânâ Müzesi Kitaplığı'nda 1688 numarada kayıtlı bir mecmuada[105], *Keşfü'l-ʿĀrifīn* adlı, 621 beyitlik bir mesnevi yer almaktadır. Farsça olarak kaleme alınmış bu eser, "etvâr-ı seb'a (nefsin yedi derecesine göre değişen haller), mürşid..." konularını ele alan tasavvufî bir mesnevidir.

---

[101] Ta'lik, 188x110(125x60) mm. ebadında, 75 varak. Her sayfada 15 satır. Aharlı krem kağıt, şemseli, miklepli kahverengi meşin cilt içerisindedir. Sayfalarda kırmızı cetvel yer almaktadır. Müstensihi belli değildir.

[102] *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Hamseler Kataloğu*, MEB Yay., İstanbul-1961.

[103] Ahmet Ateş, "Leyla ile Mecnun", *İA*., MEB Yay., İstanbul-1977, VII, 54; A. Sırrı Levend, "Leylâ ve Mecnûnlar" *Türk Dili* (dergi) I/5 Ankara-Şubat 1952, s.256-260.

[104] Abdülkadir Karahan, "Hamseler", *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri*, İstanbul Ü. Ed. Fak. Yay., İstanbul-1980, s.105.

[105] Ta'lik hatla yazılmış olan mecmua, 173x115 (120x63) mm. ebadında, 253 varak olup her sayfada 15 satır (manzum kısımlarda çift sütun) yer almaktadır. Kenarı düz cetvelli, ortasında ve mıklebinde şemse bulunan bir cilt içerisindedir. 1b-232a arasında Cāmī'nin Silsiletü'ẕ-Ẕeheb adlı eseri, 233b-253a arasında Fazlî'nin Keşfü'l-ʿĀrifīn adlı mesnevisi yer almaktadır. Her iki eserin yazıları aynı değildir.

بنام انکه فیّاض وجودست   وجودش فایض انوار جودست

beytiyle başlayan (233b) eserde şair,

ملائك مسندی قدس اشیانی   صدارت منصبی قدسی نشانی

نه هر صافی‌مصفّا کشته جامش   صفی الحق و صنع‌الله نامش

beyitleriyle vüzeradan Ṣunʿullāh (Ṣafiyyü'ddīn?) adında bir veziri övmekte, eseri onun adına yazdığını açıklamaktadır(234b).

باقبالش چو دید این نامه اتمام   بکشف‌العارفین اش کرده شدنام

ز هجرت پانزده بانه صد ازسال   گذشته بؤدکین پاکیزه اقوال

beyitlerinde, eserin adının "*Keşfü'l-ʿĀrifīn*" olduğunu, h.915(m.1509) yılında yazıldığını bildirmektedir(235b). Şair, son bölüm olan "Der-münācāt u ḫātime-i kitāb" bölümünde de

که فضلی را که از واماند گانست   بمهجوری زره افتاد گانست

beytiyle kendi adını (Fażlī) anar. Eser,

ازین نامه بر اراز لطف کامش   زصاحب نامه نامی سازنامش

beytiyle son bulmaktadır (253a).

Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi'ndeki yazmaların katalogunu hazırlayan Abdülbaki Gölpınarlı, eserin sahibi ile ilgili olarak, cevabını bulamadığı bir soru sormaktadır: "Bu zât (Fażlī), 971'de (1563) Kütahya'da ölen ve '*Ḫüsrev ü Şīrīn*' tarzında beş bin beyitlik '*Hümāy u Humāyūn*' adlı mesnevi ile '*Naḫlistān*' ve '*Gül ü Bülbül*' mesnevilerini yazan ve bunlardan başka mesnevîleri de bulunan 'Ḳara Fażlī' midir?"[106] Kaynaklarda Ḳara Fażlī adına kayıtlı böyle bir eser yer almadığı ve eserin yazıldığı tarih (h.915/m.1509) ile Ḳara Fażlī'nin ölümü (h.971/m.1563/4) arasında 56 yıllık bir fark söz konusu olduğu için, Gölpınarlı bu tereddütte haklıdır. Ayrıca, eserin yazıldığı tarihte Fazlî mahlasını kullanan üç Klâsik Türk edebiyatı şairinin hayatta olması da bu tereddütü desteklemektedir.

Ölüm tarihleri bakımından kronolojik olarak Fazlî mahlasını kullanan şairlerden ilki Edirneli Fazlî'dir. Kânûnî devrinin ilk yıllarında ölen, topal olduğu için devrinde Fazlî-i Leng adıyla tanınan ve tezkirelerde "kendini büyük bir alim ve şair sandığı" vurgulanan bu Fazlî'nin, Farsça tasavvufî bir mesnevi yazabileceği, pek ihtimal dahilinde görülmemektedir.

Üsküplü şair Riyâzî(öl.1536)'den Farsça, Halvetî Şeyhi Zarîfî Hasan Efendi'den tasavvuf ve şair Zâtî(1471-1546)'den şiir sanatının inceliklerini öğrenmiş olan Ḳara Fażlī'nin, "*Dîvân*"ında, Şehzâde Mustafa'nın veziri Mahdum-zâde Sun'ullâh Paşa için mersiye ve tarih türünde şiirler de yazmış olması, aralarındaki sıkı bir ilişkinin kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, Kara Fazlî'nin doğum tarihini bilemediğimiz için, 1509 yılında yazılmış bu eserin ona aidiyetini şüphe ile karşılamamıza neden olmaktadır.

---

[106] *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu*, (Haz. Abdülbaki Gölpınarlı), TTK Basımevi, Ankara-1967, I, 277.

İdris-i Bitlisî (öl.1520) gibi büyük bir şair ve tarihçinin oğlu olan, üç dilde şiir söyleme kudret ve kabiliyetine sahip ve *Dîvân*'ında II. Bâyezid, I. Selim, Kânûnî ve II. Selim'e şiirleri bulunan Ebü'l-Fazl Çelebi'nin böyle bir eser yazmış olabileceği, diğer ihtimallere göre daha akla yakın görünmektedir.

2.2. Mensur Eserleri (Münşe'ât) :

Hayatı boyunca meşgul olduğu divan katipliği görevi nedeniyle devrinin resmî ve özel inşâsının çok sayıda örneklerini veren Fazlî, bu açıdan şairliği yanında usta bir nâsir olarak da tanınmıştır.

Ahdî, "Ḳaṣā᾿id-i pür-fevā᾿idi maṣnūʿ ve inşā-yı ferāh-fezāsı müseccāʿ ve ṭarz-ı ġazelde ḫūb ve terci᾿-bend ile rübāʿiyātı merġūb..."[107]; Âşık Çelebi ise "Âhir Sulṭān Muṣṭafā dīvānına debīr oldı. İnşāya, şiʿre muḥkem gūşiş idüp nefīs nāmeler ve iyü ḳaṣīdeler dir oldı. Ḥāṣılı çoḳ meleke taḥṣīl itdi. Şiʿr ü inşā fennin tekmīl eyledi"[108] diyerek Fazlî'nin bu özelliğini sitayişle dile getirirler.

Ancak, Fazlî ile ilgili iki farklı değerlendirmede bulunan Gelibolulu Âli, bir yandan Fazlî'yi "Baʿdehu şiʿr ü inşāda gerçekden meleke taḥṣīl idüp iḫtirāʿ-ı ḫāṣı olan Gül ü Bülbül nām manẓūmeyi söylemişdür" şeklindeki ifadelerle, şairliğinin yanında usta bir münşî olarak da överken, diğer yandan "İnşāsı daḫi naẓmı gibi perīşān-güftār idügi zāhir ü āşikārdur" tarzındaki ifadelerle yermektedir.

Şehzâde Mustafa'nın 6 Ekim 1553 tarihinde öldürülmesinden sonra -tahtın iki varisi- Şehzâde Bâyezid ile Selim arasındaki taht kavgası[109] sırasında divan kâtibi olarak Şehzâde Selim'in yanında bulunan Fazlî, Şehzâde Selim tarafından Kanûnî'ye gönderilen ve Konya'da yapılan savaşın anlatıldığı *Ceng-nâme*'yi kaleme aldığı[110] gibi,

---

[107] Ahdî, *a.g.e.*, v.98a.
[108] Âşık Çelebi, *a.g.e.*, s.197b-198a.
[109] Şehzâde Mustafa'nın 6 Ekim 1553 tarihinde öldürülmesinden sonra -tahtın iki varisi- Şehzâde Bâyezid ile Selim arasındaki taht kavgası, Lala Mustafa Paşa ve Rüstem Paşa'nın kışkırtmaları ile alevlenmiş ve 30 Mayıs 1559 tarihinde, Konya Ovası'nda iki gün süren bir savaşa yol açmıştır. Bu savaşta Şehzâde Bâyezid yenilerek dört çocuğu ile birlikte İran şâhı Tahmasb'a sığınmıştır. Bâyezid'in gelişini kendi çıkarları için fırsat bilen Şah Tahmasb ile şehzâdenin iadesini isteyen Kanûnî ve Şehzâde Selim arasında, Bâyezid'in İran'da kaldığı üç yıl boyunca, sürekli bir mektup diplomasisi uygulanmış; yapılan yazışmalardan sonra Bâyezid, 23 Temmuz 1562'de Kazvin'de boğularak idam edilmiştir.
[110] Mensur olarak kaleme alınan Ceng-nâme'nin bir sureti Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi No:1511'de kayıtlı bir mecmua içerisinde yer almaktadır. Bu mecmuada, Şehzâde Selim'in, Şehzâde Bâyezid'in iadesi için Şâh Tahmasb'a yazdığı iki mektup; Şâh Tahmasb müvvâbının Şehzâde Selim'e cevabı; Şâh Tahmasb'ın Şehzâde Bâyezid hakkında Şehzâde Selim'e mektubu; Şehzâde Selim'den aynı hususla ilgili Şâh Tahmasb'a mektup, vezirlerden Şâh Tahmasb'a Hasan Ağa ve Ali Paşa gönderilen aynı hususa dair mektup; Şehzâde Bâyezid'in iadesi için Na'imî Çelebi inşasıyla Şâh Tahmasb'a gönderilen ve bütün vezirler tarafından mühürlenen mektup; Şehzâde Selim'in Şehzâde Bâyezid'le Konya'da savaşı dolayısıyla Fazlî'ye yazdırıp Kânûnî'ye gönderdiği ceng-nâme sureti; vüzerâdan Kadı Cihân'a gönderilen mektup; Erzurum Beylerbeyi Ayas Paşa'dan Sa'd Çukuru Beylerbeyi Ustaçlu Şahkulu sultan'a gönderilen mektup; Şahruh Bahâdır'ın Ömerşeyhoğlu İskender Mirzâ'ya mektubu; Baysungur Mirzâ'nın oğlu Mîrzâ Sultan Muhammed'in Cihânşâh Türkman'a gönderdiği hüküm; Sultan Süleyman tahta geçince Alâüddevlelü Alî Bey'e gönderdiği mektup; Kanûnî'nin Zigetvar ve Keleke fetih-nâmesi... gibi

Gelibolulu Âli'nin, Künhü'l-Ahbâr'da bildirdiğine göre, Şehzâde Bâyezid'in İran şâhı Tahmasb'a sığınması üzerine gönderilen mektubu da yazmıştır: "Sābıḳan Sulṭān Bāyezīd ḫuṣūṣında ʿAcem şāhına yazılan nāme ki cenāb-ı übüvvet-meʾābla muṣaddardur ol fendeki mahāreti ol edālardan gün gibi iẓhārdur."[111]

Bu olay, Fazlî'nin resmî ve özel inşasının da şiirleri kadar güçlü olduğunu kanıtlamaktadır.

2.3. Manzum – Mensur Eserleri :

2.3.1. Nahlistân :

Fażlī'nin Şeyḫ Sādī-i Şirāzī(öl.h.691/m.1291)'nin *Gülistân* adlı eseri tarzında, Türkçe manzum-mensur karışık olarak yazdığı bu eseri ile ilgili olarak Gelibolulu Âlî, Âşık Çelebi, Kınalı-zâde Hasan Çelebi ve Riyâzî tezkirelerinde bilgi verilmektedir.

Gelibolulu Âlî'nin, "Kitāb-ı Gülistān ṭarzında naẓm u nes̱irle ālūde Naḫlistān nām bir kitāb daḫi taṣnīf ḳılmışdur."[112]; Âşık Çelebi'nin, "Ve Gülistān ṭarzında Naḫlistān adlı bir Türkī kitāb daḫi inşā itdi. Ḥikāyātın zāde-i ṭabʿı olmaḳ üzere imlā itdi."[113]; Kınalı-zâde Hasan Çelebi ve Riyâzî'nin, "Gülistān ṭarzında Naḫlistān adlu inşāsı vardur"[114] şeklinde haber verdikleri bu eserin bugüne kadar yapılan araştırmalarda hiçbir nüshası elde edilememiştir. Eser hakkında Gibb de "Sadi'nin manzum-mensur karışık meşhur Gülistan (veya Rose-land) adlı eseri kadar, o tarzda Nahlistan (veya Palm-land) adıyla anılan bir kitap yazdı." demektedir.

Fażlī'nin nazım yanında nesirde de ustalığını belgeleyeceğine inandığımız bu eserle ilgili olarak Âşık Çelebi, eserin tercüme değil te'lif bir eser olduğunu ifade etmektedir.

2.3.2. Tehniyet-nâme :

Tek örneğine Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi No:314/III (v.85b-92b)'da rastladığımız ve "*Tehniyet-nāme-i Ḥażret-i Aḥmed Çelebi bin Meḥmed Pāşā Defter-dār-ı Timārhā-yı Rūmili Şud*" başlığını taşıyan bu tehniyet-nâme hakkında tezkirelerde herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Manzum-mensur karışık olarak yazılmış olan bu tehniyet-nâme, ayet ve hadislerle desteklenmiş Arapça, Farsça ve Türkçe nazım ve nesir örneklerinden meydana gelmektedir. Eser, başlığından da anlaşılacağı üzere, Ahmet Çelebi'nin h.954 (m.1547) yılında Rumeli tımarlarına defterdar (başdefterdar) tayin edilmesini kutlamak amacıyla yazılmıştır.

---

pek çok mektup ve beratlar yer almaktadır. Bkz., *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu*, Haz. Abdülbâki Gölpınarlı, TTK Basımevi, Ankara-1967, I, 196-197.

[111] Gelibolulu Âlî, *a.g.e.*, s.320.

[112] Gelibolulu Âlî, *a.g.e.*, s.320.

[113] Âşık Çelebi, *a.g.e.*, s.198a.

[114] Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *a.g.e.*, s.756; Riyâzî, *a.g.e.,* v.104b.

Eserde, bir gazel (7 beyt), bir kaside (34 beyt) ve bir tarih kıt'ası (8 beyt) olmak üzere üç Türkçe manzume de yer almaktadır:

Gazel,

"Yine şād ol göñül ḫayr oldı kāruñ devletüñ geldi
Ẓahīrüñ mesnedüñ yaʿnī o ʿālī-rütbetüñ geldi" (G.137)

matla beyti ile başlamaktadır.

"Ḳaṣīde fī Medḥī" başlığını taşıyan kaside (Ks.31);

"Yine cihāna şeref virdi Ḥażret-i müteʿāl
Ki ṭoġdı burc-ı saʿādetden āfitāb-ı kemāl"

matla beyti ile başlamaktadır.

"Ḳıṭʿa fī't-Tārīḫ" başlığını taşıyan tarih kıt'ası (Tar.3) ise;

"Yine rifʿat buldı bād-ı luṭf ile
Bāġ-ı iḳbālüñ nihāl-i nevberi" matlaı ile başlamakta,

"Didi tārīḫin beşāret eyleyüp
Aḥmedā yümn ile olduñ defterī (sene 954)"
احمدا يمنيله اولدكدفتري (سنه٩٥٤)

beytiyle son bulmaktadır.

Tehniyet-nâme'ye konu olan Ahmet Çelebi'nin kim olduğunu tam olarak bilmiyoruz. Tarihî kaynaklarda[115], II. Bâyezid, Yavuz Sultan (I.) Selim ve Kanûnî Sultan Süleyman devirlerinde başdefterdar olarak görev yapmış bir Ahmet Çelebi'nin adı anılmaktadır. Fatih Sultan (II.) Mehmet devrinin tanınmış vezirlerinden Zağanos Mehmet Paşa'nın oğlu olan bu şahıs, [ilki h.905-907 (m.1499/1500-1501/1502) yılları arasında; ikincisi, Yavuz Sultan Selim devrinde (1512-1520) tayin edilip h.927 (m.1521) yılına kadar olmak üzere] iki kez defterdarlık görevinde bulunmuştur. Tehniyet-nâme'de söz konusu olan Ahmet Çelebi bu ise h.954 (m.1547) tarihinde üçüncü kez bu göreve atanmış olmalıdır. Aksi takdirde burada sözü edilen Ahmet Çelebi bir başka şahıs olsa gerektir.

2.3.3. Duâ-nâme :

Tek örneğine Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi No:314/V (99b-102b)'de rastladığımız, "*Duʿā-nāme-i Ḥażret-i Şāh-zāde Cüvān-baḫt Ṭāle beḳāhū*" başlığını taşıyan bu duâ-nâme hakkında tezkirelerde herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Manisa Valisi Şehzâde Mehmet'in [h.927 (m.1520/21) – h.7/8 Şa'bân 950 (5/6 Ekim 1543)] genç yaşta, hastalanarak ölümü üzerine manzum-mensur karışık olarak yazılmış olan bu duâ-nâme de tehniyet-nâme gibi, ayet ve hadislerle desteklenmiş Arapça, Farsça ve Türkçe nazım ve nesir örneklerinden meydana gelmektedir. Eser, Türkçe bir gazel, Farsça bir rubainin yanında çoğunluğu Farsça kıt'a ve beyitlerle bezenmiştir.

---

[115] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Türkiye Yayınları, İstanbul-1947, I, 455; İstanbul-1948, II, 442.

Duâ-nâme içerisindeki Türkçe gazelde,

"Ḳalbe rāḥat-baḫşdur el-ḥaḳ hevāsı Lādiḳ'üñ
Cān bağışlar cāne āb-ı cān-fezāsı Lādiḳ'üñ" (G.117)

matla beytinden de anlaşılacağı üzere Ladik kasabası övülmektedir.

Eserde, gerek Amasya yakınlarındaki bir kasabanın övülmesi ve gerekse Şehzâde Mustafa[h.921 (m.1515) - h.27 Şevvâl 960 (m.6 Ekim1553)]'nın anılması, bu eserin Şehzâde Mustafa'nın Amasya Valiliği (1541-1553) sırasında ve Amasya'da yazıldığı düşüncesini doğurmaktadır. Şehzâde Mehmet'in ölümünden sonra Şehzâde Mustafa'nın "divan katibi" olan Fazlî'nin bu göreve getirilmesi uzun sürmemiş ve eserini Şehzâde Mehmet'in ölümünden (5/6 Ekim 1543) hemen sonra Amasya'da yazmış olmalıdır.

3. EDEBÎ KİŞİLİĞİ :

3.1. Şairliği ve Şiirinin Özellikleri :

Fazlî, ömrünün otuz yıldan fazlasını Kânûnî'nin üç şehzâdesinin yanında "dîvân kâtibi" olarak geçirmiş olmasına rağmen, tanık olduğu şehzâdeler arasındaki kavgalardan ve yaşadığı acılardan bıkmış olacak ki duygularını bir kasîdesinde şöyle dile getirir:

Meẕheb ü cāh istemez sulṭāna baş indürmezüz
Ne vezīrinde bu dünyānuñ ne pāşāsındayuz (Ks.8/9)

Gururuna son derece düşkün olduğu anlaşılan şairin kişilik özellikleri ve şairliği ile ilgili olarak tezkirelerde şu değerlendirmeler yapılmaktadır:

Ahdî, "... kemāl-i fażlile beyne'l-fużelā maʿrūf, fünūn u belāġatle inde'l-büleġā mevsūf ve aḳsām-ı şiʿr semtine tābiʿ sālik ʿale'l-ḫuṣūṣ meṣnevīde ḥamseye mālik ve ḳaṣāʾīd-i pür-fevāʾidi maṣnūʿ ve inşā-yı ferāh-fezāsı müseccaʿ ve ṭarz-ı ġazelde ḫūb terciʿ-bend ile rübāʿiyātı merġūb..." sözleriyle Fazlî'nin bilgili, faziletli, güzel söz söyleme sanatına vâkıf, şiire hakim, hamse sahibi; sanatlı kasideler, secili nesirler, güzel gazeller, beğenilen terciʿ-bendler ve rübâiler yazan bir şair olduğunu ifade eder.

Âşık Çelebi, "Kendi luṭf-ı ṭabʿla ʿinde'l-ahālī maḳbūl idi" diyerek, Fazlî'nin halk içinde kendine özgü üslubuyla tanınmış bir şair olduğunu; Lâtîfî ise "Elḥaḳḳ u inṣāf budur ki mūmā-ileyh Raḥmetuʾllāhi ʿaleyh heykel ü heyʾetde gül-endām dīvāne-nāḳş u sāde-dil abdāl-veş bir şaḫṣ iken nihādında bu ḳadar leṭāfet ve luṭf-ı ṭabʿ u zihn ü zekāvet ol ẕāt-ı Fażlī'de 'Ẕālike fażluʾllāh yuʾettiyye men yeşā' muḳtežāsınca Ḥażret-i Ḥaḳḳ'uñ ʿināyet-i fażlıdur..." diyerek, Fazlî'nin sade gönüllü, derviş mizaçlı görünüşü altında zeki ve duygulu bir şahsiyet taşıdığını ifade etmektedir.

"Īrād-ı naẓma ṭabᶜınuñ ġāyet sürᶜati ve nihāyetde cevdeti var idi. Ḥaḳḳā budur ki şuᶜarā-yı ᶜaṣruñ ḳābillerinden ve fenn-i şiᶜrüñ kāmillerindendür. Eşᶜār-ı kes̱īreye mālik ṣāḥib-i ṭabᶜ u ḳābil-i şān ve müᶜellif-i kitāb u dīvāndur. Sözüñ rūḥın bulmışdur ve ṭabᶜ-ı ilhām-pezīri feyż-i feyyāża muḳārin olmışdur... Ammā baḥs̱-i suḫanverān budur ki ruḫsāre-i ᶜarūs-ı naẓmı āyīne-i elfāẓda reng-i tekellüf ü taḫayyülden sāde gösterür ve cihet-i maᶜnāyı ḳayd idinmeyüp ancaḳ reng-i ārāyiş-i elfāẓ nümāyişe ṣūret virür. Egerçi naẓm-ı mes̱nevīde ḥüsn-i edā tezyīn-i elfāẓ ve luṭf-ı taᶜbīr beliġāne ve faṣīḥānedür. Bāb-ı süḫande bu diḳḳati müdaḳḳiḳ ü mūşikāf olanlar bilür ne müteşāᶜir ü muḳallidler. Gül ü Nevrūz ṭarzında Gül ü Bülbül ki dimişlerdür üslūb-ı merġūbı tenāsüb-i elfāẓda şuᶜarā-yı Fürs'den emlaḥu'ş-şuᶜarā Ḫᵛāce-i Kirmānī'nüñ Ravzatü'l-Envār'ın ve Ḥażret-i Ḫocendī'nüñ Bedāyiᶜü'l-Esḥār'ın tetebbuᶜ u taḳlīd itmişdür. Zebān-ı Türkīde ḫamse muḳābelesinde sitte dimişdür. Bu ḳadar ḳudret ü ḳuvvet muᶜāṣırlarınuñ degmesinden ṣādır olmamışdur ve bu ḳadar īrād u īcābe biri dest-res bulmamışdur."[116] sözleriyle Fazlî'yi değerlendiren Lâtîfî, onun yaradılışından kaynaklanan şairlik yeteneğiyle devrinin olgun ve yetenekli şairlerinden olduğunu, şiirlerinde kelimenin ruhunu bulduğunu, nazmının kelime oyunlarından uzak ve sade olduğunu, mânâ kaydına kapılmadan kelimelerin şiiri süsleyişine önem verdiğini belirtir. Mesnevi sahasında, tarzının güzelliği, söz ve tabirlerin tezyini ile verdiği beliğ ve fasih eserleriyle çağdaşlarından üstün olduğuna dikkati çeker.

Kütahya sancağında Fazlî'nin maiyetinde görev almış ve hayatının son yıllarına tanıklık etmiş olan Gelibolulu Âli'nin "...ᶜabūsü'l-veche bir cesīm ü żaḫīm-i ḫīre-celīs idi."[117] diyerek asık yüzlü, iri yapılı ve içe dönük bir şahsiyet olarak tanıttığı Fazlî'nin şairlik yönünü değerlendirmesinde zaman zaman kıskançlık duygularına kapıldığını söylemek yanlış olmaz. Nitekim, "Baᶜdehu şiᶜr ü inşāda gerçekden meleke taḥṣīl idüp iḫtirāᶜ-ı ḫāṣı olan Gül ü Bülbül nām manẓūmeyi söylemişdür" şeklindeki Âli'nin bu övgü dolu ifadelerine göre Fazlî, tanınmasında en büyük pay sahibi olan *Gül ü Bülbül* adlı eserini yazmadan önce "şiᶜr ü inşāda gerçekden meleke taḥṣīl idüp", kendini yetiştirmiş ve böylece şairliğinin yanında usta bir münşî olarak da tanınmıştır. Ancak, aynı kaynakta yer alan "İnşāsı daḫi naẓmı gibi perīşān-güftār idügi zāhir ü āşikārdur... Ve bi'l-cümle eşᶜārı şütür-gürbedür. Beyt diyecek maḥalde ya heft-beyt ve yāhūd nüh-beyt söylese yine ancaḳ bir beyti pesendīde bulınurdı." tarzındaki ifadeler bir öncekilerle çelişmektedir.

Fazlî'nin şairliği hakkında eserlerine göre hüküm veren Âşık Çelebi, Fazlî'nin Zâtî'ye öğrenci olduğu ve Şehzâde Mehmet divânına intisabından önceki şiirlerini "karışık ve orta seviyede" bulur. Bu dönemin ürünü, *Hümāy ü Hümāyūn* adlı mesnevisidir. Şehzâde Mehmet divânına intisab eden Fazlî, mersiyeleri ile şairlik gücünü göstermeye başlamış, Şehzâde Mustafa divânına intisabından sonra da şiir ve inşada olgunlaşarak nefis mektuplar yazmış, güzel kasideler söylemiştir. *Gül ü Bülbül*

[116] Latîfî, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ,* s.432-433.
[117] Gelibolulu Âlî, *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı,* s.320.

adlı mesnevisi, rübâîleri, *Lüccetü'l-Esrâr*'ı, *Nahlistan*'ı hep bu olgunluk döneminin eserleridir.

Sanatlı üslubuyla ilgili olarak, "Ḥaḳḳā ki şiʿr-i nāzik ü ḫoşterīnüñ ḳurṣ-ı sīm ü sebīke-i zeri zekā-yı cevher ü ṣafā-yı peykerde reşk-i naḳd-i şems ü ḳamer ve fevāʾiḥ-i ʿūd-ı ḳamārī ebyāt u eşʿārı ile meşām-ı dil ü cān-ı ehl-i ʿirfān mubaḫḫar u muʿaṭṭar bu fende Fażlī bāhir-i naẓīri nādir ṣāḥibü'l-menāḳıb ve'l-meʾāṡir şāʿir-i māhirdür. Müʾellifāt-ı ʿadīde vü muḫayyel ü muṣannaʿ ḳaṣīdesi vardur." diyen Kınalı-zâde Hasan Çelebi, Fazlî'nin, nazım alanında, eritilmiş altın ve gümüşe şekil verir gibi oynayarak ona duygu ve zeka kattığını; ruhta öd kokusu güzelliği uyandıran beyitler ve şiirler meydana getirdiğini ifade etmektedir.

Şiir mecmualarını tarayarak derlediğimiz ve incelediğimiz Fazlî Dîvân'ı, XVI. yüzyıla ait kaynaklardaki bu değerlendirmelerin son derece isabetli olduğunu ortaya koymaktadır.

Bir beytinde;

Cevher-i nefsüme hem-seng olımaz dürr-i yetīm
Naẓm bāzārınuñ iy Fażlī benem ṣarrāfı (G.139/5)

diyerek kendisini "nazm (şiir) pazarının sarrafı" olarak niteleyen şair, bir başka şiirinde de "nesir" tahtının üzerinde "nazım" tacını takmış olarak oturduğunu, "tâc u taht"ın binlerce kez ona verilmiş hak olduğunu ifade etmiştir:

Taḫt oldı neṡr tāc saña naẓm dir gören
Ḥaḳ saña tāc u taḫt müsellem hezār bār (Ks.28/35)

Taḫt-ı feṣāḥat üzre şeh-i tāc-dārsın
Maʿnā başuñda tāc u taḫt üzre āşikār (Ks.28/36)

Bilgisizliğin insanı küçültüp rezil ettiğini, şeref ve büyüklüğün olgunluk ve ilimle kazanılabileceğini belirten Fazlî, ilim ve faziletten mahrum olanları "yetim" olarak nitelemiştir:

Şīven-i cehl ile olur kişi denī vü ḫasīs
Kemāl ü ʿilm iledür ādemī şeref ü ʿaẓīm (Ks.34/4)

Yetīm odur ki ola ʿilm ü fażldan maḥrūm
Dimeñ ki bī-peder olan cihānda ola yetīm (Ks.34/5)

Şiirlerinde lirizme önem veren Fazlî, şiirin, okuyanı yakıp kavuracak şekilde baştan başa ateşli olması ve gerçeği yansıtması gerektiğini bir beytinde şöyle dile getirmektedir:

Ser-ā-ser sūz u ḥāl olmaḳ gerek iy **Fażlī** eşʿāruñ
Ki yanup yaḳıla ger-gāh anuñla oḳuyan ʿāşıḳ (G.113/5)

Fazlî'nin şiir anlayışını, Şehzâde Mustafa'yı medhettiği 15. kasidede bulmak mümkündür. Şiirin ilk 19 beytinde "söz"ün önemi üzerinde duran şair, özellikle 13.-15. beyitlerde; sözün "vezin" elbisesi ile "san'at" süsünü takındıktan sonra "ḥacle-i maʿnāda"ki (ma'nâ gerdeğindeki) güzel bir kız (gelin) halini alacağını, gümüş baldırına altın halhal olarak "kafiye", başına da kıymetli taşlarla süslü tac olarak "hüsn-i matla" takıldığı zaman görenlerin hayran kalacağını ifade etmektedir:

Şāhid-i ḫūb durur ḥacle-i maʿnāda süḫan
Aña ger vezn libās ola vü ṣanʿat zīver

Sīm sāḳına ṭaḳup ḳāfiye zerrīn ḫalḫāl
Ḥüsn-i maṭlaʿ k'ola başına muraṣṣaʿ efser

Şübhe yoḳdur ki olup ḥüsn ü cemāline esīr
Olur āşüfte vü ālüftesi erbāb-ı naẓar (Ks.15/13-15)

Güzel şiiri, "fikir gerdeği"nde el değmemiş bir genç kıza benzeten Fazlî, onun mahrem olmayana başörtüsünü açmasının mümkün olmadığını bildirmektedir:

Ḥacle-i fikrde bir bikr durur şiʿr-i laṭīf
Maḥrem olmayana ḳābil degül açmaz miʿcer (Ks.15/16)

Sözleri kusursuz, anlamı açık bir şiirin dünya dolusu gümüş ve altından daha kıymetli olduğunu belirtmekte; hikmet ve nasihatlerle yüklü mazmunlardan uzak bir şiirin beğenilmeyeceğini ifade etmektedir:

Şiʿr kim lafẓı ṣaḥīḥ ola vü maʿnāsı ṣarīḥ
Ḳıymet olmaz aña dünyā ṭolusı sīm ile zer

Ola mażmūnı ḫuṣūṣā ki anuñ ḥikmet ü pend
Ṣanma şiʿr ol naẓar ehline olur nūr-ı başar (Ks.15/18-19)

Kasidenin 20.-30. beyitler arasında kötü şiirin özelliklerini sıralayan Fazlî, şiir yazdığını sanan ahmak ve alçakların öfke ve aşırı istekle birkaç saçma sapan söz söylemeye çalıştığını ama bunların cahillikleri nedeniyle söz ile mânâyı birbirine karıştırdıklarını; cümle şairlerin şiirlerinde sözlerin kusurlu, mânânın yanlış kullanıldığını; kendine mahlas bulan her insanın devrinde şairlik davası güttüğünü; kimi Selmân, kimi Nizâmî geçinen bu kişilerin şiirlerinde manadan eser bulunmadığını;

ikisinin de namları “Mesîh” olmasına rağmen, nasıl ki yalancı Mesîh “Deccâl” ile “Peygamber”in (Hz. İsâ) nefesi bir değilse, her mahlas alanın da şair olamayacağını; kimi “ebûcehil karpuzu” gibi acı, kimi şeker gibi tatlı olan şiirden şiire farklılıkların olabileceğini; yaradılışında anlama kabiliyeti bulunmayan zevk erbâbının bunu kavrayamadığını; rahat tanınabilecek parlak incinin fark edilmemesi gibi yeteneğin de ayırt edilemesinin çok üzücü olduğunu; “sihr-i Sehbân” ile “jâj-ı Bâkıl”ın arkadaşlığı gibi diken ile gülün, zehir ile şekerin, ayıp ile hünerin bir olamayacağını ifade etmektedir:

20 Līk ol şiʿr degül k’eyleye her aḥmaḳ u dūn
Ẓann idüp şiʿr anı şöhre-i şehr ü kişver

21 Ġażab u şehvet ile söyleye birḳaç hezeyān
Cehl ile maʿnā vü elfāẓı idüp zīr ü zeber

22 Ola elfāẓı rekīk ü düşe maʿnāsı saḳīm
Zuʿmı bu līk ola cümle şuʿarādan eşʿar

23 Çoḳdur el’ān bu zemān içre anuñ gibi zaʿīm
Ki ḳoyup kendüye bir maḫlaṣ idüp daʿvālar

24 Gāh Selmān geçinür gāhi Niẓāmī derilür
Yoḳ velī itdügi daʿvāda maʿānīden eṡer

25 Ṣanma kim her müteḫalliṣ geçinen şāʿir olur
Var delīlüm bu söze itmez-iseñ ger bāver

26 İkisinüñ de Mesīḥ olmaġ-ıla nāmları
Dem-i Deccāl-ile bir mi nefes-i Peyġāmber[118]

27 Şiʿrden şiʿre tefāvüt çoġ olur iy ʿārif
Kimi ḥanẓal gibi telḫ ü kimi şīrīn çü şeker

28 Anı derk eylemez illā şu meẕāḳ erbābı
K’ola ṭabʿında anuñ leẕẕet-i ʿirfāndan eṡer

29 Ḥayf kim maʿrifete olmaya teşḫīṣ ü ṡemīn
Şebeden dūn ola farḳ olmaya dürr-i ezher

[118] Fazlî, 25. ve 26. beyti çok beğenmiş olacak ki bu iki beyti, “Dîvân”ına müstakil bir kıt’a olarak da almıştır (Bkz. 13. Kıt’a).

30 Siḥr-i Seḥbān’ı olup hem-ser-i jāj-ı Bāḳıl
Bir ola ḫār u gül ü zehr ü şeker ʿayb u hüner

Şair-müteşâir karşılaştırılması ile ilgili olarak 11 beyitlik müstakil bir gazel (9. Gazel) de kaleme alan Fazlî, örnek olarak ilk ve son beytini aldığımız bu gazelde de benzer duyguları dile getirmekte; gerçek şairlerle şair geçinenlerin ayırt edilemediğinden, şair sıfatı ile anılan kişilerin şairlik kudretlerine göre değil, bulundukları mevkilere göre değerlendirildiğinden şikayet etmektedir:

1 Bülenddür ne tereddüd merātib-i şuʿarā
Velī derūnumı yaḳdı denāʾat-i şürekā
...
11 Saña şerīḳ olalı vü seni de fehm eyler
Cihānda çoḳ durur el-ḥamd **Fażlıyā** fużalā

Fazlî, kargaların ankalarla bir arada bulunamaması gibi her şair geçinenin de gerçek şairlere özenmesini ayıp olarak nitelemektedir:

Fażlī ems̱āline her şāʿir geçen öykünmesün
ʿAybdur hem-per derilmek zāġlar ʿanḳālara (G.134/5)

Mânânın "kudret pençesi" gibi şiirlerine hakim olduğunu belirten Fazlî, kusursuz ifade gücü demek olan "beyân"ı da dağın dorukları gibi yüksek nazmı içerisinde yaşayan "bebr" gibi azgın bir canavar olarak nitelendirmektedir:

Maʿānī şiʿrine Fażlī uraldan pençe-i ḳudret
Senüñ kūh-sār-ı naẓmuñda olur bebr-i beyān peydā (G.29/5)

Sevgilinin beli ile saçlarını hayal ederek yazdığı şiirlerini görenler, onun ne kadar ince bir şair olduğunu hemen anlarlar:

Muḫayyel şiʿrini cānā belüñle vaṣf-ı zülfüñde
Görenler didi ḥaḳ bu Fażlī ġāyet ince şāʿirdür (G.60/5)

Şiirlerini "şeker-bâr" bir "tûtî", kendini de "bülbül-i gûyâ" olarak nitelendiren Fazlî, "hüsn ü kelâm"a malik olmayanların ve sağırların onu anlamayacağını ifade etmektedir:

Şiʿr-i şekker-bāruñ iy Fażlī ne ṭūṭīdür senüñ
Ḳanda ise bir şeker-leb vaṣfını taḳrīr ider (G.68/5)

Ne bilsün Fażlī'yi ḥüsn ü kelāma olmayan mālik
Ḳulaġı olmayanlar bülbül-i gūyāyı bilmezler (G.89/7)

"Al" kelimesini cinaslı kullanarak oluşturduğu bir şiirini "lâle-zâr"a benzeten Fazlî, "aşk" konulu şiirlerin okuyanı yakıp kavuracak derecede ateşli olması gerektiğini savunur. Aşkın niteliklerini şerh eden gazelleri sanki gönül mumunu yakan bir ateştir:

Cümle beyti al cāmuñ vaṣfıdur iy lāle ḫumār
Fażlī'nüñ bu şiʿrine dirsem ʿaceb mi lāle-zār (G.78/7)

Ser-ā-ser sūz u ḥāl olmaḳ gerek iy Fażlī eşʿāruñ
Ki yanup yaḳıla ger-gāh anuñla oḳuyan ʿāşıḳ (G.113/5)

Gūyiyā şemʿ-i dili yaḳmaġa bir āteşdür
Fażliyā şerḥ ideli ḥālet-i ʿışḳı ġazelüm (G.128/5)

Sözlerinin lezzetini ancak zevk ehli olanlar anlar; çünkü o, aşa lezzet katan bir tuz madeni gibidir:

Leẕẕetini kelāmuñuñ ehl-i meẕāḳ olan bilür
Yoḫsa be Fażlī sözde sen kān-ı nemek misin nesin (G.130/5)

3.2. Dil ve Üslûbu :

Söze anlam kazandıran dildir. Şair, vezin ve kafiyenin yanı sıra edebî sanat, deyim ve sembollerle yaşayan Türkçeyi şiirine yansıttığı oranda başarılı olur. Yaşayan Türkçeyi deyim ve atasözlerinde bulan Fazlî, bu küçük anlam birliklerinden yararlanarak, konuşma diline dayanan sağlam bir Türkçe oluşturmaya çalışır.

Arapça ve Farsça mülemma gazellerinin yanı sıra şiirlerinde Arapça söyleyiş ve ayetlere de yer veren Fazlî'nin *Dîvân*'ında Türkçe kelimeler oldukça çoğunluktadır. O, şiirinde Arapça, Farsça kelime ve terkipleri kullansa da bunlar kolay anlaşılan, klişeleşmiş, Türkçeleşmiş kelimeler ve kısa terkiplerdir:

Cān baġışlar leblerüñ ammā ki çeşmüñ ḳan döker
Gerçi ʿışḳuñ balı var līkin belāsı yoḳ degül (G.121/4)

Fażliyā ol ḫüsrev-i ḥüsne hevā-dār olmayup
Bir zene dil virdügi-y-çün er dimez Ferhād'a dil (G.123/5)

Klâsik Türk (Dîvân) edebiyatında Necâtî ile başlayıp, Zâtî ile olgunlaşarak devam eden şiir içerisinde atasözü ve deyimlere yer verme geleneğine, Zâtî'nin bir öğrencisi olarak Fazlî de uyar:

Atasözleri :

Altının kıymetini (kadrini) sarraf bilir.[119]

Bahā-yı cevheri ṣarrāf-ı cevherī añlar
Güher nedür ne bilür bile dür-fürūş ānı (Ks.14/23)

Damlaya damlaya göl olur.[120]

Baḥr olsa yaşum ḳaṭreleri ger ʿaceb olmaz
İy Fażlī mes̱eldür bu göl olur dame dama (Kt. 6/2)

Kutlu gün doğuşundan bellidir.[121]

Ḳutlu gün dirler mes̱eldür ṭoğuşından bellüdür
Her gören ṣāḥib-saʿādet olacağın ḥükm ider (Ks.19/14)

Deyimler :

Ağzına parmak koymak (parmağı ağzında kalmak) (G.8/3); alnı açık yüzü ak (G.63/7); baş açık, yalın ayak (Mus.28/VII); başı göğe ermek (G.61/2); başını alıp gitmek (Ks.26/8); bel bağlamak (Ks.9/9), (Mus.33/III); etekleri tutuşmak (Ks.12/29); fırsatı ganimet bilmek (G.54/3); gözü gönlü açılmak (Ks.16/21); suratı ekşi (G.55/4); yürek oynatması (Mus.30/IV)...

Fazlî, deyim ve atasözleriyle süslü konuşma dilini de terkip ve tamlamalarla süslü Osmanlıcayı da aynı kolaylık içerisinde, hatasızca kullanmıştır:

Bādeye düşdüñ yitürdüñ naḳd-i ṣabrı iy göñül
ʿĀḳıbet nʾeyler göresin ol delüḳanlu saña (G.27/2)

Göz olup *ser-tā-ḳadem* her yirde Ḥaḳḳ'ı gözlerüz
Gūş olup **başdan başa** ḥaḳ sözüñ ışğāsındayuz (Kas.8/34)

Fazlî'nin halk söyleyişlerini hatırlatan konuşma diline yakın, deyim ve atasözleriyle süslü anlatımında, XV. yüzyıl sonunda, İran edebiyatının kuvvetli etkisine karşı bir tepki olarak doğmuş olan "Türkî-i Basit" akımının özelliklerini de bulabiliriz:

[119] Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul-1989, s.138 (233).
[120] Ömer Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.211 (707).
[121] Ömer Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.338 (1591).

Allar gey kim baḳıcaḳ gül yüzüñüñ alına
Alına ben bülbülüñ gibi saña iy gül hezār (G.78/3)

Kim bilür kim ḳullarınuñ ḳanḳısını öldürür
Allar geymiş bugün gördüm yine ol şehr-yār (G.78/6)

Ney āvāzında gūşum çihre-i dilberdedür çeşmüm
Ne pendüñ yiridür ʿaḳluñ ḳanı ṣūfī delü olma (G.12/5)

Ġayruñ öñince varur luṭf ile yumşaḳlıḳ ider
Ṭaş ḳayadur baña geldükçe ol āfet ammā (G.22/3)

Dirlügüm it dirlügidür itlerinsüz **Fażliyā**
Olmasun itler daḫı ġurbetde yārāndan cüdā (G.20/5)

Fazlî şiirlerinde, *öykün-*, *koldam*, *yüğrük*, *tabanca*, *yalun yarak* gibi kökü Türkçenin eski dönemlerine dayanan kelimelerle *delükanlu*, *tutkun*, *ören*, *senlik*, *konukla-* gibi günümüzde türetilmiş izlenimi uyandıran sade Türkçe kelimeleri de kullanmıştır:

Öykünürdi kef-i dür-bārına baḥr-ı Ḳulzüm
Ḳaṭre deryā-yı muḥīṭ olmaġa olsa imkān (Kas.33/37)

Bādeye düşdüñ yitürdüñ naḳd-i ṣabrı iy göñül
ʿĀḳıbet nʾeyler göresin ol *delüḳanlu* saña (G.27/2)

Göñlüm dolaşup zülfüñe *ṭutġun* olacaḳdur
Her kim ki sever Leylī'yi Mecnūn olacaḳdur (G.91/1)

Ne ḥücrede ne şütürde sen olmasañ baña yār
O ḥücre baña olur çāh u ol şütür *ören* (Kas.5/42)

Senliğüñdür seni senden ayıran iy miskīn
Yoḫsa sensin girü maṭlūbuñ olan ancaḳ bil (Kas.7/11)

Çekdüñ cihānı kendüñe oḳ gibi rāstī
Şāhā olalı ḳoluña *ḳoldam* kemān-ı ʿadl (Kas.18/16)

Devrüñde bir *ṭabanca* yimez kimse kimseden
Deffāfdan meger ki def iy kām-rān-ı ʿadl (Kas.18.25)

Ḥameli eyledi tennūr-ı felekde biryān
Server-i ḳadrüñi *ḳonuḳlamaḳ* ister nevrūz (Kas.16/24)

Iṣṭabl-ı şāhda ata ḫod ḥadd ü ḥaṣr yoḳ
Ḳoş ḳoş da *yüğrügini* al iy ḫaste-dil gedā (Kas.22/17)

Niçe ṭōp u tüfeng ile bezenmiş ḳalʿayı ol dem
Yaḳup yıḳdı çeküp *yaluñ yaraḳ* çün ḳalʿa-i aʿyā (Kas.29/42)

Şiirlerinde edebî sanatlar, ustalıkla kullanılan dilin yerli yerine oturmuş yapı taşları olmuş, eseri göze batmadan süslemiştir:

Tenasüb :
Nice kim eyleye ʿuşşāḳ-ı Ṣıfāhān u ʿIrāḳ
Ṣad nidā ile reh-i rāstdan āheng-i ḥicāz (Ks.21/34)

Dilkülenme herkese nūş eyle ṭavşan ḳanı mey
Gürbe ṣūfī mūşek-iken kārı nice şīr ider (G.69/6)

Teşbih :
Çü dāne ʿaskerin zīr-i zemīne çekmege bir bir
Ḳarınca gibi ḳaynar her ṭaraf ceyş-i Süleymānī (Ks.17/16)

Leff ü neşr :
Olalı zülf ü ruḫuñ dūr dīdeden iy meh
Beyāż-ı ṣubḥ ile birdür *sevād*-ı şām baña (G.13/2)

Hüsn-i ta'lil :
Kaʿbe-i kūyuñı ṭavf eylemege niyyet idüp
Her seḥer ṭāʿat içün ṣubḥ bürinür iḥrām (Ks.32/22)

Mübalağa :
Bir esbdür ki ḳuvvet-i żaʿf ile fī'l-meṡel
Mūr-ı naḫīfe ursalar olmaya hīç bār (Ks.25/5)

Cinas :
Ḳāmet-i bālāsı üzre ʿārıż-ı sīmīn yār
Serv üzre yāsemendür yā semender gūyiyā (G.24/4)

Gey ḫüsrevī kelāmuñı Key-ḫüsrev ol göñül
ʿİzzetde pāyuñı ser-i Efrāsiyāb'a baṣ (G.104/6)

İştikak :
Ḳo riyā ṣuffesin ol ṣāf ṣaf-ı ʿāşıḳa gel
Ṣūfiyā ṣāfi mey iç ṣāfi virüp cāne ṣafā (G.15/3)

Şaire ait *Gül ü Bülbül* mesnevisini inceleyen[122] Nezahat Öztekin'in de belirttiği gibi Fazlî, Türkçeyi güzel ve kusursuz kullanan nadir şairlerdendir. "Onun deyimlerle süslü gündelik konuşma diline dayanan Türkçesi Arapça, Farsça kelime ve terkiplerle tabiî bir şekilde uyuşur. Bu tabiîlikte, XVI. yüzyıl Türkî-i Basit akımının etkisi olduğu gibi birçok Türkçe deyimi Arapça-Farsça tercümeleriyle kullanmasının da rolü vardır. Şiirlerindeki ahengi sağlarken kelimelerin ses yapılarına özenle dikkat eder. Sanatlı anlatımı kısa cümlelerle hafifletir. Dili güzel kullanmasının en önemli sebebi, ömrü boyunca sarf – nahiv çalışmasıdır."[123]

Fazlî'nin şiirlerinde az da olsa tekrarlara düştüğü, bir şiir içerisinde beğendiği beyitlerden tekrar yararlandığı da görülmektedir:

Çemenüñ zer varaḳından yine naḳḳāş-ı ḫazān
İtdi bayraḳlar ile naḳş-ı zemīni yeksān (Ks.33/1)

Zer varaḳdan niçe kim bāġda naḳḳāş-ı ḫazān
İde bayraḳlar ile naḳş-ı zemīni yeksān (Ks.33/41)

Dîvân'da iki beyitlik 13. kıt'a da 15. kasidenin 25. ve 26. beyitlerinden müteşekkildir:

1 Ṣanma kim her müteḫalliṣ geçinen şāʿir olur
Var delīlüm bu söze itmez iseñ ger bāver

2 İkisinüñ de Mesīḥ olmaġ ile nāmları
Dem-i Deccāl ile bir mi nefes-i Peyġāmber

Türkçe'nin yanında Arapça ve Farsça'ya da vakıf olan Fazlî, kelimelerden azamî ölçüde faydalanmayı bilmiştir. Bu üç dile ait ihtiyaç duyduğu kelimeleri hiç çekinmeden kullanan şair, hatta farklı dillere ait "yine" - "tekrar", "ʿasker" - "ceyş" gibi müteradif (anlamdaş) kelimeleri bile yan yana bulundurabilmiştir:

Yine tekrār yazılmaġa ḫuṭūṭ-ı gülşen
Ṣafḥa-i bāġa ider berg-i ḫazān zer-efşān (Ks.33/2)

Çü dāne ʿaskerin zīr-i zemīne çekmege bir bir
Ḳarınca gibi ḳaynar her ṭaraf ceyş-i Süleymānī (Ks.17/16)

[122] Nezahat Öztekin, *Fazlî, Gül ü Bülbül*, Akademi Kitabevi, İzmir-2002, 438 s.
[123] Nezahat Öztekin, *a.g.e.*, s.46.

4. KARA FAZLÎ DÎVÂNI'NIN İNCELENMESİ

Tezkireler içerisinde yalnızca Lâtîfî'nin, "Eşʿār-ı keṡīreye mālik ṣāḥib-i ṭabʿ u ḳābil-i şān ve müʾellif-i kitāb u *dīvān*dur." ve Kaf-zâde Fâizî'nin, "*Dīvān*ı görülüp bu ebyāt yazıldı." şeklinde varlığını haber verdikleri mürettep bir Fazlî Dîvânı -maalesef- bugüne kadar ele geçmemiştir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki bir mecmua (Hazine 1055) içerisinde yer alan (v.216b-250) Fazlî Divanı'nın h.1149 (m.1736) yılında istinsah edildiği oldukça eksik bir nüshası başta olmak üzere o döneme ait şiir mecmuaları taranmak suretiyle Fazlî'nin şiirleri bir araya getirilmeye ve yaklaşık 3000 beyitlik yeni bir divan oluşturulmaya çalışılmıştır.

Fazlî Divanı'nın incelenmesinde bu çalışma esas alınmış olup, yapılacak yeni araştırmalarla Fazlî'ye ait başka şiirlerin ortaya çıkabileceğini de göz önünde bulundurmak gerekir.

4.1. Şekil Özellikleri :

4.1.1. Nazım Şekilleri :

a. Kasîdeler :

Bugüne kadar Gül ü Bülbül mesnevîsi ile haklı bir şöhret kazanan ve bu nedenle de mesnevî şairi olarak tanınan Fazlî'nin müretteb bir Dîvân'ının ele geçirilemeyişi, onun diğer şiirleriyle ilgili bir yorum yapılmasına imkan tanımamıştır. Kanaatimiz odur ki, yaptığımız araştırma sonucu tespit ettiğimiz 34 kasîdesi, bundan sonra Fazlî'nin bir kasîde şairi olarak da anılmasına zemin hazırlayacaktır.

Şairlik yeteneğinin ispatında başlıca belge olan kasîde, diğer şiir türlerinde olduğu gibi, dile üstün derecede hakimiyeti olan şairlerce yazılabilirdi. Bu nedenle edebî dilin iyice teşekkül ettiği XV. yüzyılın ikinci yarısına, yani Ahmed Paşa'ya gelinceye kadar yazılan kasîdeler tezkireciler tarafından pek beğenilmemiş; kasîde nazım şeklinin ilk büyük temsilcisi olarak Ahmed Paşa kabul edilmiştir. Ahmed Paşa'nın (öl.1497) 31, Necatî Beğ'in (öl.1508/9) 26, Fuzûlî'nin (öl.1556) 37, Hayâlî Beğ'in (öl.1556) 25, Nev'î'nin (öl.1598) 50, Bâkî'nin (öl.1600) 27, Bağdatlı Rûhî'nin (öl.1605) 34 ve kasîdenin en büyük şairlerinden Nef'î'nin (öl.1635) 59 kasîdesi olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, nitelik bakımından olmasa da nicelik bakımından Fazlî'nin bu şairler ayarında bir kasîde şairi olduğu söylenebilir.

Ahdî, Fazlî'nin kasîdeleri hakkında, bir beğeni ölçüsü olarak "... ḳaṣāʾid-i pür-fevāʾidi maṣnūʿ..." ifadelerini kullanarak sanatlı kasideler yazdığını belirtir.

Lâtîfî'nin "... şuʿarā-yı ʿaṣruñ ḳābillerinden ve fenn-i şiʿrüñ kāmillerindendür" dediği Fazlî, "Sözüñ rūḥın bulmışdur ve ṭabʿ-ı ilhām-peẕīri feyż-i feyyāża muḳārin olmışdur... Ammā baḥs̱-i suḫanverān budur ki ruḫsāre-i ʿarūs-ı naẓmı āyīne-i elfāẓda reng-i tekellüf ü taḫayyülden sāde gösterür ve cihet-i maʿnāyı ḳayd idinmeyüp ancaḳ

reng-i ārāyiş-i elfāẓ nümāyişe ṣūret virür."[124] sözleriyle onun, şiirlerinde kelimenin ruhunu bulduğunu, nazmının kelime oyunlarından uzak ve sade olduğunu, mânâ kaydına kapılmadan kelimelerin şiiri süsleyişine önem verdiğini belirtir.

Fazlî'nin nazım alanında, eritilmiş altın ve gümüşe şekil verir gibi oynayarak ona duygu ve zeka kattığını, ruhta öd kokusu güzelliği uyandıran beyitler ve şiirler meydana getirdiğini ifade eden Kınalı-zâde Hasan Çelebi, onun kasîdelerini, "Müʾellifāt-ı ʿadīde vü muḫayyel ü muṣannaʿ ḳaṣīdesi vardur" şeklinde övmektedir.

Beyit sayıları 15 ile 71 arasında değişen ve toplam beyit sayısı 1247 olan kasîdelerinde Fazlî, klâsik kasîde anlayışına bağlı kalmaya çalışmıştır.

Biri *tevhîd*, biri *tahmîd* (temcîd), üçü *na't*, üçü *nasihat* (mev'ize, îkaz, makâle), biri *maktel* (Hz. Hüseyin), yirmi beşi medhiye türündedir. Medhiyelerin dördünü Kânûnî Sultan Süleyman (ikisi sûriyye), on üçünü Şehzâde Mustafa, dördünü Şehzâde Selim, diğer dördünü de devrin ileri gelen devlet adamları ve âlimleri için kaleme almıştır (Defterdar Ahmet Paşa, Vezir Sun'ullah Paşa, Nişancı Celâl-zâde Mustafa Çelebi ve Hᵛâce-i Şân). Medhiyeleri tür olarak sûriyyeden rahşiyyeye, nevrûziyyeden şitaiyyeye kadar çeşitlilik arz etmektedir.

İy cemālüñ tābişinden nūr-ı cennet muḳtebes
V'ey celālüñ sūzişinden nār-ı dūzaḫ bir ḳabes (Ks.1/1) beytiyle başlayan ilk kasîdesi *tevhid* türünde olup, 17 beyittir. Bu kasîdede şair, Allah'ın zâtî ve subûtî sıfatlarından hareketle yüceliğini dile getirmektedir.

İy ḳudretüñüñ maẓharı ser-cümle-i eşyā
V'ey ḥikmetüñüñ manẓarı āyīne-i dünyā (Ks.2/1) beytiyle başlayan ikinci kasîdesi de *tahmîd* ve *temcîd* türünde bir *tevhid* olup, 15 beyittir. Son beyitte mahlasını kullanan şair, bu kasîdede;
Peydā dükeli senden ü pinhān ḳamudansın
Pinhān dükelidensin ü senden ḳamu peydā (Ks.2/10) şeklinde tasavvufî olarak yorumlanabilecek beyitlere de yer vermiştir.

Üçüncü, dördüncü ve beşinci kasîdeler, Hz. Peygamber için kaleme alınmış *na't* türündedir.

18 beyit tutarında olan ilk (üçüncü kasîde) na'tında ve 15 beyit tutarındaki ikinci na'tında (dördüncü kasîde) nesib bölümü bulunmamakta olup, doğrudan övgüye geçmektedir. Her iki na'tında da samimî duygularla Hz. Peygamber'i öven şair, üçüncü kasîdede;
Luṭf it şefāʿat eyle bu bī-çāre ʿāṣiye
Geldüm ḳapuña **Fażlī**-i zārum yüzi **ḳara** (Ks.3/16) şeklinde "Kara Fazlî" olarak tanınmasına vesile olan özelliğine de işaret etmektedir.

[124] Latîfî, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ,* s.432-433.

“Kasîde-i Şütür ü Hücre-i Fazlî fî Na’ti’n-Nebî Salla’llâhu ‘Aleyhi ve Sellem” başlıklı üçüncü na’tı (beşinci kasîde) 57 beyit tutarında olup,

Ḥarām olur şütür-i cāne çünki ḥücre-i ten

Bu köhne ḥücreyi ḳılma şütür gibi mesken (Ks.5/1) beytiyle başlamaktadır. Şerh edilmeye uygun olan ve tasavvufî düşüncelerle kaleme alınan bu kasîdede cân, ecel, hevâ, mihr, gerdûn, aşk, safâ, Burak... gibi kavramlar çeşitli yönlerden *şütür*e (deve); ten, gövde, mezar, kalb, dehr, bâm, hâk, raht, nefs, dil (gönül), kefen... gibi kavramlar da *hücre*ye benzetilerek bir ölçüde kesret âleminden kurtulup vahdete erişme düşüncesi işlenmektedir.

“Kasîde-i Fazlî fi’l-Mev’izeti ve’n-Nasîhati” başlıklı altıncı kasîde, nasihat türünde didaktik ve tasavvufî nitelikte bir kasîdedir.

Nedür bu ẕevḳ u ṣafā vü nedür bu ḥaẓẓ u ḥużūr

Bu ʿıyşı var ise bāḳī ṣanursın iy maġrūr (Ks.6/1) beytiyle başlayan 23 beyit tutarındaki bu kasîdede, dünyanın fanîliği üzerinde durularak gönül yapmak, ibadet etmek, günahtan uzak durmak ve başkalarının kusurlarını görmemek öğütlenmektedir.

“Kasîde-i Fazlî fi’l-İntibâh ve’l-Îkâz” başlıklı yedinci kasîde, 35 beyit tutarında uyarı niteliğinde didaktik bir kasidedir.

Āteş ur ḫırmen-i hestīye demidür iy dil

Ger dilerseñ ki ola sebze-i vuṣlat ḥāṣıl (Ks.7/1) beytiyle başlayan ve tasavvufî düşüncelerle kaleme alınmış olan bu kasîdede, nefse esir olmamak, kesretten uzaklaşıp vahdete yönelmek, gaflet uykusundan uyanmak, benlik duygusundan uzaklaşmak gerektiği üzerinde durulmaktadır.

Şarṭ-ı rehdür saña on nesne eger kim sen onı

Eyleriseñ olasın kūy-ı murāda dāḫil (Ks.7/15) beytiyle vuslata ermek için gerekli on nesne sıralanmaktadır: 1. Pîre teslim olmak 2. Tevbe 3. Zühd 4. Perhîz-i veraʿ 5. Tevekkül 6. Kana’at 7. Halvet ve uzlet 8. Zikr ve tesbih 9. Mevlâ’ya teveccüh 10. Sabr.

“El-Makâlü’s-Sâdırı ‘Alâ Muktazi’l-Hâl Nukabâ’i’z-Zât ve’s-Sıfât ve’l-Ef’âl” başlıklı sekizinci kasîde, 35 beyit tutarındadır.

Ṣanma dehrüñ zāhidā biz ḳurı ġavġāsındayuz

Yā senüñ gibi hemān dünyā temennāsındayuz (Ks.8/1) beytiyle başlamakta olup, tasavvufî açıdan dünyaya bakışını özetlemektedir. Bu kasîdede tekke – medrese ikilemini ele alan şair, aşağıdaki beyitte de ifade ettiği gibi dünyaya önem vermeyen bir derviş portresi çizmektedir:

Meẕheb ü cāh istemez sulṭāna baş indürmezüz
Ne vezīrinde bu dünyānuñ ne pāşāsındayuz (Ks.8/9)

Dokuzuncu kaside, Hz. Hüseyin övgüsünde kaleme alınmış bir makteldir.

İy kāşif-i ḥaḳāyıḳ-ı esrār Yā Ḥüseyn

V’ey vāḳıf-ı deḳāyıḳ-ı eṭvār Yā Ḥüseyn (Ks.9/1) beytiyle başlamakta olup, 45 beyit tutarındadır. Nesib bölümünde Hz. Hüseyin’in “Haydarî” zümresinin seçilmişi ve Hz. Peygamber ailesinin övüncü olduğunu, yüzünün parlaklığı ile cihanın aydınlandığını, Onu inkâr etmenin Tanrı’yı inkâr etmek olacağını ifade ettikten sonra katledilişinden duyduğu üzüntüyü samimiyetle dile getirmekte ve katledenlere lânetler yağdırmaktadır.

Kasîdede geçen aşağıdaki beyitler, Bâkî’nin Kânûnî Sultan Süleyman Mersiyesi’ni hatırlatmaktadır:

Ḳaddini ḥasret ile benefşe ḫam eyleyüp
Yolsun ṣaçını sünbül-i pür-tār Yā Ḥüseyn

Ḳan aġlasun bu māteme derd ile cinn ü ins
Yansun bu derde mü’min ü küffār Yā Ḥüseyn (Ks.9/29-30)

Kânûnî Sultan Süleyman’a medhiye olarak yazdığı onuncu kasîdesi 35 beyittir.

Devlet ile geçdi taḫt-ı nuṣrete sulṭān-ı fetḥ

ʿArṣa-i iḳbālde ṭurdı yine dīvān-ı fetḥ (Ks.10/1) beytiyle başlayan “feth” redifli bu kasîdenin nesib bölümünde, Kânûnî zamanındaki ihtişamın halka yansımalarını tasvir etmektedir. 14. beyitten sonra Kânûnî’nin savaş meydanlarındaki kahramanlıklarını dile getiren şair, iki beyitlik bir dua bölümü ile kasîdesini tamamlamaktadır.

On birinci kasîde de Kânûnî Sultan Süleyman ve askerlerinin kahramanlığını dile getiren bir medhiyedir.

Der-miyān itdüñ ẓaferden tīġ u nuṣretden kemer

İşde meydān merd ise meydāna gelsün surḫ-ı ser (Ks.11/1) beytiyle başlayan 43 beyitlik bu kasîdenin nesib bölümünde Fazlî, savaş meydanlarının debdebesini yansıtmaya çalışmıştır.

On ikinci ve on üçüncü kasîdeler sûriyyedir. Bu iki kasîdeden biri, Fazlî’nin Zâtî tarafından Kânûnî’ye takdim edildiği 29 Şevvâl 936 (27 Haziran 1530) tarihinde At Meydanı’nda yapılan Şehzâde Mehmet, Şehzâde Mustafa ve Şehzâde Selim’in sünnet düğününde padişaha sunduğu kasîde olsa gerektir.

Demidür ḫurrem ol iy dil ki irdi sūr-ı sulṭānī

Ser-ā-ser ḫūb-rūlarla pür oldı At Meydānı (Ks.12/1) beytiyle başlayan 50 beyit tutarındaki on ikinci kasîdenin 37. beytinde tecdîd-i matla’ yapan Fazlî, Kânûnî’nin övgüsü ve dua bölümü ile kasîdeyi bitirmektedir.

Bu sūr-ı pür-sürūr u ẕevḳ-baḫşuñ vaṣfın eylerken
Dilüme geldi medḥ-i şāhda bu maṭlaʿ-ı s̱ānī

Ala iy milk-i iḳbālüñ şeh-i İskender aḳrānı
Ki açduñ tīġuñ ile milk-i Tebrīz ü Ḫorāsān'ı

Elüñde ḫātem-i devlet ser-ā-ser ins ü cin rāmuñ
Bugün milk-i cihānuñ ḥaḳ bu kim sensin Süleymān'ı (Ks.12/36-38)

"Der Medh-i Pâd-şâh-ı İslâm Refe'ullâh-ı Livâ'-yı Devlete Der-Sıfat-ı Sûr-ı Pür-Sürûr" başlıklı on üçüncü kasîde,

Bir seḥer-gāh meger ḫüsrev-i çārüm-eyvān
Sūr-ı eflākda dikdi ʿalem-i nūr-efşān (Ks.13/1) beytiyle başlamaktadır. 49 beyittir. Konu itibariyle on ikinci kasîdeden farklı değildir.

Fazlî'nin 27. kasîdeye kadar bütün kasîdeleri Şehzâde Mustafa için kaleme alınmıştır:

Müyesser oldı yine iltifāt-ı sulṭānī
Zihī nihāyet-i ās̱ār-ı luṭf-ı Yezdānī (Ks.14/1) beytiyle başlayan 14. kasîde, 37 beyit tutarında olup, şairin Şehzâde Mustafa'ya "dîvân kâtibi" olarak atanması üzerine kaleme alınmıştır. Şair, bu durumu kasîdenin 6. ve 7. beyitlerinde dile getirmektedir:

Sipihr-i defter-i devletde ḳıldı nāmumı s̱ebt
Ki buldı nāme-i baḫtum anuñla ʿünvānı

Zihī kemāl-i şeref zī nihāyet-i iḳbāl
Müyesser oldı şehüñ intisāb-ı dīvānı (Ks.14/6-7)

Fazlî, kasîdenin 14. beytinde Şehzâde Mustafa'nın adını anmaktadır:

Sirāc-ı millet ü dīn **Şāh Muṣṭafā** āʿnī
Nihāl-i bār dur[ur] būstān-ı sulṭānī (Ks.14/14)

Şehzâde Mustafa için yazılmış bir medhiye niteliğinde ve 48 beyit tutarında olan 15. kasîdede şair, mahlasını, 43. ve 48. beyitlerde olmak üzere iki kez kullanmıştır.

Gerçi ʿālem ṣadefinde bulınur niçe dürer
Söz gibi gūşa ṭoḳınmadı girān-māye güher (Ks.15/1) beytiyle başlayan bu kasîdenin nesib bölümünde şair, insana bahşedilmiş en kıymetli özellik olan "söz" ile ilgili duygu ve düşüncelerini dile getirmektedir. Kasîdenin 20. beytinden itibaren şiir ve şairle ilgili düşüncelerini aktaran Fazlî, 34. beyitte memdûhunun adını anmaktadır:

Muṣṭafā Ḫān-ı yegāne şeh-i gerdūn-ʿaẓamet
Ki odur milk-i saʿādetde Süleymān-ı diger (Ks.15/34)

16. kasîde bir nevrûziyyedir. 32 beyittir. Şehzâde Mustafa'ya medhiye niteliğinde olan bu kasîdenin nesib bölümünde nevrûz tasviri yapan Fazlî, 17. ve 18. beyitlerde adını andığı Şehzâde Mustafa'nın yüzünü nevrûza benzetmektedir:

Rūzı nevrūz olur yüzini gören kişinüñ
Böyle pīrūz olur mı ʿacebā her nevrūz (Ks.15/20)

17. ve 18. kasîdeler de Şehzâde Mustafa için kaleme alınmış birer medhiyedir.
Ġazāya eyledüñ niyyet idüp fermān-ı sulṭānī
ʿAdū ḳaṣdına bend itdüñ miyāne tīġ-ı bürrānı (Ks.17/1) beytiyle başlayan 17. kasîde, 35 beyit; "ʿadl" redifli 18. kasîde ise 34 beyittir. 17. kasîdede Osmanlı askeri ile Şehzâde Mustafa'nın kahramanlıklarını dile getiren Fazlî, 18. kasîdede ise Şehzâde'nin âdilliğine işaret etmektedir.

Dil saʿādet burcı üzredür biter ḫurşīd-i fer
Kim odur dürc-i belālar içre dürr-i muʿteber (Ks.19/1) beytiyle başlayan 19. kasîde, Şehzâde Mustafa'nın oğlu Şehzâde Mehmet'in doğumunu kutlamak amacıyla yazılmıştır. 29 beyit tutarında olan bu kasîde, atasözü ve sanatlı söyleyiş açısından diğer kasidelerine kıyasla daha zengindir.

Ḳutlu gün dirler mes̱eldür ṭoġuşından bellüdür
Her gören ṣāḥib-saʿādet olacaġın ḥükm ider (Ks.19/14)

Luṭf umarsam n'ola ol ṭıfluñ ṭıfılıdur çü luṭf
Ṭıfl çünkim luṭfdur ḳılsañ ḫurūfına naẓar (Ks.19/20)

47 beyit tutarındaki 20. kasîde, Şehzâde Mustafa övgüsünde bir ʿıydiyyedir.
Yed-i ṣunʿ ile sipihr üzre Ḫudā-yı müteʿāl
Yazdı bir ʿayn ki tā ʿīd-i saʿīde ola dāl (Ks.20/1) beytiyle başlayan bu kasîdenin nesib bölümünde bayramın gelişi tasvir edilirken,
ʿĪd irişdi yine ʿuşşāḳa idüb ʿarż-ı cemāl
Merḥabā ḳıl ḳuluñuñ göñlini şāhum ele al (Ks.20/14) beytiyle tecdîd-i matla' yaparak 14 –18. beyitler arasına bir gazel yerleştirmiştir. Şair memdûhunun adını 25. beyitte anmaktadır:

Muṣṭafā-nām u Muḥammed-siyer ü Ḥaydar-cūd
Ṣāḥib-i taḫt u livā mālik-i ʿizz ü iclāl (Ks.20/25)

41. beyte kadar Şehzâde Mustafa'yı öven şair, mahlasını 42. beyitte kullanarak, dua bölümü ile kasîdesini tamamlamaktadır.

Geldi bir dem yine ḥüccāca maḳām oldı Ḥicāz

Düzdi ʿuşşāḳ ḳamu naʿre-i *Lebbeyk*le sāz (Ks.21./1) beytiyle başlayan 21. kasîde de Şehzâde Mustafa övgüsünde, 37 beyit tutarında bir ʿıydiyye olup, nesib bölümünde kurban bayramı tasvir edilmektedir. Şehzâdeler içerisinde en mümtazı olarak nitelendirdiği memdûhunun adını 17. beyitte anmaktadır:

Muṣṭafā Ḫān ki işiginde müyesserdür anuñ
Eñ kemīn bendesine devlet-i Maḥmūd u Ayāz (Ks.21/17)

Klâsik bir kasîdenin hemen bütün niteliklerine sahip bu medhiyesinde şair, 31. beyitte, Şehzâde'nin övgüsünde yüzlerce hatta binlerce beyit söyleyebileceğini ancak, kafiyenin buna izin vermediğini dile getirmektedir:

Dür idem medḥüñe ṣad beyt ne ṣad belki hezār
Pād-şāhum hele maʿẕūr buyur ḳāfiye az (Ks.21/31)

35 beyit tutarındaki 22. kasîde,

Olmışdı zīr-i zīn baña bir esb-i pād-şā

Kim görmedi naẓīrini mīr-āḫūr-ı ḳażā (Ks.22/1) beytiyle başlamaktadır. Şehzâde Mustafa'ya hitaben yazılan bu kasîdenin nesib bölümünde, Padişah tarafından kendisine hediye edilen bir atı tasvir eden Fazlî, bu atın ölümünden duyduğu üzüntüyü dile getirerek yeni bir at istemektedir. Memdûhunun adını 18. beyitte, kendi mahlasını da 30. beyitte anan şair, "at" ile ilgili kavramlara yer verdiği dua bölümü ile kasîdeyi bitirmektedir.

43 beyit tutarındaki 23. kasîde de bir ʿıydiyyedir. Şehzâde Mustafa'ya hitaben yazılan bu kasîdede, Hac fârızası sırasında yapılanlar tasvir edilmekte, kesilen kurbanlar mübalağalı bir dille anlatılmaktadır.

İrişdi mevsim-i tekbīr ü vaḳt-i ḥacc u ṣalāt

Ki mecmaʿ-ı ʿArafāt oldı ʿarṣa-i ʿaraṣāt (Ks.23/1) beytiyle başlayan bu kasîdede şair, memdûhunun adını 14. beyitte anmaktadır. 26. beyitte tecdîd-i matla' yapan Fazlî, bu beyitle dokuz beyitlik bir tegazzül bölümüne de yer vermiştir. 38. beyitte adını anan şair dua ile kasîdeyi tamamlamaktadır.

42 beyit tutarındaki 24. kasîde, Şehzâde Mustafa medhinde, "tığ" ile "kalem"in vasfedildiği ve ikisinin de birbirinden ayrı olamayacağı düşüncesinin savunulduğu bir kasîdedir.

Tā tīġ-ı ṣunʿ ile ḳalem oldı varaḳ nigār

Oldı niẓām-ı ʿāleme tīġ u ḳalem medār (Ks.24/1) beytiyle başlayan bu kasîdenin 11. beytinde şair, memdûhunun adını anmaktadır. 29. beyitte tecdîd-i matla' yapan Fazlî, mahlasını andığı 36. beyite kadar tegazzül bölümüne yer vermiştir.

Bir oyun oynadı baña leclāc-ı rūzgār

Luᶜb ile aldı atumı ḳaldum piyāde zār (Ks.25/1) beyitiyle başlayan 25. kasîde de Fazlî, 22. kasîde gibi, Şehzâde Mustafa'dan bir at talebinde bulunmaktadır. 29 beyit tutarındaki bu kasîdenin nesib bölümünde şair, Şeyhî'nin "Harnâme"sindeki anlatımı hatırlatan bir eda ile sahip olduğu zayıf bir atı tasvir etmektedir. Şehzâde Mustafa'dan daha güçlü bir at isteyen Fazlî, memdûhunu adını 18. beyitte, kendi mahlasını da 27. beyitte anmakta; iki beyitlik dua bölümü ile kasîdesini tamamlamaktadır.

Kef-i ebr ile olup yine semā sīm-efşān

Sā᾿il-i āba gümiş külçeler itdi iḥsān (Ks.26/1) beyiti ile başlayan ve 30 beyit tutarında olan 26. kasîde, bir şitaiyyedir. Şehzâde Mustafa'ya hitaben yazılan ve klâsik kasîde anlayışı ile kaleme alınan bu kasîdenin hikaye üslubu ile kaleme alınan nesib bölümünde şair, ağırlıklı olarak teşhis sanatını kullanmıştır:

ᶜAsker-i serdini cemᶜ eyledi sulṭān-ı şitā

Ḳılmaġa memleket-i bāġı ser-ā-ser vīrān (Ks.26/4)

Şiar, memdûhunun adını 19. beyitte, kendi mahlasını da 27. beyitte anmıştır. Kasîde, üç beyitlik dua bölümü ile son bulmaktadır.

Fazlî'nin Şehzâde Mustafa'dan sonra dîvan kâtibi olduğu Şehzâde Selim için kaleme aldığı kasîdelerinin sayısı dörttür (27.-30. kasîdeler).

27. kasîde, Şehzâde Selim'in Bursa'ya gelişi üzerine kaleme alınmıştır.

Ḥamdü-lillāh kim dem-i şādī vü behcetdür bugün

Vaḳt-i ᶜıyş ü rūz-ı ṣoḥbet devr-i ᶜişretdür bugün (Ks.27/1) beyiti ile başlayan ve 33 beyit tutarında olan bu kasîdede şair, Şehzâde Selim'in Bursa'ya gelişi ile âdetâ bayram etmektedir:

Hey Muḥammed ümmeti billāh seyr eyleñ gelüñ

Şehr-i Būrsa maḳdem-i şāh ile cennetdür bugün (Ks.27/6)

Memdûhunun adını 11. beyitte anmaktadır:

Hem-dem oldı **Ḥażret-i Sulṭān Süleymān bin Selīm**

Şeh Selīm ibn-i Süleymān ile ṣoḥbetdür bugün (Ks.27/11)

30. beyitte mahlasını kullanan Fazlî, son üç beyitte Şehzâde için dua etmektedir.

İy şehr-yār-ı taḫt-nişīn şāh-ı tāc-dār

Ẕātuñla buldı tāc şeref taḫt iᶜtibār (Ks.28/1) beyiti ile başlayan 28. kasîde, 42 beyit tutarındadır. Nesib bölümünün yer almadığı kasîdede şair, 3. beyitte memdûhunun adını anarak doğrudan doğruya medhiyeye geçmiştir. Fazlî, "Kasîde-i Taht u Tâc" adını taşıyan bu kasîdenin bütün beyitlerinde "taht" ve "tâc" kavramları ile oynamaktadır:

Bu ḫoş ḳaṣīde kim ṣıfat-ı taḫt u tācdur
Daʿvā-yı taḫt u tāca delīl olsa vechi-vār (Ks.28/37)

Fazlî'nin kasîdeyi yazdığı yıllarda oldukça yaşlanmış olduğu anlaşılmaktadır:
Geçdüm çü taḫt u tācdan itdüm ʿazil yolın
İy tāc-baḫş u taḫt-sitān oldum iḫtiyār (Ks.28/25)

Mahlasını 33. beyitte anan şair, kendisine "nesr"in taht, "nazm"ın da tâc olarak verildiğini söyleyerek övünmektedir:

Taḫt oldı nes̱r tāc saña naẓm dir gören
Ḥaḳ saña tāc u taḫt-ı müsellem hezār bār (Ks.28/35)

29. kasîde, Manisa Sancakbeyi Şehzâde Selim'in Nurbânû Sultan'dan 1546 yılında dünyaya getirdiği Şehzâde Murad (III. Murad) için kaleme alınmış bir sûriyyedir. Şehzâde Selim'e hitaben yazılan bu kasîde, 71 beyit tutarında olup, Fazlî'nin en hacimli kasîdesidir.

Çalındı kūs-ı sulṭānī yine güm güm öter dünyā
Temāşā-gāh-ı ʿālemdür bugün ṣaḥrā-yı maʿnīyā (Ks.29/1) beyti ile başlayan ve 51 beyit tutarındaki nesib bölümünde şenliğin bütün ihtişamını tasvir etmiştir. Memdûhunun adını 53. beyitte anan şair, mahlasını kullandığı 65. beyte kadar memdûhunu övmektedir. 6 beyitlik dua bölümü ile kasîde son bulmaktadır.

Yine güller açılup ḳaldı yirinde dikeni
Bozdı dihḳān-ı felek bāġı ḳurutdı çemeni (Ks.30/1) beyti ile başlayan Şehzâde Selim için yazılan 30. kasîde, bir hazâniyyedir. 43 beyit tutarında olan bu kasîdenin 11 beyitlik nesib bölümünde sonbahar tasviri yapan şair, 13. beyitte memdûhunun adını anmakta, mahlasını kullandığı 37. beyte kadar da memdûhunu övmektedir. Kasîde, 6 beyitlik dua bölümü ile son bulmaktadır.

Yine cihāna şeref virdi Ḥażret-i müteʿāl
Ki ṭoġdı burc-ı saʿādetden āfitāb-ı kemāl (Ks.31/1) beyti ile başlayan 31. kasîde, "Tehniyet-nâme-i Hazret-i Ahmed Çelebi bin Mehmed Pâşâ Defter-dâr-ı Tîmâr-hâ-yı Rûmili Şud" başlıklı ***tehniyet-nāme*** içerisinde yer almış olup, Ahmed Çelebi'nin H.954 (M.1547) yılında Rumeli tımarlarına defterdar tayin edilmesinden duyduğu mutluluğu ifade etmek amacıyla kaleme alınmıştır. 34 beyit tutarında olan bu kasîde doğrudan doğruya medhiye ile başlamaktadır. 29 beyitte mahlasını kullanan Fazlî, beş beyitlik dua bölümü ile kasîdeyi tamamlamaktadır.

Ḥamdülillāh ki bulup ferr ü saʿādet eyyām
Burc-i iḳbāle rücūʿ itdi yine bedr-i temām (Ks.32/1) beyti ile başlayan 32. kasîde, Şehzâde Mustafa'nın vezirlerinden Sun'ullah için kaleme alınmıştır. Nesib

bölümünün yer almadığı 32 beyit tutarındaki bu kasîdede Fazlî, hayatı ile ilgili bilgi bulamadığımız memdûhunun adını 10. beyitte anmakta, bir sonraki beyitte de görevini belirtmektedir:

Ḥażret-i Mīr-i Sikender-derece **Sunʿullāh**
İftiḫār-ı ümerā-yı küberā ẓuhr-ı ʿıẓām

Muṣṭafā Ḫān'a vezīr oldı yine devletle
ʿAdl ü dād ile bugün virmege dünyāya niẓām (Ks.32/10,11)

Mahlasını kullandığı 26. beyte kadar Sun'ullah Paşa'yı öven Fazlî, 24. beyitte harflerle oynayarak onun akıllı oluşuna işaret etmektedir:

Şerm-i rāyuñ ile ruḫ ***ʿayn*** olur çün dil ***nūn***
Bār-ı ḳahruñ ile dil ***ḳāf*** olur çün ten ***lām*** (Ks.32/24) [*ʿayn* (ع), *ḳāf* (ق) ve *lām* (ل) harfleri ile "*ʿaḳl*" (عقل) kelimesine işaret edilmektedir.] Kasîde, 6 beyitlik bir dua ile son bulmaktadır.

Çemenüñ zer varaḳından yine naḳḳāş-ı ḫazān
İtdi bayraḳlar ile naḳş-ı zemīni yeksān (Ks.33/1) beyti ile başlayan ve 42 beyit tutarında olan 33. kasîde, Nişancı Celâl-zâde Mustafa Çelebi için kaleme alınmış bir hazâniyyedir. 16. beytinde tecdîd-i matla' yapılan bu kasîdede şair, memdûhunun adını 24. beyitte anmaktadır:

Muṣṭafā nām u **Nişānī** laḳab u **ibn-i Celāl**
Maṭlaʿ-ı ṣubḥ-ı saḫā menbaʿ-ı baḥr-i iḥsān (Ks.33/24)

Fazlî, Nişancı Celâl-zâde Mustafa Çelebi'yi överken, 28. beyit ile 33. beyitler arasında onun şairliğini de dile getirmiştir:

Dili bir bülbül-i gül-zār-ı maʿānīdür kim
Eylemek luṭf-ı kelāmını bedīʿ ola beyān

Cümle eşʿārı anuñ leşkeridür āteş-bār
Milk-i naẓm içre odur Ḫüsrev-i ṣāḥib-dīvān (Ks.33/28,29)
...
Ol durur Mīr ʿAlī Şīr'i zemānuñ şimdi
Cemʿ olur meclisine cümle-i ehl-i ʿirfān

Ḥaḳ naṣīb itmiş o kān-ı kerime seyf ü ḳalem
Dōstuñ tā yaza göñlin ḳıra aʿdāyı hemān (Ks.33/32,33)

Fazlî, mahlasını 40. beyitte andıktan sonra iki beyitlik dua ile kasîdeyi bitirmektedir.

35 beyit tutarındaki son kasîde (34), memdûhun adının anıldığı 14. beyte göre "Hᵛâce-i Şân Efendi"ye sunulmuştur:

Cihānda ᶜilm sürūrı **Efendi Ḫᵛāce-i Şān**
K'odur mevāli-i ᶜaṣr içre vācibü'l-ḳadīm (Ks.34/14)

Kasîdede büyük bir âlim ve mutasavvıf olarak övülen Hᵛâce-i Şân, Halvetiyye'nin Gülşenî koluna mensup ve Fazlî'nin iç dünyasının mimarı olan Şeyh Zarîfî Hasan Efendi[125] olsa gerektir.

b. Musammatlar :

Fazlî Dîvânı'nda 28 murabba (322 beyit), 4 muhammes (55 beyit), 3 müseddes (biri eksik, 49 beyit), 1 muaşşer (35 beyit) ve mersiye türünde iki de terkîb-bend (98 beyit) olmak üzere toplam 38 musammat (559 beyit) yer almaktadır. Musammatlardan dördü mersiye türündedir (27., 34., 37., 38.). Bu durum, Fazlî'nin mersiye şairi olarak da değerlendirilmesine vesile olabilir.

Dîvân'daki tamamı *mütekerrir* olan 28 murabbaın yirmisi 5 bendden (1., 2., 3., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 15., 17., 18., 19., 20., 21., 24., 25.), ikisi 6 bendden (4., 23.), üçü 7 bendden (14., 16., 22.), biri 8 bendden (28.), biri 9 bendden (26.), biri de 11 bendden (27.) meydana gelmiştir. Klâsik Türk edebiyatında, 26 murabba ile Hayretî (öl.1546/47) ile Taşlıcalı Yahya Bey (öl.1582) ve 30 murabba ile de Muhibbî, murabba nazım şeklini en çok kullanan şairler olarak tanınmaktadır.[126] Bu durumda, adı geçen şairler arasına Fazlî'yi de dahil etmek gerekmektedir.

Murabbalarında mahlasını genellikle son bendde kullanan Fazlî, bu kuralı 6 bendlik 4. murabbaında bozarak mahlasını sondan bir önceki bendde (5. bend) kullanmıştır. Murabbalarda, genellikle aşk, aşk acısı ve sevgiliye duyulan hasret ele alınmıştır. Derviş Bâlî (9.), Derzi Memî Şâh (10., 12., 17.), Berber Hasan Bâlî (11.,), Alî Bâlî (13.), Hasan (14.), Ömer (15.), Süleymân Bâlî (16.), Muslî Şâh (18., 22.), Ramazan (19.), Hasan Bâlî (20.), Mahmud (21.) gibi devrinde meşhur olmuş güzeller için de medhiye türünde murabbalar yazmıştır. Şehzâde Mustafa'ya büyük bir sevgi ile bağlanan Fazlî, Şehzâde'nin katledilmesi üzerine -alışılmışın dışında- murabba nazım şekliyle de bir mersiye yazmıştır (27.). Murabbalarından birini de tasavvufî duygu ve düşüncelerle kaleme almıştır (28.).

---

[125] h.882 (m.1477) yılında, Rumeli'de Siroz şehrinde doğmuştur. Önceleri Kemalpaşa-zâde'nin öğrencisi iken Şeyh Pîrî Efendi'ye bağlanmış, bir süre Bursa'da kaldıktan sonra hacca giderken Kahire'de Şeyh İbrahim Gülşenî ile görüşerek Uşşâkî halkasına dahil olmuş ve onun şeyhleri arasında yer almıştır. İbrahim Gülşenî ile birlikte hac görevini yerine getiren Zarîfî Hasan Efendi, İstanbul'a dönünce Rumelihisarı'nda (Boğazhisarı'nda) Ali Baba (Turmuş Dede) tekkesinde post-nişin olmuştur. H.935 (m.1528/9)'de Kanûnî Sultan Süleyman'ın davetiyle İstanbul'a gelen İbrahim Gülşenî, halife olarak Zarîfî Hasan Efendi'yi seçmiş; bunun üzerine kendisine Lanka mahallesindeki zaviye, ihsan olarak verilmiştir. Ölüm tarihi h.977 (m.1569/70) veya h.984 (m.1576)'tür. Mezarı, Rumelihisarı'nda Kayalar semtindedir.

[126] Haluk İpekten, Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri, Birlik Yayın Kooperatifi, Ankara, Aralık 1985, s.112.

Oldukça sade bir dil ve anlatıma sahip musammatlarında, bu sadelik murabbalarda daha açık olarak gözlenmektedir:

Belā-yı ʿışḳuñı başuma aldum
Elem baḥrine baḥrī gibi ṭaldum
Viṣāle irmedüm āvāre ḳaldum
Yüri şāhum yüri Allah'uma ṣaldum (Mus.1/I)

Bugün ben bende cānānum yitürdüm
Żaʿīfüm ḫasteyüm cānum yitürdüm
Ḳulum gūyā ki sulṭānum yitürdüm
Meded begler meded ḫānum yitürdüm (Mus.25/I)

Muhammes tarzında dört manzumesi tespit edilen (29., 30., 31., 32.) Fazlî'nin bu dört manzumesinden biri 7 bendlik muhammes-i mütekerrir, diğer üçü ise 5'er bendlik tahmistir (30., 31., 32.).

"Gördüñ zemāne uymadı uy sen zemāneye" mısraının tekrarlandığı muhammesin yer aldığı mecmuada, aynı nakarat mısraına sahip Vâlihî, Şerîfî, Lütfî, Kıyâsî, Kâtibî ve Sabûhî'ye ait muhammesler de yer aldığı için bu muhammeslerden hangisinin hangisine nazire olduğu belli değildir.

Fazlî, tahmislerini, sırasıyla Necâtî, Zâtî ve Âhî'nin gazellerine yapmıştır. Necâtî'ye ait gazel aslında 7 beyit olmasına rağmen, Fazlî bunlardan beş beytini tahmis etmiştir. Tahmislerinde oldukça başarılı olan Fazlî'nin bu üç şairi tercihinde, üslup ve anlayış bakımından kendisini onlara yakın hissetmesi rol oynamış olabilir.

Müseddes tarzında üç manzumesi (33., 34., 35) tespit edilen Fazlî'nin müzdeviç tarzdaki ilk müseddesi 6 bend olup, aşk konusunda kaleme alınmıştır. İkinci müseddes, Şehzâde Mustafa'nın vezirlerinden Sun'ullah Beğ'in oğlunun vefatı üzerine yazılmış bir mersiyedir. Her bendde son iki mısraın tekrarlandığı bu mütekerrir müseddeste bend sayısı 9'dur. Aşk konusunun ele alındığı son müseddes eksik olduğu için, herhangi bir yorum yapılamamaktadır. Bu müseddeste, birinci bendin son mısraındaki "Baña seni gerek seni iy bī-vefā seni" ifadesi Yunus Emre'yi hatırlatmaktadır.

Tespit edilen tek mu'aşşer (36.), Şehzâde Mustafa medhinde kaleme alınmıştır. Kasîdeyi andıran tarzda, samîmî duygularla Şehzâde'nin övüldüğü bu mu'aşşer, 7 bendden meydana gelmektedir. Yedinci bend, dua bölümünü oluşturmaktadır. Her bendin sonunda "Āferīn iy iftiḫār-ı Āl-i ʿOs̱mān āferīn" mısraı tekrarlandığı için, mütekerrir bir özellik taşımaktadır.

Fazlî'ye ait tespit edilen iki terkîb-bend de (37., 38) mersiye türündedir. Üç bendden oluşan ilk terkîb-bendde, bendlerdeki beyit sayısı sekizdir. Birinci bendde feleğe sitem edip vefasızlığını dile getiren Fazlî, ikinci bendde Şehzâde Mustafa'yı övmekte, son bendde de ona kıyanlara sitem ederek, âh çekip ağlamaktadır. Bu

mersiyedeki bend sayısının azlığında, Şehzâde'nin katledilmiş olmasından dolayı duyduğu çekingenlik rol oynamış olabilir.

İkinci terkîb-bendini, 20 yaşında Manisa valiliğine atanan [h.949 (m.1542)] Şehzâde Mehmet'in 8 Şa'ban 950 (6 Kasım 1543) tarihinde genç yaşta ölümü üzerine yazmıştır. Her biri 10 beyitten oluşan 7 bendden meydana gelmektedir. Rahmân Sûresi'nin "Yer yüzünde bulunan her şey yok olacaktır." mealindeki 26. âyetine telmihte bulunarak başlayan birinci bendde, her canlının ölümü tadacağı dile getirilmektedir. Fazlî, mersiyenin ikinci bendinde, yerde ve gökte bulunan bütün varlıkları, Şehzâde'nin ölümüne yas tutmaya davet etmekte; üçüncü ve dördüncü bendlerinde, Şehzâde'nin ölümü ile artık dünyada rahat ve huzurun kalmadığını belirtmekte; beşinci bendinde, bütün uzuvlarını bu ölüm karşısında yanıp tutuşmaya çağırmakta; altıncı bendinde, feleğe sitem ederek lânetler yağdırmakta; yedinci bendinde de dua ile manzumeyi tamamlamaktadır.

Fazlî'yi, "... kemāl-i fażlile beyne'l-fużelā maʿrūf, fünūn u belāġatle inde'l-büleġā mevsūf ve aḳsām-ı şiʿr semtine tābiʿ sālik ʿale'l-ḫuṣūṣ mes̱nevīde ḥamseye mālik ve ḳaṣāʾīd-i pür-fevāʾidi maṣnūʿ ve inşā-yı ferāh-fezāsı müseccaʿ ve ṭarz-ı ġazelde ḫūb terciʿ-bend ile rübāʿiyātı merġūb..." sözleriyle öven Ahdî, Fazlî'nin bilgili, faziletli, güzel söz söyleme sanatına vâkıf, şiire hakim, hamse sahibi; sanatlı kasideler, secili nesirler, güzel gazeller, beğenilen terciʿ-bendler ve rübâiler yazan bir şair olduğunu ifade eder. Fazlî'ye ait herhangi bir terciʿ-bend bulunamamıştır. Ahdî'nin kasdettiği terciʿ-bend, yukarıda tanıttığımız terkîb-bend midir bilmiyoruz.

c. <u>Tarihler</u> :

Fazlî'ye ait oluşturulan Dîvân'da, tarih manzumesi sekizdir. h.954 (m.1547) – h.958 (m.1551) yılları arasındaki dört yıllık sürede meydana gelen tarihî olaylarla ilgili olarak kaleme alınan bu sekiz tarih manzumesinden biri Farsçadır (8.). Üçü 7 beyit (1., 2., 4.), biri 8 beyit (3.), biri 11 beyit (5.), biri 3 beyit (7.), diğer ikisi de ikişer beyit (6., 8.) olmak üzere toplam 47 beyit tutarında olan tarih manzumelerinin tamamında tarih mısraları, târih-i tam usulüne göre düzenlenmiştir.

İlk tarih manzumesi, Fazlî'nin h.957 (m.1550) yılında Şehzâde Mustafa'nın oğlu Muhammed'e (veya Mehemmed'e) öğretmen tayin edilmesi üzerine yazılmıştır. Şehzâde Mustafa'ya medhiye ile başlayan manzumede şair, "İclāl ü ʿömr bāḳī ʿilm ü edeb müyesser" şeklinde dua tarzındaki tarih mısraı ile bitirmektedir.

İkinci tarih manzumesi, Şehzâde Mustafa'nın maiyetinde görev yapan Behrâm isimli kişinin h.957 (m.1550) yılında "silâhdâr" tayin edilmesi üzerine yazılmıştır. Merih yıldızı anlamına gelen "behrâm" kelimesi ile oynayarak medhettiği kişi için "güzelliği güneşe parlaklık veren" ve "yüzü aydan daha aydınlık olan" sıfatlarını kullanan şair, "Şehe Behrām-ı meh oldı siliḥ-dār" tarih mısraı ile manzumesini tamamlamaktadır.

Üçüncü tarih manzumesi, Ahmed Çelebi'nin H.954 (M.1547) yılında Rumeli tımarlarına defterdar tayin edilmesinden duyduğu mutluluğu ifade etmek amacıyla kaleme alınmıştır. Fazlî, oldukça büyük bir sevgi ve bağlılık duyduğu Ahmed Çelebi için "Tehniyet-nâme-i Hazret-i Ahmed Çelebi bin Mehmed Pâşâ Defter-dâr-ı Tîmâr-hâ-yı Rûmili Şud" başlıklı tehniyet-nâme de kaleme almış ve bu tehniyet-nâme içerisinde "Aḥmedā yümn-ile olduñ defterī" tarih mısraı ile biten bu manzume ile bir kasîdeye (Ks.31) de yer vermiştir.

Seḫā vü cūd kānı Mīr Yaḥyā

K'odur destūr-ı maḳbūl-i şehen-şāh (Kt.4/1) matlaı ile başlayan dördüncü tarih manzumesi, "Zihī aʿṭā vü niʿmet bārek-Allah" tarih mısraının işaret ettiği h.958 (m.1551) yılında, Mîr Yahyâ adlı kişinin Şehzâde Mustafa onuruna Taşan dağında verdiği bir ziyafet üzerine kaleme alınmıştır.

Beşinci tarih manzumesi, "Ebed olsun ziyāde zī-rifʿat" tarih mısraının işaret ettiği h. 954 (m.1547) yılında, "Sol Bölük"ün ulufecilerine kâtip olan Sinan Bey'in iki üç pâye yükselerek "Zümre-i Evvel"e kâtip olarak atanması üzerine yazılmıştır.

Altıncı, yedinci ve sekizinci tarih manzumeleri, Şehzâde Mustafa'nın vezirlerinden Sun'ullah Beğ'in Mahmud adlı oğlunun h.955 (m.1548) yılında vefatı üzerine yazılmıştır. Biri Farsça (Tar. 8) olan bu tarih manzumelerinde tarih mısraları "Yirin nūr eylesün Allāh Cebbār" (Tar.6) ve "Ḥaḳ ideli münevver budur Maḳām-ı Maḥmūd" (Tar.7) şeklindedir. Adı geçen şahıs için Fazlî, müseddes tarzında 9 bendlik bir de mersiye kaleme almıştır (Mus.34).

ç. <u>**Gazeller**</u> **:**

Tezkireler içerisinde yalnızca Lâtîfî'nin, "Eşʿār-ı keṡīreye mālik ṣāḥib-i ṭabʿ u ḳābil-i şān ve müʿellif-i kitāb u dīvāndur" ve Kaf-zâde Fâizî'nin, "Dīvānı görülüp bu ebyāt yazıldı" şeklinde varlığını haber verdikleri mürettep bir Fazlî Dîvânı -maalesef- bugüne kadar ele geçirilememiştir. Divan'ın, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki bir mecmua (Hazine 1055) içerisinde yer alan (v.216b-250)[127] ve h.1149 (m.1736) yılında istinsah edildiği oldukça eksik bir nüshası başta olmak üzere o döneme ait şiir mecmuaları taranarak Fazlî'ye ait şiirler bir araya getirilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle

---

[127] Edisyon kritik yapılırken T ile gösterdiğimiz bu nüsha, 185x120 mm. Ebadında, 250 varaktan oluşan kahverengi deri ve ebru ciltli bir mecmua içerisindedir. XVI. yüzyılda kopya edilmiş olması muhtemel olan mecmua sonradan tamir görmüştür. Kara Fazlî'nin şiirlerini ihtiva eden bölüm, gerek kağıt türü (kalın aharlı) ve gerekse yazı bakımından mecmuanın diğer bölümlerinden ayrılmakta olup, mecmua ciltlenirken sonradan ilave edildiği anlaşılmaktadır. Basit çiçek motifleriyle süslenmiş 216a'da, sol alt tarafda **"Sene 1149"** tarihinin altında, silik bir şekilde "**Dīvān-ı Fażlī**" yazısı, sağ üst köşede de "yarım kaldı" ibaresi yer almaktadır. Bu kayıtlardan, eserin h.1149 (m.1736) yılında istinsah edildiği ve bilinmeyen bir nedenle de tamamlanamadığı anlaşılmaktadır.

Bazı sayfalarda rekabe kayıtları bulunmaktadır. Gerek rekabe kayıtlarından ve gerekse şiirlerin kafiye veya rediflerinden, bazı varakların eksik olduğu gözlenmektedir.

çalışmamız sonunda elde edilen şiirlerin Fazlî'nin tüm şiirlerini kapsayamadığını, yazmalardaki (kaybolmuş ya da koparılmış) varak eksikliği nedeniyle bazı gazellerin baştan ya da sondan eksik kaldığını bir kez daha hatırlatmakta yarar vardır. Bu durumda diğer şiir türlerinde olduğu gibi gazellerde de büyük bir eksiklik söz konusudur.[128]

Tezkireler içerisinde Fazlî'ye ait şiirleri -tür olarak- ayrı ayrı zikrederek değerlendiren Ahdî'dir. Fazlî'nin bilgili, faziletli, güzel söz söyleme sanatına vâkıf, şiire hakim, hamse sahibi; sanatlı kasideler, secili nesirler, beğenilen terciʿ-bendler ve rübâiler yazan bir şair olduğunu ifade eden Ahdî, onun gazellerini de beğenmektedir: "... kemāl-i fażlile beyne'l-fużelā maʿrūf, fünūn u belāġatle inde'l-büleġā mevsūf ve aḳsām-ı şiʿr semtine tābiʿ sālik ʿale'l-ḫuṣūṣ mes̱nevīde ḥamseye mālik ve ḳaṣāʾīd-i pür-fevāʾidi maṣnūʿ ve inşā-yı ferāh-fezāsı müseccaʿ ve ṭarz-ı ġazelde ḫūb terciʿ-bend ile rübāʿiyātı merġūb..."

Şiirleri içerisinde, tür olarak, yalnızca mesnevîleri ve gazelleri ile ilgili bir değerlendirme yapan Lâtîfî de tezkiresinde, Fazlî'nin sade gönüllü, derviş mizaçlı görünüşü altında zeki ve duygulu bir şahsiyet taşıdığını ifade ederek, "... ẕü'l-vecheyn ü ẕü'l-baḥreyn ẕü'l-ḳāfiyeteyn ġarrā ġazeller ve ġarīb beytler ve ʿacīb ṣanʿatlar itmişdür..."[129] şeklinde gazelleri ile ilgili beğenilerini dile getirmektedir.

Dîvân'daki gazellerin harflere göre dağılımı şöyledir:

ا - 42 gazel [3'ü mülemmâ gazel (1'i Arapça-Farsça, 2'si Türkçe-Arapça-Farsça), 3'ü eksik gazel (1'i ilk beyitleri, 2'si son beyitleri)], ت - 3 gazel, ث - 6 gazel, ج - 3 gazel (1'i son beyitleri eksik), خ - 1 gazel, ذ - 1 gazel, ر - 41 gazel [5'i eksik gazel (2'si ilk beyitleri , 3'ü son beyitleri)], ش - 3 gazel (1'i ilk beyitleri eksik), ص - 5 gazel, ض - 3 gazel, ق - 7 gazel (1'i ilk beyitleri eksik), ک - 4 gazel (1'i son beyitleri eksik), ل - 7 gazel [2'si eksik gazel (1'i ilk beyitleri, 1'i son beyitleri)], م - 3 gazel, ن - 3 gazel, ه - 4 gazel (1'i ilk beyitleri eksik), ی - 3 gazel. Ayrıca, "Tezkirelerde Müstakil Olarak Yer Alan Beyitler" başlığı altında 14 şiir parçası (11'i bir beyit, 1'i iki beyit, 1'i üç beyit, 1'i dört beyit) yer almaktadır. Fazlî'ye ait derlediğimiz gazeller içerisinde ب, ح, د, س, ط, ظ, ع, غ, ف, و harflerine ait örnek bulunmamaktadır.

34 kasîde ve 38 musammat kaleme alan Fazlî'nin bu denli az sayıda gazel yazdığını düşünmek elbette yanlış olur. Yapılacak başka araştırmalar sonucunda Fazlî'nin çok daha fazla gazel örneklerinin bulunacağına şüphe yoktur.

Gazellerin kâfiye başlangıçları kimi zaman "fî harf-i elf gazel, harfü't-tâ" şeklinde belirtilmiş, kimi zaman da herhangi bir başlık konulmadan yeni kâfiyeye geçilmiştir.

---

128 Çalışmamızda "Gazeller" bölümü oluşturulurken, müretteb dîvânlardaki tarza uyulmuş, gazeller elif-bâ sırasına göre sıralanmıştır. Sayfa noksanlığı nedeniyle, başı veya sonu eksik olan gazelleri, hangi harften kafiyeli ise o harfin sonuna ayrı bir bölüm halinde dahil ettik. Ayrıca Fazlî'ye ait tezkirelerde yer alan örnek beyitleri de -gazellerden alınmış olabileceği düşüncesiyle- "Gazeller" bölümünün en sonunda, "Tezkirelerde Müstakil Olarak Yer Alan Beyitler" başlığı altında verdik.

129 Latîfî, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ*, s.434.

Gazeller bölümünde yer alan ve toplam beyit sayısı 763 olan 153 şiir arasında, kaybolmuş ya da koparılmış varak eksikliği nedeniyle tamamı tespit edilemeyen 38 beyit tutarında 15 gazel [G.40 (iki beyit), G.41 (üç beyit), G.42 (üç beyit), G.54 (üç beyit), G.93 (bir beyit), G.94 (üç beyit), G.95 (dört beyit), G.96 (iki beyit), G.97 (iki beyit), G.100 (dört beyit), G.115 (bir beyit), G.119 (bir beyit), G.125 (üç beyit), G.126 (üç beyit), G.136 (üç beyit)] bulunmaktadır. Bölümün sonunda verilen ve "Tezkirelerde Müstakil Olarak Yer Alan Beyitler" başlığı altında yer alan 20 beyit tutarındaki 14 şiir parçası (G.140 ve devamı) da dahil edilince eksik şiir sayısı toplam 29 olmaktadır. Bu durumda beyit sayısında eksiklik bulunmayan gazel sayısı 124'tür.

124 gazelin 83'ü beş beyit, 3'ü altı beyit, 36'sı yedi beyit, 1'i dokuz beyit, 1'i de on bir beyittir. Beyit açısından eksiği bulunmayan bu 124 gazelin toplam beyit sayısı 705'tir. Görüldüğü gibi gazellerinin büyük bir bölümünü beş beyit olarak kaleme alan Fazlî, mutavvel ve müzeyyel türde gazel yazmamıştır. Biri Arapça-Farsça (G.1), ikisi Türkçe-Arapça-Farsça (G.3, G.4) olmak üzere üç mülemmâ gazel de yazmış olan Fazlî'nin böylece Türkçe yanında Arapça ve Farsçaya olan hakimiyeti de ortaya çıkmaktadır.

Gazellerinde mahlasını son beyitte kullanan Fazlî'nin bir gazeli de çift mahlaslıdır:

Şiʿrüñ hediyye olduġı yārāna Fażliyā
Şükr eyle Fażliyā saña Ḥaḳ'dan hidāyedür (G.81/5)

Bir gazelinde bir vesile ile gerçek adını da anmıştır:

Murtażā ḥaḳḳı ʿAlī olmasun adum Fażliyā
Eylemezsem Düldül-i cismüm ser-ā-ser ḳana ġarḳ (G.112/5)

Gazellerinde işlediği konuların başında aşk gelmektedir. Sevgiliye duyulan özlem, kavuşma isteği ile sevgilinin vefasızlığı bu çerçevede sürekli vurgulanmaktadır. Bu konudaki şiirlerinde diğer şairlerden farklı bir çizgiye sahip olmayan Fazlî, zaman zaman çok güzel söyleyişleri de yakalamasını bilmiştir:

Çün irdi tīġı ʿışḳuñ cāna Fażlī n'eylesün cismi
Şehīd-i ʿışḳ olıcaḳ istemez ʿömrüm kefen ʿāşıḳ (G.114/5)

Bütün güzellikleri üzerinde toplamış olan sevgili, âdetâ bir gülbahçesi gibidir:

Lebi mül ʿārıżı gül ḳaddi serv ü ruḫları lāle
İgen şīrīn igen nāzük igen raʿnā igen zībā (G.12/7)

Güzelliğinin farkında olan sevgili, şaire karşı ilgisizdir. Bu durum, şairi derinden yaralamakta, perişan kılmaktadır:

Zülf-i reyḥānuñ ġamından olalı ten ḳara ḫāk
Hep siyeh-pūş oldı sünbüller dutup mātem baña (G.11/2)

Dirlük ḳomazsın ehl-i dile işigüñde hīç
Ölsün mi sen şehi iy efendi seven gedā (G.18/2)

Eğlenceye meraklı olan ve sevgiliden başkasını görmeyen şair, sofuların kuru nasihatlerine de kulağını tıkamıştır:

Ney āvāzında gūşum çihre-i dilberdedür çeşmüm
Ne pendüñ yiridür ʿaḳluñ ḳanı ṣūfī delü olma (G.12/5)

Ancak, diğer âşıklarına ilgiyi esirgemeyen, onlara karşı yumuşak tavır sergileyen sevgili, şaire gelince "taş kaya" kesilir:

Ġayruñ öñince varur luṭf ile yumşaḳlıḳ ider
Ṭaş ḳayadur baña geldükçe ol āfet ammā (G.22/3)

Fażlī'ye raḥm eyleyüp öldür raḳīb-i kāfiri
Gel ʿAlīlik eyle arslanum be-ḥaḳḳ-ı Murtażā (G.36/5)

Aşk konulu şiirlerin baştan başa yakıcı olması gerektiğini belirten şair, âşıkların o şiirleri okurken âdetâ yanıp yakılması gerektiğini vurgulamaktadır:

Ser-ā-ser sūz u ḥāl olmaḳ gerek iy **Fażlī** eşʿāruñ
Ki yanup yaḳıla ger-gāh anuñla oḳuyan ʿāşıḳ (G.113/5)

Gazellerinde dünyanın geçiciliğini de dile getiren şair, tasavvufî nitelikler taşıyan bu tür didaktik şiirlerinde lirizme pek dikkat etmez. Bu tür şiirlerinde, ham sofuları elşetirmeyi de ihmal etmez:

Bir ḳaḥpe durur zişt bu dünyā-yı müʾennes̱
Meyl eyleme merd-iseñ aña olma muḫannes̱ (G.47/1)

Aç gözüñ iy bī-naẓar āyīne-i dünyāya baḳ
Pertev-i maʿnāyı seyr it ṣūret-i eşyāya baḳ (G.110/1)

Fażlī gibi bir merd gerek ṣūfi yaraşmaz
Meydān-ı muḥabbetde senüñ gibi muḫannes̱ (G.47/5)

Şiir ve şairlerle ilgili değerlendirmelere yer verdiği gazellerinin sayısı da az değildir:

Fażlī ems̱āline her şāʿir geçen öykünmesün
ʿAybdur hem-per derilmek zāġlar ʿanḳālara (G.134/5)

Bir iki lafẓ-ı rekīk u meʿāni-yi terzīḳ
Derüp çatup müteşāʿir geçer nice cühelā (G.9/2)

Gazellerinde sade bir anlatım yakalayan Fazlî, Türki-i Basit olarak değerlendirilebilecek tarzda beyit ve gazeller de kaleme almıştır:

Bāġ-ı ʿālemde ne bir sencileyin gül bulunur
Ne senüñ gibi güle dil gibi bülbül bulunur (G.65/1)

Kim bilür kim ḳullarınuñ ḳanḳısını öldürür
Allar geymiş bugün gördüm yine ol şehr-yār (G.78/6)

Ney āvāzında gūşum çihre-i dilberdedür çeşmüm
Ne pendüñ yiridür ʿaḳluñ ḳanı ṣūfī delü olma (G.12/5)

Ġayruñ öñince varur luṭf ile yumşaḳlıḳ ider
Ṭaş ḳayadur baña geldükçe ol āfet ammā (G.22/3)

Gazelleri içerisinde G.9, G.47, G.65, G.78, G.110 yek-âhenktir.

d. <u>Kıta ve Nazımlar</u> :

Fazlî'ye ait şiirlerin kaydedildiği hiçbir mecmuada, kıt'a ya da nazım başlığı taşıyan bir şiiri bulunmamaktadır. Bu nedenle, Fazlî'ye ait Dîvân oluşturulurken, şekil ve muhteva açısından kıt'a ya da nazım olarak nitelendirilebilecek 20 manzume belirlenmiş ve ayrı bir bölümde toplanmıştır.

İkisinin Farsça olarak kaleme alındığı (Kt. 12, 14) kıt'alar, on ikisi 2 beyit, biri 3 beyit, biri 4 beyit, biri 6 beyit, ikisi 7 beyit, biri 8 beyit, biri 9 beyit, biri de 16 beyit olmak üzere toplam 84 beyittir. Yedisinde mahlas kullanılmıştır (1., 2., 3., 4., 6., 8., 11.). İki kıt'a, mesnevî tarzında (18., 20) kaleme alınmıştır.

Oluşturulan Dîvân'da yer alan ilk kıt'a, medhiye (kasîde) tarzında yazılmış, bir kıt'a-i kebîredir.

Olmasa ebyāt-ı maʿmūruñ senüñ

Milket-i naẓm içre olmazdı niẓām (Kt. 1/10) tarzındaki ifadeler, övülen kişinin şair olduğunun delilidir. Bu kıt'ada övülen kişi, Ebü'l-Fazl'ın mahdumudur. Ebü'l-Fazl'ın ise, meşhur tarihçi İdris-i Bitlisī (öl.1520)'nin oğlu olup "Fazlī" mahlası ile şiirler söyleyen ve h.982(m.1574) yılında vefat eden Ebü'l-Fazl Çelebi olması muhtemeldir.

İkinci kıt'a da medhiye türünde kaleme alınmış bir kıt'a-i kebîre olmasına rağmen manzumede övülen kişinin adı anılmamıştır. Manzumede geçen,

Olmaz idi ser-āmed-i ʿālem

Elüñ altında olmasa ṭuġrā (Kt.2/4) tarzındaki ifadelerden bu manzumenin bir devlet büyüğü için kaleme alındığı anlaşılmaktadır.

Ḥamdü-lillāh ki Ḫudā ḳıldı müyesser ḥüccet

Sālim ol saña selāmet yaraşur sulṭānum (Kt. 3/1) matlaı ile başlayan üçüncü kıt'a da hitap edilen kişi için kullanılan "sultan" sıfatına bakılırsa, bir devlet büyüğü için kaleme alınmıştır.

Teb ü tāb ile ne lāzım bedenüñ ola żaʿīf

Nev-cüvānsın saña ḳuvvet yaraşur sulṭānum (Kt.3/5) tarzındaki ifadelerden hareketle, bu kıt'anın genç yaşta vefat eden Şehzâde Mehmet'in hastalığı sırasında, ona hitaben yazılmış olması ihtimali fazladır.

Dördüncü kıt'a da medhiye tarzında kaleme alınmıştır. Kıt'ada özel bir isim geçmemesine rağmen,

ʿÖmrüñi ḳāʾim hemīşe dāʾim itsün devletüñ

Ẕikrüñi ḫayr eyleyüp ḥaccuñ ḳabūl itsün Ḫudā (Kt. 4/6) tarzındaki ifadeden bir devlet büyüğünün Hac'dan dönüşünü kutlamak amacıyla yazıldığı anlaşılmaktadır.

Beşinci kıt'ada "şah" olarak nitelendirdiği kişi ya da sevgiliden yardım talebinde bulunan Fazlî, altıncı kıt'ayı da sevgiliye hitaben yazmıştır.

Yedinci kıt'ada satranç taşları ile sanat yapan şair, yardım talebini bu yolla dile getirmektedir.

Sekizinci kıt'ada, hitap ettiği kişinin huzuruna çıkmak için icazet istemektedir.

Dokuzuncu ve onuncu kıt'a, zevk veren bir maddenin (esrar) içimi ile ilgilidir.

On birinci kıt'a, Fazlî-i Leng ile kendisini kıyasladığı ve şairliği ile övündüğü bir manzumedir.

Farsça kaleme alınan on ikinci kıt'a ile Türkçe kaleme alınan on üçüncü kıt'a, Fazlî'nin şiir ve şair geçinenlerle ilgili düşüncesini yansıtması bakımından önemlidir. İlim ve marifetten uzak kalan her şairi, sermayesi olmayan fakat mağrurluğu da elden bırakmayan bir tüccara benzeten Fazlî, bunu ordudan ve tebaadan yoksun birinin padişahlık iddiasında bulunması ile bir tutmaktadır (Kt. 12). On üçüncü kıt'ada da "Mesih sıfatı ile anılan Deccal ile gerçek peygamberler nasılki bir değilse, şair ile müteşair de aynı olamaz" düşüncesini işlemektedir.

Farsça olarak kaleme alınan on dördüncü kıt'ada, küçüklere sevgi göstermeyi cömertlik olarak nitelendiren şair, sevgilisinden de böyle bir cömertlik beklediğini ifade etmektedir.

On beşinci ve on altıncı kıt'a, âşıkların kavuşma konusunda ne kadar bahtsız olduklarını vurgulamaktadır.

On yedinci kıt'a, Riyâzî adlı bir şairi hicvetmek amacıyla kaleme alınmıştır.

On sekizinci kıt'ada şair, kemâl ehlini medhetmekte, on dokuzuncu kıt'ada "söz"ü nisan yağmuruna benzeterek bunun sadef içerisinde inciye, yılan ağzında ise zehre dönüştüğünü ifade etmektedir.

Yirminci kıt'a, bir "mesnevî"dir. Bu tarzda fazla örnek bulunmadığı için kıt'alar arasına dahil edilmiştir. Fazlî'nin Gül ü Bülbül mesnevîsinden alınmış intibaı vermektedir.

e. Müfretler :

Fazlî'ye ait Dîvân oluşturulurken iki müfret belirlenmiştir. Oldukça başarılı kaleme alınmış bu müfretlerde, aşk ve gurbet konuları işlenmiştir.

4.1.2. Vezin :

Edebiyatımıza İran edebiyatı yoluyla giren ve rubâî vezinleri hariç kalıp sayısı 90 olan *arûz* vezninin Klâsik Türk edebiyatında 30'a yakın kalıbı kullanılmıştır. Her biri yaşadığı asra damgasını vurmuş ve kalıcı izler bırakmış olan Klâsik Türk edebiyatı şairlerimizin Divânlarına göz gezdirdiğimizde Kadı Burhaneddin'in 24; Ali Şir Nevâ'î'nin 21; Seyyid Nesîmî, Fuzûlî ve Şeyh Gâlib'in 20'şer; Şeyhî, Ahmed Paşa ve Nedim'in 18'er, Bâkî'nin 16, Nef'î ve Nâilî'nin 15'er farklı aruz kalıbı kullandığına şahit oluruz.

Fazlî'nin bugüne kadar elde edilebilen şiirlerinde, Klâsik Türk edebiyatında ortak edebî zevk ve davranışın bir sonucu olarak diğer şairlerimizce de benimsenen *hezec, remel, muzâriᶜ, recez, müctes, hafif* ve *mütekârib* bahirlerine ait 14 değişik kalıp kullanılmıştır. Henüz şiirlerinin tamamına ulaşılamamış olan Fazlî'nin Divân'nında ustalıkla kullandığı 14 değişik arûz kalıbı ile diğer büyük şairlere yaklaştığını söylemek yanlış olmaz kanaatindeyiz.

Aşağıda verilen çizelgede de görüleceği gibi Fazlî, *hezec* bahrine ait 4, *remel* bahrine ait 3, *muzâriᶜ* ve *recez* bahirlerine ait 2'şer, *müctes, hafif* ve *mütekârib* bahirlerine ait 1'er vezin kalıbı kullanmıştır. Şiir açısından sayısal üstünlüğe sahip kasîde, musammat ve gazelleri göz önünde bulundurduğumuzda; *remel* bahrine ait kalıpların birinci öncelikle (16 kasîde, 20 musammat, 90 gazel), *hezec* bahrine ait kalıpların da ikinci sırada (5 kasîde, 13 musammat, 39 gazel) kullanıldığı gözlenmektedir. Üçüncü sırayı kasîdelerde *müctes* bahri alırken (6 kasîde), musammat ve gazellerde *muzâriᶜ* bahri (4 musammat, 14 gazel) almaktadır.

SIRA NO	VEZİNLER	KASİDE	MUSAMMATLAR					TARİH	GAZEL	KIT'A ve NAZM	MÜFRET
			MURABBA	MUHAMMES (TAHMİS)	MÜSEDDES	MUAŞŞER	TERKİB-BEND				
1	*Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün* (Remel)	6	14	1	1	1			66	4	
2	Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün *(Remel)*	10	3						18	3	
3	*Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün* (Müctes)	6							3	1	
4	*Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün* (Hezec)	3	4	2					24		
5	*Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün* (Muzâriʿ)	7		1	2		1		11		
6	*Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün* (Hezec)	2	4						12	1	2
7	*Mefāʿīlün Mefāʿīlün Feʿūlün* (Hezec)		2					4	2	4	
8	*Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün* (Hafif)						1	1	3	5	
9	*Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün* (Remel)							1	6	1	
10	*Mefʿūlü Fāʿilātün Mefʿūlü Fāʿilātün* (Muzâriʿ) *(Müstefʿilün Feʿūlün Müstefʿilün Feʿūlün)*							2	3	1	
11	*Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün* (Recez)								2		
12	*Müfteʿilün Mefāʿilün Müfteʿilün Mefāʿilün* (Recez)								1		
13	*Mefʿūlü Mefāʿīlün Mefʿūlü Mefāʿīlün* (Hezec)		1						1		
14	*Feʿūlün Feʿūlün Feʿūlün Feʿūl* (Mütekârib)								1		
	TOPLAM	34	28	4	3	1	2	8	153	20	2

4.1.3. Kafiye – Redif :

Şehzâde Mustafa'yı medhettiği 15. kasidede şiirle ilgili görüşlerini yansıtan Fazlî, kasîdenin ilk 19 beytinde "söz"ün önemi üzerinde durmuş; özellikle 13.-15. beyitlerde; sözün "vezin" elbisesi ile "san'at" süsünü takındıktan sonra "ḥacle-i maʿnāda"ki (ma'nâ gerdeğindeki) güzel bir kız (gelin) halini alacağını, gümüş baldırına altın halhal olarak "kafiye", başına da kıymetli taşlarla süslü tac olarak "hüsn-i matla" takıldığı zaman görenlerin hayran kalacağını ifade etmiştir:

Şāhid-i ḫūb durur ḥacle-i maʿnāda süḫan
Aña ger vezn libās ola vü ṣanʿat zīver

Sīm sāḳına ṭaḳup ḳāfiye zerrīn ḫalḫāl
Ḥüsn-i maṭlaʿ k'ola başına muraṣṣaʿ efser

Şübhe yoḳdur ki olup ḥüsn ü cemāline esīr
Olur āşüfte vü ālüftesi erbāb-ı naẓar (Ks.15/13-15)

Teşhis sanatı ile "söz"ü mânâ gerdeğindeki güzel bir kıza benzeten Fazlî, "kafiye"yi de bu güzelin gümüş baldırına takılmış altın bir halhal olarak nitelendirirken, şiiri süsleyen kafiyenin ne denli önemli olduğunu da vurgulamış olmaktadır.

Şiir mecmualarını tarayarak oluşturmaya çalıştığımız Fazlî Dîvânı'ndaki 34 kasîdenin 10'u redifli (müreddef), 24'ü kafiyelidir. Redifli kasîdelerinin oranı %29.41, kafiyeli kasîdelerinin oranı ise %70.59'dur. Redifli olan kasîdelerin 5'i ek redifli (Ks.8, Ks.12, Ks.14, Ks.17, Ks.30), 1'i ek grubu redifli (Ks.27-Ek+Türkçe), 3'ü kelime redifli (Ks.10-Arapça, Ks.16-Arapça, Ks.18-Arapça), 1'i de kelime grubu rediflidir (Ks.9-Arapça+Arapça). Ek redifli kasîdelerin 3'ünde zengin kafiye (Ks.12, Ks.14, Ks.17), 1'inde tam kafiye (Ks.8), 1'inde ise yarım kafiye (Ks.30) kullanılmıştır. Ek grubu redifli bir kasîdede (Ks.27) yarım kafiye kullanılmıştır. Kelime redifli 3 kasîdenin 2'sinde zengin (Ks.10, Ks.18), 1'inde ise yarım kafiye (Ks.16) kullanılmıştır.

Kafiyeli kasîdelerin 13'ü zengin kafiyeli (Ks.6, Ks.13, Ks.20, Ks.21, Ks.23, Ks.24, Ks.25, Ks.26, Ks.28, Ks.31, Ks.32, Ks.33, Ks.34), 4'ü tam kafiyeli (Ks.2, Ks.3, Ks.22, Ks.29), 7'si yarım kafiyelidir (Ks.1, Ks.4, Ks.5, Ks.7, Ks.11, Ks.15, Ks.19). Bu durumda kasîdelerinin %54.16'sında zengin kafiye, %29.16'sında yarım kafiye, %16.67'sinde ise tam kafiye kullanmıştır.

Musammatlarda her bent müstakil bir kafiye yapısına sahip olduğu için değerlendirmeye alınmamıştır.

Fazlî'nin yazdığı 8 tarih manzumesinden 1'i ek redifli (Tar.3), 7'si kafiyelidir. Müreddef tarihlerinin oranı %12.5, kafiyeli tarihlerinin oranı ise %87.5'tir. Kafiyeli tarih manzumelerin 4'ü zengin kafiyeli (Tar.2, Tar.4, Tar.6, Tar.7,), 3'ü de yarım kafiyelidir (Tar.1, Tar.5, Tar.8). Ek redifli tarihte de yarım kafiye kullanılmıştır.

124'ü tam, 29'u ise baştan ya da sondan eksik olmak üzere 153 gazeli tespit edilen Fazlî'nin 109 gazeli redifli, 36 gazeli kafiyelidir. Başı ve sonu tespit edilemeyen 8 gazel ise tek beyit olarak tespit edilmiş olup, mısralar arasında kafiye yoktur. Müreddef gazellerinin oranı %75.17, kafiyeli gazellerinin oranı ise %24.83'tür.

Redifli gazellerin 18'i ek redifli, 35'i ek grubu redifli (Ek+Türkçe 22, Ek+Arapça 1, Ek+Türkçe+Farsça 7, Ek+Türkçe+Arapça 5), 47'si kelime redifli (Türkçe 31, Farsça 8, Arapça 8), 9'u da kelime grubu rediflidir (Türkçe 4, Arapça 1, Türkçe+Arapça 3, Türkçe+Farsça 1).

Ek Redifler :

G.60, G.62, G.66, G.67, G.76, G.81, G.82, G.84, G.97, G.116, G.118, G.128, G.131, G.133, G.134, G.135 (çift kafiyeli), G.136, G.153

<u>Ek Grubu Redifler</u> :

Ek+Türkçe: (G.5, G.53, G.57, G.58, G.70, G.71, G.77, G.85, G.87, G.88, G.89, G.90, G.92, G.104, G.105, G.109, G.110, G.117, G.119, G.121, G.137, G.146)
Ek+Arapça: (G.16)
Ek+Türkçe+Farsça: (G.20, G.24, G.30, G.32, G.44, G.95, G.126)
Ek+Türkçe+Arapça: (G.21, G.25, G.39, G.56, G.112)

<u>Kelime Redifler</u> :

Türkçe: (G.6, G.7, G.8, G.11, G.13, G.14, G.19, G.27, G.37, G.59, G.61, G.63, G.65, G.68, G.69, G.73, G.74, G.75, G.79, G.80, G.83, G.86, G.91, G.94, G.100, G.120, G.127, G.129, G.140, G.141, G.151)
Arapça: (G.10, G.15, G.48, G.103, G.111, G.113, G.114, G.132)
Farsça: (G.18, G.23, G.29, G.43, G.55, G.98, G.99, G.123)

<u>Kelime Grubu Redifler</u> :

Türkçe: (G.17, G.122, G.130, G.138)
Arapça: (G.49)
Türkçe-Arapça: (G.38, G.50, G.51)
Türkçe-Farsça: (G.125)

Kafiyeli olan 36 gazelin 16'sı zengin kafiyeli (G.2, G.35, G.36, G.42, G.45, G.52, G.54, G.64, G.78, G.101, G.102, G.106, G.108, G.124, G.139, G.143), 10'u tam kafiyeli (G.1, G.3, G.4, G.9, G.12, G.22, G.26, G.31, G.33, G.40), 9'u yarım kafiyeli (G.28, G.34, G.41, G.46, G.47, G.72, G.96, G.107, G.145), biri de cinaslı kafiyelidir (G.142). Kafiyeli gazelleri arasında zengin kafiyeyi %44.44, tam kafiyeyi %27.77, yarım kafiyeyi %25, cinaslı kafiyeyi ise %2.77 oranında kullanmıştır.

Baştan ya da sondan eksik olan 29 gazelin 8'i tek beyitlik olup mısralar arasında kafiye yoktur (G.93, G.115, G.144, G.147, G.148, G.149, G.150, G.152).

Fazlî'ye ait tespit edilen 2'si mesnevî tarzında kafiyeli olan 20 kıt'anın 1'i ek redifli (Kt.16), 1'i ek grubu redifli (Kt.7-Türkçe), 4'ü kelime redifli (Kt.5-Türkçe, Kt.10-Türkçe, Kt.14-Farsça, Kt.15-Türkçe), 2'si de kelime grubu redifli (Kt.3-Türkçe+Arapça, Kt.8-Türkçe) olmak üzere 8'i redifli, 10'u da kafiyelidir. Redifli kıt'alarını oranı %44.44, kafiyeli kıt'aların oranı ise %55.56'dır. Kafiyeli olan 10 kıt'anın 3'ü zengin kafiyeli (Kt.1, Kt.9, Kt.11), 4'ü tam kafiyeli (Kt.2, Kt.4, Kt.6, Kt.17), 3'ü de yarım kafiyelidir (Kt. 12, Kt.13, Kt.19).

Fazlî, şiirlerinde, ses benzerliği tespit ettiği Türkçe, Arapça ve Farsça kelimeleri kafiye teşkil edecek şekilde bir arada kullanmıştır. Farklı dillere ait kafiyeli bu

kelimeler, aynı beyit içerisinde kullanılabildiği gibi, şiirin bütünü içerisinde farklı beyitlerde de karşımıza çıkmaktadır:

Gazel-91

1 Göñlüm dolaşup zülfüñe *ṭutġun* olacaḳdur
Her kim ki sever Leylī'yi *Mecnūn* olacaḳdur

2 Gördüm ki düzer ʿaskerini zülf-i siyāhuñ
Didüm bu gice üstüme *şeb-ḫūn* olacaḳdur

3 Her kim ki benüm gözlerümüñ yaşını gördi
Bu çeşme didi āḫiri *Ceyhūn* olacaḳdur

4 Ger bād-ı ṣabā virmese zülfüñ ḫaberinden
Āh kim cigerüm nāfe gibi *ḳan* olacaḳdur

5 Olsun ġam ile Fażlī sezādur dimedüm mi
Her kim ki sever ḫūbları *maġbūn* olacaḳdur

Farsça-Türkçe:

Mezār ḥücresin añ besleme tenüñ çü şütür
Ki ḥücre tīre vü teng ü şütürdür ābisten (Ks.5/4)

Pür oldı ḥücre-i ḳalbüñ hevā-yı esb ü şütür
Şütür misin ne çekersin bu ḥücre bārını sen (Ks.5/5)

Türkçe-Arapça:

Görinen ṣanma şafaḳ tā çerḫa dek pür oldı ḫūn
Ġarḳa virüp ʿālemi çeşmümden aḳan yaşlar (G.66/3)

Naḳşı yā Rab ol büt-i ḫūbuñ niçe zībā olur
Her feni yazmaḳda ʿāciz ḳaldılar naḳḳāşlar (G.66/4)

Farsça-Arapça:

Her ki bu şarṭ ile gitmezse reh-i Mevlā'ya
İrmeyüp menzil-i maḳṣūda ḳılur pā-der-gil (Ks.7/29)

Tevbesin himmete vir rāh-ı ṭalebde meydān
Hem-ʿinān ola ʿināyet ala şāyed menzil (Ks.7/30)

Bazen bir şiir içerisinde kafiyeyi oluşturan kelimeler birkaç kez tekrarlanmıştır:

Fülk-i ḳalbi ṣalmışuz deryā-yı vaḥdet ʿavzına
Āşinā-yı baḥr-i ʿışḳuz *ʿışḳ deryāsındayuz* (Ks.8/6)

Maʿrifet dürrin dilerseñ sen de gel iy şeyẖ-i şehr
Āşinālar gibi her-dem *ʿışḳ deryāsındayuz* (Ks.8/7)

ʿĀriyetdür çün libās-ı ʿār ʿārī olmuşuz
Ne ʿabāsın isterüz dehrüñ ne dībāsındayuz (Ks.8/8)

Setr içün zāhid bize bir pāre köhne şāl bas
Ḫᵛāce-i dehrüñ ne kālā vü ne dībāsındayuz (Ks.8/30)

Sen bu kemāl-i ḥüsn ile mihr-i *felek misin nesin*
Nevʿ-i beşerde görmedük yoḫsa melek misin nesin (G.130/1)

Ḳuṭb-ı murādum üstine dönemedüñ yıḳıl yıḳıl
İy başum üzre devr iden çerḫ-i *felek misin nesin* (G.130/2)

"Ḥażret-i Ḥaḳḳ'uñ ʿināyet-i fażlıdur ki ẕü'l-vecheyn ü ẕü'l-baḥreyn ẕü'l-ḳāfiyeteyn ġarrā ġazeller ve ġarīb beytler ve ʿacīb ṣanʿatlar itmişdür..."[130] diyen Lâtîfî'nin de işaret ettiği gibi Fazlî, çift kafiyeli gazeller de yazmıştır:

Gazel-135

1 ʿĀşıḳ dil ü cān ṣaḳlamaḳ cānāneden cānāneye
Yaḳmaġa şemʿe bāl ü per pervāneden pervāneye

2 Ḳış erdi çıḳ mey-ḫāneden gel oda ḳarşu odada
Nūş idelüm gelsün şehā mey-ḫāneden mey-ḫāneye

3 Muṭrib rübābı çalmada efsūn ider gūş idelüm
Billāhi zāhid başlama efsāneden efsāneye

4 Şāhā ḳadīmī saña ḳul olanları yād itmeyüp
Gel āşinālıḳ eyleme bīgāneden bīgāneye

5 Mecnūnlarına zülfüñi ol leyli zencīr eylese
İy dil ser-i mū degmeye dīvāneden dīvāneye

6 Zencīr-i zülfüñ Fażlī'ye Mecnūn'dan irdi yādigār
Bu silsile gelmiş durur dīvāneden dīvāneye

[130] Latîfî, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ*, s.434.

Gazel-140

1 ʿAşḳ u ḥüsniyle iden şeydā beni zībā seni
İtdi Ḳays u Leyli'ye hem-pā beni hem-tā seni

2 Aṣıluben ḳarşuña sen ḳaṭʿ-ı peyvend itmedin
İtmemiş ḫālī Ḫudā aṣlā beni ḳaṭʿā seni

3 Ḳanı devlet iy perī bāb-ı saʿādet açılup
Ḫāneñ içinde görem peydā beni tenhā seni

Mısra sonlarında cinaslı söyleyişlere de yer veren Fazlî'nin gazelleri arasında nadir de olsa cinaslı (mücennes) ve müselsel şiirlere rastlanmaktadır:

Gazel-142
(MÜCENNES ĠAZEL-İ MUṢARRAʿ)

1 Dāne-i gendüm gibi derd ile zerd oldı beñiz
Mürġ-i dil ṣayd itmede dām-ı cihānda bu beñiz

2 Tīre-dil Ḳaradeñiz'dür gözlerümdür Aḳdeñiz
Ḫūn-ı dil çeşmümden aḳarsa revādur aḳ deñiz

3 Olalı sen āşinādan dūr şāhā bendeñiz
Dürr-i dendānuñ ġamından yaşum itdüm ben deñiz

4 Kimsenüñ iy tīr-i dilber ḳatline göz dikmeñiz
Sīneye dik tīrüñi olsun cihānda dikmeñiz

Mücennes (cinaslı) gazellerinin dışında cinaslı kafiyeye yer verdiği gazelleri de bulunmaktadır:

Ger tehī ola ġamuñdan dil-i pür-ġam bir dem
Cānda ne ẕerre ḳadar ẕevḳ ola cānā ne ṣafā (G.15/4)

Vireyin cāne ṣafā yolına cānum vireyin
Beni öldürmek ile ger gele cānāne ṣafā (G.15/5)

Kasîde ve tarihlerinde ağırlıklı olarak kafiyeyi, gazellerinde ise redifi tercih eden Fazlî'nin, özellikle gazellerinde ses tekrarlarından yararlanmak suretiyle şiiri daha âhenkli hale getirmek düşüncesinde olduğu söylenebilir. Yine rediflerinde kullandığı Türkçe kelimelerin çokluğu da onun, Türkçeye verdiği önemi sergilemektedir.

4.2. Muhteva Özellikleri :

4.2.1. Konular :

Şair, yaşadığı ortamın aynasıdır. Toplumda meydana gelen sosyolojik ve tarihî hadiseler, şairlerin edebî zevkleriyle eserlere yansır. Bu nedenle şairin şiirlerinde ele aldığı konular, devrin yaşayışına, geleneklerine, inanışlarına ve sosyal hayatına ait pek çok belgeyi de günümüze taşımaktadır. Fazlî'nin yaşadığı devrin maddî ve mânevî atmosferini yansıtmadan önce, hayatında dönüm noktası oluşturan kişi ve olayları bir kez daha hatırlamakta yarar vardır:

Kanûnî'nin şehzâdeleri Mehmet (1522-6 Kasım 1543), Mustafa (1515-5 Ekim 1553) ve Selim(28 Mayıs 1524-12 Aralık 1574)'in 29 Şevval 936 (27 Haziran 1530) tarihinde yapılan sünnet düğününde Zâtî tarafından pâdişâha takdim edilen Fazlî, bu tarihten sonra "küttâb" sınıfına dahil olarak memuriyet hayatına atılır.

Meẕheb ü cāh istemez sulṭāna baş indürmezüz
Ne vezīrinde bu dünyānuñ ne pāşāsındayuz (Ks.8/9) dese de hayatının geri kalan kısmını sünnet edilen şehzâdelerin "divan kâtibi" olarak şehzâde saraylarında geçiren şair, bu ikbalin devam etmesi için hâmilerine kasîde yazmaktan geri durmaz.

Fazlî'nin düşünce ve duygu dünyasının üç mimarı vardır: Üsküplü Riyâzî Mehmet (öl.1536), Zâtî (1471-1546) ve Halvetî şeyhi Zarîfî Hasan Efendi (1477-1576?).

Az sayıdaki şiirlerinde, iham ve cinas sanatı ile atasözü ve deyimleri çokça kullanmış olan Üsküplü Riyâzî, Fazlî'nin edebî zevkinin gelişiminde ve onun tasavvufa yönelmesinde ilk üstat olmuştur.[131] Gençlik döneminde önce sarf ve nahiv, daha sonra da Üsküplü Riyâzî'den Farsça öğrenen Fazlî'nin ikinci hocası Zâtî'dir. Fazlî'nin edebî inkışafı ile birlikte memuriyet hayatına atılmasında en büyük etkiye sahip olan Zâtî'nin fal bakıp muska yazdığı Bayezit Camii avlusundaki dükkanı, bir bakıma zamanının genç şairlerinin yetiştiği bir akademi görünümündedir. Fazlî de bu dükkânın müdavimlerindendir.

Şimdiki şāʿirlere bu resme ġālib olmaġa
Himmet-i Ẕātī durur iy **Fażlī** bāʿiẟ ġālibā (G.26/5)

Önceleri zâhirî ilimlerle ilgilenirken, sonradan bâtınî ilimlere merak salan Fazlî, iç dünyasının mimarı olan Halvetî şeyhi Zarîfî Hasan Efendi'ye bağlanarak Halvetî tarikatına girer. Bu bilgiler ışığında, Fazlî'nin dünyaya, düşünce ve duygu dünyasını şekillendiren bu üç ismin gözüyle baktığını söylemek yanlış olmaz. Bu düşüncelerden hareketle diyebiliriz ki; şiirlerinde kullandığı sanat, deyim ve atasözlerinde Üsküplü Riyâzî ile Zâtî'nin, tasavvufî duygu ve düşüncelerinde ise Üsküplü Riyâzî ile Şeyh Zarîfî Hasan Efendi'nin takipçisi olmuştur.

[131] Fuad Köprülü, "Fazlî" *İA*., IV, 533.

Tasavvufa meyletmesine ve tasavvufun zengin hayaller dünyasını şiirlerine yansıtmasına rağmen, rind bir meşrebe sahip olan Fazlî'yi, mutasavvıf bir şair olarak değerlendirmenin doğru olmayacağı kanaatindeyiz. Zira;

Ney āvāzında gūşum çihre-i dilberdedür çeşmüm

Ne pendüñ yiridür ʿaḳluñ ḳanı ṣūfī delü olma (G.12/5) diyen şair, ancak rind olabilir.

Özellikle gazellerini âşikâne ve rindâne bir edâ ile kaleme alan şair, samîmî bir müslüman olarak tevhîd ve na'tlarında Cenâb-ı Hakk'a sarsılmaz bağlılığını, Hz. Peygamber'e sevgi ve hürmetini dile getirmiş, diğer peygamberlere çeşitli mucize ve hususiyetleri bakımından atıflarda bulunmuş; İslâm, din, nefs, mâsivâ gibi dinî ıstılâhlara yer vermiş, hemen her şairde görüldüğü gibi sûfî, zâhid ve vâizlere seslenmiştir.

Şiirlerini sınıflandırmak gerekirse, yine de dînî ve tasavvufî şiirlerinin ayrı bir kategoride incelenmesi gerektiği söylenebilir.

Kasîdeleri arasında bir *tevhîd* (Ks.1), bir *tahmîd* ve *temcîd* (Ks.2) yazan şair, bu şiirlerinde bütün sıfatları ile Yaradan'ın yüceliğini dile getirmiştir.

Ḳudretüñ ṣaḥrāsınuñ kim püştesidür kūh-ı Ḳāf
Raḥmetüñ deryāsınuñ kim ḳaṭresi Nīl ü Aras (Ks.1/2)

Âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber'e duyduğu engin muhabbet, Fazlî'ye üç na't (Ks.3,4,5) yazdırmıştır. Hz. Peygamber'i "ş" ve "a" seslerinin oluşturduğu musikî içerisinde;

Şemʿ-i ḳıdem Şefīʿ-i ümem şāh-ı ẕü'l-himem

Māh-ı vefā sipihr-i seḫā maẓhar-ı Ḫudā (Ks.3/2) sözleriyle öven Fazlî, O'nun bütün peygamberlerin sultanı ve dünyayı aydınlatan bir güneş olarak görmekte, mucizeleri ile birlikte ahlâkî ve fizikî güzelliğini de dile getirerek şefaat ummaktadır:

Sensin serīr-i milk-i nübüvvetde pād-şāh
Cümle sipāhdur saña eṣnāf-ı enbiyā (Ks.3/7)

Luṭf it şefāʿat eyle bu bī-çāre ʿāṣiye
Geldüm ḳapuña Fażlī-i zārum yüzi ḳara /Ks.3/16)

Hz. Îsâ, Hz. Peygamber'in ümmetinden olmasaydı göğün dördüncü katına çıkamazdı:

Menzil-gehi olmazdı anuñ ṭārem-i çārum
Olmasa saña ümmet eger ʿĪsi-yi Meryem (Ks.4/5)

Fazlî, şiirlerinde, diğer peygamberler arasında daha çok Hz. Îsâ, Hz. Yakup ve Hz. Yûsuf'un adını anmıştır. Bu peygamberler, mucizeleri ön plânda tutularak, benzetme unsuru olarak kullanılmıştır:

Buldum ṣaçuñda leyletü'l-isrāʾ ḫaberlerin
Ṣordum lebüñe muʿciz-i ʿĪsā ḫaberlerin (G.132/1)

Urmasa senüñ luṭf-ı laṭīfüñden eger dem
Cān virmez idi mürdelere Ḥażret-i ʿĪsā (Ks.2/6)

Ḥüsn-i ṣūretde hemānā Yūsuf'uñ ḳardaşıdur
Ḥüsn-i ḫulḳ-ile Muḥammed kendüdür ol nām-ver (Ks.19/16)

Yūsuf'ından Ḥażret-i Yaʿḳūb olmışdı cüdā
Bir yire geldi yine hengām-ı vuṣlatdur bugün (Ks.27/10)

Sāʿid-i sīmīnde gör tīġın o zībā berberüñ
Muʿciz-i Mūsā'yı seyr eyle yed-i beyżāya baḳ (G.110/4)

Dört halifeye karşı derin bir hürmet duyan Fazlî, bunların adını da daha çok benzetme unsuru olarak kullanmıştır:

Fażlī'ye raḥm eyleyüp öldür raḳīb-i kāfiri
Gel ʿAlīlik eyle arslanum be-ḥaḳḳ-ı Murtażā (G.36/5)

Murtażā ḥaḳḳı ʿAlī olmasun adum **Fażliyā**
Eylemezsem Düldül-i cismüm ser-ā-ser ḳana ġarḳ (G.112/5)

Bütün müslümanların ortak vicdanına ve hissiyatına iştirakle Kerbelâ şehîdi Hz. Hüseyin için de bir mersiye yazmıştır (Ks.9).

Bu dünyaya meyletmeyen bir mutasavvıf edâsıyla didaktik söyleyişlere de yer veren Fazlî, görünen âlemin altında yatan gerçeğin âdetâ arayışı içerisindedir (Ks.6, Ks.7, Ks.8, G.47, G.110...).

Aç gözüñ iy bī-naẓar āyīne-i dünyāya baḳ
Pertev-i maʿnāyı seyr it ṣūret-i eşyāya baḳ (G.110/1)

Ṣanma dehrüñ zāhidā biz ḳurı ġavġāsındayuz
Yā senüñ gibi hemān dünyā temennāsındayuz (Ks.8/1)

Bir ḳaḥpe durur zişt bu dünyā-yı müʾenneṣ
Meyl eyleme merd-iseñ aña olma muḫanneṣ (G.47/1)

Dünyanın geçiciliğine işaret eden Fazlî, zevk ü safanın bâkî olmadığını; günah leşkerini tevbe kılıcıyla kesmek, başkalarının ayıbını görmezden gelmek, gaflet uykusundan uyanmak, vakti ibadet ve zikirle geçirmek, eksikliklerini görmek, mağrur olmamak, öbür dünyaya hazırlanmak gerektiğini belirtmiştir.

Niçe dürişesin itmege ḳaṣruñı aʿlā
Añ ol zemānı ki bir gün yirüñ olısar gūr (Ks.6/2)

Görinürken saña her yirde Cemāl-i muṭlaḳ
Bir avuç āb u kiliñ ḥüsnine olma māyil (Ks.7/4)

Cihānda Kaʿbe-i dil yapmasına saʿy eyle
Ḫalīl-i Ḥaḳ olasın cānuñ ola tā mesrūr (Ks.6/4)

Fazlî, yedinci kasîdesinde, bir mürşit edâsıyla sülûk erbâbının uyması gereken on kuralı sıralar: Bir pîre teslim olmak, tevbe etmek, sâlih amel işlemek, haramdan kaçınmak, tevekkül, kanaat, halvet, zikr ve tesbih, mâsivâdan uzaklaşıp Mevlâ'ya yönelmek, sabır göstermek.

Muhabbet meydanında sûfîyi korkaklıkla suçlayan Fazlî, bu meydanın tek merdi olarak kendisini görür:

Fażlī gibi bir merd gerek ṣūfi yaraşmaz
Meydān-ı muḥabbetde senüñ gibi muḫanneṡ (G.47/5)

Meşrebi rind de olsa, onun aşkı dünyevî değil, hakîkidir:

ʿIşḳumuz ʿışḳ-ı ḥaḳīḳīdür be ṣūfī ṣanma kim
Her mecāzī dilberüñ ruḫsār-ı zībāsındayuz (Ks.8/15)

Fazlî, sosyal hayatı geniş bir açıdan görerek, tespitlerini ayrıntıya inmeden, ruha ve tabiata hoş gelen zarif beyitlerle dile getirmeyi başarmış bir şairdir. Savaş meydanlarından düğün törenlerine kadar canlı bir gözlemci olan şair, tabâbetten sosyal hayatın bir usaresi sayılabilecek deyimlere, devlet idaresinden binicilik unsurlarına kadar pek çok konuya şiirlerinde yer vermiştir.

Askerlerin dizilişi ile birlikte savaş meydanlarındaki hareketlilik, bütün canlılığı ile tasvir edilmektedir:

Berḳ-veş yalıñ ḳılıçlar şaḳıyup mānend-i raʿd
Naʿre urdı ġāziyān yaġdı o dem bārān-ı fetḥ (Ks.10/18)

Furṣat u şevket bize oldı ḳaravul ṣaġ u ṣol
Fetḥdür sālār u serheng ü ḳulaġuzdur ẓafer (Ks.11/6)

Savaş meydanında saf tutan erler, İran'ın meşhur destan kahramanları kadar güçlüdür.

Her sipāhı rezmde Sām u Nerīmān-ı ẓafer
Her dilīri cengde bir Rüstem-i destān-ı fetḥ (Ks.10/16)

Yine canlı savaş tasvirlerinin yapıldığı on birinci kasîdede, berraklık açısından suya benzettiği kılıçların kan saçarak düşmanın başına ateşler yaktığını söylemesinde, bir ölçüde çeliğe su verme geleneğine de işaret etmiş olmaktadır:

Ābdur gerçi ṣafāda tīġ-ı ḫūn-efşānumuz
Başına görseñ ki aʿdānuñ ne āteşler yaḳar (Ks.11/4)

Fazlî, sûriyye türündeki on ikinci, on üçüncü ve yirmi dokuzuncu kasîdelerde, XVI. yüzyılda saray düğünlerinin nasıl yapıldığını bütün canlılığı ile hikâye etmiştir. Lâle bahçesini andıran çadırlarla ve rengarenk süslerle donatılmış At Meydanı'nda düğünü haber veren alemin seher vakti dikilişini, yapılan eğlenceleri, verilen ziyafetleri, davetlilerin yiyecek kapma yarışını... olanca ihtişamıyla anlatmıştır:

Göricek lāleler zeyn itdi ṣandum rūy-ı ṣaḥrāyı
Ḫıyām-ı lāle-gūn ile pür olmış At Meydānı (Ks.12/12)

O meydān içre meʾmūniyyeler hep ṭōplardur kim
Anı ḳapmaġa olur her kişinüñ desti çevgānı (Ks.12/23)

Bir seḥer-gāh meger ḫüsrev-i çārüm-eyvān
Sūr-ı eflākda dikdi ʿalem-i nūr-efşān (Ks.13/1)

Şiirin nasıl olması gerektiğini anlattığı bir kasîdesinde, şiiri bir güzele benzeterek, "kafiye"yi o güzelin ayağına takılmış gümüş ve altın halhal, "hüsn-i matla"ı da başında taşıdığı kıymetli taşlarla bezenmiş bir tac olarak tanıtmıştır. Fazlî bu tasviri yaparken XVI. yüzyıl güzellerinin giyim kuşamları hakkında da bizi aydınlatmış olmaktadır:

Sīm sāḳına ṭaḳup ḳāfiye zerrīn ḫalḫāl
Ḥüsn-i maṭlaʿ k'ola başına muraṣṣaʿ efser (Ks.15/14)

Ona göre güzel şiir, düşünce gerdeğinde el değmemiş bir kızdır. Mahrem olmayana yüzünü açması mümkün değildir. Aradan yıllar geçmesine rağmen, bugün de gerdek gecesinde, gelinin yüz örtüsü evlendiği erkek tarafından, yüz görümlüğü takıldıktan sonra açılmıyor mu?

Ḥacle-i fikrde bir bikr durur şiʿr-i laṭīf
Maḥrem olmayana ḳābil degül açmaz miʿcer (Ks.15/16)

Çocuk sahibi olan ailelere kutlamaya gidildiğinde, yeni doğan çocuğa Allah'tan uzun ömür dilemek âdettendir. Fazlî de yeni doğan şehzâde için genç yaşlı herkesin gece gündüz uzun ömür dileğinde bulunduğunu bakın nasıl anlatıyor:

Ṭıfldur gerçi henüz ammā ki baḫtıdur cüvān
Pīr ola dirler ḳamu pīr ü cüvān şām u seḥer (Ks.19/10)

Yirminci ve yirmi birinci kasîdeler bayram adetlerini yansıtması açısından büyük önem arz etmektedir. Gökyüzünde hilâlin görünmesi bayramın habercisidir. Bayramda oruç tutmak caiz değildir. Ancak Fazlî, dervişlerin ellerinde taşıdıkları uzun saplı ve yarım ay şeklindeki baltayı hilâl göründü sanıp bayram habercisi olarak algılamamak gerektiğini vurgulamıştır.

Peyk-i ʿīd irdi getürdi yine şādī ḫaberin
Elde zerrīn teberidür görinen ṣanma hilāl (Ks.20/3)

Fazlî, bayramın habercisi olan hilâlle ilgili aşağıdaki beytinde de benzer bir hatırlatmada bulunmaktadır: "Felek, bayramın geldiğine şahit göstermek için -aldatmak amacıyla- ateşe nal koymuş, sakın ola onu şafak içinde doğmuş hilâl sanma!"

Şāhid-i ʿīdiye ḫod ḳılmaġa tesḫīr felek
Āteşe naʿl ḳomış ṣanma şafaḳ içre hilāl (Ks.20/12)

Bayram günlerinde dargınlar barışır, küçükler sevindirilir, büyüklerin eli öpülür. Fazlî de hitap ettiği kişinin bayram gününde halka görünmesini ve onların gönlünü alarak sevindirmesini istemektedir:

ʿĪd irişdi yine ʿuşşāḳa idüb ʿarż-ı cemāl
Merḥabā ḳıl ḳuluñuñ göñlini şāhum ele al (Ks.20/14)

Bayram günlerinde çocuklar en güzel kıyafetlerini giyerek topluca eğlenmektedirler. Günümüzde lunapark olarak adlandırılan eğlence yerlerinde, salıncaklara ve dönmedolaplara binilir.

ʿĪd irüp şādān olup mecmūʿ-ı eṭfāl-i cihān
Cāme-i fāḫir geyüp baġlanduġınca dür kemer (Ks.19/22)

ʿĪd-gāh içre ṣalıncaġa binüp herkesle
Ṣalın iy serv beni sāye gibi ṭopraġa ṣal (Ks.20/16)

Dōst düşmenler ile ʿarṣada dolāba bin
Zār u ser-geşte olursam n'ola dolāb-miṡāl (Ks.20/17)

Bayram günleri oruç tutmanın sona erdiği, yeme ve içmenin serbest olduğu günlerdir. Bayram anlamına gelen "ʿīd" kelimesideki "ayn" (göz) ve "yed" (el) harflerinin îmâ ettiğine bakılırsa, bu mutlu günde ele zerrin kadeh almada da bir sakınca yoktur. (Günümüzde bayram günlerinde bayramlaşmaya gelen misafire likör ikram edenlerin de dayanağı bu mu acaba!..)

ʿĪd lafẓındaki ʿayn ile yed eyler īmāʾ
Yaʿni eyyām-ı ṣafā irdi ele cām-ı zer al (Ks.20/8)

Fazlî, aşağıdaki beytinde "Gece ay ışığında yol alan gemiler gibi, kadeh kayığı ile sıkıntılardan kurtulabileceğini sürekli dile getiriyorum." derken pusula ve usturlap yanında ay ışığının da gemicilere yol göstermede yardımcı olduğuna işaret etmektedir:

Zevraḳ-ı cāmla geç dirim ġamdan dāyim
Baḥr-i aḫżarda hilāl olduġı bu fülk mis̱āl (Ks.20/9)

Fazlî, saltanatı kuşa bezettiği aşağıdaki beytinde, şahin ve doğan gibi yırtıcı kuşların avcılıkta kullanıldığına işaret etmektedir:

Salṭanat murġını iy şāh şikār eylemege
Oldı teʾyīd yed-i ḳudretüñ üzre şeh-bāz (Ks.21/6)

Devlet işlerini satranç bezine (tahtasına) benzeten şair, fil veya at hamlesiyle rakibin nasıl mat edilebileceğini de âdetâ göstermiş olmaktadır:

Sen naṭʿ-ı devlete süricek esb-i pīl-ten
Ferzāne şāhlar ura yüz ḫāke māt ola (Ks.22/24)

Devrin ulaşım, taşıma ve savaş vasıtası olan at ve buna bağlı olarak gelişen binicilik konusunda herkes gibi o da bilgi sahibidir. Memdûhunun atının tırnaklarına gökyüzündeki "hilâl"i altından yapılmış bir nal, Büyükayı yıldız kümesindeki yıldızları da bu nalın çivileri olarak değerlendiren Fazlî, savaşta gökyüzüne doğru fırlayan nalın "hilâl" adıyla şöhret bulduğunu ifade ederken mübalağayı gulüv derecesine mi çıkarmış oluyor; yoksa, sosyal hayatla ilgili gözlem ve dikkatini atların nal düşürmesine varıncaya kadar yaygınlaştırmış mı?..

Sensin ol şeh ki sümm-i semendüñe yiridür
Ger olsa naʿl-i zer meh-i nev mīḫlar Sühā (Ks.22/26)

Naʿlin semend-i ḳadri atup çerḫa rūz-ı rezm
Buldı hilāl nām ile şimdi iştihār (Ks.25/20)

Fazlî'nin günümüzde halk hekimliği olarak nitelendirilen tabâbetle ilgili konuları da şiirine taşıdığına şahit oluyoruz. Aşağıdaki beytinde, "Bağ, sonbahar hummâsından dolayı ateşlenmişken, zaman tabibi hastanın şuurunu kaybetmemesi için tedavi amacıyla kâfur ezdi." diyen şair, ateşli hastalıklardan olan hummânın tedavisinde kâfurun kullanıldığını haber vermektedir:

Bāġ olmış idi ḥummā-yı ḫazāndan maḥrūr
Ezdi kāfūr dimāġına ṭabīb-i devrān (Ks.26/2)

Kış mevsiminde çetin hava şartları nedeniyle zeminin karla kaplı olmasını ifade ederken, ölümün her an kapıyı çalabileceğini düşünerek kimseye yük olmamak için kefenini ve pamuğunu hazır bulunduran ihtiyatlı bir insan portresi çizmektedir.

Yoḳ bilüp kendüyi ġāyet de zemīn saḫt oldı
Kefen ü penbesini eyledi ḥāżır ol an (Ks.26/7)

Halk arasında yaygın olan "Ölüm hak, miras helâl" düşüncesine parmak basan Fazlî, gümüşü andıran göz yaşlarından başka bir zenginliği olmadığını, -"nem" kelimesini cinaslı kullanarak- öldüğü zaman vârislerine bir şey bırakamayacağını ifade etmektedir:

Varum yaşumuñ sīmidür ancaḳ daḫı nem var
İy Fazlī ʿaceb ben ölicek nem ala vāris̱ (G.46/5)

Sevgiliyi bütün güzellerden harac alan bir padişaha benzeten şair, onun yüzündeki tek bir "ben"in bütün Anadolu'dan toplanacak haraca denk olduğunu, böyle bir zenginliğe sahip insana toplayacağı haracın hiçbir anlam ifade etmeyeceğini ifade ederken, fethedilen toprakları haraca bağlama geleneğini vurgulamaktadır:

Yüzdeki ḫālüñ deger Rūm'uñ ḫarācı ḫüsrevā
Pādişehsin n'ola alsañ cümle ḫūbāndan ḫarāc (G.54/2)

Sevgilinin saçları için âh çektiğinde sınırsız gözyaşı dökeceğini (göz yaşlarına hakim olamayacağını) söylerken, o devirde halk arasında yaygın bir inanışa da parmak basmaktadır: "Rüzgar batıdan eserse, yağmur yağar".

Zülfüñ içün āh idersem eşk-i bī-pāyān yaġar
Bād-ı maġrib esse zīrā ḥükmdür bārān yaġar (G.59/1)

Usta binici olarak nitelendirdiği sevgilinin atının ayağına, ayrılık derdinden dolayı sararmış tenini altun kumaş gibi seren şair, devlet büyüklerini karşılarken ayakları altına kırmızı halı serme âdetini vurgulamaktadır:

Atı ayaġına ferş olmaġa ol şeh-süvāruñ ṣīb
Tenüm zerd eyleyüp derdiyle altunlu ḳumāş itdüm (G.127/3)

Fazlî, sevgilinin yanağının hayalinin gönlünde yer etmesini, hazinelerin virânelerde bulunduğu inanışına dayandırarak hoşgörüyle karşılanmasını talep etmektedir.

Göñlümi vaṭan eylese ruḫsārı ḫayāli
İy dil nʾola gencüñ yiri vīrāne degül mi (G.138/3)

Fazlî'nin şiirleri arasında yer alan âdetlerden biri de hamâil bağlamaktır. Sevgilinin boynuna kolunu dolamak isteyen şair, o devirde ayıp olarak nitelendirilecek bu davranışı için "Bir şah boynuna altından hamâil bağlamış desinler" diye bir kılıf

bulmaktadır. Hamâil, “muska” ve “kılıç bağı” anlamında Arabça bir kelimedir. Halk arasında “hamaylı” denilen hamâil, eskiden gümüş veya meşin bir mahfaza içine konularak boyunda taşınırdı. Daha sonraları üçgen biçiminde kıvrılan muskalar balmumu sürülmüş bir beze sarılmağa başlandı. Bugün de karşılaştığımız bu hamâillerin içine simya ilminin öngördüğü şekilde harf ve rakamlar ile âyetler yazılırmış. Çeşitlerine göre değişik işler için kullanılan bu muskalarda, herbir harf ve rakamın temsil ettiği bir sırrı vardı. Muskaların içine çörekotu koymak da âdettir.[132] Özellikle nazarlık için takılan hamâillerden Klâsik Türk şiirinde çokça söz edilmektedir. Tılsımlı oluşu nedeniyle, sevgilinin boynuna uzanan saçı hamâil olarak nitelendirildiği gibi sevgilinin boynuna dolanmak isteyen âşığın kolu da bir hamâil yerine geçer. Bazan atlara da hamâil takıldığı olur.

Ḳo ṣalayın boynuña ḳolum nihāyet diyeler
Boynına bir şāh altundan ḥamāyil bağlamış (G.100/1)

Oldukça iyi bir gözlemci olan şair, aşağıdaki beyitte, eğlence yerlerinde sıkça karşılaşılan bir davranışa işaret etmektedir: “(Rakip), sevgiliyi sohbete meyl ettirmek için ona altın liralar gösterir. Onun için çalgıcı her lahza defin arkasını okşar.”

Gözüne kestirdiği güzelin dikkatini çekmeye çalışan ve onu bir anlık zevki için kullanmak isteyen -günümüzde “çapkın” olarak nitelendirilen- kimseler, zenginliklerinden başka bir özellikleri yoksa, bu özelliklerini ön plâna çıkaracak gösterişlerde bulunurlar. Günümüzde de karşılaşılan bu davranışlar, çoğunlukla para ile oynama ya da kolye, yüzük, saat gibi maddî değeri olan eşyaları sergileme şeklinde olmaktadır. Aldığı bahşişlerle daha önce bu zenginliği keşfetmiş olan calgıcılar da, bu tür densizlerin davranışlarına âdetâ çanak tutarcasına, alacağı bahşişlerin hesabını yaparak, mutluluktan, çaldığı defin arkasını okşamaktadır. Belki de daha iyi bir ses elde etmek için defin derisini ısıtmaya çalışan çalgıcının bu davranışını güzel bir sebebe bağlayan şair, geleneğin (?) o devirde de yaşadığını göstermektedir.

Gösterüp dīnār yāre ṣoḥbete meyyāl ider
Muṭrib anuñ-çün defüñ her laḥẓa arḳasın yeper (G.96/1)

Fazlî’nin şiirlerinden tespit ettiğimiz bu örnekler, onun yaşadığı dönemin sosyal, toplumsal ve tarihî özelliklerine ışık tutan, Klâsik Türk şiirinin genel temayülleri içerisinde zaman zaman güzel söyleyişler de yakalayabilen, geleneğe bağlı bir şair olduğunu kanıtlamaktadır.

[132] Bkz., İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü* I-II, Akçağ Yay. Ankara-? s.206

4.2.2. Şiirlerinde Kullandığı Edebî Sanatlar :

Sanatın ve sanatçının gâyesi, ölçüleri toplumun genel arzularına bağlı olarak ortaya konan *estetik güzel*e erişmektir. Dış dünyayı şekillendiren psikolojik faktörlerin değişimine bağlı olarak, insan zekâsının çeşitli devirlere ve sanat anlayışlarına göre işlediği estetik anlayış da gerçekle ideal arasında sürekli figür değiştiren bir rakkas gibi dans etmektedir.

Klâsik Türk edebiyatında başlangıcından beri tekrar edilen pek çok konu, şairler tarafından birinci derecede öncelik verilen “güzel söz söyleme” düşüncesiyle sıkıcı olmaktan kurtulmuş, ilk kez dile getirilen bir düşünce olarak kabul görmüştür. Bu nedenle hangi devirde yaşarsa yaşasın, şiirlerini belirli kurallar ölçüsünde ve devrin edebî zevklerine uygun olarak bir kuyumcu titizliğiyle kaleme alan şair, usta ve orijinal olarak değerlendirilmiştir. Devrinde böyle bir orijinalliği Gül ü Bülbül adlı mesnevisiyle yakalamış olan Fazlî, diğer şiirlerinde bu orijinalliğe ulaşamamış olsa da edebî sanatları zaman zaman ustaca kullanmasını bilmiştir.

Ömrü şehzâde saraylarında geçmesine rağmen,

Me̱ẕheb ü cāh istemez sulṭāna baş indürmezüz
Ne vezīrinde bu dünyānuñ ne pāşāsındayuz (Ks.8/9) gibi mağrur bir eda ile söylenmiş söylenmiş beyitler de kaleme alan Fazlî, ilim ve erdemden mahrum olanları yetim olarak nitelendirmektedir:

Yetīm odur ki ola ʿilm ü fażldan maḥrūm
Dimeñ ki bī-peder olan cihānda ola yetīm (Ks.34/5)

Bir gazelinde,

Ser-ā-ser sūz u ḥāl olmaḳ gerek iy **Fażlī** eşʿāruñ
Ki yanup yaḳıla ger-gāh anuñla oḳuyan ʿāşıḳ (G.113/5) şeklinde şiirlerin, okuyanları yakıp kavuracak derecede baştan başa yakıcı olması gerektiğini ifade ederek lirizme verdiği önemi gösteren Fazlî, her mahlas kullananın (mütehallis geçinenlerin) da şair olamayacağını belirtmektedir:

1 Ṣanma kim her müteḫalliṣ geçinen şāʿir olur
Var delīlüm bu söze itmez iseñ ger bāver

2 İkisinüñ de Mesīḥ olmaġ ile nāmları
Dem-i Deccāl ile bir mi nefes-i peyġamber (Kt.13)

Fazlî’nin şiirlerinde en çok tenâsüb ve teşbih sanatları göze çarpmaktadır. Kasîdelerinde memdûhunu överken doğal olarak mübalağa sanatına yer vermiş, iştikak ve cinas sanatlarını da diğer şairlere nispetle oldukça bol kullanmıştır. Zâtî’nin öğrencisi olmasından dolayı şiirlerinde atasözü ve deyimlere çokça yer vererek îrsâl-i mesel yapmıştır.

Fazlî'nin Dîvân'ında edebî sanatlara ait tespit edilen beyitlerin hepsinin gösterilmesi halinde, âdetâ Dîvân'ı yeniden yazmak gerekeceği için, ummandan bir katre misali birkaç örnek beyitle yetinilmiştir.

Teşbih :

Mihr-i ḥibr içre o ṭıfla virmek içün perveriş
Baḫt māderdür saʿādet dāye vü devlet peder (Ks.19/5)

Ḫiẕmet eyler aña iki dāyedür nāhīd ü māh
Birisinüñ Zühre'dür adı birisinüñ Ḳamer (Ks.19/7)

Tenasüb :

Görürse sen şehi fi'l-ḥāl niçe ferzāne
Piyāde ruḫ sürüp atuñ ayaġına ola māt (Ks.23/16)

Fażli'ye raḥm eyleyüp öldür raḳīb-i kāfiri
Gel ʿAlīlik eyle arslanum be-ḥaḳḳ-ı Murtażā (G.36/5)

Dilkülenme herkese nūş eyle ṭavşan ḳanı mey
Gürbe ṣūfī müşek iken kārı nice şīr ider (G.69/6)

Dil cemālüñ muṣḥafından ḫaṭṭuñı Ḳurʾān oḳur
Ṣūret-i raḥm anda ẓāhir sūre-i Raḥmān oḳur (G.73/1)

İştikak :

Şerefine bugünüñ secde-i şükr it ki olasın
Ol ḥarīm-i Ḥarem-i muḥtereme maḥrem-i rāz (Ks.21/5)

Ḳo riyā ṣuffesin ol ṣāf ṣaf-ı ʿāşıḳa gel
Ṣūfiyā ṣāfi mey iç ṣāfi virüp cāne ṣafā (G.15/3)

İçmege yār ile pür-ṣāfī ṣafādan kim ḳaçar
Ṣūfi inṣāf eyleye ṣāfī ṣafādan kim ḳaçar (G.57/1)

Aʿrāż ider ol şemʿ ḳaçan ʿarż ide ʿārıż
Ṣūfī gözine oldı raṣad var ise ʿārıż (G.107/1)

Mübalağa :

Bir esbdür ki ḳuvvet-i żaʿf-ile fī'l-meẟel
Mūr-ı naḫīfe ursalar olmaya hīç bār (Ks.25/5)

O meclisde çörekler mihr ü mehdür keh-keşān süfre
Ṭoḳuz çīnī ṭabaḳdur bu ṭoḳuz ḳat ḳubbe-i mīnā (Ks.29/17)

Cinas :

Döğünüp her naḳāre dir ne ḳara günlere ḳalduk
Aña kim bu temāşādan bugün maḥrūm ola ḥāşā (Ks.29/8)

Fażliyā āyine-veş ṣāf-ı dilüm anuñ-çün
Yüzi ayına naẓar eylemek āyīnümdür (G.82/5)

Leff ü neşr :

Olalı zülf ü ruḫuñ dūr dīdeden iy meh
Beyāż ṣubḥ ile birdür *sevād*-ı şām baña (G.13/2)

Baña sensüz *ḫilʿat-ı şāhī* libās-ı ḫüsrevī
Taḫte-i tābūt ile şāhum kefendür gūyiyā (G.24/2)

Aġlasam *āh eylesem* gördükçe ruḫsāruñ n'ola
Nev-bahār eyyāmı ekṡer *bād* olur bārān yaġar (G.59/5)

Hüsn-i ta'lil :

Kaʿbe-i kūyuñı ṭavf eylemege niyyet idüp
Her seḥer ṭāʿat içün ṣubḥ bürinür iḥrām (Ks.32/22)

Öyköndi gün yüzüñe diyü māhı şehrde
Teşhīr idüp sipihr yüzine ḳara sürer (G.74/3)

Îrsâl-i mesel:

Ḳutlu gün dirler meṡeldür ṭoġuşından bellüdür
Her gören ṣāḥib-saʿādet olacaġın ḥükm ider (Ks.19/14)

Ādem iden beni kūyuñ itinüñ himmetidür
Bu meṡeldür olur iy şāh er erden peydā (G.30/4)

İktibas :

Ḥükm-i *mūtū en-temūtū* tīġını tīz eyleyüp[133]
Nefsi ḳatl itdük velīkin rūḥuñ iḥyāsındayuz (Ks.8/13)

Sipihr-i salṭanat üzre çü sen miʿrāca yüz ṭutduñ
Oḳur pīr ü cüvān ṣıdḳ ile *sübḥāne'lleẕī esrā* [134] (Ks.29/58)

---

[133] *mūtū en-temūtū* : "Mūtū ḳable en-temūtū" (Ölmeden önce ölünüz.) Hadīs-i şerif

Telmih :

Çünki “Nefsini bilen Ḥaḳḳ’ı bilür”[135] didi Resūl
Ne içün bilmege saʿy itmeyesin iy cāhil (Ks.7/32)

Ḫāk-ı ẕilletde fütāde benüm ol mūr-ı żaʿīf
Sen benüm taḫt-ı saʿādetde Süleymān’umsın (G.131/4)

Tevriye :

Nice kim eyleye ʿuşşāḳ-ı Sıfāhān u ʿIrāḳ
Ṣad nidā ile reh-i rāstdan āheng-i ḥicāz (Ks.21/34)

Mey-ḫāneye ayaḳ getür iy ṣūfi şarāb iç
Ḫalvetde murabbaʿ oturup içme müs̱elles̱ (G.47/2)

Yār eyvā ile yandum o ḳamer iy **Fażlī**
Leb-i şeftālüsini dimedi bir gün al ma (G.22/5)

İstifham :

Alup cānını aġyāruñ viṣāle irgürürsin āh
Ne dirsin ġamdan ölsün mi seni cāndan seven ʿāşıḳ (G.114/4)

Dünye ġamın ʿalef gibi gel yime ʿişret it dirin
Hīç ḳulaḳ ḳabartmaduñ ṣūfi eşek misin nesin (G.130/4)

Tezâd :

Ehl-i naẓar egerçi ne ʿaynıdur ne ġayrı
Hem ʿaynısın ḥaḳīḳat hem ġayrı kāʾinātuñ (G.116/2)

Cān bağışlar leblerüñ ammā ki çeşmüñ ḳan döker
Gerçi ʿışḳuñ balı var līkin belāsı yoḳ degül (G.121/4)

Tekrir :

Saña göz ʿāşıḳ u dil ʿāşıḳ u cān ile ten ʿāşıḳ
Tenümde her ḳılum cānā olupdur cümleten ʿāşıḳ (G.114/1)

Gāh derd ü gāh miḥnet geh belā geh ġam çeker
Ḫaste dil bī-çāre dil āvāre dil üftāde dil (G.123/2)

---

134 *sübḥāne’lleẕī esrā* : “Her türlü kusur, ayıp ve eksiklikten uzak olan O (Allah) yürüttü.” İsrā Sūresi 17/1

135 Nefsini bilen Hakk’ı bilür : من عرف نفسه فقد عرف ربه “Men ʿarefe nefsehu feḳad ʿarefe Rabbehu”

Nidâ :

İy cemālüñ tābişinden nūr-ı cennet muḳtebes
V'ey celālüñ sūzişinden nār-ı dūzaḫ bir ḳabes (Ks.1/1

Sülūk-ı rāh-ı ʿışḳ itdüñ ser ü destārı terk eyle
Behey ṣūfī sebük-bār ol sebük-bār ol sebük-bār ol (G.120/2)

Kalb-i ba'z :

Luṭf umarsam n'ola ol ṭıfluñ ṭıfılıdur çü luṭf
Ṭıfl çünkim luṭfdur ḳılsañ ḫurūfına naẓar (Ks.19/20)

Harflerle oynama :

Şerm-i rāyuñ ile ruḫ *ʿayn* olur çün dil *nūn*
Bār-ı ḳahruñ ile dil *ḳāf* olur çün ten *lām* (Ks.32/24)

Beyitte, *ʿayn* (ع), *ḳāf* (ق) ve *lām* (ل) harfleriyle *ʿaḳl* (عقل) kelimesine işaret edilmektedir.

4.2.3. Şiirlerinde Kullandığı Atasözleri ve Deyimler :

Klâsik Türk edebiyatının olgunlaştığı XVI. yüzyılda yetişen şairler, atasözü ve deyimlerin yanı sıra Türkçe'nin mânâ zenginliği içerisinde kelimelerle ustaca oynayarak, şiirlerini edebî sanatlarla süslemişlerdir. XV. yüzyılda Necâtî ile başlayan sadelik, samimilik ve halk söyleyişine yakın ifadeler, Fazlî'nin şiirlerinde de atasözü ve deyimlerin sıkça kullanılması şeklinde karşımıza çıkar.

"Şiirde atasözü kullanma sanatı" demek olan *irsâl-i mesel*, Fazlî'nin şiirlerinde bazen atasözü aynen nakledilerek, bazen vezne uydurmak açısından birtakım küçük değişiklikler yapılarak, bazen de "meseldür bu" gibi söyleyişlerle anılır. Deyimlerde de vezin açısından kelimelerin eksiltildiği veya değiştirildiği görülmektedir:

(Başına devlet kuşu konmak) :

Başum kesüp o devletüm eylerse pāy-māl
Devlet ḳonar başuma benüm ulu pāyedür (G.81/2)

(Her yerde sözü geçmek) :

Geçdi oturdı serīrine zemīnüñ şeh-i berf
Oldı her yirde sözi ṣu gibi cārī vü revān (Ks.26/14)

Deyim ve atasözlerinin büyük bir kısmı günümüzde hâlâ kullanılırken, çok az bir kısmı ise unutulmuş veya daha az tanınmıştır: Kelle geçmek (G.51/2); yelmek yöpürmek (G.26/3), (G.41/3) gibi.

Başını ezmek gerek dad almaġ içün şekkerüñ
Kelle giçüp eyler imiş lāʿl-i cānān ile baḫs̱ (G.51/2)

Yiller ile bulmadı bir şemme būy-ı zülfüñi
Ol hevāda gerçi kim çoḳ yeldi yopurdı ṣabā (G.26/3)

"Kulak asmamak" deyiminin yerine "gûşına almamak" (G.9/7) "baş ağrısı" yerine "derd-i ser" (Ks.11/39), "etekleri tutuşmak" yerine "dâmânı yanmak", "göze almak" yerine "aynına almak", "iyilik kapısı" yerine "der-i lûtf" örneklerinde olduğu gibi bir kısım deyimlerin Arapça- Farsça karşılıklarıyla verildiğine şahit oluyoruz.

Çü jāj-ı Bāḳıl olur her kelāmı bī-raġbet
Kimesne gūşına almaz dür olsa da mes̱elā (G.9/7)

Vaṣf u medḥinden duʿādur saña **Fażlī**'nüñ ġaraż
Ẕāt-ı pāka gerçi kim virür kerīmā *derd-i ser* (Ks.11/39)

Görinenler kevākib ṣanmañuz kim āsümānīler
Çıḳup eflāke çaḳ yer yer sipihrüñ *yandı dāmānı* (Ks.12/29)

Ter düşüp bir ḳaṭrece ʿaynına almaz **Fażlıyā**
Çeşmümüñ deryā ile bir mācerāsı yoḳ degül (G.121/7)

Ḫāk-ı *der-i luṭfuñla* ḳamu dīde mukaḥḥal
Dāġ-ı ġam-ı ʿışḳuñla ḳamu çihre müvessem (Ks.4/2)

Atasözlerinde de aynı özelliği görmek mümkündür. Bu durum, Fazlî'nin bu iki dile de ne kadar hakim olduğunun bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

a. Atasözleri :

(Atasözlerinin deyimlere oranla sayıca az oluşu nedeniyle örnek beyitler, şiir ve beyit numaraları verilmek suretiyle incelemeye dahil edilmiştir.)

Adama iyilik batar.

Oḳlaruñdan incinürse ḫaste-dil maʿẕūr ṭut
İy kemān ebrū mes̱eldür ādeme eylük batar (G.148)

Altının kıymetini (kadrini) sarraf bilir.[136]

Bahā-yı cevheri ṣarrāf-ı cevherī añlar
Güher nedür ne bilür bile dür-fürūş ānı (Ks.14/23)

[136] Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul-1989, s.138 (233)

Arslanın yanında çakalın gücünün önemi yoktur (sözü geçmez).

Saña nisbet ne vücūdı var ola aʿdānuñ
Şīr yanında ne deñlü ola nīrū-yı şeġāl (Ks.20/38)

Dal, budak (tomurcuk) aslına tabidir.

Ṣoḥbet ü bürhān ne lāzımdur ʿulüvv-i şānına
Ferʿ çünkim aṣla tābiʿdür bilür ṣāḥib-hüner (Ks.19/15)

Damlaya damlaya göl olur.[137]

Baḥr olsa yaşum ḳaṭreleri ger ʿaceb olmaz
İy Fażlī mes̱eldür bu göl olur dame dama (Kt. 6/2)

Deniz içinde katre yok olur.

Maḥv olur milk nizāʿını iden sen var iken
Baḥr yanında belī ḳaṭre bulur iżmiḥlāl (Ks.20/37)

Er erden peyda olur.

Ādem iden beni kūyuñ itinüñ himmetidür
Bu meseldür olur iy şāh er erden peydā (G.30/4)

Kanatsız karga huma kuşunu avlayamaz.

Ḳalem ne yüzden ide medḥüñi ʿaceb taḥrīr
Hümāyı ṣayd ide mi bir ġurāb bī-per ü bāl (Ks.31/27)

Keskin kılıçtan vefa gelmez.

Öldürem didügine inanma iy dil ġamzesi
Bu meseldür çünki gelmez tīġ-ı bürrāndan vefā (G.16/3)

Kutlu gün doğuşundan bellidir.[138]

Ḳutlu gün dirler meseldür ṭoġuşından bellüdür
Her gören ṣāḥib-saʿādet olacağın ḥükm ider (Ks.19/14)

Meyveli ağacın tohumu hoş (iyi) meyve olur.

Atasından n'ola istidlāl olınsa cūdına
Kim dıraḫt-ı müs̱mirüñ toḫmı olur nīkū s̱emer(Ks.19/17)

---

[137] Ömer Asım Aksoy, *age*., s.211 (707)
[138] Ömer Asım Aksoy, *age*., s.338 (1591)

Ölüme çâre bulunmaz.[139]

Niçe dürişesin itmege ḳaṣruñı aʿlā
Añ ol zemānı ki bir gün yirüñ olısar gūr (Ks.6/2)

Olma maġrūr cihān bāġına iy dil bir ān
Kişinüñ āḫir irer ʿömri bahārına ḫazān (Ks.33/16)

Bu ribāṭa gelen göçer āhir
Olısar cümle kārvānı revān (Mus.38/I-4)

Ömür su gibi geçer.

Meger ki geçmez ola ḫāṭıruñdan iy ġāfil
Aḳar ṣu gibi ider ʿömr ü hem zemāne mürūr (Ks.6/18)

Şahin av bulmada aciz kalmaz.

Şiʿr dimekde benüm ẕerrece ʿaczüm yoḳdur
ʿĀciz olur mı şikār almada hergiz cürre-bāz (Ks.21/32)

Fazlî, şiirlerinde bazı atasözlerinin Arapça karşılıklarını kullanmıştır:

Geceler gebedir.[140]

Leylā'yı firdevs eyledüginde zen-i dünyā
Mecnūn işidüp didi ki *el-leyletü ḥublā* (Müf.1)

Hikayeci hikayeciyi sevmez.

Seni görenleri el-ḳıṣṣa sevmezem hergiz
Mes̱el dürür buña القاص لايحب القاص [141] (G.102/2)

Şiirlerinde, halk arasında atasözü olarak kullanılıp kullanılmadığını bilemediğimiz bazı veciz sözlere de yer verildiği olur. Bu tür sözler, şaire ait hikmetli sözler olabileceği gibi, kelâm-ı kibârdan nakledilmiş sözler de olabilir.

Batı rüzgarı esse yağmur yağar.

Zülfüñ içün āh idersem eşk-i bī-pāyān yaġar
Bād-ı maġrib esse zīrā ḥükmdür bārān yaġar (G.59/1)

Güzellik geçicidir.

Fażlī'ye maġrūr-ı ḥüsn olup cefālar eyleme
ʿÖmr gibi çün geçer iy gül aña yoḳdur s̱ebāt (G.45/5)

---

139 Ömer Asım Aksoy, *age*., s.361 (1737)
140 Ömer Asım Aksoy, *age*.,.257 (1007)
141 el-ḳāṣṣü lā-yüḥübbü 'l-ḳāṣ : Hikāyeci hikāyeciyi sevmez.

Köle şikayetini şaha sunmaz.
İy şehr-yār diñle benüm ser-güẕeştümi
Virmez gedā şikāyeti ẓāhir bu şāha ʿār (Ks.25/3)

Meydan yüğrüğün (hızlı gidenin), meydandan geri kalma.
Mes̱eldür bu ki meydān yügrügüñ sen de yıraḳ idüp
Semend-i saʿyı sür cehd it bu meydāndan girü ḳalma (Ks.29/33)

Seher vaktinde yapılan dualar kabul olur.
Her ne dem **Fażlī** cemālüñ görse ister vuṣlatuñ
Kim seḥer vaḳtinde dirler müstecāb olur duʿā (G.40/2)

Şefkati (merhameti) olmayanın imanı dürüst olmaz.
Nice kāfir diyeyüm ben ġamze-i bed-mestüñe
Şefḳati olmayanuñ çün olmaz imānı dürüst (G.44/2)

Telmih yoluyla atasözlerine işaret edildiği de görülmektedir:

Alma mazlumun âhını çıkar âheste âheste.
Dökme ḳanın ehl-i ʿışḳuñ ẓulm ile nā-ḥaḳ yire
Çün bilürsin pādişāhum yirde ḳalmaz ḳanumuz (G.149/1)

<u>b. Deyimler</u> :

Acı söz : (G.55/2)
Ağız tadı : (Mus.21/IV), (G.45/2)
Ağzına parmak koymak (Parmağı ağzında kalmak) : (G.8/3)
Ah almak : (Mus.12/1), (Mus.33/ÎII)
Alem dikmek (Bayrak açmak) : (Ks.13/1)
Alnı açık yüzü ak : (G.63/7)
Altüst etmek : (Ks.11/16)
Aman vermemek : (Ks.11/18), (Ks.13/40)
Ateşi uyandırmak : (Ks.14/5), (Ks.32/26)
(Ağzından) ateş saçmak : (Ks.10/20), (Ks.11/15)
Ateş salmak (ateş saçmak, ateş püskürmek, ateş yağdırmak) : (Mus.37/I-2)
Ateşten külah (gömlek...) : (Mus.31/IV)
Ayağına düşmek (Ayağa düşmek) : (G.64/3), (G.66/1)
Ayağına kapanmak (Ayak toprağına yüz sürmek) : (Ks.22/15), (Ks.22/24)
Ayağını almak : (Ks.20/2)
Ayak (kadem) basmak : (Ks.5/22), (Ks.5/23), (Mus.33/I), (G.104/4), (G.109/4)
Ayak dolamak (dolaştırmak) : (G.50/4)

Bağrı yanık : (Ks.9/27), (G.21/2)
Bahtı yâver (Tâlihi yâr) olmak : (Ks.17/6)
Başa çıkarmak : (Ks.28/14)
Baş açık, yalın ayak : (Mus.28/VII)
Baş açmak : (Mus.9/III)
Baş ağrısı : (Ks.11/39), (Ks.28/39)
Baş ağrıtmak : (G.25/3)
Baş aşağı olmak : (Ks.2/13)
Baş çekmek : (Tar.3/3)
Baş eğmek : (Ks.24/31)
Baş getirmek : (Ks.16/6)
Başı göğe ermek : (G.61/2)
Başına ateşler yakmak : (Ks.11/4)
Başına çalmak (birinin) : (Ks.20/33)
Başına devlet kuşu konmak : (G.81/2)
Başına gün doğmak : (Ks.13/3), (Ks.19/3), (Ks.27/2), (Ks.31/4), (Ks.32/27), (Kt.4/3)
Başına taş yağmak : (G.66/5)
Başını alıp gitmek : (Ks.26/8)
Başını ezmek : (G.51/2)
Başını ortaya koymak : (Ks.13/20)
Baş komak (bir yola) : (G.23/2)
Başını taştan taşa vurmak : (Ks.9/24)
Başını vermek (Baş vermek) : (Mus.27/II)
Baştan ayağa (Baştan aşağı) : (G.22/1)
Baş üstünde yeri var (Başı üstünde yer vermek): (Ks.28/13), (G.37/5),(G.69/5)
Bel bağlamak : (Ks.9/9), (Mus.33/III)
Birbirine girmek : (G.79/3), (G.98/3), (G.149)
Boynu bağlı (bükük): (Mus.9/IV)
Boyun urmak (bükmek) : (Mus.31/III)
Can feda (kurban) : (G.2/1)
Can vermek : (Ks.2/6), (Ks.11/19), (Ks.13/12), (Ks.22/21), (Ks.25/21), (G.15/5), (G.62/4)
Defteri dürülmek : (Ks.16/13)
Dem vurmak (bir şeyden): (Ks.2/6), (Ks.11/38), (Ks.29/6), (G.3/7)
Derdine yanmak : (Ks.9/30)
Derme çatma (Derip çatma) : (G.9/2)
Devlet atını yücelik meydanına salmak : (Ks.31/19)
Dil uzatmak (birine) : (Ks.3/15), (Ks.13/19), (G.9/9), (G.133/1)
Divâne olmak : (G.35/5)
Duaya el getirmek : (Ks.16/29), (Ks.17/32), (Ks.19/21)
Dünyayı zerreye saymamak (Milk-i cihān milketini ẕerreye ṣaymamak) : (Mus.28/VIII)

El (avuç) açmak : (Ks.32/30)
El altında : (Kt.2/4)
El çekmek (El yıkamak, El yumak) : (Ks.11/19), (Mus.7/1), (G.22/2), (G.64/3), (G.83/5), (G.112/3), (G.121/3)
Ele almak : (Ks.20/13), (Ks.20/14), (Mus.23/IV)
El ele : (Ks.29/9)
Eli ermemek (değmemek) : (Mus.10/1)
(Birinin) elinden tutmak (elini almak) : (Ks.20/33), (Mus.19/IV)
El uzatmak : (G.26/1), (G.66/1), (G.121/2)
El vermek : (Ks.20/18), (Ks.29/10), (Mus.3/V), (G.50/2), (G.74/4)
Enine boyuna (enine uzununa) : (G.22/2)
Etekleri tutuşmak : (Ks.12/29)
Fırsatı ganimet bilmek : (G.54/3)
Fitne koparmak : (Mus.5/V)
Gam çekmek : (Ks.25/16), (G.123/2)
Gam yiyip kan içmek : (Mus.38/IV-9)
Gayret kuşağını kuşanmak : (Ks.17/5)
Gönlü (içi) açılmak : (Kas.29/3)
Gönlü (içi) yanmak (parçalanmak) : (G.9/1)
Gönül almak : (Mus.1/II), (Mus.1/IV), (Mus.12/1)
Gönül vermek : (Mus.12/3), (Mus.28/VI), (Mus.33/III)
Gözden çıkarmak : (Mus.25/V)
Göze almak : (G.121/7)
Göz göre (göre) : (Mus.38/VI-3), (G.60/3)
Gözü gönlü açılmak : (Ks.16/21)
Gözünü açmak : (Ks.7/5), (Ks.11/13), (Ks.13/4), (Ks.16/27), (G.3/5), (G.54/3)
Göz yummak : (Ks.33/10), (Ks.33/19), (G.83/5)
Haddini bilmek : (G.24/3)
Haram olmak (bir şey, birine) : (Ks.4/4), (Ks.4/11), (Ks.5/1)
Hasret ateşiyle tutuşmak (Hasret çekmek) : (Mus.38/V-3)
Her yerde sözü geçmek : (Ks.26/14)
İçine (yüreğine) kan dolmak : (Mus.24/IV)
İpe çekmek : (G.96/2)
İyilik kapısı : (Ks.4/2)
Kalem çekmek (kaleme almak) : (Ks.24/35), (Kas.24/40)
Kanadı altına almak (kanat germek) : (Ks.33/26), (Mus.31/I)
Kan ağlamak: (Ks.9/30), (Mus.34/V), (Mus.37/II-8), (G.21/4), (G.63/6)
Kan dökmek : (Ks.25/14), (G.39/5), (G.68/1)
Kan etmek (eylemek) : (Mus.38/IV-10), (Mus.38/V-4)
Kanı kurumak : (Ks.17/22)
Kanı kurutmak : (Mus.23/V)

Kanını içmek : (G.40/1)
Kanı yerde kalmamak : (G.150/1)
Kan kuşanmak : (Ks.11/27), (Ks.17/20), (Ks.22/27)
Kan yutmak : (Mus.5/IV)
Kan yutturmak : (G.27/1)
Kara çalmak (kara sürmek) : (G.72/3), (G.74/3)
Kara günlere kalmak : (Ks.11/13)
Kelle geçmek (dalga geçmek): (G.51/2)
Kılıcını arşa asmak : (Ks.17/4)
Kıyameti koparmak : (G.38/3)
Kulak asmamak (Gûşına almamak) : (G.9/7)
Kulak kabartmak : (G.130/4)
Kul köle olmak : (Ks.4/12), (G.4/1)
Kulu kurbanı (kölesi) olmak : (Ks.13/12), (Ks.21/13)
Kurban olmak : (G.8/4)
Mat etmek : (Ks.22/14), (Ks.25/2), (G.45/1), (G.11/4)
Meydan almak : (Ks.12/35), (Ks.14/5)
Nâmı cihanı tutmak : (Mus.37/II-3)
Parmak göstermek : (G.28/5)
(Birine) Oyun oynamak : (Ks.22/14), (Ks.25/1)
Ömrün baharı : (Ks.33/42)
Saçını yolmak : (Ks.9/29)
Sâye salmak : (Ks.31/2), (Ks.32/15), (Ks.32/28), (G.7/1)
Sebil etmek, sebil olmak : (Ks.12/15)
Sinesini dövmek : (Ks.29/7)
Söz tutmak (Söz dinlemek) : (Ks.30/10)
Su gibi akmak (Ks.17/9), (Mus.20/III)
Suratı ekşi : (G.55/4)
Taşa çalmak : (Ks.33/21)
Üstüne titremek : (Ks.30/31)
Varı yoğu : (G.39/2)
Yanıp yakılmak : (Mus.24/I)
Yara (vurmak) açmak : (Mus.37/I-2)
Yele vermek : (Ks.28/32), (Mus.16/I)
Yelmek yöpürmek : (G.26/3), (G.41/3)
Yerden yere geçmek (Yerin dibine geçmek): (Ks.12/11), (G.22/4)
Yere geçmek : (Ks.2/13)
Yeri göğü bir etmek : (G.69/2)
Yerinde yeller esmek : (Ks.30/2)
Yol bulmak : (G.101/3)
Yoluna ölmek : (G.57/4)

Yüreği kan dolmak : (Ks.12/46)
Yüreği pârelenmek (parçalanmak) : (Ks.33/38)
Yürek oynatması : (Mus.30/IV)
Yürek yakıcı : (Ks.13/21)
Yüz döndürmek (çevirmek) : (Mus.14/6), (G.66/5)
Yüz karası : (G.17/5), (G.51/3)
(Toprağa) yüz koymak (sürmek): (Ks.10/19), (Mus.22/VI), (Mus.25/II), (Tar.3/7), (G.17/2)
Yüzü geçmek : (Ks.26/6)
Yüzü kara : (G.72/3), (G.74/3), (G.128/3)
Yüzün düşmek : (Ks.23/6)
Yüzü yerde : (Ks.25/11)
Zemine zelzele, zamana velvele düşmesi (Zamana velvele salmak) : (Ks.29/4), (Mus.27/1)

4.2.4. Etkilendiği Şairler ve Onlara Yazdığı Nazireler

Fuzûlî'nin atasözü gibi dillerde dolaşan meşhur "Selâm verdük rüşvet değüldür deyü almadılar" cümlesini hâvî mektubunu sunduğu ve devlet adamlığı yanında şair ve münşî olarak da tanınan Celâl-zâde Koca Nişancı Mustafa Çelebi'nin (1494/95-1567) methedildiği bir kasîdesinde (Ks.33) Fazlî, memdûhunun şiirlerini "âteş-bâr" (ateş yağdıran) askerlere benzetmekte, ayrıca benzetme unsuru olarak da Husrev-i Dihlevî'nin (1253-1325) ve Ali Şîr Nevâî'nin (1441-1501) adını anmaktadır:

Cümle eşᶜārı anuñ leşkeridür āteş-bār
Milk-i naẓm içre odur Ḫüsrev-i ṣāḥib-dīvān (Ks.33/29)

Ol durur Mīr ᶜAlī Şīr'i zemānuñ şimdi
Cemᶜ olur meclisine cümle-i ehl-i ᶜirfān (Ks.33/32)

Kasîdede yer alan bu ifadelere göre Fazlî, Celâl-zâde Koca Nişancı Mustafa Çelebi (Tosya 1494/95 – İstanbul 1567) ile aslen Türk olduğu halde Farsça söyleyen Hint şairi Emir Ebü'l-Hasen Hüsrev-i Dihlevî'nin ve Çağatay edebiyatının en büyük şairi Ali Şîr Nevâî'nin şiirlerini okumuştur. Fazlî'nin şiirlerini okuduğu bu şairlerden etkilenmediğini düşünmek elbette yanlış olur.

Yine bir gazelinde İran'ın büyük mutassavvıf ve bilgini Molla Câmî'nin (h.818/m.1414-h.898/m.1492/3) Bahâr-istân[142], Sâdî-i Şirazî'nin (1213-1292) Bostan[143] ve Gülistan[144] adlı eserlerini zikreden Fazlî, bu eserleri de okumuş olmalıdır.

---

[142] Bahâr-istân, asıl adı Nureddin Abdurrahman b. Ahmed olan Molla Câmî'nin 1487 yılında Sultan Hüseyin-i Baykara adına manzum-mensur karışık olarak kaleme aldığı, küçük hikâye ve lâtîfelerden

Cām māl-ā-māl elinde sāḳi ḥüsnüñ vaṣf ider
Gūyiyā kim Şeyḫ Cāmī'dür Bahāristān oḳur

Ben bahāristān-ı ḥüsnüñ naḳl idersem lāl olur
Gerçi bülbül geh Gülistān u gehī Büstān oḳur (G.73/3-4)

Şiirleri arasında yer alan bir kıt'asında (Kt.11) Fazlî, kendisi ile aynı mahlası taşıyan, fakat leng (topal) olması nedeniyle Fazlî-i Leng olarak tanınan bir şairle ilgili düşücelerini de dile getirmektedir. Çalışmamıza konu olan (Kara) Fazlî'nin, Fazlî-i Leng'in şiirlerini okuduğunun bir işareti olarak önem kazanan bu kıt'asında Fazlî, şiir meydanının önde gelen binicisi ve mânâ yolunun yol göstericisi olarak devrinde meşhur olmuş iki Fazlî yetiştiğini, birbiriyle atbaşı giden bu iki şairden birinin İstanbullu (Kara Fazlî) diğerinin Edirneli (Fazlî-i Leng) olduğunu belirttikten sonra, Fazlî-i Leng'in topallığına işaret ederek şiirlerinin aksak olduğunu dile getirmektedir:

1 Reh-rev-i rāh-ı maʿānī çābük-i meydān-ı naẓm
İkidür **Fażlī** cihān içinde meşhūr-ı cihān

2 Birine mevlid Sitanbul u birine Edrine
İkisi de birbiriyle hem-rikāb u hem-ʿinān

3 **Fażlī**-i s̱ānī de gerçi yüğrügidür ʿarṣanuñ
Aḳsadur anı velī **Fażlī**-i evvel her zamān (Kt.-11)

Şairin üstünlük iddiasında bulunduğu Fazlî, topal (leng) olması nedeniyle "**Fazlî-i Leng**" adıyla tanınan ve asıl adı Fazlu'llâh olan Edirneli Fazlî'dir. Kânûnî Sultan Süleyman devrinde ölen bu şairin ölüm tarihi bilinmemektedir. Kara Fazlî'nin Fazlî-i Leng'ten ne kadar etkilendiği bilinmemektedir.

---

oluşan mistik içerikli Farsça eseridir. Sâdî-i Şirâzî'nin Gülistân adlı eseri örnek alınarak ve eğlendirirken eğitmek amacıyla yazılmış didaktik bir eserdir. Sekiz ravzaya ayrılmış olan eser, "hikayet", "hikmet" ve "mutayebe" başlıkları altında verilen küçük fıkralardan oluşur.

[143] Bostan, Şeyh Sâdî-i Şirâzî'nin küçük hikâyelerden oluşan ahlâkî-didaktik mesnevîsidir. 1257 yılında kaleme alınan bu eser, Şehnâme vezninde, 4.000 beyit civarında orta büyüklükte bir mesnevîdir. Atabeg Ebubekir'e ithaf edilmiş bu eserde, bir girişten sonra on bölüme ayrılmıştır. Adalet, hükümdarlık, cömertlik, aşk, gönülsüzlük, kanaat, terbiye gibi konular işlenmiştir. Bölümler, kısa hikâye ve "güftar"lardan oluşur.

[144] Gülistan, Şeyh Sâdî-i Şirâzî'nin 1258 yılında kaleme aldığı, manzum –mensur karışık bir nasihatnamedir. Atabeg Ebubekir'e ithaf edilmiş didaktik ahlâkî hikayeleri içeren bu eser, bir önsözle sekiz bab halinde yazılmıştır. Gerçek bir olay ile bir fablin, bir şaka ile bir öğüdün, mistisizm ile hayatın birlikte akıp gittiği bu kitabın temelini, yazarın görüp yaşadığı, duyduğu veya okuduğu olayların hikâyesi oluşturur. Genelde secili bir nesir ile devam eden anlatım, etkili dönüm noktalarında şiire çevrilmiş ve konu veciz beyitler ile süslenmiştir.

Bir şairin etkilendiği şairleri tespitte en önemli kaynaklar, hiç şüphesiz ki nazîre mecmualarıdır. Elimizde Fazlî'ye ait müretteb bir Dîvân bulunmadığı için, şiirlerini derlerken, XVI. yüzyılda yazılmış şiir mecmuaları ile nazîre mecmuaları en önemli kaynaklarımız arasında yer almıştır. Bu doğrultuda, Fazlî'nin devrin şairlerine yazdığı nazîreleri de içermesi açısından, Pervāne Beg'in Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdat Köşkü B.406'da kayıtlı ***Mecmûʿatü'n-Nezâ'îr'***i[145] büyük önem taşımaktadır.

Yaptığımız araştırma sonucunda, Fazlî tarafından yazılmış nazîreler, daha çok *musammat* ve *gazel* türünde karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda, Fazlî'nin daha çok bu iki türde diğer şairlerden etkilendiğini ifade edebiliriz.

Aşağıdaki örneklerde de görüleceği üzere Fazlî'nin nazîrelerinde, tanzir ettiği gazeller kadar başarılı olduğu, hatta pek çoğunda oldukça güzel söyleyişler yakalayarak şiiri daha güzel noktalara getirdiği görülür.

Fazlî'nin etkilendiği şairlerden ilki, Yunus Emre'dir. En ince hikmetleri, en derin duyguları yüzyıllara hükmeden sade bir dille anlatan, gizli ya da âşikâr hemen her şairin eserlerinde izlerine rastlanan Yunus Emre'nin;

ʿIşkuñ aldı benden beni bana seni gerek seni
Ben yanaram düni güni bana seni gerek seni[146]

matla'lı ilâhîsi, Fazlî'nin yalnızca ilk bendi tespit edilebilen;

Kime beraber eyleyeyin ben gedā seni
Mīzān-ı ʿaḳla urmuşam iy pādişā seni
Yūsuf mis̱āl eyleyüp ehl-i bahā seni
Vezn eylemek degül zer ile serverā seni
Dünyayı bir yaña ḳosalar bir yaña seni
Baña seni gerek seni iy bī-vefā seni (Mus35/1)

matla'lı müseddesi ile büyük benzerlik taşımaktadır.

Klâsik Türk edebiyatında, Şeyhî (öl.1431?) ve Necâtî (öl.1508) ile birlikte XV. yüzyılın en büyük üç şairinden biri olan Ahmed Paşa (öl.1497) da Fazlî'nin etkilendiği şairlerdendir. Fazlî'nin Ahmed Paşa'nın tek bir gazeline nazîresi bulunmaktadır.

<u>Ahmed Paşa</u> :

Ṭurra-i cānān elinden el-ġıyās̱
Yandum ol s̱uʿbān elinden el-ġıyās̱[147]

<u>Fazlî</u> :

Cevr-i bī-pāyān elinden el-ġıyās̱
Derd-i bī-dermān elinden el-ġıyās̱ (G.50/1)

Klâsik Türk (Dîvân) edebiyatında XV. yüzyılda Necâtî tarafından başlatılan ve XVI. yüzyılda Zâtî (1471-1546) ile olgunlaşarak devam eden, şiir içerisinde atasözü ve

[145] Mecmua üzerinde, "Bibliyografya" bölümünde verdiğimiz Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde yapılmakta olan bir dizi yüksek lisans tezlerinden yararlanılmıştır.
[146] Mustafa Tatçı, Yunus Emre Dîvânı – II, Tenkitli Metin, KB Yayınları, Ankara-1990 s.383.
[147] Bu gazel, 4 gazelle (Şemʿī, Muḥibbī, Naẓmī, Fażlī) tanzir edilmiştir.

deyimlere yer verme geleneğinin takipçisi olarak, Fazlî'nin bu iki büyük şairden etkilenmemesi elbette düşünülemez. Her iki şairin birer gazeline tahmis yazan Fazlî, ayrıca Necâtî'nin bir gazelini, Zâtî'nin ise iki gazelini tanzîr etmiştir.

Necâtî :

Fikr-i sevdā-yı ser-i zülfüñ ucından güzelüm
Ḳıṣṣa-i Leylī vü Mecnūn'a dönüpdür mes̱elüm[148]

Fazlî :

İrmedi gitdi senüñ ḳāmet ü zülfüñe elüm
Gice gündüz bu idi ṭoġrısı ṭūl-i emelüm (G.128/1)

Fazlî'nin Necâtî'nin bir gazeline yaptığı tahmisin ilk bendi;

Cām-ı meyden mest olanlar kendüyi Cem ṣandılar
Cürᶜasın tīġ-ı ecel zaḫmına merhem ṣandılar
Bezm-i ġamda sāḳi-i devrānı maḥrem ṣandılar
Bir dem iken devlet-i dünyāyı bir dem ṣandılar
Bu fenā gül-zārınuñ ᶜıyşını ᶜālem ṣandılar[149] (Mus.30/1)

Şimdiki şāᶜirlere bu resme ġālib olmaġa
Himmet-i Ẕātī durur iy **Fażlī** bāᶜiş ġālibā (G.26/5) beytinde de belirttiği gibi Fazlî, şairlik yeteneğinin gelişmesinde ve tanınmasında en büyük pay sahibi olan Zâtî'nin öğrencisi olmaktan gurur duymaktadır. Bâkî dahil devrinde pek çok şairin yetişmesinde söz sahibi olan ve 1700 gazel ile 400'den fazla kasîdesi bulunan Zâtî, Necâtî'den sonra gelen Osmanlı şairlerinin üstadı olmuştur.

Zâtî :

Dimiş ol meh şeb-i vaṣla nice müstaᶜcil olur
Bir demi rūz-ı firāḳuñ nice yüz biñ yıl olur[150]

Fazlî :

Kimse görmez ruḫuñuñ ayını şāhā yıl olur
Ṭaliᶜümde ṭoġıcaḳ görmege yaş ḥāʾil olur (G.86/1)

Zâtî :

Ṣanurlar levḥ-i sīnem ben ḥarāretden ḫırāş itdüm
Ḥurūf-ı ᶜayn u şīn ü ḳāfdan ġayrın tırāş itdüm[151]

---

[148] Bu gazel, 16 şair tarafından (ᶜAṭāʾ, Tācī-zāde Caᶜfer Çelebi, Nihānī, Ẕātī, Niyāẓī, Revānī, Zamānī, Ānī, Muḥibbī, Ṣabūḥī, Hevesī, Naẓmī, Vüṣūlī, Fażlī, Sürūrī, Hilālī) birer gazelle tanzir edilmiştir.

[149] Necātī'nin gazeline yapılan bu tahmis, nüshada, aynı gazele Raḥmī tarafından yapılmış tahmisten sonra ve "Nażīre-i Fażlī" başlığı ile yer almaktadır. Bu gazele başka tahmislerin de yapılıp yapılmadığı, nüshadaki varak eksikliği nedeniyle bilinmemektedir. Nüshadaki manzumenin başlığından, Fażlī'ye ait bu tahmisin, Necātī'nin gazeline doğrudan doğruya yazılmış bir tahmis olmadığını, daha önce yazılmış tahmislere bir nazire niteliğinde yazılmış olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür.

[150] Bu gazel, 4 gazelle (Ḫayālī, Muḥibbī, Fażlī, Vechī) tanzir edilmiştir.

[151] Bu gazel, Fażlī, ᶜAyānī Beg ve Raḥīmī tarafından birer gazelle tanzir edilmiştir.

Fazlî :

Ruḫ-ı zerdüm ki yer yer nāḫun-ı ġamdan ḫırāş itdüm
Vücūdum defterinden ʿāfiyet ḥarfin tırāş itdüm (G.127/1)

Fazlî'nin Zâtî'nin bir gazeline yaptığı tahmisin ilk bendi;

Ḳanadum altına ʿanḳā gibi biñ kūh-sār aldum
İçinde pençe-i ḳahr ile kebg-i dil-figār aldum
Muḥabbet fāḳınuñ gerçi şikārın bī-şümār aldum
ʿAdū-yı zāġ elinden bir teẕerv-i şīve-kār aldum
Daḫı ben şāh-bāz-ı ʿışḳ olaldan bir şikār aldum (Mus.31/1)

Fazlî'nin iki gazelini tanzir ettiği, Edirne'de 1475 yılında doğduğu tahmin edilen ve Revânî mahlasıyla Yavuz Sultan Selim döneminin tanınmış şairlerinden olan İlyas Şücâ Çelebi (öl. İstanbul-1524) de Fazlî'nin etkilendiği şairler arasında yer almaktadır.

Revânî :

ʿĀşıḳ olmışdur güneş iy dilber-i raʿnā saña
Ṭolanur dünyāyı her gün bulımaz hem-tā saña[152]

Fazlî :

Yansa bir şeb iştiyāḳum şemʿ-i bezm-ārā saña
Rūşen olurdı derūnum sūzişi cānā saña (G.19/1)

Revânî :

Günde yüz biñ cān alur cānāneler gördüñ mi hīç
Āşināluḳdan ḳaçar bīgāneler gördüñ mi hīç[153]

Fazlî :

Ehl-i diller mecmaʿı meyḫāneler gördüñ mi hīç
Gizlü genc ile ṭolu vīrāneler gördüñ mi hīç (G.53/1)

Fazlî'nin etkilendiği şairlerden biri de Klâsik Türk edebiyatının en büyük şairlerden olan Fuzûlî'dir. Fazlî, üç dilde şiir söyleme kudret ve kabiliyetine sahip bu büyük şairin iki gazelini tanzir etmiştir.

Fuzûlî :

Mende Mecnūn'dan füzūn ʿāşıḳlıḳ istiʿdādı var
ʿĀşıḳ-ı ṣādıḳ menem Mecnūn'un ancaḳ adı var

Fazlî :

Pīşe-i ʿışḳ içre Ferhād'uñ hemān bir adı var
Kār-ı ʿışḳı baña ṣor her ṣanʿatuñ üstādı var (G.90/1)

---

[152] Bu gazel, 7 şair (İsḥāḳ Çelebi, Fażlī, Muīdī, Ṣenāyī, ʿAmrī, Cāmī, Ḫurremī) tarafından tanzir edilmiştir.

[153] Bu gazel, Fażlī ve Şināsī tarafından birer gazelle tanzir edilmiştir.

Fuzûlî :

Ezel kātibleri ʿuşşāḳ baḫtın ḳare yazmışlar
Bu mażmūn ile ḫaṭṭ ol ṣafḥa-i ruḫsāre yazmışlar

Fazlî :

Senüñ resm-i ruḫuñ berg-i gül-i ḫandāna yazmışlar
Benüm dāġ-ı siyāhum lāle-i nuʿmāna yazmışlar (G.92/1)

10. Osmanlı padişahı olarak 30 Eylül 1520 tarihinde tahta çıkarak vefat ettiği 5/6 Eylül 1566 tarihine kadar 46 yıl aralıksız hüküm süren ve Muhibbî mahlası ile Zâtî'den sonra Klâsik Türk edebiyatının en çok gazel yazan şairi olarak tanınan Kanûnî Sultan Süleyman da Fazlî'nin etkilendiği şairlerdendir. Fazlî, Kânûnî'nin iki gazelini tanzir etmiştir.

Muhibbî :

Allah Allah diyelüm sancaḳ-ı şâhı çekelüm
Yürüyüp her yaneden şarḳa sipāhī çekelüm

Fazlî :

Sīne ṭablını dögüp sancaḳ-ı āhı çekelüm
Yine iḳlīm-i belā üzre sipāhī çekelüm (G.129/1)

Muhibbî :

Jeng-i ġamdan diler iseñ ola göñlüñ ṣāfī
Ḳoma elden ḳoma bir laḥẓa şarāb-ı ṣafī[154]

Fazlî :

Geç ṣaf-ı ṣuffe-i erbāb-ı ṣafāya ṣāfī
Nūş ḳıl ṣōfī ṣafā ile şarāb-ı ṣāfı (G.139/1)

Fazlî tarafından birer gazeline nazîre yazılan diğer şairleri şöyle sıralayabiliriz: Fatih devri şairlerinden Karamanlı Nizâmî (öl.1470?), Ahmet Yesevî soyundan geldiği söylenen ve Yavuz Sultan Selim döneminde vefat eden Üsküplü Atâ', Bursa müftüsü Ahmet Paşa'nın oğlu Hızrî (öl.1517/18), Filibeli Tabîbî (öl. ?), Ahmed Paşa'nın çağdaşı ve musahiplerinden Bursalı Resmî, Üsküplü İshak Çelebi (öl.1537?), Kemâl Paşa-zâde (1468-1534) ve Hayâlî (öl.1557). Fazlî'nin şiirlerine nazîre yazdığı bu şairlerden hangisi ile karşılaştığı bilinmemektedir. Ancak, yazdığı nazîrelerin orijinallerinden hiç de geri kalmadığı ortadadır.

Nizâmî :

Cān u dildür sen meh-i bedrüñ mekānı dāyimā
Anuñ içün dirler iy dilber saña bedr-i dücā[155]

[154] Bu gazel, 6 şair tarafından (Ḫayālī, Ḥayderī, Muṭīʿi, Ẓuhūrī, Fażlī, Ḫudāyī) birer gazelle tanzir edilmiştir.
[155] Bu gazel, Fażlī'nin gazeli dahil 78 gazelle tanzir edilmiştir.

Fazlî :

Cān u dil pervānesini yaḳmaġa zülf-i dü-tā
Dāmeniyle āteş-i ruḫsārına eyler hevā (G.28/1)

ʿAṭā'-[i Üsküb̄i (?)] :

Ben miyem tenhā olan mihr ile ser-gerdān aña
Ḳuṭb-ı ʿālem ṭaña ḳalmışdur olup ḥayrān aña[156]

Fazlî :

Cānumı her-dem ki bir düşnāmdan cānān aña
S̄ineden eyler ṣafā ile duʿālar cān aña (G.8/1)

Hızrî :

İy ṣanem cevr ile can almaḳ olupdur ḫū saña
Ben de geçdüm cān u dilden dōstum yā hū saña[157]

Fazlî :

Çünki bezm ehline ḳan yutdurmaḳ oldı ḫū saña
Ben daḫı sāḳ̄i götürdüm ayaġı yā hū saña (G.27/1)

Tabîbî :

Çıḳup ḳaṣrından olsa ol meh-i nā-mihribān peydā
Olur ṣankim güneşdür āsümāndan nāgehān peydā[158]

Fazlî :

Neden olur ruḫuñda şol ḫaṭ-ı ʿanber-feşān peydā
Bu rūşendür ki olmış şemʿ-i ḳudretde duḫān peydā (G.29/1)

Resmî :

İy ḳand-i leblerüñ ile ş̄ir̄in şarāb-ı telḫ
Gūş eyleyen sözüñi görür ḳand-i nāb-ı telḫ[159]

Fazlî :

İy şūḫ u ş̄ive-kār u nigār-ı ʿitāb-ı telḫ
Sensüz meẕāḳ-ı cāna gelür ḳand nāb-ı telḫ (G.55/1)

İshak Çelebi Efendi :

Cān firāḳına dehānuñ şehd ü sükkerden leẕ̄iẕ
Būseñüñ bir kerresi ḳand-i mükererden leẕ̄iẕ[160]

156 ʿAṭā'nın bu gazeli, Fażl̄i'nin gazeli dahil 54 gazelle tanzir edilmiştir.
157 Bu gazel, Fażl̄i'nin gazeli dahil 28 gazelle tanzir edilmiştir.
158 Bu gazel, 4 gazelle (Fażl̄i, Sel̄ik̄i, Mahv̄i ve belirsiz bir şair) tanzir edilmiştir.
159 Bu gazel, 13 şair tarafından (ʿAṭā-ı Üsküb̄i, Mes̄iḥ̄i Beg, Fażl̄i, Rāȳi Beg, Ẕāt̄i, Seh̄i Beg, Muḥ̄ibb̄i, Muʿ̄id̄i, Naẓm̄i, Sebz̄i, Ṣabūḥ̄i, Helāk̄i, Müb̄in̄i) birer gazelle tanzir edilmiştir.

Fazlî :

Leblerüñ iy ḥūr cāna āb-ı Kevs̱er'den lez̠īz̠
Acı acı dillerüñ pālūde-i terden lez̠īz̠ (G.56/1)

Kemâl Paşa-zâde :

Ġamzeñüñ kim ḫançeri zaḫmın dehānum ṣandılar
Şuʿle yaḳdı āteş-i dilden zebānum ṣandılar[161]

Fazlî :

Kākülüñ vālāsını boynuñda ḳanum ṣandılar
Sāyeñi yanuñda cism-i nātüvānum ṣandılar (G.85/1)

Hayâlî :

Cihān-ārā cihān içindedür ārāyı bilmezler
O māhīler ki deryā içredür deryāyı bilmezler

Fazlî :

Her ārāda bulınur ol cihān-ārāyı bilmezler
Yabanlarda arar ḫalḳ-ı cihān arayıbilmezler (G.89/1)

Fazlî, manzum-mensur karışık olarak kaleme aldığı Hüsn ü Dil adlı eseri ile tanınan Âhî Benli Hasan'ın (öl.1517) da bir gazelini tahmis etmiştir. (6 beyitlik gazelin 5 beytini tahmis etmiştir.)

Nesīm-i ṣubḥ esse ṣaḥn-ı ʿālem sebze-zār olsa
Çiçekler dürlü reng ile ḳamu naḳş-ı nigār olsa
Zemīne dāmen-i gülden ḳızıl altun nis̱ār olsa
Güzellük nev-bahārında cihān bāġı bahār olsa
Baña ol yüzi gülşensiz gerekmez ṣad hezār olsa (Mus.32/1)

"Kasîde-i Şütür ü Hücre-i Fazlî fî Na'ti'n-Nebî Salla'llâhu 'Aleyhi ve Sellem" başlıklı na'tının (Ks.5) bulunduğu mecmuada, Fazlî'nin 57 beyit tutarındaki kasîdesinin hemen ardından Âgehî (öl.1577) ve Kâmî'nin (öl.1579) de aynı tarz kasîdeleri yer almaktadır. Âgehî'nin kasîdesi 33, Kâmî'nin kasîdesi ise 30 beyittir. Fazlî'nin;

Ḥarām olur şütür-i cāne çünki ḥücre-i ten

Bu köhne ḥücreyi ḳılma şütür gibi mesken (Ks.5/1) beytiyle başlayan ve her mısraında "şütür" ve "hücre" kelimelerinin yer aldığı bu kasîdesi, kesret âleminden kurtulup vahdete erişme düşüncesini işlemektedir. Kasîdenin yer aldığı mecmuada bu şiirlerden hangisinin hangisine nazîre olduğu belirtilmemiştir. Ancak, mecmuada

---

[160] Bu gazel, 9 şair tarafından [Z̠ātī, Fażlī, Enverī, Nuṭḳī, Mihrī Ḫātūn, Ṣāfī (Cezerī Kāsım Paşa), Ḥasan Çelebi, Naẓmī, Naṣūḥī] birer gazelle tanzir edilmiştir.

[161] Bu gazel, 6 gazelle (2 Z̠ātī, Ḫayālī, Fażlī, Ḳandī, Siḥrī) tanzir edilmiştir.

diğerlerinden önce kaydedilmiş ve hacim itibariyle daha geniş olan Fazlî'nin kasîdesinin orijinal, diğer iki kasîdenin nazîre olduğu söylenebilir.

İlk kez kim tarafından yazıldığı bilinmeyen "Gördüñ zemāne uymadı uy sen zemāneye" mısraı büyük beğeni topladığı için, özellikle XVI. yüzyıl Klâsik Türk şairleri tarafından mütekerrir musammatlar yazılmasına vesile olmuştur. Bu kervana Fazlî de katılmış ve 7 bentlik mütekerrir bir muhammes vücuda getirmiştir.

Niçün su᾽ālin eyleme bu kār-ḫāneye
Ṭutma bahāne her nefes ol bī-bahāneye
Taʿlīm eyle nāleñi çeng ü çeġāneye
Bezm-i cihānda sāzuñı düz bu terāneye
Gördüñ zemāne uymadı uy sen zemāneye (Mus.29/1) bendiyle başlayan bu muhammesin yer aldığı mecmûada, aynı nakarat mısraına sahip Vālihī, Şerīfī, Lüṭfī, Ḳıyāsī, Kātibī ve Ṣabūḥī'ye ait muhammesler de yer almaktadır. Bu muhammeslerden hangisinin hangisine nazīre olduğu belli değildir.

4.3. Dil ve İfade Özellikleri :

4.3.1. Sade Türkçe

Bir beytinde;

Cevher-i nefsüme hem-seng olımaz dürr-i yetīm
Naẓm bāzārınuñ iy Fażlī benem ṣarrāfı (G.139/5)

diyerek kendisini "nazm (şiir) pazarının sarrafı" olarak niteleyen şair, bir başka şiirinde de "nesir" tahtının üzerinde "nazım" tacını takmış olarak oturduğunu, "tâc u taht"ın binlerce kez ona verilmiş hak olduğunu ifade ederek övünmektedir:

Taḫt oldı nes̱r tāc saña naẓm dir gören
Ḥaḳ saña tāc u taḫt müsellem hezār bār (Ks.28/35)

Taḫt-ı feṣāḥat üzre şeh-i tāc-dārsın
Maʿnā başuñda tāc u taḫt üzre āşikār (Ks.28/36)

Fazlî, şiir dilini halk diline yaklaştırmış, halkın yaşayış, gelenek, görenek ve âdetlerini atasözü ve deyimlerle yüklü sade söyleyişlerle şiirlerine ustaca yansıtmış bir şairdir.

Fazlî, duygu ve düşünce dünyasını şekillendiren üç mimardan, şiirlerde deyim, atasözü ve sanatlı söyleyişlere yer verme konusunda Üsküplü Riyâzî Mehmet (öl.1536) ile Zâtî(1471-1546)'nin, tasavvufî duygu ve düşüncelerin ifadesinde ise Üsküplü Riyâzî ile Şeyh Zarîfî Hasan Efendi(1477-1576?)'nin takipçisi olmuştur.

XV. yüzyılda Necâtî Bey ile başlayan şiirde atasözü ve deyimlere yer verme temâyülü XVI. yüzyılda da rağbet görmüş, Zâtî başta olamak üzere Klâsik Türk edebiyatının altın çağı olan bu devirde yetişen büyük şairler, Türkçenin mecazlar dünyasını söyleyiş güzelliği içerisinde şiirlerine bir nakış gibi işlemişlerdir. Zâtî'nin öğrencisi olma sıfatı ile Fazlî de bu halkada yerini almış, deyimlerin gerçek ve deyim anlamları ile kelime oyunları yaparak, sade söyleyişi estetik anlayış içerisinde kullanmıştır.

Ney āvāzında gūşum çihre-i dilberdedür çeşmüm
Ne pendüñ yiridür ʿaḳluñ ḳanı ṣūfī delü olma (G.12/5)

Fażliyā ol ḫüsrev-i ḥüsne hevā-dār olmayup
Bir zene dil virdügi-y-çün er dimez Ferhād'a dil (G.123/5)

Nezahat Öztekin'in de belirttiği gibi Fazlî, Türkçeyi güzel ve kusursuz kullanan nadir şairlerdendir. "Onun deyimlerle süslü gündelik konuşma diline dayanan Türkçesi Arapça, Farsça kelime ve terkiplerle tabiî bir şekilde uyuşur. Bu tabiîlikte, XVI. yüzyıl Türkî-i Basit akımının etkisi olduğu gibi birçok Türkçe deyimi Arapça-Farsça tercümeleriyle kullanmasının da rolü vardır. Şiirlerindeki ahengi sağlarken kelimelerin ses yapılarına özenle dikkat eder. Sanatlı anlatımı kısa cümlelerle hafifletir. Dili güzel kullanmasının en önemli sebebi, ömrü boyunca sarf – nahiv çalışmasıdır."[162]

Fazlî'yi "Türkî-i basit" anlayışına yaklaştıran konuşma diline yakın sade ve samîmi söyleyişler, üslûbunu akıcı kılmış, hislerini zorlanmadan ifade etme imkânı sağlamıştır.

Dirlügüm it dirlügidür itlerinsüz **Fażliyā**
Olmasun itler daḫı ġurbetde yārāndan cüdā (G.20/5)

Göñlüm dolaşup zülfüñe ṭutġun olacaḳdur
Her kim ki sever Leylī'yi Mecnūn olacaḳdur (G.91/1)

Eşk-i çeşmümle idi baḫşi ben andan yudum el
Enine uzunına yatsun efendi deryā (G.22/2)

Gazel - 65

1 Bāġ-ı ʿālemde ne bir sencileyin gül bulunur
Ne senüñ gibi güle dil gibi bülbül bulunur

2 Ne cihān içre senüñ gibi güzel şāh olur
Ne saña bencileyin ġam-zede bir ḳul bulunur

---

[162] Nezahat Öztekin, *Fazlî, Gül ü Bülbül*, Akademi Kitabevi, İzmir-2002, s.46.

3 Bāġ-ı ʿālemde ne ḳaddüñ gibi bir serv olur
Ne ser-i zülf-i siyāhuñ gibi sünbül bulunur

4 Sende ne ẕerre ḳadar mihr ü vefā fehm olunur
Ḳıl ḳadar bende ne ṣabr ile taḥammül bulunur

5 ʿIşḳ-ı dilde ne ṣafā ḳodı ne ḫod ẕevḳ velī
Fażliyā miḥnet ü endūh ile ġulġul bulunur

Benzetme unsuru olarak kullandığı mahallî yer adları ve dilindeki sadelikten kaynaklanan kıvraklık ve canlılıkla âdetâ Nedim'i müjdeleyen bir hâli vardır.

Tīre-dil Ḳaradeñiz'dür gözlerümdür Aḳdeñiz
Ḫūn-ı dil çeşmümden aḳarsa revādur aḳ deñiz (G.142/2)

Klâsik Türk edebiyatında İran edebiyatının etkisi ile âşinâ olduğumuz Kandehâr, Bedahşan, Hıtâ gibi yabancı yer adlarına karşılık, Lâdik gibi Anadolu'nun küçük bir kasabasını tasvir etmesi de yukarıdaki tezimizi güçlendirmektedir.

1 Ḳalbe rāḥat-baḫşdur el-ḥaḳ hevāsı Lādiḳ'üñ
Cān bağışlar cāne āb-ı cān-fezāsı Lādiḳ'üñ

2 Dünyede olmaz leṭāfetde naẓīri bir daḫi
Ṭaʿn ider gülzār-ı firdevse feżāsı Lādiḳ'üñ

3 ʿĀleme ʿarż itmege her-dem cinānuñ ʿaksini
Oldı bir āyīne-cūy-ı pür-ṣafāsı Lādiḳ'üñ

4 Sebzelerle bir yeşil aṭlas-kebīr maḥbūbdur
Kim gören cāndan olurlar mübtelāsı Lādiḳ'üñ

5 Fażliyā bir şāh-ı ʿālem sāye ṣalmışdur aña
N'ola ger olsa müşerref her arası Lādiḳ'üñ (G.117)

Şiir yazacak derecede Arapça ve Farsçaya vâkıf olan Fazlî'nin şiirlerinde Türkçe ve Türkçeleşmiş kelime sayısı, Arapça ve Farsça kelimelere oranla oldukça fazladır.

Dirlük ḳomazsın ehl-i dile işigüñde hīç
Ölsün mi sen şehi iy efendi seven gedā (G.18/2)

Ġayruñ öñince varur luṭf ile yumşaḳlıḳ ider
Ṭaş ḳayadur baña geldükçe ol āfet ammā (G.22/3)

Göñlüm dolaşup zülfüñe ṭutġun olacaḳdur
Her kim ki sever Leylī'yi Mecnūn olacaḳdur (G.91/1)

Şiirlerinde yer verdiği Arapça, Farsça kelime ve terkipler; kolay anlaşılır, klişeleşmiş, Türkçeleşmiş kelimeler ve kısa terkiplerdir.

Bādeye düşdüñ yitürdüñ naḳd-i ṣabrı iy göñül
ʿĀḳıbet nʾeyler göresin ol delüḳanlu saña (G.27/2)

Bāġ-ı ʿālemde ne bir sencileyin gül bulunur
Ne senüñ gibi güle dil gibi bülbül bulunur (G.65/1)

Cān bağışlar leblerüñ ammā ki çeşmüñ ḳan döker
Gerçi ʿışḳuñ balı var līkin belāsı yoḳ degül (G.121/4)

Dāne-i gendüm gibi derd ile zerd oldı beñiz
Mürġ-i dil ṣayd itmede dām-ı cihānda bu beñiz (G.142/1)

Uzun (zincirleme) ya da kısa terkiplerden oluşmuş beyitlerin sayısı çok çok azdır.

Şemʿ-i ḳıdem Şefīʿ-i ümem şāh-ı ẕü'l-himem
Māh-ı vefā sipihr-i seḫā maẓhar-ı Ḫudā (Ks.3/2)

İy iḫtiyār-ı zümre-i evlād-ı Ḥaydarī
V'ey faḫr-i Āl-i Aḥmed-i Muḫtār Yā Ḥüseyn (Ks.9/2)

Fazlî'nin şiirleri arasında, kökü Türkçenin eski dönemlerine dayanan ve XVI. yüzyılda da yaşamaya devam eden Türkçe kelimelerle de karşılaşılmaktadır:

eslemek: dinlemek (Ks.30/10), konuklamak: misafir edip ağırlamak (Ks.16/24), ören: virâne, harâbe (Ks.5/42), öykünmek: özenmek (Ks.33/35,37), senlik: sana ait olan benlik, kişilik. (Ks.7/11), tabanca: tokat, şamar (Ks.18/25), tutgun: esir, tutsak (G.91/1), yalun (yalın): çıplak (Ks.29/42), yarak (yarag): silah (Ks.29/42), yepmek (yepemek): okşamak (G.96/1), yüğrük: hızlı giden, çok koşan (Ks.22/17)

Yine bir gūne ṣafā irdi bilürseñ dehre
Eyle biñ gūne ṣafā ṭut sözümi <u>esle</u> beni (Ks.30/10)

Gösterüp dīnār yāre ṣoḥbete meyyāl ider
Muṭrib anuñ-çün defüñ her laḥẓa arḳasın <u>yeper</u> (G.96/1)

Öykünürdi kef-i dür-bārına baḥr-ı Ḳulzüm
Ḳaṭre deryā-yı muḥīṭ olmaġa olsa imkān (Ks.33/37)

Göñlüm dolaşup zülfüñe tutġun olacaḳdur
Her kim ki sever Leylī'yi Mecnūn olacaḳdur (G.91/1)

Ne ḥücrede ne şütürde sen olmasañ baña yār
O ḥücre baña olur çāh u ol şütür ören (Ks.5/42)

Senliğüñdür seni senden ayıran iy miskīn
Yoḫsa sensin girü maṭlūbuñ olan ancaḳ bil (Ks.7/11)

Devrüñde bir ṭabanca yimez kimse kimseden
Deffāfdan meger ki def iy kām-rān-ı ʿadl (Ks.18/25)

Ḥameli eyledi tennūr-ı felekde biryān
Server-i ḳadrüñi ḳonuḳlamaḳ ister nevrūz (Ks.16/24)

Iṣṭabl-ı şāhda ata ḫod ḥadd ü ḥaṣr yoḳ
Ḳoş ḳoş da yüğrügini al iy ḫaste-dil gedā (Ks.22/17)

Niçe ṭōp u tüfeng ile bezenmiş ḳalʿayı ol dem
Yaḳup yıḳdı çeküp yaluñ yaraḳ çün ḳalʿa-i aʿyā (Ks.29/42)

Ayrıca bir beytinde karşımıza çıkan ve hiçbir kaynakta karşılığını bulamadığımız "koldam" kelimesinin de Türkçenin arkaik dönemleri ile ilgili ve okçuların ok atarken koluna taktığı bir alet olduğunu tahmin ediyoruz.

Çekdüñ cihānı kendüñe oḳ gibi rāstī
Şāhā olalı ḳoluña koldam kemān-ı ʿadl (Ks.18/16)

4.3.2. Arapça ve Farsça Unsurlar :

Tezkirelerin ittifakla belirttiklerine göre gençlik döneminde önce sarf ve nahiv, daha sonra da Üsküplü Riyâzî'den Farsça öğrenen Fazlî, yakın mesai arkadaşı Gelibolulu Âlî'nin bildirdiğine göre, ömrünün son yıllarında gramer eksikliklerini tamamlamak amacıyla tekrar sarf ve nahive yönelmiştir: "Evāhir-i ʿömrinde tekrār naḥv

u ṣarfa iştiġāl eyledi. Terākib-i ʿArabiyyedeki saḳāṭāṭını cüll-i himmetle taḥrīf idüp bıżāʿasını ber-kemāl eyledi.”[163]

Bu davranışı ile dilin doğru ve etkin kullanımına ne denli önem verdiği kolayca anlaşılan Fazlî, şiirlerini bir kuyumcu titizliği ile işlemesini bilmiş, şiirlerinde kullandığı her kelimeyi bilinçli olarak seçmiştir.

Fazlî’nin şiirlerinde Türkçe ve Türkçeleşmiş kelime sayısı, Arapça ve Farsça kelimelere oranla oldukça fazladır.

Göñlüm dolaşup zülfüñe ṭutġun olacaḳdur
Her kim ki sever Leylī’yi Mecnūn olacaḳdur (G.91/1)

Şiirlerinde yer verdiği Arapça, Farsça kelime ve terkipler; Türkçeleşmiş, kolay anlaşılır, klişeleşmiş kelimeler ve kısa terkiplerdir. Uzun (zincirleme) ya da kısa terkiplerden oluşmuş beyitlerin sayısı çok çok azdır.

Bādeye düşdüñ yitürdüñ naḳd-i ṣabrı iy göñül
ʿĀḳıbet nʾeyler göresin ol delüḳanlu saña (G.27/2)

Dāne-i gendüm gibi derd ile zerd oldı beñiz
Mürġ-i dil ṣayd itmede dām-ı cihānda bu beñiz (G.142/1)

Arapça ve Farsçaya şiir yazacak derecede vakıf olan şair, bu özelliğini mülemmâ tarzında yazdığı gazellerinde sergilediği gibi, şiirin içerisinde bazen bir mısra, bazen de bir beyit olarak Arapça ve Farsça söyleyişlere yer vermiştir:

Didi Fażlī ṣaçuña ʿömr-i dırāz
طوّل الله عمره ابدا [164] (G.31/7)

ايّها السّاقي ادركاس الهدي [165]
K’eyleyem bir cürʿasına cān fedā (G.2/1)

Seni görenleri el-ḳıṣṣa sevmezem hergiz
Mes̱el dürür buña *el-ḳāṣṣü lā-yüḥübbüʾl-ḳāṣ* [166] (G.102/2)

Leylā’yı firdevs eyledüginde zen-i dünyā
Mecnūn işidüp didi ki *el-leyletü ḥublā* [167] (Müf.1)

---

[163] Gelibolulu Âlî, *Künhü’l-Ahbâr’ın Tezkire Kısmı*, s.320.
[164] Ṭavvelallāhu ʿömrehu ebedā : Allah ömrünü uzun etsin (veya uzatsın).
[165] (Arapça): Saki, döndür kadehi, bana da sun.
[166] el-ḳāṣṣü lā-yüḥübbüʾl-ḳāṣ : Hikāyeci hikāyeciyi sevmez.
[167] *el-leyletü ḥublā* : Gece gebedir.

Yā ṣāḥibe’l-ʿazīmeti yā seyyide’l-verā
Ente’l-leẕī tevaḥḥadü bi’l-cūd ve’s-seḫā (Ks.3/1)

پيش ما قدري ندارد زاهدا الاّ و لات
نزد ما عزي نيابد عزّي الاّ لات عشق [168] (G.111/3)

Fazlî’nin mülemmâ tarzında kaleme aldığı üç gazeli bulunmaktadır (G.1, G.3, G.4). Birini (G.1) Arapça ve Farsça olmak üzere iki dilde, diğer ikisini (G.3, G.4) Türkçe, Arapça ve Farsça olmak üzere üç dilde yazmıştır.

-Gazel 1-

1 يا من له يسبّح ما في السّماء اما
في الارض بالتّضرّع في الصبح و المسا [169]

2 وصفش منزّه است ز اطلاق اين و آن
ذاتش مقدّس است ز ظنّ شما وما [170]

3 آن اولي كه اوّليش گشت چون الف
بر اولي كه هيچ بدو نيست ابتدا [171]

4 آن آخري كه آخريش بي نهايت است
هم عين ابتدا شده هم عين انتها [172]

5 آن ظاهري كه عين دو عالم منير شد
شمسش چو خيمه زد ز سرا پردهٔ عما [173]

6 آن باطني كه كنز خفيّش مقدّس است
از اسم و رسم و وصف و نعوت من شما [174]

---

[168] Ey zâhid, bizim nazarımızda “ancak” ve “hayır - yok” anlamlarındaki “illā” ile “lā” gibi edatların hiçbir değeri yoktur. Zirâ bizim yanımızda “Uzzā” adlı putun hiçbir değeri ve itibarı yoktur; ancak, aşkın putunun (Lāt’ının) değeri vardır.
[169] (Arapça): Sabah akşam yeryüzü ve gökyüzünde bulunan herkes yalvararak seni anıyor (tesbih ediyor).
[170] (Farsça): Senin vasfın, onun bunun her türlü övgüsünden münezzehtir. Onun zātı, sizin bizim zannettiğimizden daha mukaddestir.
[171] (Farsça): O, ilktir; başlangıcı elif harfi gibi öncesizdir. O’nun başlangıcının başlangıcı yoktur.
[172] (Farsça): O, sondur; son oluşunun sonu yoktur. Hem başlangıcın hem de sonun kaynağıdır.
[173] (Farsça): O, zahirīdir ki O’nun güneşi körlük sarayının penceresinden zuhûr edince iki âlemin gözünün aydınlandığı bir gerçektir.

7 فضلي چه‌گونه دم زند ازحمدکبریاش
في ذاته یهیم اولو العقل وانّهي [175]

- Gazel 3-

1 من زمی توبه کي کنم خاشا
من له العقل مایقول کذا [176]

2 Ḫ^{v}āb her şeb baña ḫayāl oldı
في الهوي من ینام قد کذبا [177]

3 هر چه تو دوست داریش همه اوست
کلما في الوجود لیس سوا [178]

4 Yār birdür iki cihānda hemān
شهدالله انه ...... احدا [179]

5 Gözüñ aç rūy-ı yāre baķ ṣūfī
اشرقت شمس وجهه و بدا [180]

6 وحدتش هست روشن از خورشید
من اراد الدّلیل قد خسرا [181]

7 Sırr-ı vaḥdetden urma dem Fażlī
لیس افشا را سرها ادبا [182]

---

[174] (Farsça): O, bātınīdir ki gizli hazinesi, benimve senin nisbet edebileceğimiz her çeşit ad ve sandan, vasıf ve övgüden münezzehtir.

[175] 7a (Farsça): Fazlī, senin (Allah'ın) yüceliğinden nasıl dem vurabilir?
7b (Arapça): Akıllı insan, seni (Allah'ı) düşündüğü zaman kendinden geçer.

[176] 1a (Farsça): Hāşā, ben şaraptan nasıl yüz çevirirим!..
1b (Arapça): Akıllı bir insan bunu söylemez.

[177] (Arapça): Aşık olan (bir insan), eğer ben uyuyorum derse, yalan söylemiş olur.

[178] 3a (Farsça): Senin sevdiğin herşey O'dur.
3b (Arapça): Varlık āleminde olan her şey eşit değildir.

[179] (Arapça): (Mısra eksik olduğu için Türkçe'ye çevrilemedi.)

[180] (Arapça): Yüzünün güneşi doğdu ve ortaya çıktı (yüzü parladı).

[181] 6a (Farsça): O'nun vahdeti, güneşten daha parlaktır.
6b (Arapça): Delil isteyen kaybeder.

[182] (Arapça): Sırrı ifşa etmek, edepsizliktir.

-Gazel 4-

1 Sen serv-ḳade ḳul oldı ṭūbā
طوبي لمن اقتداک طوبي [183]

2 Kim Kaʿbe ḳapuñ ṭavvāf ḳıldı
قد ضاعف ربّه ثوابا [184]

3 مَنْ حَسَّنَ شَانَهُ رُبَّانُ
من افتخر بفضل آبائه [185]

4 پا از سرو سر ز پا ندانم
از شوق چو بر سرم ز دي پا [186]

5 Destüñ ṭoludur çü bāde sāḳī̇
Ṣun destüme cām-ı nāb-ı ṣahbā

6 اين نيست غزل که گفت فضلي
قد انزل رُبّه کتابا [187]

7 با کم نه ز حيلت اعادي
باماست چو همّت احبّا [188]

Mülemmâ gazellerinden başka Fazlî'nin Farsça olarak yazdığı bir tarih (Tar.8), iki de kıt'ası (Kt.12, Kt.14) bulunmaktadır. Tarih manzumesi, Şehzâde Mustafa'nın vezirlerinden Sun'ullah Beğ'in Mahmud adlı oğlunun h.955 (m.1548) yılında vefatı üzerine yazılmıştır. Fazlî, adı geçen şahıs için, Türkçe iki tarih manzumesi (Tar.6, Tar.7) ile müseddes tarzında 9 bendlik bir de mersiye de kaleme almıştır (Mus.34).

-Tarih 8-

1 چو صنع‌الله را فرزند محمود
شد از دار فنا رحلت مقرّر [189]

---

[183] (Arapça): Sana uyana müjdeler olsun.
[184] (Arapça): Allah sevabını kat kat artırsın.
[185] 3a (Arapça): Gemisini kurtaran kaptandır.
3b (Farsça): Atalarının faziletiyle övünen kimse(?)
[186] (Farsça): Şevk bana üstünlük sağladığında şaşırırım, ne yapacağımı bilemem.
[187] 6a (Farsça): Fazlī'nin (bu) söylediği gazel değildir.
6b (Arapça): Rabb'i bir kitap indirmiştir.
[188] (Farsça): Korkum, hile ile yeniden söylenmesinden değildir; çünkü, dostların duası her zaman bizimledir.
[189] Sunʿullāh'ın övgüye değer (veya Mahmūd adlı) oğlu için yokluk yurdundan göç (ölüm) zamanı geldi[ğinde]

2 نوشته بر مزارش صنع تاریخ
ز فرّ نور حق بادا منوّر (سنه ٩٥٥)[190] (Tar.8)

-Kıt’a 12-

1 هر شاعري كه باشد از علم و معرفت دور
مانند خواجگان مغرور و بي بضاعت [191]

2 مخلص نهادن خود بی شعر مرد نادان
دعواي پادشاهست بي لشكر و رعيّت [192](Kt.12)

-Kıt’a 14-

1 ز روي لطف و كرم آن كريم والا قدر
اكر كه بنده نوازي كند كرم باشد [193]

2 كمينه بندهً رويم اگر كه گاه گهي
تفقّدي بكند از كرم چه كم باشد [194](Kt.14)

4.3.3. İfade Tarzı

Lâtîfî’nin “... şuʿarā-yı ʿaṣruñ ḳābillerinden ve fenn-i şiʿrüñ kāmillerindendür” dediği Fazlî, “Sözüñ rūḥın bulmışdur ve ṭabʿ-ı ilhām-pezīri feyż-i feyyāża muḳārin olmışdur... Ammā baḥs̱-i suḫanverān budur ki ruḫsāre-i ʿarūs-ı naẓmı āyīne-i elfāẓda reng-i tekellüf ü taḫayyülden sāde gösterür ve cihet-i maʿnāyı ḳayd idinmeyüp ancaḳ reng-i ārāyiş-i elfāẓ nümāyişe ṣūret virür.”[195] sözleriyle onun, şiirlerinde kelimenin ruhunu bulduğunu, nazmının kelime oyunlarından uzak ve sade olduğunu, mânâ kaydına kapılmadan kelimelerin şiiri süsleyişine önem verdiğini belirtir.

Fazlî’nin nazım alanında, eritilmiş altın ve gümüşe şekil verir gibi oynayarak ona duygu ve zeka kattığını, ruhta öd kokusu güzelliği uyandıran beyitler ve şiirler

---

[190] Mezar taşına tarih yazıldı: “Allah’ın aydınlık ve parlak nuruyla mezarı aydınlansın.”
[191] İlim ve marifetten uzak olan her şair mağrur, ancak sermayesiz tüccara benzer.
[192] Şiir ve şairlikten yoksun cahil adamın kendisine bir mahlas edinmesi, ordudan ve tebaadan yoksun birisinin padişahlık iddiasında bulunmasına benzer.
[193] O cömert ve değerli olanın lütuf ve cömertliğine bakarak, bir kulun küçüklere sevgi gösterisinde bulunması da cömertliktir.
[194] Onun aciz kullarından birisi olsam da zaman zaman benim halimi, hatırımı sorması, onun cömertliğinden ne kadarını eksiltir?...
[195] Latîfî, *age***.** s.432-433.

meydana getirdiğini ifade eden Kınalı-zâde Hasan Çelebi, onun şiirlerini, "Mü᾿ellifāt-ı ʿadīde vü muḫayyel ü muṣannaʿ ḳaṣīdesi vardur" şeklinde övmektedir.

Türkçenin yanında Arapça ve Farsçaya da hakim olan şair, kelime hazinesi zengin bir dille düşünmüş, hayal ve heyecanlarını canlı, duygulu ve zarif bir üslupla ifade etmeyi başarmıştır. Üç dili de aynı derecede vakıf olan ve dilin doğru kullanımına önem veren Fazlî, bu üç dilden azamî ölçüde yararlanmayı bilmiş, şiirde ifadeye en uygun kelime ve cümleleri seçerek başarıyla uygulamıştır:

Göz olup **ser-tā-ḳadem** her yirde Ḥaḳḳ'ı gözlerüz
Gūş olup **başdan başa** ḥaḳ sözüñ ışġāsındayuz (Ks.8/34)

"Al" kelimesinin cinaslı kullanımından yararlanarak yazdığı bir gazelinde (G.78) "al (kırmızı) giymek" ifadesini her beyitte tekrarlayarak, şiiri âdetâ bir gül bahçesine dönüştürmüş, anlam yanında söyleyişe de verdiği önemi sergilemiştir:

1 Al geymiş dīde-i ʿāşıḳ gibi ol ġamze-kār
Ṭurfatü᾿l-yümn içre ger ḳanlar dökerse vechi-vār

2 Allar geyse içine ṭaşına ben bülbülüñ
Ḫūn-ı dilden al ider ol gül derūnın lāle-vār

3 Allar gey kim baḳıcaḳ gül yüzüñüñ alına
Alına ben bülbülüñ gibi saña iy gül hezār

4 Naḫl-i güldür ḥüsn bāzārını tezyīn eylemiş
Allarla ḳāmetüñ iy serv-ḳadd ü gül-ʿiẕār

5 Ḳāmetüñ iy serv-i raʿnā ol libās-ı alda
Bir elifdür rāstī ḳan içre olmış āşikār

6 Kim bilür kim ḳullarınuñ ḳanḳısını öldürür
Allar geymiş bugün gördüm yine ol şehr-yār

7 Cümle beyti al cāmuñ vaṣfıdur iy lāle ḫumār
Fażlī'nüñ bu şiʿrine dirsem ʿaceb mi lāle-zār

Şiirde konuşma diline yakın ve samimî söyleyişler, Fazlî'nin üslûbunu akıcı kılmış, hislerini zorlanmadan ifade etme imkânı sağlamıştır. Bazı beyitlerinde sevgili ile âdetâ karşılıklı sohbet edercesine ona sorular sorup cevap beklemesi bu samimîliği pekiştirmektedir:

Dirlük ḳomazsın ehl-i dile işigüñde hīç
Ölsün mi sen şehi iy efendi seven gedā (G.18/2)

Bādeye düşdüñ yitürdüñ naḳd-i ṣabrı iy göñül
ʿĀḳıbet nʾeyler göresin ol delüḳanlu saña (G.27/2)

Şiirlerinde ustaca kullandığı atasözü ve deyimlerle sosyal hayatı geniş bir perspektif içerisinde gören ve değerlendiren Fazlî, vezin ve kafiyenin yanında bazı kelimeleri sıkça tekrarlamak suretiyle de âhengi temin etmeye ve şiire musikî özelliği kazandırmaya çalışmıştır:

Saña göz ʿāşıḳ u dil ʿāşıḳ u cān ile ten ʿāşıḳ
Tenümde her ḳılum cānā olupdur cümleten ʿāşıḳ (G.114/1)

Gāh derd ü gāh miḥnet geh belā geh ġam çeker
Ḫaste dil bī-çāre dil āvāre dil üftāde dil (G.123/2)

Fazlî'nin sade gönüllü, derviş mizaçlı görünüşü altında zeki ve duygulu bir şahsiyet taşıdığını ifade eden Lâtîfî de onun anlamı kuvvetlendirmek ve şiiri musikîye yaklaştırmak konusundaki gayretlerini "... ẕü'l-vecheyn ü ẕü'l-baḥreyn ẕü'l-ḳāfiyeteyn ġarrā ġazeller ve ġarīb beytler ve ʿacīb ṣanʿatlar itmişdür..."[196] şeklinde değerlendirmektedir. Nitekim Fazlî'nin iki gazeli (G.135, G.140), Klâsik Türk edebiyatında çok nadir olarak görülen ẕü'l-ḳāfiyeteyn (çift kafiyeli) biçimde yazılmıştır:

Gazel -135

1 ʿĀşıḳ dil ü cān ṣaḳlamaḳ cānāneden cānāneye
Yaḳmaġa şemʿe bāl ü per pervāneden pervāneye

2 Ḳış erdi çıḳ mey-ḫāneden gel oda ḳarşu odada
Nūş idelüm gelsün şehā mey-ḫāneden mey-ḫāneye

3 Muṭrib rübābı çalmada efsūn ider gūş idelüm
Billāhi zāhid başlama efsāneden efsāneye

4 Şāhā ḳadīmī saña ḳul olanları yād itmeyüp
Gel āşinālıḳ eyleme bīgāneden bīgāneye

5 Mecnūnlarına zülfüñi ol leyli zencīr eylese
İy dil ser-i mū degmeye dīvāneden dīvāneye

[196] Latîfî, *age*, s.434.

6 Zencīr-i zülfüñ Fażlī'ye Mecnūn'dan irdi yādigār
Bu silsile gelmiş durur dīvāneden dīvāneye

Gazel -140

1 ʿAşḳ u ḥüsniyle iden şeydā beni zībā seni
İtdi Ḳays u Leyli'ye hem-pā beni hem-tā seni

2 Aşıluben ḳarşuña sen ḳaṭʿ-ı peyvend itmedin
İtmemiş ḫālī Ḫudā aṣlā beni ḳaṭʿā seni

3 Ḳanı devlet iy perī bāb-ı saʿādet açılup
Ḫāneñ içinde görem peydā beni tenhā seni

Şiirde anlam yanında söyleyişe de aynı ölçüde değer veren şair, mahallî coğrafyaya ait kelimeleri de kullanarak cinaslı (mücennes) gazeller yazmıştır (G.142):

(MÜCENNES ĠAZEL-İ MUṢARRAʿ)

1 Dāne-i gendüm gibi derd-ile zerd oldı beñiz
Mürġ-i dil ṣayd itmede dām-ı cihānda bu beñiz

2 Tīre-dil Ḳaradeñiz'dür gözlerümdür Aḳdeñiz
Ḫūn-ı dil çeşmümden aḳarsa revādur aḳ deñiz

3 Olalı sen āşinādan dūr şāhā bendeñiz
Dürr-i dendānuñ ġamından yaşum itdüm ben deñiz

4 Kimsenüñ iy tīr-i dilber ḳatline göz dikmeñiz
Sīneye dik tīrüñi olsun cihānda dikmeñiz

4.3.4. İfade Kusurları

Üç dile şiir yazacak derecede vakıf olan ve dilin doğru kullanımı konusunda ömrünün gerek ilk ve gerekse son dönemlerinde sarf ve nahivle meşgul olan Fazlî'nin, şiirlerinde bazı küçük ifade kusurları ile de karşılaşılmaktadır. Elimizde mürettep bir Dîvân'ı bulunmadığı için, şiir mecmuaları taranmak suretiyle şiirleri bir araya getirilen şairin kaleminden çıkmış orijinal söyleyişlerin, müstensihlerin kaleminde değişime uğramış olması muhtemeldir. Bu doğrultuda, aşağıdaki beyitte müterâdif kelimelerin aynı mısrada yan yana bulunmasının şairden ziyade müstensih hatası olarak kabul edilip edilemeyeceği tartışılabilir.

Yine tekrār yazılmaġa ḫuṭūṭ-ı gülşen
Ṣafḥa-i bāġa ider berg-i ḫazān zer-efşān (Ks.33/2)

Çü dāne ʿaskerin zīr-i zemīne çekmege bir bir
Ḳarınca gibi ḳaynar her ṭaraf ceyş-i Süleymānī (Ks.17/16)

Neredeyse hiçbir değişime uğramadan bir beytin gerek aynı şiir içerisinde ve gerekse farklı şiirlerde tekrarlanması da müstensih hatası olarak değerlendirilebileceği gibi, şairin beğendiği bir söyleyişi farklı şiirlerde değerlendirme isteğinden de kaynaklanabilir.

Çemenüñ zer varaḳından yine naḳḳāş-ı ḫazān
İtdi bayraḳlar ile naḳş-ı zemīni yeksān (Ks.33/1)

Zer varaḳdan niçe kim bāġda naḳḳāş-ı ḫazān
İde bayraḳlar ile naḳş-ı zemīni yeksān (Ks.33/41)

Hiçbir değişime uğramadan aynı beytin farklı şiirlerde tekrarlanması:

Yiller ile bulmadı bir şemme būy-ı zülfüñi
Ol hevāda gerçi kim çoḳ yeldi yopurdı ṣabā (G.26/3, G.41/3)

Saña göz ʿāşıḳ u dil ʿāşıḳ u cān ile ten ʿāşıḳ
Tenümde her ḳılum cānā olupdur cümleten ʿāşıḳ (G.113/1, G.114/1)

Dîvân'da iki beyitlik 13. kıt'a da 15. kasidenin 25. ve 26. beyitlerinden müteşekkildir:

1 Ṣanma kim her müteḫalliṣ geçinen şāʿir olur
Var delīlüm bu söze itmez iseñ ger bāver

2 İkisinüñ de Mesīḥ olmaġ ile nāmları
Dem-i Deccāl ile bir mi nefes-i Peyġāmber

5. SONUÇ

"Kara Fazlî'nin Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvân'ı (Tenkitli Metin ve İnceleme)" isimli bu çalışmada yapılan tespitler ve ulaşılan sonuçlar aşağıya maddeler halinde çıkarılmıştır.

1. Klâsik Türk edebiyatında Fazlî mahlasını kullanan altı şairden biri olan Kara Fazlî'nin hayatı hakkında, ilgili kaynaklar incelenmek ve görülen bazı hatalar da düzeltilmek suretiyle geniş bilgi verilmiştir.

2. Tasavvufa meyletmekle birlikte mutasavvıf bir şair olmayan Fazlî, Cenâb-ı Hakk'a bütün içtenliğiyle inanan, Hz. Peygamber'in ümmeti olmakla övünen, dört halifeyle birlikte Hz. Hüseyin ve on iki imama büyük hürmet duyan, dinî kültürü yüksek samimî bir müslümandır.

3. Babasının mesleği nedeniyle "Sarac-zâde", teninin esmer oluşu nedeniyle de "Kara Fazlî" lakabı ile anılan şairin kaynaklarda yer alan eserleri tanıtılmaya çalışılmıştır. Fazlî'ye atfedilen eserler (Leylâ vü Mecnûn ve Keşfü'l-Ârîfîn) hakkında da bilgi ve değerlendirmelerde bulunulan bu çalışmamızda, kaynaklarda zikredilmediği halde incelemelerimiz sırasında tespit ettiğimiz Fazlî'ye ait *Tehniyet-nâme* ve *Duâ-nâme* adlı iki eserin de tanıtımı yapılmıştır.

4. Elimizde mürettеb bir Dîvân'ı bulunmadığı için o devreye ait şiir mecmuaları taranmak suretiyle şiirleri bir araya getirilmeye çalışılmıştır. Tespit ettiğimiz şiirlerinin nazım şekillerine göre dağılımı şöyledir: 34 kasîde (1247 beyit), 38 musammat (28 murabba, 4 muhammes, 3 müseddes, 1 muaşşer ve 2 terkîb-bend olmak üzere toplam 559 beyit), 8 tarih (47 beyit), 153 gazel (124'ü tam, 29'u eksik gazel olmak üzere toplam 763 beyit), 20 kıt'a (84 beyit), 2 müfred. Şiirlerin toplam beyit sayısı 2702'dir.

5. Yunus Emre, Ahmed Paşa, Necâtî, Zâtî, Revânî, Fuzûlî, Muhibbî, Karamanlı Nizâmî ve Âhî gibi Klâsik Türk edebiyatının önde gelen şairlerinin de içinde bulunduğu pek çok şaire nazîreler yazan Fazlî'nin, nazîrelerinde, tanzîr ettiği gazeller kadar başarılı olduğu örnekleriyle gösterilmeye çalışılmıştır.

6. Yazdığı nazîreler konusundaki başarısı, onun hem kendi devrinden önce hem de kendi devrinde yetişen şairleri çok iyi okuyup incelediğini, seçmeler yaptığını, edebî kültür ve biriminin çok iyi düzeyde olduğunu göstermektedir.

7. Şiirlerinde geçen ifadelere göre Fazlî, Celâl-zâde Koca Nişancı Mustafa Çelebi'nin, aslen Türk olduğu halde Farsça söyleyen Hint şairi Emir Ebü'l-Hasen Hüsrev-i Dihlevî'nin, Çağatay edebiyatının en büyük şairi Ali Şîr Nevâî'nin şiirleri ile

İran'ın büyük mutassavvıf ve bilgini Molla Câmî'nin Bahâr-istân, Sâdî-i Şirazî'nin Bostan ve Gülistan adlı eserlerini okumuştur.

8. Fazlî'nin bugüne kadar elde edilebilen şiirlerinde, Klâsik Türk edebiyatında ortak edebî zevk ve davranışın bir sonucu olarak diğer şairlerimizce de benimsenen aruzun *hezec, remel, muzâri^c^, recez, müctes, hafîf* ve *mütekârib* bahirlerine ait 14 değişik kalıp kullanılmıştır. Şiir açısından sayısal üstünlüğe sahip kasîde, musammat ve gazelleri göz önünde bulundurduğumuzda; *remel* bahrine ait kalıpların birinci öncelikle (16 kasîde, 20 musammat, 90 gazel), *hezec* bahrine ait kalıpların da ikinci sırada (5 kasîde, 13 musammat, 39 gazel) kullanıldığı gözlenmektedir. Üçüncü sırayı kasîdelerde *müctes* bahri alırken (6 kasîde), musammat ve gazellerde *muzâri^c^* bahri (4 musammat, 14 gazel) almaktadır. Henüz şiirlerinin tamamına ulaşılamamış olan Fazlî'nin Divân'nında ustalıkla kullandığı 14 değişik arûz kalıbı ile diğer büyük şairlere yaklaştığını söylemek yanlış olmayacaktır.

9. Vezinleri uygulamada kusur sayılabilecek zihâf ve imâlelere pek az yer vermiş, medleri de uygun yerlerde kullanmak suretiyle hoşa gider hâle getirmesini bilmiştir. Vezin zarureti nedeniyle bazı kelimelerin imlâsında tasarrufta bulunmuştur.

10. Gazellerinin büyük bir kısmını müreddef yazan Fazlî, rediflerde Türkçe kelimelere daha fazla yer vermiştir.

11. Türkçenin yanında Arapça ve Farsçaya da hakim olan şair, kelime hazinesi zengin bir dille düşünmüş, hayal ve heyecanlarını kelime oyunlarından uzak sade bir dille ve canlı, duygulu ve zarif bir üslupla ifade etmeyi başarmıştır. Mânâ kaydına kapılmadan kelimelerin şiiri süsleyişine önem vermiştir.

12. Dilin doğru kullanımına önem veren ve Türkçe cümle yapısını çok iyi bilen Fazlî, dil konusunda sıkıntıya düşmemiş, üç dilden azamî ölçüde yararlanmayı bilmiş, şiirde ifadeye en uygun kelime ve cümleleri seçerek başarıyla uygulamıştır.

13. Fazlî, Klâsik Türk edebiyatında Necâtî ile başlayan ve Zâtî ile olgunlaşan şiir içerisinde atasözü ve deyimlere yer verme geleneğinin başarılı bir takipçisi olmuştur.

<u>ÜÇÜNCÜ BÖLÜM</u>

TENKİTLİ METNİN HAZIRLANMASINDA KULLANILAN NÜSHALAR, GÖZETİLEN ESASLAR VE TENKİTLİ METİN

<u>Birinci Kısım</u>
TENKİTLİ METNİN KURULUŞU

1. Kullanılan Nüshalar :

SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ ÂŞİR EFENDİ NO:314 (S)
Mecmu'a:
Sarımtırak âbâdi kağıt, 155x104 (115x68) mm. ebadında 135 varak. Sayfalarda muhtelif ellerden çıkmış ta'likle, muhtelif uzunlukta, değişik sayıda satır. (Mecmuada, özellikle, Gül ü Bülbül mesnevisi dışındaki bölümlerde yazı boyutları ve satır sayıları değişmektedir.) Mecmuanın XVI. yüzyılda kopya edilmiş olması muhtemeldir. Müstensihi belli değildir. 1a'da Şeyh Hüseyin el Mansûr'un iki Arapça beyti ile Şeyh Sadreddin Konevî'nin *Fe Risaletühü Câmiü'l-Usûleyn* ve *Tezkiretü'l-Müntehâ* adlı eserinden alındığı kaydı olan dört Farsça beyit yer almaktadır. Aynı sayfada vakıf mührü bulunmaktadır. Sırtı ve kenarları meşin, ebrû kaplı, şîrâzeli ve mıklepli ciltli.

Bu mecmu'ada;

I. 1b-66a'da *Gül ü Bülbül* (Fazlî) : Mesnevide, söz başları ve sahife cetvelleri kırmızı. Her sayfada çift sütun halinde 20 satır yer almaktadır. 66b ve 67a'da müstensih tarafından kaydedilmiş ikişer Türkçe beyit yer almaktadır:

Seni sevenleri el ḳıṣṣa sevmezem hergiz
Me s̱el dürür bu ki el ḳıṣṣa lā-yuḥibbü'l-ḫāṣṣ

Çıḳardı ḳıymeti cevher dürür kenāre şehā
Biḥār-ı naẓma dil-i Fażli olalı ġavvāṣ (66b)

Cemiʿ-i Āl-i ʿOs̱mān'uñ güzi̇̄ni
Ḥayāda Ḥażret-i ʿOs̱mān ḳari̇̄ni

Göreydi cūdını anuñ olup ḥayy
İderdi nāmesin Ḫātem o dem ṭayy (67a)

II. 67b-68a'da Fazlî'nin Şehzâde Mustafa Mersiyesi; 68b-69a'da Hz. Muhammed, Hülefâ-yı Râşidîn, On İki İmam, bazı peygamberler ile Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarına ait bazı paşalarla ilgili tarihi kayıtlar; 69b-71a'da Fazlî'nin Şehzâde Mehmed Mersiyesi; 71b-80b'de mensur bir risale, Zâtî'nin Şehzâde Mehmed Mersiyesi, Lâmi'î Çelebi'nin bir kasidesi, Lâtîfî'nin Terkîb-bend'i ve manzum-mensur karışık bir letâif-nâme; 81a-84b'de Fazlî'ye ait dört kaside; 85a'da, kime ait olduğunu bilemediğimiz Arapça manzum-mensur karışık bir risale;

III. 85b-92b arasında Fazlî'nin, "Tehniyet-nâme-i Hazret-i Ahmed Çelebi bin Mehmed Paşa Defter-dâr-ı Timârhâ-yı Rûmili Şud" başlıklı Ahmed Çelebi'nin Rumeli tımarlarına defterdar tayin edilmesi üzerine yazdığı, içerisinde bir kaside, bir gazel ve bir tarih kıt'asını ihtiva eden, manzum-mensur karışık tehniyet-nâme;

IV. 92b-96a arasında, Behiştî, Fevrî ve Zemahşerî ile birlikte şairi belli olmayan Türkçe, Farsça ve Arapça şiirler; 96b-98b arasında on iki imamla ilgili Türkçe mensur bir risale; 99a'da Cafer Çelebi'nin "Heves-nâme"si;

V. 99b-102b arasında, Fazlî'nin, "Duâ-nâme-i Hazret-i Şâh-zâde Cüvân-baht Tâle bekâhü" başlıklı manzum-mensur karışık duâ-nâmesi; 103a-106a arasında, değişik şairlere ait üç dilde çeşitli beyitler;

VI. 106b-127b arasında Fazlî'ye ait 17 kaside, 1 murabba, 1 mu'aşşer, 1 mersiye ve 7 gazel yer almaktadır (123a'da, Fevrî ve İşretî'ye ait birer gazel; 127a'da Fevrî'ye ait küçük bir mesnevî ile Rahmî'ye ait bir gazel). 128a-135a'da La'lî Paşa için Mesîhî tarafından yazılmış bir mersiye ile Necâtî ve Zemânî'ye ait gazeller bulunmaktadır.

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ KTP. HAZİNE BÖLÜMÜ NO:1050 (T)

Mecmu'a:

Aharlı kağıt, 185x120 mm. ebadında 250 varak. Sayfada muhtelif ellerden çıkmış ta'lik ve nesihle, muhtelif uzunlukta, değişik sayıda satır. Mecmu'anın XVI. yüzyılda kopya edilmiş olması muhtemeldir. Kahverengi deri ve ebru ciltli.

Bu mecmu'ada;

I. 1b'de *Dîvân-ı Bâkî*

II. 63b'de *Dîvân-ı Necâtî*

III. 167b'de Hâletî, Hayretî, Yahyâ, Behiştî ve Emrî'den seçilmiş gazeller,

IV. 188b'de *Tevârîh-i Âl-i Osmân*. [Osman Gazi'den h.942(m.1535) yılına kadar olan bazı önemli olaylar ve cülūs tarihleri] 190b'de *Feth-i Tevârîh-i Âl-i Osmânî* [Gelibolu'nun fethinden (h.755/m.1354) Belgrad'ın fethine (h.929/m.1523) kadar bazı beldelerin fetih tarihleri] yer almaktadır.

V. 193b'de remil hakkında bir risâle,

VI. 206b'de Himmet-zâde Abdî'nin *Dîvân-ı Lugaz*'ı,

VII. 213a'da Sâbit'in lugazları,

VIII. 216b'de Dîvân-ı Fazlî yer almaktadır. Kara Fazlî'nin şiirlerini ihtiva eden bu bölüm, gerek kağıt türü (kalın aharlı) ve gerekse yazı bakımından mecmuʿanın diğer bölümlerinden ayrılmakta olup, mecmuʿa ciltlenirken sonradan ilâve edildiği anlaşılmaktadır. Basit çiçek motifleriyle süslenmiş 216a'da, sol alt tarafda "Sene 1149" tarihinin altında, silik bir şekilde "Dîvân-ı Fazlî" yazısı, sağ üst köşede de "yarım kaldı" ibaresi yer almaktadır. Bu kayıtlardan, eserin h.1149 (m.1736) yılında istinsah edildiği ve bilinmeyen bir nedenle de tamamlanamadığı anlaşılmaktadır.

Bazı sayfalarda rekabe kayıtları bulunmaktadır. Gerek rekabe kayıtlarından ve gerekse şiirlerin kafiye veya rediflerinden, bazı varakların eksik olduğu anlaşılmaktadır.

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ KTP. HAZİNE BÖLÜMÜ NO:982 (T^1)

Mecmu'a-i Eş'âr:

Aharlı kağıt, 194x132 mm. ebadında 125 varak. Sayfada, ta'likle yazılmış, çift sütun halinde (70 mm. genişliğinde) 17 satır yer almaktadır. Yeşil bez cilt.

121b-125 arasında, Ubeydî (öl.1573), Selîkî, Ulvî, Nihânî, Cinânî, Taşlıcalı Yahyâ, Sıdkî ve Fuzûlî'nin birer ikişer gazeli arasında Fazlî'den de bir gazel yer almaktadır.

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ KTP. HAZİNE BÖLÜMÜ NO:1055 (T^2)

Mecmu'a-i Eş'âr:

Aharlı kağıt, 155x100 mm. ebadında 15 varak. Sayfada, ta'likle yazılmış, çift sütun halinde (60 mm. genişliğinde) 10 satır yer almaktadır. Kahverengi deri cilt.

Bu mecmuʿada;

Hayderî, Fazlî (1 gazel), Ubeydî, Şemsî, Kâmî, Askerî, Fevrî, Hayâlî, Hayretî, İshâk, Rehîkî, Visâlî, Behiştî ve Riyâzî'den seçme gazellerle bazı şarkılar yer almaktadır.

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ KTP. HAZİNE BÖLÜMÜ NO:1073 (T^3)

Mecmu'a-i Eş'âr:

Aharlı kağıt, 275x145 mm. ebadında 77 varak. Sayfada, nesta'likle yazılmış, çift sütun halinde (90 mm. genişliğinde) 30 satır yer almaktadır. Kahverengi deri ve ebru cilt.

Bu mecmuʿada;

Livâî, Fenâî, Müdâmî, Kıyâsî, Firâkî, Yahyâ, Sıdkî, Meşrebî, Neşâtî, Hızrî, Dervişî, Hüseyn, İshâk, Hayretî, Niyâzî, Esîrî, Hurremî, Muhibbî, Mihrî, Lâmiî, Ahmed Paşa, Hayâlî, Sultan Mustafa, Visâlî, Gubârî, Usûlî, Resmî, Necâtî, Aşkî, Senâî, Fazlî (2 musammat), Şerîfî, Vâlihî, Lutfî, Kâtibî, Yetîmî, Nizâmî, Şem'î, Mu'îdî, Rahmî, Nesîmî, Âhî, Emrî, Selîkî, Keşfî, Hasretî, Refikî, Nihânî, Hadidî, Kâsım, Vasfî, Sâfî, Zarîfî, Ata'î, Şîrî, Kevserî, Bahârî, Eflâkî, Sürûrî, Ferruhî, Helâkî, Rehberî gibi şairlerin gazel, muhammes, tahmis ve lugazlarından örnekler yer almaktadır.

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ KTP. REVAN BÖLÜMÜ NO:1966 (T^4)

Mecmu'a-i Eş'âr:

Aharlı kağıt, 205x130 mm. ebadında 204 varak. Sayfada, ince ve iri nesihle yazılmış, muhtelif boyda ve sayıda satır yer almaktadır. Kahverengi deri cilt.

Bu mecmuʿada;

I. 1b'de Nev'î Dîvânı. [kasideler, mersiyeler ve (ز) ze kafiyesine kadar gazelleri içermektedir.]

II. 109a'da Makâlî, Cinânî, Peykerî, Fazlî [Kara] (21 kaside), İlmî Çelebi, Âgehî, Kâmî, Zihnî, Peyâmî, Nevîdî, İzzetî, Kadrî Çelebi, Arşî, ve Mânî'nin kasideleri,

III. 187b'de sade bir Türkçe ile yazılmış ahlâkî nasihatleri içeren bir mesnevî yer almaktadır.

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ KTP. REVAN BÖLÜMÜ NO:1969 (T^5)

Mecmu'a-i Eş'âr:

Aharlı kağıt, 200x155 mm. ebadında 164 varak. Sayfada, nesihle yazılmış, çift sütun halinde (88 mm. genişliğinde) 17 satır yer almaktadır. Cetveller kırmızı. Miklepli kahverengi deri ve ebru cilt.

Bu mecmuʿada;

Fârisî Mustafa Çelebi, Hayretî, Helâkî, Esîrî, Hasbî, Hayâlî, Medenî, Hatâî, Muhibbî, Vâlihî, Mesihî, Me'âlî, Emîrî, Şehîdî, Tâli'î, İshâk, Yûsuf, Usûlî, Devâ'î, Gubârî, Basirî, Revânî, Zâtî, Remzî, Vasfî, Ferruhî, Sûzî, Fakîrî, Yetîm, Hicrî, Mihaloğlu Ahmed, Kemâl Paşa-zâde, Sehî, Hilâlî, Gedâî, Sürûrî, Necâtî, Sâfî, Ahmed Paşa, Âhî, Hızrî, Sücûdî, Seherî, Atâ, Nihânî, Hâverî, Nizâmî, Rahmî, Lâmîî, Adlî, Necmî, Sebzî, Rahîkî, Cafer, Resmî, Ömrî, Nihârî, Kemâl, Atâ, Şem'î, Hevesî, Nevâ'î, Sürûrî, Sultan Selîm, Şehzâde Cem, Hadîdî, Kerimî, Mu'îdî, Muslihî, Kâdirî, Mihrî, Seyfî, Aşkî, Visâlî, Sabrî, İzârî, Vechî, Bahârî, Zülâlî, Mümin, Râzî, Rûhî, Makâmî, Muammâyî, Sadî, Hakîkî, Fikrî, Hakî, Nazmî, Şâhî, Bezmî, Kenzî, Münîrî, Enverî, Fazlî (3 gazel), Derûnî gibi şairlerin gazel, mersiye, muhammes, müseddes ve murabbaları yer almaktadır.

YAPI KREDİ SERMET ÇİFTER ARAŞTIRMA KÜTÜPHANESİ NO: 242 (Y^1)

Mecmu'a-i Eş'âr:

Âharlı kalın kağıt, 293x190 mm. ölçüsünde, 78 varak. Harekeli nesih, ta'lik, divânî hatla yazılmış olup satır sayısı muhteliftir. XVII. yüzyılda istinsah edilmiştir. Ciltsizdir.

Bu mecmuʿada;

Ubeydî, Hayretî, Bâkî, İshâk Çelebi, Necâtî, Hâletî, Zaîfî, Revânî, Resûlî, Mu'îdî, Fevrî, Usûlî, Amrî, Firâkî, Fazlî (1 gazel), Dehhânî, Muhibbî, Kâtibî gibi şairlerin şiirleri yer almaktadır.

YAPI KREDİ SERMET ÇİFTER ARAŞTIRMA KÜTÜPHANESİ NO: 364 (Y^2)

Mecmu'a-i Eş'âr:

Âharlı nohudî kağıda, nesih ve ta'lik hatla yazılmış 68 varak. Satır sayısı muhteliftir. XVII. yüzyılda istinsah edilmiştir. Son derece yıpranmış ebru kaplı cilt içerisindedir.

Bu mecmuʿada;

Hayâlî, Fazlî (1 gazel, 2 tahmis, 1 muhammes), Fehmî, Rahmî, Mihrî gibi şairlerin şiirleri yer almaktadır.

YAPI KREDİ SERMET ÇİFTER ARAŞTIRMA KÜTÜPHANESİ NO: 383 (Y^3)

Mecmu'a-i Eş'âr:

Âharlı krem kağıt, 190x110 mm. ölçüsünde, 15 varak. Ta'lik hatla yazılmış olup satır sayısı muhteliftir. XVI. yüzyılda istinsah edilmiştir. Kahverengi meşin, üstü ebrû kaplı cilt içerisindedir.

Bu mecmuʿ ada;

Ahmed Paşa, Necâtî, Âhî, Hayretî, Müdâmî, Muhibbî, Kâtibî, Rahmî, Zâtî, Fazlî (1 gazel), İşretî, Emrî, Figânî, Fevrî, Mecdî, İshâk Çelebi'nin şiirleri yer almaktadır.

YAPI KREDİ SERMET ÇİFTER ARAŞTIRMA KÜTÜPHANESİ NO: 412 (Y^4)

Mecmu'a-i Eş'âr:

Âharlı krem ve nohudî kağıt, 200x140 mm. ölçüsünde, 44 varak. Ta'lik hatla yazılmış olup satır sayısı muhteliftir. XVII. yüzyılda istinsah edilmiştir. Bordo mukavva kapak cilt içerisindedir.

Bu mecmuʿ ada;

Sâhib, Sun'î, Meylî, Nehcî, Gamî, Behiştî, Firâkî, Muhibbî, Fuzûlî, Fazlî (1 gazel), Kâmî, Adlî, Visâlî, Fevrî, Derviş, Lisânî, Fedâyî, Kadrî, Ümîdî, Ârifî, Gubârî, Emrî, Sırrî, Ulvî, Yahyâ, Kabûlî, Hudâyî, Behiştî, Hayretî, İshâk Çelebi, Celâlî gibi şairlerin şiirleri yer almaktadır.

YAPI KREDİ SERMET ÇİFTER ARAŞTIRMA KÜTÜPHANESİ NO: 1082 (Y^5)

Mecmu'a-i Eş'âr:

Âharlı ince kağıt, 160x85 mm. ölçüsünde, 94 varak. Ta'lik hatla yazılmış olup satır sayısı muhteliftir. XVI. yüzyılda istinsah edilmiştir. Şirazesi dağınık, kahverengi meşin cilt içerisindedir.

Bu mecmuʿ ada;

Rif'atî Çelebi, Sipâhî, Âlî, Bâkî, Ulvî, Fazlî (3 gazel), Âhî gibi şairlerin şiirleri yer almaktadır.

2. Tenkidli Metnin Hazırlanmasında Gözetilen Esaslar :

2.1. Şekil Bakımından :

* Metnin yazımında kullanılan transkripsiyon sistemi ayrı bir başlık halinde belirtilmiştir.

* Elimizde Fazlî'ye ait müretteb bir "Dîvân" bulunmadığı için herhangi bir nüsha esas alınamamıştır. Metin tesis edilirken, Fazlî'nin şiirlerini -diğer nüshalara göre- daha bol oranda ihtiva eden T ve S nüshaları başta olmak üzere mecmualar taranmış, daha sonra bu şiirler müretteb bir dîvânın özellikleri göz önünde bulundurularak nazım şekillerine göre sıralanmıştır: *Kasîdeler, musammatlar, tarihler, gazeller, kıt'a ve nazımlar, müfredler...* Kasîdelerin sıralanışında öncelikle "*tevhid*" ve "*nât*"lara yer verilmiş, daha sonra, Fazlî'nin şehzâdelere yazdığı kasîdeler kronolojik sıraya uygun olarak dizilmiştir. Musammatların sıralanmasında, bentlerdeki mısra sayısı göz önünde bulundurulmuş ve ele geçirilen şiirleri, *murabba*lardan başlamak suretiyle bu bölüme kaydedilmiştir. *Târih*ler ve *kıt'a*lar, nüshalar içerisinde yalnızca T'de yer aldığı için, bu nüshadaki dizilişine uygun olarak verilmiştir. Gazellerde ise elif-bâ sırasına uyulmuştur.

* Şiirler -ilgili bölümler içerisinde- numaralanarak sıralanmıştır. Bu numaraların yanına yıldızlı (*) dipnot işareti konularak, dipnotta, bu şiirin yer aldığı nüshanın rumuzu ile başlangıç yaprağı gösterilmiştir.

* Okunuşunda tereddüte düşülen kelimelerin ve anlamlandırılamayan mısraların sonuna (?) işareti konulmuştur.

* Metinde olmayan ve vezin gereği tarafımızdan eklenen ses, ek ve kelimeler köşeli parantezle "[ ]", metinden çıkarmayı uygun gördüğümüz ses, ek ve kelimeler ise parantezle "()" gösterilmiştir.

* Metinde geçen Arapça ibâreler (âyet, hadis, söz) tesis edilen metinde Arap harfleriyle gösterilmiş; transkripsiyonlu okunuşu, Türkçe anlamları ve kaynakları dipnotta belirtilmiştir.

2.2. İmlâ Bakımından :

* Cenâb-ı Hak ve Hz. Peygamber'in has isimleri ile Türkçe'de ve Farsça'da bunlara karşılık olarak kullanılan isimlerin ilk harfleri büyük, sıfatlarının ilk harfleri küçük yazılmıştır. İsimler: Allah, Hayy, Rab, Hak, Tanrı, Muhammed, Halîllu'llâh... Sıfatlar: èâlim, vâhib, râzık-ı bî-reyb, hâlık...

* Farsça birleşik isim ve sıfatların arasına (-) işareti konulmuştur: gül-sitân, gül-zâr, mey-gede, ümid-vâr, güneh-kâr, cihân-ârâ, dil-teng, dil-rübā, meh-likā, dil-dār, ser-dār...

* "âsâ, sıfat, vâr, veş" gibi benzetme ekleri sonlarına getirildikleri kelimelere, "bî" ve "nâ" olumsuzluk ekleri de sonlarına gelen kelimelere (-) işareti ile bağlanarak yazılmışlardır: sâye-veş, perî-sıfat, bî-câ, nâ-çâr...

* Âfitâb, pâdişâh, âsumân, gibi Türkçe'de çok sık kullanılan bazı kelimeler de aslına uygun olarak, yani âf-tâb, pâd-şâh, âs-mân şeklinde yazılmıştır.

* "ile" eki ve bağlacının yazımında nüshalardaki yazım dikkate alınmış; zaman zaman kelimeye tire (-) ile bağlanarak bitişik, zaman zaman da ayrı yazılmıştır. "Birle" ve "bile" bağlaçları ise daima ayrı yazılmıştır.

* "-imek" ek fiili ile oluşmuş zaman ekleri, kelimeye tire (-) ile bağlanmıştır: eyler-idi, dir-imiş...

* Lâfzatullah kelimelerde yazım; v'allāhī, bi'llāhī... şeklindedir.

* "dā'im, dā'ir, ḥā'il" gibi hemzeli kelimeler, nüshada "y" harfiyle "dāyim, dāyir, ḥāyil" olarak yazılmıştır. Metnin tesisinde nüshadaki şekiller esas alınmıştır.

* Metinde Eski Anadolu Türkçesi ve onu takip eden Klâsik Osmanlıca dönemine ait ses ve şekil özelliklerine uyulmuştur: gelürmiş, degül, benüm...

* Metinde "ub/-üb" olarak görülen zarf-fiil ekleri "-up/-üp" şeklinde, "heb" kelimesi ise "hep" olarak yazılmıştır.

* Gezegen ve yıldız isimleri büyük harfle yazılırken, din ve mezhep isimleri küçük harfle yazılmıştır: Müşterī, müselmān...

* Ayn (ʿ) harfinden önceki ünlülerde uzatma işareti kullanılmamıştır: yaʿnī, aʿnī...

* Çift imlalı olan veya söylenişleri günümüzde çok iyi yerleşmiş kelimeler bugünkü imlaya göre yazılmştır: ḫancer – ḫançer, niçe – nice, ġonca – ġonce...

* Eklerde, günümüzde geçerli olan sert ünsüzlerin benzeşmesi kuralı yerine metindeki şekillerine sadık kalınmıştır: yidükce, yandukca...

* Vezin hatası olan mısrâ ve beyitler ile nokta veya harf eksikliği olan kelimeler dipnotta gösterilmiştir.

* İmâleler gösterilmemiştir. Ancak, istisnaî durumlarda bazı Türkçe kelimelerde kimi zaman med yapılarak uzun ünlü gibi kullanıldığı görülmüştür. Bu gibi durumlarda vezin bozukluğunu gidermek için imâle gösterilmiştir: āl tūtī, āl evrāk...

* "Hatt, ḥaḳḳ" gibi muzaaf kelimeler vezne göre tek veya çift ünsüzle okunmuştur.

2.3.Transkripsiyon İşaretleri :

ا	a, e, ā	ش	Ş, ş
ء	ʾ	ص	Ṣ, ṣ
ب	B, b	ض	Ż, ż, Ḍ, ḍ
پ	P, p	ط	Ṭ, ṭ
ت	T, t	ظ	Ẓ, ẓ
ث	S̱, s̱	ع	ʿ
ج	C, c	غ	Ġ, ġ, ğ
چ	Ç, ç	ف	F, f
ح	Ḥ, ḥ	ق	Ḳ, ḳ
خ	Ḫ, ḫ	ك	K, k, G, g, Ñ, ñ
د	D, d	ل	L, l
ذ	Ẕ, ẕ	م	M, m
ر	R, r	ن	N, n
ز	Z, z	و	V, v, o, ō, ö, u, ü, ū
ژ	J, j	ه	H, h, a, e
س	S, s	ى	Y, y, i, ī

İkinci Kısım

KARA FAZLÎ DÎVÂNI'NIN TENKİTLİ METNİ

KASÎDELER

-1[*]-

ḲAṢĪDE-İ FAŻLĪ FĪ’T-TEVḤĪD

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 İy cemālüñ tābişinden nūr-ı cennet muḳtebes
V’ey celālüñ sūzişinden nār-ı dūzaẖ bir ḳabes

2 Ḳudretüñ ṣaḥrāsınuñ kim püştesidür kūh-ı Ḳāf
Raḥmetüñ deryāsınuñ kim ḳaṭresi Nīl ü Aras

3 Nice irişsün feżā-yı künhüñe güncişk-i ʿaḳl
Ol feżāda görinür sīmurġ bir ednā meges

4 Varamaz çābük-süvār-ı ʿaḳl ṣunʿuñ rāhına
Her ne deñlü olsa altında anuñ çābük-feres

5 Açamaz evc-i feżā-yı ḳudretüñde bāl ü per
Murġ-ı evhām u ẖayāl olur giriftār-ı ḳafes

6 Ḳudretüñ rāhında oldı kārbān-ı ʿaḳl kem
Gūş-ı cāne andan irmez hīç āvāz-ı ceres

7 Reh-rev-i inkār olur efkār iremez menzile
Ḳudretüñ ṣaḥrāsına pāyān bulımaz hīç-kes

8 Bu durur ben bildügüm ġāyet de bilmezlik ider
ʿİlmüñi maʿlūm idinmek eyleye her kim heves

9 Gül gibi gül-zār-ı ʿālem ẖurrem olmazdı eger
İtmeseydi terbiyet luṭfuñ nesīmi bir nefes

10 Her ne cān kim cām-ı ʿışḳuñdan senüñ ser-mest ola
Kelb-i nefs-i ẓālim aña olımaz hergiz ʿases

[*] **1** S.82b, T^4.137a
Başlık S’de yok.
6b andan irmez : irmez andan T^4
8b ʿilmüñi : ẕātuñı T^4
9b itmeseydi : itmeyeydi T^4

11 Ger ide mihr-i ʿaṭāñ u āb-ı luṭfuñ terbiyet
Tāze vü ter ḳırmızı güller bitüre ḫār u ḫas

12 İltimāsı ʿālemüñ der-gāh-ı luṭfuñdan durur
İy ki elṭāf-ı laṭīfüñ ins ü cāne mültemes

13 Sen şu sulṭānsın dilerseñ ḳullaruñuñ her zemān
Eñ kemin idüp eḫaṣṣ eñ ḫāṣın eylersin eḫas

14 Süfre-i luṭfuñdan oldı sīr mecmūʿ-ı nüfūs
Buldı Ādem dāne andan hem Ḫalīluʾllāh ʿades

15 Sen şu Bāḳī'sin ki hergiz saña olmaz fevḳ ü taḫt
Sen şu sulṭānsın ki hergiz saña yoḳdur pīş ü pes

16 Çün degüldür aña lāyıḳ ḥamd-i maḳdūr-ı beşer
ʿAczüñi ʿarż itmek iy Fażlī hemānā ola bes

17 Çekse elmās-ı süḫandan tīġ hergiz bulmaya
Fetḥ-i milk-i ḥamdın anuñ hīçbir kes sözi kes

-2*-

ḲAṢĪDE-İ FAŻLĪ FĪ'T-TAḤMĪD VE'L-TEMCĪD

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

1 İy ḳudretüñüñ maẓharı ser-cümle-i eşyā
V'ey ḥikmetüñüñ manẓarı āyīne-i dünyā

2 Rūşen ikisi birlügüñ[üñ] oldı delīli
Eyvān-ı felekde meh ile mihr hüveydā

3 Seccāde-nişīnān nüh eflāk-ı ʿalāya
Ḥükmüñle żiyā-baḫş ḳanādīl-i zevāyā

15a fevḳ ü taḫt : pīş ü pes S
15b pīş ü pes: fevḳ ü taḫt S
12b elṭāf-ı laṭīfüñ : elṭāf-ı ʿamīmüñ T[4]

* **2** T[4].137b

4 İy ʿālim-i bī-fikret ü v’ey vāhib-i bī-ecr
İy ṣāniʿ-i bī-ālet [ü] v’ey ḳāyim-i bī-cā

5 Hem Rāzıḳ-ı bī-reybsin ü H̱ālıḳ-ı bī-ʿayb
Hem ẓāhir-i pinhānsın ü hem bāṭın-ı peydā

6 Urmasa senüñ luṭf-ı laṭīfüñden eger dem
Cān virmez idi mürdelere Ḥażret-i ʿĪsā

7 Bulmazdı ḳuluñ olmasa şāhān-ı cihān-dār
Eyvān-ı felek-rifʿat ü ḳaṣr-ı felek-āsā

8 Ger Kaʿbe vü büt-ḫāne vü ger ḫān-ḳāh-ı deyr
Senden degül anlar dükeli ḫāli vü tenhā

9 Ḥükmüñle olur ḳaṭre güher neyy şeker-ter
Emrüñle virür lāle vü gül ḫār ile ḫārā

10 Peydā dükeli senden ü pinhān ḳamudansın
Pinhān dükelidensin ü senden ḳamu peydā

11 Her nesne ki fikr eyleyem andan da münezzeh
Her nesne ki ẕikr eyleyem andan da muʿarrā

12 Her kimseye kim ire senüñ luṭf-ı laṭīfüñ
Menzil-gehi eflāk ola mānend-i Mesīḥā

13 Her kimseyi kim ḫışmuña maẓhar idesin sen
Yire geçe Ḳārūn-veş ola başı aşaġa

14 Redd itdügiçün emrüñi bir kez senüñ İblīs
Merdūd-ı ebed itdüñ idüp laʿneti aña

15 Īmānı vü Ḳur’ān’ı vü tevfīḳı refīḳ it
Fażlī’ye ḳaçan mevt ire iy Ḥayy ü Tüvānā

12b menzil-gehi : Nüshada “menzil-gehi” kelimesi, sehven “منزلهكى” (menzil-heki) şeklinde okunabilecek tarzda yazılmıştır. Kelimenin bu şekilde bir anlamı yoktur.

-3*-

ḲAṢĪDE-İ FAŻLĪ FĪ NAʿTİ'N-NEBĪ ṢALLA'LLĀHU ʿALEYHİ VE SELLEM

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 Yā ṣāḥibe'l-ʿazīmeti yā seyyide'l-verā
Ente'l-leẕī tevaḥḥadü bi'l-cūd ve's-seḫā

2 Şemʿ-i ḳıdem Şefīʿ-i ümem şāh-ı ẕü'l-himem
Māh-ı vefā sipihr-i seḫā maẓhar-ı Ḫudā

3 Ḫūrşīd-i tāb-dār sipihr-i keḥḥālsin
İdüp ḳasem cemālüñe Ḥaḳ didi "*Ve'ḍ-ḍuḥā*"

4 Şol deñlü virdi Ḥaḳ saña inṣāf u ḫulḳı kim
Nıṣfını bulmadı anuñ eṣnāf-ı aṣfiyā

5 Cümle velāyet ehli umarlar şefāʿatüñ
Ẕāt-ı muḳaddesüñ durur evlā-yı evliyā

6 Dāġ-ı ġamuñ derūnda saʿādet nişānıdur
Derd ü maḥabbetüñ maraż-ı rūḥadur şifā

7 Sensin serīr-i milk-i nübüvvetde pād-şāh
Cümle sipāhdur saña eṣnāf-ı enbiyā

8 Güm-rāh olurdı rāh-ı ḍalāletde cümle ḫalḳ
Şerʿüñ ṭarīḳ-i Ḥaḳḳ'a ger olmasa reh-nümā

9 Ẓulmet şebinde olmış idi ḫalḳ ḍāllīn
Ger şemʿ-i dīni eylemeseñ anlara hüdā

10 İtdüñ sebīl-i Ḥaḳ'da sebīl āb-ı luṭfuñı
Sīr-āb oldı teşne-dilā zümre-i belā

---

* **3** T[4].138a

3b *ve'ḍ-ḍuḥā* : (Kuşluk vaktine andolsun.) Ḍuḥā Suresi 93/1

11 Bir pāye ḳaṣr-ı rifʿatüñüñ nerdübānına
Miʿrācuñ ay maḥāllüñ ʿizzetde pād-şā

12 Sen ol kerīmsin k’açıcaḳ cūd süfresin
Her bī-nevāya senden irer yā nice nevā

13 Faḳr-ile faḫr iderdüñ emīr-i cihān iken
Sulṭān iken libāsuñ idi köhne bir ʿabā

14 Ben nice medḥ idem saña lāyıḳ eyā nice
Meddāḥ olup durur saña çün ẕāt-ı kibriyā

15 Bes ola ʿacz ü ʿöẕrümi ʿarż eylemek hemīn
Medḥüñe dil uzatmaġa ḳudret ḳaçan ola

16 Luṭf it şefāʿat eyle bu bī-çāre ʿāṣiye
Geldüm ḳapuña Fażlī-i zārum yüzi ḳara

17 İy dil ümīdi kesme yüri tīġ-ı yeʾs ile
Maḥrūm ola bu ḳapuda ḥāşā ki ber-ḥaşā

18 Bizden hezār-bār ṣalavāt u selām ola
Saña vü ṣaḥb u ālüñe cān ile dāyimā

-4*-

NAʿT-I DİGER ʿALEYHİ’S-SELĀM

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

1 İy ẕāt-ı şerīfüñ sebeb-i fıṭrat-ādem
V’ey Kaʿbe yüzüñ ḳıble-i ser-cümle-i ʿālem

2 Ḫāk-ı der-i luṭfuñla ḳamu dīde mukaḥḥal
Dāġ-ı ġam-ı ʿışḳuñla ḳamu çihre müvessem

3 Ẕātuñla idüp faḫr senüñ cümle nebīler
İy milk-i nübüvvetde olan şāh-ı mükerrem

* **4** T[4].138b

4 Her mücrime kim sen idesin luṭf u ʿināyet
Cismine ḥarām ola anuñ nār-ı cehennem

5 Menzil-gehi olmazdı anuñ ṭārem-i çārum
Olmasa saña ümmet eger ʿĪsi-yi Meryem

6 Bir ẕerre cemālüñden eger düşmese pertev
Olmazdı żiyā-baḫş-ı cihān neyyīr-i aʿẓam

7 Kendüye senüñ sünnetüñi farż ide her kim
Dünyāda vü ʿuḳbāda daḫı görmeye ol ġam

8 Bū Cehl saña eylemedüğiyçün itāʿat
Bu cehl iki ʿālemde anı eyledi mülzem

9 Derdüñ gibi dil-ḫastelere yoḳ daḫı dermān
Zaḫmuñ gibi mecrūḥlara hem daḫı merhem

10 Luṭfuñ yeli terbiyyet eger eylemeyeydi
Gül-zār-ı cihān olmaz idi gül gibi ḫürrem

11 Anuñ tenine ola ḥarām āteş-i dūzaḫ
Kim olsa ḥarīm-i ḥarem-i luṭfuña maḥrem

12 Sensin bugün ol server-i aʿlā ki ider faḫr
Ḳapuñda ḳul olmaġ ile şāhān-ı mükerrem

13 Fażlī'ye umaram ki şefāʿat ire senden
Şol demde ki maḥşer ola mīzān ḳurula hem

14 Uzatma kelāmuñı yeter muḫtaṣar eyle
Olmaz ki anuñ medḥine pāyān bula ādem

15 Ḫatm eyle sözüñ eyleyüben cān u göñülden
Ṣad-bār selām āline aṣḥābına her-dem

5a menzil-gehi : Nüshada "menzil-gehi" kelimesi, sehven "منزلهكى" (menzil-heki) şeklinde okunabilecek tarzda yazılmıştır. Kelimenin bu şekilde bir anlamı yoktur.

-5[*]-

ḲAṢĪDE-İ ŞÜTÜR Ü ḤÜCRE-İ FAŻLĪ FĪ NAʿTİʾN-NEBĪ ṢALLAʾLLĀHU ʿALEYHİ VE SELLEM

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

1 Ḥarām olur şütür-i cāne çünki ḥücre-i ten
Bu köhne ḥücreyi ḳılma şütür gibi mesken

2 Bu ḥücreden çoḳ olup ʿışḳ üştürine süvār
Şütür revān u degül ḥücre çünki cāy-ı vaṭan

3 Çeker çü ḥücre-i gövdesini ecel şütüri
Bu ḥücrede şütürüñ baġlama degül meʾmen

4 Mezār ḥücresin añ besleme tenüñ çü şütür
Ki ḥücre tīre vü teng ü şütürdür ābisten

5 Pür oldı ḥücre-i ḳalbüñ hevā-yı esb ü şütür
Şütür misin ne çekersin bu ḥücre bārını sen

6 Şütür gibi şuña baġlandı ḥücre-i dehre
Degül o maḥrem-i ḥücre beterdür üştürden

7 Döner aña k'üreye bām-ı ḥücrede üştür
Bu ḥücreden şütür-i mihr ü luṭf ümīdin iden

8 Baña ne üştür-i gerdūn gerek ne ḥücre-i ḫāk
Çü baġladum şütür-i ʿışḳa raḫt-ı ḥücreyi ben

9 Pey it hevā şütürin nefs ḥücresin oda yaḳ
Ki mestdür şütür ü ḥücre cāy-ı şūr u fiten

10 Ṣaḳın ki ḥücre-i dilden çıḳar ṣafā şütüri
Ki ḥücre ḫālī şütür mest ü düzd-i pīrāhen

---

[*] **5** S.81a, T^4.140b
Başlık S'de yok.
9a hevā şütürin : hevā-yı şütürden S

11 Bu ḥücre bārın igen urma üştür-i cāne
Ki raḫt-ı ḥücre girān ü şütür żaʿīf beden

12 Ṭurur mı ḥücre-i taḳvāda hīç üştür-i nefs
Ki ḥücre bār u şütür mest ü pāre-kerde resen

13 Meger mehāre çeke ḥücresinde hem-çü şütür
Muḳīm-i ḥücre-i Kaʿbe şütür-süvār-ı Yemen

14 Şütür şütür keremi ḥücre ḥücre irdi anuñ
Pür eyledi şütür ü ḥücresini ḫalḳ-ı zemen

15 Ne vaṣf idem şütür ü ḥücresin ki olmışdur
O ḥücrenüñ çü şütür-mesti ḫalḳ-ı rabʿ u dimen

16 Olur mı maḥremi ol ḥücrenüñ her üştür-i dil
Ki ḥücre pāk u şütür hem-çü ḫar mülevves̱ ten

17 Ṭaġıtdı ḥücresin ü ṣaldı üştürin ki ola
Ḳarīn o ḥücre-i ḫaṣṣa şütür-süvār-ı ḳıran

18 Şütür-dilān iremez ḥücresine gezse eger
Cihānı hem-çü şütür ḥücre ḥücre ʿāmmeten

19 İrişdi ḥücresine çün Burāḳ hem-çü şütür
Bu ḥücreden şütüri ṭaşra oldı sāye-figen

20 Bir anda ḳıldı ṭoḳuz ḥücreden şütür birden
Ki ḥücre teng ü şütür hem-çü bād-pā tevsen

21 Bu ḥücrede meh ü mihr anuñ üştüri izidür
Derūn-ı ḥücrede oldı çün üştüri pā[y]-zen

22 Ne ḥücreye ki ḳadem baṣsa yümn ile şütüri
Pey-i şütürden olur ḥücre-i ġayret gülşen

23 Ne ḥücreye ki ḳadem baṣsa üştüri pür olur
Ḳamu şütür ne şütür cümle ḥücre müşk-i Ḫoten

16b ḫar : ḫarr T[4]
22 Bu beyit T[4]'te yoktur.
22b Mısrada vezin hatalıdır.

24 Tek eylesün şütüri meyl-i ḥücreme ḳılayın
Derūn-ı ḥücremi ḫār-ı şütürle pür sūzen

25 Çekerse ḥücresi semtine raḫtum üştür-i mevt
Şütür Burāḳ ola ḥücre cinān u ḥulle kefen

26 Ne raḫt-ı ḥücre ne bār-ı şütür gerek besdür
Pelās-ı ḥücre vü cell-i şütür çü pīrāhen

27 Olup durur şütür ü ḥücresin ṣıyānet içün
Sütūn-ı ḥücre çü tīr ü pey-i şütür çü mecenn

28 Eriye ger şütür ü ḥücresin añup idem āh
Olursa ḥücre derā-yı şütür gibi āhen

29 Şu resmedür şütür-i ḳadri kim bu nüh ḥücre
Ne ḥücre zeng-i şütür olsa ger aña emken

30 Naṣīb olup şütür-i ḥücre-keş eger bir gün
Çekerse ḥücresi semtine üştürüm ẕū'l-men

31 Maḥaffe püşt-i şütürde olursa ḥücrem olur
Çü ser ü pā-yı şütür ḥücre hem-çü ṣaḥn-ı çemen

32 O ḥücrede şütür üzre ger eyleyem nāle
Bu ḥücre güm güm ötüp eyleye şütür şīven

33 Kelīm olup şütür üstinde ḥücrede ḥādī
Şütür çü Ṭūr ola ḥücre çü Vādi-i Eymen

34 O ḥücrede şütür üzre dür ola çeşmüme reml
Be-ḥaḳḳ-ı ḥücre vü üştür beriyye baḥr-i ʿAden

35 O baḥr-i remle sefer ḳılsa ḥücre-keş şütürüm
Ola çü fülk baña ḥücre vü şütür yelken

36 Ne ḥücreden ne şütürden ḫabīr olam oluben
O ḥücrede çü şütür mest şevḳ-i bī-meyden

37 O ḥücre-keş şütür üstinde bāġ-ı cennetden
Açıla çeşm-i şütür gibi ḥücreme revzen

38 Ne ḥücre vü ne şütür Ḥaḳ bilür ki baña olur
O ḥücre ḫuld-i nişān u şütür Burāḳ-ı sünen

39 Şütür gibi yüz urup ḥücre bābına çün olam
O ḥücrede şütür-i mest gibi bāz-meken

40 O ḥücrede şütür-i cānı itseler ḳurbān
Be-ḥaḳḳ-ı ḥücre şütür gibi çekmeyem gerden

41 Ṭavāf idüp ṭaraf-ı ḥücre-i şütür mānend
Ḳılam çü mest-i şütür raḳṣ gird-i ḥücrede ben

42 Ne ḥücrede ne şütürde sen olmasañ baña yār
O ḥücre baña olur çāh u ol şütür ören

43 Çü ġayr ola baña hem ḥücre hem mehār-ı şütür
Şütür çü kūh-ı belā ola ḥücre Beyt-i Ḥazen

44 Nice çekem şütür-i naʿtı ḥücre-i naẓma
Ki ḥücre teng ü şütür kūh-veş ʿaẓīm beden

45 Ne vaṣf idem şütür ü ḥücresini iy Fażlī
Verā-yı ʿarş aña ḥücre [vü] Refref üştür iken

46 O ḥücre vü şütürüñ ʿışḳına hemān ol biñ
Ḫamūş olam çü şütür açmayam çü ḥücre dehen

47 Bülenddür bu şütür ḥücre gerçi pest olur
O ḥücre vü şütürüñ vaṣf u midḥatında süḫen

48 Ne ḥücredür bu ki ger olsa biñ şütür olımaz
Dür-i s̱emīn ne şütür bil hezār ḥücre s̱emen

49 Olınmaya şütür ü ḥücreme benüm ḳıymet
Şütür ḫazīne-keş ü ḥücreler olup maḫzen

50 Benüm benüm bu şütür ḥücre ḥürmeti şimdi
Şütür-süvār-ı maʿānī muḳīm-i ḥücre-i fen

46a ʿışḳına : vaṣfına T^{4}
50a ḥücre : ḥücreler T^{4}

51 Maʿāni üştürini ḥücreme ḳaṭār ḳaṭār
Çeküp benüm bu şütür ḥücre ile mīr-i süḫen

52 Şütür ḳadar hünerüm ʿankebūt-ı ḥücre degül
Olana hem-çü şütür ḥücre gīr-i sūʾiẓẓan

53 Görimeye şütür ü ḥücremi ḥasūd benüm
Ḳalursa şaḥm-ı şütür bula ḥücresin rūşen

54 Görürse ger bu şütür ḥücreyi ḥasūd-ı ʿanūd
Çü ḥücre teng-i dil ü çün şütür olur kef-zen

55 İrişmese şütür ü ḥücreñ iy Resūl-i Ḫudā
Meded baña bu şütür ḥücre bulmaz-idi düzen

56 Hemīşe tā şütür ü ḥücreñ ideler tavṣīf
Şütür-dilān zemīn ḥücre-dār cümle zemen

57 Çü ḥücre vü şütürüñ vaṣfıdur müşerref ide
Bu ḥücre vü şütüri iltifāt-ı ehl-i faṭan

-6*-

ḲAṢĪDE-İ FAŻLĪ FĪ'L-MEVʿİẒETİ VE'N-NAṢĪḤATİ

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

1 Nedür bu ẕevḳ u ṣafā vü nedür bu ḥaẓẓ u ḥużūr
Bu ʿıyşı var ise bāḳī ṣanursın iy maġrūr

2 Niçe dürişesin itmege ḳaṣruñı aʿlā
Añ ol zemānı ki bir gün yirüñ olısar gūr

3 Ne fāʾide çü degül üstüvār ḫāne-i ʿömr
Ṭutam ki ḳaṣruña göre cinānda ola ḳuṣūr

54b "ü" bağlacı T[4]'te yok.
* **6** T[4].138b
3a fāʾide : fāyda (Nüsha)

4 Cihānda Kaʿbe-i dil yapmasına saʿy eyle
Ḫalīl-i Ḥaḳ olasın cānuñ ola tā mesrūr

5 Serāy-ı raḥmete mālik ide seni Mevlā
Bugün ki ḳaṣr-ı ʿibādātı idesin maʿmūr

6 Çerāġ yaḳmaġa saʿy eyle dār-ı dünyāda
Dilerseñ eylemeye ḳabrüñi Ḫudā deycūr

7 Fütūḥ-ı milket-i ʿafve iresin eyler iseñ
Günāh leşkerini tevbe tīġiyle maḳhūr

8 Degül mi ʿayb ki il ʿaybına naẓar idesin
Hezār ʿaybuñı Settār ide senüñ mestūr

9 Güzellerüñ niçe bir vaṣf-ı ḫaṭṭın eyleyesin
Añ ol zemānı ki bir gün üşiser aġzuña mūr

10 Güzel ne fāʾide eyler saña o dem ʿacebā
Elüñde ḳalmaya ferr ü gözüñde ḳalmaya nūr

11 Ölmelü ḫastesisin gördügüñ perī-rūnuñ
Meger ki sāḥir-i nefs eyledi seni mesḥūr

12 Gedālıġ ile ġanī ol Ḫıṭā durur alma
Eger ki Çīn'i saña virse ser-te-ser faġfūr

13 Revā mı ġaflet ile sen uyursın iy ādem
Gice ṣabāḥa degin ẕikr ider vuḥūş u ṭuyūr

14 Getürdi taḫtuñı yil ṭutalum Süleymān-vār
Ne fāʾide olıcaḳ şāh-ı merge sen meʾmūr

15 Çü ʿāḳıbet kefen olur libāsı her kişinüñ
ʿAbā ile ola mı farḳ-ı cāme-i semmūr

16 Saña göñül vireler baş yüz üzre yirüñ ola
Olursa zülf-i ṣanem gibi ḫāṭıruñ meksūr

7b tīġiyle : Bu kelime, beytin anlamı açısından daha uygun düşmesine rağmen vezin gereği kelimenin "tīġ-ile" şeklinde olması gerekir.

15b semmūr : Kelime, nüshada sehven, "سینور" şeklinde yer almaktadır.

17 Ne ola ḥāl ʿaceb āḫiretde dimeyesin
Ḳanı ʿibādet-i Mevlā nedür bu fısḳ u fücūr

18 Meger ki geçmez ola ḫāṭıruñdan iy ġāfil
Aḳar ṣu gibi ider ʿömr ü hem zemāne mürūr

19 Ġurūr eyleme var ḥālüñe ṣanup gerçek
Bir iki gün yüzüñe gülse dehr virse ġurūr ·

20 Hevāya yeltenüben yelmedür ki her laḥẓa
Ḳoparasın çü ṣabā ʿālem içre gird-i fütūr

21 Eger ki mühre-i ẕikr ile ṣāf idesin ola
Ḫuṭūṭ-ı raḥmet ile ṣafḥa-i dilüñ mesṭūr

22 Günāh eylemedür her zemān işüñ Fażlī
Meger ki ḫāṭıra itmez ʿaẕāb-ı nār-ı ḫuṭūr

23 Resūl sünnetini kendüzüñe farż eyle
Ki cennet ola mekānuñ şarābuñ ola ṭahūr

-7*-

ḲAṢĪDE-İ FAŻLĪ FĪ'L-İNTİBĀH VE'L-ĪḲĀẒ

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Āteş ur ḫırmen-i hestīye demidür iy dil
Ger dilerseñ ki ola sebze-i vuṣlat ḥāṣıl

2 Bend olup ġaflet ile bende-i nefs olma ṣaḳın
Himmet it k'olasın āzāde olup bend-i kösil

3 Bezm-i keṡretde nice ʿāḳil u hüşyār olasın
Bāde-i vaḥdet ile demdür olursañ ḳan-ı dil

· 19b gülse : Kelime, nüshada "gelse" okunacak şekilde harekelenmiştir.
* **7** T[4].139a

4 Görinürken saña her yirde Cemāl-i muṭlaḳ
Bir avuç āb u kiliñ ḥüsnine olma māyil

5 Ḳorḳum ol yolda ḳalup dūr olasın ḳāfileden
Ḫᵛāb-ı ġaflet niçe bir aç gözüñi iy ġāfil

6 Cehd idüp ḳaṭre iken cānib-i deryāya iriş
ʿAyn-ı deryā olagör olma esīr-i sāḥil

7 Niçe bir cām-ı hevā ile olup mest ü ḫarāb
Olasın cehl ile üftāde vü ālūde-i kil

8 Ne yirüñdür ola billāh bu mekān-ı esfel
Lā-mekān taḫtı olurken saña ʿālī-menzil

9 Olma leẕẕātına nefs ile hevānuñ ṭāmiʿ
Leẕẕeti ẕillet imiş sükkeri zehr-i ḳātil

10 Ki bilürsüñ seni sensin saña ʿayn-ı noḳṣān
Sen seni refʿ idegör tā ki olasın kāmil

11 Senliğüñdür seni senden ayıran iy miskīn
Yoḫsa sensin girü maṭlūbuñ olan ancaḳ bil

12 Sen seni refʿ idegör tā ki ola refʿ-i ḥicāb
Ki hemān çihre-i cānāneye sensin ḥāyil

13 Līk sen bulmaġa maṭlūb-ı ḥaḳīḳīye viṣāl
Niçe esbāb gerek kim ola vuṣlat ḥāṣıl

14 Çünki tevfīḳ refīḳ ola hidāyet yāver
Bulasın cedd-ile bir pīr-i mükemmel kāmil

15 Şarṭ-ı rehdür saña on nesne eger kim sen onı
Eyleriseñ olasın kūy-ı murāda dāḫil

16 Evvelā lāzım olan ḥażret-i pīre teslīm
Olasın tā ki anuñ feyżine nevʿā ḳābil

17 Yed-i ġassālde meyyit gibi teslīm ol aña
İḫtiyārı ḳo ṭut emrini ne kim ḳıl dise ḳıl

18 S̱āniyen tevbe k'odur cānib-i Mevlā'ya rücūʿ
Eyleyüp cümle muʿāṣīyi özüñden zāyil

19 S̱ālisen zühd gerek yaʿni ṣalāḥ-ı aʿmāl
Ṣıdḳ ile cümle-i ṭāʿātı olasın ʿāmil

20 Rābiʿan vācib olan sālike perhīz-i veraʿ
Ki firāsetle ola fārıḳ-ı ḥaḳ u bāṭıl

21 Ḫāmisen sālik-i seyyāre tevekkül lāzım
Ki tevekkülle olur menzile sālik vāṣıl

22 Sādisen sālike elbetde ḳanāʿat vācib
Ki bu yolda o durur zād u nevāl-i rāḥil

23 Sābiʿan ḫalvet ü ʿuzlet ki sülūk ehlinüñ
Ṣoḥbet-i ḫalḳ ider nūr u ṣafāsın zāyil

24 Ḫalvet oldur k'ola maḥbūs-ı ḥavās u cāne
Olmaya vāsıṭa-i ḥüsn ile leẕẕet ḥāṣıl

25 S̱āminen meşġale-i kes̱ret-i ẕikr ü tesbīḥ
Ki odur mıṣḳale-i ṣafvet-i āyīne-i dil

26 Tāsiʿan cānib-i Mevlā'ya teveccüh yaʿni
Mā-sivā olmaya andan seni bir dem şāġil

27 ʿĀşiren derd ü belā vü elem ü zaḥmete ṣabr
Ki olur vāsıṭa-i ṣabr ile ḥal her müşkil

28 Bu şerāyiṭ ki didüm cān ile gūş it Fażlī
Ki budur cümle kemālāta vesīle bilgil

29 Her ki bu şarṭ ile gitmezse reh-i Mevlā'ya
İrmeyüp menzil-i maḳṣūda ḳılur pā-der-gil

30 Tevbesin himmete vir rāh-ı ṭalebde meydān
Hem-ʿinān ola ʿināyet ala şāyed menzil

31 Cehl ile ḥayf degül mi ola ʿömrüñ żāyiʿ
Āñ o(l) vaḳti k'olasın cehlüñ içün ḫvār u ḫacil

32 Çünki “Nefsini bilen Ḥaḳḳ’ı bilür” didi Resūl
Ne içün bilmege saʿy itmeyesin iy cāhil

33 Gider ihmāli göñülden bu tekāsül nice bir
Ḳoya mühmellügi gel olma igende mühmil

34 Saña bu yolda kesel māniʿ-i rehdür ġāyet
Keseli ḳo bu keselden gele luṭf eyle kesil

35 El-ʿacel el-ʿacel iy furṣatı fevt eyleyici
Ṣoñra nādim olıcaḳsın kerem it ol ʿācil

-8*-

EL-MAḲĀLÜ’Ṣ-ṢĀDIRI ʿALĀ MUḲTAŻİ’L-ḤĀL NUḲABĀʾİ’Ẕ-ẔĀT VE’Ṣ-ṢIFĀT VE’L-EFʿĀL

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Ṣanma dehrüñ zāhidā biz ḳurı ġavġāsındayuz
Yā senüñ gibi hemān dünyā temennāsındayuz

32a Nefsini bilen Hakk’ı bilür : من عرف نفسه فقد عرف ربه “Men ʿarefe nefsehu feḳad ʿarefe Rabbehu”

Hadis ile ilgili olarak Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Mehmet Yılmaz, Enderun Kitabevi, İstanbul-1992 s.122-123) adlı eserde şu bilgiler yer almaktadır:

[Ünlü hadis bilginleri İbn-i Teymiye, Nevevī, Ebu’l-Muzaffer bin Sem’ānī ve İbn-i Garas bu sözü uydurma hadisler arasında gösteriyorlar. Bunlardan Ebu’l-Muzaffer Sem’ānī bu sözün, Yahyā b. Mu’āz-ı Rāzī’nin sözü olduğunu söylüyor. Nevevī, “Lafzı hadis değil, fakat mānāsı sābittir.” dedikten sonra şöyle bir açıkalama yapıyor: “Kendi cehāletini bilen, Allah’ın ilmini, kendisinin fānī olduğunu bilen, Allah’ın bākī olduğunu, kendisinin āciz ve zaīf olduğunu bilen, Rabb’inin kuvvet ve kudretini anlamış olur.”

İbn-i Garas, bu sözün tasavvuf kitaplarında hadis olarak yer aldığını, Şeyh Muhyiddin b. Arabī tarafından, rivāyet yoluyla sahih olmasa bile, keşif yoluyla hadis kabul edildiğini aktarıyor.

Hāfız Suyūtī, “el-Hāvī li’l-Fetāvā li’s-Suyūtī” adlı eserde bu söze benzer güzel sözler te’lif ediyor.

Māverdī, “Rabb’ini en iyi bilen kimdir?” sorusuna, Hz. Peygamber tarafından: “Kendini en iyi bilendir.” şeklinde cevap verildiğini Hz. Āişe’den naklederek, bu sözün mānā yönünden doğruluğunu kabul ediyor. (Ahmet Serdaroğlu, Mevzūāt-ı Aliyyü’l-kārī Tercemesi, Ankara, 1966 s.118; Aclūnī, Keşfü’l-Hafā, 2/262)]

* **8** T^4.140a

2 Şemʿ-veş nār-ı maḥabbetle ṭutuşup yanmışuz
Başumuzda od yanar maḥbūb sevdāsındayuz

3 Almazuz dünyā metāʿın bir pula iy ḫᵛāce biz
Bir iki günlük bu bāzāruñ temāşāsındayuz

4 Terk idüp başdan külāhı ḫırḳa[yı] ḫarḳ eyledi
Baş açuḳ abdāl olup dehrüñ teberrāsındayuz

5 Faḳr ile faḫr eyleyüp müflis gedālar olmuşuz
Naḳde dil ʿaḳd itmedüñ bir ẕerre iflāsındayuz

6 Fülk-i ḳalbi ṣalmışuz deryā-yı vaḥdet ʿavzına
Āşinā-yı baḥr-i ʿışḳuz ʿışḳ deryāsındayuz

7 Maʿrifet dürrin dilerseñ sen de gel iy şeyḫ-i şehr
Āşinālar gibi her-dem ʿışḳ deryāsındayuz

8 ʿĀriyetdür çün libās-ı ʿār ʿārī olmuşuz
Ne ʿabāsın isterüz dehrüñ ne dībāsındayuz

9 Meẕheb ü cāh istemez sulṭāna baş indürmezüz
Ne vezīrinde bu dünyānuñ ne pāşāsındayuz

10 Yanmaġa mūmuz maḥabbet şemʿine pervāne-vār
Ṣanma iy zāhid bizi kim nār-ı pervāsındayuz

11 İki ʿālemde hemān dīdārdur maḳṣūdumuz
Ne cehennem bīmi ne cennet temennāsındayuz

12 Mā-sivāyı nefy idüp is̱bāt ḳıldıḳ vācibi
Kendümüz lā eyledük iy ṣūfī illāsındayuz

13 Ḥükm-i *mūtū en-temūtū* tīġını tīz eyleyüp
Nefsi ḳatl itdük velīkin rūḥuñ iḥyāsındayuz

13a *mūtū en-temūtū* : "Mūtū ḳable en-temūtū" (Ölmeden önce ölünüz.) Hadīs-i şerif [Sahih hadis kitaplarında yer almayan bu söz, Hâfız ibn-i Hacer ve Askalânî'ye göre uydurma hadislerdendir. Bu söz, mutasavvıflarca; 'Fanâ fi'llâh' (Allah'ın varlığı içinde yok olma) denilen makâma işaret edilen bir hadistir. (Bkz. Mehmet Yılmaz, Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler. Enderun Kitabevi İstanbul-1992 s.128)]

14 Oñmadıḳ evbāşlar ʿayyāşlar ḳallāşlar
Bir bölük āvāreyüz maḥbūb sevdāsındayuz

15 ʿIşḳumuz ʿışḳ-ı ḥaḳīḳīdür be ṣūfī ṣanma kim
Her mecāzī dilberüñ ruḫsār-ı zībāsındayuz

16 Yummuşuz göz mā-sivādan vech-i muṭlaḳ gözlerüz
Ṣanma kim bir muşt ḫākuñ naḳş-ı ġarrāsındayuz

17 Göñlümüzde ẕerre deñlü yoḳ durur dünyā ġamı
Bulmuşuz maḳṣūdumuz her-dem tesellāsındayuz

18 Ṭūr-ı ḳalb üzre münācāt eylerüz Mūsī-ṣıfat
Yanmışuz Eymen gibi Ḥaḳḳ'uñ tecellāsındayuz

19 Bir bütüñ ʿışḳına zünnār-ı maḥabbet baġlanup
Mescidi terk eyledük her-dem kilīsāsındayuz

20 Çün bize varlıḳ ḥicāb oldı miyān-ı yārda
Anuñ içün gice gündüz anuñ ifnāsındayuz

21 Dōst u düşmen bir oldı biz de birlük bulmışuz
Kimsenüñ hergiz ne ṣulḥında ne daʿvāsındayuz

22 Seyrimüz seyr-i ilā'llāh ile fī'llāh olalı
Menzil-i maḳṣūda irdük dōst ṣaḥrāsındayuz

23 İki ʿālemden geçüp geçdük serīr-i ʿuzlete
Fāriġüz dehrüñ ne zīrinde ne bālāsındayuz

24 Añladıḳ rāh-ı beḳāya çün fenādur bedreḳa
Cismi fānī itdük ammā rūḥuñ ibḳāsındayuz

25 Biz müselmān itdük anı zāhidā sencileyin
Ṣanma kim İblīs-i nefsüñ her-dem aġvāsındayuz

26 Zühd ü taḳvā ḫırmenine āteş urduḳ ʿışḳile
Ḥāṣılı dehrüñ ne zühdinde ne taḳvāsındayuz

27 Rūḥumuzla ʿarş-ı rūḥānīye miʿrāc itmişüz
Leyle-i Miʿrāc'ı bildük sırr-ı isrāsındayuz

28 Nefᶜden müstaġni ṣūfī olmasun żarrdan emīn
Kimseden hergiz ne ḫursendüz ne şekvāsındayuz

29 Farḳı yoḳdur yanımuzda hīç şādī vü ġamuñ
Dār-ı dünyānuñ ne ᶜusrında ne yüsrāsındayuz

30 Setr içün zāhid bize bir pāre köhne şāl bas
Ḫᵛāce-i dehrüñ ne kālā vü ne dībāsındayuz

31 Dōstdan ümmīdümüz yoḳdur ᶜadūdan bīmümüz
Ne eḥibbā isterüz dehrüñ ne aᶜdāsındayuz

32 Deyr-i ḫālīdür cihān biz naḳşına aldanmazuz
Meylümüz yoḳ ṣūrete iy Fażlī maᶜnāsındayuz

33 Künc-i miḥnetdür egerçi ẓāhiren mesken bize
Şāh-ı ᶜışḳuñ rūz u şeb ḳaṣr-ı bālāsındayuz

34 Göz olup ser-tā-ḳadem her yirde Ḥaḳḳ'ı gözlerüz
Gūş olup başdan başa ḥaḳ sözüñ ışġāsındayuz

35 Evvel ü āḫir çü bildük var olan bir ẕāt imiş
Birlüge batduk ne evlā vü ne aḥrāsındayuz

-9*-

ḲAṢĪDE-İ FAŻLĪ ÇELEBİ

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 İy kāşif-i ḥaḳāyıḳ-ı esrār Yā Ḥüseyn
V'ey vāḳıf-ı daḳāyıḳ-ı eṭvār Yā Ḥüseyn

2 İy iḫtiyār-ı zümre-i evlād-ı Ḥaydarī
V'ey faḫr-i Āl-i Aḥmed-i Muḫtār Yā Ḥüseyn

30a şāl : Nüshada, "şāl" kelimesinde, sehven şın harfinin noktaları konulmamıştır.
* **9** S.108b, T[4].144a
Başlık S'de yok.

3 İrdi cihāna pertev-i ḥüsnüñle rūşenā
İy vech-i pākı maṭlaᶜ-ı envār Yā Ḥüseyn

4 Nuṭḳuñdan oldı ᶜāleme rūşen kelām-ı Ḥaḳ
İy rāz-dār-ı Ḥaydar-i Kerrār Yā Ḥüseyn

5 İtdi ẓuhūr ṣūret-i pākuñda fażl-ı Ḥaḳ
ᶜArż eyledüñ cihāna çü dīdār Yā Ḥüseyn

6 Cām-ı lebüñden içdi “eneʾl-Ḥaḳ” şarābını
Manṣūr ki oldı cāni-i ser-dār Yā Ḥüseyn

7 İḳrārumuz budur ki odur münkir-i Ḫudā
Her kim ki eyledi saña inkār Yā Ḥüseyn

8 Bend itdi gerden-i dile ṭavḳ-ı muḥabbetüñ
Ḳaṭᶜ itdi her ᶜalāḳa-i aḥrār Yā Ḥüseyn

9 Īmān getürdi ḥubbüñe bel baġladı senüñ
Her kim Ḫudā’ya eyledi iḳrār Yā Ḥüseyn

10 Ḫalḳ-ı cihānı eyledi āzār Ḥaḳḳ’ı hem
Her kim ki eyledi seni āzār Yā Ḥüseyn

11 Bilsem ki nice çekdi saña tīġ-ı kīne
Mervān-ı ḫar Yezīd-i sitem-kār Yā Ḥüseyn

12 Derdā vü ḥasretā vü dirīġā ki ẓulm ile
Ḳıydı vücūd-ı pākuña eşrār Yā Ḥüseyn

13 Ẓulm ile dökdi ḫāke nidem ḫūn-ı pākuñı
Bir ḳaç ḫabīs̱ ü mühmil ü murdār Yā Ḥüseyn

14 Her gice mātemüñde revā ḳanlar aġlasa
Tā ṣubḥ olınca dīde-i bīdār Yā Ḥüseyn

15 Çāk eyleyüp yaḳasını nālişler eylesün
Her kim ki ola mü’min ü din-dār Yā Ḥüseyn

10a cihānı : cihān S
11b Mervān-ı ḫar : Merdān-ı ḫar T[4]

16 Geysün kebūd ḥaşre degin mātemüñ ṭutup
Olup ġam ile çerḫ nigū-sār Yā Ḥüseyn

17 Ṣubḥ eylesün yaḳasını şevḳüñ eliyle çāk
Mihrüñde ṣıdḳın eyleyüp iẓhār Yā Ḥüseyn

18 Yaḳsun derūnın āteş-i hicrüñle mihr ü māh
Girsün semāʿa sebʿa-i seyyār Yā Ḥüseyn

19 Derd ile raʿd perde-i eflākı çāk idüp
İtsün hezār naʿre olup zār Yā Ḥüseyn

20 Hicr ile giryeler ḳıluben ḳaṭre ḳaṭre yaş
Döksün gözinden ebr-i güher-bār Yā Ḥüseyn

21 Gün ṭoġmasun başına daḫı rūz-ı rūşenüñ
Ḳalsun bu mātem ile şeb-i tār Yā Ḥüseyn

22 Baġrını tīġ-ı ḥasret ile ḫūn idüp şafaḳ
Yaḳsun derūnına ġam ile nār Yā Ḥüseyn

23 Derd ile sīnesini zemīn çāk çāk idüp
İtsün cihāna varını īs̱ār Yā Ḥüseyn

24 Cūş u ḫurūş idüp bu hevā ile baḥr-vār
Dögsün başını ṭaşlara enhār Yā Ḥüseyn

25 Bu mātem ile bāda virüp berg ü bārını
Artuḳda gülmesün gül-i gülzār Yā Ḥüseyn

26 Bülbül hezār nāle ile rāḥat olmasun
Bālīn ü pisterini idüp ḫār Yā Ḥüseyn

27 Baġrına dāġ-ı ḥasret urup lāleler ḳamu
Yaḳsun başına āteşi küh-sār Yā Ḥüseyn

28 Sūsen bu ḥasret ile düşüp ḫancer-i ġama
Yumsun gözini nergis-i bīmār Yā Ḥüseyn

18b seyyār : seyyāre S, T^{4} (kafiye açısından böyle bir değişiklik yapılmıştır.)

29 Ḳaddini ḥasret ile benefşe ẖam eyleyüp
Yolsun ṣaçını sünbül-i pür-tār Yā Ḥüseyn

30 Ḳan aġlasun bu māteme derd ile cinn ü ins
Yansun bu derde mü'min ü küffār Yā Ḥüseyn

31 Mervān-ı ẖar Yezīd-i laʿīn şerr-i kāfirüñ
Laʿnetler ola cānına her bār Yā Ḥüseyn

32 Her kim k'aña muḥibb ü muʿīn ola ḥaşre dek
Cānına ola laʿnet-i bisyār Yā Ḥüseyn

33 Ceddüñ ḥaḳı ki cümle Ben-i Ādem içre ol
Oldı Ḥabīb-i Ḥażret-i Dādār Yā Ḥüseyn

34 Hem vālid-i kerīmüñ olan Murtażā ḥaḳı
K'oldur emīn-i gevher-i esrār Yā Ḥüseyn

35 Ümm'üñ ḥaḳı ki ṣūret-i ʿismetde ol durur
Ümmü'l-kitāba maẓhar-ı āṡār Yā Ḥüseyn

36 Āẖ-ı büzürg-vāruñ olan muḳtedā ḥaḳı
Yaʿnī Ḥasan emīr-i cihān-dār Yā Ḥüseyn

37 Ẕātuñ ḥaḳı ki mefẖar-ı evlād u āl olup
Olduñ gürūh-ı ümmete ser-dār Yā Ḥüseyn

38 Zeyne'l-ʿibād ḥaḳḳı ki oldur kemāl ile
Dürc-i vücūduña dür-i şeh-vār Yā Ḥüseyn

39 Evlād-ı pākuñ içre anuñ ḥaḳḳı kim odur
Bāḳır Muḥammed ol ser ü sālār Yā Ḥüseyn

40 Ṣādıḳ ḥaḳı ki ṣıdḳ ile mānend-i ṣubḥ odur
Şems-i cemāl-i Ḥaḳḳ'a nümū-dār Yā Ḥüseyn

41 Anuñ ḥaḳı ki Mūsi-i Kāẓım dinür aña
Āʿnī emīr-i zümre-i ebrār Yā Ḥüseyn

40a ṣubḥ odur : ṣubḥ-vār T[4]

42 Daḫı Rıżā Taḳī vü Naḳī ʿAskerī ḥaḳı
Kim oldı her biri ser-i aḫyār Yā Ḥüseyn

43 Mehdī ḥaḳı ki hādi-i āḫir-zemān olup
Sırr-ı ḥaḳīḳati ider iẓhār Yā Ḥüseyn

44 Ḥubbuñla ḳalb-i Fażlī'yi şol resme eyle pür
Kim ṣığmaya derūnına aġyār Yā Ḥüseyn

45 Her ṣubḥ u şām vird-i zebān eyleyüp müdām
Nām-ı şerīfüñ eyleye tekrār Yā Ḥüseyn

-10[*]-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Devlet ile geçdi taḫt-ı nuṣrete sulṭān-ı fetḥ
ʿArṣa-i iḳbālde ṭurdı yine dīvān-ı fetḥ

2 Devlet ü iḳbāl u nuṣret furṣat u şevket ẓafer
Ṭurulur ṣaf ṣaf cemīʿ i cemʿ olup erkān-ı fetḥ

3 Ḫıżr gibi zinde-dil her şaḫṣ pür-ẕevḳ ü sürūr
Var ise feyż oldı ḫalḳa çeşme-i ḥayvān-ı fetḥ

4 Şevḳ ü şādīde olursa ḫalḳ bülbül-veş n'ola
Bāġ-ı ʿālemde açıldı çün gül-i ḫandān-ı fetḥ

5 Şād u ḫurrem yimede içmekde ʿālem pür-sürūr
Çāşnī-gīr-i ḳażā çıḳdı ḳamuya ḫ^{v}ān-ı fetḥ

6 Ġonce-i maḳṣūd açıldı cihānuñ gül gibi
Başlarına naġmeye murġān-ı ḫoş-elḥān-ı fetḥ

7 Ḫalḳ ʿıyş ü ẕevḳde güm güm öter ʿālem yine
Şevḳle ṭutdı cihānı naʿre-i mestān-ı fetḥ

[*] **10** S.83b

8 Ẓulmet-i şām-ı ġam oldı refʿ ʿālemden yine
Burc-ı devletden ṭulūʿ itdi meh-i tābān-ı fetḥ

9 Her kişi şādān u ḫurrem ʿıyş ü ʿişret itmede
Ḫalḳa ʿarż itdi cemālini yine ḫūbān-ı fetḥ

10 Dürlü dürlü rengle zeyn itdiler şehri ḳamu
Oldı her bir gūşe bir zībā bahāristān-ı fetḥ

11 Oldı rūşen çeşm-i Yaʿḳūb-ı cihān pür-şevḳ ḫalḳ
Var ise irdi beşīr Yūsuf-ı Kenʿān-ı fetḥ

12 Yaʿni geldi Ḥażret-i Şāh-ı Cihān'uñ ḳāṣidi
Anuñ içün böyle tezyīn oldı şehr-istān-ı fetḥ

13 Şeh-süvār-ı ʿarṣa-i nuṣret şeh-i milk-i ẓafer
Çābük-i meydān-ı şevket dāver-i devrān-ı fetḥ

14 Şāh-ı milk-i salṭanat **Sulṭān Süleymān bin Selīm**
Kim ḳılıcıyla açıldı bāb-ı şehr-istān-ı fetḥ

15 Çerḫ-āsā ḫaymesi ʿarş-ı muʿallā-yı ẓafer
Māh-peyker sancaġı ḫūrşīd-i nūr-efşān-ı fetḥ

16 Her sipāhı rezmde Sām u Nerīmān-ı ẓafer
Her dilīri cengde bir Rüstem-i destān-ı fetḥ

17 Al güllerden zemīni ḫūn-ı düşmen ḳıldı pür
ʿArṣa-i rezm-i şeh oldı ḫōş bahāristān-ı fetḥ

18 Berḳ-veş yalıñ ḳılıçlar şaḳıyup mānend-i raʿd
Naʿre urdı ġāziyān yaġdı o dem bārān-ı fetḥ

19 Yüz ḳodılar ḫāke pā-der-gil olup düşmenleri
Tāze ter oldı bulup neşv ü nemā bustān-ı fetḥ

20 Od ṣaçar aġzından aʿdāsına ḳarşu ol şehüñ
Her tüfeng ü tōp rezm içinde bir şaʿbān-ı fetḥ

21 ʿĪd idüp ḥüccāc-veş tekbīr itdiler ġuzāt
Kāʿbe çıḳdı ḫūn-ı düşmen oluben ḳurbān-ı fetḥ

22 Sen şu şehsin kim [ulu] Fettāḥ virmiş destüñe
Serverā tīġ-ı ẓaferle ḫancer-i bürrān-ı fetḥ

23 Bezme inseñ meclisüñ sāḳīleri ḫūbān-ı dehr
Rezme yetseñ ger yanuñca cünd-i bī-pāyān-ı fetḥ

24 Kūy-veş meydānda ġalṭān itmege serin
Kām-kārā destüñe virmiş Ḫudā çevgān-ı fetḥ

25 Pād-şāhā çün maḳardur server-i iḳbālüñe
ʿArşdan āʿlā olursa yiridür eyvān-ı fetḥ

26 İtmege gerd-i ʿadūdan pāk iy şāh-ı cihān
Perçem-i tūġuñ olupdur cārū-yı meydān-ı fetḥ

27 Ḳaṣd-ı bezm itseñ öñüñde cürʿa-keş ḫūbān-ı şevḳ
ʿAzm-i rezm itseñ yanuñca bendedür şāhān-ı fetḥ

28 Serverā fülk-i ḥayātını ʿadūñuñ itdi ġarḳ
Bād-ı nuṣretle yine cūş eyleyüp ʿummān-ı fetḥ

29 Sancaḳ-ı nuṣret-şiʿāruñ bir ʿarūs-ı tāzedür
Kām-kārā serverā çift eylemişdür ān-ı fetḥ

30 Ḫūn-ı āʿdādan olupdur lāʿl her seng-i siyeh
Pād-şāhā rezm-gāhuñdur senüñ bürkān-ı fetḥ

31 Tīġuñ üzre şemse-i zer mihr-i raḫşān-ı ẓafer
Sancaḳuñda ol ʿalem māh-ı nev-i devrān-ı fetḥ

32 Sen şu şehsin kim olupdur iy şeh-i milk-i ẓafer
Ġāşiye-dāruñ öñüñce her zemān ḫāḳān-ı fetḥ

33 Fażlī-i bī-çāre vü miskīn duʿā-gūyuñ durur
Ḳıl naẓar ol bende-i üftādeye iy ḫān-ı fetḥ

34 Ḥaḳ Teʿālā eylesün saña müyesser ʿömr-i Nūḥ
Düşmen-i bī-dīnüñ olsun ġarḳa-i ṭūfān-ı fetḥ

35 Ber-ḳarār ol salṭanat taḫtında devletle müdām
Milk-i nuṣretde ḳarār itdükce tā sulṭān-ı fetḥ

-11[*]-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Der-miyān itdüñ ẓaferden tīġ u nuṣretden kemer
İşde meydān merd-ise meydāna gelsün surḫ-ı ser

2 Rāyet-i Fetḥ-āyet-i şāhı çeküp iḳbāl ile
Cānib-i şarḳa seḥerden gün gibi ḳılduḳ sefer

3 Nehr-i cārīdür ki himmet şarḳa olmışdur revān
Tīġumuz aʿdāyı ġarḳ-āb-ı helāk itmek diler

4 Ābdur gerçi ṣafāda tīġ-ı ḫūn-efşānumuz
Başına görseñ ki aʿdānuñ ne āteşler yaḳar

5 Ṣu gibi nūş itmege ḳanın ḳızılbaşuñ yine
Ḫancer-i bürrān-ı ḫūn-efşānumuz işler yeder

6 Furṣat u şevket bize oldı ḳaravul ṣaġ u ṣol
Fetḥdür sālār u serheng ü ḳulaġuzdur ẓafer

7 Ḳara baġrında ḳızılbaşuñ ne başlar çıḳdıġın
Der-zebān-ı ḥālle bir lāleyi gūş itseñ eger

8 Tūġlar çözmiş ṣaçın meftūl ṣābīler gibi
Naḳd-i cānın cünd-i aʿdānuñ diler kim ide cerr

9 Āl ü vālālarla her bayraḳ ʿarūs-ı fetḥdür
Olmaġa aʿdāya hem-pehlū iderler āller

10 Sīnesin dāyim teʾessüfden dögüpdür ṭabllar
Vā saña iy düşmen-i bed-iʿtiḳād u bed-güher

11 Sūr-nālar nāle vü feryād idüp dir dem-be-dem
Şimdilik nevbet bizümdür iy ʿadū-yı bī-hüner

12 Her ṭarafdan zencler ceng içre urup el ele
Hey hey urur düşmene eylerler istihzā meger

---

[*] **11** S.115b

13 Her naḳāre dir ne ḳara günlere ḳalduñ göre
Aç gözüñ eyler naḳāre gülleñi tīġ-ı żarar

14 Ṭōplar berḳ-i şerer-bār-ı helāket oldıġın
Başına ṭoḫınmayınca bilmez el-ḥaḳ surḫ-ı ser

15 Bir çaḳım oddur atılmaġa ʿadūdan cānibe
Ḫışm ile ṭōp u tüfeng aġzından āteşler ṣaçar

16 Bir belādur k'āsümānī ḳahrdan nāzil olur
Ḳılmaġa her ṭōp aʿdā milkini zīr ü zeber

17 Leşker-i cerrār u ḫūn-efşānumuz kim her biri
Rüstem-i destāna destān-ı veġā taʿlīm ider

18 Ḳahramān'ı ḳahr ider virmez Nerīmān'a amān
Sām olur ser-sām ḫavfından muḳābil olsa ger

19 Sehm-i sehminden olur Behrām-ı bī-ārām rām
Güstehem hem cān virüp tenden Tehem-ten el çeker

20 Ḥażret-i Sulṭān Süleymān devletinde gerçi kim
Leşkerüñ her ṣaffı ṣaf-derlerle birdür ser-te-ser

21 Āferīn olsun velīkin ʿasker-i İslām da
Rūm ili gerçeklerine kim geçerler gerçek er

22 Her sipāhī biñ sipāhī ḳahr ider bir ḥamlede
İşde meydān yāver itmezse ʿadū-yı bī-hüner

23 Her ṣubaşı bir ṣubaşıdur şecāʿat ābına
Teşnedür tīġından aʿdā bir içim ṣu ḥarr ider

24 Beglerinüñ her biri rūy-ı ẓaferde beg durur
Şāhid-i nuṣret o beglerle bulupdur zīb ü fer

14a şerer : Nüshada, metinde "şeref" şeklinde geçmesine rağmen, haşiyede "şerer" şeklinde tashih edilmiştir.

15a oddur : Nüshada, metinde "otdur" şeklinde geçmesine rağmen, haşiyede "oddur" şeklinde tashih edilmiştir.

25 Ḫāṣṣeten ol ʿaskere beglerbegi olsun kerīm
Kim ʿAlī'dür nām ile ol ṣunʿıdur Ḥaydar-siyer

26 Tañrı arslanı ʿAlī ḥaḳḳı-y-çün oldur ad ile
Pīşe-i cūd u şecāʿatden yekūn-ı şīr-i ner

27 Ḳan ḳuşanur ḫavf-ı tīġından anuñ şīr-i sipihr
Dāmen-i çerḫi şafaḳdan surḫ olur ṣanmañ seḥer

28 Bir kerem kānı mürüvvet maʿdenidür kim anuñ
Dest-i cūdı ḥasretinden laʿl olur ḫavfın çeker

29 Rūşen eylerken anuñ dünyāyı rāy-ı rūşeni
Māh u ḫūrşīdi sipihr-i pīr bilsem kim neder

30 Būy-ı ḫulḳ ile muʿaṭṭardur dimāġ-ı kāʿināt
Deñ getürsin şimdiden girü ḳoḳuyı misk-i ter

31 Bir ʿÖmer ʿadl ü ʿAlī cūd u Muḥammed ḫulḳdur
Kim naẓīri görmedi dünyāda erbāb-ı naẓar

32 ʿAdl ü cūd u ḫulḳ [kim] her laḥẓa ʿādet ẕātına
Yusa ʿādetle saʿādet ehlidür ol nām-ver

33 Fitne Yeʾcūc'ı zemānında nice bulsun ẓuhūr
Rāh-ı Ḥaḳ'da Sedd-i İskender'dür ol Dārāb-der

34 Her marīż-i faḳr olan maʿzūle tīmār itmede
Lafẓ-ı cān-baḫşında var nuṭḳ-ı Mesīḥā'dan eṡer

35 N'ola gösterse cinān ʿaksin cihān āyīne-veş
Ṣayḳal-ı rāyıyla gitdi rūy-ı ʿālemden keder

36 Şerbet-i cūdı cihān ḫalḳını sīr-āb eyledi
Şimdiden girü ne dadı var ṣuya ursun şeker

37 Şeh Süleymān'uñ ṣalaldan tīġın ol mīr-i şecīʿ
Fitne ḳaṭʿ oldı vü götrüldi cihāndan şūr u şer

38 Yoḳ dur[ür] evṣāfına ġāyet ṣavāb oldur hemān
Kim duʿādan dem urup idem kelāmum muḫtaṣar

39 Vaṣf u medḥinden duʿādur saña Fażlī'nüñ ġarażZāt-ı pāka gerçi kim virür kerīmā derd-i ser

40 İntisāb itmek diler dergāhuña ol müstemend
Bendeñ olmaḳdur murādı ḳıl ḳabūl iy nām-ver

41 Niçe kim her ṣubḥ-dem cünd-i ẓulām-efrūz-ı şeb
ʿAyn-ı nuṣretden ola meşhūr şemşīr-i seḥer

42 Eyleye ġālib seni her laḥẓa aʿdā üstine
Nitekim şemşīr-i ḳahr-ı Ḫüsrev ü Cemşīd-fer

43 Ḥaşr olınca devlet ü baḫt ile oluben kām-rān
Dāyimā ol Āṣaf-ı maḳbūl şāh-ı baḥr ü ber

-12[*]-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Demidür ḫurrem ol iy dil ki irdi sūr-ı sulṭānī
Ser-ā-ser ḫūb-rūlarla pür oldı At Meydānı

2 Cihān güm güm öter pür-şevḳ-i ʿālem irdi eflāke
Ṣadā-yı sūr-nāy u ṣīt-i senc ü ṭabl efġānı

3 Çalınup sūr-nāy u ṭabl irişdi çerḫa āvāzı
Melekler yañılup tesbīḥin anuñ oldı ḥayrānı

4 Temāşā eyle var anı bulınmaz bir anuñ gibi
Temāşā menbaʿı ḥaṭṭ maʿdeni ẕevḳ ü ṣafā kānı

5 O meydān-ı vesīʿa ʿarṣa-i maḥşer disem lāyıḳ
Ki cemʿ olmış ḳamu anda cihānuñ insi vü cānı

6 Cihānda görmedügüñ görmek isterseñ bugün anda
Nedīm ü masḫara envāʿın iy dil eyle seyrānı

[*] **12** S.123b
Başlık : "ve lehu eyżān" S

7 Yiridür ḥoḳḳalar eflāk u mihre mihr ü māh olsa
Anuñla itmege bāzı o bezmüñ ḥoḳḳa-cünbānı

8 Şuʿāʿın ṭōp idüp ḳılmış feleklerden ṭoḳuz kāse
Bu sūruñ olmaġa ḫūrşīd-i ʿālem kāse-gerdānı

9 Göricek ʿarṣada cündīlerinüñ cengini şāhuñ
Muḳārin oldı ṣandum çerḫde Behrām u Keyvān'ı

10 Girüp meydānına cündīlik oynamaġa ol şāhuñ
Felek nīze idindi pertev-i ḫūrşīd-i raḫşānı

11 Ḳuruldı çerḫ-āsā ḫaymeler bir bir ki reşkinden
Dönüp yirden yire geçdi göricek āsümān anı

12 Göricek lāleler zeyn itdi ṣandum rūy-ı ṣaḥrāyı
Ḫıyām-ı lāle-gūn ile pür olmış At Meydānı

13 Girüp ṣūretlere şol deñlü şīrin-kārlıḳ itdi
O şekker işleri anda ki ʿālem oldı ḥayrānı

14 Gelüp ferzāne şeh naṭʿında şekker işleri ḫalḳuñ
Kimine at virdi kimine fīl itdi iḥsānı

15 Sebīl oldı şeker şerbetleri hep selsebīl-āsā
Anı nūş eyleyenler istemezler āb-ı ḥayvānı

16 Żiyāfet oldı hep begler gelüp sulṭān işiginde
Cihān ḫalḳı bugün anda ṭoyınca gördi iḥsānı

17 Simāṭını göricek ol büyük ġarrā çöreklerle
Didüm bir āsümāndur kim pür itmiş mihr ü māh anı

18 Ṭoḳuz gög çīnīdür bir biri içre āsümān iy dil
Aġalar begler öñine çekilmege şehüñ ḫᵛānı

19 Simāṭ-ı çerḫde pür-şevḳ olupdur ḳurṣ-ı mihr iy dil
O şāhuñ süfresinde olmaġa göynüklü bir nānı

20 Ṣanasın ʿīd-i aḍḥādur bu sūr-ı pür-sürūr iy dil
Ki çıḳdı Kaʿbe-ḫān şāhuñ şu deñlü oldı ḳurbānı

21 Şafaḳ ṣanmañ felekde görinen her şeb ki ṣalmışdur
Sipihr āyīnesine ʿaks ol ḳurbānlaruñ ḳanı

22 Kebāb oldı kebūterler muʿallaḳlar dönüp cümle
Şikārı öğdi anda olayın āvārenüñ ānı (?)

23 O meydān içre meʾmūniyyeler hep ṭōplardur kim
Anı ḳapmaġa olur her kişinüñ desti çevgānı

24 Pilav üstinde göricek ol iki şemseyi ṣandum
Hemānā ḳubbe-i çerḫ üzre mihr ü māh-ı tābānı

25 Ser-ā-ser ins ü cinn vaḥş u ṭuyūrı cümle ṭoyurdı
Bugün irişdi mūr u māra iḥsān-ı Süleymān’ı

26 Cihānuñ her güni ʿīd ü gicesi Ḳadr olmışdur
Gice gündüz ṣafā ile geçürseñ n’ola devrānı

27 Cihānı her gice āteş işi pür-şevḳ ider anda
Ṣanasın ravża-i Aḥmed’de her şeb nūr-ı Yezdānī

28 Ṣanasın nūrdan bir servdür bāġ-ı cinān içre
Yanıcaḳ anda şādırvānı iy dil eyle seyrānı

29 Görinenler kevākib ṣanmañuz kim āsümānīler
Çıḳup eflāke çaḳ yer yer sipihrüñ yandı dāmānı

30 Göricek āsümānīler hevādan indüñüz ṣandum
Ḳıyāmet irişüp çerḫüñ döküldi necm-i raḫşānı

31 İrişdi çaḳ semāya āsümānīler ʿacebdür ger
Ḫurūs-ı ʿarşı yaḳmaz-ise anuñ nār-ı sūzānı

32 Yanup pāpāslar anda ser-ā-ser nār u nūr oldı
Anuñla rūşen oldı ser-be-ser çeşm-i Müselmān’ı

33 Yürüdi anda āteş-bāzuñ işi od gibi ol dem
Od urup ata idicek o ṣaḥrā içre cevlānı

34 Ḳoşusı atları anuñ şu resme cüst ü çābükdür
ʿİnānın ṭutmasa gidüp aşar Īrān u Tūrān’ı

35 Yiridür aṭlas-ı çerḫ olur ise öñdüli anuñ
Ḳoşusında geçüp atı anuñ kim aldı meydānı

36 Bu sūr-ı pür-sürūr u ẕevḳ-baḫşuñ vaṣfın eylerken
Dilüme geldi medḥ-i şāhda bu maṭlaʿ-ı s̱ānī

37 Ala iy milk-i iḳbālüñ şeh-i İskender aḳrānı
Ki açduñ tīġuñ ile milk-i Tebrīz ü Ḫorāsān'ı

38 Elüñde ḫātem-i devlet ser-ā-ser ins ü cin rāmuñ
Bugün milk-i cihānuñ ḥaḳ bu kim sensin Süleymān'ı

39 Urula bağrına ḫüsrevlerüñ key reşkden şāhā
Eger bu salṭanatda görseler sen şāh-ı devrānı

40 Çeküp şemşīr-i İslām'ı ḳırup küffār yoġ itdüñ
Zihī evżāʿ-ı dīn-dārı zihī kār-ı Müselmān'ı

41 Unuduldı adı Nūşīn-revān'uñ milk-i ʿālemde
Şu deñlü ʿadl ü dād itdüñ sen iy Sulṭān-ı ʿOs̱mānī

42 Şeh-i şāhān-ı ʿālemsin saña lāyıḳ durur şehliḳ
Ki açduñ tīġuñ ile milk-i Tebrīz ü Ḫorāsān'ı

43 Ḫudā ḥaḳḳı senüñ şemşīriñüñ şānında nāzildür
Bugün *İnnā Fetaḥnā* āyeti iy Ḫüsrev-i S̱ānī

44 Nice İskender-i S̱ānī diyem ben saña şāhā kim
Göreydi sen şehi olurdı İskender saña s̱ānī

45 Ḫudā virmiş saña luṭf u ʿināyet hem ʿaṭā vü cūd
Saḫāvet milkinüñ sensin bugün iy şāh sulṭānı

46 Kef-i deryā-nis̱āruñ laʿl ü dür ṣaçdıḳca reşkinden
Yüregi ḳan ṭolar k'anuñ acıdur baḥr-i ʿUmmān'ı

47 Bulınmaz kām-kārā sen ḳadar milk-i cihān içre
Mürüvvet maʿdeni luṭf issi vü cūd u seḫā kānı

43b *İnnā Fetaḥnā* : "Biz fethettik". Fetih Suresi 48/1

48 Sözüñ taṭvīl idüp Fażlī igende virme taṣdīʿi
Duʿā-yı devletine ḳıl hemānā fetḥ-i destānı

49 Niçe kim sūr-ı ʿālemde ola sūr-ı sürūr-efzā
Niçe kim sūr ile mesrūr ola ḫalḳuñ dil ü cānı

50 Hemīşe sūr-ı ʿömrüñ eyleye muḥkem senüñ Bārī
Gül-i sūrīlerüñe hīç irişdürmeye noḳṣānı

-13*-

DER MEDḤ-İ PĀD-ŞĀH-I İSLĀM REFEʿULLĀH-I LİVĀʾ-YI DEVLETE DER-ṢIFAT-I SŪR-I PÜR-SÜRŪR

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Bir seḥer-gāh meger ḫüsrev-i çārüm-eyvān
Sūr-ı eflākda dikdi ʿalem-i nūr-efşān

2 Şeb-i tārīk geçüp itmiş idi mihr ẓuhūr
Ẓulmet içre nitekim çeşme-i āb-ı ḥayvān

3 Ḥücreme geldi benüm bir melek-i sidre-serīr
Didi kim başuña gün ṭoġdı ṭur iy bī-sāmān

4 Ġāfil olma gözüñ aç devlet ü ʿizzetle bugün
Sūr ider sūr-ı cihānda yine sulṭān-ı cihān

5 Ḥamdülillāh yine başlansa gerek bir sūra
Ki ola "*Fātiḥa*"sı āyet-i gül-zār-ı cinān

6 Öyle sūr itse gerekdür ki sürūrından anuñ
Göglere çıḳsa gerek velvele-i ṭabl-ı zenān

7 Göglere irse gerek ṭabl u nefīr āvāzı
Gür gür olmazsa ʿacebdür hele gūş-ı Keyvān

* **13** S.124b, T^{4}.145a
Başlık S'de yok.

8 Sūr-ı eflākda pür-şevḳ durur ol sūra
İki senc olmaġa ḫūrşīd ile māh-ı tābān

9 Cümle oḳınsa gerekdür ümerā-yı ʿālem
Gelse ol sūrı ḳamu itse gerekdür seyrān

10 Maṭbaḫında şu ḳadar bişse gerekdür niʿmet
Ki ṭuyūrı ṭoyura cümle degül geh insān

11 ʿĀlemüñ lāʿl ola her seng-i siyāhı ḳandan
Mākiyān ile bize şol ḳadar ola ḳurbān

12 Cān virürler ikisi de ḳulı ḳurbānı durur
Ḥamel ü s̱evr bugün olmaġa anda biryān

13 Şu ḳadar söğlün eti ola söğülme anda
Ki söğülmeyle yiyeler anı bengī yārān

14 Yiridür kim bu yidi ḳat felek-i mīnā-fām
Olsa ol sūr-ı muʿaẓẓamda yidi çerḫi ḳazan

15 Kūh-ı billūr durur dāne pirinci anuñ
İştihā şāhına maṭlūb durur ġāyet o kān

16 Ṣaḥnı her dāne pirincüñ ki ṭolu revnaḳ ola
Beñzer ol incü ile ṭopṭolu bir baḥre hemān

17 Ṭōpdur anda olan sükkeri meʾmūniyye
İştihā ḳalʿasını eylemek-içün vīrān

18 Nice vaṣf eyleyeyin anda bişen niʿmeti ben
Kimse anuñ ʿadedin bilmeye ancaḳ Sübḥān

19 Sükkerī şerbetine kim dil uzatsa anuñ
Aġzı dadını hemān virse gerekdür ol ān

20 Şol maḥbūb dügün ola bu kim anda şeker
Ezile başını ortaya ḳoyup aña revān

14a kim : S’de yok.
20 Bu beyit, T^4’te yok.

21 Bir yürekler yaḳıcı ḫūbdur anda ʿasel
İçmeyen şerbetini eylemez anı iẕʿān

22 Şāh naṭʿında şeker işleri ferzānelerüñ
Kimine at kimine fīl idiser iḥsān

23 Dürlü ṣūretlere girüp nüdemā eyleyeler
Anda eşkāl-i ġarīb ile cihānı ḥayrān

24 Her güni ʿīd olup her gicesi Ḳadr ola
Bir nice gün ola bu sūr ile ʿālem ḫandān

25 Gündüzin ʿıyş ü ṣafā ile ḳamu ẕevḳ ideler
Gicesi āteş işinden ola pür-şevḳ-i cihān

26 Ḳalʿa-i düşmen-i sulṭān gibi her āteş-bāz
Od urup itse gerek niçe ḳılāʿı vīrān

27 Şöyle şevḳ olsa gerek āteş işinden giceler
Ki yaḳa giceligin şevḳle baʿżı yārān

28 Yürüye od gibi anda işi āteş-bāzuñ
Od urup ata o ṣaḥrāda idicek cevelān

29 Getürüp ortaya pāpāsları ger yaḳalar
Nār u nūr ola yanınca olara vird-i zebān

30 Āsümānīleri kim ire hevāya anuñ
Bir ṭırāḳa ḳopara idesin āḫir seyrān

31 Böyle ḫalḳuñ göricek kes̱ret ile seyrānın
Ara yirde delice olsa gerek ser-gerdān

32 İşidüp bu sözini ol melik-i Īsī-demüñ
Didüm ol sūre nedür ola sebeb iy lebi cān

33 Didi şeh-zādeleri sünnet idüp şāh-ı cihān
Lūle-i laʿlden aḳıtsa gerekdür mercān

22b fīl idiser : idiser fīl S
32b nedür : neden T[4]

34 Şāh-ı Cem cām u Sikender-derece Dārā-dār
Mihr-i Bercīs saʿādet meh-i keyvān-eyvān

35 **Ḥażret-i Şāh Süleymān-ı zemān bin Selīm**
Şāh-ı şāhān-ı cihān ḫüsrev-i ḫāḳān-ı zemān

36 Südde-i salṭanata ẕāt-ı laṭīfi sulṭān
Nāme-i maʿdelete nām-ı şerīfi ʿünvān

37 Rāy-ı pür-nūrına ḫūrşīd dimek olur idi
Ẕerre ḫūrşīd-i münīr olmaġa olsa imkān

38 Ḳaṣr-ı ḳadri yücedür şol ḳadar anuñ ki Züḥal
Çıḳdı bām-ı felege itmege anı seyrān

39 Server-i rifʿati bir mertebede aʿlādur
Yiridür küngüre-i ʿarş aña olsa mekān

40 Ḳahramān uġraya ḳahrına eger kim anuñ
Ḳahr ide ol dem anı virmeye ol ḳahr āmān

41 Server-i ḳahrınuñ içürse eger şerbetini
Nīş ide nūşını nūşīn revānuñ o revān

42 Şīr-gerdūn ola naḫcīri eger ḳursa kemīn
Tīr-eflāk ola omacı eger çekse kemān

43 Sensin ol şāh-ı felek-ḳadr ü melek-mertebe kim
Faḫr ider saña ḳul olmaġ ile şāhān-ı cihān

44 Görmedi sencileyin bir şeh-i ʿālī-menzil
Gerçi çoḳ serveri seyr itdi ʿuyūn-ı devrān

45 Sensin ol şāh ki sulṭān-ı serāy-ı heftüm
Şimdi bir Hindi ġulāmuñ durur adı Keyvān

46 Bir silaḥ-dār ola ḳapuñda diler kim Behrām
Tīġ-dār olduġı eflākde oldur her ān

35a bin : ibn-i T[4]

47 Bir ḳaṣīde getürüpdür saña Fażlī çāker
Görse anı diye sellemtü hezārān Selmān

48 Nice kim sūr-ı cihānda ola sūr-ı aʿẓam
Nice kim sūr ile mesrūr ola maẖlūḳ-ı cihān

49 Sūr-ı ʿömrüñi senüñ eyleye Bārī muḥkem
Gül-i sūrīlerüñe irmeye hergiz noḳṣān

-14*-

ḲAṢĪDE-İ FAŻLĪ ÇELEBİ

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

1 Müyesser oldı yine iltifāt-ı sulṭānī
Zihī nihāyet-i ās̱ār-ı luṭf-ı Yezdānī

2 Ṭulūʿ idüp şeref evcinde kevkeb-i iḳbāl
Cihān-ı cānı cinān gibi ḳıldı nūrānī

3 Açıldı gülşen-i devletde ġonce-i maḳṣūd
Müzeyyen eyledi gül gibi ravża-i cānı

4 Uyandı dīde-i iḳbāl baẖt-ı ẖᵛāb-ālūd
Yüzine āb ṣaçup keff-i cūd-ı Raḥmānī

5 Uyandı lemʿa-i iḳbāl ile çerāġ-ı ümīd
Münevver oldı yine baẖtumuñ şeb-istānı

6 Sipihr-i defter-i devletde ḳıldı nāmumı s̱ebt
Ki buldı nāme-i baẖtum anuñla ʿünvānı

7 Zihī kemāl-i şeref zī nihāyet-i iḳbāl
Müyesser oldı şehüñ intisāb-ı dīvānı

8 Ne şehdür ol ki aña şevket ü ṣalābetle
Sikender olmaya s̱ānı meger ola s̱ānī

* **14** S.106b

9 Emīr-i arş-ı serīr u ḫıdīv-i mihr-i żamīr
K’anuñ durur şeref-i şemsi ḳadr-i keyvānı

10 ʿAlī-seḫā vü Muḥammed-ḫiṣāl u ʿOs̱mān-şerm
Ki ʿadlidür ʿÖmerī Bū [Bekir’dür] īmānı

11 Netīce-i şeref-i Ḥażret-i Süleymān’ı
Nebīre-i neseb-i ḫüsrevān-ı ʿOs̱mānī

12 Güzīn ü ekber-i şeh-zādegān-ı şāh-ı cihān
K’odur mebānī-i ʿadle zemānede bānī

13 Cihānı bāni-i inṣāfı eyledi maʿmūr
Anuñla buldı fer inṣāf bu cihān-bānı

14 Sirāc-ı millet ü dīn Şāh Muṣṭafā āʿnī
Nihāl-i bār dur[ur] būstān-ı sulṭānī

15 ʿInān-ı ʿadli anuñ virdi destine çü Ḫudā
Semend-i devleti sürsin ki aldı meydānı

16 Ser-i ʿadū n’ola ġalṭān olursa kūy-ṣıfat
Çü dest-i mihrine tevfīḳ ṣundı çevgānı

17 Alursa destine tīġ-ı şecāʿati bir dem
Hirās u ḫavf ile düşmen revān ider cānı

18 Oḳ alsa destine ehl-i ḳubūr dirler hep
Kemānuñ oḳına āʿdā hemīşe ḳurbānı

19 Çü rezme ʿazm ide iḳbāl ile ḫalāṣ içün
Hezār Rüstem ider ḥaḳḳa fetḥ-i destānı

20 Çü ḳaṣd-ı bezm ide sāḳī-i zer-piyāle-i mihr
Şarābla pür ider cām māh-ı tābānı

21 Degül mi devlete dāll iy kerīm kim bir bir
Gelür işigüñe dünyānuñ ehl-i ʿirfānı

10b [Bekir’dür] : ḳaçaġa (Anlam açısından uygun olmadığı için böyle bir değişiklik yapılmıştır.)

22 Teveccühi fużalānuñ cenāb-ı ḳadrüñedür
Ḫarīmsin çü maḳādīr-i nevʿ-i insānı

23 Bahā-yı cevheri ṣarrāf-ı cevherī añlar
Güher nedür ne bilür bile dür-fürūş ānı

24 Maʿārif ehline ḳıl her-dem iltifātı ziyād
K’odur zekāvet ü ʿaḳluñ delīl ü bürhānı

25 Çü ʿaḳl u fehm ola sulṭāna yār lā-büd olur
Seḫā vü ʿadl ile miʿmār-ı milk-i iḥsānı

26 Çü milke adl ola memlūke luṭf mūcib olur
Ḳabūl-i ʿālemiyān u rıżā-yı Sübḥānī

27 Çü şehden ola Ḫudā rāżı vü cihān şākir
Ḥaḳīḳaten olur ol ṣūretā cihān-bānı

28 Fütāde Fażlī egerçi ki bī-fażīletdür
Çü fażla bestesi vardur revā idi anı

29 Müşerref eylemek envāʿ-ı iltifātuñla
Niteki eyledüñ iy şāh ẓıll-ı Yezdān’ı

30 Faḳīr ise n’ola vardur kemāle dest-resi
Kemāl ehline ḳılsañ revādur iḥsānı

31 Zihī kemāl ki ḥüsn-i kelām ile oldı
Senüñ gibi ulu şeh-zādenüñ s̱enā-ḫ^{v}ānı

32 Kemāl ü devlet ile çün ṭapuñ durur ḫāḳān
Ḳuluñ da ḥüsn-i kelām ile oldı ḫāḳānī

33 Selāset-i süḫanum ger işitse nāṭıḳ ide
Maḳāl-i sellemehuʾllāh lisān-ı Selmānī

34 Hemīşe maẓhar-ı luṭf olduġınca şāhlara
Kelām-ı pāk u kemāl ehli iy kerem kānı

35 Kemāl-i pīr olup devlet ile ol kāmil
Kemāl-i ḳudretüñ olmaya hīç noḳṣānı

36 Kemāli ile ola yār u yāverüñ her-dem
ʿİnāyet-i Hemedānī vü luṭf-ı Rabbānī

37 O tāze ġonce k'açıldı riyāż-ı devletde
Müdām ola ter ü tāze çü naẖl-i büstānī

-15*-

ḲAṢĪDE-İ FAŻLĪ BERĀY-I SULṬĀN MUṢṬAFĀ

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Gerçi ʿālem ṣadefinde bulınur niçe dürer
Söz gibi gūşa ṭoḳınmadı girān-māye güher

2 Mihr ü meh keffe-i mīzān u kevākibdür hem
Keh-keşān olsa ʿamūdı vü felek mīzān ger

3 Müşterī yevm-i ḥisāba dek anı vezn itse
Ḳıymetin bilmeye söz gevherinüñ ḳaṭre ḳadar

4 Olmasa bāġ-ı vücūd içre eger çeşme-i nuṭḳ
Gül ü reyḥān-ı cihān olmaz idi tāze vü ter

5 Ādemüñ nuṭḳ iledür rütbeti ḥayvān üzre
Ekl ü şurb ile cihān içre çi-ḥayvān çi-beşer

6 Nevʿ-i insānede nuṭḳ ile tefāżul vardur
Ḫazef üzre ṣadefe dürr iledür nīteki fer

7 Saḳf-ı kāẖ-ı felegi tā ḥarem-i zīr-i zemīn
Lafẓ-ı "Kün"den ki Ḫudā itdi ʿimāret yek-ser

8 Mebdeʾ-i nuṭḳ durur cümle-i mevcūdātuñ
Ger delīl ister iseñ bu söze iy ehl-i hüner

---

* **15** S.107b, T4.149a
Başlık S'de "Ḳaṣīde"
7b *Kün* : (Ol) Allah'ın tekvin sıfatlarıyla ilgili bir emirdir. Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47; En'âm, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsîn, 36/82; Mü'min, 40/68.

9 Dīde-i ʿibret ile sūre-i Yāsīn'de yüri
Āyet-i "Kün fe-yekūn"ı oḳıyup eyle naẓar

10 Evvelā ṣādır olan nuṭḳ imiş eyle anı fehm
K'oldı mecmūʿ-ı kemālāt-ı İlāh'a maẓhar

11 Gögden ol nāzil olurdı yire bī-şübhe vü şekk
Olsa ger dürr-i süḫandan ilerü bir cevher

12 Ḥadd-i ẕātinde sözüñ luṭfına ġāyet yoḳdur
Olsa mevzūn u muḳaffā daḫı zībā daḫı ter

13 Şāhid-i ḫūb durur ḥacle-i maʿnāda süḫan
Aña ger vezn libās ola vü ṣanʿat zīver

14 Sīm sāḳına ṭaḳup ḳāfiye zerrīn ḫalḫāl
Ḥüsn-i maṭlaʿ k'ola başına muraṣṣaʿ efser

15 Şübhe yoḳdur ki olup ḥüsn ü cemāline esīr
Olur āşüfte vü ālüftesi erbāb-ı naẓar

16 Ḥacle-i fikrde bir bikr durur şiʿr-i laṭīf
Maḥrem olmayana ḳābil degül açmaz miʿcer

17 Şiʿr-i efsūn-ı mükerrem durur efsāne degül
S̱emer-i maʿrifet ü fażl durur ṣanma semer

18 Şiʿr kim lafẓı ṣaḥīḥ ola vü maʿnāsı ṣarīḥ
Ḳıymet olmaz aña dünyā ṭolusı sīm ile zer

19 Ola mażmūnı ḫuṣūṣā ki anuñ ḥikmet ü pend
Ṣanma şiʿr ol naẓar ehline olur nūr-ı baṣar

20 Līk ol şiʿr degül k'eyleye her aḥmaḳ u dūn
Ẓann idüp şiʿr anı şöhre-i şehr ü kişver

21 Ġażab u şehvet ile söyleye birḳaç hezeyān
Cehl ile maʿnā vü elfāẓı idüp zīr ü zeber

9b *Kün fe-yekūn* : [Ol (der) hemen olur.] Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47, 3/59; En'âm, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsîn, 36/82; Mü'min, 40/68.

18b sīm-ile zer : sīm-le vü zer S

22 Ola elfāẓı reḳīk ü düşe maʿnāsı saḳīm
Zuʿmı bu līk ola cümle şuʿarādan eşʿar

23 Çoḳdur el'ān bu zemān içre anuñ gibi zaʿīm
Ki ḳoyup kendüye bir maḫlaṣ idüp daʿvālar

24 Gāh Selmān geçinür gāhi Niẓāmī derilür
Yoḳ velī itdügi daʿvāda maʿānīden es̱er

25 Ṣanma kim her müteḫalliṣ geçinen şāʿir olur
Var delīlüm bu söze itmez iseñ ger bāver

26 İkisinüñ de Mesīḥ olmaġ ile nāmları
Dem-i Deccāl ile bir mi nefes-i Peyġāmber

27 Şiʿrden şiʿre tefāvüt çoġ olur iy ʿārif
Kimi ḥanẓal gibi telḫ ü kimi şīrīn çü şeker

28 Anı derk eylemez illā şu mez̲āḳ erbābı
K'ola ṭabʿında anuñ lez̲z̲et-i ʿirfāndan es̱er

29 Ḥayf kim maʿrifete olmaya teşḫīṣ ü s̱emīn
Şebeden dūn ola farḳ olmaya dürr-i ezher

30 Siḥr-i Seḥbān'ı olup hem-ser-i jāj-ı Bāḳıl
Bir ola ḫār u gül ü zehr ü şeker ʿayb u hüner

31 Ġalaṭ itdüm ġalaṭ itdüm bu ne sözdür ḥāşā
Cevheri çoḳdur olur cevhere elbette naẓar

32 Cevherüñ var-ise bāzāra getür iy ḫ^{v}āce
Çoġ olur aña ḫarīdār bulur ḳıymeti zer

33 Luṭf-ı ṭabʿ ile ḫuṣūṣā şeh-i ʿālī-şānuñ
Ola idrāk-ı maʿānīde żamīri enver

34 Muṣṭafā Ḫān-ı yegāne şeh-i gerdūn-ʿaẓamet
Ki odur milk-i saʿādetde Süleymān-ı diger

23a zaʿīm : zuʿm S
24a gāhi : gāh S

35 Luṭf-ı idrāk ile ser-defter-i ehl-i ʿirfān
Kerem ü cūd ile erbāb-ı seḫāya server

36 Sensin ol şāh ki ḳapuñda Ferīdūn'la Cem
Ger zemānuñda olaydı olalardı çāker

37 Ṭabʿ-ı pākuñ şu ḳadar rūşen ü nūrānīdür
Ẕerreden kim görinür aña göre şems ü ḳamer

38 Şuʿarā ḫayline şāhum naẓaruñ eyle ziyād
Ki olur nāmuñuñ iḥyāsına bāʿis̱ bu nefer

39 Dimese nāmına Firdevsi eger Şeh-nāme
Şāh Maḥmūd cihān içre olur mıydı semer

40 Saʿd-ı Zengī'nüñ adın kim bilür idi şāhā
Virmese Saʿdi Gülistān'la Büstān'da ḫaber

41 Şāha lāzım durur elbette duʿā-gū meddāḥ
Ki ola medḥ ü s̱enāsında anuñ şām u seḥer

42 İtse inʿāmla iḥsān aña şāh-ı ʿālī
Luṭf-ı ṭabʿına delīl ola vü fażlından es̱er

43 Fażlī-i bende ferīdidür o fennüñ demidür
Naẓaruñ eyle mużāʿaf kerem olsun bī-mer

44 Pehlevānī durur ol ʿarṣa-i naẓmuñ şāhum
İşde meydān berü gelsün şu ki var anda ciger

45 Çünki her vech ile mümtāzdur aḳrānından
Eyle mümtāz şehā sāʾire ḳılma hem-ser

46 Ḳurı daʿvāyı nidem çünki ġaraż maʿnādur
Ehl-i maʿnā göricek sözlerümi fehm eyler

47 Nice kim şāhları medḥ idüp erbāb-ı kelām
Vireler naẓm-ı laṭīf ile cihāna zīver

40a Saʿd-ı Zengī : Fars atabeğlerinin ikincisi Zengī'nin oğlu olan Saʿd, Atabeğ Ebubekir'in babasıdır. 1203 yılından 1226 (ya da 1231) yılına kadar saltanat sürmüştür.

48 Naẓm-ı devletde olup ẕāt-ı şerīfüñ şeh-beyt
Ḥaşre dek medḥüñ ide Fażlī-i midḥat-güster

-16*-

ḲAṢĪDE-İ NEVRŪZ

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 ʿĀleme şöyle şeref virdi ser-ā-ser nevrūz
Ḳadrle ḳıldı şebi rūza berāber nevrūz

2 Ḥūtdan Yūnus-ı ḫūrşīd çıkup buldı ḫalāṣ
Ḥameli aña Ḫudā itse n'ola ger nevrūz

3 Tīġ-ı ḫūrşīdle fetḥ itdi saʿādet milkini
Milket-i ʿāleme şāh oldı muẓaffer nevrūz

4 Bāġ zeyn itdi ḳamu ḫilʿat-ı nevrūz ile
Geydirüp nergise bir ḫōş kile-i zer nevrūz

5 Mīl-i ḫūrşīdle bir sürme-i nūrānı çeküp
Eyledi dīde-i ezhārı münevver nevrūz

6 Baş getürdi göz açup ḫᵛāb-ı ʿademden ezhār
Anlara ʿarż idicek luṭf ile peyker nevrūz

7 Çeşme-i mihrden aḳıtdı ṭarāvet ābın
İtdi sīr-āb cihān bāġını yek-ser nevrūz

8 Ḳıldı ol āb-ı muṣaffā ile hep tāze vü ter
Cümle eşcāra virüp neşv ü nemālar nevrūz

9 Ābdan olduġına cümle-i eşyāya ḥayāt
İtdi gün gibi yine rūşen ü iẓhar nevrūz

10 Dem-i ʿĪsī ile ṣan mürdelere irdi ḥayāt
Bāġ-ı emvātına cān virdi ser-ā-ser nevrūz

---

* **16** S.112b

11 Ḫalḳa göstermege dünyāyı ser-ā-ser rūşen
İtdi peydā yine mirʾāt-ı Sikender nevrūz

12 Şevḳ ü şādī ile pür oldı cihānuñ ḳalbi
Oldı gūyā ki dem-i vuṣlat-ı dilber nevrūz

13 Dürülüp defteri dīvān-ı şitānuñ cümle
Aldı destine yine bir ḳalem-i zer nevrūz

14 Müfredāt ile yazup ṣafḥa-i gülşende ḳamu
İtdi taḥvīl-i bahārı yine defter nevrūz

15 Göñlini ḫāme-i luṭf ile yazup her kişinüñ
Eyledi defter-i şādīde muḥarrer nevrūz

16 O göñüller yazıcı yaza umaram göñlüm
Ki gice vü gündüz anuñ medḥini yazar nevrūz

17 Ekber-i cümle-i şeh-zāde-i sulṭān-ı cihān
Kim anuñ ḳullıġıdur ḫalḳa muḳarrer nevrūz

18 Muṣṭafā nām u ʿAlī cūd u Muḥammed aḫlāḳ
Ki düşüpdür es̱er-i luṭfına maẓhar nevrūz

19 Rūz-ı nevrūzda varsun yüzini görsün anuñ
Görmeyen kimse cihān içre muḳarrer nevrūz

20 Rūzı nevrūz olur yüzini gören kişinüñ
Böyle pīrūz olur mı ʿacebā her nevrūz

21 Güle baḳsun diyü anı açılup göñl ü gözi
Bezedi güller ile gülşeni yer yer nevrūz

22 Bir idüp rūz u şebi on iki ay itdi sefer
Yüzini görmek ola diyü müyesser nevrūz

23 Berre-i şīr-i nere itdi muḳārin tā kim
Ḳalbüñe vire bu seyr ile feresler nevrūz

24 Ḥameli eyledi tennūr-ı felekde biryān
Server-i ḳadrüñi ḳonuḳlamaḳ ister nevrūz

25 Ḫalḳ içinde bu ḳadar ʿizz ü şeref bulmazdı
Ger saña olmasa bir bende-i çāker nevrūz

26 Nergise efser-i zer virdi güle ḫilʿat-ı sebz
Senden ögrendi seḫā resmini eks̱er nevrūz

27 Göz açup cümle şükūfe açılup şād oldı
Bāġa virdi ḫaber-i luṭfuñı beñzer nevrūz

28 Ṭās-ı ḫūrşīd alup destine ḳanuñ ṭolınur
Naḳd-i iḥsānuñı tā senden ide cer nevrūz

29 Fażliyā gel sözüñ uzatma duʿāya getür el
Ki duʿā mevsimidür olsa muḳadder nevrūz

30 Bu duʿāyı umaram kim ḳıla maḳbūl Ḫudā
ʿAceb olmaya ḳabūl olsa duʿālar nevrūz

31 Giceñi ḳadr ile çoḳ rūza berāber ide Ḥaḳ
Eyledükce şeb ile rūzı berāber nevrūz

32 Meskenüñ burc-ı saʿādet ola ḫūrşīd gibi
Tā ki virdükce şeref dehre ser-ā-ser nevrūz

-17*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Ġazāya eyledüñ niyyet idüp fermān-ı sulṭānī
ʿAdū ḳaṣdına bend itdüñ miyāne tīġ-ı bürrānı

2 Eger merd ise gelsün işde meydān surḫ-ı ser kāfir
İgen germ olmasun beñzer ki ḫālī ṣandı meydānı

3 Çeküp şemşīr-i İslām'ı ḳarup erbāb-ı ilḥādı
Ḳılalum kenz ü bidʿatdan müberrā rūy-ı devrānı

* **17** S.114b

4 Alup dādını aṣḥāb-ı güzīnüñ ol Revāfıż'dan
Aṣalum tīġumuz ʿarş üzre idüp ʿavn-i Yezdān'ı

5 Yine ġayret ḳuşaġın iki yerden ḳuşanup çün tīġ
Ḳılalum ṭuʿme-i tīġ ehl-i Tebrīz ü Ḫorāsān'ı

6 Bi-ḥamdi'llāh bugün furṣat bizümdür baḫt yāverdür
Açalum tīġumuzla cümle-i Īrān u Tūrān'ı

7 Bizümdür yümn-i İslām ile fetḥ ü nuṣret ü devlet
Ne itdür surḫ-ı ser kim eyleye daʿvā-yı sulṭānī

8 Çeküp aḳ sancaġı varduḳda ḫaşyetden ne mümkindür
Ola hergiz ḳızılbaşuñ ḳara başına dermānı

9 Diyār-ı şarḳa deryā gibi aḳdı ʿasker-i enbūh
Ḳoparmaġa ʿadūnuñ başına ḳahr ile tūfānı

10 Bulup bir iki gün ruḫṣat o müfsid çoḳ fesād itdi
Ümīd oldur velī vara fesāda çār erkānı

11 Ḳızılbaşuñ ḳara baġrında başlar çıḳdı ḫavf ile
O derd ile revān eyler o cānī ʿāḳıbet cānı

12 Temelluḳ gösterüp gerçi çü rūbeh ṣulḥa ḳaṣd itdi
Velīkin şīr-i dīller hīç maḳbūl itmedi anı

13 Virüp ḳatline erbāb-ı şerīʿat şerʿ ile fetvā
Muṣallat eyledi ol kāfire erbāb-ı īmānı

14 Hemānā ġayret-i dīn ol durur ol vācibü'l-ḳatlüñ
Olanuñ tīġ ile levḥ-i cihāndan adı vü ṣanı

15 O niyyet üzre kim bī-şekk ġażā-yı ekber olmışdur
Çekildi devlet ü iḳbāl ile rāyāt-ı ʿOs̱mānī

16 Çü dāne ʿaskerin zīr-i zemīne çekmege bir bir
Ḳarınca gibi ḳaynar her ṭaraf ceyş-i Süleymānī

9a enbūh : enbū (Nüsha)

17 Ḫuṣūṣā ʿumde-i dünyā vü devlet şāh-ı bā-şevket
Ki odur ḳadr ile rükn-i aʿẓam ḳaṣr-ı cihān-bānı

18 Ferīd-i dehr-i Sulṭān Muṣṭafā Ḫān-ı ʿaliyyü'l-ḳadr
Şecāʿat ʿarṣasınuñ pehlevānı Rüstem-i S̱ānī

19 Hezārān kerr ü ferr ü şevket ü ṣavletle ʿazm itdi
ʿAdūnuñ başına teng itmege ḳahr ile devrānı

20 Ne şehdür ol ki anuñ ṣıdḳ-ı tīġından felek şīri
Ġam ile ḳan ḳuşanur her seḥer ṣanmañ şafaḳ anı

21 Şecāʿat pīşesinde bebr-heybet bir Ġażanfer'dür
Ne rūbehdür ʿadū kim ola anuñ merd-i meydānı

22 İşitse vaṣf-ı tīġın surḫ-ı ser gerçi kim ḫūnīdür
Teninde ḫavf u ḫaşyetden ḳuruya ḳalmaya ḳanı

23 Ne cānı var ʿadūnuñ kim muḳābil ola ol şāha
Eline tīġ alup meydāna girse ḳılsa cevlānı

24 Siper olsa yiridür tīrine ger sīnesi ḫaṣmuñ
Kemānınuñ revādur cān-ı aʿdā olsa ḳurbānı

25 Ḳayırma pādişāhum ʿazm-i rezm it virmek Allāh'uñ
Muʿāvindür saña her yirde ʿavn ü fetḥ-i Sübḥānī

26 Sikender baḫt u devlet fetḥ ü nuṣret yār u yāverdür
Ümīd oldur refīḳüñ ola Ḥaḳḳ'uñ luṭf u iḥsānı

27 Sen ol şehsin ki nāmuñ şevket ü ferr ile ṭutmışdur
Ḳamu Rūm u Rey ü Şām u ʿIrāḳ-ile Ṣıfāhān'ı

28 Güzīn ü ekberi ʿOs̱māniyān'uñ şimdi sensin [kim]
Şecāʿatde seḫāvetde naẓīrüñ bir daḫı ḳanı

29 Ümīd oldur bu demde ʿazm-i rezmüñ iy şeh-i ʿālī
Serīr-i devlete ide vesīle ʿavn-i Rabbānī

28a güzīn : Nüshada, kelimedeki (ze) "ز" ve (ye) "ى" harflerinin noktaları sehven konulmamıştır.

30 Ḫudā ḥaḳḳı senüñ şemşīr-i küll şānında nāzildür
Bugün *İnnā-Fetahnā* āyeti iy Ḫüsrev-i S̱ānī

31 Nice İskender-i S̱ānī diyem ben saña şāhā kim
Göreydi sen şehi olurdı İskender saña s̱ānī

32 Duʿāya el getür Fażlī kelāmuñ eyleme taṭvīl
Duʿādur çün ġaraż eyle duʿāya fetḥ-i destānı

33 Nice kim tīġ ile fetḥ ola şāhum memleket dāyim
Nice kim şāhlar ide cihānı bende fermānı

34 Ḳılıcak cümleden üstün olup sen ġālib ü manṣūr
Hemīşe ʿārıż olsun leşker-i ḫaṣma perīşānı

35 Serāy-ı devletüñ tā ḥaşr olup maʿmūr u müstaḥkem
Ola teʾyīd ü fetḥ ü ʿavn ü nuṣret çār erkānı

-18[*]-

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 İy tāze būy-ı ḫulḳuñ ile būstān-ı ʿadl
Ḫürrem hevā-yı luṭfuñ ile gül-sitān-ı ʿadl

2 Şān-ı şerīfüñ ile müşerref zemān-ı luṭf
Ẕāt-ı kerīmüñ ile mükerrem cihān-ı ʿadl

3 Ḳaddüñ ki iʿtidālde ʿālī elif durur
Oldur riyāż-ı rifʿate serv-i revān-ı ʿadl

4 Zer-baḫşsın müselsel eger kim disem n'ola
Zencīr-i zer aña saña Nūşīrevān-ı ʿadl

5 İy ṣāḥib-i livā-yı Sikender-nihād-ı dād
V'ey vāris̱-i serīr-i Süleymān-nişān-ı ʿadl

30b *İnnā-Fetahnā* : "Biz fethettik." Feth Sûresi. 48/1

[*] **18** S.116b

Başlık, nüshada "ve lehu".

6 Sulṭān-ı tāc-dār u şehen-şāh-ı tāc-baḫş
Nāyib-cenāb ḥażret-i ṣāḥib-ḳırān-ı ʿadl

7 Āʿnī yegāne Ḥażret-i Sulṭān Muṣṭafā
Şehzāde-i kebīr-i şeh-i kām-rān-ı ʿadl

8 Hem āsümān-ı ḳadrsin ü āfitāb-ı ṣadr
Hem āfitāb-ı luṭfsın ü āsümān-ı ʿadl

9 Cevlān vir esb-i devlete meydān senüñ durur
Virdi şerīf-i destüñe çün Ḥaḳ ʿinān-ı ʿadl

10 Devrüñde çıḳdı her kişi ḳaṣr-ı murādına
Dīvār-ı milke sen ura[sın] nerdübān-ı ʿadl

11 Tīġ-ı siyāsetüñle olup ḳahr ehl-i ẓulm
Sensin bu rūşen oldı bugün Ḳahramān-ı ʿadl

12 Ẓıll-ı ḥimāyetüñde cihān ḫalḳı ḫoş geçer
Keff-i kifāyetüñ ḳuralı sāyebān-ı ʿadl

13 Çekdüñ cihāna süfre-i inʿāmı olalı
Hemān serāy-ı ʿāleme sen mīr-i nān-ı ʿadl

14 Her kime sāye ṣalsañ olur pādişāh-ı vaḳt
Sensin hümā-yı devlet-i ʿarş āşiyān-ı ʿadl

15 Devrüñde bildi ḫalḳ-ı cihān ʿadl n'idügin
Oldı ʿıyān zemānede sırr-ı nihān-ı ʿadl

16 Çekdüñ cihānı kendüñe oḳ gibi rāstī
Şāhā olalı ḳoluña ḳoldam kemān-ı ʿadl

17 Pāk oldı çirk-i ẓulmden el-ḥaḳ bu memleket
Şemşīr-i tīzüñ olalı āb-ı revān-ı ʿadl

18 Bir elde cām ṭut bir elüñde müdām tīġ
Kim biri baḥr-ı luṭf durur biri kān-ı ʿadl

19 Milküñ çü Kaʿbe oldı cihāna ṭavāf-gāh
Şemşīr-i zer-niyāmuñ aña nār-dān-ı ʿadl

20 Nūşīrevān’uñ adı ḳalubdur hemān şehā
Ṭutdı cihānı nāmuñ ile dāstān-ı ʿadl

21 Dilden teveccühi sañadur cümle ʿālemüñ
Sen kām-baḫş-ı luṭf olalı kārvān-ı ʿadl

22 Her pādişāh ʿadl ile eylerse iftiḫār
Ẕāt-ı şerīfüñ ile ider faḫr şān-ı ʿadl

23 Ḥamlüñ revān cihānda bedende revān gibi
Emrüñ teninde memleketüñ oldı cān-ı ʿadl

24 Virdüñ hevā-yı luṭfuñ ile dehre iʿtidāl
İtdüñ cinān cihānı eyā bāġı-yān-ı ʿadl

25 Devrüñde bir ṭabanca yimez kimse kimseden
Deffāfdan meger ki def iy kām-rān-ı ʿadl

26 ʿAdlüñ şu resmedür ki cihān içre āh ider
Ancaḳ benüm zemānede iy kār-dān-ı ʿadl

27 Vardur şikāyetüm saña eylerseñ istimāʿ
Şekvā-yı istimāʿ virür çünki şān-ı ʿadl

28 Ẓulm itdi ṭāliʿüm baña göstermedi murād
Aldadum andan iy şeh-i ʿarş-āsitān-ı ʿadl

29 Ḳıldum penāh işigüni ẓulm-i zemāneden
Ḳurtar beni meded meded irdi zemān-ı ʿadl

30 Çāk itdi şerḥa şerḥa tenüm tīġ-ı rūz-gār
Ḳan oldı yüregüm meded iy şāh ḳan-ı ʿadl

31 Uzatma Fażliyā sözüñi aç duʿāya el
Ḳābil degül ne deñlü iderseñ beyān-ı ʿadl

32 Olduḳca ʿadl-i ʿām [ile] bünyān-ı memleket
Maʿmūr ola vücūduñ ile ḫānedān-ı ʿadl

33 Gül-zār-ı devletüñde biten gül budaġını
Ḥaḳ eyleye dıraḫt-ı bülend-i cinān-ı ʿadl

34 Düşmenlerüñ müdām ola maḳhūr-ı ẓulm-i dehr
Her laḥẓa dōstlar olalar şād-mān-ı ʿadl

-19*-

ḲAṢĪDE

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Dil saʿādet burcı üzredür biter ḫurşīd-i fer
Kim odur dürc-i belālar içre dürr-i muʿteber

2 Dürretü't-tāc-ı ser-i mecmūʿ-ı serdārān-ı dehr
Ḳurretü'l-ʿayn-ı ʿuyūn-ı cümle-i ṣāḥib-naẓar

3 Tā saʿādet maṭlaʿından gün gibi itdi ṭulūʿ
Başına gün ṭoġdı dehrüñ oldı rūşen baḥr u ber

4 Baḥr-ı devletden olaldan ẓāhir ol dürr-i laṭīf
Gerden ü gūş-ı ʿarūs-ı baḫt buldı zīb ü fer

5 Mihr-i ḥibr içre o ṭıfla virmek içün perverīş
Baḫt māderdür saʿādet dāye vü devlet peder

6 Görmedi çār-ümmehāt ile nüh-ābā mis̱lini
Olalı ẓāhir mevālīd-i s̱elās̱e iy püser

7 Ḫiẕmet eyler aña iki dāyedür nāhīd ü māh
Birisinüñ Zühre'dür adı birisinüñ Ḳamer

8 Gülşen-i ʿālemde ol bir mīve-i nev-bādedür
Kim anuñla salṭanat bāġın olupdur bār-ver

9 Gül-sitān-ı mekremetde bir dıraḫt-ı tāzedür
Dāyimā olsun nihāl-i ʿömri Yā Rab tāze vü ter

10 Ṭıfldur gerçi henüz ammā ki baḫtıdur cüvān
Pīr ola dirler ḳamu pīr ü cüvān şām u seḥer

* **19** S.117b

11 Kimdür ol ṭıfl-ı laṭīf ü pür-leṭāfet dir iseñ
Nūr-ı çeşm-i nūr-ı çeşm-i Ḫüsrev-i Dārāb-der

12 Ḥażret-i Sulṭān Meḥemmed ibn-i Sulṭān Muṣṭafā
Mefḫar-ı ʿOs̱māniyān şeh-zāde-i nīkū-siyer

13 Oldı rūşen çihresinde pertev-i devlet anuñ
Şemsden aẓherdür ol ḫulḳ aña bürhānı nider

14 Ḳutlu gün dirler mes̱eldür ṭoġuşından bellüdür
Her gören ṣāḥib-saʿādet olacaġın ḥükm ider

15 Ṣoḥbet ü bürhān ne lāzımdur ʿulüvv-i şānına
Ferʿ çünkim aṣla tābiʿdür bilür ṣāḥib-hüner

16 Ḥüsn-i ṣūretde hemānā Yūsuf'uñ ḳardaşıdur
Ḥüsn-i ḫulḳ ile Muḥammed kendüdür ol nām-ver

17 Atasından n'ola istidlāl olınsa cūdına
Kim dıraḫt-ı müs̱mirüñ toḫmı olur nīkū s̱emer

18 Şübhemüz yoḳdur cüvān olup şecīʿ olmasına
Bilürüz çün şīr olur virse netīce şīr-i ner

19 Çār-sāledür velīkin bir nice sāl evvelīn
Heft kişverde didi bir dānedür ol verd-i ter

20 Luṭf umarsam n'ola ol ṭıfluñ ṭıfılıdur çü luṭf
Ṭıfl çünkim luṭfdur ḳılsañ ḫurūfına naẓar

21 El getür taṭvīl ḳo Fażlī duʿādur çün ġaraż
Ḳıl duʿā iḫlāṣla eyle kelāmuñ muḫtaṣar

22 ʿĪd irüp şādān olup mecmūʿ-ı eṭfāl-i cihān
Cāme-i fāḫir geyüp baġlanduġınca dür kemer

23 Eğnine ṣalsun ḥayāt-ı cāvidānīden libās
Başına dest-i saʿādetden urınsun tāc-ı zer

24 Yā İlāhī sen ʿināyet ḳıl aña ʿömr-i ṭavīl
Devlet ü iḳbāl ü iclāl ile olsun nām-ver

25 Nev-cüvān olup semend-i devlete olsun süvār
Ġāşiye-dārı öñünce dāyimā fetḥ ü ẓafer

26 Pīr olup olsun saʿādet mesnedinde gūşe-gīr
Meclisinde gūşe-gīr olsun ġam u hemm ü keder

27 Her murādın Ḥaḳ müyesser eyleyüb iḳbāl ile
Devlet ü ʿömri dıraẖtı dāyim olsun bār-ver

28 Açılub bāġ-ı vücūdında saʿādet gülleri
Gülşen-i ʿālemde ḳalsun būy-ı luṭfından es̱er

29 Ḥaḳ Teʿālā eyleyüp evlād u ensābın kes̱īr
Her biri olsun serīr-i salṭanatda dād-ger

-20[*]-

ḲAṢĪDE-İ FAŻLĪ BERĀY-I SULṬĀN MUṢṬAFĀ

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Yed-i ṣunʿ ile sipihr üzre H̱udā-yı müteʿāl
Yazdı bir ʿayn ki tāʿīd-i saʿīde ola dāl

2 Ehl-i ʿıyşuñ ayaġın almış idi māh-ı ṣıyām
Geldi ʿīd irdi elinde ḳadeḥi māl-ā-māl

3 Peyk-i ʿīd irdi getürdi yine şādī ẖaberin
Elde zerrīn teberidür görinen ṣanma hilāl

4 H̱alḳa şādī vü ṭarab cāmını feyż itdi ḳamu
Oldı ol cām-ı ṭarab-nākla herkes ẖoş-ḥāl

5 ʿĪd irişdi eline ẖancer-i zerrīnin alup
Ḳılmaġa ceyş-i ġam u ġuṣṣa ile ḥarb u ḳıtāl

* **20** S.118b, T^4.151a
Başlık S'de "Ḳaṣīde"
3a irdi : T^4'te yok.
5a zerrīnin : zerrīn S

6 Gördüñüz ʿīd-i saʿīdüñ yine nāzüklügüni
Cümleten ḫalḳ-ı cihānı ṭonadup eyledi al

7 Māh-ı nev ṣanma görinen ki ser-i şeh-peridür
Uçmaġ ister bu yaña ṭāyir-i evc-i iḳbāl

8 ʿĪd lafẓındaki ʿayn ile yed eyler īmāʾ
Yaʿni eyyām-ı ṣafā irdi ele cām-ı zer al

9 Zevraḳ-ı cāmla geç dirim ġamdan dāyim
Baḥr-i aḥżarda hilāl olduġı bu fülk miṡāl

10 Her-dem ebrū-yı sepīdi ile eyler īmāʾ
İç mey-i surḫ diyu pīr-i sipihr-i muḥtāl

11 Meh-i nevden ele dās aldı çü dihḳān-ı felek
İrdi vaḳt-i direv-i mezraʿ-ı endūh u melāl

12 Şāhid-i ʿīdiye ḫod ḳılmaġa tesḫīr felek
Āteşe naʿl ḳomış ṣanma şafaḳ içre hilāl

13 Aldı destine yaḫūd ḫāme-i zer tīr-i debīr
Yazmaġa bu ġazeli ṣafḥa-i dehre fi’l-ḥāl

14 ʿĪd irişdi yine ʿuşşāḳa idüb ʿarż-ı cemāl
Merḥabā ḳıl ḳuluñuñ göñlini şāhum ele al

15 Rūze-i hecr ile iy dil nice maḥrūm olalum
ʿĪd irişdi demidür beẕl ola ger ḫᵛān-ı viṣāl

16 ʿĪd-gāh içre ṣalıncaġa binüp herkesle
Ṣalın iy serv beni sāye gibi ṭopraġa ṣal

17 Dōst düşmenler ile ʿarṣada dolāba bin
Zār u ser-geşte olursam n’ola dolāb-miṡāl

6a gördüñüz : göriñüz T[4]

12 T[4]’te 12. ve 13. beyitler sehven karıştırılmış ve tek beyit halinde şu şekilde yer almıştır:
Şāhid-i ʿıydi destine yaḫūd ḫāme-i zer tīr-i debīr
Yazmaġa bu ġazeli ṣafḥa-i dehre fi’l-ḥāl

18 Merḥabā eylemedüñ virmedi devlet baña el
Āh kim derd ü ġam u ġuṣṣada oldum pā-māl

19 ʿĪddür geydi cihān ḫalḳı libās-ı fāḫir
Eğnüme ḫūn-ı sirişk oldı benüm ḫilʿat-ı al

20 Şāhdan ḳullara ʿīdiyye şehā ʿādetdür
Leblerüñden n'ola ḳılsam yine bir būse suʾāl

21 Meh-i nev ṣanma görinen tenine pīr-i felek
Naʿl kesmiş saña beñzer ki olupdur ebdāl

22 Yā meger āyine-i çerḫde oldı ẓāhir
ʿAks-i naʿl-i süm-i esb-i şeh-i Cemşīd-iḳbāl

23 Server-i tīr-i faṭan ṣaf-der-i keyvān eyvān
Mihr-i Bercīs-saʿādet meh-i Behrām-ḳıtāl

24 Ḫüsrev-i ʿarş-medār u şeh-i gerdūn-miḳdār
Server-i nīk-meʾāl u ser-i nīkū-āmāl

25 Muṣṭafā-nām u Muḥammed-siyer ü Ḥaydar-cūd
Ṣāḥib-i taḫt u livā mālik-i ʿizz ü iclāl

26 Ḫüsrevā ẕerreden aḥḳar görine miḳdārı
Olsa hem-seng terāzū-yı vaḳāruñla cibāl

27 Görüp işitmede vü virmede mis̱lüñ ḫaberin
Bāṣıra kūr durur sāmiʿa ker nāṭıḳa lāl

28 Sensin iy şeh bu müʾeyyed yed ü ʿādil dille
Ḫüsrev-i kān-ı kerem pādişeh-i baḥr-nevāl

29 ʿAdl ü inṣāfuñ ile şefḳat ü elṭāfuñ ile
Milk-i maʿmūr durur cümle reʿāyā ḫoş-ḥāl

30 Ẕikr ider ḫaṣlet-i maḥmūdeñi ʿālem ḫalḳı
Bārek-Allāh ziyād ola zihī ḥüsn-i ḫıṣāl

23a server : serv S
27a "vü" bağlacı S'de yok.

31 Ṭurduġuñla kerem-i maḥżsın ü ʿayn-ı ʿaṭā
Zāde Allāh zihī luṭf-ı Ḫudā celle celāl

32 Cūddan saña suʾāl eyleseler iḥsānuñ
Dir cevābında ne lāzım aña billāh suʾāl

33 Cām-ı ʿadl al bir ele tīġ-ı siyāset birine
Elin al dostlaruñ düşmeniñüñ başını çal

34 Saña her kimse ki ṭutmadı muḥabbet yolını
İrmedi hīç selāmet yolına ḳaldı o żāll

35 Saña her kim ki muḥibb ola zihī ehl-i hadī
Saña her kim ki ʿadū ola zihī ehl-i żalāl

36 Olmayan ẕerre gibi yoluña ser-geşte senüñ
Dilerüm mihr-i cihān-tāb ise de bula zevāl

37 Maḥv olur milk nizāʿını iden sen var iken
Baḥr yanında belī ḳaṭre bulur iżmiḥlāl

38 Saña nisbet ne vücūdı var ola aʿdānuñ
Şīr yanında ne deñlü ola nīrū-yı şeġāl

39 Salṭanat taḫtına çün virdi Ḫudā istiḥḳāḳ
Ṣabr ḳıl ola müyesser umarum istiḳlāl

40 Midḥatuñ rāhını ṭayy itmede ʿāciz oldı
ʿArṣa-i ʿarşı egerçi ṭolanur peyk-i ḫayāl

41 Dāmen-i medḥüñe iy şāh teşebbüs̱ idemez
Ceyb-i maʿnāya egerçi irişür dest-i maḳāl

42 Gerçi Fażlī ḳuluñ iḥsānuña müstaġrıḳdur
Yine iḥsānuñ ümīdinde durur māh ile sāl

43 Ḫāk gibi ki ne deñlü ola sīr-āb olur
Teşne-i ḳaṭre-i bārān ʿamīmü'l-efḍāl

33b “al” kelimesi S’de yok. [Elin dostlaruñ düşmeniñüñ başını çal]
43a ne deñlü : ne deñlü ki S

44 Nice kim ʿīd ola vü ʿīd ile ʿālem ḫandān
Nice kim rūze gidüp irişe māh-ı şevvāl

45 ʿĪdüñi Tañrı mübārek ide ṣavmuñ maḳbūl
ʿĪd-i muḳbil ʿaẓamet bende-i ḳābil iḳbāl

46 Pertev-i mihr-i ʿināyāt Ḫudā'dan dilerüm
Bula günden güne ḳadrüñ meh-i nev gibi kemāl

47 Dōstuñ ḫurrem ü ḫandān ola her şām u seḥer
Ḫaṣm-ı bed-ḫᵛāhuñ ola ġarḳa-i endūh u melāl

-21*-

ḲAṢĪDE-İ FAŻLĪ BERĀY-I SULṬĀN MUṢṬAFĀ

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Geldi bir dem yine ḥüccāca maḳām oldı Ḥicāz
Düzdi ʿuşşāḳ ḳamu naʿre-i *Lebbeyk*le sāz

2 Ḥamdülillāh yine irişdi Ṣafā'ya ḥüccāc
Herbiri saʿy idüben gerçi ki itdi tek ü tāz

3 ʿUmre sürerse n'ola ẕevḳ ü ṣafāsı ḥaccuñ
İrdiler menzile ḳaṭʿ eyleyüben rāh-ı dırāz

4 Ne mübārek gün olur bu güne ḳurbān olayın
K'irdi ḳurbānlar ile maḳṣada erbāb-ı niyāz

5 Şerefine bugünüñ secde-i şükr it ki olasın
Ol ḥarīm-i Ḥarem-i muḥtereme maḥrem-i rāz

---

* **21** S.119b, T[4].152a
Başlık S'de yoktur ve bu nüshada kasidenin yalnızca ilk 17 beyti yer almaktadır.
1b *Lebbeyk (Lebbeyk Allāhümme lebbeyk* : (Allah'ım emret, emrine hazırım.) Buhari: Hac, 13; Müslim: Hac, 19
2a Ṣafā'ya : Minʿā'ya T[4]
3b menzile : S'de metin içerisinde "menziline" şeklinde olan kelime, haşiyede "menzile" şeklinde tashih edilmiştir.

6 Cān u dilden gelüñüz ṣıdḳ ile tekbīr idelüm
Rūz-ı tekbīr ü dem-i ẕikr durur vaḳt-i nemāz

7 Muġtenem ḳılsa n'ola ʿālemi envāʿ-ı niʿam
Lāzım oldı çü bu mihmān-ı ʿazīze iʿzāz

8 Ḫūn-ı ḳurbān ile her gūşe gül-istān oldı
Şeref-i ʿīdi görüñ ḳıldı şitāyı bize yaz

9 Ḫūn-ı ḳurbān ile lāʿl oldı ḳamu seng-i siyeh
Ḳıymeti ḳalmadı yāḳūtuñ eger olsa da az

10 Lāleler ṣanma görinenleri ṣaḥrālarda
Ḫūn-ı ḳurbān ile al oldı ḳamu şīb ü firāz

11 Oldı ḳurbān şu ḳadar ḳalmadı ʿālemde bugün
Mākiyān u ġanem ü esb ü şütür ördek ü ḳaz

12 Muġtenim oldı şu deñlü niʿama bāy u faḳīr
Az ḳaldı ki cihāndan gide vü götürüle āz

13 Ḳulı ḳurbānı olupdur bugünüñ s̱evr ü ḥamel
Ki anuñ vāsıṭasıyla der-i devlet ola bāz

14 Dergeh-i şāhda ḳurbān oluben bula şeref
Gösterürse eger ol şāh-ı cihān-baḫş cevāz

15 Kār-sāz-ı fuḳarā şāh-ı raʿiyyet-perver
Dest-gīr-i żuʿafā pād-şeh-i bende-nüvāz

16 Pād-şeh-zāde-i gerdūn-ʿaẓamet kim oldur
ʿİẓem-i şān ile şeh-zādeler içre mümtāz

17 Muṣṭafā Ḫān ki işiginde müyesserdür anuñ
Eñ kemīn bendesine devlet-i Maḥmūd u Ayāz

7b "bu" kelimesi S'de yok.
8 Bu beyit T[4]'te yok.
9a siyeh : siyāh S
12a faḳīr : S'de metinde "gedā" olan kelime haşiyede "faḳīr" olarak tashih edilmiştir.

18 ʿAdl-i ḳānūnına iḳbāli anuñ çeng uralı
Oldı āvāzesi Nūşīn-revān'uñ nā-sāz

19 Cām-ı iḥsān ile mīr-i ʿasākir perver
Tīġ-ı ḫūn-ḫ^{v}ār ile şāh-ı memālik perdāz

20 Ṣavletüñ nāmı cihāna şu ḳadar fāş oldı
Ḫavf iderler Şeh-i Tebrīz ile Şāh-ı Şīrāz

21 Düşmenüñ naḳd-i revānını alup virmede merg
Dest-i ḳahruñla şehā tīġuñ olupdur enbāz

22 Cümle ʿālem n'ola müstaġraḳ-ı iḥsān olsa
Baḥr-i cūduñdan eger ḳaṭre-i nā-çīz ifrāz

23 Süfre-i niʿmet ü cūduñda meh ü mihr iki ḳurṣ
Maṭbaḫ-ı rifʿat ü ḳadrüñde felek bir ḫabbāz

24 Ḳāżi-i devlet ider ḥükm ki ḥaḳdur saña taḫt
Müddeʿī eylese biñ vechle ḥüccet ibrāz

25 Ḫilʿat-ı devleti biçdi saña ḫayyāṭ-ı ḳadr
Nuṣret ü fetḥdür ol ḫilʿat-ı zībāya ṭırāz

26 Salṭanat murġını iy şāh şikār eylemege
Oldı te'yīd yed-i ḳudretüñ üzre şeh-bāz

27 Çerḫ-i raḳḳāṣ u meh ü mihr olupdur deffāf
Zühre bezmüñde senüñ cāriye-i çeng-nüvāz

28 Çār-pāre ide çengini girüp raḳṣa revān
Zühre ger muṭrib-i bezmüñle olursa dem-sāz

29 Tā Ṣıfāhān u ʿIrāḳ'a irişe ṣayd u ṣadā
Rāstī eyleye ger muṭrib-i bezmüñ āvāz

30 Pür idem vaṣf-ı medīḥüñle ṭoḳuz ıṭbāḳı
Baña bir kerre eger kim diyesin medḥümi yaz

---

18 Bu beyit ve bundan sonraki beyitler S'de yoktur.

31 Dür idem medḥüñe ṣad beyt ne ṣad belki hezār
Pād-şāhum hele maʿẕūr buyur ḳāfiye az

32 Şiʿr dimekde benüm ẕerrece ʿaczüm yoḳdur
ʿĀciz olur mı şikār almada hergiz cürre-bāz

33 İtme tafṣīl ki müstaʿceb-i taṣdīʿdür ol
Sözde maṭlūbdur iy Fażlī bilürsin īcāz

34 Nice kim eyleye ʿuşşāḳ-ı Ṣıfāhān u ʿIrāḳ
Ṣad nidā ile reh-i rāstdan āheng-i ḥicāz

35 Kaʿbe gibi işigüñ ola meṭāfı ḫalḳuñ
Dergehüñde ire maḳṣūdına erbāb-ı niyāz

36 Her günüñ ʿīd ü giceñ devlet ile ḳadr ola
Rūz u şeb ola müyesser ṭapuña niʿmet ü nān

37 Meclisüñ ḥaşre degin ẕevḳ ü ṣafādan pür olup
Hem-nişīnüñ ola biñ dilber-i şūḫ u ṭannāz

-22*-

ḲAṢĪDE-İ FAŻLĪ BERĀY-I SULṬĀN MUṢṬAFĀ

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 Olmışdı zīr-i zīn baña bir esb-i pād-şā
Kim görmedi naẓīrini mīr-āḫūr-ı ḳażā

2 Gītī-güẕār u ṣāʿiḳa-cünbiş felek-reviş
Hāmūn-nevred ü bādiye-peymā vü bād-pā

3 Bir esb idi ki ʿālemi devr eyler yidi cest
Bādī naẓarda niteki fikr-i ūlü'n-nühā

32b cürre-bāz : cevre bāz T[4]

* **22** S.120a, T[4].148a
Başlık S'de yoktur.

4 Ḳavs-i ḳuzaḥ mis̱āl idi heyʾetde gerçi kim
Sürʿatde līk tīr gibi ṭāyirü'l-hevā

5 Ġāyet ʿaẓīm cüs̱s̱e velīkin ḫafīf pāy
Gerçi sebük-ʿinān idi ammā girān-bahā

6 Ḫiffetde bād öñince uçar berg-gāh-veş
Ḳuvvetde līk kūh gibi s̱ābitü'l-binā

7 Maşrıḳda bir kişi aña olsa süvār eger
Maġrib zemīni eyler idi bir adımda cā

8 Sebḳat iderdi sāyesine ḳılsa ger reviş
Görmezdi gerdeni yele yillerle ger ṣabā

9 Mānend-i murġ bāl açup uçardı yürise
Bir berḳ-seyr idi n'ola dirsem Burāḳ aña

10 Atlu eşeklü farḳı-var anuñla görmezem
Ben anı raḫş-ı Rüstem'e beñzetmegi revā

11 Sürʿatde ʿömr disem eger aña yiri durur
Kim ʿömr gibi geçdi cihāndan bulup fenā

12 Şöyle serīʿ-seyr idi kim bir adımda rāst
Dār-ı fenādan oldı yiri menzil-i beḳā

13 Ḥayfā ki şāh-bāz-ı ecel eyledi şikār
Olmışdı ol hevā-yı leṭāfetde bir hümā

14 Luʿb ile aldı atumı māt eyledi beni
Leclāc-ı dehr gör ne oyun oynadı baña

15 Ferzāne ḫāk-i pāyına yüz sür göñül varup
Ḳalduñ piyāde irmeye ger şāhdan ʿaṭā

16 Ġam çekme gitdi ise ger atuñ ecel irüp
Anı viren birin daḫi iḥsān ider saña

15a göñül : gel S

17 Iṣṭabl-ı şāhda ata ḫod ḥadd ü ḥaṣr yoḳ
Ḳoş ḳoş da yüğrügini al iy ḫaste-dil gedā

18 Rüstem-nihād-ı maʿreke vü Ḳahramān-ı rezm
Çābük-süvār-ı ʿarṣa Şehen-şāh Muṣṭafā

19 Bir şāhdur ki sümm-i semendi ġubārını
Şehler ḳılurdı gözlerine bulsa tūtiyā

20 Sürseñ semend-i nuṣreti meydāna ʿazm idüp
Teng ola düşmenüñ başına ʿarṣa-i veġā

21 Binseñ semend-i devlete cānlar virür ḳamu
Şehler öñüñce ġāşiye-dār olmaġa şehā

22 Meydān senüñdür eyle şehā şeh-süvārlıḳ
Esb-i saʿādeti saña rām itdi çün Ḫudā

23 Ḳadrüñ semendi ʿarṣa-i çerḫa güẕer ḳılup
Naʿlın düşürdi ṣanma hilāl anı ḫüsrevā

24 Sen naṭʿ-ı devlete süricek esb-i pīl-ten
Ferzāne şāhlar ura yüz ḫāke māt ola

25 Görse semend-i salṭanat üzre şehā seni
Ḫink-i felekden ercül ola ḫüsrev-i semā

26 Sensin ol şeh ki sümm-i semendüñe yiridür
Ger olsa naʿl-i zer meh-i nev mīḫlar Sühā

27 Ḫink-i sipihr ḳan ḳuşanur ṣanmaġıl şafaḳ
İster ki zīr-i zīn ola sen şāha serverā

28 Meydān-ı naẓm gerçi ki ġāyetde tengdür
Ṣaldum ṭabīʿat esbini Ḥaḳ'dan budur recā

17b ḫaste-dil gedā : ḫaste-i gedā T[4]
26a ki : kim T[4]
27a şafaḳ : felek S

29 Öğdül alam ki naẓmla meydānda olmışam
Çābük-süvār-ı ʿarṣa-i evṣāf-ı pād-şā

30 Dönder ʿinānı semt-i s̱enāya ki ḥaşre dek
Sürsüñ ṭabīʿat esbini saʿy ile Fażliyā

31 Evṣāfı menziline o şāhuñ irişmeye
Ṭabʿuñ Burāḳ gibi eger berḳ-seyr ola

32 İḫlāṣ esbine demidür oluben süvār
Olsañ eger ki rāh-rev-i menzil-i duʿā

33 Nice ki ḫink-i çerḫa şeh-i necm olup süvār
Ḳaṭʿ-ı menāzil eyleye her ṣubḥ tā mesā

34 Binsün saʿādet esbine iḳbāl ü ʿizz ile
Şehler olup piyāde rikābında dāyimā

35 Aʿdā atı ayağına pā-māl idüp reviş
Ṣıḥḥatde ẕāt-ı pākı ola sālim ü ṣafā

-23*-

ḲAṢĪDE-İ FAŻLĪ BERĀY-I SULṬĀN MUṢṬAFĀ

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

1 İrişdi mevsim-i tekbīr ü vaḳt-i ḥacc u ṣalāt
Ki mecmaʿ-ı ʿArafāt oldı ʿarṣa-i ʿaraṣāt

2 Kelīm-vār münācāta çıḳdı ehl-i niyāz
Şerefde hem-ser-i Ṭūr oldı ḳulle-i ʿArafāt

3 Derūn-ı ḳubbe-i eflākı güm güm ötdürdi
Ṣadā-yı ṣayḥa-i *Lebbeyk* ü naʿre-i ṣalavāt

31a evṣāfı : evṣāf-ı S
32b Mısra T[4]'te yoktur.
33a Mısra T[4]'te yoktur.
* **23** S.122a, T[4].152b
Başlık S'de yoktur.

4 Ḥarīm-i Kaʿbe'de hem maḥrem oldı hem muḥrim
Libās-ı maġfiret ile mülebbes oldı ʿuṣāt

5 Ṣadā-yı ṣayḥa-i tekbīr irişdi āfāḳa
Zihī zemān-ı ʿibādāt u mevsim-i ṭāʿāt

6 Büt-i hevāyı ṣıdı ehl-i ḥac H̱alīl-āsā
Yüzin düşüp ḫacil oldı hezār Lāt u Menāt

7 Zihī zemān-ı Ḥasan k'oldı ḥüsn-i ṭāʿatla
Müsāfirān-ı Ḥarem cümle ġarḳa-i ḥasenāt

8 Olur mı böyle şeref dünyede k'ola rūzī
Ziyāret-i ḥarem-i pāk-ı seyyidü's-sādāt

9 Feżāyili bugünüñ ṣanma kim şümāra gele
Eger ki münʿaḳid olsa hezār ulūf u miʾāt

10 İrişdi ʿīd-i şerīf ile dehre bir ʿālim
Ki irdi ẕevḳ ü sürūra ḳamu benīn ü benāt

11 Ne ḫūb gündür İlāhī ki itdi ḳurbānlar
İrince bugüne erbāb-ı fidye vü ḫayrāt

12 Ṣaçıldı ʿāleme şol deñlü ḫūn-ı ḳurbānı
Kim oldı laʿl-i Bedaḫşān ḳamu cibāl ü felāt

13 Ḥisāb olınmaya el-ḥaḳ şeh itdügi ḳurbān
Zemīn ṣaḥīfe şecer ḫāme çerḫ olursa devāt

14 Yegāne Ḥażret-i H̱ān Muṣṭafā-yı ʿālī-şān
Meh-i ḫuceste-ḫıṣāl ü şeh-i ḥamīde-ṣıfāt

15 Ne şāhdur ki gören ẕāt-ı pākınuñ luṭfın
Olur esīri göñülden zihī leṭāfet-i ẕāt

16 Görürse sen şehi fi'l-ḥāl niçe ferzāne
Piyāde ruḫ sürüp atuñ ayaġına ola māt

---

9 T[4]'te 9. ve 10. beyitlerin ikinci mısraları sehven yer değiştirmiş olarak yer almasına rağmen oklarla doğrusu gösterilerek tashih edilmiştir.

12b laʿl-i : reşk-i S

17 Şükūh u şevket ile her ḳuluñ olup Dārā
Alur mı ʿaynına dārāları zihī dārāt

18 Eger ki olmasa ʿadl ü siyāsetüñ māniʿ
Ṭutardı ʿālemi iy şāh fitne vü feterāt

19 Seḫāda bulmaz idi nāmı Ḫātem-i Ṭāyī
Eger ki dest-i cevāduñdan irmese ṣadaḳāt

20 Bu ʿadl ü cūd-ile kim herbiri şehādet ider
Umūr-ı devlete itdüñ liyāḳatüñ is̱bāt

21 Ne ḥüccet eylese ibrāz müddeʿī göremez
Bunuñ ḫilāfına ḥükme cevāz cümle ḳużāt

22 Şu ʿömre ḥayf iderüm k'olmadı duʿāñ ile ṣarf
N'idem şehā budur ancaḳ tedārik-i mā-fāt

23 Cihānı pertev-i rāyuñ ger itmese rūşen
Ṭutardı dīde-i aʿyānı perde-i ẓulemāt

24 Uʿyūn-ı şems ü ḳamer olmaz-idi nūrānī
Eger żamīr-i münīrüñden irmese lemeʿāt

25 Edā-yı midḥatuñ itmekde ṭabʿ ʿāciz iken
Dilüme oldı revān şevḳ ile bu nüh ebyāt

26 Lebüñ şeker dir idüm ḳılsa ger şeker kelimāt
Dönerdi ḳaddüñe serv itse serv eger ḥarekāt

27 Teveccühüm sañadur mā-sivāya lā dimişem
Olur mı müʾmin olan ʿālem içre ābid-i Lāt

28 Lebüñ cihāna virelden ḥayāt ḫacletle
Ḳaçup gidüp ẓulemāta görinmez āb-ı ḥayāt

29 Cemālüñüñ ḥacebin mümkin idi refʿ itmek
ʿUḳūli yaḳmasa vechüñden irişen subuḥāt

16b ruḫ : yüz T[4]
23a itmese : olmasa T[4]

30 Gül-i ḥayāt açılmazdı bāġ-ı dehr içre
Eger ki gülşen-i vaṣluñdan irmese nefeḥāt

31 Cihāna beẕl ola ger cürʿa-i şarāb-ı lebüñ
Bulup ḥayāt-ı ebed ḳalmaya cihānda memāt

32 Niṣāb-ı ḥüsne çü māliksin iy şeh-i ʿālem
Faḳīrüñe naẓar it k'oldı müstaḥaḳḳ-ı zekāt

33 Bu māceräyı görüñ k'eyleyüp sirişküme reşk
Biri birine girüp cūşa geldi Şaṭṭ u Fırāt

34 Ḫulūṣ-ı ʿışḳ ile dil oldı ḫāliṣ ü muḫliṣ
Be ṣūfi var yüri ʿarż itme zerḳ ile ṭāmāt

35 Beyān u şerḥe çü ṣığmaz ḥadīs̱-i ʿışḳ göñül
Ḳo anı ḳıl ḫidemāt ile ol şehe midḥāt

36 Zihī şehen-şeh-i ʿālī ki ḳaṣr-ı ḳadrine çerḫ
İrişmeye bula biñ mertebe eger derecāt

37 ʿAdūlaruñ saña ḥāşā muḳābil olabile
Berāber ola mı insāna yirdeki ḥaşerāt

38 Uzatma gel sözi Fażlī duʿāya aç elüñi
Ḳabūl ola umarum k'irdi mevsim-i ḥācāt

39 Çü vaṣf u medḥine ḥad yoḳ hemān odur ūlā
Devām-ı devletine dāyim idesin daʿvāt

40 Ne diyesin ki duʿādan yeğ ola iy dāʿī
ʿAle'l-ḫuṣūṣ ola bu resme Eymen-i evḳāt

41 Nice ki Merve'de ḥüccāc ide Ṣafā ile saʿy
Nice ki ehl-i vuḳūf ola vāḳıf-ı ʿArafāt

42 İşigi Kaʿbe-i ehl-i ṣafā olup dāyim
Cenābına müteveccih ola cemīʿ-i s̱iḳāt

34b itme : eyle T[4]
40b Eymen-i evḳāt : eymen ü evḳāt T[4]

43 Ḫalel irişmeye dünyāda seyl-i ḥādis̱eden
Serāy-ı devleti dāyim bula cihānda s̱ebāt

-24*-

ḲAṢĪDE-İ FAŻLĪ EFENDİ TĪĠ U ḲALEM-İ MÜKERREM

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 Tā tīġ-ı ṣunʿ ile ḳalem oldı varaḳ nigār
Oldı niẓām-ı ʿāleme tīġ u ḳalem medār

2 Mānend-i tīġ kesdi ḳalem ẓulmi dehrden
Tīġ eyledi ḳalem gibi ʿadl āyetin şikār

3 Ḳıldı ḳalem kerāmeti birle ẓuhūr-ı tīġ
Buldı ḳalem iżāfete tīġ ile iʿtibār

4 Tīġ u ḳalemle buldı s̱ebāt u ḳarār dehr
Tīġ u ḳalemle oldı cihān milki ber-ḳarār

5 Medḥüñde tīġuñ oldı ḳalem gerçi dür-feşān
Vaṣf-ı ḳalemde tīġuñ olupdur güher-nis̱ār

6 Tīġ oldı ferʿ-i emn ü ḳalem aṣldur aña
Buldı emānı tīġ u ḳalem berr-i rūzgār

7 Tīġ u ḳalemle ḥıfẓ olınur genc ü milk ü māl
Tīġ u ḳalemle żabṭ olınur cümleten diyār

8 Ne tīġ bī-ḳalem virür aʿvāna intiẓām
Bī-tīġ ne ḳalem virür aʿdāya inḳışār

9 Tīġ olsa yāver-i ḳalem irer umūra naẓm
Cumhūra ʿadl olur ḳalem olursa tīġa yār

---

* **24** T[4].126a

8a Ne tīġ bī-ḳalem : Nüshada "ne tīġ u bī-ḳalem" şeklindedir. Anlam açısından "u" bağlacının kaldırılması daha uygun olmaktadır.

10 Ne tīġ nefʿ ider ne ḳalem intiẓāma līk
Tīġ-ı tedārik u ḳalem-i rāy-ı şehr-yār

11 Şeh Muṣṭafā ki tīġ u ḳalem ḥaḳḳı şehlere
Elṭāf ile ḳalem gibi ḳahr ile tīġ-vār

12 Aʿdāya tīġ urup vire tā dōsta ḳalem
Ṣundı eline tīġ u ḳalem luṭf-ı Kird-gār

13 Ḥarf-i ʿadūya çekdi ḳalem tīġ-ı ḳahr ile
Hem tīġ u hem ḳalem olalı aña dest-i yār

14 Tīġı ḳalem gibi ḳılur aʿdā başın şikār
Mānend-i tīġ ider ḳalemi ḳaṭʿī kār-zār

15 Vaṣfını tīġınuñ nice taḥrīr ide ḳalem
Farżā k'ola zebān-ı ḳalem tīġ-ı āb-dār

16 Ger çekse bir ḳalem gele biñ tīġ-zen-i berīn
Bir tīġ ursa biñ ḳalemi ide tār ü mār

17 Emr itse bir ḳalem-zene bīñ tīġ-zen bize
Ẕī-tīġ-ı ḳudret ü ḳalem-i ʿizz ü iḳtidār

18 Erbāb-ı tīġ ehl-i ḳalem birle cemʿ olur
Olmasa ger ḳalem ola mı tīġ pāy-dār

19 Şāhā egerçi tīġ mühimdür ḳalem velī
Oldı ehem ki tīġ ḳalemsüz neye yarar

20 Ḫurşīd eline tīġ ʿUṭārid ḳalem alup
Evṣāf-ı tīġ ile ḳalemüñ leyl ile nehār

21 Yazup çizüp sipihre ki bu tīġ u bu ḳalem
Tīġ-ı ḳażā durur ḳalem-i ḥükm-i Kird-gār

22 Luṭfuñla itdi tīġ miṣāli ḳalem ẓuhūr
Ḳahruñla buldı tīġ ḳalem gibi iştihār

23 Ger görse tīġuñı çü ḳalem serfürū idüp
Bī-tīġ u bī-ḳalem ola aʿdā esīr ü zār

24 Alsañ ḳalem elüñe ḳuşatsañ belüñe tīġ
Tīġuñ ġamıyla ola ḳalem-veş ʿadū nizār

25 Çek tīġ-ı tīzi başını ḳaṭʿ it ḳalem mis̠āl
Ḳılmaya tīġuña çü ḳalem kim ki ser-nis̠ār

26 Vaṣfında gerçi kim ḳalem ü tīġuñuñ şehā
Tīġ-ı zebānum oldı ḳalem-veş süḫan-güẕār

27 Ḥad yoḳ çü gördi ol ḳalem ü tīġ vaṣfına
Tīġ-ı ḫaṭīb gibi ḳalem oldı süst-i kār

28 Tīġ-ı zebānı çekdi ġazel ṭarzına ḳalem
Tā kim ola bu tīġ u ḳalem-i dehre yād-gār

29 Tīġuñ ġamından oldı ḳalem gibi ten nizār
Çek tīġı bāri kes çü ḳalem başum iy nigār

30 Tīġuñla her ḳaçan ḳalemüñ eyleseñ tırāş
Dil tīġ-ı reşk ile ḳalem-āsā olur figār

31 Baş eğmeye ḳalem gibi her kim ki tīġuña
Çek tīġı çü ḳalem başın iy tīġ iki yar

32 Barmaḳlaruñ durur çü ḳalem sāʿidüñ çü tīġ
Boynuma tīġuñ ol ḳaleme cān ola nis̠ār

33 Gül-zāra varsam ol ḳalem ü tīġ yādına
Çeşmüme ḫᵛāb olur ḳalem ü tīġ-ı tīz ḫār

34 Tīġuñ maẓālimini ḳalem nice şerḥ ide
Kim ol ʿaẓīm-i tīġ u ḳalem bir żaʿīf ü zār

35 Gel çekme tīġ-ı ẓulmi ḳalem çek maẓālime
Kim tīġ-ı ʿadli çekdi ḳalem-veş o ḳām-kār

36 Tīġuñ ḥaḳı ḳalem gibi yoluñda rāstdur
Fażlī ḳuluñ ki oldı ḳalem-gīr ü tīġ-vār

37 Tīġ-ı zebānı hem-çü ḳalem naẓm ile cerī
Nes̠r ile tīġ-veş ḳalemi maṣlaḥat-güẕār

38 Tīġumla eyledi ḳalemüm milk-i naẓmı fetḥ
Nuṣretde oldı ṣan ḳalemüm tīġ-ı Ẕülfeḳār

39 Bu ḫoş ḳaṣīde kim ḳalem ü tīġ vaṣfıdur
Bir tīġdur ki oldı ḳalem gibi üstüvār

40 Gel tīġ lāfın urma ḳalem çek duʿāya kim
Biñ tīġ u biñ ḳalemden o yeğdür hezār bār

41 Tīġ u ḳalemle tā ki bula milk infitāḥ
Tīġ u ḳalemle tā ki ire ḫaṣma inkisār

42 Tīġı ḳalem gibi ola fetḥ ile nām-zed
Ḳadr ile tīġ-veş ḳalemi ola nām-dār

-25*-

ḲAṢĪDE-İ FAŻLĪ BERĀY-I SULṬĀN MUṢṬAFĀ

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 Bir oyun oynadı baña leclāc-ı rūzgār
Luʿb ile aldı atumı ḳaldum piyāde zār

2 Gördüm ki māt ider beni ferzāne ol şehüñ
Sürdüm ruḫ atı pāyına fī'l-ḥāl bī-ḳarār

3 İy şehr-yār diñle benüm ser-güẕeştümi
Virmez gedā şikāyeti ẓāhir bu şāha ʿār

4 Iṣṭabl-ı dehrde bir atum var ki ḥüsrevā
Rūz-ı veġāda düşmenüñ olsun aña süvār

5 Bir esbdür ki ḳuvvet-i żaʿf ile fī'l-meẟel
Mūr-ı naḫīfe ursalar olmaya hīç bār

6 Şöyle ḳavī żaʿīf ü żaʿīf ü ḳavī durur
Bād esdüğince raḳṣ ider öñince çün ġubār

* **25** T^4.147b

7 Ṣāʿir ṭabīʿatında ṣan ince ḫayāldür
Ol esb bu niḥāfet ile lāġar u nizār

8 Ḳavs-i ḳuzaḥ olupdur anuñ vaṣfı gerçi kim
Ḳavs-i ḳuzaḥ degül ol olupdur hilāl-vār

9 Ḥiss itmege vücūdını key tīz-bīn gerek
Şöyle naḫīfdür ki disem yoḳdur aṣlı-vār

10 Olsam süvār kimse anı görmeyüp beni
Olmış ṣanur hevāya kerāmet ile süvār

11 Ġāyet tevāżuʿ ehli durur yüzi yirdedür
Herbir adımda secdeler eyler hezār-bār

12 Ṣırtında ṣan yaġırlarıdur tāze tāze gül
Her laḥẓa būy-ı mevt gelür andan āşikār

13 Revzenler oldı ḳaṣr-ı vücūdında her yaġır
Ḳılmaġa şāh-ı rūḥı ʿadem bāġına güẕār

14 Yā herbiri meger ki remed dīde dīdedür
Ḳanlar döker çü dīde-i ʿuşşāḳ-ı eşk-bār

15 Ḥayf arpaya ki żāyiʿ idüp ekl ide müdām
Ḳıymetde yidügi ʿalefe değmeyin ṭavar

16 Ġam çekme iy göñül eger atuñ olup żaʿīf
Ḳalduñsa pāy-der-gil ü dermān-de-figār

17 Iṣṭabl-ı şāhda ata yoḳ ḥadd ü ʿadd ü ḥaṣr
Ḥāşā seni piyāde ḳoya luṭf-ı şehr-yār

18 Ḫān Muṣṭafā ki sümm-i semendine ser ḳoyup
Şehler ḳılur türāb-ı rehin tāc-ı iftiḫār

19 Binse semend-i devlete iḳbāl ü ʿizz ile
Şāhān atı ayaġına vārın ider nis̱ār

20 Naʿlin semend-i ḳadri atup çerḫa rūz-ı rezm
Buldı hilāl nām ile şimdi iştihār

21 Ḳılsa şikār ḳaṣdına ger pāydur rikāb
Cān virür olmaġa aña şīr-i felek şikār

22 Bir şeh-süvārdur ki binüp esb-i devlete
Ger kār-zār ḳılsa olur ḫaṣma kār zār

23 Çāpük-süvār-ı ʿarṣa-i iḳbāl odur bugün
Olsun hemīşe devlet ü baḫt ile pāy-dār

24 Bir pād-şāhdur ki anuñ mīr-āhurı
Bir şāhdur ki sāyisidür biñ Sifendiyār

25 Ḥaḳ salṭanat semendin idüp saña zīr-i zīn
Ḳıldı bu ʿarṣada seni bī-şübhe şeh-süvār

26 Meydān senüñdür iy şeh-i Cemşīd-menzilet
Sür esb-i devleti ne ġam olsa ʿadū hezār

27 Fażlī ḳuluñ piyāde ḳalupdur meded şehā
Atlandur ol faḳīri ḳoma pāy-māl ü ḫvār

28 Oldıḳca ḫink-i tevsen-i gerdūna dāyimā
İḳbāl ile süvār şeh-i āsmān-medār

29 Olsun öñüñce ġāşiye-dāruñ hezār şāh
Sen bin saʿādet atına iy şāh-ı kām-kār

-26*-

ḲAṢĪDE-İ FAŻLĪ BERĀY-I SULṬĀN MUṢṬAFĀ

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Kef-i ebr ile olup yine semā sīm-efşān
Sāʾil-i āba gümiş külçeler itdi iḥsān

2 Bāġ olmış idi ḥummā-yı ḫazāndan maḥrūr
Ezdi kāfūr dimāġına ṭabīb-i devrān

* **26** T[4].153b

3 Yaḳdı ḳalbinde şitā anuñ içün āteş-gīn
Ṣovısa göñli cihānuñ n’ola andan her an

4 ʿAsker-i serdini cemʿ eyledi sulṭān-ı şitā
Ḳılmaġa memleket-i bāġı ser-ā-ser vīrān

5 Ḫüsrev-i bāġa ṣalup peyk-i ṣabāyı ol
Bu bürūdet ḫaberin eyledi taḳrīr ü beyān

6 İşidicek dem-i serdini bu resme tā dek
Geçdi aḳ baḳ yüzi ḫavf itdi ziyāde büstān

7 Yoḳ bilüp kendüyi ġāyet de zemīn saḫt oldı
Kefen ü penbesini eyledi ḥāżır ol an

8 Şāh-ı ḫāver işidüp ḳaçdı hemān baş alup
Eyledi ḳalʿa-i eflākda kendin pinhān

9 Göricek anı geyüp eğnine āyīne zire
Ṭurdı ceng itmege peklendi ḳatı āb-ı revān

10 Çıḳarup berg-i niyāmından anı gördügi dem
Aldı her şāḫ-ı şecer destine bir sīm-sinān

11 Ceyş-i dem serd bürūdet es̱erin ʿarż idicek
Eyledi cümle-i dünyāyı muṭīʿ ü fermān

12 Zīr-i dest oldı cihān Ḫüsrev’[i] yirde gördi
Ṭurmışuz ditremege didi ḳamu ḫalḳ-ı cihān

13 Günine göre geyüp görkini herkes ol dem
Ḫānesin ḳıldı ḥiṣār eyledi kendin pinhān

14 Geçdi oturdı serīrine zemīnüñ şeh-i berf
Oldı her yirde sözi ṣu gibi cārī vü revān

15 Feraḫından şu ḳadar sīm nis̱ār eyledi kim
Ġarḳ-ı sīm eyledi dünyā-yı denīyi yeksān

16 Bir elin öñine ardına ṭutarken birini
Eyledi ʿarʿara bir ḫilʿat-ı sīmīn iḥsān

17 Ġarḳ-ı sīm eyledi dünyāyı kef-i cūdı temām
Nitekim Ḥażret-i Şeh-zāde-i Sulṭān-ı Cihān

18 Müşterī fıṭnat ü meh ṭalʿat u ḫūrşīd es̱er
Zühre ḳānūn ü felek rütbet ü keyvān eyvān

19 Muṣṭafā nām u ʿAlī cūd u Muḥammed aḫlāḳ
Şāh-ı şāhān-ı cihān Ḫüsrev-i Ḫāḳān-ı zemān

20 Devr ider ʿarṣa-i ḳadrine nihāyet bulımaz
Kūy-ı çerḫ olalı çevgān ḳaderden ġalṭān

21 Bir ʿimāretdür anuñ rifʿati ḳaṣrı kim aña
Yiridür olsa tetimmāt ṭoḳuz ḳat eyvān

22 Rifʿati ḳaṣrınuñ eṭrāfın anuñ peyk-i ḫayāl
Ḥaşre dek devr idemez āḫir olur ser-gerdān

23 Dest-i cūd ile bulur zīveri ʿaḳd-i eyyām
Bād-ı luṭf ile olur tāze gül-istān-ı cihān

24 Ṭayy ide Ḥātem-i Ṭay nāme-i cūdı ol dem
Bilse nāmidügin ol nāmeye anuñ ʿünvān

25 Virdi Ḥaḳ destine çevgān-ı saʿādātı anuñ
Maʿdelet ṭopını ursun ki anuñdur meydān

26 Nice medḥ eyleyem iy kān-ı kerem ben seni kim
Bir yire gelse seni medḥ idemez cümle cihān

27 Ḳande Fażlī vü senüñ mādiḥüñ olmaḳ ḳande
Sözlerinden ġarażı ḫayr duʿā ola hemān

28 İtme taṭvīl-i kelām eyleme taṣdīʿ-i ʿiẓām
Aç elüñ ṣıdḳ ile ol şāha duʿā eyle hemān

29 Ḥākim oldıḳca cihān milkine sulṭān-ı şitā
Eyleyüp cümle-i dünyāyı muṭīʿ ü fermān

30 Ṣaḳlayup gülşen-i ʿömrüñi şitādan Bārī
Devletüñ bāġını ser-sebz ide mānend-i cinān

-27*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Ḥamdü-lillāh kim dem-i şādī vü behcetdür bugün
Vaḳt-i ʿıyş ü rūz-ı ṣoḥbet devr-i ʿişretdür bugün

2 Mihr-i maḳṣūd oldı ṭāliʿ maṭlaʿ-ı ümmīdden
Başına gün ṭoġdı ḫalḳuñ ṣubḥ-ı devletdür bugün

3 İy dil ālüfte-i meʾlūf ol ṣafā vü ẕevḳ ile
Ẕevḳe irdi her kişi hengām-ı ülfetdür bugün

4 Ḫvān-ı şādī çekdi ḫalḳa çāşnī-gīr-i ḳażā
Yimede içmekde hep ʿālem żiyāfetdür bugün

5 Ḥaşr olup ẕevḳ ü ṣafāya yine bulduḳ tāze cān
Ol ṣafādan vaḳtümüz ġāyet ḳıyāmetdür bugün

6 Hey Muḥammed ümmeti billāh seyr eyleñ gelüñ
Şehr-i Būrsa maḳdem-i şāh ile cennetdür bugün

7 Ḫoş geçür ʿömrüñ bu eyyāmı ġanīmet gör dilā
Key ṣaḳın fevt eyleme billāh furṣatdur bugün

8 Mihr-i vuṣlat eyledi ṣubḥ-ı saʿādetden ṭulūʿ
Ḥamdü-lillāh intihā-yı şām-ı ḥiddetdür bugün

9 İktirān itdi şeref burcında māh u müşterī
Sāʿat-ı ferḫunde eyyām-ı saʿādetdür bugün

10 Yūsuf'ından Ḥażret-i Yaʿḳūb olmışdı cüdā
Bir yire geldi yine hengām-ı vuṣlatdur bugün

11 Hem-dem oldı Ḥażret-i Sulṭān Süleymān bin Selīm
Şeh Selīm ibn-i Süleymān ile ṣoḥbetdür bugün

---

* **27** S.83a
5a yine bulduḳ : bulduḳ yine (Nüsha) Vezin açısından değişiklik yapılmıştır.
11b ibn-i : bin (Nüsha) Vezin açısından değişiklik yapılmıştır.

12 Ferr ü kerr ü fer-penāh u pād-şāh-ı kām-rān
Kim Süleymān-saṭvet İskender-ṣalābetdür bugün

13 Her faṣıl tīr ehli eylerler duʿā-yı devletin
Vāli-i milk-i cihān ḳuṭb-ı vilāyetdür bugün

14 Ḫoş geçer ẓıll-ı hümā yanında mecmūʿ-ı nüfūs
Salṭanat bāġında bir serv-i ʿadāletdür bugün

15 Rāyı taḳdīre muvāfıḳdur ne tedbīr eylese
ʿAḳl u fehm ile o şeh Cemşīd-i fikretdür bugün

16 Merkez-i ḳadrini dāʾir olımaz pergār-ı ʿaḳl
Bir şeh-i ʿālī-cenāb u ʿarş-ı rifʿatdür bugün

17 Ḫalḳ-ı ʿālem muġtenim oldı naʿīm-i cūdına
Luṭf u cūdı ḫalḳa Ḥaḳ'dan özge niʿmetdür bugün

18 Her zemān ḳuṭb-ı murādı üzre devr eyler felek
Ẕāt-ı pākı merkez-i devr-i saʿādetdür bugün

19 Aña Ḥaḳ'dan virilen iḳbāl ü ʿizzetdür müdām
Ḫalḳa andan irişen luṭf u ʿināyetdür bugün

20 Ebr-i nīsānī gibi her laḥẓa gevherler ṣaçar
Keff-i dür-pāşı anuñ baḥr-i saḫāvetdür bugün

21 Ḫüsrevā nuṣretin-āsā eyle hem fetḥ-i ḳarīb
Şān-ı tīġuñda nüzūl itmiş bir āyetdür bugün

22 Ḫüsrevā sen ol şehen-şāh-ı ʿale'l-ḳudretsin
Ḳullaruñ var her biri bir şāh-ı milketdür bugün

23 İns ü cinni rām ḳılmış ḥükmüñe luṭf-ı Ḫudā
Allah Allah bu ne devlet bu ne ḳudretdür bugün

24 Sen Süleymān'a Ḫudā virmiş saʿādet ḫātemin
İns ü cinnüñ ḥükmüñe kārı iṭāʿatdür bugün

16a dāʾir : dāyir (Nüsha)
22a Mısrada vezin aksıyor.

25 Rāḥatü’l-ervāḥ ḳılmış luṭf u cūduñ ol laṭīf
Rāḥ-ı iḥsānuñla ḫalḳuñ rūḥı rāḥatdur bugün

26 İy Süleymān-ı zemān Fażlī-i mūra ḳıl naẓar
Rāh-ı ġamda pāy-māl[dür] diyu miḥnetdür bugün

27 Olmadı vuṣlat müyesser kūy-ı şādīden baña
Ḳaṣr-ı ġamda sākin-i künc-i melāletdür bugün

28 Devletüñde pād-şāhum şād u ḫurrem her kişi
İrişen aña feleklerden felāketdür bugün

29 Ol ḥaḳīre himmet it şāhum faḳīrü’l-ḥāldür
Müstaḥaḳḳ-ı şefḳat ü luṭf u ʿināyetdür bugün

30 Fażliyā el aç duʿāya itme taṭvīl-i kelām
Umaram maḳbūl ola vaḳt-i icābetdür bugün

31 İsterem tā ḥaşre dek yār ola nuṣret ol şehe
Şimdi kim Ḥaḳ’dan muʿāvin aña nuṣretdür bugün

32 Cümle-i şeh-zādelerle Ḥaḳ virüp ʿömr-i dırāz
Diyeler ḫalḳ-ı cihān her gün selāmetdür bugün

33 Ḥaşre dek cümle ʿadūsın eylesün maḳhūr Ḥaḳ
Şimdi kim maġlūb-i şemşīr-i hezīmetdür bugün

-28*-

ḲAṢĪDE-İ TAḪT U TĀC ḲARA FAŻLĪ BERĀY-I SULTĀN SELĪM ḪĀN

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 İy şehr-yār-ı taḫt-nişīn şāh-ı tāc-dār
Ẕātuñla buldı tāc şeref taḫt iʿtibār

2 Ṣāḥib-ḳırān taḫt-sitān şāh-ı tāc-baḫş
Sulṭān-ı taḫt-gīr şehen-şāh-ı tāc-dār

* **28** T^{4}.143a

3 Ḫūrşīd-i tāc-ı Şāh-ı Selīm-i sipihr-taḫt
Tāc-ı ser-i şeref şeref-i taḫt-ı iḳtidār

4 Taḫtuñda baḫt-ı taḫt-ı saʿādet serüñde tāc
Tāc āftāb-ı zīver ü taḫt āsmān-medār

5 Ḳadrüñ şehine taḫt felek tāc āftāb
Ẕī-taḫt-ı zer-nigār zihī tāc-ı tāb-dār

6 Ol taḫt ki ʿaẓīmdür ol tāc ki şerīf
Tā ḥaşr tāc bāḳi ola taḫt pāy-dār

7 İḳbāl zīb-i taḫtdur iclāl dürr-i tāc
Ol taḫt ʿarş-pāye vü ol tāc mihr-vār

8 Gey başa tāc-ı ʿizzeti geç taḫt-ı devlete
Müştāḳdur çü taḫt saña tāc ümīd-vār

9 Ḫaṣmuña taḫt u tācı Ḫudā görmeyüp revā
Taḫt oldı dār çeşmine başına tāc ṭar

10 Ol tācı ḫāke ṣaldı irüp baḫt taḫtına
Sen taḫta geç ki tāc saña buldı inḥiṣār

11 Sen tāca raġbet eyleme vü taḫta meyl hīç
Zīrā ki taḫt u tāc çeker saña intiẓār

12 Şehler egerçi tāc ile miḥnetle faḫr ider
Ẕātuñla tāc nāziş ider taḫt iftiḫār

13 Olalı bende taḫt saña ser-figende tāc
Taḫt oldı ʿāli tāc ise baş üzre yiri var

14 Başa çıḳardı tāc işini buldı pāye taḫt
Anuñla tāca ʿizzet idüp taḫta iʿtibār

15 Zībā senüñle tāc muʿallā senüñle taḫt
Tāc oldı ser-firāz olup taḫt üstüvār

16 Taḫtuña ferş ʿarş güher mihr tācuña
Esbāb-ı taḫt-ı baḫt güher tāc rūzgār

17 Bilse senüñle bulduġını tāc u taḫt ḳadr
Ṭopraġa ṣala tācı ʿadū taḫta ura nār

18 Ten-şūy taḫta taḫt ola seng-i mezār tāc
Ḳaṣd ide taḫt u tāca eger ḫaṣm-ı nā-bekār

19 Sensin çü taḫta müstaḥiḳ ü tāca müstaʿidd
Aʿdāya tāc derd-i ser ü taḫt oldı dār

20 Ẕātuñla tāca ʿizzet idüp taḫta iʿtilā
Tāc oldı ser-bülend olup taḫt baḫtiyār

21 Taḫt oldı ʿarş-sāye vü tāc oldı ʿarş-sāy
Tāc oldı nām-dār olup taḫt iştihār

22 Taḫtuñı zīb ü tācuñı terṣīʿ içün müdām
Evṣāf-ı taḫt u tācda bu naẓm-ı āb-dār

23 Tāc-ı kelāma dürdür u taḫt-ı süḫanda raḫt
Geldüm o taḫt u tāca yed-i ʿacz ile nis̱ār

24 Gördüm ki taḫt tācuña lāyıḳ güher degül
Evṣāf-ı taḫt u tācdan idüp hemān güẕār

25 Geçdüm çü taḫt u tācdan itdüm ʿazil yolın
İy tāc-baḫş u taḫt-sitān oldum iḫtiyār ·

26 Ẕillet türābı taḫt baña tāc seng-i yār
Taḫt ehliyüm ser-āmed-i ʿuşşāḳ-ı tāc-vār

27 Başumda tāc neşgeh-i mey taḫt mıṣṭaba
Taḫt-ı melāmet üzre benüm şāh-ı tāc-dār

28 Māh olsa tāc taḫt saña çerḫ yiridür
Sensin o taḫt u tāc ile ḫūbāne şehr-yār

29 Taḫt oldı saña nāz başuñda ġurūr tāc
Olduñ o taḫt u tāc ile fettān her diyār

· 25. beyte göre, Fazlî'nin bu kasideyi yazdığı yıllarda yaşlı olduğu anlaşılıyor.

30 Taẖt-ı bahāda görse seni tāc-ı ḥüsn ile
Terk ide tācı Yūsuf idüp taẖtdan firār

31 O taẖta ḳılma tekye o tāca ṣaḳın ġurūr
Ne tāc bāḳidür saña ne taẖt ber-ḳarār

32 Olursa taẖt taẖt-ı Süleymān u tāc hem
Çün tācı gel virür yile ol taẖtı rūzgār

33 Fażlī saña ne tāc gerek dünyede ne taẖt
Der-gāh-ı şāh taẖt yeter tāc ẖāk-dār

34 Bī-taẖt u tāc gerçi gedāsın velī Ḫudā
Şükr eyle ḳıldı tāc ile taẖt ile nām-dār

35 Taẖt oldı nes̱r tāc saña naẓm dir gören
Ḥaḳ saña tāc u taẖt-ı müsellem hezār bār

36 Taẖt-ı feṣāḥat üzre şeh-i tāc-dārsın
Maʿnā başuñda tāc u taẖt üzre āşikār

37 Bu ẖoş ḳaṣīde kim ṣıfat-ı taẖt u tācdur
Daʿvā-yı taẖt u tāca delīl olsa vechi-vār

38 Ol taẖt u tāc ile çü ser-efrāzsın bugün
Ḳıl tāc u taẖt-ı şāha duʿā leyl ile nehār

39 Bu taẖt u tācdan ġarażuñ ẖod duʿā durur
Yoẖsa ḳuru baş aġrısıdur tāc u taẖt-ı yār

40 Niteki taẖt u tāc ile şehler bulup kemāl
Tāc ile ser-firāz ola taẖt ile baẖtiyār

41 Taẖtuñ sipihr ola vü tācuñ ẖuceste nehr
Olup cihānda tāc ile taẖt ile kām-kār

42 Taẖtuñ Ḫudā refīʿ ide tācuñ bülend-i ser
Taẖt üzre ol murāduñ ile tāc-dār-vār

-29*-

ḲAṢĪDE-İ FAŻLĪ BERĀY-I SŪR-I SULṬĀN MURĀD ḪĀN

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Çalındı kūs-ı sulṭānī yine güm güm öter dünyā
Temāşā-gāh-ı ʿālemdür bugün ṣaḥrā-yı maʿnīyā

2 Ṣafā vaḳti sürūr eyyāmı ʿişret mevsimi geldi
Ki oldı ʿizz ü iḳbāl ile bir sūr-ı sürūr-efzā

3 Ne sūr ol kim sürūrından anuñ mesrūr olup ʿālem
Açıldı her göñül pür-şevḳ olup nūş itmeden ṣaḥbā

4 Ṣadā-yı ṭabl u ṣīt-i senc ü bāng-ı sūr-nāy ile
Zemīne zelzele düşdi zemāne velvele yārā

5 İrişdi bir ḳıyāmet-dem bu şehr oldı meger maḥşer
Ki ḥaşr oldı ser-ā-ser ins ü cinn ü pīr ile bernā

6 Dem urdı Ṣūr-ı İsrāfīl’den her sūr-nā beñzer
Ki enfāsı niçe dil-mürdeyi itdi o dem aḥyā

7 Teʾessüf eyleyüp müşt ile döğdi sīnesin her ṭabl
Ki niçün ḥaşre dek olmaz bu şādī günleri ibḳā

8 Döğünüp her naḳāre dir ne ḳara günlere ḳalduk
Aña kim bu temāşādan bugün maḥrūm ola ḥāşā

9 Ser-ā-ser sencler şevḳ ile urup el ele yir yir
Sürūrı olmayana hey hey idüp eyler istihzā

10 İşit kūsuñ ṣadāsın şimdilik nevbet bizümdür dir
Zemān el virmiş iken olma ḫālī ẕevḳden aṣlā

11 Ḳuruldı gūne-gūne çerḫ-āsā ḫaymeler bir bir
Ṣanasın kim yire indi ṭoḳuz ḳat ṭārem-i aʿlā

---

* **29** T[4].146a

12 Leṭāfetde neẓāfetde cihān gül-zārına döndi
Ḫıyām-ı lāle-gūn ile ser-ā-ser zeyn olup ṣaḥrā

13 Çekildi süfre-i şāhī niʿamdan muġtenim oldı
Eger bāy u eger müflis eger aʿlā eger ednā

14 Meger kim cennet-i firdevsdür bu meclis-i ʿālī
Ne ḫāṭırdan ḫuṭūr itse hemān ol dem olur peydā

15 Ṭoyura ḥaşre dek laḥm-ı ṭuyūra olmaya meyli
Eger bir süfresinde ḥāżır olsa biñ kişi farżā

16 Ġanem ḫod laḥm u şaḥm ile ġanīmetdür anı añma
Cihānı muġtenem ḳıldı ṭoyurdı ḫalḳı müstevfā

17 O meclisde çörekler mihr ü mehdür keh-keşān süfre
Ṭoḳuz çīnī ṭabaḳdur bu ṭoḳuz ḳat ḳubbe-i mīnā

18 Ya envāʿ-ı nefāyis bişmege ol ʿarş-ı şāhīde
Yedi çerḫi ḳazandur maṭbaḫında günbed-i ḫaḍrā

19 Pilāv ki ḳıyyesin eflāke teşbīh eylesem lāyıḳ
K'olupdur rişteler ol āsmāna keh-keşān-āsā

20 Ol iki şemseler üstinde anuñ mihr ü mehdür kim
Ṭulūʿ itmiş muḳābil birbirine nitekim Cevzā

21 O meydān içre meʾmūniyyeler ṣan ṭōplardur kim
Anı ḳapmaġa çevgān itdi destin pīr ile bernā

22 Veyāḫūd ḳılmaġ-içün iştihānuñ ḳalʿasın vīrān
Olupdur her biri bir ṭōp o meydān ʿarṣa-i heycā

23 Nefāyis ḳısmınuñ elvān u envāʿın ne şerḥ idem
Olur bir nevʿinüñ terkībine lāzım hezār eczā

24 Şeker şerbetleri ḫod selsebīl-āsā sebīl oldı
İçen bir cürʿasın āb-ı ḥayāta eyler istiġnā

25 Ne şīrin kār olur yā Rab o şekker işleri k'anda
Girüp ṣūretlere ʿarż eyledi biñ heyʾet-i zībā

26 Gelüp ferzāne şeh naṭḳında şekker işleri ḫalḳuñ
Kimine at virdi kimine fīl eyledi aʿṭā

27 Ne ḳudretdür gör ol naḫli ki bitmiş bir dıraḫt üzre
Hezārān lāle envāʿ-ı şükūfe biñ gül-i raʿnā

28 Açup ʿibret gözin kes̱retde vaḥdet seyrin it k'olmış
Niçe reng ü ṣuverle bir ḥaḳīḳat cāmiʿ-i eşyā

29 Nedīm ü masḫara envāʿınuñ gel heyʾetin seyr it
Niçe luʿbet-nümādur gör sipihr-i bī-ser ü bī-pā

30 Girüp her birisi bir ṣūrete görseñ ne kār eyler
Bu ṣūretlerle ol kāra olur ḥayrān niçe dānā

31 Ḳoşusı atları şol resme çāpükdür ki ger rākib
İder iki cihānı bir ʿinānın eylese irḫā

32 Ḳoşusında geçüp atı anuñ kim aldı meydānı
Yiridür aṭlas-ı çerḫ öñdüli olsa degül kālā

33 Mes̱eldür bu ki meydān yügrügüñ sen de yıraḳ idüp
Semend-i saʿyı sür cehd it bu meydāndan girü ḳalma

34 Temāşā eyleseñ cündīlerini ʿarṣada şāhuñ
Kimisi Ḳahramān'dur kimisi Rüstem kimi Dārā

35 Yaraġ u yatla cümle[ten] yarar at ile meydānda
Ḳamusı ceng ider gerçi murādı ṣulḥdur ammā

36 Temāşāsına ḫad yoḳdur eger vaṣf eylesem bir bir
Temām olmaya biñ ṭūmār idersem naẓm ile inşā

37 Gice gündüz niçe gün seyr ü ẕevḳ ü ʿıyş ü ʿişretdür
Zihī ʿıyş ü zihī ʿişret zihī ṣoḥbet zihī naʿmā

38 Gice irdükde āteş işlerinden cümle-i ʿālem
Olur pür-şevḳ ü nūrānī nitekim ʿibretü'l-meʾvā

39 Hevāya āsmānīler ḫurūş ile ṣuʿūd itdi
Göge zencīr-i zerle çekdiler gūyāki ejderhā

40 Hevādan āsmānīden nüzūl itdükde seyr eyle
Döküldi yire yıldızlar ḳıyāmet irişüp gūyā

41 Yürüdi cümle āteş-bāzuñ işi od gibi ol dem
Od urup ata cevlān idicek meydānda berḳ-āsā

42 Niçe ṭōp u tüfeng ile bezenmiş ḳalʿayı ol dem
Yaḳup yıḳdı çeküp yaluñ yaraḳ çün ḳalʿa-i aʿyā

43 Yaḳup pāpāslar yir yir ser-ā-ser nār u nūr oldı
Olup rūşen bil İslām ehli yandı ḫavf ile tersā

44 Bu āteş işlerinden çoḳ ṭarāḳa ḳopdı ʿālemde
Delice ara yirde oldı ser-geşte ṭutup sevdā

45 Ḳadırġalar çatıldı birbirine od ṣaçup yir yir
Cihān deryā-yı āteş oldı āteşden yaḫūd deryā

46 Dönüp dolāblar ṣaçdı yine ṣu yirine āteş
Temāşā bāḳi oldı tāze ter çün gülşen-i ḫaḍrā

47 Yanıcaḳ anda şādurvānı seyr it bāġ-ı cennetde
Hemānā nūrdan bir servdür ḫalḳeylemiş Mevlā

48 Ḫurūsa ḫod ne minnet döne döne yandı seyr itdük
Bu gice anda nūr oldı niçe dīv ü niçe ʿanḳā

49 Eger bu meclise dirseñ nedür bādī nedür bāʿis̱
İdüp şeh-zāde-i aʿẓam Resūl'üñ sünnetin icrā

50 Aḳıtdı lūleʾ-i yāḳūtdan elmās ile laʿli
Ola tā ḳıymet ü ḳadri füzūn çün dürre-i Sīnā

51 Veyāḫūd ney-şekerden ḳaşr-ı ney ḫalʿ eyledi tā kim
İre emr-i ḫitāndan cāne leẕẕet ola şekker-ḫā

52 Şehen-şāh-ı ʿaẓīmü'ş-şān u sulṭān-ı celīlü'l-ḳadr
Muʿizzü'l-mülki ve'l-mille muġīs̱üd-dīn ve'd-dünyā

52b Din ve dünyanın yardımcısı, millet ve devletin izzet edeni.

53 Yegāne Ḥażret-i Sulṭān Selīm bin Süleymān Ḫān
Kim oldur şāhlar içre ʿaṭā vü cūd ile yektā

54 Sikender der Ġażanfer fer Süleymān menzilet k'oldur
ʿÖmer ʿadl ü Muḥammed ḫū ʿAlī sīret velī sīmā

55 Aña daʿvā-yı devletde ne lāzım ḥüccet ü bürhān
Cihānda luṭf u cūd ile çü nāmın eyledi imżā

56 Sen ol şāh-ı refīʿü'l-ḳadrsin der-gāhuña nisbet
Felek alçaḳlıḳ eyler itse ger daʿvā-yı istiʿlā

57 Kerem bārānı fāʾiż olmasa ebr-i kefüñden ger
Gül ü lāle bitürmezdi cihānda ḫār ile ḫārā

58 Sipihr-i salṭanat üzre çü sen miʿrāca yüz ṭutduñ
Oḳur pīr ü cüvān ṣıdḳ ile *sübḥāne'llezī esrā*

59 Ḳaçan ola muḳābil saña ḫaṣm-ı tīre-rūz iy şāh
Ne farḳı var semānuñ ṭoġsa ḫūrşīd-i cihān-ārā

60 Keremden gerçi Ḥātem dem ururdı devr-i cū-dilde
Anuñ da defteri ṭayy oldı nāmıdur hemān peydā

61 Ne zāʾid fikr olur ummaḳ saḫāvet maʿz-ı zāʾidden
Bugün gün gibi rūşen olmış iken sende bu maʿnā

62 Zemān-ı ʿadl ü dāduñda cihān āsūde olmışdur
Ne vehm-i ḥīle-i reh-zen ne ḫavf-ı fitne-i aʿdā

63 Şehen-şāhā bu eyyām-ı sürūr u vaḳt-i şādīde
Cihānuñ cemʿ olup ḫalḳı idüp her birisi bir rā

64 Ṭarīḳince iderler bir hüner iẓhārına gūşiş
K'alup inʿām u iḥsānı geyeler ḫilʿat u dībā

65 Ḳuluñ Fażlī de iẓhār-ı hüner itdi naẓar eyle
Ki oldur böyle daʿvā-yı hünerden maḳṣad-ı aḳṣā

58b *sübḥāne'llezī esrā* : "Her türlü kusur, ayıp ve eksiklikten uzak olan O (Allah) yürüttü." İsrā Sūresi 17/1

66 Ḳamunuñ menşeʾi cehl ü bunuñ fażl u maʿārifdür
Ḳamu fānī durur ammā bu eyler nāmuñı ibḳā

67 Egerçi iltifātuñla müşerrefdür benüm şāhum
Ne kim ola keremden ger mużāʿaf eyleseñ āyā

68 Hünerdür ḳullara şāh-ı hüner-perver naẓar itse
Anuñla ʿaḳl u fehm-i pāka istidlāl ider dānā

69 Ḳo taṭvīli yetervir şāha taṣdīʿi hemān Fażlī
El açup ḳıl duʿā iḫlāṣ ile oldur saña evlā

70 Niçe kim sūr-ı eflāke döküp zerrīn-ʿalem ḫurşīd
Sürūr-ı sūr ile mesrūr ola āfāḳ ser-tā-pā

71 Sürūr ile geçüp her rūzı sūr olsun saʿādetle
Gül-i sūrīsini ḳılsun hemīşe tāze ter Mevlā

-30*-

ḲAṢĪDE-İ FAŻLĪ BERĀY-I SULTĀN SELĪM ḪĀN

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Yine güller açılup ḳaldı yirinde dikeni
Bozdı dihḳān-ı felek bāġı ḳurutdı çemeni

2 Bāda vardı gül ile lāle yirinde yil eser
Rūzgār itdi ḥavāle yine yapraḳ dökeni

3 Lāle cāmını urup yire getürdi ayaġı
Gördi kim şāh-ı ḫazān geldi bozup encümeni

4 Berg ü bārını döküp yaḳdı vü yıḳdı bāġı
Sebzeyi bāda virüp ṭopraġa ṣaldı semeni

5 Yumdı bu derd ile göz bāġ-ı cihāndan nergis
Ḫancere düşdi görüp sūsen o zecr ü miḥeni

* **30** T[4].150a

6 Bülbülüñ şıḳlıġı diñdi vü ḥużūrı uçdı
Gördi kim gül açılup gözine girdi dikeni

7 İrişüp faṣl-ı ḫazān ile taʿayyün bāġa
Ten-i ʿāşıḳ gibi zerd eyledi rūy-ı çemeni

8 Gerçi yüz reng ile zeyn itmiş idi anı bahār
Virdi taʿyīn aña reng ile ḫarīfüñ düzeni

9 Līk ger ṭoyduñ ise rengi virüp rengin anuñ
Mey-i rengīn ile ḳıl tāze dil ü cān u teni

10 Yine bir gūne ṣafā irdi bilürseñ dehre
Eyle biñ gūne ṣafā ṭut sözümi esle beni

11 ʿĀleme köhne bahār ile irüp bir ʿālem
Kim eger tāze bahārı görüp ol ḫoş zemeni

12 Devr-i ʿadlinde ḫuṣūṣā şeh-i ʿālī-şānuñ
Çü naʿīm oldı naġam birle cihān cümle ġanī

13 Ḥażret-i Şāh Selīm ibn-i Süleymān-ı zemān
Ki Süleymān gibi rām itdi niçe Ehremen'i

14 Tīġı ger rūz-ı veġā ʿarż-ı şecāʿat itse
Ḳahr ile zār u zebūn ide niçe Tehmeten'i

15 Ḳahramān'ı ide ḳahr u göre Rüstem sitemin
ʿAzm-ı rezm itse kemīn bende-i şemşīr-zeni

16 Şaḥne-i maʿdeletüñ bāġa ṣalupdur bādı
Ḳapduġıçün seḥerī tāc-ı gül ü yāsemeni

17 Būy-ı ḫulḳuñ ṭutalı dehri düşüp sevdāya
Reşk ile baġrını ḫūn eyledi misk-i Ḫotan'ı

18 Şecer-i salṭanatuñ bīḫ-i ʿadālet ṣalalı
Ṭutdı ṭūbā gibi āfāḳı ser-ā-ser şeceni

13a Nüshada "bin" şeklinde olmasına rağmen vezin gereği "ibn-i" olması gerekmektedir.

19 Ḫoş geçer cümle cihān ḫalḳı bugün sāyeñde
Müntehā gördi gören sidreden iy şāh seni

20 Sen ṭururken ide mi kimse varup ġayrı penāh
Kim eger sāye-i ṭūbā var iken nārveni

21 Ribḳa-i emrüñi her kim ki bile ḥabl-i metīn
Yiridür gerden-i āfāḳa ṣalarsa reseni

22 Gerçi kim var ḳuluñ ḳudreti biñ beyt diyem
Vaṣf u medḥüñde açup şevḳ ile şāhum deheni

23 Līk yoḳ medḥüñe ġāyet ne [di]yem vaḳti durur
Şimdiden girü ġazel ṭarzına çeksem süḫanı

24 ʿĀrıżuñ bāda virür luṭf-ile berg-i semeni
Kākülüñ ḫāke ṣalar ḳahr ile müşg-i Ḫotan’ı

25 Bāġbānā bize ol ḳadd ü bu ʿārıż besdür
Oda yaḳ serv-i revānı ṣuya ṣal yāsemeni

26 Görse nūr-ı Ṣamed’i bilse cemālüñ sırrın
Yıḳa rāhib ṣanemi vü yaḳa müşrik şemeni

27 Gül-i bī-ḫār iken ol ġonce cihān bāġında
Dikenin gözine ṣoḳ görür iseñ gül dikeni

28 Ḳoma miskīnleri pā-beste belā dāmında
Külehüñden çıḳar ol kākül-i ʿanber-şikeni

29 Dāġ-ı ʿışḳuñla olan lāle gibi rūz-ı ḳıyām
Ḫākdan ḳalḳa ṣarup boynına ḫūnīn kefeni

30 Beni bu ġam yaḳasın serveri pehlūya çeker
Her ḳabā zīver ü zer gösterüp ol sīm-teni

31 Ḳoçmasun kimse diyü üstine dir dir ditrer
Nice nāzükdür o sīmīn bedenüñ pīreheni

32 İşiden cān ile öldür beni sevmezse seni
Diyesin öldürürüm ger beni cāndan seveni

33 Zülfüñi ayaġa ṣal devr-i şeh-i ʿādildür
Baṣasın lāyıḳ odur mekr ü fesād u fiteni

34 Nice vaṣf eyleye vaṣṣāf ʿulüvv-i şānuñ
Ne felek-ḳadr ki nisbet görinür dūn u denī

35 Ḥüsn-i ṣūretle olup cāmiʿ-i ḥüsn-i sīret
Ḥüsn ü ḫulḳ ile ḳamu ʿālemüñ olduñ ḥaseni

36 Rehber-i ehl-i sefer şaḥne-i ʿadlüñ olalı
Görmez illā ki reh-i dārda il rāh-zeni

37 Pād-şāhum naẓar it luṭf ile Fażlī ḳuluña
Ṣıfat-ı şiʿrüñ olupdur bugün üstād-ı feni

38 Muntaẓam ḳıldı yine ḳılmaġa pāyuña nis̱ār
Rişte-i naẓm-ı laṭīfe niçe dürr-i ʿAden'i

39 Gūş-vār olsa eger gūş-ı şehe lāyıḳdur
Bugün ol dürr-i s̱emīnüñ ki bilinmez s̱emeni

40 S̱emen ol gevher-i yektāya ḳabūl-i şehdür
Ger ḳabūl ide anı luṭf ile ol şāh-ı ġanī

41 Baḥr-i naẓm içre nice ola sefīne seyri
Şimdiden girü duʿā semtine ṭutdum deheni

42 Nice kim faṣl-ı ḫazān ile irüp dehre ġınā
Pür ide dürlü niʿam birle zemīn ü zemeni

43 Niʿmet ü devlet ü ʿizz ü şeref ü ḳudretle
Pād-şāhum ḳıla pāyende Ḫudāvend seni

-31*-

ḲAṢĪDE FĪ MEDḤİ

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

1 Yine cihāna şeref virdi Ḥażret-i müteʿāl
Ki ṭoġdı burc-ı saʿādetden āfitāb-ı kemāl

2 ʿAceb mi ḫalḳ-ı cihān pād-şāh-ı vaḳt olsa
Çü ṣaldı sāye hümā-yı saʿādet ü iclāl

3 Mübeşşirān-ı saʿādet beşāret eylediler
Ki irdi mevsim-i şādī vü gitdi derd ü melāl

4 Saʿīd-i ṭāliʿ olup yine ṭoġdı başuma gün
Ki itdi gün gibi māh-ı kemāl ʿarż-ı cemāl

5 Müşerref itdi ḳudūm-ı mübārek ile bugün
İrişdi Rūm iline ol emīr-i ferruḫ-fāl

6 Sürūş-ı ġaybdan irişdi gūş-ı hūşe seḥer
Ki ḫayr-maḳdem eyā ṣāḥib-i ḫuceste-ḫiṣāl

7 Meh-i Züḥal maḥal u Āfitāb-ı Zühre nedīm
Emīr-i tīr-i tedābīr ü Müşterī iḳbāl

8 ʿAlī seḫā vü Ebū Bekr ṣıdḳ u Aḥmed nām
Melik-ḫıṣāl ü felek-iḳtidār ü baḥr-nevāl

9 Olup saʿādet ile Rūm iline defter-dār
Yazıldı defter-i iḳbāle nāmumuz fi'l-ḥāl

10 Revāḳ-ı ḳadrine irmekde dest kūtehdür
Egerçi burc-ı sipihre ider kemend-i ḫayāl

---

* **31** S.90a

Bu ḳaṣīde, "Tehniyet-nāme-i Ḥażret-i Aḥmed Çelebi bin Meḥmed Pāşā Defter-dār-ı Tīmār-hā-yı Rūmili Şud" başlıklı ***tehniyet-nāme*** içerisinde yer almış olup, Aḥmed Çelebi'nin H.954(M.1547) yılında Rumeli tımarlarına defter-dar tayin edilmesinden duyduğu mutluluğu ifade etmek amacıyla kaleme alınmıştır.

11 Żamīr-i rūşeni āyīne-i münevverdür
Ki her ṭarīḳ ile rūşendür aña ṣūret-i ḥāl

12 Nikāt-ı fikreti dergende ʿaḳl-i gül ʿāciz
ʿUlūvv-i himmeti vaṣfında nefs-i nāṭıḳa lāl

13 İşitse ḥikmet ile manṭıḳın anuñ bulımaz
Ebū ʿAlī gibi yüz biñ ḥakīm nuṭḳa mecāl

14 Muḥibbisin fużalānuñ fünūn-ı fażlıla sen
Zihī kemāl-i fażīlet nihāyet-i efḍāl

15 Eyā kerīm sen ol ṣāḥib-i seḫāsın kim
ʿAlī olur saña olursa ger keremde hemāl

16 Ne cūd olur bu begenmez ġınāda Ḳārūn'ı
Cenāb-ı devletüñe gelse bir faḳīrü'l-ḥāl

17 Su'āl olınsa baña ger ʿaṭā vü cūduñdan
Budur cevābum o dem kim ne lāzım aña su'āl

18 Ne vaṣf idem kerem ü cūduñuñ mübālaġasın
Ki dest-i ḥayret urur pā-yı ʿaḳl u fikre ʿıḳāl

19 Çü esb-i devleti meydān-ı rifʿate ṣalduñ
Senüñ durur yüri meydān murād ṭōpın çal

20 Ẓamīr-i rūşenüñe beñzedürse kendüyi şems
Başından olmasun eksik anuñ hemīşe zevāl

21 Peleng-i ḳahruñ eger açsa pençe-i ġażabı
Hezār şīr-i ner olsa öñüñde ola ġazāl

22 Ḳaçan muḳābil ola saña düşmen-i maḳhūr
Ne ṭāḳat irgüre şīr-i nere żaʿīf şeġāl

23 Kerīmsin ki keremde naẓīrüñ olmaz hīç
Umūr-ı luṭfda Ḥaḳ saña virmiş istiḳlāl

24 Ne ben hemān ki bütün ḫalḳ-ı ʿālem eylerler
Duʿā-yı devletüñi rūz u hefte vü meh ü sāl

25 Duʿāya el aça ger el devām-ı devletüñe
Ḳabūl-i Ḥażret ider ol duʿāyı istiḳbāl

26 Muḥāldür ki seni vaṣf idem kemā-hiye ben
Vücūda gelse eger dünyede her emr-i muḥāl

27 Ḳalem ne yüzden ide medḥüñi ʿaceb taḥrīr
Hümāyı ṣayd ide mi bir ġurāb bī-per ü bāl

28 Bilüp mekārim-i aḫlāḳ u ḥüsn-i işfāḳuñ
Saña ḳul olmaġa geldüm ḳabūl ḳıl elüm al

29 Kemīne Fażlī-i bī-çāre vü duʿā-gūnuñ
Duʿā durur ġarażı *fī’l-ḳaduvvi ve’l-āṣāl*

30 Ṣalarsa pertevini āfitāb-ı iḥsānuñ
Şehīr ola ḳamu şehr içinde māh mis̱āl

31 ʿİnāyetüñ naẓarıyle olursa ger manẓūr
Türāb iken işi altun olur anuñ fi’l-ḥāl

32 Niçe ki vire şeref rūy-ı ʿāleme ḫūrşīd
Niçe ki māh ide ḫalḳ-ı cihāna ʿarż-ı cemāl

33 Mübārek eyleye Ḥaḳ maḳdemüñ saʿādetle
Hemīşe ola teraḳḳīde rifʿat ü iḳbāl

34 ʿAdūlaruñ ola maḳhūr u dōstlaruñ şādān
Saʿādet ile ṭavīl ide ʿömrüñi müteʿāl
Āmīn Yā Muʿīn

29b fī’l-ḳaduvvi ve’l-āṣāl : [Başlangıçtan (Kālu Belā’dan) itibaren]

-32*-

ḲAṢĪDE

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Ḥamdülillāh ki bulup ferr ü saᶜādet eyyām
Burc-i iḳbāle rücūᶜ itdi yine bedr-i temām

2 ᶜĀleme irdi şeref buldı cihān ẕevḳ ü ṣafā
Ḳıldı ḫūrşīd şeref evcini gūyā ki maḳām

3 Māh-ı ᶜadl itdi ṭulūᶜ oldı cihān nūrānī
Kevkeb-i ẓulm ṭolandı oluben refᶜ-i ẓulām

4 Oldı āsūde ḥużūr ile ḳamu şeyḫ ile şāb
İrdi maḳṣūda sürūr ile ḳamu ḫāṣ ile ᶜām

5 Muntaẓam olmaġa ᶜadl ile umūr-ı cumhūr
Virdi bir ᶜādile Ḥaḳ ṣadr-ı vezāretde ḳıyām

6 Buldı evvelki maḳāmın yine bir mīr-i kerīm
V'ey ne buldı yirini didi ḫavāṣ ile ᶜavām

7 Rehaḳü'l-bāṭıl olup oldı ᶜıyān cāʾü'l-ḥaḳ
Ḥaḳ bu kim buldı yirin Ḥaḳ irişüp dehre niẓām

8 Āᶜni pāşā-yı muᶜaẓẓam ser-i erbāb-ı himem
Kerem ü cūd ile ser-defter-i mecmūᶜ-ı kirām

9 Āṣaf-ı munṣif ü destūr-ı ᶜadālet-düstūr
عمد الدولة والدين ظهير الاسلام ·

10 Ḥażret-i Mīr-i Sikender-derece Sunᶜullāh
İftiḫār-ı ümerā-yı küberā ẓuhr-ı ᶜıẓām

---

* **32** S.113b
Şehzāde Mustafa'nın vezirlerinden Sunᶜullah için kaleme alınmıştır.
· 9b ᶜAmedü'd-devlete ve'd-dīn-i ẓahīrü'l-İslām : (İslâm'ın ortaya çıkışı ile dinin ve devletin güvencesi)

11 Muṣṭafā Ḫān'a vezīr oldı yine devletle
ʿAdl ü dād ile bugün virmege dünyāya niẓām

12 Bir kerem kānı vü luṭf issidür ol ki oldı bugün
ʿAdl ü dād u kerem ü cūd ile meşhūr-ı enām

13 Maḳdem-i pākı cihān ḫalḳını teşrīf itdi
Oldı āsūde yine memleket-i Rūm temām

14 Maḳdemi maḳṣad-ı aḳṣā idi bī-kāmlara
Minnet Allāh'a ki bulduḳ ḳademinden yine kām

15 İy kerem kānı yine sāye ṣalup devletle
Oldı teşrīf-i selāmuñla cihān dār-ı selām

16 Sensin ol munṣif ü ʿādil ki zemānuñda senüñ
ʿAdl ü inṣāfuñ ile buldı zemāne ārām

17 Ḥüsn-i tedbīrüñe vā-beste umūr-ı cumhūr
Emr ü fermānuña maḫṣūṣ mühimmāt-ı enām

18 İdüp aḥkāmuñı ḳānūn-ı ʿadāletle ḳavī
Buldı tedbīrüñ ile ḳaṣr-ı vezāret iḥkām

19 ʿAdl ü dāduñla saña cümle cihān ḫalḳı muḥibb
Luṭf u cūduñla saña pīr ü cüvān oldı ġulām

20 Nāmesin ṭayy ide gūş itse saḫāda nāmuñ
Gerçi kim Ḥātem-i Ṭayy oldı seḫā ile be-nām

21 Bir maʿnā virdi ḳażā emrüñe ẓann eylemezem
Ḳıla rāyuña muḫālif ḥareket heft-ecrām

22 Kaʿbe-i kūyuñı ṭavf eylemege niyyet idüp
Her seḥer ṭāʿat içün ṣubḥ bürinür iḥrām

23 Ṭīb-i eflāḳuñ ile oldı muʿaṭṭar āfāḳ
Gül gibi eyledi pür cümle cihān ḫalḳı meşāmm

24 Şerm-i rāyuñ ile ruẖ *ʿayn* olur çün dil ***nūn***
Bār-ı ḳahruñ ile dil ***ḳāf*** olur çün ten *lām*

25 Şāh-ı Rūm'a çü bugün ṣāḥib-i dīvān olduñ
Rūm u Şām'a yiridür eylesek irsāl aḥkām

26 Bende Fażlī ki çerāġuñdur eyā şemʿ-i kerem
Baẖtı şemʿi uyanup şevḳle dir ṣubḥ ile şām

27 Ḥamdülillāh ki yine başuma gün ṭoġdı bugün
Ṭāliʿüm gögi açıldı [ki] olup defʿ-i ġamām

28 Sāyesinde geçelüm ẖoş yine ṣaldı sāye
Serv-i iḳbāl ḳılup gülşen-i devletde ẖırām

29 Umaram dikmelerine irişe neşv ü nemā
Olalar tāze vü ter bāġ-ı ʿaṭāsında müdām

30 Aç elüñ eyle duʿā çünki duʿādur maḳṣūd
İtme taṣdīʿ-i ʿiẓām eyleme taṭvīl-i kelām

31 Ḥaḳ Teʿālā şeref ü devletin efzūn itsün
Nice kim devr ide ʿālemde şühūr u aʿvām

32 Luṭf u cūd ile olup ḥadve-i erbāb-ı kerem
Ḥaşre dek mesned-i ʿizzetde ola ṣadr-ı kirām

-33[*]-

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Çemenüñ zer varaḳından yine naḳḳāş-ı ẖazān
İtdi bayraḳlar ile naḳş-ı zemīni yeksān

2 Yine tekrār yazılmaġa ẖuṭūṭ-ı gülşen
Ṣafḥa-i bāġa ider berg-i ẖazān zer-efşān

---

24 Beyitte, *ʿayn* (ع), *ḳāf* (ق) ve *lām* (ل) harfleri ile " *ʿaḳl*" (عقل) kelimesine işaret edilmektedir.

[*] **33** S.126a

3 Ḳorḳusından büzülüp beñzi ṣarardı bāġuñ
Şu ḳadar ḫışm ile geldi çemene bād-ı ḫazān

4 ʿĀrıż oldı yine beñzer ki hevādan aña teb
Zerddür çihre-i ʿāşıḳ gibi rūy-ı büstān

5 Gördiler meclis-i gül-zāra ḥarīf oldı ḫarīf
Lāleler urdı ṭaşa sāġar-ı lāʿlini hemān

6 Berg-i bāġuñ kimisi sebz ü kimi gül-gūndur
Oldı gūyā ki zer-ān kāruña reng-i zer-ān

7 Beñzedi sīḫ-i kebāba yine şāḫ-ı gülşen
İtmege bülbülini āteş-i ġamda biryān

8 Bülbülüñ şıḳlıġı diñdi vü ḥużūrı uçdı
Gördi kim gül açılup oldı çemen ḫār-istān

9 Gördi cemʿiyyet-i gül-zār perīşān olmış
Yoldı sünbül ṣaçını ḫayli ḳarardı reyḥān

10 Ḫarc idüp sīm ü zerin yumdı cihāndan gözini
Gördi nergis ki degül bāḳi gül-istān-ı cihān

11 Ṣūreti zerd olup ṣayfda döndi ʿ*ayn*a
Öldi bir pīr-i żaʿīf olmış iken bāġ-ı cüvān

12 Geldi çün pīr-i mübārek-nefes-i bād-ı ḫazān
Terk-i tecrīd olup oldı aġaçlar ʿüryān

13 Seyr idüp böyle ḫazān olduġını gül-zāruñ
Ṭaşlar ile dögünüp nāle ider āb-ı revān

14 Gülşenüñ sır diyü esrārına vāḳıf olıcaḳ
Dikili ḳaldı ayaġ üstine olup ḫayrān

15 Nā-gehān ben de varup bāġa bu ḥāli gördüm
Anda bu maṭlaʿ-ı ġarrā dilüme geldi hemān

16 Olma maġrūr cihān bāġına iy dil bir ān
Kişinüñ āḫir irer ʿömri bahārına ḫazān

17 Ne ḳadar tāze vü ser-sebz ise berg-i ʿömrüñ
Zerd idüp pīre berāber ider anı devrān

18 Ṣanmaġıl berg-i ḫazān ḫāk olan āşüftelerüñ
Ten-i zerdidür urur raḳṣ hevā ile her ān

19 Yüri nergis gibi göz yum bu cihān bāġından
Ki degül göz yumup açınca bahāriyye zemān

20 Gülşen-i ʿömrüñüñ aldanma bahārına bugün
ʿĀḳıbet bād-ı ḫazān-ı ecel eyler vīrān

21 ʿĀḳıbet ṭaşa çalar cām-ı ḥayātı çü felek
Lāle gibi yüri ur baġruña dāġ-ı ḫarmān

22 İsteseñ k'olasın āzād ḫazān-ı ġamdan
Medḥ-i memdūḥuñı sūsen gibi ḳıl derd-i zebān

23 Tīr-tedbīr felek-rütbet ü Behrām-ḥüsām
Zühre-ḳānūn u Ḳamer-sürʿat u Keyvān-eyvān

24 Muṣṭafā nām u Nişānī laḳab u ibn-i Celāl
Maṭlaʿ-ı ṣubḥ-ı seḫā menbaʿ-ı baḥr-i iḥsān

25 Bām-ı ḳadrinden anuñ düşse eger kim bir ḫışt
İne biñ yıl geçicek yarıla reʾs-i Keyvān

26 Ḳadri şeh-bāz anuñ beyża gibi eflākı
Ḳanadı altına almış disem olmaya yalan

27 Rifʿati ḳaṣrına eflāk anuñ ne pāye
Nerdübān olduġına eylemeñüz hīç gümān

28 Dili bir bülbül-i gül-zār-ı maʿānīdür kim
Eylemek luṭf-ı kelāmını bedīʿ ola beyān

29 Cümle eşʿārı anuñ leşkeridür āteş-bār
Milk-i naẓm içre odur Ḫüsrev-i ṣāḥib-dīvān

30 Şu [ḳadar] fażl virüpdür aña Ḥayy ü Ḳayyūm
Ḥaşre dek vaṣf idemezler fużalā-yı devrān

31 Her zemānda gül-i maʿnāyı görür dir minḳār
Bāġ-ı naẓm içre dili bülbül-i merġūb-elḥān

32 Ol durur Mīr ʿAlī Şīr'i zemānuñ şimdi
Cemʿ olur meclisine cümle-i ehl-i ʿirfān

33 Ḥaḳ naṣīb itmiş o kān-ı kerime seyf ü ḳalem
Dōstuñ tā yaza göñlin ḳıra aʿdāyı hemān

34 Luṭf idüp dōstlara düşmeni ḳahr eylemege
Bir eli cām ṭutar bir eli tīġ-ı raḫşān

35 Her zemān yüzine ṭutmazdı ḫacālet keffin
Dest-i dür-bārına öykünmese baḥr-i ʿUmmān

36 Ṭayy ide Ḫātem-i Ṭay nāme-i cūdı ol dem
Bilse nāmīdügin ol nāmeye anuñ ʿünvān

37 Öykünürdi kef-i dür-bārına baḥr-ı Ḳulzüm
Ḳaṭre deryā-yı muḥīṭ olmaġa olsa imkān

38 Yüregi pārelenüp reşk ile ḫūn oldı velī
Dest-i yāḳūt-feşānını anuñ gördi çü kān

39 Nice medḥ eyleyem iy kān-ı kerem ben seni kim
Bir yire gelse seni medḥ idemez cümle cihān

40 Ḳande Fażlī vü senüñ mādiḥüñ olmaḳ ḳande
Sözlerinden ġarażı ḫayr-duʿā ola hemān

41 Zer varaḳdan niçe kim bāġda naḳḳāş-ı ḫazān
İde bayraḳlar ile naḳş-ı zemīni yeksān

42 Gülşen-i devletüñi tāze vü ser-sebz ide Ḥaḳ
ʿÖmrüñüñ hīç bahārına irişmeye ḫazān

-34[*]-

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

1 Berāhine buña cāzim degül mi ʿaḳl-ı selīm
Ki ʿilm ü fażl iledür serd-i vācibü’l-taʿẓīm

2 Zihī kemāl-i şeref ehl-i ʿilme dünyāda
Ki nāmını göre lāyıḳ aña Ḫudā-yı ʿalīm

3 ʿUyūn-ı ʿaḳlı ḳılan nūr-ı ʿilm ile rūşen
Olur ḥaḳāyıḳ-ı eşyāʾı hep başīr ü fehīm

4 Şīven-i cehl ile olur kişi denī vü ḫasīs
Kemāl ü ʿilm iledür ādemī şeref ü ʿaẓīm

5 Yetīm odur ki ola ʿilm ü fażldan maḥrūm
Dimeñ ki bī-peder olan cihānda ola yetīm

6 Düriş ki şerbet-i ʿilm ile olasın sālim
Ṣaḳın ṣaḳın maraż-ı cehl birle ḳalma saḳīm

7 Cihānda olmadı kes bī-kemāl bildük çün
Ol imdi kesb-i kemāl ile vācibü’l-tekrīm

8 Çün oldı ʿilm-i farīża budur ḥadīs̱-i ṣaḥīḥ
Ṣaḳın ki cehl ile terk idüp anı olma as̱īm

9 Egerçi ʿilm-i mükerrem durur ʿale’l-ıṭlāḳ
ʿAle’l-ḫuṣūṣ ki ʿilm-i şerīf diyen ḳavīm

10 Ne devlet ola ʿaceb bundan ilerü kişiye
Ki ola ʿālim-i sırr-ı kelām-ı Ḥayy ü Ḳadīm

11 Zihī kerāmet ü ʿizzet bu ʿilme kim oldı
Anuñla ʿālim olan müstaḥiḳḳ-i bāġ-ı naʿīm

---

[*] **34** S.121a

8 Haşiyede bu beyitle bağlantılı olarak “ابن اليتيم الذي قدمات والده فاناليتيم يتيم العلم والادب” [İbnü’l-yetīm elleẕī ḳudemātu vālide fe inne’l-yetīme yetīmü’l-ʿilm ve’l-edeb. (..... Muhakkak ki yetim, ilim ve edeb yetimidir.)] hadis-i şerîfi yer almaktadır.

12 Cihānda ʿālim ü ʿāmil o ʿilm ile elʾān
ʿAceb kim ola diriseñ baña o şān-ı kerīm

13 Ferīd-i dehr ü vaḥīd-i zemāne aʿlem-i nās
K'odur fünūn-ı feżāyilde mis̱l ü şibhi ʿadīm

14 Cihānda ʿilm sürūrı Efendi H̬ᵛāce-i Şān
K'odur mevāli-i ʿaṣr içre vācibü'l-ḳadīm

15 Kemāl-i keşf ile bāṭında mürşid-i kāmil
Fünūn-ı fażl ile ẓāhirde h̬od imām-ı ʿaẓīm

16 Fünūn-ı ḥikmet ile ẕū-fünūn-ı ʿālemdür
Revādur olsa tilāmīẕi ṣad hezār ḥakīm

17 Mesīḥ-i vaḳtdür el-ḥaḳ ki nuṭḳ-ı cān-bah̬şı
Taʿalluḳ eylese ger ḥayy ola ʿiẓām-ı remīm

18 Odur bugün ʿalem-i ʿilm ile cihānda ʿalem
ʿAceb mi aʿlem-i ʿālim olursa ger o ʿalīm

19 ʿUlüvv-i rifʿatı bābında çerh̬-i dūn dūnī
Seh̬ā vü himmeti bābında kān u baḥr-ı leʾīm

20 H̬azān irişmeye mümtedd ola cihānda bahār
Eger ki perverişi andan ögrenürse nesīm

21 Eger ki rāyına teşbīh iderse kendin elif
H̬am ola ḳaddi cihānda anuñ çü h̬alḳa-i cīm

22 Sen ol kerīmsin el-ḥaḳ ki saña ḥāṣıldur
ʿUlūm-ı nāfıʿa vü h̬ulḳ-ı nīk ü luṭf-ı ʿamīm

23 Ġubār-ı rāhuñ ile ʿayn-ı āfitāb-ı keḥīl
Cebīn-i māh-ı felek dāġ-ı mihrüñ ile vesīm

24 Tederrüse sen Ebü'l-ʿilme Bū ʿAlī gelse
Revādur aña çü ṭıfl ebced eyleseñ taʿlīm

25 Nesīm-i luṭfuñ eger nefh̬-i rūḥ eylemese
Revā olurdı dimek Meryem-i cihāna ʿaḳīm

26 Nesīm-i luṭfuñ eger dūzaḫ üzre ḳılsa güzer
ʿAdīl-i nūr-ı naʿīm ola nār-ı dār-ı caḥīm

27 Ṭapuña ḥilye-i ʿilm ile ḥulle-i ʿilmi
Müyesser eylemiş ol Ḥażret-i ʿalīm ü selīm

28 Ne medḥ idem seni ben kim yazılmaya tā ḥaşr
Eger ki ṣafḥa-i eflāke eylesem terḳīm

29 Olınmaya ser-i mū deñlü şerḥ-i evṣāfuñ
Tenümde her ser-i mū ḥaşr olınca olsa kelīm

30 Murād-ı Fażlī mürīd ü muḥibbüñ olmaḳdur
Elinde tuḥfesi ancaḳ irādet ü teslīm

31 Cenābuña n'ola ʿarż itse maʿrifet dürrin
Cevāhiri dür olan ḳadr ü cevheri çü fehīm

32 Egerçi ṭabʿı żaʿīf oldı līk ḥāṣıldur
Sözinde maʿnā-yı bārīk birle lafẓ-ı cīm

33 Niçe ki eşref-i nās ola ʿilm ile ʿulemā
Niçe [ki] fażl ile ḫalḳ ola vācibü'l-taʿẓīm

34 Hemīşe ṣadr-ı kirām ol olup saʿādetle
Serīr-i ʿizzet ü ṣadr-ı riyāset üzre muḳīm

35 Müyesser ide müyessir budur murādum kim
Cihānda niʿmet-i ʿuẓmā vü āḫiretde naʿīm

MUSAMMATLAR

-1[*]-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Feʿūlün

I

Belā-yı ʿışḳuñı başuma aldum
Elem baḥrine baḥrī gibi ṭaldum
Viṣāle irmedüm āvāre ḳaldum
Yüri şāhum yüri Allah'uma ṣaldum

II

Hezārān şīve ile yā ḥabībī
Alup göñlümi redd itdüñ ġarībi
İdündüñ kendüñe maḥrem raḳībi
Yüri şāhum yüri Allah'uma ṣaldum

III

Raḳīb-ile varup cān u ten olduñ
Cefā vü cevrde ṣāḥib-fen olduñ
Ḳadīmī dostuñ ile düşmen olduñ
Yüri şāhum yüri Allah'uma ṣaldum

IV

Baña ʿarż eyledüñ evvel maḥabbet
Hezārān ʿizz ü nāz ile hey āfet
Çün alduñ göñlümi itdüñ ferāġat
Yüri şāhum yüri Allah'uma ṣaldum

V

Varup aġyār ile yār olduñ iy ḫān
İşin Fażlī'nüñ itdüñ āh u efġān
Aña sen olasın bir gün peşīmān
Yüri şāhum yüri Allah'uma ṣaldum

-2[*]-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

I

Āh kim ġurbetde göñlüm oldı yārından cüdā
Bülbül-i gūyā gibi bāġ u bahārından cüdā
Bir dem olmaz dehr-i dūnuñ inkisārından cüdā
Kimse yā Rab olmasun yār u diyārından cüdā

[*] **1** T.220a
[*] **2** T.220a

II

Bir yaña dilber ġamı yaşumı gül-gūn eyledi
Bir yaña ġurbet belāsı bağrumı ḫūn eyledi
Bu iki miḥnet benüm ḥālüm diger-gūn eyledi
Kimse yā Rab olmasun yār u diyārından cüdā

III

Baḫt nā-hemvār u ṭāliʿ nā-müsāʿid ten żaʿīf
Yār bī-pervā vü dil bī-ṣabr u ben ġāyet naḥīf
Luṭfuña ḳaldı benüm aḥvālüm ancaḳ bā-laṭīf
Kimse yā Rab olmasun yār u diyārından cüdā

IV

Bend-i yārān baḥr-i cānān ḳahr-ı dehr-i pīre-zen
Zecr-i ġurbet ṭaʿn-ı düşmen miḥnet-i ḥubb-ı vaṭan
Şeş cihātum aldı miḥnet ḳıldı ara yirde ben
Kimse yā Rab olmasun yār u diyārından cüdā

V

Araya fürḳat düşelden Fażlıyā ol şāh ile
Çekdügüm miḥnetleri ben bilürüm Allāh ile
Ṣafḥa-i gerdūna bu mıṣrāʿı yazdum āh ile
Kimse yā Rab olmasun yār u diyārından cüdā

-3*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

I

Āh kim devrān ayırdı āşinālardan beni
Eyledi bīgāne ẕevḳ-ile ṣafālardan beni
Cānuma sīr eyledi cevr ü cefālardan beni
Yā İlāhī sen ḫalāṣ it bu belālardan beni

II

Ṭāliʿ-i naḥsumda bir ẕerre saʿādet görmedüm
Ḳara baḫtumda dirīġ ās̱ār-ı devlet görmedüm
Rūz u şeb miḥnetdeyüm bir laḥẓa rāḥat görmedüm
Yā İlāhī sen ḫalāṣ it bu belālardan beni

III

Dilberüm hercāyi bağrum ḫūn u baḫtum ser-nigūn
Dōstlar fāriġ göñül bī-çāre vü cismüm zebūn
Miḥnetüm çoḳ rāḥatum yoḳ ġuṣṣa vü derdüm füzūn
Yā İlāhī sen ḫalāṣ it bu belālardan beni

* **3** T.220b

IV

Her ḳaçan kāmum temennā eylesem ben dil-figār
Tīġ-ı in-şā᾽-Allah ile ḳatl ider ol ġamze-kār
Ḥāṣılı oldum ḳanı cānuma geçdi intiẓār
Yā İlāhī sen ḫalāṣ it bu belālardan beni

V

Ne teraḥḥum eyler ol şāh-ı Süleymān-saṭvetüm
Ne taḥammül itmege bir ḳılca ḳaldı ṭāḳatüm
Fażliyā ayaḳda ḳaldum virmedi el devletüm
Yā İlāhī sen ḫalāṣ it bu belālardan beni

-4*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

I

Yāri ḳılduñ ẓulm-ile ben bendeden yād iy felek
İtmedüñ vaṣl ile bir dem ḫurrem ü şād iy felek
Olmadum bir laḥẓa bend-i ġamdan āzād iy felek
Hey ne ẓālimsin elüñden dād u feryād iy felek

II

Vaṣl-ı dilberden beni ʿ ālemde mehcūr eyledüñ
Yāri ġayra yār idüp ben ʿāşıḳı dūr eyledüñ
Aġlamaḳdan rūz u şeb çeşmümi bī-nūr eyledüñ
Hey ne ẓālimsin elüñden dād u feryād iy felek

III

İrgürüp birgün murāduma beni şād itmedüñ
Bir nefes ẕevḳ ü ṣafādan ḫāṭırum yād itmedüñ
Ẓulm idersin her zamān bir gün daḫı yād itmedün
Hey ne ẓālimsin elüñden dād u feryād iy felek

IV

Hicr-i yār ile beni giryān u nālān eyledüñ
Ḳarşuma düşmenlerüm şādān u ḫandān eyledüñ
Baġrumı tīġ-ı ġam u hicrān ile ḳan eyledüñ
Hey ne ẓālimsin elüñden dād u feryād iy felek

V

Olmadum bir laḥẓa derd ü ġuṣṣa vü ġamdan beri
Görmedüm yanımda bir dem ol vefāsız dilberi
Ġālib itdüñ Fażlī'ye her vech ile düşmenleri
Hey ne ẓālimsin elüñden dād u feryād iy felek

* **4** T.220b

VI

Yāri benden ayırup düşmenlere yār eyledüñ
Derd-i reşk ile beni ʿālemde bīmār eyledüñ
Künc-i ġamda kārumı feryād ile zār eyledün
Hey ne ẓālimsin elüñden dād u feryād iy felek

-5*-

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

I

Çeşmüm nice bir derd ü firāḳ ile ter olsun
Hicr ile ya göñlüm nice zīr ü zeber olsun
Her laḥẓa o düşmenler ile cilve-ger olsun
Hercāyi güzel sevmeyeyin tevbeler olsun

II

Ḫūbān-ı cihān içre bugün mihr ü vefā yoḳ
Ammā ki ʿitāb-ı sitem ü cevr ü cefā çoḳ
Ṣabr eyleyeyin [dil] ne çeker sīm çeküp ayruḳ
Hercāyi güzel sevmeyeyin tevbeler olsun

III

Hicrinde nice bir çekeyin her birinüñ ġam
Derd ü elemin eyleyüben cānuma hem-dem
Şimden gerü ger iy dil-i dīvāne ölürsem
Hercāyi güzel sevmeyeyin tevbeler olsun

IV

Anlar olalar hem-ḳadeḥ aġyār ile her ān
Ben nice ṣurāḥī gibi her-dem yudayın ḳan
Olmazsa vefā-dārını bulmaḳlıġa imkān
Hercāyi güzel sevmeyeyin tevbeler olsun

V

Bālā ḳadi başuma belādur çü ṭurursa
Yüz fitne ḳopar nāz-ile iy Fażlī otursa
Ger ḥüsn ile ḫūrşīd-i cihān-tāb [da] olursa
Hercāyi güzel sevmeyeyin tevbeler olsun

* **5** T.221a

-6*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

I

Nice bir ben mübtelāya mübtelālıḳlar begüm
Sen şehe hercāyiliḳler bī-vefālıḳlar begüm
Bağrumı ḫūn itdi ḥasretler cüdālıḳlar begüm
Kāş ezelden olmayaydı āşinālıḳlar begüm

II

ʿIşḳ ḥālin añlamazsın çünki ʿāşıḳ olmaduñ
Ḥikmet-i ʿışḳ içre göñlüm gibi ḥāẕıḳ olmaduñ
Bī-vefā olduñ reh-i ʿışḳ içre ṣādıḳ olmaduñ
Kāş ezelden olmayaydı āşinālıḳlar begüm

III

Ne cemālüñ görmege bir laḥẓa var ḳudret baña
Ne taḥammül itmege bir ẕerrece ḳudret baña
Ḥaḳ bu kim ʿālemde ḥayf olmış durur ġāyet baña
Kāş ezelden olmayaydı āşinālıḳlar begüm

IV

Ḳanlu yaşım çihre-i zerdümi gül-gūn eyledi
Miḥnet-i ʿışḳuñ benüm ḥālüm diger-gūn eyledi
Ṭaʿn-ile düşmenlerüm ḫod bağrumı ḫūn eyledi
Kāş ezelden olmayaydı āşinālıḳlar begüm

V

Gūşe gūşe bilmezem kimler durur hem-demlerüñ
Ḳanġı nā-maḥremler oldı iy ʿaceb maḥremlerüñ
Nice çeksün Fażlī-i bī-çāre derd ü ġamlaruñ
Kāş ezelden olmayaydı āşinālıḳlar begüm

-7*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

I

Ṣanmañuz ʿālemde hergiz kār ü bār ister göñül
El çeküp her kārdan bir özge kār ister göñül
ʿIşḳ sevdāsıyle ʿālemden kenār ister göñül
Ṣabra ṭāḳat ḳalmadı terk-i diyār ister göñül

---

* **6** T.221b
* **7** T.222a

II
Kūy-ı ḥasretde nice bir bī-ser ü sāmān olam
Rūz u şeb ḫalvet-nişīn ü gūşe-i hicrān olam
Vaḳtdür kim ʿışḳ ile ḥayrān u ser-gerdān olam
Ṣabra ṭāḳat ḳalmadı terk-i diyār ister göñül
III
Cān ise sāʿat-be-sāʿat ʿışḳa ṭālib olmada
ʿIşḳ ise günden güne göñlüme ġālib olmada
Yār ise her laḥẓa aġyāre muṣāḥib olmada
Ṣabra ṭāḳat ḳalmadı terk-i diyār ister göñül
IV
Derd-i ʿışḳ ile cihān içre olanlar nā-tüvān
Bulmayup dünyāda bu derdüñ devāsın bī-gümān
Didiler kim çāresi ṣabr u seferdür her zamān
Ṣabra ṭāḳat ḳalmadı terk-i diyār ister göñül
V
Yāri iy Fażlī görüp aġyār ile zār olmadın
Her zamān derd ü belā vü miḥnete yār olmadın
Ṣabr ile ḳurtulmadum çünkim giriftār olmadın
Ṣabra ṭāḳat ḳalmadı terk-i diyār ister göñül

-8*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün
I
Rūz-ı evvelde görüp dīdār-ı yāri ʿayn-ı cān
ʿIşḳ-ı dīdār ile cūşān u ḫurūşān her zamān
Ṣu gibi her ṣuya idüp gözlerüm yaşın revān
Göñlüm ārām eylemez ṭaġlara düşmemdür hemān
II
Sen şehe ḳul olmaġ ile ġuṣṣadan āzād olup
Ḳurtulup dünyā ġamından ʿışḳ ile dil-şād olup
Sen lebi Şīrīn'e yüz biñ cān ile Ferhād olup
Göñlüm ārām eylemez ṭaġlara düşmemdür hemān
III
Leyli-i zülfüñ hevāsını görüp çıḳ cān gibi
Sīne-i bī-kīnede ḥıfẓ eyleyüp īmān gibi
Ḫalḳdan vaḥşet idüp Mecnūn-ı ser-gerdān gibi
Göñlüm ārām eylemez ṭaġlara düşmemdür hemān

* **8** T.222a

IV

Zülfüñ evcinden düşüp uzun uzaḳ sevdālara
Ḫalḳdan geçdüm ḳaçup dīvāne-veş ṣaḥrālara
Kaʿbe ḥaḳḳı deşt ü ṭaġı vermezem dünyālara
Göñlüm ārām eylemez ṭaġlara düşmemdür hemān

V

Ḫalḳ-ı ʿālemden idüp ʿışḳ ile iy Fażlī firār
Ṭāġlarda düşdi vaḥşīlerle ülfet iḫtiyār
Bir gözi āhūya ser-gerdān olup dīvāne-vār
Göñlüm ārām eylemez ṭaġlara düşmemdür hemān

-9*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

I

O meh kim tekye-i ḥüsnüñ şeh-i ṣāḥib-kemālidür
Güneş yaluñ ışıḳdur ḫidmetinde pāy-mālidür
Göñül abdāldur ʿışḳında mest ü lāübālīdür
Bugün ol pīr ola mı nev-cüvān Dervīş Bālī'dür

II

Olup ol nev-cüvānuñ tekye-i ʿışḳında dil mihmān
Lebi esrārına cān ile oldı vālih ü ḥayrān
Aña tāc u ḳabā terk itdürüp abdāl iden ʿuryān
Bugün ol pīr ola mı nev-cüvān Dervīş Bālī'dür

III

Geçelden tekye-i ḥüsn içre ol şeh ṣadr-ı ḫūbāne
Işıḳlar gibi ʿāşıḳlar baş açdı girdi meydāne
Bu resme ehl-i ʿışḳı eyleyen ḥayrān u dīvāne
Bugün ol pīr ola mı nev-cüvān Dervīş Bālī'dür

IV

Ben anı iḫtiyār idüp beni ol eyledi maḳbūl
Ḳılupdur ḥalḳa ḥalḳa dūd-ı āhı boynuma meftūl
Ben abdālı işiginde iden bir boynı baġlu ḳul
Bugün ol pīr ola mı nev-cüvān Dervīş Bālī'dür

V

Gice gündüz yanan nār-ı ġam ile sīne dāġıdur
Kim anuñ tekye-i ʿışḳında bir yanar çerāġıdur
Mekānum rūz u şeb Fażlī anuñ ʿışḳı ocaġıdur
Bugün ol pīr ola mı nev-cüvān Dervīş Bālī'dür

---

* **9** T.222b

-10*-

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

I

Ṣabrum yaḳasın çāk ider isem n'ola her gāh
El irmedi dāmān-ı viṣāline anuñ āh
Egnüme ṣafā cāmesini eyledi kūtāh
Āvāreler [a]parası çıḳ Derzi Memī Şāh

II

Ḳızdurmaġ içün ütüsini ol dili āhen
Nār-ı ġam-ı ʿışḳ itdi tenüm gerçi ki külḫen
Işınmadı ammā ki baña ṣoġıdı benden
Āvāreler [a]parası çıḳ Derzi Memī Şāh

III

Āvāre iken ʿışḳına ol tāze cüvānuñ
Miḳrāż-ı ġamından şu ki yüz döndüre anuñ
Kessin ben isem cāme-i ʿömrin o ḳabānuñ
Āvāreler [a]parası çıḳ Derzi Memī Şāh

IV

Dāġ ile tenüm eyledi zībā-yı pelengī
Ḳan yaşum ile itdi yüzüm āl-i Firengī
Çaldı yine bir pāreye geçdi baña rengi
Āvāreler [a]parası çıḳ Derzi Memī Şāh

V

Pehlū-keş ola diyü çü cāme o vefāsuz
Dem olmadı āvāre göñül ola recāsuz
Derdā ki ḳodı ben ḳulın iy Fażlī yaḳasuz
Āvāreler [a]parası çıḳ Derzi Memī Şāh

-11*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

I

Varup dükkānına seyreyleyin ol çihre-i āli
Olup ol pīr olası nev-cüvānuñ cümle meyyāli
Tırāş olup hemān oldum olur baş açıḳ abdāli
İşin başa iletmiş ḫūbdur Berber Ḥasan Bālī

* **10** T.223a
* **11** T.223a

II
Güzel çoḳdur cinān-ı ḥüsn içinde gerçi mis̱l-i ḥūr
Cefā-pīşe ḳamusı ḥüsn-i bī-hem-tāsına maġrūr
Velīkin şīve fenninde yoġ anuñ gibi bir yüz yur
İşin başa iletmiş ḫūbdur Berber Ḥasan Bālī
III
Gelüp dükkānına her dilber-i nev-ḥaṭṭ u sīmīn-ten
Tırāş olup aña [her-gāh] taʿlīm-i fenn alur andan
Vefā ḥaṭṭın ḳazıdı rūy-ı ʿālemden o nāzük-fen
İşin başa iletmiş ḫūbdur Berber Ḥasan Bālī
IV
Tırāş-içün dükānına varan anuñ her āyīne
Naẓar idüp o mihr-i burc-ı ḥüsnüñ yüzi ayına
Gözi anda ḳalur ṣanki görinenleri āyīne
İşin başa iletmiş ḫūbdur Berber Ḥasan Bālī
V
Dükānına gelür baş baş anuñ meşhūr-ı dilberler
Olup iy Fażlī ol şāha dil ü cān-ile çākerler
Eger ḥışm itse işde tīġuñ işde başımuz derler
İşin başa iletmiş ḫūbdur Berber Ḥasan Bālī

-12*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün
I
Mübtelā oldum görüp gün yüzüñ iy māhum benüm
Gör ne ḥāl oldı baña yoġ iken āgāhum benüm
Çünki alduñ göñlümi alma ṣaḳın āhum benüm
Ben ḳuluña merḥamet eyle Memī Şāh'um benüm

II
Leyli-i zülfüñ ṣalaldan göñlümi sevdālara
Düşmüşem Mecnūn-ı ser-gerdān gibi ṣaḥrālara
Eşk-i çeşmüm fürḳatinde ṭaʿn ider deryālara
Ben ḳuluña merḥamet eyle Memī Şāh'um benüm
III
Hicrüñ ile āh kim āsūde-ḫāṭır olmadum
Göz açup bir gün cemāl-i vaṣla nāẓır olmadum

* **12** T.223b

Küfr-i zülfüñe göñül virdümse kāfir olmadum
Ben ḳuluña merḥamet eyle Memī Şāh'um benüm
IV
ʿAḳl u ṣabr u cān u dil yād oldı benden ḥasretā
Mümkin olmadı senüñle bir dem olmaḳ āşinā
Hicrüñ ile nice bir maḥzūn olam ben mübtelā
Ben ḳuluña merḥamet eyle Memī Şāh'um benüm
V
Fażlī-i üftādeyem ṣalduñ diyār-ı miḥnete
Āh kim raḥm itmedüñ ben bende-i bī-devlete
Ṭāḳatum ṭāḳ oldı ḳalmadı mecālüm fürḳate
Ben ḳuluña merḥamet eyle Memī Şāh'um benüm

-13*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün
I
Görüp dil bir ṣaçı Leylī nigāruñ oldı meyyāli
ʿAceb Mecnūn'ı olmışdur anuñ bilsem nʾola ḥāli
Eger kimdür dir iseñ ol yüzi gül ruḫleri āli
Güzeller dil-rübālar serveri aʿlā ʿAlī Bālī
II
Cihānda bī-nihāyetdür egerçi dilber-i zībā
Ḳamusı gül-sitān-ı ḥüsn içinde bir gül-i raʿnā
İdüp tercīḥ o māhı cümlesinden didiler [baña]
Güzeller dil-rübālar serveri aʿlā ʿAlī Bālī
III
Daḫı bir ġoncedür tāze cihān bāġında ol dilber
Ḳadi serv ü yañaġı gül ruḫı lāle gözi ʿabher
Bulınmaz arasañ cümle cihānı bir aña beñzer
Güzeller dil-rübālar serveri aʿlā ʿAlī Bālī
IV
Baña ṭaʿn itme olursam cemāli nūrına nāẓır
Muḥammed ümmetisin ṣūfiyā Allah'ı gör ḥāżır
Müselmān ola vʾAllahi cemālini gören kāfir
Güzeller dil-rübālar serveri aʿlā ʿAlī Bālī

* **13** T.224a

V

Ḳadi her dilberüñ gerçi ḳıyāmetdür ʿalāmetdür
Velīkin ol ṣaçı maḥşer ṣanem ġāyet ḳıyāmetdür
Cihān dilberleri içre ol iy Fażlī bir āfetdür
Güzeller dil-rübālar serveri aʿlā ʿAlī Bālī

-14*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

I

Ṣaḫn-ı gül-zār-ı cihānda verd-i ḫandānum Ḥasan
Bāġ-ı dehr içre ḳadi serv-i ḫırāmānum Ḥasan
Yoluña olsun fedā ʿaḳl u delü cānum Ḥasan
İy melāḥat taḫt-gāhı üzre sulṭānum Ḥasan

II

Görmeyelden gözlerüm iy māh-ı bī-mihrüm seni
Ḫaste göñlüm göglere irgürdi āh u şīveni
Zehr-i hicrānuñ senüñ āḫir şehīd eyler beni
İy melāḥat taḫt-gāhı üzre sulṭānum Ḥasan

III

ʿĀlem içre bī-nihāyetdür egerçikim güzel
Ḥüsn ile olmaz birisi de saña hergiz bedel
Yūsuf-ı s̱ānī durur dirsem eger ġāyet muḥal
İy melāḥat taḫt-gāhı üzre sulṭānum Ḥasan

IV

Ḫūb-rūlar arasında bir güzel cānānesin
Bilmezem ḥūr u perī mi ya melek cānā nesin
Ḫāl-i ruḫsāruñ gibi ʿālemde sen bir dānesin
İy melāḥat taḫt-gāhı üzre sulṭānum Ḥasan

V

Bir güzelsin ʿālem içre bī-şebeh ü bī-naẓīr
Milket-i ḥüsn ü melāḥatda şeh-i ṣāḥib-serīr
Her gören biñ cān ile olsa ʿaceb midür esīr
İy melāḥat taḫt-gāhı üzre sulṭānum Ḥasan

VI

Tīġ-ı hicrüñ ger Ḥüseyn-āsā beni ide şehīd
Dōstum yüz döndürürsem andan olayın Yezīd
Ḥaḳ Teʿālā eylesün ʿömrüñ senüñ her-dem mezīd
İy melāḥat taḫt-gāhı üzre sulṭānum Ḥasan

---

* **14** T.224a

VII

Fażlī-i bī-çāreyem düşdüm cemālüñden cüdā
Āh u nālem hem-nefes endūhdur maḥrem baña
Merḥamet ḳıl ḥālümi ʿarż eyledüm ben mübtelā
İy melāḥat taḫt-gāhı üzre sulṭānum Ḥasan

-15*-

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

I

O ġanīdür bu cihān ḫalḳı faḳīri ʿÖmer'üñ
Şāhdur taḫt-geh-i ḥüsn-i serīri ʿÖmer'üñ
Nʾola biñ cān ile olursam esīri ʿÖmer'üñ
Var mıdur milket-i ʿOs̱mān'da naẓīri ʿÖmer'üñ

II

Baña ṭaʿn eyleme ḥüsnine olursam nāẓır
Bāṭıl itme ḥaḳı iy ṣūfi Ḥaḳ'ı gör ḥāżır
Çihresinde anun envār-ı Muḥammed ẓāhir
Var mıdur milket-i ʿOs̱mān'da naẓīri ʿÖmer'üñ

III

Küfr-i zülfini göricek bu dil-i şīfte-ḥāl
Geldi īmāna hemān ṣıdḳ ile Bū-Bekr mis̱āl
Gögden inmişdür aña ḥaḳ bu ki iklīl-i cemāl
Var mıdur milket-i ʿOs̱mān'da naẓīri ʿÖmer'üñ

IV

Ḥüsnine beñzedemez dil gül-i ḫandānı anuñ
Zülfine sünbüli vü ḫaṭṭına reyḥānı anuñ
Ḳulı olsa yiridür Yūsuf-ı Kenʿān'ı anuñ
Var mıdur milket-i ʿOs̱mān'da naẓīri ʿÖmer'üñ

V

Fażliyā görmemişem hīç güzel aña naẓar
Yūsuf-ı Mıṣr-ı melāḥatdür o dünyāda meger
Ger olursam nʾola ol şāh-ı cihāna çāker
Var mıdur milket-i ʿOs̱mān'da naẓīri ʿÖmer'üñ

* **15** T.224b

-16[*]-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

I

Yile viren ʿaklumı anuñ hevāyi̇ ḫālidür
Bend iden göñlüme ol zülf-i peri̇şān-ḥālidür
Mūr-veş dil diyu derd-i ʿışḳınuñ pā-mālidür
Sevmişem bir şāh-ı ḥüsn adı Süleymān Bāli'dür

II

Görmedi anuñ gibi bir pādişā çeşm-i cihān
Yolına terk eyler ise dil ʿaceb mi cism ü cān
Ben degül ancaḳ ḳulı olmış durur ins ile cān
Sevmişem bir şāh-ı ḥüsn adı Süleymān Bāli'dür

III

Mūr-veş pā-māliyem itmez baña bir gün naẓar
İtdi pāyi diyu derd ü ġuṣṣada zi̇r ü zeber
Meyl ider düşmenlere feryād elinden dōstlar
Sevmişem bir şāh-ı ḥüsn adı Süleymān Bāli'dür

IV

Ruḫları ḥüsn āsümānında münevver māhdur
Ḳaşları muṣḥaf yüzünde medd-i Bismiʾllāh'dur
Milket-i ḥüsn ü melāḥatde mükerrem şāhdur
Sevmişem bir şāh-ı ḥüsn adı Süleymān Bāli'dür

V

Cām-ı lāʿl-i ḥasreti her-dem gözüm giryān ider
Nāme-i zülfi dil-i miski̇n-i ġamdan ḳan ider
Bezm-i ġamda ney gibi her-dem işüm efġān ider
Sevmişem bir şāh-ı ḥüsn adı Süleymān Bāli'dür

VI

Bezm-i ġamda her ḳaçan dil cām-ı lāʿlin yād ider
Çeng olur ḳaddüm benüm dil ney gibi feryād ider
Dōstını aġladup düşmenlerini şād ider
Sevmişem bir şāh-ı ḥüsn adı Süleymān Bāli'dür

VII

Ḳomadı bir dāne ṣabrum dilde ol ḫāl-i siyāh
Ḫirmen-i dünyāyı berbād itse nʾola bād-ı āh
Fażli̇'yi yad eyleyüp aġyārı yād eyler o şāh
Sevmişem bir şāh-ı ḥüsn adı Süleymān Bāli'dür

[*] **16** T.225a

-17[*]-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

I

Cān olaldan ol Mesīḥ-efġānuñ iy dil hem-demi
Pür-sürūr oldı ferāmūş eyleyüp derd ü ġamı
Kim dürür dirseñ eger ol pādişāh-ı ʿālemi
Dil-nevāzum ser-firāzum dilberüm nāzük Memī

II

Ḥüsn-i bī-hem-tā ile bir dilber-i merġūbdur
Yoḳ naẓīri ʿālem içre māh-ı şehr-āşūbdur
Bī-naẓīr ü bī-bedeldür ḫūbdur maḥbūbdur
Dil-nevāzum ser-firāzum dilberüm nāzük Memī

III

Lāʿl-i cān-baḫş ile ol āfet Mesīḥ-i s̱ānidür
Ḫande-i şīrīn-i cān-efzāsı ādem cānıdur
Ġamzesi cānlar alur līkin cihān fettānıdur
Dil-nevāzum ser-firāzum dilberüm nāzük Memī

IV

Çeşm-i şehlāsı ʿaceb ḫūnī ḥarāmīdür anuñ
Murġ-ı dil ṣaydına zülfi fitne dāmıdur anuñ
Ġamzesi siḥriyle ʿālem cümle rāmīdür anuñ
Dil-nevāzum ser-firāzum dilberüm nāzük Memī

V

Bir ḳuloġlıdur ki ʿālem ḫalḳınuñ maḳbūlidür
Manṣıb-ı ḥüsnīnüñ anuñ şāhlar maʿzūlidür
Fażlī-i üftāde ol şāh-ı cihānuñ ḳulıdur
Dil-nevāzum ser-firāzum dilberüm nāzük Memī

-18[*]-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

I

Görmeyelden ḥüsnüñi iy Yūsuf-i gül-pīrehen
Bayram oldı Ḥażret-i Yaʿḳūb-veş Beytüʾl-ḥazen
Bendeñüm raḥm it baña ölsün mi sulṭānum seven
Meh-cebīnüm nāzenīnüm Muṣli-i sīmīn-beden

[*] **17** T.225b
[*] **18** T.226a

II
Bir güzelsin ʿālem içre ḥüsnüñe yoḳdur naẓīr
Milket-i ḥüsn ü cemāl içre şeh-i ṣāḥib-serīr
Ben degül ancaḳ saña cümle cihān olmış esīr
Meh-cebīnüm nāzenīnüm Muṣli-i sīmīn-beden
III
ʿĀrıżun ḫūrşīd ü alnuñ māhdur ḳaşuñ hilāl
Menzilüñ ḫūrşīd-i ʿālem-tāb-veş burc-ı cemāl
Luṭf ḳıl ben ẕerreye hicr ile oldum pāy-māl
Meh-cebīnüm nāzenīnüm Muṣli-i sīmīn-beden
IV
Gülşen-i ʿālemde sen bir ġoncesin iy serv-i nāz
Serv-ḳadd u lāle-ḫadd u ser-firāz u dil-nevāz
Nāzı az it hey helāk oldum ḥabībüm nāzı az
Meh-cebīnüm nāzenīnüm Muṣli-i sīmīn-beden
V
Fażlī-i bī-çāre iy gül ḥüsnüñüñ şeydāsıdur
Gül-sitān-ı ʿışḳuñuñ bir bülbül-i gūyāsıdur
Derdüñ ile ʿālemüñ āvāre vü rüsvāsıdur
Meh-cebīnüm nāzenīnüm Muṣli-i sīmīn-beden

-19*-

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün
I
Göster bize yā Rabb cemālin Ramażān'uñ
Seyr eyleyelüm ḳaşı hilālin Ramażān'uñ
Seyr ile ṣunup ḥüsni nevālin Ramażān'uñ
Ḳıl rūzī-i şeb ʿīd-i viṣālin Ramażān'uñ
II
Ol māh ki ḫūrşīd-i żiyā-baḫş-ı cihāndur
Dil ṣavm-ı firāḳını ṭutar nice zamāndur
ʿĀlem saña yā Rabb güneş gibi ʿıyāndur
Ḳıl rūzī-i şeb ʿīd-i viṣālin Ramażān'uñ
III
Ebrūsı ġamı ḳaddümi döndürdi hilāle
Dil rūze-i hicrinde ider āh ile nāle
Ḳıl ḫᵛān-ı viṣālin baña yā Rabb ḥavāle
Ḳıl rūzī-i şeb ʿīd-i viṣālin Ramażān'uñ

* **19** T.226a

IV

Bir şeb beni yā Rabb o meh-i bedre irişdür
Ayaḳda ḳoma al elümi ṣadre irişdür
Luṭf eyle oruç ayı gibi ḳadre irişdür
Ḳıl rūzī-i şeb ʿīd-i viṣālin Ramażān'uñ

V

Bir kez göreyin yılda ben o ʿārıżı māhı
İy Fażlī çıḳarsam nʾola ger göglere āhı
Göster baña ebrūsı hilālini İlāhī
Ḳıl rūzī-i şeb ʿīd-i viṣālin Ramażān'uñ

-20*-

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

I

Hicrānuñ ile geçdi meh ü sālüm efendüm
İrişmedi vaṣla dil-i meyyālüm efendüm
Ġāyet de mükerrer durur aḥvālüm efendüm
Ben bendeñe raḥm eyle Ḥasan Bālüm efendüm

II

Destüñdeki ḫātem gibi ḳaddüm ḫam olupdur
Çeşm-i dem ile lāʿl-i nigīn ḫātem olupdur
Aġladuġuma raḥm ider iseñ dem olupdur
Ben bendeñe raḥm eyle Ḥasan Bālüm efendüm

III

Sen serv-ḳadi cāme-i sebz ile görelden
Ṣu gibi revān oldı göñül iy yüzi gülşen
Üftāde durur sāye gibi mihrüñ ile ten
Ben bendeñe raḥm eyle Ḥasan Bālüm efendüm

IV

Bu sūsenī ferrāce vü ol fıstıḳī aṭlas
Gey yaraşur el-ḥaḳ saña iy gözleri nergis
Dil-dāde durur bencileyin ḥüsnüñe herkes
Ben bendeñe raḥm eyle Ḥasan Bālüm efendüm

V

Ger ḥüsn-i ḫaṭuñ bilmez isem nāme-i iḳbāl
Ḳaṭʿ it ḳalemüñ gibi başum tīġ ile fī'l-ḥāl
Yaz göñlini Fażlī ḳuluñuñ eyleme ihmāl
Ben bendeñe raḥm eyle Ḥasan Bālüm efendüm

---

* **20** T.226b

-21*-

Mefʿūlü Mefāʿīlün Mefʿūlü Mefāʿīlün

I

Şehr içre göñül oldı ẓāhir yine bir meh-rū
H̬ūrşīd-i cihān ẕerre mihr-i ruh̬ına ḳarşu
Bu ḥüsn ile olmışdur bir şehr-i semen-ber o
Ol bedr-i cihān-ārā Maḥmūd-ı hilāl-ebrū

II

V'Allāhi anuñ gibi bir māh-ı münīr olmaz
H̬ūrşīd-i cemāline dünyāda naẓīr olmaz
Billāh gel inṣāf it aña kim esīr olmaz
Ol bedr-i cihān-ārā Maḥmūd-ı hilāl-ebrū

III

Bir dilber-i raʿnādur bir serv-i dil-ārādur
Bir ben degülüm el-ḥaḳ hep h̬alḳ aña şeydādur
Gün gibi cihān içre ḥüsn ile hüveydādur
Ol bedr-i cihān-ārā Maḥmūd-ı hilāl-ebrū

IV

Pür-şūr ider cānum ḳaldıḳça şeker-h̬ande
Lāʿlī şekeri aġzı dadını virür ḳande
Āzāde iken ḳıldı ʿışḳına beni bende
Ol bedr-i cihān-ārā Maḥmūd-ı hilāl-ebrū

V

İy Fażlī görüp sevdüm biñ cān ile ol māhı
Eflāke irişdürsem her-dem yiridür āhı
Öldürse ḳomaḳ yoḳdur dāmānına v'Allāhi
Ol bedr-i cihān-ārā Maḥmūd-ı hilāl-ebrū

-22*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

I

Tekye-i iḥsānı kim bir h̬oş ziyāret-gāhdur
Yüz sürer dāʾim mücerredler ulu der-gāhdur
H̬ᵛān-ı vaṣlı h̬āṣṣ u ʿāma ḥasbeten-lillāhdur
Ol sah̬āvet menbaʿı kim adı Muṣlī Şāh'dur

* **21** T.227a
* **22** T.227b

II

Kim ki ḳalḳup bāb-ı cūdına anuñ idḫāl ider
Yalvarup naḳd-i murādın isteyüp dürler döker
Geydürür ol dem aña iḥsān idüp bir tāc-ı zer
Ol saḫāvet menbaʿı kim adı Muṣlī Şāh'dur

III

Ḳāmetin her kim ümīd-i vaṣl ile idüp kemān
Tīr-i āhuñ menzilini itse burc-ı āsmān
Tīr-i maḳṣūdın nişāna irgürür ol nev-cüvān
Ol saḫāvet menbaʿı kim adı Muṣlī Şāh'dur

IV

Her gedā kim naḳd-i vaṣlın isteyüp efġān ider
Luṭf idüp ol dem aña bir gülce sīm iḥsān ider
Ol gedāyı ġarḳ idüp sīm ü zere şādān ider
Ol saḫāvet menbaʿı kim adı Muṣlī Şāh'dur

V

Geydürüp iḥrām-ı inʿāmını idüp iḥtirām
Virdi her nā-maḥreme vuṣlat ḥarīminde maḳām
Ben faḳīre bilmezem yā Rab niçün ḳıldı ḥarām
Ol saḫāvet menbaʿı kim adı Muṣlī Şāh'dur

VI

Ḫāne-i vaṣlında her kim bir gece mihmān olur
Taḫt-ı ʿāc üstine çıḳup ʿāleme sulṭān olur
Yüz ḳoyup ol şāh öñinde ḫāk ile yeksān olur
Ol saḫāvet menbaʿı kim adı Muṣlī Şāh'dur

VII

Naḳd-i vaṣlın ḫās u ʿāma beẕl idüp ol kām-rān
Pādişehdür arḳasında ḫoş geçer pīr ü cüvān
Fażliyā var iste bende yoḳ dimez virür hemān
Ol saḫāvet menbaʿı kim adı Muṣlī Şāh'dur

-23*-

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

I

....

....

İçmemek rinde bu ḳaddümde ḳati emr-i baʿīd
Sāḳiyā ṭoldura şol ḳan olacağı içelüm

II

Zāhidüñ ʿārif-iseñ eylemegil pendini gūş
Vir delü cāna ṣafā eyle ḫam-ı mey gibi cūş
Rūz-ı ʿīd irdi vü eyyām-ı bahār u dem-i nūş
Sāḳiyā ṭoldura şol ḳan olacağı içelüm

III

Ḫıżr-vār oldı çemen ṣaḥnı ṣular āb-ı ḥayāt
Nūş idenler idi görmeye bu demde memāt
İrişince daḫı biz bu deme bir kez heyhāt
Sāḳiyā ṭoldura şol ḳan olacağı içelüm

IV

Ele cām aldı yine bezm-i felekde çü hilāl
ʿAksini yirde bahār eyledi peydā fīʾl-ḥāl
Şevḳine ʿīd ü bahāruñ yine demdür ele al
Sāḳiyā ṭoldura şol ḳan olacağı içelüm

V

Acıdup bāde gibi rūze bizüm cānımuzı
Cām gibi ḳurudup ṭurur idi ḳanımuzı
ʿĪd irişdi sürelüm ʿıyş ile devrānımuzı
Sāḳiyā ṭoldura şol ḳan olacağı içelüm

VI

Şiʿr-i Fażlī'yi ṣafā-y-ile idüp derd-zebān
ʿİşreti kendümüze ʿādet idelüm her an
Çünki ʿuşşāḳ ile bir araya geldi cānān
Sāḳiyā ṭoldura şol ḳan olacağı içelüm

VII-4 Bu murabbaʿ-ı mütekerrirde tekrar edilen mısra, birinci bendde açıkca yazıldıktan sonra altıncı bende kadar diğer bendlerde yalnızca ilk kelimeleri yazılmak suretiyle tekrar edildiği vurgulanmıştır. Son bendde yine açıkça yazılan mısrada "menbaʿı" kelimesi "maʿdeni" şeklinde geçmektedir.

* **23** T.242a (Nüshada bu murabba'ın -sayfa noksanlığı nedeniyle- baş tarafı eksik kalmıştır.)

-24[*]-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

I

Dün gice cemʿiyyet-i yārānı añdum aġladum
Anlaruñla sürdügüm devrānı añdum aġladum
Şemʿ-veş yanup yaḳıldum anı añdum aġladum
Mācerā-yı ṣoḥbet-i cānānı añdum aġladum

II

Açılup gülşende güller ʿıyş ider gördüm seḥer
Ḳarşusında şevḳ ile bülbüller eyler nāleler
İḫtiyārum ḳalmadı idince anlara naẓar
Mācerā-yı ṣoḥbet-i cānānı añdum aġladum

III

Dilber ile ʿıyş ider gördüm bugün bir iki yār
Gūşe-i gül-zārda şevḳ ile itmişler ḳarār
Seyr idince reşk idüp ol şevḳ ü ẕevḳi zār u zār
Mācerā-yı ṣoḥbet-i cānānı añdum aġladum

IV

Nāy gibi bezm-i firḳatde idüp her-dem fiġān
Ġuṣṣa vü ġamdan ṣürāḥi-veş derūnum ṭoldı ḳan
Cām gibi eşk-i ḫūnīnüm idüp gözden revān
Mācerā-yı ṣoḥbet-i cānānı añdum aġladum

V

Düşde gördüm olmuşam iy Fażlī māh ile ḳarīn
Bezm-gāh olmış baña bu ṭārem-i çerḫ-i berīn
Uyanup ol ḥasret ile eyleyüp zār u enīn
Mācerā-yı ṣoḥbet-i cānānı añdum aġladum

-25[*]-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Feʿūlün

I

Bugün ben bende cānānum yitürdüm
Żaʿīfüm ḫasteyüm cānum yitürdüm
Ḳulum gūyā ki sulṭānum yitürdüm
Meded begler meded ḫānum yitürdüm

[*] **24** T.242a
[*] **25** T.242b

II
O şāhuñ ḫidmetine irdüñüz mi
Ġubār-ı pāyine yüz sürdüñüz mi
Ne yaña gitdügini gördüñüz mi
Meded begler meded ḫānum yitürdüm
III
Yürürüm vālih ü āşüfte vü zār
Çü Mecnūn Leyli'sinden ayru her bār
Ḫudā ḥaḳḳı degül misüz ḫaber-dār
Meded begler meded ḫānum yitürdüm
IV
Tażarruʿlar idüñ siz de eḥaḳḳa
Ki vaṣl ide beni ol pādişāha
Aratdum yiri gögi eşk ü āha
Meded begler meded ḫānum yitürdüm
V
O Yūsuf-ruḫdan ayru Fażlī'yem ben
Çü Yaʿḳūb oldı Beytü'l-ḥüzn mesken
Çıḳarsam aġlamaḳla n'ola gözden
Meded begler meded ḫānum yitürdüm

-26*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün
I
Ṣanmañuz kim ʿıyşdan bir laḥẓa ḫālīlerdenüz
Meşreb-i ṣāfīli rind-i lāübālīlerdenüz
İtmezüz dehr-i denīye meyl ʿālīlerdenüz
Sāḳiyā ṣun cāmı Sulṭān Muṣṭafālīlerdenüz
II
ʿĀrifüz eglence her-dem ʿıyş ü ʿişretdür bize
ʿĀşıḳuz maḥbūb sevmek ḫūb ḫaṣletdür bize
Nāzüküz ʿādet nezāketdür ẓerāfetdür bize
Sāḳiyā ṣun cāmı Sulṭān Muṣṭafālīlerdenüz
III
Maʿrifet bābında rindān-ı süḫan-dānlar bizüz
Baḥr-ı maʿnā menbaʿ-ı deryā-yı ʿirfānlar bizüz
Ṣūretā kim bendeyüz maʿnīde sulṭānlar bizüz
Sāḳiyā ṣun cāmı Sulṭān Muṣṭafālīlerdenüz

---
* **26** S.109b
II-1 eglence : eglencemüz (Vezin gereği tashih edilmiştir.)

IV

Nükte-ḫᵛāndur şāhımuz biz nükte-perdāz olmışuz
Ol süḫan-perverdür el-ḥaḳ biz süḫan-sāz olmışuz
Şāh odur biz bāzu-yı devletde şeh-bāz olmışuz
Sāḳiyā ṣun cāmı Sulṭān Muṣṭafālīlerdenüz

V

Şāhımuz taḫt-ı saʿādet üzre serverdür bizüm
Ḳadrimüz rifʿatde eflāk ile hem-serdür bizüm
Ṭabʿımuz envār-ı ʿirfān ile enverdür bizüm
Sāḳiyā ṣun cāmı Sulṭān Muṣṭafālīlerdenüz

VI

Her gice tesbīḥimüz şāha duʿālardur bizüm
Her seḥer evrādımuz medh ü s̱enālardur bizüm
Vaḳtimüz ḫoş kārımuz ẕevḳ u ṣafālardur bizüm
Sāḳiyā ṣun cāmı Sulṭān Muṣṭafālīlerdenüz

VII

Bendeyüz bir şāha kim her bendesi bir şāhdur
Ẕāt-ı pāk-ı tāb-nākı maẓhar-ı Allāh'dur
Ṭabʿ-ı derrākı anuñ her ḥālden āgāhdur
Sāḳiyā ṣun cāmı Sulṭān Muṣṭafālīlerdenüz

VIII

Elde cām u dilde her-dem fikrimüz dil-dārdur
Rūz u şeb eglencemüz ebyāt ile eşʿārdur
Bize Fażlī gibi medḥ itmek o şāhı kārdur
Sāḳiyā ṣun cāmı Sulṭān Muṣṭafālīlerdenüz

IX

Ḥaḳ Teʿālā devlet ü iḳbālin efzūn eylesün
Düşmen-i bed-ḫᵛāhınuñ ḥālin diger-gūn eylesün
Ẕāt-ı pākın ʿıyş u nūş u ẕevḳe maḳrūn eylesün
Sāḳiyā ṣun cāmı Sulṭān Muṣṭafālīlerdenüz

IV-2 süḫan-sāz : süḫan-şār (Nüshada, ayrıca "olmışuz" kelimesi de yazılmamıştır.)

-27*-

ŞEHZĀDE MUSTAFA MERSİYESİ

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

I

Ḳanı ol şeh ki nāmı velvele ṣalmışdı devrāna
Şecāʿatde naẓīri gelmedi hergiz bu meydāna
Dirīġā geçdi erbāb-ı ġaraż Sulṭān Süleymān'a
Meded begler meded ẓulm oldı ġāyet Muṣṭafā Ḫān'a

II

Yolında pādişāhuñ ṣādıḳ iken ol şeh-i aʿlā
Dirīġā itdi ʿiṣyān töhmetin bühtān idüp aʿdā
Gör āḫir ol ṣadāḳat birle başın virdi bī-pervā
Meded begler meded ẓulm oldı ġāyet Muṣṭafā Ḫān'a

III

Cihānı ʿadl ü dād ü luṭf-ı cūd ile ṭutup nāmı
Ḳul itmişdi muḥabbet birle cümle ḫāṣ ile ʿāmı
Dirīġā ol muḥabbet āfet oldı gör ser-encāmı
Meded begler meded ẓulm oldı ġāyet Muṣṭafā Ḫān'a

IV

O bir şeh-bāz idi ṣaḥrā-yı devletde hümā-pervāz
Nice ʿanḳālar olmışdı şikārı çāpük ü mümtāz
Geçerken murġ-ı zīrek dāme düşdi āḫir ol şeh-bāz
Meded begler meded ẓulm oldı ġāyet Muṣṭafā Ḫān'a

V

Ḳanı ol yāl ü bāl ü ḥüsn ü ḫulḳ ü ṣūret-i mevzūn
Ḳanı ol luṭf-ı cūd ü ʿadl ü dād ü ḥüsn-i rūz-efzūn
Dirīġā rūzgār itdi o ḥüsn ü ḫulḳı diger-gūn
Meded begler meded ẓulm oldı ġāyet Muṣṭafā Ḫān'a

VI

Şecāʿat mīşe-zārında o bir şīr idi merd-efgen
Niçe şīri zebūn itmişdi ḳahr-ı ḫavf ü ḫaşyetden
Zebūn itdi velīkin fitne ile rūbeh-i düşmen
Meded begler meded ẓulm oldı ġāyet Muṣṭafā Ḫān'a

* **27** Mustafa İsen, *Acıyı Bal Eylemek /Türk Edebiyatında Mersiye.* 2. Baskı, Akçağ Yayınları Ankara - 1994 s.318-319'dan naklen Ayhan Güldaş, "Bilinmeyen Şehzade Mustafa Mersiyeleri" *Kubbealtı Akademi Mecmuası.* Yıl:18, Sayı:3, Temmuz 1989 s.37 vd. Her iki yayımda da transkripsiyon alfabesi kullanılmamış olup, transkripsiyon işaretleri tarafımızdan konulmuştur.

VII

Ḳatı ḥayf oldı bu ḥayfâ firāḳ adıyla cān yansun
Ne cān cümle cihān belki zemīn ü āsümān yansun
Bu derde kāfir aġlasun demidür müslümān yansun
Meded begler meded ẓulm oldı ġāyet Muṣṭafā Ḫān'a

VIII

Gözüm ḳan aġla kim ḳan aġlamaḳ oldı senüñ kāruñ
Çün aldı çıḳdı ḥayf ü ẓulm ile şāh-ı cihāndāruñ
Bu mıṣrāʿ birle olsun ḥaşr olınca āh ile zāruñ
Meded begler meded ẓulm oldı ġāyet Muṣṭafā Ḫān'a

IX

Yolında pādişāhuñ yoḳ idi bir ẕerre noḳṣānı
Ne oġul cānla olmış idi anuñ ḳul u ḳurbānı
Dirīġā başın aldurdı ʿadüvvün ḳurı bühtānı
Meded begler meded ẓulm oldı ġāyet Muṣṭafā Ḫān'a

X

Ḳarār itmişdi milk-i Rūm'da ol şāh-ı nīkū fer
Olup ser-ḥadde Yeʿcūc-ı fitenden sedd-i İskender
Çü gitdi fitneden ṣanmañ ki ḫālī ola bu kişver
Meded begler meded ẓulm oldı ġāyet Muṣṭafā Ḫān'a

XI

Demidür ḳulları tā ḥaşr olınca eyleyüp efgān
Yanup bu āteş ile her biri ḳalsun ciger biryān
Muṣībet-dīde Fażlī gib'olsun derd ile giryān
Meded begler meded ẓulm oldı ġāyet Muṣṭafā Ḫān'a

-28*-

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

I

Nice bir tekye-i miḥnetde ḳarār eyleyelüm
Girelüm bir nemede ʿışḳ ile kār eyleyelüm
Ḳoyalum Rūm ilini Şām'a güẕār eyleyelüm
Gel ḳalender olalum terk-i diyār eyleyelüm

II

Dūd-ı dilden giyelüm egnümüze şāl-ı siyāh
Şerer-i nār-ı belādan uralum başa külāh
ʿIşḳ yolında durur rehberimüz şuʿle-i āh
Gel ḳalender olalum terk-i diyār eyleyelüm

* **28** T[3].60b

III

ʿİşret-i bāġ-ı cihān kimseye ḳalmaz bāḳī
Getürelüm ayaġı bezm-i fenādan sāḳī
Sāġar-ı māh gibi devr idelüm āfāḳı
Gel ḳalender olalum terk-i diyār eyleyelüm

IV

Çün naṣīb olmadı bir gün bize būy-ı vuṣlat
Gül gibi elde iken bāġ-ı zemānda furṣat
İdelüm bād-ı ṣabā gibi vaṭandan ʿuzlet
Gel ḳalender olalum terk-i diyār eyleyelüm

V

Kāse-i serde vaṭan eylemedin mūr-ı ecel
İrmedin seng-i fenādan tene ḫāk ile ḫalel
Nice bir baġlaya bu çeşm-i dili ḫᵛāb-ı ecel
Gel ḳalender olalum terk-i diyār eyleyelüm

VI

Cān u dil virmeyelüm ḫār u ḫas-ı dünyāya
Göz göre kendüzimüz atmayalum deryāya
ʿIşḳ ile yapışalum dāmen-i istiġnāya
Gel ḳalender olalum terk-i diyār eyleyelüm

VII

Cāme-i ṣāfı çıḳarup teni ʿüryān idelüm
Göz yaşın lāʿl-i lebi yādına efşān idelüm
Baş açuḳ yalın ayaḳ ʿazm-i Bedaḫşān idelüm
Gel ḳalender olalum terk-i diyār eyleyelüm

VIII

Levḥ-i dilden yuyalum Fażlī bu cevr āyetini
Dest-i ġamla yazalum anda ʿadem ṣūretini
Ẕerreye ṣaymayalum milk-i cihān milketini
Gel ḳalender olalum terk-i diyār eyleyelüm

-29*-

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

I

Niçün suʾālin eyleme bu kār-ḫāneye
Ṭutma bahāne her nefes ol bī-bahāneye
Taʿlīm eyle nāleñi çeng ü çeġāneye

---

* **29** T[3].37b (Mecmūʿada, aynı nakarat mısraʿına sahip Vālihī, Şerīfī, Lüṭfī, Ḳıyāsī, Kātibī ve Ṣabūḥī'ye ait muhammesler de yer almaktadır. Bu muhammeslerden hangisinin hangisine nazīre olduğu belli değildir.)

Bezm-i cihānda sāzuñı düz bu terāneye
Gördüñ zemāne uymadı uy sen zemāneye

II

Rifʿat viren ahāliye çün dehr-i dūn imiş
Endīşe murġı çeng-i elemde zebūn imiş
Ṭaʿn eylemek fesāne-i dehre füsūn imiş
Daʿvā-yı ʿaḳl u lāf-ı ḫıred hem cünūn imiş
Gördüñ zemāne uymadı uy sen zemāneye

III

Devrān-ı dehr ṣunmasun ʿaks-i murādumuz
Yazılmadan defātir-i maḳṣūda adumuz
Bu çerḫ-i pür-sitem daḫı virmez murādumuz
Ümmīd budur ki kesmeye Rezzāḳ irādumuz
Gördüñ zemāne uymadı uy sen zemāneye

IV

İy pāy-māl-i ẕillet olan server-i ecel
Maḳṭūʿ-ı tīġ-ı ḥırṣ olup kesmeyen emel
Bu sırr-ı nūşı yazdı saña kātib-i ezel
Taḳdīr çünki olmadı taġyīr fīʾl-mes̱el
Gördüñ zemāne uymadı uy sen zemāneye

V

Virmez bu çerḫ-i ʿāḳıle göñlince kāmını
Yazmaz egerçi nāme-i mihrinde nāmını
Aṣḥāb-ı ʿışḳ kesmedi andan selāmını
İşit semāʿ-ı cān ile nāṣıḥ peyāmını
Gördüñ zemāne uymadı uy sen zemāneye

VI

ʿĀlem serāyı pür-ġam u künc-i ferāġı yoḳ
Bī-ḫār bir güli yoḳ u bülbülli bāġı yoḳ
Destinde lāle-būy ki anuñ būy-ı dāġı yoḳ
Bundan belīġ sūsen-i bāġuñ belāġı yoḳ
Gördüñ zemāne uymadı uy sen zemāneye

VII

Ol pür-cefā ki eyleye geh geh vefāya nāz
Sen dürr-i eşkden dök ayaġına ṣad niyāz
ʿArż it zebān-ı ḥāl ile yüz dürlü gizlü rāz
Gözden bıraḳdı Fażlī'yi gerdūn-ı dūn-nüvāz
Gördüñ zemāne uymadı uy sen zemāneye

III-4 irādumuz : rūzumuz (Vezin, anlam ve kafiye açısından tarafımızdan tashih edilmiştir.)

-30*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

I

Cām-ı meyden mest olanlar kendüyi Cem ṣandılar
Cürʿasın tīġ-ı ecel zaḫmına merhem ṣandılar
Bezm-i ġamda sāḳi-i devrānı maḥrem ṣandılar
Bir dem iken devlet-i dünyāyı bir dem ṣandılar
Bu fenā gül-zārınuñ ʿıyşını ʿālem ṣandılar

II

Āb-ı ḥayvān ile ḳılmışlar ezel taḫmīrüñi
Eyledüñ laʿlüñ gibi cānum içinde yirüñi
Çünki naḳşuñda senüñ bulmadılar tezvīrüñi
Ehl-i diller göricek āyīnede taṣvīrüñi
Baġrına başmış yatur ʿĪsā'yı Meryem ṣandılar

III

Çözdi sünbüller benümçün ṭurre-i ṭarrārını
Dökdi bülbüller gözinden eşk-i gevher-bārını
Nġḫun ile pāre pāre ḳıldı gül ruḫsārını
Şol ḳadar zārīlıġ itdüm kim cihān gül-zārını
Ḫān-ḳāh-ı şīven ü eyvān-ı mātem ṣandılar

IV

Dest-i ḳahr ile yaḳasın çekdiler çāk itdiler
Ḳurı yire başını bī-çārenüñ aḳıtdılar
Bād-ı ḫışm ile yüregin oynadup incitdiler
Yire sürdiler yüzin başum gibi acıtdılar
Bilmezem deryā-yı ʿUmmān'ı benüm nem ṣandılar

---

* **30** Y².10a Necātī'nin gazeline yapılan bu tahmis, nüshada, aynı gazele Raḥmī tarafından yapılmış tahmisten sonra ve "Nażīre-i Fażlī" başlığı ile yer almaktadır. Bu gazele başka tahmislerin de yapılıp yapılmadığı, nüshadaki varak eksikliği nedeniyle bilinmemektedir. Nüshadaki manzumenin başlığından, Fażlī'ye ait bu tahmisin, Necātī'nin gazeline doğrudan doğruya yazılmış bir tahmis olmadığını, daha önce yazılmış tahmislere bir nazire niteliğinde yazılmış olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. Karşılaştırmada, *Necātī Beg Dīvānı.* (Haz. Ali Nihat Tarlan) MEB İstanbul-1997 s.191 (7 beyit) esas alınmıştır.

II-5 yatur : durur. (Necātī Beg Dīvānı. s.191)

III-4 gül-zārını : bünyādını (Necātī Beg Dīvānı. s.191)

IV-2 başını :ḳanını (Necātī Beg Dīvānı. s.191) [Mısraʿa, anlam açısından "ḳanını" kelimesi daha uygun düşmesine rağmen, aynı bendin beşinci mısraındaki "başum" kelimesi ile olan uyumundan dolayı tercih edilmiştir.]

IV-4 Yire sürdiler yüzin başum gibi acıtdılar : Yüzine kefler urup yire sürüp acıtdılar (Necātī Beg Dīvānı. s.191)

IV-5 bilmezem : bilmezin (Necātī Beg Dīvānı. s.191)

-V-

Bu fenā bezmin felek Fażlī'ye ḳılmışdur maḳām
Kāse-i sırdan içürdi ṭolular anda müdām
Şimdi ḳahr ile felekden almaġ-ıçün intiḳām
Ṣundılar bir cürʿa kim biñ yıl yaşar içen temām
Bu perī-rūlar Necātī bizi ādem ṣandılar

-31*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

I

Ḳanadum altına ʿanḳā gibi biñ kūh-sār aldum
İçinde pençe-i ḳahr ile kebg-i dil-figār aldum
Muḥabbet fāḳınuñ gerçi şikārın bī-şümār aldum
ʿAdū-yı zāġ elinden bir teẕerv-i şīve-kār aldum
Daḫı ben şāh-bāz-ı ʿışḳ olaldan bir şikār aldum

II

Diyār-ı miḥneti Ferhād u Mecnūn yoḳ yire gezdi
Berāt-ı milk-i ʿışḳı kātib-i ḳudret baña yazdı
Meh-i nev sikke-i ḫūrşīde nāmum tīġ ile ḳazdı
Yine burc-ı bedenden cān sevincinden çıḳayazdı
Nigāruñ göñline girdüm demürden bir ḥiṣār aldum

III

Dil ü cān ile yārüñ bār-ı ʿışḳında boyun urdum
Bugün meydān-ı miḥnetde ʿadūnuñ ḳahrına ṭurdum
O yüzi ḫūb-ı ḫūn-rīzüñ cefāsın gerçi çoḳ gördüm
Ṣarup pehlūye tīġuñ zaḫmını şöyle ṣafā sürdüm
Ṣanasın yanuma bir serv-ḳāmet gül-ʿiẕār aldum

IV

Ten-i pür-ḫūbı ṭutdum ṣanmañuz dūd-ı siyāhumla
Ṭonandı lāle-zār-ı derd miḥnet bār-gāhumla
Serīr-i ṣadra geçdüm şemʿ-veş oddan külāhumla
Melāmet milkini açdum ser-ā-ser tīġ-ı āhumla
Bugün ben şāh-bāz-ı milk-i ʿışḳum bir diyār aldum

---

* **31** Y².16a Zātī'nin gazeline yazılan bu tahmiste, Zātī'ye ait beyitler için karşılaştırmada, [*Zātī Divānı*. (Haz. Ali Nihat Tarlan) Cilt:2 MEB İstanbul-1970 s.476] esas alınmıştır.

III-3 gördüm : çekdüm (Diğer mısralarla kafiye uyumu açısından tarafımızca tashih edilmiştir.

III-4 tīġuñ : tīġ-ı (Nüsha)

IV-5 şāh-bāz-ı : pād-şāh-ı (Zātī Divānı. s.476)

V

Olup Fażlī gibi ser-geştesi bir māh ruḫsāruñ
Varup dellāl-ı dil bāzār-ı kūyına o dil-dāruñ
Hezārān derd ile iḳrārın aldum [ben] o ʿayyāruñ
Nuḳūd-ı ṣabr u dil virdüm metāʿ-ı derdine yārüñ ·
Görenler Ẕātiyā cānlar virür bir yādigār aldum

-32*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

I

Nesīm-i ṣubḥ esse ṣaḥn-ı ʿālem sebze-zār olsa
Çiçekler dürlü reng ile ḳamu naḳş-ı nigār olsa
Zemīne dāmen-i gülden ḳızıl altun niṡār olsa
Güzellük nev-bahārında cihān bāğı bahār olsa ·
Baña ol yüzi gülşensiz gerekmez ṣad hezār olsa ·

II

Geyüp gül-büni nev-rūzī ḳabā her ġonce-i raʿnā
Nihāl-i şīve olmışdur ser-ā-ser bülbül-i gūyā
Çemende ṣalınurlar serv gibi nāz ile tenhā
Lebi ġonce beli ince güzeller çoḳ durur ammā
Öpülse der-meyān olsa ḳoculsa der-kenār olsa ·

III

Bu fānī ʿişret-ābādı degüldür ʿunṣur-ı pākuñ
Ḫarāb olmış müsāfir-ḫānesidür ehl-i idrākuñ
Temāşā-gāhıdur ṣanma bu māhir ḫār u ḫāşākuñ
Ne zībā cāy idi el-ḥaḳ zümürrüd-ḳaṣr-ı eflākuñ ·
Bināsı pāy-dār olsa esāsı üstüvār olsa

· V-4 Nuḳūd-ı ṣabr u dil virdüm metāʿ-ı derdine yārüñ : Nuḳūdı ḥayretā virdüm metāʿ-ı vaṣlına yārüñ (Nüsha)

* **32** Y[2].24a Āhī'nin gazeline yazılan bu tahmiste, Āhī'ye ait beyitler için karşılaştırmada, [*Āhī Divānı* /İnceleme - Metin. (Haz. Necati Sungur) KB. Ankara-1994 s.171] esas alınmıştır.

· I-4 bāğı bahār : bāġ-ı bahār (Āhī Divānı. s.171)

I-5 ṣad : ger (Āhī Divānı. s.171)

· II-5 Öpülse der-meyān olsa ḳoculsa der-kenār olsa : Ḳoculsa der-meyān olsa öpülse der-kenār olsa (Āhī Divānı. s.171)

III-4 Ne zībā cāy-idi el-ḥaḳ zümürrüd-ḳaṣr-ı eflākuñ : Ne zībā ḳaṣr-idi el-ḥaḳ zümürrüd-reng eflākuñ (Āhī Divānı. s.171)

IV

Belinde māh-ı nevden ḫançeri var bir sipāhīdür
Başında şaʿşaʿa ṣorḳucı mihr anuñ külāhıdur
Bu ṭoḳuz ḫayme-i vālā münaḳḳaş bār-gāhıdur
Ḳamer yüzli ḳara beñlü güzeller pād-şāhıdur
Benüm māh-ı siyeh-çerdem ʿaceb mi ḫāl-dār olsa

V

Ṭutalum milket-i ʿOs̱mān'uñ olduñ Fażliyā şāhı
Gerekmez baña bu dünyā-yı dūnuñ ʿizzet ü cāhı
Felekde odlara yansun göreyin mihr ile māhı
Başum alup giderdüm ben ʿadem milkine dek Āhī
Öte yanında dünyānuñ eger bir reh-güẕār olsa

-33*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

I

ʿIşḳuña basdum ḳadem el-ḥamdü-lillāhi'l-kerīm
اهد نا يا ايّها الهادي صراط المستقيم
Aḥsen-i taḳvīmisin Ḥaḳḳ'uñ oḳur ṭabʿ-ı selīm
Muṣḥaf-ı ḥüsnüñde ruḫsāruñı cennātü'n-naʿīm
İy cemālüñ āyeti ʿünvān-ı dīvān-ı ḳadīm
Ḳaşlaruñ ṭuġrası Bi'smillāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

II

Vādi-i ʿışḳuñda itdüm gözlerüm yaşını nehr
Yār bildüm ben seni vü mā- ʿadāyı derd ü ḳahr
Ola tiryāk olsa senden ġayrı dilber baña zehr
Yoḳ durur mis̱lüñ velīkin bu ʿaceb iy ḫūn-ı dehr
Seni bu ḥüsn ile görürken sivādan şeyḫ-i şehr
Tevbe ʿarż eyler baña estaġfiru'-llāhi'l-ʿaẓīm

III

Dil virüp yemm-i femine ol lebi peymānenüñ
Alma āhın key ṣaḳın ben ʿāşıḳ-ı dīvānenüñ
Ol elif-veş ḳaddine meyl eyleyüp cānānenüñ
ʿIşḳına bel baġlayup ol gözleri mestānenüñ
Lām-ı zülf-i ser-nigūn naḳşına ol dür-dānenüñ
İy raḳīb el ṣunma kim لاتقربو امال اليتيم

IV-4 Ḳamer yüzli ḳara beñlü : Ḳamer gibi güneş yüzlü (Nüsha)

* **33** T.241a

I-2 *Ahdinā yā eyyühe'l-hādī ṣırāṭü'l-müstaḳīm* : Ey hidâyete erdiren yüce Tanrı, bizleri hidâyete erenlerin doğru yoluna erdir (doğru yolu göster).

IV
Ben kime teşbīh idem sen māhı iy ḥūrī-liḳā
Mihr ise ḥüsnüñle farḳı var anuñ beyne᾿s-semā
Bāġ-ı ʿālem içre bir gül-ruẖ naẓīr olmaz saña
Yoḳ durur mis̱lüñ cihānda ḥāṣılı hergiz şehā
Nāfe-i Çīnī ṣaçuñdan ḳıṣṣadur ammā H̱ıṭā
Nergis-i şehlā gözüñden nüsẖadur ammā saḳīm
V
Ṣāh-ı ʿışḳam çerẖa dikdüm dūd-ı āhumdan ʿalem
ʿĀlem-i ʿışḳ içre oldum ʿışḳ ile şāhum ʿalem
Eyleyüp hem-ṣoḥbetüm her rūz u şeb derd ü elem
Bezm-i firḳatde idüp cismüm dem-ā-dem cām-ı Cem
Görseñ iy dilber ki sensüz nice mey ʿıyş eylerem
Eşk sāḳī āh muṭrib nāle hem-dem ġam nedīm
VI
Sevdi biñ cān ile dil ol dilber-i meh-manẓarı
Kim anuñ mihr-i ruẖına ẖalḳ ḳızġın müşteri
Terk ider āẖir reh-i ʿışḳında bu cān u seri
Fażlī gibi olup ol şāh-ı cihānuñ çākeri
Ġuṣṣa vü derd-ile pür-nemdür niẓāmī gözleri
Ṭutalı gözde maḳām ol ḳaşları nūn aġzı mīm

-34*-

MERṢİYE-İ MERḤŪM MAẖDŪM-ZĀDE-İ ṢUNʿULLAH BEG

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün
I
Düşdi türāba bir gül-i nāzük-ʿiẕār ḥayf
Ṣoldı ẖazān-ı mergle bir nev-bahār ḥayf
Vardı hevāya ẖırmen-i ṣabr u ḳarār ḥayf
Ẓulm itdi rūz-gār diyin rūz-gār ḥayf
Ḳıydı o nev-cüvāna meded rūz-gār ḥayf
Derdā vü ḥasretā vü dirīġā hezār ḥayf
II
Ol ġonce kim netīce-i ṣunʿ-ı İlāh-idi
Nām-ı şerīfi Ḥażret-i Maḥmūd Şāh-idi

III-6 *lā-taḳrabu māle᾿l-yetīm* : Yetim malına yaklaşmayınız. (Hadis-i şerif)
* **34** S.111a

Başında devlet ü şeref anuñ külāh-idi
İrdi ḫusūfa çerḫ-i melāḥatde māh idi
Ḳıydı o nev-cüvāna meded rūz-gār ḥayf
Derdā vü ḥasretā vü dirīġā hezār ḥayf

III

Açılmadan o ġonce ʿaceb ṣoldı hey dirīġ
Bār-ı ümīdi dest-i ecel yoldı hey dirīġ
ʿÖmr-i şerīfi gül gibi az oldı hey dirīġ
Peymāne-i ḥayātı ne tīz ṭoldı hey dirīġ
Ḳıydı o nev-cüvāna meded rūz-gār ḥayf
Derdā vü ḥasretā vü dirīġā hezār ḥayf

IV

Dünyā didükleri ne ʿaceb cān-sitān imiş
Bī-raḥm u bī-mürüvvet imiş bī-amān imiş
Mihrine dil verenlere nā-mihr-bān imiş
ʿAhdinde yoḳ ṣadāḳat ü ḳavli yalan imiş
Ḳıydı o nev-cüvāna meded rūz-gār ḥayf
Derdā vü ḥasretā vü dirīġā hezār ḥayf

V

İy dil hezār derd ile ḳıl nāle vü fiġān
İy göz firāḳ u ḥasret ile demdür aġla ḳan
İy sīne nār-ı zecr ü meşaḳḳatde ṭurma yan
İy cān belā vü miḥnet ile tenden ol revān
Ḳıydı o nev-cüvāna meded rūz-gār ḥayf
Derdā vü ḥasretā vü dirīġā hezār ḥayf

VI

Bir serv idi ki ḳāmeti ṭūbā-mis̱āl idi
Şimşād-ı dil-keş-i çemen-i iʿtidāl idi
Ruḫsār-ı āfitāb-idi ḳaşı hilāl idi
Gitdi naẓardan āh nidem ṣan ḫayāl idi
Ḳıydı o nev-cüvāna meded rūz-gār ḥayf
Derdā vü ḥasretā vü dirīġā hezār ḥayf

VII

Bu çerḫ-i bī-vefā ne ʿaceb cünbiş eyledi
Devren yeñildi ʿaksine mi gerdiş eyledi
Bilmen ne düşdi hey nice müşkil iş eyledi
Cümle cihānı derd-ile pür-nāliş eyledi
Ḳıydı o nev-cüvāna meded rūz-gār ḥayf
Derdā vü ḥasretā vü dirīġā hezār ḥayf

VIII

Bir āteş urdı ḳalbimüze hicr-i yār āh
Sūz u güdāzı eyledi çoḳ cāna kār āh
Yād-ı fenā ile yele vardı ḳarār āh
Ṭoldı belā vü derd ile dār u diyār āh
Ḳıydı o nev-cüvāna meded rūz-gār ḥayf
Derdā vü ḥasretā vü dirīġā hezār ḥayf

IX

Nūr ola ḳabri dāyim olup ġarḳa-i rıżā
Ṣabr-ı cemīl idüp atasına anuñ ʿaṭā
Dünyāda v'āḫiretde ʿıvażlar vire Ḫudā
Fażlī didükçe ḥasret ile ḫalḳ dāyimā
Ḳıydı o nev-cüvāna meded rūz-gār ḥayf
Derdā vü ḥasretā vü dirīġā hezār ḥayf

-35*-

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

I

Kime beraber eyleyeyin ben gedā seni
Mīzān-ı ʿaḳla urmuşam iy pādişā seni
Yūsuf miṡāl eyleyüp ehl-i bahā seni
Vezn eylemek degül zer ile serverā seni
Dünyayı bir yaña ḳosalar bir yaña seni
Baña seni gerek seni iy bī-vefā seni

II

Ben kim ḳapuñda bende-i dil-dāde kim ḳadīm
Her-dem elif miṡāl ṣırāṭuñda müstaḳīm

* **35** T.241b (Nüshada bu müseddesin -sayfa noksanlığı nedeniyle- diğer bend ve beyitleri eksik kalmıştır.)

-36*-

MUʿAŞŞER-İ FAŻLĪ ÇELEBİ

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

I

Ḥabbeẕā iy nūr-ı çeşm-i ḫüsrev-i rūy-ı zemīn
Ḥażret-i ṣāḥib-ḳırān Şeh-zāde-i devlet-ḳarīn
Dāyimā olsun saña Bārī naṣīr ü hem muʿīn
Fetḥ ü nuṣret hem-ʿinān u ʿizz ü devlet hem-nişīn
Taḥt-ı ʿālī-baḫt yāver furṣat u şevket hemīn
Salṭanat zīr-i ʿinān u memleket zīr-i nigīn
Kim cihān ʿadlüñle maʿmūr oldı iy şāh-ı güzīn
Luṭf u cūduñdan zemāne buldı ferr ü zīb ü zīn
Cān u dilden saña eylerler duʿā erbāb-ı dīn
Āferīn iy iftiḫār-ı Āl-i ʿOs̱mān āferīn

II

Nāmuñ el-ḥaḳ nāme-i ʿadl içre mesṭūr eyledüñ
Ẕāt-ı pākuñ ʿadl ü inṣāf ile meşhūr eyledüñ
Luṭf u iḥsānuñ sebīl-i Ḥaḳ'da mevfūr eyledüñ
ʿAyn-ı ʿadl ile cihān ḫalḳını manẓūr eyledüñ
Devrden bī-dād u ẓulmi cümleten dūr eyledün
Fitneyi defʿ eyleyüp ḳaṭʿ-ı şer ü şūr eyledüñ
Cümle ʿālem ḫalḳınuñ ḳalbini mesrūr eyledüñ
Rūḥını ecdāduñuñ ḫayr ile pür-nūr eyledün
Ḥāṣılı devrüñde milk-i Rūm'ı maʿmūr eyledüñ
Āferīn iy iftiḫār-ı Āl-i ʿOs̱mān āferīn

III

Muṣṭafā nāmuñ Muḥammed ḫulḳsın Ḥaydar-seḫā
Server-i Bū Bekr-i Ṣıddīḳ vaṣfıdur ʿOs̱mān-ḥayā
ʿAdl ile ḫod Ḥażret-i Fārūḳ'sın sen ḫüsrevā
Reʾfet ü cūd u mürüvvetde naẓīr olmaz saña
Muṣṭafā'sın ḥaḳ budur aḳrānuñ içre Muṣṭafā
Görmedi mis̱lüñ senüñ dünyāda erbāb-ı ṣafā
ʿAdl ü inṣāfuñ görüp iy ḫüsrev-i gerdūn-serā
Cān ile dilden duʿā-gūyuñ olup bāy u gedā
Ẕikr ü tesbīḥinde der iḫlāṣla ṣubḥ u mesā
Āferīn iy iftiḫār-ı Āl-i ʿOs̱mān āferīn

---

* **36** S.110a

I-8 Kelimenin aslı "zeyn"dir. Kafiyeye uydurmak için "zīn" şeklinde yazılmıştır.

III-1 nāmuñ : nāmum (Nüsha)

III-9 tesbīḥinde der : Metinde "tesbīḥüñdedür" şeklinde geçen kelime, haşiyede "tesbīḥinde der" şeklinde tashih edilmiştir.

IV

İñlemez devrüñde bir kimse meger meclisde ʿūd
Kimseden yanup yaḳılmaz kimse līk āteşde ʿūd
Kimsenüñ burmaz ḳulaġın kimse iy ṣāḥib-vücūd
Ber-baṭ u çengüñ meger bezmüñde erbāb-ı sürūd
Pāy-māl olmaz ḳapuñda kimse līk iy baḥr-ı cūd
Ehl-i istiḥḳāḳa dest-i luṭf u cūduñdan nuḳūd
Ḥāṣıl itdi cümle-i ʿālem senüñ devrüñde sūd
Şemʿdür el-ḥaḳ zebān üzre oda aldum şühūd
H̱urrem ü ẖandān ider her gice ẕikr-i “Yā Vedūd”
Āferīn iy iftiḫār-ı Āl-i ʿOs̱mān āferīn

V

ʿAdl ü dād iy şāh-ı ʿālem çün şiʿāruñdur senüñ
Luṭf u cūd u reʾfet ü şefḳat-dis̱āruñdur senüñ
Merḥamet ẖalḳ-ı cihān ḥaḳḳında kāruñdur senüñ
Ġam yime ʿavn-i İlāhī dest-yāruñdur senüñ
Ehl-i īmānuñ duʿāsı yār-ı ġāruñdur senüñ
Evliyānuñ himmeti ẖōd pāsdāruñdur senüñ
Şāh-bāz-ı devlet ü ʿizzet şikāruñdur senüñ
Fetḥ ü nuṣret ʿizz ü devlet çār-yāruñdur senüñ
Luṭf u cūduñdan cihān hep şerm-sāruñdur senüñ
Āferīn iy iftiḫār-ı Āl-i ʿOs̱mān āferīn

VI

Bir hümāsın evc-i devlet üzre olduñ āşikār
Her kime ṣalduñsa sāye iy şeh-i gerdūn-vaḳār
Pādişāh itdüñ gedā iken bi-ḥaḳḳın Kird-gār
Ḳullaruñuñ her biri devletde Cemşīd-iḳtidār
Salṭanat daʿvāsın eylerken nice İsfendiyār
Bendeñ olurdı göreydi kürsini iy şehriyār
Gerçi kim Nūşirevān ʿadliyle buldı iştihār
Sen unutdurduñ anı ancaḳ cihānda adı var
Bārek-Allah ancaḳ olur ʿadl-ise iy kām-kār
Āferīn iy iftiḫār-ı Āl-i ʿOs̱mān āferīn

VII

Fażlī-i üftādenüñ budur duʿāsı bī-gümān
Salṭanat bāġında iy serv-i ẖırāmān her zemān
Tāze vü ser-sebz olup ḳıl geşt-i bāġ u būstān
İrmesün ʿömrüñ gülistānına ās̱ār-ı ẖazān
Ol muṭarrā ġonce kʾoldı bāġ-ı devletde ʿıyān
Ḥaḳ Teʿālā bād-ı āfetden aña virüp amān

Gül gibi gülsün açılsun dāyimā ol şād-mān
Ḳıl naẓar lutf ile biz bī-çāreye iy kām-rān
Tā ki disem ḥaşr olunca eyleyüp vird-i zebān
Āferīn iy iftiḫār-ı Āl-i ʿOs̱mān āferīn

-37*-

MERS̱ĪYE DER ḤAḲḲ-I SULṬĀN MUṢṬAFĀ ḪĀN ʿALEYHİʾR-RAḤMETİ VEʾL-ĠUFRĀN

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

I

1 İy çarḫ-ı bī-amān yine ḳılduñ ġarīb kār
Tīġ-ı sitemle sīneleri eyledüñ figār

2 Urduñ ġam ile baġrumuz[a] dāġ-ı ḥasreti
Nīrān-ı fitneden yine ṣalduñ ḫūbāna nār

3 Evvel naẓarda ʿarża ḳılup ṣūret-i vefā
Rūy-ı cefāyı eyledüñ āḫirde āşikār

4 Her kim ki aldanup saña senden vefā umar
İy bī-vefā cefā ile eylersin anı zār

5 Nūş-ı beḳā umanlara nīş-i fenā ṣunup
Āb-ı ḥayātı ḳahruñ ider cāna zehr-i mār

6 Ḳanı o şeh ki devlet ü iḳbāl ü ḳadr ile
Olmışdı cümle ḫāṣ ile ʿām içre nām-dār

7 Kāḫ-ı sürūr iken yirini ḫāk-ı ġam ḳılup
Ḳılduñ vücūd-ı pākını ḳahr ile ḫāk-sār

8 Ol kān-ı luṭf u maʿden-i ṣāḥib-ṣafā ḳanı
Aʿnī yegāne Ḥażret-i Şeh Muṣṭafā ḳanı

---

* **37** S.67b

I-5b āb-ı ḥayātı : āb-ı ḥayvānı (Nüsha) [Vezin açısından, tarafımızdan tashih edilmiştir.]

II

1 Bir şāh-idi ki devlet ü ḳadr ile bī-gümān
Olmışdı nām-ı nīki cihān içre dāstān

2 Ḳahr ile ḫavf-ı tīġı ḳılup Rüstem'i zebūn
Ḳahrından ister idi anuñ Ḳahramān amān

3 Nāmı ṭutup cihānı bütün ʿadl ü dād ile
Cāndan muḥibbi olmış idi pīrle vü cüvān

4 Derdā ki ol maḥabbet olup bāʿiṡ-i helāk
Ṣaldı o şāhı varṭa-i itlāfa rāygān

5 Bāzū-yı devlet üzre ʿaceb şāh-bāzdı
Āl ile dāma düşdi ḳazā ile nā-gehān

6 Şāh-ı cihāna geçdi ʿadū eyleyüp ġaraż
Ey dil ne çāre çün bu imiş emr-i Müsteʿān

7 Ṣabr eyle ḳudretüñ yoġ ise ṣabra dāyimā
Tā ḥaşr olınca derd ile ḳıl nāle vü fiġān

8 Ḳan aġla tīġ-ı ḥasret ile sīne çāk olup
Yan derd ile ḳıyāmete dek derd-nāk olup

III

1 Derdā vü ḥasretā vü dirīġā hezār āh
Ḳıydı o şāha ẓulm ile bu rūz-gār āh

2 Aġlar bu mātem ile cihān ḫalḳı zār u zār
Eyler bu ḥasret ile ṣiġār u kibār āh

3 Yansun belā vü ḥasret ile cümle ṭaġ u ṭaş
Ḳılsun ʿanā vü derd ile dār [u] diyār āh

4 Müʾmin olan yaḳar bu muṣibetle baġrını
Kāfir de eylesün bu işe ṣad hezār āh

5 Bu mātem ile pīr ü cüvān nāleler ḳılup
Ṭoldı enīn ü şīven ile her kenār āh

6 Ṭaş olsa bu firāḳa ṭaşa baġrı doymaya
Kimdür bu demde ḳılmaya leyl ü nehār āh

7 Her gice Fażliyā ġam ile baġrumuz yaḳup
Her gün firāḳ ile ḳılalum āşikār āh

8 Derd ü firāḳ ile geçirüp rūz-gārumuz
Çıḳsun [ki] yiridür felege āh u zārumuz

-38*-

TERKĪB-BEND DER MERS̱ĪYE-İ ḤAŻRET-İ MERḤŪM SULṬĀN MEḤMED ḪĀN ʿALEYHİʾR-RAḤMETİ VEʾL-ĠUFRĀN**

Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

-I-

1 Oldı menşūr-ı ʿāleme ʿunvān
Āyet-i "كل من عليها فان"

---

* **38** S.69b

** "Merṣiye Berāy-ı Şehzāde Meḥemmed" Mustafa İsen, *Acıyı Bal Eylemek /Türk Edebiyatında Mersiye.* 2. Baskı Akçağ Yayınları Ankara-1994 s.279-282'den naklen Hayrullah Efendi, *Târih-i Devlet-i Aliyye.* Cilt:3 s.152 vd.

Nüshada *tercīʿ-bend* adıyla verilmiş olan bu manzume aslında bir "*terkīb-bend*"tir. Bu durum, Klâsik Türk edebiyatının başlangıç dönemlerinde *terkīb-bend*lerin de *tercīʿ-bend* adıyla anılmasından kaynaklanmaktadır. [Bkz. Ömer Faruk Akün, "Divan Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul-1994 IX, 411 (389-427)].

Bu mersiyenin son 4 bendi, Mehmet Çavuşoğlu tarafından bazı küçük farklılıklarla "Merṣiye-i Merḥūm Sulṭān Muṣṭafā" başlığı altında -yanlışlıkla- Sultan Mustafa için yazılmış mersiyeler arasında yayımlanmıştır. [Bkz. Mehmet Çavuşoğlu, "Şehzâde Mustafa Mersiyeleri". *Tarih Enstitüsü Dergisi.* Sayı:XII Sene:1981-1982 (Prof. Tayyib Gökbilgin'e Hatıra Sayısından Ayrı Basım) Edebiyat Fakültesi Matbaası İstanbul-1982 s.669-672]

I-1a Oldı menşūr-ı ʿāleme ʿunvān : Oldı menşūr-ı dehre çün ʿunvān (Mustafa İsen *a.g.e.*, s.279)

I-1b *Küllü men ʿaleyhā fān* : "(Yer) yüzünde bulunan her şey yok olacaktır." Rahmân Sûresi 55/26. Ayetteki *ʿaleyhā* kelimesi, Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.279'da sehven *ʿaleynā* şeklinde yazılmıştır.

2 Yazmadı levḥ-i ʿömre ḫaṭṭ-ı beḳā
Ḳalem-i kāf u nūn ile Yezdān

3 Dehr baḥr-i fenāda bir yildür
Cümle ḫalḳ andan olısar güẕerān

4 Bu ribāṭa gelen göçer āhir
Olısar cümle kārvānı revān

5 Ne gedā vü ne şāh u mīr ḳalur
Bir durur ʿāḳıbet ḳamuya cihān

6 Ḳanı ol burc-ı salṭanat māhı
Yaʿni şāh-ı cihān Meḥemmed Ḫān

7 Oldı mānend-i çeşme-i ḫūrşīd
Ḫāk içinde nihān o çeşme-i cān

8 Taḫt iken eyleyüp yirin taḫte
Vardı taḫte't-türābı itdi mekān

9 Ol hümā uçdı āşiyānından
Eyleyüp ʿazm-ı āşiyān-ı cinān

10 Didi ervāḥ-ı ḳuds "طاب ثراه"
Ceʿal-Allāhu cennete misvāh

II

1 Yıḳıl iy ṭārem-i sipihr-i berīn
Söyün iy şemʿ-i ḳubbe-i zerrīn

I-2a yazmadı : yazdı (Nüsha)
I-3a yildür : pīldür (Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.279)
I-4b kārvānı : kārvān (Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.279)
I-5b bir durur : mīr-i deyr (Nüsha)
I-6b yaʿni : a'ni (Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.279)
I-8b taḫte't-türābı : taḫte-s̱erāyı (Nüsha)
I-9b Eyleyüp ʿazm-ı āşiyān-ı cinān : Eyleyüp terk āşiyān-ı cihān (Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.279)
I-10a ḳuds : ḳudsī (Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.279); *ṭābe s̱erāh* : "Toprağı, kabri iyi ve temiz olsun!"

2 Bozul iy imtizāc-ı ʿunṣur-ı çār
Üzül iy ʿaḳd-i ʿuḳde-i pervīn

3 Ṭaġıl iy cünd-i bī-şümār nücūm
Ṭolun iy māh sürʿat ile hemīn

4 Aġla iy ebr ḳıl yaşuñ bārān
İñle iy raʿd idüp fiġān u enīn

5 Eyle iy berḳ āh-ı āteş-nāk
Ki yana sūz ile zamān u zemīn

6 Çāk ḳıl iy seḥer girībānuñ
İy şafaḳ eyle baġruñı ḫūnīn

7 Bürün iy şeb libās-ı mātemüñi
Ḳararup eyle ḫāṭıruñ ġam-gīn

8 Gün ṭoġar ṣanma başuña iy rūz
Ki ṭolındı o mihr-i devlet ü dīn

9 İtdi rıḥlet bu dār-ı süflīden
Oldı ʿālī maḳāmı ʿilliyyīn

10 Ṣad hezārān dirīġ vā-veylā
Ki belā üzre cāna irdi belā

III

1 Bize yā Rab bu ne muṣībetdür
Ne belādur ʿaceb ne ḥāletdür

II-5 Bu beyit, Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.279'da yoktur.
II-6a Çāk ḳıl iy seḥer girībānuñ : İy seḥer çāk ḳıl gırībānuñ (Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.279)
II-8b Ki ṭolındı o mihr-i devlet ü dīn : Ki ṭolındı o mihr-i dār-ı dīn(M. İsen, *a.g.e.*, s.280)
II-9b oldı : ola (Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.280)
II-10b irdi : oldı (Nüsha)
III-1a yā Rab : Yā İlāhī (Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.280)

2 Gitdi devletlü begden ayrılduḳ
Ḳullarına bu nice nekbetdür

3 Bize ayruḳ cihānda rāḥat yoḳ
Gitdi rāḥat zamān-ı miḥnetdür

4 Tāzelikde o serv-i bāġ-ı cinān
Ḫāke düşdi bu ne ʿalāmetdür

5 Daḫı açılmadın o ġonce-i ter
Gül gibi ṣoldı hey ne āfetdür

6 Manṭıḳı mürdeye virürken cān
Kendü cān virdi bu ne ḥikmetdür

7 Lāle-veş ol gülüñ firāḳından
Baġrumuz ṭolu dāġ-ı ḥasretdür

8 Ṣad-hezārān dirīġ ü ḥasret ü āh
Gitdi ol Şeh zamān-ı firḳatdür

9 Ḫāke düşsek ʿaceb mi ẕilletle
Yirümüz gūşe-i meẕelletdür

10 Gice gündüz demidür aġlayalum
Baġrumuz nār-ı ġamda ṭaġlayalum

IV

1 Yā İlāhī ne ṭurfa ḥāl oldı
Ki ḳatı mūcib-i melāl oldı

III-2b nice : telḫ-i (Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.280)
III-4a cinān : cihān (Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.280)
III-5a daḫı açılmadın : zihi açılmadan (Nüsha)
III-6 Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.280'de bu beyit yoktur; ayrıca 7. ve 8. beyitler de yer değiştirmiştir.
III-8a āh : vāh (Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.280)
III-8b zamān-ı firḳatdür : zamān-ı miḥnetdür (Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.280)
III-9a düşsek : düşsüñ (Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.280)
III-10b ġamda ṭaġlayalum : ġamla daġlayalum (Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.280)
IV-1b ki : ne (Mustafa İsen, *a.g.e.,* s.280)

2 Bedr iken ol meh-i ḫuceste-ḫıṣāl
Ne zevāl irdi kim hilāl oldı

3 İşiginde saʿādet üzre iken
O saʿādet bize ḫayāl oldı

4 Oldı çünkim revān o rūḥ-ı revān
Bize dirlik daḫi muḥāl oldı

5 Baġrumuz ḳana döndi ḥasretle
Görüñüz kim bize ne āl oldı

6 Üstüḫᵛāna irişdi ġam bıçaġı
Hep eḥibbāsı bī-mecāl oldı

7 Gül-i ʿömrine hem ḥayıflar anuñ
Ki düşüp ḫāke pāy-māl oldı

8 Bu muṣībet çü geldi başumuza
Şevḳ ü şādī bize vebāl oldı

9 Ġam yiyüp rūz u şebde ḳan içelüm
Ki bize Ḥaḳ'dan ol nevāl oldı

10 Çāre ne rūz u şeb fiġān idelüm
Baġrumuz ḥasret-ile ḳan idelüm

V

1 Rūz u şeb iy göñül fiġān eyle
Rāzuñı ḫalḳa dāstān eyle

IV-2a meh-i : şeh-i (Mustafa İsen, *a.g.e.,* s.280)
IV-2b oldı : irdi (Mustafa İsen, *a.g.e.,* s.280)
IV-4a revān o rūḥ-ı revān : revān rūḥ-ı revān (Mehmet Çavuşoğlu, *a.g.m.,* s.669)
IV-4b muḥāl : ḥarām (Mehmet Çavuşoğlu, *a.g.m.,* s.669)
IV-7 Bu beyit Çavuşoğlu yayımında yer almamaktadır.
IV-7a Gül-i ʿömrine hem ḥayıflar anuñ : Gül-i ʿömrine ḥayıflar anuñ (Nüsha)
IV-9b Ki bize Ḥaḳ'dan ol nevāl oldı : Ki bize Ḥaḳ'dan nevāl oldı (M. İsen, *a.g.e.,* s.281)
IV-10b Baġrumuz ḥasret-ile ḳan idelüm : Rāzuñı ḫalḳa dāstān idelüm (Mustafa İsen, *a.g.e.,* s.281)

2 Demidür aġla iy gözüm aġla
Ebr-veş yaşuñı revān eyle

3 Ṭutuş iy sī̄ne nār-ı ḥasret ile
Sūzuñı gün gibi ʿıyān eyle

4 İy ciger tī̄r-i hecr ile delinüp
Baġruñı ḥasret ile ḳan eyle

5 İtdi cānın revān o şāh-ı güzī̄n
İy göñül sen de terk-i cān eyle

6 Düşdi ẖāke o genc-i bī̄-hem-tā
Sen de bir günci var mekān eyle

7 Çıḳdı elden çü oḳ gibi o şāh
Ḳāmetüñ ġuṣṣadan kemān eyle

8 Menzilin tī̄r-i āhuñuñ yiridür
Ṣaḥn-ı ṣaḥrā-yı āsümān eyle

9 Çünki terk eyledi cihānı o şāh
Sen de terk-i cihāniyān eyle

10 Ḥasretā ḥasretā dirī̄ġ dirī̄ġ
Ḳapladı āfitāb-ı devleti mī̄ġ

V-2b Nüshada yer almamaktadır.

V-3a Nüshada yer almamaktadır. "Dutuş iy sīne küllī̄ ḥasret ile" (M. Çavuşoğlu, *a.g.m.* s.670)

V-5a cānın : ḳanın (Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.281, Mehmet Çavuşoğlu, *a.g.m.* s.670)

V-6, 7 Çavuşoğlu yayımında, 6 ncı ve 7 nci beyitler küçük birtakım değişikliklerle ve yer değiştirmiş olarak bulunmaktadır:

Oḳ gibi çıḳdı çünki elden o şāh
Ḳāmetüñ ġuṣṣadan kemān eyle

Düşdi nāgāh o genc-i bī-himmet
Sen de bir künc var mekān eyle (Bkz. *a.g.m.* s.670)

VI

1 İy felek bī-amān imişsin sen
Ḳatı nā-mihribān imişsin sen

2 Ẓulm ile ʿālemi ḫarāb itdüñ
Nice ẓulm ıssı ḫān imişsin sen

3 Göz göre nice ḳıyduñ ol şāha
Ẓālim ü bī-amān imişsin sen

4 Bizi ol yaḫşı begden ayırduñ
Hey ne yavuz yaman imişsin sen

5 Evvelā luṭf u soñra ḳahr itdüñ
Nice ḳavli yalan imişsin sen

6 Yedi ḳat ṭāsdan geçer zehrüñ
Ejder-i cān-sitān imişsin sen

7 Ḳāmetüñ gerçi kim kemān olmış
Tīr-i āha nişān imişsin sen

8 Kimse sende ḳarār itmez imiş
İki günlük mekān imişsin sen

9 Niçe ʿanḳāları uçurmışsın
Köhne bir āşiyān imişsin sen

10 Dād u feryād elüñden iy eflāk
Yirini eyledüñ o şāhuñ ḫāk

VI-2b ḫān-imişsin sen : cān imişsin sen (Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.281)
VI-3a şāha : şāhı (Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.282)
VI-3b Ẓālim ü bī-amān-imişsin sen : Ẓālim-i bī-amān-imişsin sen (Mehmet Çavuşoğlu, *a.g.m.* s.671)
VI-4 Nüshada yer almamaktadır.
VI-4b ne : nice (M. Çavuşoğlu, *a.g.m.* s.671)
VI-5, 6 Çavuşoğlu yayımında 5. ve 6. beyitler yer değiştirmiştir. (Bkz. *a.g.m.* s.671)
VI-6a ṭāsdan : ṭāşdan (Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.282)
VI-8 Bu beyit Çavuşoğlu yayımında yer almamaktadır.
VI-10a dād u feryād : dād feryād (Nüsha)
VI-10b şāhuñ : māhuñ (Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.282)

VII

1 Aña yā Rab cinān ṭuraġ olsun
Meskeni gülsitān u bāġ olsun

2 ʿArṣa-i tāb-nāk-ı maḥşerde
Sāye-i ʿarş aña oṭaġ olsun

3 Meclisinde şarāb-ı Kevs̱er'den
Dest-i ḥavrāda pür-ayaġ olsun

4 Ḳabri tārīk olmasun bir dem
Pertev-i nūr-ı Ḥaḳ çerāġ olsun

5 Ola cennetde ol Burāḳ'a süvār
Öñce ġılmān ḳamu yayaġ olsun

6 Aña ṭaġ üsti bāġ olup her-dem
Ḥasreti baġrumuzda dāġ olsun

7 Yirde yatduḳça ol vücūd-ı şerīf
Pādişāh-ı zemāne ṣaġ olsun

8 Şecer-i ʿömri pāydār oluban
ʿAvn-i Ḥaḳ dāyimā ṭayaġ olsun

9 Ṣaḳlasun hep budaḳların Mevlā
Cümle pür-berg ü pür-budaġ olsun

10 Fażliyā ṣıdḳ ile diyen āmīn
Dilegüm bu belādan ola emīn

VII-2a tāb-nāk-ı : tābdār-ı (M. Çavuşoğlu, *a.g.m.* s.672)

VII-3b ḥavrāda : ḥavrān (Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.282); pür-ayaġ : bir ayaġ (M. Çavuşoğlu, *a.g.m.* s.672, Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.282)

VII-4b pertev-i nūr-ı Ḥaḳ : pertev-i nūr aña (Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.282)

VII-6b baġrumuzda : baġrımıza (M. Çavuşoğlu, *a.g.m.* s.672)

VII-8a oluban : olsun (Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.282)

VII-9a Ṣaḳlasun hep : Ṣaḳlayup her (Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.282)

TARİHLER

-1*-

Mefʿūlü Fāʿilātün Mefʿūlü Fāʿilātün
Müstefʿilün Feʿūlün Müstefʿilün Feʿūlün

1 Ol ṣafder-i yegāne aʿnī ki Muṣṭafā Ḫān
K᾿oldur liyāḳat ile sulṭān-ı heft-kişver

2 Virmişdi Ḥaḳ o şāha bir dürr-i bī-bahā kim
Lāyıḳ ser-i sipihre ger olsa dürr-i efser

3 Burc-ı saʿādet içre bir māhdur ki el-ḥaḳḳ
Seyr itmedi naẓīrin nüh çerḫ ü heft aḫter

4 Çün nām[ı]dur Muḥammed yā Rab be-ḥaḳḳ-ı Aḥmed
Maḥmūd ʿāḳıbet ḳıl olsun cihāna server

5 Gördi çü gevherinde ol şāh-ı ḳābiliyyet
Ḳıldı muʿallime sevḳ tā kim ola hüner-ver

6 Ol ṭıfluñ olmaġ içün ʿilm ü edeb ṭufeyli
Mīr ehl-i fażlı ḳıldı taʿlīmine muḳarrer

7 Fażlī işitdüginde didi duʿā vü tārīḫ
İclāl ü ʿömr bāḳī ʿilm ü edeb müyesser (sene 957)
(سنه ٩٥٧) اجلال و عمر باقي علم و ادب ميسّر

-2*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Feʿūlün

1 Şehen-şeh Muṣṭafā Ḫān-ı felek-ḳadr
Ki var biñ bendesi behrām-ı girdār

2 Cenābında muḳarreb bendelerden
Biri kim ḥüsni virür mihre envār

---

* **1** T.228a
* **2** T.228a

3 Cemāli māh-ı ʿālemden münevver
Adı Behrām bir ḫūrşīd-i ruḫsār

4 Ẓuhūr idüp saḫāvet maṭlaʿından
Şeref buldı olup luṭfa sezā-vār

5 Siliḥ-dār oldı şāh-ı nīk-baḫta
Ziyāde [itdi] iḳbālini Dādār

6 Binüp seyr eyledikçe şāh-ı ʿālem
Ola iclāl ile dāʾim ḳafā-dār

7 İşidüp didi tārīḫini Fażlī
Şehe Behrām-ı meh oldı siliḥ-dār (sene 957)
(سنه ٩٥٧) شهه بهرام مه اولدي سلحدار

-3*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Yine rifʿat buldı bād-ı luṭf ile
Bāġ-ı iḳbālüñ nihāl-i nevberi

2 Yaʿni kim ol serv-i büstān-ı kerem
Kim bulur andan cihān zīb ü feri

3 Baş çeküp gül-zār-ı devletden yine
Ḳadr ile eflāke irgürdi seri

4 Kimdür ol dirseñ eger iy nām-dār
Gülsitān-ı devletüñ verd-i teri

5 Ḥüsn-i ḫulḳ ile Muḥammed'dür velī
Nām ile Aḥmed seḫāda Ḥaydarī

6 Rūm-ili ḫayline defter-dār olup
Oldı ehl-i devletüñ ser-defteri

4a saḫāvet : Nüshada "سحاوت" olarak kaydedilmiş olup "خ" harfinin noktası unutulmuştur.
* **3** T.228b, S.90b
6b Oldı ehl-i devletüñ ser-defteri : Oldı ehl-i devletüñ vird-i teri T

7 Yüz sürüp Fażlī semendi pāyına
Devlet ile göricek ol serveri

8 Didi tārīḫin beşāret eyleyüp
Aḥmedā yümn-ile olduñ defterī (sene 954)
(سنه٩٥٤) احمدا يمنيله اولدك دفتري

-4[*]-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Feʿūlün

1 Seḫā vü cūd kānı Mīr Yaḥyā
K'odur destūr-ı maḳbūl-i şehen-şāh

2 Seḫāsı şöyledür kim Ḥātem-i Ṭayy
Kerem rāhında olmaz aña hem-rāh

3 Ḳılup Şeh Muṣṭafā ḫᵛānī żiyāfet
Cihānda ḳıldı ʿarż-ı ḥaşmet ü cāh

4 Ṭaşān ṭaġında bir cemʿiyyet itdi
K'anuñ vaṣfını söyler cümle efvāh

5 Ḳılup luṭf ile bir ḥālī velīme
Ṭoyurdı ḫāṣ u ʿāmı gāh u bī-gāh

6 Gedā vü bāy elvān-ı niʿāmdan
Naṣībin aldılar bir veche dil-ḫᵛāh

7 Görüp Fażlī didi tārīḫin anuñ
Zihī aʿṭā vü niʿmet bārek-Allah (sene 958)
(سنه ٩٥٨) زهى اعطا و نعمت بارك الله

7a semendi : semend T
[*] **4** T.228b
3a Nüshada "ḫānī"

-5*-

Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

1 Buldı rifʿat sipihr-i ʿizzetde
Yine bir mihr-i müşterī fıṭnat

2 Oldı bir gevher-i girān-māye
Dürretüʾt-tāc-ı devlet ü şevket

3 Ol seḫāʾ maʿdeni kerem-kānı
Kim odur baḥr-i şefaḳat ü reʾfet

4 Müstaḥiḳḳ-i saʿādet-i aʿẓamī
Müstaʿidd-i celālet ü ʿaẓamet

5 Luṭf u cūd ile Ḥaydarī-meşreb
Ḥüsn ü ḫulḳ ile Aḥmedī-ḫaṣlet

6 Kim dürür dirseñ ol kerīmüʾş-şān
Ehl-i iḳbāl ü ṣāḥib-i devlet

7 Ḥażret-i muḥterem Sinān Beg kim
Odur iḳbāl ile felek-rütbet

8 Ṣol bölügüñ ʿulūfecilerine
Kātib iken o ṣāḥib-i ḳudret

9 İrtifāʿ itdi iki üç pāye
İrişüp luṭf-ı ḥażret-i ʿizzet

10 Zümre-i evvele olup kātib
Ḳadr ile buldı rifʿat ol ḥażret

11 Didi tārīḫin işidüp Fażlī
Ebed olsun ziyāde zī-rifʿat (sene 954)
(سنه ٩٥٤) ابد اولسون زياده زي رفعت

---

* **5** T.229a
4a aʿẓamī : عظمي (Nüsha)

-6*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Feʿūlün

1 Çü Ṣunʿullāh [E]mīr'üñ oğlı Maḥmūd
Cinān bāġına ḳıldı ʿazm-i dīdār

2 Vefātına didi tārīḫ Fażlī
Yirin nūr eylesün Allāh Cebbār (sene 955)
(سنه ٩٥٥) يرن نور ايلسون الله جبّار

-7*-

Mefʿūlü Fāʿilātün Mefʿūlü Fāʿilātün
Müstefʿilün Feʿūlün Müstefʿilün Feʿūlün

1 Ol mīr-i muḥterem kim Ṣunʿullah oldı nāmı
Virmişdi Ḥaḳ aña bir Maḥmūd nām mevlūd

2 Dār-ı fenādan itdi Ḥaḳ emri ile rıḥlet
Olmaġa raḥmet ile dār-ı beḳāda suʿūd

3 Seng-i mezārı üzre tārīḫ yazdı ḳudret
Ḥaḳ ideli münevver budur Maḳām-ı Maḥmūd (sene 955)
(سنه ٩٥٥) حق ايدەلي منوّر بودر مقام محمود

-8*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Feʿūlün

1 چو صنع‌الله را فرزند محمود
شد از دار فنا رحلت مقرّر

2 نوشته بر مزارش صنع تاریخ
(سنه ٩٥٥) ز فرّ نور حق بادا منوّر

---

* **6** T.229a
* **7** T.229b
* **8** T.229b

1 Sunʿullāh'ın övgüye değer (veya Mahmūd adlı) oğlu için yokluk yurdundan göç (ölüm) zamanı geldi[ğinde]

2 Mezar taşına tarih yazıldı: "Allah'ın aydınlık ve parlak nuruyla mezarı aydınlansın."

GAZELLER

FĪ ḤARF-İ ELF ĠAZEL

-1*-

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

8 يا من له يسبّح ما في السّماء اما
في الارض بالتّضرّع في الصبح والمسا

9 وصفش منزّه است ز اطلاق اين و آن
ذاتش مقدّس است ز ظنّ شما وما

10 آن اولي كه اوّليش گشت چون الف
بر اولي كه هيچ بدو نيست ابتدا

11 آن آخري كه آخريش بي نهايت است
هم عين ابتدا شده هم عين انتها

12 آن ظاهري كه عين دو عالم منير شد
شمسش چو خيمه زد ز سرا پردهٔ عما

13 آن باطني كه كنز خفيّش مقدّس است
از اسم و رسم و وصف و نعوت من شما

14 فضلي چه گونه دم زند از حمد كبرياش
في ذاته يهيم اولو العقل وانّهي

---

* **1** T.216b

1 (Arapça): Sabah akşam yeryüzü ve gökyüzünde bulunan herkes yalvararak seni anıyor (tesbih ediyor).

2 (Farsça): Senin vasfın, onun bunun her türlü övgüsünden münezzehtir. Onun zātı, sizin bizim zannettiğimizden daha mukaddestir.

3 (Farsça): O, ilktir; başlangıcı elif harfi gibi öncesizdir. O'nun başlangıcının başlangıcı yoktur.

4 (Farsça): O, sondur; son oluşunun sonu yoktur. Hem başlangıcın hem de sonun kaynağıdır.

5 (Farsça): O, zahirīdir ki O'nun güneşi körlük sarayının penceresinden zuhûr edince iki ālemin gözünün aydınlandığı bir gerçektir.

6 (Farsça): O, bātınīdir ki gizli hazinesi, benimve senin nisbet edebileceğimiz her çeşit ad ve sandan, vasıf ve övgüden münezzehtir.

7a (Farsça): Fazlī, senin (Allah'ın) yüceliğinden nasıl dem vurabilir?

7b (Arapça): Akıllı insan, seni (Allah'ı) düşündüğü zaman kendinden geçer.

-2*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 ايّها السّاقي ادركاس الهدي
K'eyleyem bir cürʿasına cān fedā

2 Ḳahrı ġam bezminde cānı ġamzede
Ṣun beru ḳatı o cām-ı ġam-zedā

3 Ṣun beru ol cāmı mest it şöyle kim
Ṭoymayam olursa cān tenden cüdā

4 Ṣun beru ol cām-ı nābı kim anuñ
Neşvesinde mestdür bāy u gedā

5 Cām-ı tevḥīd ile ḳalbi pāk ḳıl
Dilde hergiz ḳalmasun ġayr-ı Ḫudā

6 Muṭribā billāh söylet sāzuñı
Naġme-i ʿuşşāḳdan virsün ṣadā

7 Sensin iy Fażlī anuñ [kim] dirlügi
Vechüñ el-bāḳī ve fānī mā-ʿadā

-3*-

Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

1 من زمى توبه كي كنم خاشا
من له العقل مايقول كذا

3 Ḫᵛāb her şeb baña ḫayāl oldı
في الهوي من ينام قد كذبا

---

* **2** T.216b
1a (Arapça): Saki, döndür kadehi, bana da sun.
7a Nüshada "İy Fażlī sensin anuñ dirlügi" (vezin eksik)
* **3** T.217a
1a (Farsça): Hāşā, ben şaraptan nasıl yüz çeviririm!..
1b (Arapça): Akıllı bir insan bunu söylemez.
2b (Arapça): Aşık olan (bir insan), eğer ben uyuyorum derse, yalan söylemiş olur.

3 هر چه تو دوست داريش همه اوست
كلما في الوجود ليس سوا

4 Yār birdür iki cihānda hemān
شهدالله انه ...... احدا

6 Gözüñ aç rūy-ı yāre baḳ ṣūfī
اشرقت شمس وجهه و بدا

6 وحدتش هست روشن از خورشيد
من اراد الدّليل قد خسرا

7 Sırr-ı vaḥdetden urma dem Fażlī
ليس افشا را سرها ادبا

-4*-

Mefʿūlü Mefāʿīlün Feʿūlün

3 Sen serv-ḳade ḳul oldı ṭūbā
طوبي لمن اقتداك طوبي

4 Kim Kaʿbe ḳapuñ ṭavvāf ḳıldı
قد ضاعف ربّه ثوابا

3 مَنْ حَسَّنَ شَانَهُ رُبّانُ
من افتخر بفضل آبائه

3a (Farsça): Senin sevdiğin herşey O'dur.
3b (Arapça): Varlık āleminde olan her şey eşit değildir.
4b (Arapça): (Mısra eksik olduğu için Türkçe'ye çevrilemedi.)
5b (Arapça): Yüzünün güneşi doğdu ve ortaya çıktı (yüzü parladı).
6a (Farsça): O'nun vahdeti, güneşten daha parlaktır.
6b (Arapça): Delil isteyen kaybeder.
7b (Arapça): Sırrı ifşa etmek, edepsizliktir.

* **4** T.217a
1b (Arapça): Sana uyana müjdeler olsun.
2b (Arapça): Allah sevabını kat kat artırsın.
3a (Arapça): Gemisini kurtaran kaptandır.
3b (Farsça): Atalarının faziletiyle övünen kimse(?)

4 پا از سرو سر ز پا ندانم
از شوق چو بر سرم ز دي پا

5 Destüñ ṭoludur çü bāde sāḳī
Ṣun destüme cām-ı nāb-ı ṣahbā

6 این نیست غزل که گفت فضلي
قد انزل رُبّه کتابا

7 با کم نه ز حیلت اعادي
باماست چو همّت احبّا

-5*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Virdi şöhret ṣubḥ-veş mihrüñde ṣādıḳlıḳ baña
Āfitābum gögden inmiş gibi ʿāşıḳlıḳ baña

2 Eylerüm bir cām-ile biñ ġuṣṣa derdine ʿilāc
Bilmezem yā Rab ne ḥikmetdür bu ḥāẕıḳlıḳ baña

3 Gāh mest ü gāh ḥayrān olduġum zāhid budur
Rind-i ʿayyāşam yaraşmaz hīç ayıḳlıḳ baña

4 Çün senüñ ʿaceb benüm kārum hemīşe ʿöẕrdür
Pārsālıḳ saña var iy şeyḫ fāsıḳlıḳ baña

5 Ḥüsn-i tabʿ ile n’ola mümtāz olursam Fażliyā
Bir cebellī ḥāldür fennümde fāyıḳlıḳ baña

---

4 (Farsça): Şevk bana üstünlük sağladığında şaşırırım, ne yapacağımı bilemem.
6a (Farsça): Fazlī’nin (bu) söylediği gazel değildir.
6b (Arapça): Rabb’i bir kitap indirmiştir.
7 (Farsça): Korkum, hile ile yeniden söylenmesinden değildir; çünkü, dostların duası her zaman bizimledir.
* **5** T.217a

-6[*]-

Feʿūlün Feʿūlün Feʿūlün Feʿūl

1 Gülersin ben itdükçe şekvā saña
Gelür gibi ḥālüm temāşā saña

2 Düş oldı baña görmek uyḫu yüzin
Yüzüñ gördi ṭuş oldı göz tā saña

3 Ne yirde ki Mecnūn u Leylī dinür
Kifāyetdür ol ya baña ya saña

4 Güzellerde olur didümse vefā
O söz ġayradur ṣanma şāhā saña

5 Birūnumda dāġ u derūnumda ġam
Didüm ḥāli pinhān u peydā saña

6 Yüzüñ şemʿine yandı pervāne dil
Velī yanduġından ne pervā saña

7 Cihāndan teberrā idüpdür ḳamu
Çü Fażlī ḳalupdur tevellā saña

-7[*]-

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 İy ḳamer ḳulle-i çerḫ olmaz idi pāye saña
Ṣalmasa luṭf ile ol mihr-i cihān sāye saña

2 Būsesini alımazduñ yalıñuz cān ile sen
Ser daḫı iy dil eger olmasa sermāye saña

3 Ḫvān-ı şādī senüñ aşuñ degül olma ṭāmaʿ
İy dil-i ḫaste yeter niʿmet-i ġam vāye saña

---

[*] **6** T.217b
[*] **7** T.217b

4 Böyle şīrīn neden olduñ meger iy ṭıfl-ı laṭīf
Cān-ı şīrīn yidürür süd yirine dāye saña

5 Zīnetüñ yoġ ise zāhirde libās ile n'ola
Fażliyā ḥüsn-i kelām oldı çü pīrāye saña

-8*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Cānumı her-dem ki bir düşnāmdan cānān aña
Sīneden eyler ṣafā ile duʿālar cān aña

2 Tīr-i dil-dūzuñ durur bir şāh-bāz-ı cān-şikār
Pādişāhum āhenīn minḳārdur peykān aña

3 Nāmeye esrārumı keşf eyleyem derdüm devāt
Ḳaldı cānā aġzına barmaḳ ḳoyup ḥayrān aña

4 ʿĪd-i vaṣlumda dimiş ʿuşşāḳı ḳurbān eylerem
Bu söz içün olmaludur dōstlar ḳurbān aña

5 Yalıñuz iy Fażlī ṣanma sen seni ʿāşıḳ hemān
Mihr ü māh ile felekler oldı ser-gerdān aña

---

* **8** T.218a, P.4bh
Bu gazel, ʿAṭā'-[i Üskübī (?)]'nin
"Ben miyem tenhā olan mihr ile ser-gerdān aña
Ḳuṭb-ı ʿālem ṭaña ḳalmışdur olup ḥayrān aña" matlalı gazeline nazire olarak yazılmıştır. ʿAṭā'nın bu gazeli, Fażlī'nin gazeli dahil 54 gazelle tanzir edilmiştir. [Bkz. İbrahim Sevinç, *Pervāne Beg Nazire Mecmuʿası (1a-29b) Transkripsiyonlu, Edisyon Kritikli Metin.* Basılmamış YLT., Marmara Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul-2001 s.27 (1-33)'den naklen *Pervāne Beg, Mecmūʿatü'n-Neẓā'ir.* Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. Bağdat Köşkü B.406 v.4bh]
1a "Cānumı düşnām-ı lāʿlinden ḳaçan cānān aña" İbrahim Sevinç, *a.g.t.*, s. 27
2b minḳārdur : müttekādur İbrahim Sevinç, *a.g.t.*, s.27
4a vaṣlumda : vuṣlatda İbrahim Sevinç, *a.g.t.*, s. 27
5a ṣanma sen : ṣanmasun İbrahim Sevinç, *a.g.t.*, s. 27

-9[*]-

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

2 Bülenddür ne tereddüd merātib-i şuʿarā
Velī derūnumı yaḳdı denāʾat-i şürekā

3 Bir iki lafẓ-ı rekīk u meʿāni-yi terzīḳ
Derüp çatup müteşāʿir geçer nice cühelā

4 Anuñ ki şāʿir ola nāmı ekṡer-i ʿālem
Görür ḳamusını hep bir temīz yoḳ aṣlā

5 Eger ki manṣıb-ı ʿālīde ola bir nādān
Kelāmı herze vü hezyān olursa da farażā

6 Odur zemānede Ḥassān idüp aña taḥsīn
Olur ḥasen sözi ḥüsn-i ḳabūl ile aṣġā

7 V’eger ki pāye-i ednāda olsa bir kāmil
Olup kelāmda Seḥbān-ı Vāʾil’e hem-tā

7 Çü jāj-ı Bāḳıl olur her kelāmı bī-raġbet
Kimesne gūşına almaz dür olsa da meṡelā

8 Naẓar çü ḳāle degül ḳāʾile olur ne ʿaceb
Ḫurūş idüp cühelā ger ḫamūş ola büleġā

9 Çü şāʿir ü müteşāʿir olınmaya teşḫīṣ
Ne cān ile uzada güft ü gūya dil fuṣaḥā

10 ʿAvāmdur didügüñ ehl-i fażla eyleme ṭaʿn
Ṭarīḳ-i Ḥaḳ’dan olar ola münḥarif ḥāşā

11 Saña şerīḳ olalı vü seni de fehm eyler
Cihānda çoḳ durur el-ḥamd Fażliyā fużalā

[*] **9** T.218a

-10[*]-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Gevher-i vaṣluña hergiz olmadı cān āşinā
Baḥr-ı baḥrüñde nice demdür ider cān āşinā

2 Āşinā olmaḳ dilerseñ iy göñül bīgāne ol
Her zamān bīgāneye olur o cān āşinā

3 Āşinālıḳ isteme var iy dil ol bīgāneden
Kim görüpdür kim gedāya ola sulṭān āşinā

4 ʿAḳl u ṣabrum āh kim yād oldı benden dōstlar
Oldı her yād ile tā ol şāh-ı ḫūbān āşinā

5 Fażlī'yi yād eyleme yād ile luṭf it iy ḳamer
Çünki olur ẕerreye ḫurşīd-i raḫşān āşinā

-11[*]-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Senden ayru gözlerüm yaşı durur hem-dem baña
Künc-i miḥnetde belā vü ġam durur maḥrem baña

2 Zülf-i reyḥānuñ ġamından olalı ten ḳara ḫāk
Hep siyeh-pūş oldı sünbüller dutup mātem baña

3 Cām-ı laʿlüñ yādına ʿālemde görse ʿālimüm
Bezm-i şevḳ ü ẕevḳde reşk eyler-idi Cem baña

4 Ḳāmet ü zülf ü dehānuñ görmeyelden iy perī
Girmişem bir ṣūrete gören dimez ādem baña

5 Dūr olsam Fażlıyā ġamdan beni ġum öldürür
Şöyle meʾnūs oldı hicrinde o şāhuñ ġam baña

---

[*] **10** T.218b
[*] **11** T.218b

-12[*]-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Gül-i ter devridür sāḳī getür ḳanı mey-i ḥamrā
Nice bir zāhid-i yābis mizācıyla ḳuru ġavġā

2 ʿAceb mi bülbülüñ olsa görenler gülşen-i ḥüsnüñ
Bahār olduḳça artar iy perī dīvāne vü şeydā

3 ʿAceb ʿālemde ol ʿālemden özge var mıdur ʿālem
Ki ola sāḳi-i maḥbūb destinde mey-i ḥamrā

4 Bahār eyyāmı gül vaḳti ṣafā hengāmı mül vaḳti
Bu demde tevbe-kār olur mı zāhid ʿāşıḳ-ı rüsvā

5 Ney āvāzında gūşum çihre-i dilberdedür çeşmüm
Ne pendüñ yiridür ʿaḳluñ ḳanı ṣūfī delü olma

6 Yine bir tāze dilber sevdi Fażlī şimdi ʿālemde
Bulınmaz behcet ü ḥüsn ü bahāda hīç aña hem-tā

7 Lebi mül ʿārıżı gül ḳaddi serv ü ruḫları lāle
İgen şīrīn igen nāzük igen raʿnā igen zībā

-13[*]-

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

1 Leb-i ḥabīb olur ise cinānda cām baña
Ṭahūra māyil olursam ola ḥarām baña

2 Olalı zülf ü ruḫuñ dūr dīdeden iy meh
Beyāż ṣubḥ ile birdür sevād-ı şām baña

3 Lebüñ ġamında gözüm cāmını ḳılup pür ḫūn
Ṣunar ṭolu ṭolu sāḳī-i ġam müdām baña

---

[*] **12** T.218b
[*] **13** T.219a
1a cām : Cem (Nüsha)

4 İtüñ geçünmek ile şehr içinde meşhūrum
Murād şöhret ise ger yeter bu nām baña

5 Ululadı beni itüm didi o sulṭānum
Yeter cihānda be Fażlī bu iḥtirām baña

-14[*]-

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Cigerüm ḳanı şarāb oldı gözüm cām saña
İçürür zehr-i ġamı iy göñül eyyām saña

2 Murġ-ı zīrüñ geçinüp degmeye ṣayd olmaz iken
Zülf ü ḫāl oldı göñül dāne ile dām saña

3 Ṭāliʿüñ ġāyet iti olmasa iy kelb-i raḳīb
O ġazālum bu ḳadar niçün ola rām saña

4 Merḥabā itse senüñle ne gün ol şāh göñül
Rūz-ı mātem daḫi olsa ola bayrām saña

5 Zülfi sevdāsına düşdüñ gibi iy Fażlī yine
Rūz-ı rūşen görinür ẓulmet ile şām saña

-15[*]-

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Mey ile ṭolmaya meclisde çü rindāne ṣafā
Virmez iy sāḳi-i gül-çihre ḳadeḥ cāne ṣafā

2 Ben müdāmī çekeyin cām-ı belādan cürʿa
Sen mey-i nāz içün ol iy gözi mestāne ṣafā

3 Ḳo riyā ṣuffesin ol ṣāf ṣaf-ı ʿāşıḳa gel
Ṣūfiyā ṣāfī mey iç ṣāfī virüp cāne ṣafā

[*] **14** T.219a
[*] **15** T.219b

4 Ger tehī ola ġamuñdan dil-i pür-ġam bir dem
Cānda ne ẕerre ḳadar ẕevḳ ola cānā ne ṣafā

5 Vireyin cāne ṣafā yolına cānum vireyin
Beni öldürmek ile ger gele cānāne ṣafā

6 Şād olur yāreler açsa müjesi sīnemde
Ki fütūḥ olsa gelür ḫāṭır-ı sulṭāne ṣafā

7 Fażliyā çün [dem] urur lâʿl-i leb-i sāḳīden
Yāda virürse n'ola ḫāṭır-ı yārāne ṣafā

-16[*]-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Umma iy şūrīde-dil zülf-i perīşāndan vefā
ʿÖmrdür gelmez bilürsin kimseye andan vefā

2 ʿAhd-i cevr itmişdi dün itdi vefā ol şeh bugün
Kim dürür gelmez diyen ʿālemde cānāndan vefā

3 Öldürem didügine inanma iy dil ġamzesi
Bu mes̱eldür çünki gelmez tīġ-ı bürrāndan vefā

4 Umma kim devrān ile yār ola ol meh-rū saña
Kimseler gö[r]miş degüldür hīç devrāndan vefā

5 Tīr-i ḫūn-rīzi dökem ḳanuñı dirse Fażliyā
İʿtimād itme aña ol ḳandan u ḳandan vefā

-17[*]-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Şāh-ı milk-i ʿışḳ-ı yārüm ġam sipāh oldı baña
Āteş-i āhum başumda zer-külāh oldı baña

[*] **16** T.219b
[*] **17** T.231a

2 Yüz sürerdüm işigüñe bir zamān şimdi velī
Ṭāḳ-ı eyvānuñ ıraḳdan secde-gāh oldı baña

3 Ehl-i ʿışḳ içre şeh-i devlet-penāh oldum bugün
Aç işigüñ ṭaşı iy dilber penāh oldı baña

4 Pādişāhum her nefes āh itdügüm ʿayb eyleme
Fürḳatüñde her nefes eglence āh oldı baña

5 Kāküline Fażliyā müşk-i Ḫıṭā didüm gice
Yine bir yüz ḳarasın ḳıldum günāh oldı baña

-18*-

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 Oldum firāḳ-ı derd ile derdā ki ben gedā
ʿĀlemde sevmesün şeh-i ālī olan gedā

2 Dirlük ḳomazsın ehl-i dile işigüñde hīç
Ölsün mi sen şehi iy efendi seven gedā

3 Ol yāre yār olam diyü fikr itme iy göñül
Şāh-ı cihāna hem-nefes olmaḳ ḳaçan gedā

4 Ümmīd-i vaṣl itme göñül ol nigārdan
Ol pādişāh-ı memleket-i ḥüsn ü ben gedā

5 Vaṣf-ı lebinde Fażlī bu şiʿri ne ḫoş didüñ
Bu resme ola şiʿrde olınca reng ü edā

* **18** T.231a

-19*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Yansa bir şeb iştiyāḳum şemʿ-i bezm-ārā saña
Rūşen olurdı derūnum sūzişi cānā saña

2 Öldür[ür]süñ yazuġı yoḳdur günāhum bilürem
Ben ne ḥaddümdür derilem ʿāşıḳ-ı şeydā saña

3 Bu ne ḥüsn-i bī-naẓīr olur ki ancaḳ ben degül
Mübtelā olmış benüm yārüm bütün dünyā saña

4 Nāz iderseñ yaraşur her-dem ki Ḫayyāṭ-ı ezel
Ḫilʿat-ı nāzı biçüpdür iy ḳadi raʿnā saña

5 Gül yüzüñ gördükçe Fażlī gibi itmezdi fiġān
Olmasa ʿāşıḳ eger kim bülbül-i gūyā saña

-20*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Künc-i ġamda olalı ben ḫaste cānāndan cüdā
Gūyiyā bir mürde-i pejmurdeyem cāndan cüdā

2 Baḥr-ı vaṣluñdan beni dūr ideli emvāc-ı hicr
ʿAynıyam şol ḳaṭrenüñ kim ola ʿummāndan cüdā

---

* **19** T.231a, P.17bh
Bu gazel Revānī'nin
"ʿĀşıḳ olmışdur güneş iy dilber-i raʿnā saña
Ṭolanur dünyāyı her gün bulımaz hem-tā saña" matla'lı gazeline nazīre olarak yazılmıştır. Bu gazel, 7 şair (İsḥāḳ Çelebi, Fażlī, Muīdī, Ṣenāyī, ʿAmrī, Cāmī, Ḫurremī) tarafından tanzir edilmiştir. [Bkz. İbrahim Sevinç, *a.g.t.,* s.113-114 (112-116)'ten naklen *Pervāne Beg, Mecmūʿatü'n-Neẓā'ir.* Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdat Köşkü B.406 v.17bh]
2a "Öldürürsin yazuġı yoḳdur günāhı bilürem" İbrahim Sevinç, *a.g.t.*, s.113
3a bu : Nüshada nokta yanlış konduğu için "نو" şeklinde yazılmıştır.
4b raʿnā : bālā İbrahim Sevinç, *a.g.t.*, s.114
5b gūyā : şeydā İbrahim Sevinç, *a.g.t.*, s.114

* **20** T.231b
1b bir : Nüshada "بو" (bu) şeklinde yazılmıştır.

3 Āh u efġān oldı kārum hicrde sensüz benüm
Nāle itmez gerçi kim bülbül gülistāndan cüdā

4 Cānum al sevdā-yı küfr-i kākülinde ol bütüñ
Yā İlāhī eyleme ṣoñ demde īmāndan cüdā

5 Dirlügüm it dirlügidür itlerinsüz Fażlıyā
Olmasun itler daḫı ġurbetde yārāndan cüdā

-21[*]-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Ḫak olupdur cism-i ḫākı derd ü ġamdan sāḳiyā
Cürʿa-i cān-baḫş ile yād it keremden sāḳiyā

2 Āb-ı āteş-tāb ile luṭf eyle teskīn [it] anı
Yandı baġrum tābiş-i nār-ı elemden sāḳiyā

3 Ṭolular nūş eylesün şevḳ ehli her-dem ʿışḳuña
Olmasun reşk-i tehī pür-cām-ı Cem'den sāḳiyā

4 Şol ḳadar ḳan aġladum bir cürʿadan yād itmedüñ
Nemden incindin ʿaceb bilsem ki nemden sāḳiyā

5 Şimdi ser-mest itdi ṣanma cām-ı ʿışḳuñ cānumı
Ben anı nūş itmişem bezm-i ḳademden sāḳiyā

6 Cām-ı ʿışḳuñ nūş idüp ben müsted[ī]m uyanmadan
ʿAyn-ı ʿālem ḫvāb-ı nūşīn-i ʿademden sāḳiyā

7 Fażlī'ye ṣun cām-ı ʿadli ġuṣṣadan eyle ḫalāṣ
Yoḫsa devrān öldürür ẓulm ü sitemden sāḳiyā

[*] **21** T.231b

-22[*]-

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Zāhidā baña yeter ol ṣanem-i māh-liḳā
Başdan ayaġa yüri var senüñ olsun ḥūrā

2 Eşk-i çeşmümle idi baḥs̱i ben andan yudum el
Enine uzunına yatsun efendi deryā

3 Ġayruñ öñince varur luṭf-ile yumşaḳlıḳ ider
Ṭaş ḳayadur baña geldükçe ol āfet ammā

4 Mihri beñzetdi meger ḥüsnüñe çün gördi yüzüñ
Döndi yirden yire geçdi felek iy māh-liḳā

5 Yār eyvā ile yandum o ḳamer iy Fażlī
Leb-i şeftālüsini dimedi bir gün al ma

-23[*]-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Dil-i pür-ġuṣṣam oldı vādi-i ġam içre nā-peydā
Meded bir iki māl-ā-māl cām it sāḳiyā peydā

2 ʿAceb mi sāġara düşsem baş ortaya ḳoyup sāḳī
Ḥabāb-ı mey gibi oldı derūnumda hevā peydā

3 Piyāle sāḳi ṣun cām-ı sürūr-encāmı billāhi
Ki bir dem eksik olmaz ḳalb-i ġam-gīne pey-ā-pey vā

4 Şeġaf gün bāde aldı ṣubḥ gibi destine sāḳī
N’ola dil maṭlaʿından olsa ḫūrşīd-i ṣafā peydā

5 Getür nūş idelüm sāḳī şarāb-ı şāḫı şerbetdür
Degüldür andan özge derd-i endūha devā peydā

[*] **22** T.232a
[*] **23** T.232a

6 Mücellā eyle luṭf it ṣayḳal-ı cām-ile iy sāḳī
Göñül āyīnesinde oldı jengār-ı belā peydā

7 Demidür şevḳle vaṣf-ı şarāb-ı lāʿl-i sāḳīde
Yine mest-āne bir rengīn ġazel ḳıl Fażliyā peydā

-24*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Ġunç ider gül bize ol ġonce-dehendür gūyiyā
Ṣalınur nāz ile serv ol nārvendür gūyiyā

2 Baña sensüz ḫilʿat-ı şāhī libās-ı ḫüsrevī
Taḫte-i tābūt ile şāhum kefendür gūyiyā

3 Ṭūṭi lāʿlüñ şekkerin ögmek dilermiş söylenür
Ḥaddini bilmez ḳuşuñ şīrīn-süḫandur gūyiyā

4 Ḳāmet-i bālāsı üzre ʿārıż-ı sīmīn yār
Serv üzre yāsemendür yā semender gūyiyā

5 Sīne-i sīmīni üzre Fażliyā ḫāl-i siyāh
Penbe içre dāne-i müşg-i Ḫotan'dur gūyiyā

-25*-

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Ṭurduġınca çü yeter ʿāşıḳa cānāne belā
Ḫışm-ı çeşm ü ġam-ı zülfüñ daḫı cānā ne belâ

2 Eksik olmaz düşeli hicrüñe her cānibden
Dile ġam dīdeye nem cisme elem cāne belā

---

* **24** T.232a
* **25** T.232b
1b belā : ṣafā (Nüsha)

3 Ġam-ı zülfüñ daḫı bir baña ne baş aġrıdur
Ḳadd-i bālāñ olur iken dil-i sūzāne belā

4 Rūz u şeb nāle ider ʿışḳ-ı belāsın dileyüp
Dilegüm bu ki vire Ḥaḳ dil-i nālāne belā

5 Tek hemān ġayr-ile yār olmaḳ ....
Ḫāşa-lillāh dimezem āteş-i hicrāne belā

6 Dil-i Yaʿḳūb'ı gözet ḥüsnüñe maġrūr olma
Kendü ḥüsnidür olan Yūsuf-ı Kenʿān'e belā

7 Çünki nesḫ oldı ḫaṭ-ı raġbet-i naẓm u eşʿār
Fażliyā çekme hemān defter ü dīvāne belā

-26*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 El uzatsañ itmege ḳurbān beni iy dil-rübā
ʿĪd olur ol gün baña ehlen ve sehlen merḥabā

2 Ṭaʿni ṭāʿūnından aġyāruñ ḳırıldı ehl-i ʿışḳ
Serverā ol itleri ḳır kim ola defʿ-i riyā

3 Yiller ile bulmadı bir şemme būy-ı zülfüñi
Ol hevāda gerçi kim çoḳ yeldi yopurdı ṣabā

4 Āfitāba ẕerre-i nā-çīzden gelmez ḫalel
ʿĀşıḳ-ı ser-geştesinden itmesün ol meh imā

5 Şimdiki şāʿirlere bu resme ġālib olmaġa
Himmet-i Ẕātī durur iy Fażli bāʿis̱ ġālibā

· 3a Nüshada mısra eksik bırakılmıştır.
* **26** T.232b

-27*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Çünki bezm ehline ḳan yutdurmaḳ oldı ḫū saña
Ben daḫı sāḳī götürdüm ayaġı yā hū saña

2 Bādeye düşdüñ yitürdüñ naḳd-i ṣabrı iy göñül
ʿĀḳıbet nʾeyler göresin ol delüḳanlu saña

3 Ṭolaşursın būy içün zülfine yārüñ iy göñül
ʿĀḳıbet bir bend geçmeyince ḳomaz bū saña

4 Ẕemm idersin ʿāşıḳ-ı dīvāneyi her-dem
Vāʿiẓā billāh niçün disün kişi uṣlu saña

5 Zülfünüñ her tārı bir ejder görinür Fażlıyā
Kim bilür ne siḥr ider ol gözleri cādū saña

-28*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Cān u dil pervānesini yaḳmaġa zülf-i dü-tā
Dāmeniyle āteş-i ruḫsārına eyler hevā

2 Bülbül-i bāġ-ı belāya ḳılmaġa zerrīn ḳafes
Çāk çāk itdi ser-ā-ser sīnemi tīġ-ı belā

---

* **27** P.8b

Bu gazel Ḫıżrī'nin

"İy ṣanem cevr-ile can almaḳ olupdur ḫū saña

Ben de geçdüm cān u dilden dōstum yā hū saña" matla'lı gazeline nazire olarak yazılmıştır. Bu gazel, Fażlī'nin gazeli dahil 28 gazelle tanzir edilmiştir. [Bkz. İbrahim Sevinç, *a.g.t.*, s.52 (40-54)'den naklen *Pervāne Beg, Mecmūʿatü'n-Neẓā'ir.* Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdat Köşkü B.406 v.8b]

* **28** P.15a

Bu gazel Niẓāmī'nin

"Cān u dildür sen meh-i bedrüñ mekānı dāyimā

Anuñ-içün dirler iy dilber saña bedr-i dücā" matla'lı gazeline nazīre olarak yazılmıştır. Bu gazel, Fażlī'nin gazeli dahil 78 gazelle tanzir edilmiştir. [Bkz. İbrahim Sevinç, *a.g.t.*, s.94 (56-96)'den naklen *Pervāne Beg, Mecmūʿatü'n-Neẓā'ir.* Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdat Köşkü B.406 v.15a]

3 Ḫᵛān-ı ḥüsninde pür oldı güllerüñ ṣaḥn-ı çemen
Bülbüli cemʿ itmege āb-ı revān eyler ṣalā

4 Kāẕib olur mı seni ḫurşīde teşbīh eyleyen
Ṣubḥ-ı ṣādıḳ gördügince yüzüñi ḳalur ṭaña

5 Ḫār elinden bülbül aġlarsa ʿaceb mi Fażliyā
Ġoncanuñ yanına geçmiş gösterür barmaḳ aña

-29*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Neden olur ruḫuñda şol ḫaṭ-ı ʿanber-feşān peydā
Bu rūşendür ki olmış şemʿ-i ḳudretde duḫān peydā

2 Meger siḥr oḳıdur ġamzeñ deler ʿāşıḳlaruñ baġrın
Ne ḳan ẓāhir olur andan ne zaḫmından nişān peydā

3 Temāşā eyle gülşende şerār-ı āh-ı bülbülden
Olur vaḳt-i seḥer şekl-i nihāl-i erġavān peydā

4 Lebüñ ʿaksi düşüpdür var-ısa ervāḥ-ı ʿuşşāḳa
Olur bezm-i cihānda iy ḳamer mihr-i revān peydā

5 Meʿānī şiʿrine Fażlī uraldan pençe-i ḳudret
Senüñ kūh-sār-ı naẓmuñda olur bebr-i beyān peydā

* **29** P.35bh
Bu gazel Tabībī'nin
"Çıḳup ḳaṣrından olsa ol meh-i nāmihribān peydā
Olur ṣankim güneşdür āsümāndan nāgehān peydā" matla'lı gazeline nazīre olarak yazılmıştır. Bu gazel, 4 gazelle (Fażlī, Selīkī, Mahvī ve belirsiz bir şair) tanzir edilmiştir. [Bkz. Betül Gündoğdu, *Pervāne Beg Nazire Mecmuʿası (30a-67b) Transkripsiyonlu, Edisyon Kritikli Metin*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul-2002 s.58(57-60)'den naklen *Pervāne Beg, Mecmūʿatü'n-Neẓā'ir,*Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdat Köşkü B.406 v.35bh] (Gazel *a.g.t.*de 4 beyit olarak yer almaktadır.)
Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klâsikleri, "XVI. Yüzyıl Dîvân Nazmı", Haz.: Haluk İpekten – Mustafa İsen – Turgut Karabey – Metin Akkuş, İstanbul-1986 III, 399 (5 beyit) Karşılaştırmada bu iki kaynak kullanılmıştır.
1b duḫān : dehān Betül Gündoğdu, *a.g.t.*, s.58
4 Bu beyit Betül Gündoğdu'nun tezinde yer almamaktadır.

-30[*]-

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Eylesem sūz ile bir āhı cigerden peydā
Yıḳa eflākı eger olsa ḥacerden peydā

2 Beñzer ol āl kirāsa leb-i lāʿlüñ cānā
K'itdi ḳannād-ı ezel anı şekerden peydā

3 Derde ṣabr eyle dilā çāre nedür çün dönmez
Her ḳażā tīri k'ola ḳavs-i ḳaderden peydā

4 Ādem iden beni kūyuñ itinüñ himmetidür
Bu mes̱eldür olur iy şāh er erden peydā

5 Şevḳle vaṣf-ı ruḫuñda senüñ iy şeh Fażlī
Gün gibi eyledi bu şiʿri seḥerden peydā

-31[*]-

Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

1 Oldı rifʿatde sidreden aʿlā
Ḳāmetüñ servi ḳām-ı rifʿathā

2 Ḥüsnüñüñ kim bahāsı cümle cihān
Bārek-Allah zihī kemāl-i bahā

3 Baña her tīr ki atduñ oldı ʿıyān
Ḥikmeten "ما رميت" (vü) sırr-ı "رمي"

4 Dehenidür o ḥoḳḳa-i yāḳūt
ليس الاّ شفاء نا فيها

---

[*] **30** T.247a
[*] **31** T.247a
2b Nüshada "kemāl-i bahār" şeklindedir. Kafiye ve anlam açısından "kemāl-i bahā" daha uygun düşmektedir.
3b mā rameyte: Sen atmadın, remā: (Allah) attı. Beyitte, Enfal sûresinin 17. âyetine telmih yapılmaktadır. "Attığın zaman da (Habîbim) sen atmadın, ancak Allah attı."

5 Nisbet itmek ḳadüñe nār u ney
Serv-i men nā-revā durur ne revā

6 Şöyle oldı yüzümde eşküm cemʿ
Baḥre yoḳ nisbeti bivechin mā

7 Didi Fażlī ṣaçuña ʿömr-i dırāz
طوّل الله عمره ابدا

-32*-

Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün

1 Gel iy ecel luṭf eyle ḳıl ben ḫasteyi cāndan cüdā
Tek bir nefes olmayayın ʿālemde cānāndan cüdā

2 İy firḳatinde ol gülüñ ḫāli nedür diyin baña
Ḥāli nolısar bülbülüñ olsa gülistāndan cüdā

3 Ḳaddüñ elif iy māhir u nūn oldı tā ebrūlaruñ
Olmam hemān ol an olur dīnden hem īmāndan cüdā

4 Dīnüm ṣaçuñ küfrin senüñ her kim ki īmān bilmeye
Olsun murādum budur ol dīnden hem īmāndan cüdā

5 Derdā der-i dil-dādeden dūr eyledi devrān beni
İy Fażlī bende olmasun dergāh-ı sulṭāndan cüdā

-33*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Sīne ṭablum eşk-i ceyşüm oldı vü āhum sevā
Milk-i ʿışḳuñ şāhıyam dirsem n'ola ben bī-nevā

4b Leyse illā şifāʾenā fīhā” : Onda bizim için şifadan başka bir şey yoktur.
7b Ṭavvelallāhu ʿömrehu ebedā : Allah ömrünü uzun etsin (veya uzatsın).
* **32** T.247b
1b cüdā : vefā (Nüsha)
* **33** T.247b

2 Ḫaste-i ʿışḳam benüm derdüme dermān eylegil
Mümkin ise ger ṭabībā ḫasteye itmek devā

3 N’ola her-dem ney gibi efġān idersem sāḳiyā
Ġayrdan olup tehī oldı derūnum pür-hevā

4 Seg raḳībüñ pendini cānā revā görüp müdām
ʿĀşıḳı giryān u nālān idesin görme revā

5 N’ola olsam dāʿvi-i ʿışḳ içre ben s̱ābit-ḳadem
Oldı Fażlī māh u māhī eşk ü āhumdan güvā

-34*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 İster-iseñ vuṣlat-ı cānān dilā
ʿĀşıḳ-ı ser-bāz olup it cān fedā

2 Bulduñ o şemʿi yine ḥāmī göñül
Sūzuña pervāne gibi yansaña

3 Söger imiş luṭf ile ʿāşıḳlara
Eyleyelüm dilbere her an duʿā

4 Derdle başum ḫoş olupdur ṭabīb
Raḥmeti ḳo eyleme dermān baña

5 Fażlī’ye kūyuñ ola meʾvā eger
Ravżada reşk eyleye Rıżvān baña

* **34** T.247b

-35*-

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

1 Dīdārını dil-dāruñ iden kimse temāşā
İy ṣūfī cinān bāġına meyl eyleye ḥāşā

2 Ser-nāmesini itdi meger nāme-i ḥüsne
Münşī-i ezel idicek ol nāmeyi inşā

3 ʿĀşıḳlıġumı bildi gören ḫūn-ı sirişküm
Zīrā mey ider ādemüñ esrārını ifşā

4 Göñlüme ne bend eylese ol şāh revādur
Kim didi aña kākül-i dil-bende ṭolaşa

5 İy Fażlī cemālin o perīnüñ gören ādem
Dīvāne olur bencileyin ḫūn-ı temāşā

-36*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Başuma ḳavs-i ḳaderden yār-içün tīr-i ḳażā
Her ne deñlü kim gelürse dönmezem virdüm rıżā

2 Dilberüñ ġāyet cefā-kār olduġın ʿayb eylemeñ
Neylesün yār olduġı-y-çün ḥüsne oldur muḳteżā

3 Kāfirem māyil olursam bāġ-ı firdevse baña
Ger teferrüc-gāh ola ol dergeh-i gerdūn-feżā

4 Zühd ü taḳvāyı ḳomazdum ben de elden zāhidā
Neyleyem kim pādişāh-ı ʿışḳdan yoḳdur rıżā

---

* **35** T.248a
1a temāşā : "تمشاشا" (Nüsha)
1b ḥāşā : ḫāşā (Nüsha)
* **36** T.248a

5 Fażlī’ye raḥm eyleyüp öldür raḳīb-i kāfiri
Gel ᶜAlīlik eyle arslanum be-ḥaḳḳ-ı Murtażā

-37[*]-

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Pīr olsun ol cüvān kim olmuşam abdāl aña
Derdümi bilmege yiter naᶜl-i sīnem dāl aña

2 Ḫᵛāce-i çeşmüm görüp cismümi ᶜuryān acıyup
Ḳanlu yaşumdan giyürdi bir ḳabā-yı āl aña

3 Būy-ı zülfüñden meger dem urdı gülşende ṣabā
K’oldı sünbüller bu sevdādan perīşān-ḥāl aña

4 Āġarı altun degerdi Yūsuf’uñ mīzān gibi
Keffine kim ḳorsa dirhem olmasa meyyāl aña

5 Fażlī rāhuñda elif-veş ṭoġru olduġı içün
Başumuñ üstinde yirüñ var didi iḳbāl aña

-38[*]-

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Nā-gehān bir serv-i ḫoş-reftār[e] oldum mübtelā
Bir vefāsuz dilber-i cevvāre oldum mübtelā

2 Gitdi ᶜaḳl u gitdi fikr ü gitdi ṣabr u gitdi dil
Hey ne müşkil derde ben bī-çāre oldum mübtelā

3 Ḳadd-i bālāsı ḳıyāmetler ḳoparur başuma
Āh kim ben bir belālu yāre oldum mübtelā

4 Vādi-i ġamda nice mecnūn-ı maḥzūn olmayam
Bir ṣaçı leylī perī-ruḫsāre oldum mübtelā

---

[*] **37** T.248a
[*] **38** T.248b

5 Fażliyā zülfi ġamından ol nigāruñ āh kim
Şāne gibi ḳurudum ṣad-pāre oldum mübtelā

-39*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 İy Mesīḥā-dem leb-i cān-baḫşuña cānum fedā
Zülf-i kāfir-kīşüñe dīnüm hem īmānum fedā

2 Cān ile dildür cihānda varı yoġı bendeñüñ
Cümlesi olsun senüñ yoluña sulṭānum fedā

3 İy gözüm nūrı daḫı nem evlāʾ dirsin dünyede
Ḫāk-ı rāh-ı kūyuña bu çeşm-i giryānum fedā

4 Tek ḳabūl itsünler iy dil-dār ben bī-çāreden
İtlerüñe üstüḫᵛān-ı cism-i sūzānum fedā

5 Fażlī'yem ben ḳanumı dökmek dilerse dōstum
Ḫançer-i ḫūn-rīz ü ḫūn-efşānuña ḳanum fedā

ELİF HARFİNDE KAFİYELİ EKSİK GAZELLER*

A. İLK BEYİTLERİ EKSİK OLANLAR :

-40*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Çün ʿadū-yı dīn-imiş zāhid şarāb-ı ḫōş-güvār
Ḳanını içmek anuñ ʿuşşāḳa olmışdur revā

2 Her ne dem Fażlī cemālüñ görse ister vuṣlatuñ
Kim seḥer vaḳtinde dirler müstecāb olur duʿā

---

* **39** T.248b

* Bu başlık altında yer alan gazeller, şair tarafından yarım bırakılmış olmayıp mecmualardaki sayfa noksanlıklarından kaynaklanmaktadır. Bazı gazellerin ilk beyitleri, bazı gazellerin de son beyitleri noksandır.

* **40** T.247a

B. SON BEYİTLERİ EKSİK OLANLAR :

-41*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Başını ḳaṭʿ eyleseñ zülf[üñ] gibi iy dil-rübā
Lā dimez miskin durur göñl[üm] benüm ḳaṭʿā saña

2 ʿĀri olsun bu libāsı ʿāriyetden evvelā
Kim ki baḥr-ı ʿışḳ-ı yāre olmaġ ister āşinā

3 Yiller ile bulmadı bir şemme būy-ı zülfüñi
Ol hevāda gerçi kim çoḳ yeldi yopurdı ṣabā

-42*-

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

1 ʿĀşıḳlaruñ eyler ṣanemā ʿaḳlını yaġma
Bu ḥüsn ile bu ḳāmet ü bu şekl ü bu sīmā

2 Ben ḫaste-dile leblerüñ emdür didüm ol yār
Ṣunup lebin aġzuma didi dişleme ammā

3 Ṣu yirine ḳan içmedür ol ḫūniye ḳānūn
Ḳan rengini ṭutsa n'ola çeşmümden aḳan mā

* **41** T.219b
* **42** T.248b

ḤARFİ ʾT-TĀ ʾ

-43*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Çeşm-i ser-mestüñden olmışdı göñül iy yār mest
Şevḳ-i cām-ı lāʿl-i nābuñ eyledi tekrār mest

2 Leblerüñ yādına ʿālem şöyle düşdi bādeye
Sāḳiyā çeşmüñ gibi her gūşede biñ var mest

3 Lāʿlüñe geh cām u geh mey virse dil olmaz ʿaceb
Sāḳiyā eyler ġalaṭ çünkim ide güftār mest

4 Mestdür çeşmüñ ʿaceb mi ḳatlüme ḳaṣd eylese
Ḳan ider cānā olıcaḳ merdüm-i ʿayyār mest

5 Fażlī'nüñ yārān ṣorarsa ḥālin iy dil diyesin
Gūşe-i mey-ẖānede düşmiş yatur evkār mest

-44*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 H̱aṭṭ-ı reyḥān kim ṭutupdur rūy-ı cānānı dürüst
Sebze-i terdür ki zeyn itmiş gülistānı dürüst

2 Nice kāfir diyeyüm ben ġamze-i bed-mestüñe
Şefḳati olmayanuñ çün olmaz imānı dürüst

3 Ḳāmet-i raʿnāña teşbīh eyler imiş kendüyi
Añladum kej-ṭabʿ imiş serv-i ẖırāmānı dürüst

4 Dişlemekden leblerüñ ḥelvāsını kesmez ṭamaʿ
Ḳalmasa ger ʿāşıḳuñ aġzında dendānı dürüst

---

* **43** T.233a
1a mest : dōst (Nüsha)
* **44** T.233a

5 Tīġ-ı ġamdan baġrı ṣad-çāk olmaya her kimsenüñ
Ehl-i ʿışḳ içinde ṭutmazlar dilā anı dürüst

6 Gelsüñ iy gül gülşene refʿ eyleyüp yüzden niḳāb
Ḳalmaya bir ġoncenüñ hergiz girībānı dürüst

7 Vaʿde-i vaṣlına iy Fażlī inanma dil-berüñ
Ehl-i ḥüsnüñ çünki olmaz ʿahd u peymānı dürüst

-45[*]-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 İy sözüñ naṭʿ-ı zemīnde āb-ı Ḥıżr'ı itdi māt
V'ey lebüñ yādına ʿĪsī gögde kesb eyler ḥayāt

2 Var iken lāʿlüñ şu kim ḳand u nebāta meyl ide
Aġzı dadın virür iy şīrīn-dehen aña nebāt

3 Ḳan ile yazmaġa himmet nāmesini eyledüm
Kirpigümden ḫāme idüp çeşm-i ḫūnīnüm devāt

4 Dōstum ʿömrinde bir būseñ alanlar ḫaşre dek
Zinde ola Ḥıżr gibi görmeye hergiz memāt

5 Fażlī'ye maġrūr-ı ḥüsn olup cefālar eyleme
ʿÖmr gibi çün geçer iy gül aña yoḳdur s̱ebāt

ḤARFİʾS̱-S̱Āʾ

-46[*]-

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

1 Dirseñ ki ṣafā ile ola ṣafvete bāʿis̱
Ḳıl ṣūfī ṣafā ile yine ṭoluyı s̱ālis̱

---

[*] **45** T.233a
[*] **46** T.233b

2 Dil pādişeh-i ʿālem-i ʿışḳ idi ḳadīmī
Olmamış idi ʿālem-i fānī daḫı ḥādis̱

3 Bilseñ bize ne ṭoġduġını duḫter-i zerden
İy ṣūfi dimezdüñ sen aña ümm-i ḫabāʾis̱

4 Yüz yirden olursa nʾola ġam ṣūreti ẓāhir
Dil āyinesin pāreledi seng-i ḥavādis̱

5 Varum yaşumuñ sīmidür ancaḳ daḫı nem var
İy Fazlī ʿaceb ben ölicek nem ala vāris̱

-47*-

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

1 Bir ḳaḥpe durur zişt bu dünyā-yı müʾennes̱
Meyl eyleme merd iseñ aña olma muḫannes̱

2 Mey-ḫāneye ayaḳ getür iy ṣūfi şarāb iç
Ḫalvetde murabbaʿ oturup içme müs̱elles̱

3 Menʿ eyler imiş ʿāşıḳı maḥbūb ile meyden
Gör kim ne ḫabās̱etler ider ṣūfi-i aḫbes̱

4 Cārū-yı mey-i nāb ile pāk it ḳoma ṣūfī
Dil āyinesin gird-i riyā ile mülevves̱

5 Fażlī gibi bir merd gerek ṣūfi yaraşmaz
Meydān-ı muḥabbetde senüñ gibi muḫannes̱

-48*-

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 Ḥüsnüñden eylese nʾola çeşm-i pür-āb baḥs̱
Ehl-i nücūm içinde olur āfitāb baḥs̱

---

* **47** T.233b
* **48** T.233b

2 ʿIşḳ ehli ḥüsnüñ içün iderse nʾola cedel
Ẕīrā olur mübāne-i ehl-i kitāb baḥs̱

3 Baḫs̱ itme ṣūfī var ḥelāl ü ḥarāmdan
Meclisde olur ise şarāb u kebāb baḥs̱

4 Añma ḥadīs̱-i Kevs̱er'i billāh zāhidā
Şol bezm içinde kim ola ol lāʿl-i nāb baḥs̱

5 Baḫs̱ itse nʾola cān ile dil bezm-i ʿışḳda
İy Fażlī olmaz içil[ür] ise şarāb baḥs̱

-49*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Dökdi ḳanum çeşm-i ḫūn-rīz el-ġıyās̱
Aldı cānum ġamze-i tīz el-ġıyās̱

2 Nūş ider mey gibi her-dem gözlerüñ
Eylemez ḳanuma perhīz el-ġıyās̱

3 Göñlümi bir ḳılda aṣup bend ider
Zülf-i dil-bend ü dil-āvīz el-ġıyās̱

4 ʿĀşıḳın ḳatl itmek içün eylemiş
Ġamzesi şemşīrini tīz el-ġıyās̱

5 Göñlümi meftūn idüpdür Fażliyā
Bend-i zülf-i ʿanber-āmīz el-ġıyās̱

* **49** T.234a

-50*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Cevr-i bī-pāyān elinden el-ġıyās̱
Derd-i bī-dermān elinden el-ġıyās̱

2 El virür aġyāra her-dem iy göñül
Āh ol fettān elinden el-ġıyās̱

3 Sırr-ı ʿışḳı ʿāleme fāş eyledi
Dīde-i giryān elinden el-ġıyās̱

4 Göñlüme ayaḳ ṭolayup bend ider
Kākül-i cānān elinden el-ġıyās̱

5 Milket-i diller yaḳıldı ẓulm ile
Ẓulm-ı bī-ḥād ḫān elinden el-ġıyās̱

6 Raʿd-veş gögde melekler iñledi
İtdügüm efġān elinden el-ġıyās̱

7 Şemʿ-veş yaḳdı derūnum Fażliyā
Sīne-i sūzān elinden el-ġıyās̱

-51*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Āb-ı Ceyḥūn eyler imiş çeşm-i giryān ile baḥs̱
Ḳaṭre-i kūr ḳaṣd ider itmege ʿummān ile baḥs̱

---

* **50** T.234a, P.94ah

Bu gazel Aḥmed Paşa'nın

"Ṭurra-i cānān elinden el-ġıyās̱

Yandum ol s̱uʿbān elinden el-ġıyās̱" matla'lı gazeline nazīre olarak yazılmıştır. Bu gazel, 4 gazelle (Şemʿī, Muḥibbī, Naẓmī, Fażlī) tanzir edilmiştir. [Bkz. H. İbrahim Demirkazık, *Pervāne Beg Nazire Mecmuʿası (67b-100b) Transkripsiyonlu, Edisyon Kritikli Metin.* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul-2002 s.186 (184-186)'dan naklen *Pervāne Beg, Mecmūʿatü'n-Neẓā'ir,* Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdat Köşkü B.406 v.94ah]

2 Bu beyit, H. İbrahim Demirkazık, *a.g.t.*, s.186'da 6. beyit olarak yer almaktadır.

5b bī-ḥād ḫān : bī-dād ḫalḳ H. İbrahim Demirkazık, *a.g.t.*, s.186

* **51** T.234b

2 Başını ezmek gerek dad almaġ içün şekkerüñ
Kelle giçüp eyler imiş lāʿl-i cānān ile baḫs̱

3 Yüz ḳarasın ḥaṣıl idüp iy göñül müşg-i Ḫoten
Ḳaṣd idermiş ḳılmaġa zülf-i perīşān ile baḫs̱

4 Başını kes şemʿ-i bezmüñ iy göñül dil çıḳmasun
Eyler-imiş germ olup ol māh-ı tābān ile baḫs̱

5 Ehl-i dil sābāş ider her-dem kemāl-i naẓmına
Şiʿr-i Fażlī ideli güftār-ı Selmān ile baḫs̱

ḤARFİ'L-CĪM

-52*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Eylemez Dārā'ya ʿarż-ı iḥtiyāc
Pādişehdür her gedā bī-taḫt u tāc

2 İy ṭabīb-i cān u dil dermānı ḳo
Derd-mend-i ʿışḳa derdüñdür ʿilāc

3 Göñlüm ayaġa ṣalup itme şikest
Ḫoş degüldür pāy-māl olmaḳ zücāc

4 ʿĀleme meşhūr olaldan leblerüñ
Müşg-i Çīn'e ḳalmadı hergiz revāc

5 Būseden menʿ itme cānā Fażlī'yi
Ḫoş degül ehl-i kerem itmek lecāc

* **52** T.234b
1b bī-taḫt : Nüshada yanlışlıkla "خ" harfinin noktası unutulduğu için "taḥt" şeklinde yazılmıştır.
5b Vezin gereği "lecāc" şeklinde yazılan kelimenin aslı, "inatçı" anlamına gelen "leccāc"tır.

-53[*]-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Ehl-i diller mecmaʿı meyḫāneler gördüñ mi hīç
Gizlü genc ile ṭolu vīrāneler gördüñ mi hīç

2 Dāmen-i ṣaḥrāda zencīrin sürer Mecnūn-veş
Pā-bürehne bir nice dīvāneler gördüñ mi hīç

3 Ḫançer-i şemʿ ile bağrın pāre pāre eylemiş
Ḳana ġarḳ olmış yatur pervāneler gördüñ mi hīç

4 Baydaḳ-ı ḫūrşīde şeb gibi ṣalar esb-i siyāh
Bu bisāṭ-ı çarḫda pervāneler gördüñ mi hīç

5 Gül gibi çāk-ı girībān lāle gibi bağrı ḳan
Çārsū-yı ʿışḳda mestāneler gördüñ mi hīç

6 Ṭopṭolu sīmīn ṣanemle bu ḫarāb-ābādda
Nüh felek gibi bugün büt-ḫāneler gördüñ mi hīç

7 Ḳanlu yaş ile pür olmış dīde-i ʿāşıḳ gibi
Bezm-i ġamda Fażliyā peymāneler gördüñ mi hīç

---

[*] **53** P.98bh
Bu gazel Revānī'nin
"Günde yüz biñ can alur cānāneler gördüñ mi hīç
Āşināluḳdan ḳaçar bīgāneler gördüñ mi hīç" matla'lı gazeline nazīre olarak yazılmıştır. Bu gazel, Fażlī ve Şināsī tarafından birer gazelle tanzir edilmiştir. [Bkz. H. İbrahim Demirkazık, *a.g.t.*, s.227-228'dan naklen *Pervāne Beg, Mecmūʿatü'n-Neẓā'ir.,* Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdat Köşkü B.406 v.98bh]

CİM HARFİNDE KAFİYELİ EKSİK GAZELLER*
SON BEYİTLERİ EKSİK OLANLAR :

-54*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Milk-i şāhen-şāh olup geydiyse ger altunlu tāc
Germ olup öykünmesün billāhi ol māha sirāc

2 Yüzdeki ḫālüñ deger Rūm'uñ ḫarācı ḫüsrevā
Pādişehsin n'ola alsañ cümle ḫūbāndan ḫarāc

3 Cām-ı pür-mey yār-ı bī-aġyār ṣun bezm ehline
Sāḳiyā furṣat ġanīmet ġāfil olma gözüñ aç

ḤARFİ'L-ḪĀ

-55*-

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 İy şūḫ u şīve-kār u nigār-ı ʿitāb-ı telḫ
Sensüz meẕāḳ-ı cāna gelür ḳand nāb-ı telḫ

2 Lāʿlüñle acı sözleri key ḫōş gelür baña
Şīrīn olur ne deñlü olursa şarāb-ı telḫ

---

* Bu başlık altında yer alan gazeller, şair tarafından yarım bırakılmış olmayıp mecmualardaki sayfa noksanlıklarından kaynaklanmaktadır. Bazı gazellerin ilk beyitleri, bazı gazellerin de son beyitleri noksandır.

* **54** T.234b

* **55** P.104ah

Bu gazel Resmī'nin
"İy ḳand-i leblerüñ-ile şīrīn şarāb-ı telḫ
Gūş eyleyen sözüñi görür ḳand-i nāb-ı telḫ" matla'lı gazeline nazīre olarak yazılmıştır. Bu gazel, 13 şair tarafından (ʿAṭā-ı Üskübī, Mesīḥī Beg, Fażlī, Rāyī Beg, Ẕātī, Sehī Beg, Muḥibbī, Muʿīdī, Naẓmī, Sebzī, Ṣabūḥī, Helākī, Mübīnī) birer gazelle tanzir edilmiştir. [Bkz. Yakup Yılmaz, *Pervāne Beg Nazire Mecmuʿası (99b-129a) Transkripsiyonlu, Edisyon Kritikli Metin.* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul-2001 s.33 (32-38)'den naklen *Pervāne Beg, Mecmūʿatü'n-Neẓā'ir,* Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdat Köşkü B.406 v.104ah]

2a key : Bu kelime *a.g.t.*de "gey" şeklindedir. Doğrusu "key" olmalıdır.

3 Sāḳī ki meclis içre o şīrīn-leb olmaya
Mey baña zehr-i nāb ola nuḳl ü kebāb-ı telḫ

4 Ṣōfī yüzin ḫumārla gögersin gören kişi
ʿArż eyler ekşi ṣūreti virür cevāb-ı telḫ

5 Bir ḳaṭre eşk-i çeşmüñ eger yire ṭamlasa
Deryā ṣuyı gibi ola Fażlī her āb-ı telḫ

ḤARFİ'Ẕ-ẔĀL

-56*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Leblerüñ iy ḥūr cāna āb-ı Kevs̱er'den leẕīẕ
Acı acı dillerüñ pālūde-i terden leẕīẕ

2 Āb-ı ḥayvān var iken lāʿlüñe meyl eyler göñül
Nesne gelmez ṭūṭiye pes şehd ü sükkerden leẕīẕ

3 Ruḫlaruñla leblerüñ vaṣfında eşʿārum benüm
Dōstum bīmār-ı ʿışḳa āb-ı Kevs̱er'den leẕīẕ

4 Sögdügüñce ben duʿā itdügüm içün sen girü
Sögsen iy dilber baña ḳand-i mükerrerden leẕīẕ

5 Fażliyā var mı cihānda bāġ-ı ʿışḳ içre ʿaceb
Būse-i lāʿl-i leb-i cān-baḫş-ı dilberden leẕīẕ

· 4a gögersin : Bu kelime *a.g.t.*de "görersin" şeklindedir. Doğrusu "gögersin" olmalıdır.
* **56** P.117a
Bu gazel İsḥāḳ Çelebi Efendī'nin
"Cān firāḳına dehānuñ şehd ü sükkerden leẕīẕ
Būseñüñ bir kerresi ḳand-i mükerrerden leẕīẕ" matla'lı gazeline nazīre olarak yazılmıştır. Bu gazel, 9 şair tarafından [Ẕātī, Fażlī, Enverī, Nuṭḳī, Mihrī Ḫātūn, Ṣāfī (Cezerī Kāsım Paşa), Ḥasan Çelebi, Naẓmī, Naṣūḥī] birer gazelle tanzir edilmiştir. [Bkz. Yakup Yılmaz, *a.g.t.*, s.124 (123-127)'ten naklen *Pervāne Beg, Mecmūʿatü'n-Neẓā'ir,* Topkapı Müzesi Kütüphanesi Bağdat Köşkü B.406 v.117a]

ḤARFİ’R-RĀ’

-57*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 İçmege yār ile pür-ṣāfī ṣafādan kim ḳaçar
Ṣūfi inṣāf eyleye ṣāfī ṣafādan kim ḳaçar

2 Cüft olup aġyāre tek mihr ü vefālar itmesün
ʿĀşıḳa yār itdügi cevr ü cefādan kim ḳaçar

3 Derd odur kim yārüñi aġyāre hem-dem göresin
Yoḫsa rāh-ı ʿışḳda derd ü belādan kim ḳaçar

4 Bir lebi ʿĪsī ki geh geh būsesinden cān vire
Yolına ölmeklige ol dil-rübādan kim ḳaçar

5 Biñ kez ursañ tīġ-ı cevri Fażlī’ye dönmez yüzi
İy kemān ebrū vefādur ol vefādan kim ḳaçar

-58*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Senüñ mihrüñle iy meh sīnem üzre iki dāġum var
Yanar ġam tekye-gāhında iki rūşen çerāġum var

2 Ṣunarsa kāsesi çerḫüñ ne ġam ben ʿāşıḳa sāḳī
Bugün çün iki destümde iki ṭolu ayaġum var

3 İki ʿālemde bir dīdāre ḥayrān ʿāşıḳ-ı pākum
Yeter gül-zār-ı ḥüsnüñ bāġ-ı ʿālemden ferāġum var

4 Alup başum ele ben kim temennā eylerüm būseñ
Şarāba giderüm gūyā elümde bir ḳabāġum var

---

* **57** T.235a
* **58** T.235a

5 N’ola bāġ-ı cefāña ẕerrece meyl itmesem ṣūfī
Bugün Fażlī gibi çün yār işigünde ṭuraġum var

-59[*]-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Zülfüñ-içün āh idersem eşk-i bī-pāyān yaġar
Bād-ı maġrib esse zīrā ḥükmdür bārān yaġar

2 Seyle virdi ḫūn-ı ʿāşıḳ kūyuñı şol resme kim
Dir görenler ne ʿalāmetdür ki gögden ḳan yaġar

3 Dil ʿaceb mi sen lebi cān-baḫşa ʿĪsī’dür disem
Aġız açsañ güft ü gūya leblerüñden cān yaġar

4 Bāġ-ı cān ḫurrem olur bārān raḥmetdür baña
Sīneme kim ġamze-i dil-dārdan peykān yaġar

5 Aġlasam āh eylesem gördükçe ruḫsāruñ n’ola
Nev-bahār eyyāmı eks̱er bād olur bārān yaġar

6 Her ḳaçan dendān u lāʿlüñ vaṣfın itmek istesem
Ebr-i nīsān gibi ḫālümden dür ü mercān yaġar

7 Dir şerār-ı āhumı iy Fażlī kūyuñda gören
Ne günāh itdüñ ki gögden āteş-i sūzān yaġar

-60[*]-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Ṣaçuñ ṣu üstine seccāde ṣalmış iki sāḥirdür
Diyār-ı Rūm’a Çīn’den geldi ḫaṭṭuñ bir müsāfirdür

2 Olupdur ẕāt-ı Ḥaḳḳ’a Kaʿbe ḥaḳḳı ṣūretüñ maẓhar
Bu maʿnā ehl-i bāṭın içre çoḳ gün gibi ẓāhirdür

[*] **59** T.235a
[*] **60** T.235b

3 Ṣaçuñ örter cemālüñ ġayret-i īmān ḳanı cānā
İder göz göre dīni setr ol gör nice kāfirdür

4 İki bir dimeyüp cānā dökerler ḳanumı her-dem
Meger kim tīrüñ ile ittifāḳı zaḫmumuñ birdür

5 Muḫayyel şiʿrini cānā belüñle vaṣf-ı zülfüñde
Görenler didi ḥaḳ bu Fażlī ġāyet ince şāʿirdür

-61*-

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 ʿĀşıḳa nālelerüñ yirini eflāk idegör
Zührenüñ ġayret ile zehresini çāk idegör

2 Gün gibi ḳadr ile başuñ göge irerse daḫi
Yüzüñi her kişinüñ ayaġına ḫāk idegör

3 Kār iderse saña ger zehr-i ġamı dīni dūn
Sen ḳanāʿat meyini var aña tiryāk idegör

4 ʿIşḳ bir şāhid imiş ḫalḳ-ı cihān ʿāşıḳdur
Gel beru ʿāşıḳ iseñ sen daḫı idrāk idegör

5 Dōstuñ ṭālib-i dīdārı iseñ iy ʿāşıḳ
Var yüri ḳalbüñi āyīne gibi pāk idegör

6 Ṣanma senden ṣaḳına bir oḳın iy şāh-ı cihān
Sen hemān kendüñi şāyeste-i fitrāk idegör

7 Çekme dünyā ġamını ʿārif iseñ iy Fażlī
Mey-i yāḳūt ile var cānı feraḥ-nāk idegör

* **61** T.235b

-62[*]-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Geydügi ol ġoncenüñ gül gibi dāyim āldür
İtdügi dil ʿandelībine dem-ā-dem āldür

2 Āhuma meyl eylese ol serv-ḳadd olmaz ʿaceb
Bāde çünkim dāyimā serv-i sehī-meyyāldür

3 Sehv ile reyḥāna teşbīh eyledüm ḫaṭṭuñ şehā
İşidüp sünbüllerüñ anı perīşān-ḥāldür

4 Bī-güneh ʿāşıḳları ḳatl itmege cānlar virür
Ġamzeñ iy ḫūnī senüñ Allāh kim ḳattāldur

5 Bir gün ola yüzüme basa diyu pāyın o serv
Sāye-veş ayaḳlar altında göñül pāy-māldür

6 Kendü varmaz ḫalḳı da mey-ḫānelerden menʿ ider
Şeyḫ-i yārān-ı ṭarīḳat hem muḥal hem ḥāldür

7 Ḳatline her mühmelüñ ol ḫūni istiʿcāl ider
Olmasun mı Fażlī'ye gelse işi ihmāldür

-63[*]-

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 ʿĀlem ribāṭi bir iki günlük ḳonaḳ durur
Ṣanmañ ki ʿömr ḳāfilesi oturaḳ durur

2 Görsem yüzüñi cān ramaḳa irdügünde ger
ʿÖmrüñ biñ olsa ḥāṣılum ol bir ramaḳ durur

3 Ḳanlu yaş ile bezm-i maḥabbetde gözlerüm
Gūyā şarāb ile iki ṭolu ayaḳ durur

---

[*] **62** T.236a
6b muḥal hem ḥāldür : muḫal hem ḫāldür (Nüsha)
[*] **63** T.236a

4 Sāḳī yanumda tek ṭolu olsun yataḳ hemān
Mey-ḫāne gūşesi baña zībā yataḳ durur

5 Maʿcūna virme ʿaḳluñı ṣarf eyle bādeye
Uġrı din[il]se zīra ḥarāmīye ḥaḳ durur

6 Ḳan aġladı felek görüp aḥvālümi benüm
Vaḳt-i seḥerde ṣanma görinen şafaḳ durur

7 Kimden ne bāk Fażlī'ye ʿālemde iy güneş
Kim ṣubḥ gibi alnı açıḳ yüzi aḳ durur

-64[*]-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Gerçi benden dūr oldı hicrde yār u diyār
Cān u yār içre muḳīm-dil olupdur yare yār

2 İy ṣanem deyr-i cihānda zülfüñüñ sevdāların
Başuma alduġumı ʿayb itme kim başuñda var

3 Tekye-i dehr içre düşdüm ayaġına cümleden
El çeküp ben eyledüm pīr-i muġānı iḫtiyār

4 Hem-nişīn-i ḫār gördüm ol gül-i ḫandānumı
Her-dem eylersem ʿaceb mi iy göñül zār-ı hezār

5 Şöyle mest ol ḥaşre dek ayılma Fażlī ger ola
Sāḳi-i maḥbūb destinde şarāb-ı ḫoş-güvār

-65[*]-

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

3 Bāġ-ı ʿālemde ne bir sencileyin gül bulunur
Ne senüñ gibi güle dil gibi bülbül bulunur

---

[*] **64** T.236b
[*] **65** T.236b

4 Ne cihān içre senüñ gibi güzel şāh olur
Ne saña bencileyin ġam-zede bir ḳul bulunur

3 Bāġ-ı ʿālemde ne ḳaddüñ gibi bir serv olur
Ne ser-i zülf-i siyāhuñ gibi sünbül bulunur

4 Sende ne ẕerre ḳadar mihr ü vefā fehm olunur
Ḳıl ḳadar bende ne ṣabr ile taḥammül bulunur

5 ʿIşḳ-ı dilde ne ṣafā ḳodı ne ḫod ẕevḳ velī
Fażliyā miḥnet ü endūh ile ġulġul bulunur

-66[*]-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Fitne destin uzadup zülfüñ çü mekre başlar
Nice miskīn ayaġa düşer kesilür başlar

2 Mezraʿ-ı cānda ṣaçaldan fitne tuḫmın beglerüñ
Lāle-veş baġrumda çaḳdı ḳara ḳara başlar

5 Görinen ṣanma şafaḳ tā çerḫa dek pür oldı ḫūn
Ġarḳa virüp ʿālemi çeşmümden aḳan yaşlar

6 Naḳşı yā Rab ol büt-i ḫūbuñ niçe zībā olur
Her feni yazmaḳda ʿāciz ḳaldılar naḳḳāşlar

7 Başına ṭaş yaġsa yoluñda şu kim yüz döndere
Başum-içün anı [kim] müftī-i ḥüccet ṭaşlar

8 Yolum urdı rāh-ı ġamda bir ḥarāmī gözlü yār
Āḫiret ḥaḳḳın ḥelāl eyleñ baña yoldaşlar

9 Fażliyā ʿālemde gerçi çoḳ güzel seyr eyledüm
Bir güzelde görmedüm bu resme gözler kaşlar

[*] **66** T.237a

-67[*]-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Derd-i dilberden ḫaber-dār olmayan bīmārdur
Dāġ-ı ʿışḳından dil-efgār olmayan inkārdur

2 Sāġarumı çekmedür kārı dem-ā-dem ṣūfiyā
Ehl-i ʿışḳı ṣanma kim sencileyin bī-kārdur

3 Ruḫlaruñ devrinde dil itmez lebüñden ictināb
Bādeden perhīz vaḳt-i gülde key düşvārdur

4 Naʿre-i mestānemüz eflāke irişse n'ola
Bezmimüzde çünki sāḳī ol ḳamer-ruḫsārdur

5 Terk-i ʿār it vaṣl-ı yāre ṭālib iseñ Fażliyā
Dāyimā menʿ-i viṣāl iden belā-yı ʿārdur

-68[*]-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Geh beni öldürmege müjgānın ol şeh tīr ider
Gāh ḳanum dökmege her ġamzesin şemşīr ider

2 İtmedi zāyil cefā ḫaṭṭını göñlüñden başum
Müddet ile naḳşı sengī gerçi mā-taġyīr ider

3 Cūy-ı eşkinden çeküp eṭrāfına dil dāyire
Ol perī ruḫsārı ḫarbüʾl-baḥr ile tesḫīr ider

4 Ṣūretüm bir zer varaḳdur kʾanda naḳḳāş-ı belā
Kilk-i müjgānumla miḥnet naḳşını taṣvīr ider

5 Şiʿr-i şekker-bāruñ iy Fażlī ne ṭūṭīdür senüñ
Ḳanda ise bir şeker-leb vaṣfını taḳrīr ider

---

[*] **67** T.237a
1b dil-efgār : dil-figār (Nüsha)
[*] **68** T.237a

-69*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Her ḳaçan dil yā ḳılup ḳaddini āhın tīr ider
Deşt-i miḥnetde belā āhūların naẖçīr ider

2 İki sāʿat çeşmüme görinmese ol māh-ı rev
Eşk ü āhum aramaḳdan yiri gögi bir ider

3 Ḥall idüp her-dem sevād-ı çeşmi naḳḳāş-ı ẖayāl
Levḥa-i dilde ṣanemler ṣūretin taṣvīr ider

4 Küfr-i zülfin ol bütüñ her kim ki īmān bilmeye
Dīni içün müfti-i ʿuşşāḳ anı tekfīr ider

5 Çıḳsa ḳaddüñ yādına āhum elif-veş ṭoġrulup
Āsmān-ı aṭlas aña başı üzre yir ider

6 Dilkülenme herkese nūş eyle ṭavşan ḳanı mey
Gürbe ṣūfī mūşek iken kārı nice şīr ider

7 Fażlī'nüñ rüsvāy u bed-nām olduġın ʿayb eyleme
Çünki iy ṣūfī bilürsin her işi taḳdīr ider

-70*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Ḫaste dil cānından artuḳ lāʿl-i cānān[ın] sever
Cümleden yeğrek muḳarrerdür kişi cānın sever

2 Mücrim-i dil kākül ü çāh-ı zeneḫdānın diler
Görmedüm anuñ gibi bir bend ü zindānın sever

3 Göñlüm ol serv-i revānuñ zülf-i şeb-rengin diler
Cānum ol ġonca dehānuñ lāʿl-i ẖandānın diler

---

* **69** T.237b

6b mūşek-iken : kelime nüshada "موشكن سن" şeklinde yazılmıştır.

* **70** T.237b

4 ʿArṣa-i ḥüsninde göñlüm dāyimā ol serverüñ
Başını ṭop itmek-içün zülfi çevgānın sever

5 Gülşen-i kūyında efġān eyle her-dem Fażliyā
Bülbülüñ ol yüzi gül çün zār u nālānın sever

-71[*]-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Libās-ı ʿışḳı ben geydüm anuñ ḥālini benden ṣor
Bir āteş-pīrehendür anı başından geçenden ṣor

2 Lebüñ acılarını ḫüsrevā ġayra suʾāl itme
Ġam-ı şīrīni bilmek ister iseñ kūh-kenden ṣor

3 Bahār irdi vü gül geldi cihān reşk-i bihişt oldı
Bugün uçmaġuñ evṣāfını gel mürġ-ı çemenden ṣor

4 Bu dāġ-ı derd ile ṣaḥrā-yı ġamda lāle-veş iy dil
Şehīd-i dāġ-ı ʿışḳ olduġumı ḳanlu kefenden ṣor

5 Gözi öldürdügini dirgürür bir sözle ol ʿĪsī
Ne ḥikmetdür anı Fażlī leb-i şekker-şikenden ṣor

-72[*]-

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

1 Dil milkini fetḥ eyledi bir şāh-ı muẓaffer
Kim dirler anuñ nām-ı şerīfine muẓaffer

2 Server yolına server iseñ cān-ile iy dil
Ser virmeyene ʿāşıḳ olan dimeye server

3 Gezdürdi felek şehri sürüp yüzüne ḳara
Beñzetdi idi ḥüsnüñe meh kendüyi beñzer

[*] **71** T.238a
[*] **72** T.238a

4 Sehv ile didüm müşg-i H̱aṭā kākül-i yāre
Düşmiş işidüp gice anı sünbül-i tartar

5 Dil milketine buldı ẓafer eyledi ġāret
İy Fażlī anuñ-çün didiler aña muẓaffer

-73*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Dil cemālüñ muṣḥafından ẖaṭṭuñı Ḳurʾān oḳur
Ṣūret-i raḥm anda ẓāhir sūre-i Raḥmān oḳur

2 İtdüġüñce nāle eyler ṣanma ben dil-ẖastenüñ
Başı üzre oḳlaruñ Yāsīn-i veʾl-Ḳurʾān oḳur

3 H̱aṭṭ-ı lāʿlüñ vaṣf ider dil ẖalḳa menʿ-i ʿışḳ-içün
Her belālardan emīn olmaġa ḥırz-ı cān oḳur

4 Derd ṭūmārıdur oḳuñ neyse yazu görelüm
Gönder anı iy ḳaşı yā dil bu şeb mihmān oḳur

5 Cām māl-ā-māl elinde sāḳi ḥüsnüñ vaṣf ider
Gūyiyā kim Şeyẖ Cāmī'dür Bahāristān oḳur

6 Ben bahāristān-ı ḥüsnüñ naḳl idersem lāl olur
Gerçi bülbül geh Gülistān u gehī Büstān oḳur

7 Cem'ile dīvānı taḥḳīḳ ger yazarsa nesẖ ider
H̱aṭṭuñ evṣāfında Fażlī tāzeler dīvān oḳur

-74*-

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 Sāḳī ṣafā ile ki mey-i dil-güşā sürer
Nūş eyleyenler anı beġāyet ṣafā sürer

* **73** T.238a
* **74** T.238b

2 Sulṭān-ı dehr olan ḳurı ġavġā çeker hemīn
Ẑevḳini milk-i ʿālemüñ iy dil gedā sürer

3 Öykündi gün yüzüñe diyü māhı şehrde
Teşhīr idüp sipihr yüzine ḳara sürer

4 İltür işini başa virür aña devlet el
Her kim ki pāyuña yüzini dāyimā sürer

5 Fażlī gedā-yı kūyuñ olup ḫāke yüz sürer
Ṣanma bu devleti daḫı bir pādişā sürer

-75*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Her ne şiʿri kim baña ol serv-ḳāmet söyledür
Rāstī ġāyet bülend olur ḳıyāmet söyledür

2 Ṭaʿn idersin ʿışḳ ile dīvāne olan ʿāşıḳa
Zāhidā sen aḥmaḳı bildüm ḥamāḳat söyledür

3 Leblerüñ emdükçe dil söyler ḥadīs̱-i ʿışḳuñı
Ādemüñ mey rāz-ı pinhānın tamāmet söyledür

4 Dōst olduñ düşmene diyü ider şekvā göñül
Nʾeylesün hey pādişāhum anı ġayret söyledür

5 İy şeker-leb ṭūṭi gibi Fażlī'yi mirʾāt-ı cām
Ẑevḳ ü şevḳ ile virüp biñ dürlü ḥālet söyledür

* **75** T.238b

-76[*]-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Senden ayru içdügüm ṣanma şarāb-ı nābdur
Ḳaṭre ḳaṭre çeşm-i giryāndan aḳan ḫūn-ābdur

2 Cām-ı gül-gūn ṣanma destümde görinen nesterīn
Giryeden geldi elüme çeşm-i pür-ḫūn-ābdur

3 Mey degül nūş itdügüm sensüz olur ise sebīl
Ḥaḳ bu kim ol semm-i ḳātil baña zehr-i nābdur

4 Meclisümde devr iden sāġar degül senden cüdā
Kāse-i sırdur ki pür-ḫūn-ı dil-i bī-tābdur

5 Bezm-i ġamda Fażliyā çalmaġa miḥnet sāzını
Sīne ḳānūnumdur aña nāḫunum mıżrābdur

-77[*]-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Ḥasretā derdā efendüm serverüm ḫānum gider
Kim saʿādetle yine ol şāh-ı devrānum gider

2 Künc-i miḥnetde ḳoyup ben ḥaste-i bī-çāresin
Varsın ṣaġ olsun ol derdüme dermānum gider

3 Gerçi kim ben bundayum ammā ki göñlüm andadur
Her yañe[den] kim benüm ol şāh-ı devrānum gider

4 Andadur her gün benüm peyk-i ḫayālüm şāma dek
Ḳanḳı menzilden ki ol devletlü sulṭānum gider

5 Umarum kim ben duʿācını ferāmūş itmeye
Şimdi kim ol server İskender-i Ḳurʾān'um gider

---

[*] **76** T.239a
2b Nüshada "nesterīn" kelimesindeki harflerin noktaları sehven konulmamıştır.
[*] **77** T.239a

6 Ḥaḳ ṣala girü saʿādetle irişe ʿan-ḳarīb
Fażliyā ol pādişāh-ı milk-i ʿirfānum gider

7 İsterüm Ḥaḳ'dan ki üstinde yavuz yil esmeye
Ser-firāz olsun çün ol serv-i ḫırāmānum gider

-78*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Al geymiş dīde-i ʿāşıḳ gibi ol ġamze-kār
Ṭurfatüʾl-yümn içre ger ḳanlar dökerse vechi-vār

2 Allar geyse içine ṭaşına ben bülbülüñ
Ḫūn-ı dilden al ider ol gül derūnın lāle-vār

3 Allar gey kim baḳıcaḳ gül yüzüñüñ alına
Alına ben bülbülüñ gibi saña iy gül hezār

4 Naḫl-i güldür ḥüsn bāzārını tezyīn eylemiş
Allarla ḳāmetüñ iy serv-ḳadd ü gül-ʿiẕār

5 Ḳāmetüñ iy serv-i raʿnā ol libās-ı alda
Bir elifdür rāstī ḳan içre olmış āşikār

6 Kim bilür kim ḳullarınuñ ḳanḳısını öldürür
Allar geymiş bugün gördüm yine ol şehr-yār

7 Cümle beyti al cāmuñ vaṣfıdur iy lāle ḫumār
Fażlī'nüñ bu şiʿrine dirsem ʿaceb mi lāle-zār

-79*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Çü nāy nālemi bezmüñde nāhīdā istimāʿ eyler
Girüp şevḳ ile çerḫa Mevlevī gibi semāʿ eyler

* **78** T.239b
* **79** T.239b

2 Ḫazān yapraġıdur ṣanma dönen gülşende bād ile
Ten-i zer dü nizārumdur hevāñ ile semāʿ eyler

3 Dönerken birbirinüñ üstine eflāk iy māhum
Girüp birbirine ḫūrşīd-i ḥüsnüñ-çün nizāʿ eyler

4 Ḳaçup benden ne dem [kim] gitse ol ārām-ı cān iy dil
Firār idüp ḳarārum ṣabr u ārāmum vedāʿ eyler

5 Ḳılıcuñ ḥaḳḳı Fażlī'nüñ başın ḳaṭʿ eyleseñ ḳaṭʿā
Kesilmez tīġ-ı ʿışḳuñdan cihāndan inḳıṭāʿ eyler

-80*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Ṣadā-yı nāy-ı tīrüñ iy ḳaşı yā istimāʿ eyler
Anuñ-çün Mevlevī mānend naḫçīrüñ semāʿ eyler

2 Şarāb-ı būs-ı lāʿlüñden senüñ iy sāḳi mest oldı
Bitüp ḳan-derlere sāġar o şevḳ ile semāʿ eyler

3 Virüp el merḥabāya sāḳi gelse bezme mey başdan
Getürüp [neşʾeyi] yārān ġam u hemme vedāʿ eyler

4 ....
....

5 Göreyin tīz günde uġrasın Ḥaḳḳ'uñ ḳılıcına
Şu kim iy Fażlī tīġından o şāhuñ inḳıṭāʿ eyler

---

* **80** T.239b

4 Nüshada, bir beyit sığacak kadar boşluk bırakılmıştır.

-81*-

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 Şīrīn ü Kūh-ken ki cihānda ḥikāyedür
İy ḫüsrev[üm] hemān ikimüzden kināyedür

2 Başum kesüp o devletüm eylerse pāy-māl
Devlet ḳonar başuma benüm ulu pāyedür

3 Parmaḳlaruñ durur aña iy māh şaʿşaʿa
Mihr-i sipihr-i luṭf ol ay gibi ayedür

4 Dil ṭıfl-ı nā-resīde-i sulṭān-ı ʿışḳdur
Kim derd aña māder ü hem dāy-ı dāyedür

5 Şiʿrüñ hediyye olduġı yārāna Fażliyā
Şükr eyle Fażliyā saña Ḥaḳ'dan hidāyedür

-82*-

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Zār iden gerçi beni bu dil-i miskīnümdür
Anı odlara çaḳan çeşm-i cihān-bīnümdür

2 Ger ḳanat büküp uça saña peyāmum iletür
İy hümā nāme benüm aḳ güğercinümdür

3 Sāḳiyā elde çıḳar kebg-i ṣafāyı her-dem
Ṣayd ider cān u göñül şāhına şāhīnümdür

4 Sīne-i zerdümüñ üstinde benüm dāġlarum
Bāġ-ı miḥnetde açılmış gül-i nesrīnümdür

5 Fażliyā āyine-veş ṣāf-ı dilüm anuñ-çün
Yüzi ayına naẓar eylemek āyīnümdür

---

* **81** T.240a
* **82** T.240a

-83*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Vefādan ʿāşıḳa gerçi saña cānā cefā yeğdür
Ne çāre biz taḥammül idelüm ammā Ḫudā yeğdür

2 Raḳībüñ midḥatından ḫoş gelür düşnāmı dil-dāruñ
Belā nefrīnden iy māh-ı cihān-ārā duʿā yeğdür

3 Baña kūyuñ iti aġyārdan biñ kerre āʿlādur
Hezārān yāddan ġurbetde bir ḫoş āşnā yeğdür

4 Cihānda var-iken derdüñ gerekmez baña dermānı
Ṭabībüm derd-mende derdden zīrā devā yeğdür

5 Yumup göz ḥūrdan ṣūfī yudum el āb-ı Kevs̱er'den
Şarāb-ı cān-fezā vü dilber-i raʿnā baña yeğdür

6 Saña biñ ʿayb ü bir ṭāʿat baña bir fıṣḳ u yüz biñ ʿöz̠r
Ki zühd-i bī-riyādan ṣūfi cām-ı bā-ṣafā yeğdür

7 Ḳo Fażlī gūşe-i mey-ḫānelerde muʿtekif olsun
Cināndan zāhidā biñ mertebe ol cā baña yeğdür

-84*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Cemāl-i Ḥaḳḳ'a envār-ı ruḫuñ bürhān-ı sāṭıʿdür
Cemāl-ullah ḫūr-ı şemşīr-i ġamzeñ naṣṣ-ı ḳāṭıʿdür

2 Ne kim üstine esbāb-ı melāḥatdan müheyyādur
Cemālüñ milket-i ḥüsn içre şāhum Mıṣr-ı cāmiʿdür

---

* **83** T.240a
2b duʿā yeğdür : duʿā-gū yegdür (Nüsha)
6a ʿayb : ʿaceb (Nüsha)
* **84** T.240b

3 Pelās-ı ġam-libās u ḫūşe-i miḥnet yeter tūşe
Reh-i ʿışḳa sülūk aña müyesserdür ki ḳāniʿdür

4 O meh her yirde seyr eyler hemān ancaḳ benüm maḥrūm
Ḳamu menzilde ṭāliʿdür baña gülmez ne ṭāliʿdür

5 Sebelden sürme-i ʿışḳ-ile çeşm-i cānı pāk eyle
Cemāl-i yārı seyr it ṣūfiyā her yirde lāmiʿdür

6 Gözüñ aç ḥüsnidür yārüñ niḳāb-ı ḥüsni iy ġāfil
Ki nūr-ı ḥüsnine mihrüñ yine öz nūrı māniʿdür

7 Çün aṣluñ ʿışḳdur Fażlī ḳo maḥv itsün vücūduñ ʿışḳ
Bilürsin ʿāḳıbet eşyāʾ yine aṣlına rāciʿdür

-85*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Kākülüñ vālāsını boynuñda ḳanum ṣandılar
Sāyeñi yanuñda cism-i nātüvānum ṣandılar

2 Başına cemʿ oldı ʿuḳāb-ı sipihrüñ zāġ-ı şeb
Aġzına almış hilāli üstüḫᵛānum ṣandılar

3 Bī-tekellüf ṣarılur boynuma zencīri ṣanup
Ġam diyārında görenler mihr-bānum ṣandılar

4 Bu fenā bāzārı içre āh-ı āteş-bārumı
Çarḫ-ı aṭlas gibi zer-beft sāye-bānum ṣandılar

5 Şol ḳadar şerḥ itdüm ol şīrīn-dehānuñ ġuṣṣasın
Ḳıṣṣa-i Ferhād'ı Fażlī dāstānum ṣandılar

* **85** P.187b
Bu gazel Kemāl Paşa-zāde'nin
"Ġamzeñüñ kim ḫançeri zaḫmın dehānum ṣandılar
Şuʿle yaḳdı āteş-i dilden zebānum ṣandılar" matla'lı gazeline nazīre olarak yazılmıştır. Bu gazel, 6 gazelle (2 Ẕātī, Ḫayālī, Fażlī, Ḳandī, Siḥrī) tanzir edilmiştir. Bkz. Hasan Kaya, *Pervāne Beg Nazire Mecmuʿası (165a-199b) Transkripsiyonlu, Edisyon Kritikli Metin*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul-2002 s.144 (142-145)'den naklen *Pervāne Beg, Mecmūʿatü'n-Neẓā'ir,* Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdat Köşkü B.406 v.187b

-86*-

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Kimse görmez ruḫuñuñ ayını şāhā yıl olur
Ṭaliʿümde ṭoġıcaḳ görmege yaş ḥāʾil olur

2 Nʾola mestāne ceres gibi fiġān eyler ise
Nūş iden cürʿa-i cām-ı lebüñi ḳandil olur

3 Ḳadd-i ḫam-geşte ile āh-ı derūna naẓar it
Ḫūblar tīr ü kemāna güzelüm māʾil olur

4 Her ḳaçan ruḫlaruña kākül-i müşgīnüñ iner
Ṣanuram Kaʿbe'ye Cibrīl-i Emīn nāzil olur

5 Ol tabīb-i dil ü cān ḳabrüme gelse Fażlī
Derdümi söylemege her çemenüm bir dil olur

-87*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Cihānuñ şāhıyam bir pādişāh-ı kām-rānum var
Ḳulı olmaġ ile ʿālemde ʿizz-i cāvidānum var

2 Ġamuñ deyrinde bir ḳalıp durur bī-cān benüm cismüm
Ceres gibi cihānda deprenür ancaḳ zebānum var

3 Ḳulı olmış durur cümle cihān bir ben degül ancaḳ
Melāḥat taḫt-gāhı üzre bir şāh-ı cihānum var

---

* **86** P.197bh
Bu gazel Ẕātī'nin
"Dimiş ol meh şeb-i vaṣla nice müstaʿcil olur
Bir demi rūz-ı firāḳuñ nice yüz biñ yıl olur" matla'lı gazeline nazīre olarak yazılmıştır. Bu gazel, 4 gazelle (Ḫayālī, Muḥibbī, Fażlī, Vechī) tanzir edilmiştir. Bkz. Hasan Kaya, *a.g.t.*, s.210 (209-211)'den naklen *Pervāne Beg, Mecmūʿatü'n-Neẓā'ir,* Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdat Köşkü B.406 v.197bh

* **87** Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nazım,* Cilt:1 İstanbul-1966 s.281'den naklen *Mecmūʿa-i Şuʿarā,* İstanbul Ü. Ktp. Türkçe Yazmalar No:1724 v.147b

4 Büküldi ḳāmetüm ġamdan aġardı mūy-ı jülīdem
Yigitlükde beni pīr eyledi bir nev-cüvānum var

5 Feżā-yı lā-mekān şeh-bāzıyam zāhid beni ṣanma
Bu cismānī serāda āşiyān ṭutmış mekānum var

6 Ten-i bī-cānum oldı pür-hevāyī gibi iy Fażlī
Ḥayātumdan es̱er ancaḳ benüm āh u fiġānum var

-88*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Külüng-i kūh-ı ʿışḳı bu deli Ferhād-ḳandan ṣor
Belālar ḳıṣṣasın yaʿnī ki başından geçenden ṣor

2 Belā-yı ʿışḳ-ı Şīrīn'i ne bilsün ṣorma Ḫüsrev'den
Eger bilmek murād-ise anı sen kūh-kenden ṣor

3 Bu dāġ-ı derd ile ṣaḥrā-yı ġamdan lāle-veş iy dil
Şehīd-i ʿışḳ-ı yār olduġını ḳanlu kefenden ṣor

4 Bahār irdi gül açıldı cihān cennet mis̱āl olar
İrem bāġınuñ evṣāfın bugün ṣaḥn-ı çemenden ṣor

5 Ne bilsün Fażlıyā zāhid ġubār-ı pāyunuñ ḳadrin
Gözüñ aç tūtiyādur ḫurde ḫurde anı benden ṣor

---

* **88** T^{5}. 154a
1a Külüng-i : külüngi T^{5}
5a ġubār-ı : ġubārı T^{5}

-89*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Her ārāda bulınur ol cihān-ārāyı bilmezler
Yabanlarda arar ḫalḳ-ı cihān arayıbilmezler

2 Cihānı yir yüzinde ol şeker-leb zinde eylerken
Felekde ẓannider ḫalḳ-ı cihān ʿĪsā'yı bilmezler

3 ʿAcebdür ḥāl-i yārānuñ muḥabbet ʿarż idüp yāre
Açarlar sīnelerde yāreler yarayı bilmezler

4 Güzeller ʿāşıḳa meyl ü muḥabbet itmemek olmaz
Velī dilberlere sözin yanup aġlayıbilmezler

5 Ser-i zülfüñ hevāsın ṣorma her bī-maġza luṭf eyle
Ne bilsün gelmeyenler başına sevdāyı bilmezler

6 Lebüñ cāmın ne bilsün ṣūfī aġzından ıraġ olsun
İçüp ẕevḳ itmeyenler leẕẕeti ṣaḥbāyı bilmezler

7 Ne bilsün Fażlī'yi ḥüsn ü kelāma olmayan mālik
Ḳulaġı olmayanlar bülbül-i gūyāyı bilmezler

---

* **89** Y[5].29a

Gazelin kayıtlı olduğu mecmuada herhangi bir kayıt olmamasına rağmen vezin, kafiye ve redif açısından Ḫayālī'nin

"Cihān-ārā cihān içindedür ārāyı bilmezler

O māhīler ki deryā içredür deryāyı bilmezler" [*Hayālī Bey Dīvānı,* (Haz. Ali Nihad Tarlan) İstanbul-1945 s.125] matlaʿlı meşhur gazeline nazire olduğu anlaşılmaktadır.

Mecmūʿa-i Eşʿār, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi No:1082 v.29a

-90*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Pīşe-i ʿışḳ içre Ferhād'uñ hemān bir adı var
Kār-ı ʿışḳı baña ṣor her ṣanʿatuñ üstādı var

2 Ṭōp-ı āhumdan benüm ṭaşına gelmez hīç żarar
Ḳalʿa-i derd ü belānuñ ne ʿaceb bünyādı var

3 Ehl-i ḥāl olan çeker meyḫānelere erbaʿīn
Pīr-i ʿışḳuñ ṣūfiyā bu vech ile irşādı var

4 Ḫalḳ-ı ʿālem hep senüñ dīvāneñ olmış serverā
Leyli'nüñ Mecnūn'ı Şīrīn'üñ Ferhād'ı var

5 Vādi-i tende nice ārām ide bu murġ-ı dil
Fażliyā pīr-i ecel gibi anuñ ṣayyādı var

-91*-

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

1 Göñlüm dolaşup zülfüñe ṭutġun olacaḳdur
Her kim ki sever Leylī'yi Mecnūn olacaḳdur

2 Gördüm ki düzer ʿaskerini zülf-i siyāhuñ
Didüm bu gice üstüme şeb-ḫūn olacaḳdur

---

* **90** Y[5].45b

Gazelin kayıtlı olduğu mecmuada herhangi bir kayıt olmamasına rağmen vezin, kafiye ve redif açısından Fużūlī'nin

"Mende Mecnūn'dan füzūn ʿāşıḳlıḳ istiʿdādı var

ʿĀşıḳ-ı ṣādıḳ menem Mecnūn'un ancaḳ adı var" [*Fuzūlī Dīvānı*, Haz. K. Akyüz - S. Beken - S. Yüksel - M. Cumbur, İstanbul-1958 s.199] matlaʿlı meşhur gazeline nazire olduğu anlaşılmaktadır.

Kınalızâde Hasan Çelebi ile Gelibolulu Mustafa Âlî'de bu gazele ait iki mısra'dan oluşturulmuş bir beyit yer almaktadır:

"Leyli'nüñ Mecnūn'ı Şīrīn'üñ dilā Ferhād'ı var

Kār-ı ʿışḳı baña ṣor her ṣanʿatuñ üstādı var"

[Bkz. Ḳınalı-zāde Ḥasan Çelebi, *Teẕkiretü'ş-Şuʿarā,* s. 756; *Künhü'l-Ahbār'ın Tezkire Kısmı,* Haz. Mustafa İsen, Ankara-1984 s.320]

* **91** Y[1].45a

2b şeb-ḫūn : şeb-ḫ[v]ān (Nüsha)

3 Her kim ki benüm gözlerümüñ yaşını gördi
Bu çeşme didi āḫiri Ceyhūn olacaḳdur

4 Ger bād-ı ṣabā virmese zülfüñ ḫaberinden
Āh kim cigerüm nāfe gibi ḳan olacaḳdur

5 Olsun ġam ile Fażlī sezādur dimedüm mi
Her kim ki sever ḫūbları maġbūn olacaḳdur

-92*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Senüñ resm-i ruḫuñ berg-i gül-i ḫandāna yazmışlar
Benüm dāġ-ı siyāhum lāle-i nuʿmāna yazmışlar

2 Siyeh ḫālüñ derūn-ı dīde-i giryāna ʿaks olmış
Ḳaşuñ şeklin berāt-ı şāh-ı ʿālī-şāna yazmışlar

3 İki cānibde taṣvīr eylemişler zülf-i müşgīnüñ
Çözüp ol kākül-i zībālaruñ gerdāna yazmışlar

4 Berāt-ı zer-nişān üstinde bir tuġrā-yı ġarrādur
Ol ebrū-yı siyeh kim çihre-i cānāna yazmışlar

5 Dişüñ medḥini silk-i naẓm[a] düz[di] Fażlī-i bī-dil
Ṣaçuñ evṣāfını mecmūʿa-i yārāna yazmışlar

* **92** Y².63a

Gazelin üzerinde "Naẓīre-i Fażlī" ibaresi yer almasına rağmen, nazirenin kimin gazeline yapıldığı belirtilmediği gibi nüshada bundan önce, aynı redif ve vezinde şiir de yer almamaktadır. Gazel, vezin, kafiye ve redif açısından Fużūlī'nin

"Ezel kātibleri ʿuşşāḳ baḫtın ḳare yazmışlar

Bu mażmūn ile ḫaṭṭ ol ṣafḥa-i ruḫsāre yazmışlar" [*Fuzūlī Dīvānı,* Haz. K. Akyüz - S. Beken - S. Yüksel - M. Cumbur, İstanbul-1958 s.192] matlaʿlı gazeline nazire olabilir.

RĀ HARFİNDE KAFİYELİ EKSİK GAZELLER*

A. İLK BEYİTLERİ EKSİK OLANLAR :

-93*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Ölümden Ḥıżr-veş pervāsuz-isem n'ola iy Fażlī
Lebi āb-ı ḥayātumdur ṣaçı ʿömr-i dırāzumdur

-94*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 İtlerüñle ḫᵛāba varmış ṣaḥn-ı kūyuñda göñül
Gūyiyā gülşende yatmış bir nice yārān uyur

2 Nā-tüvān olsa nʾola bīmār-ı çeşmüñ her zemān
Mest olup yatur güneşde iy meh-i tābān uyur

3 Cān revān eyler yüzüñ gördükçe Fażlī şevḳle
Ḫaṭṭ ider her kim seḥer iy ḫüsrev-i ḫūbān uyur

B. SON BEYİTLERİ EKSİK OLANLAR :

-95*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Bahār eyyāmı ʿişret vaḳti ʿāşıḳlıḳ zemānıdur
Şarāb iç iy göñül mest ol ne ayaḳlıḳ zemānıdur

* Bu başlık altında yer alan gazeller, şair tarafından yarım bırakılmış olmayıp mecmualardaki sayfa noksanlıklarından kaynaklanmaktadır. Bazı gazellerin ilk beyitleri, bazı gazellerin de son beyitleri noksandır.

* **93** T.235a

* **94** T.239a

* **95** T.236b

2 Ṭutup lāle piyāle ṭutdı ṣaḥrā gūşesin sende
Götür bāġa ayaḳ ʿıyş it muvāfıḳlıḳ zemānıdur

3 Ne taḳvā vaḳtidür eyyāmı geçdi tevbenüñ ṣūfī
Baña gel pārsālıḳ añma fāsıḳlıḳ zemānıdur

4 Bir iki cām ile biñ ġuṣṣa derdine ʿilāc eyle
Cihāna ʿarż-ı ḥikmet eyle ḥāẕıḳlıḳ zemānıdur

-96[*]-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Gösterüp dīnār yāre ṣoḥbete meyyāl ider
Muṭrib anuñ-çün defüñ her laḥẓa arḳasın yeper

2 Sūzen-i ġamzeñle cānā rişte-i zülfüñ durur
Şehr-i ġurbetde bu ben āvāreye ipler çeker

-97[*]-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 O hercāyi ḳılur hercāda ġayr-ile tekellümler
Görüp ben reşkden āh eylerüm güm güm cihān gümler

2 Gülüp sen ġayr ile dāyim beni gel çoḳ çoḳ aġlatma
Ṣaḳın kim ḳan olur az günde ġarḳ olur bu merdümler

---

[*] **96** T.238b
[*] **97** T.240b

ḤARFİ'Ş-ŞIN

-98*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Çünki yanuñca ṣalınmaḳ olmadı şemşīr-veş
İy kemān ebrū yiridür ḫāke düşsem tīr-veş

2 Yā çekerken yār elinde bir leṭāfet gördi kim
Ḳaldı engüştinde çeşmüm lāʿlden zih-gīr-veş

3 Ḫalḳa ḫalḳa ideli ʿāşıḳlaruñ ḳaddini yār
Ḫalḳ-ı ʿālem birbirine girdiler zencīr-veş

4 Menzil-i maḳṣūda irüp isterem olam nişān
Tīrüñüñ budur öñünce varduġum naḫçīr-veş

5 Ehl-i cennetdür muḳarrer Fażliyā kilīsede
Yār olan Aṣḥāb-ı Kehf-i ʿışḳ ile Ḳıṭmīr-veş

-99*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Baġruma çeksem diyü sen servi bir kez tīr-veş
Ḫam olup ḳaddi ʿaṣāya düşdi ḳavsüñ pīr-veş

2 Nīze gibi ser-keş olma tīz olup şemşīr-veş
Yā gibi ehl-i tevāżuʿ müstaḳīm ol tīr-veş

3 Ḳanı ol devlet ki bir tīr urasın şāhā baña
Döne döne şevḳ ile cānum virem naḫçīr-veş

4 ʿIşḳ esīri olduġum-çün ol zenaḫdān u bu zülf
Ḳoçdı zindān gibi düşdi boynuma zencīr-veş

---

* **98** T.243a
* **99** T.243a

5 Bir adım kehf-i vefādan ṭaşra başmayam ḳadem
Fażliyā pāyum şikest olsa eger Ḳıṭmīr-veş

ŞIN HARFİNDE KAFİYELİ EKSİK GAZELLER[*]

İLK BEYİTLERİ EKSİK OLANLAR :

-100[*]-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Ḳo ṣalayın boynuña ḳolum nihāyet diyeler
Boynına bir şāh altundan ḥamāyil bağlamış

2 Ḳaşlaruñ iki muḳavves ṭāḳdur k'üstād-ı ṣunʿ
Ḥüsnüñ eyvānına ol ṭākı muḳābil bağlamış

3 İrmediler menzil-i Leylā'ya hergiz gerçi kim
Niçe Mecnūn vādi-i ʿışḳ içre maḥmil bağlamış

4 Ḳaldı ḫaṭṭuñ nüsḫası hergiz beyāża çıḳmadı
Gerçi vaṣfında anuñ Fażlī resāyil bağlamış

ḤARFİ'Ṣ-ṢĀD

-101[*]-

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Yine iy şāh kenār eyledi çoḳ gevher-i ḫāṣ
Baḥr-ı eşkümde olup merdüm-i çeşmüm ġavvāṣ

---

[*] Bu başlık altında yer alan gazeller, şair tarafından yarım bırakılmış olmayıp mecmualardaki sayfa noksanlıklarından kaynaklanmaktadır. Bazı gazellerin ilk beyitleri, bazı gazellerin de son beyitleri noksandır.

[*] **100** T.243a
1b altundan : altundur (Nüsha)

[*] **101** T.243b

2 Cān baġışlar kişiye mürde iken ʿĪsī-vār
Meyde iy ṣūfi-i ʿāmī dime kim var mı ḫavāṣ

3 ʿIşḳ ḥalvet-gehine ʿaḳl n'ola bulmasa yol
ʿĀmm neyler ṣanemā anda k'ola meclis-i ḫāṣ

4 İy ḳamer ger göre bu ḥüsn ile yüzüñ[i] güneş
Zühre mihrüñde ola ẕerre-veş oldum raḳḳāṣ

5 Zer gibi ḫāliṣ olam dir iseñ iy Fażlī eger
Ḳalbüñi pūte-i ʿışḳ içre erit hem-çü raṣāṣ

-102*-

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

1 Yüzüñ görem diyu idüp seḥerde secde-i ḫāṣ
Güneş ṭoġınca oḳudum hezār kez "*İḫlāṣ*"

2 Seni görenleri el-ḳıṣṣa sevmezem hergiz
Meṡel durur buña القاص لايحب القاص

3 Revā mıdur dökesin ḳanumı benüm nā-ḥaḳ
Meger żamīrüñe gelmez ki el-cerūḥ-ı ḳıṣāṣ

4 Esīr-i çāh-ı ẕeḳan olmış idi mücrim dil
Ḫaṭuñ irişüp o miskīni andan itdi ḫalāṣ

5 Çıḳardı ḳıymeti cevher durur kenāre şehā
Olalı Fażlī-i baḥḥār meʿāniye ġavvāṣ

* **102** T.243b
2b el-ḳāṣṣü lā-yüḥübbü ʾl-ḳāṣ : Hikāyeci hikāyeciyi sevmez.

-103*-

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 Ol māh-rū eger ki ide bī-niḳāb raḳṣ
Şevḳ ile çerḫa girüp ider āfitāb raḳṣ

2 Şevḳ-i ruḫuñla yandı semāʿ itmeden göñül
Āteş ki germ ola ider artuḳ kebāb raḳṣ

3 Bir gün mezāruma gele ol āfitāb eger
Ḳabrümde ẕerre-vār ura herbir türāb raḳṣ

4 Emdükçe lāʿlüñi n'ola dil raḳṣ iderse kim
Bī-iḫtiyār ider kişi içse şarāb raḳṣ

5 Mey-ḫāne ṣadrına geçüben Fażliyā müdām
Eyler ṣafā-yı cām ile mest ü ḫarāb raḳṣ

-104*-

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 İy dil çü būm pāyı yeter bu ḫarāba baṣ
Şeh-bāz-ı evcsin ḳademüñ nüh-ḳıbāba baṣ

2 Terk-i taʿalluḳ eyle çü ʿĪsī mücerred ol
Pāyuñ şeref yüzinde ser-i āfitāba baṣ

3 Maḳṣūd menziline dilerseñ göñül vüṣūl
Pāy-ı ʿazīmeti yüri rāh-ı ṣevāba baṣ

4 Ayıḳ gelüp baṣarsa ayaḳ ṣūfī meclise
Başdan getürsin ayağı sāḳī şarāba baṣ

---

* **103** T.243b, T^{5}.153b
1a Nāz-ile dil-rübā ide ger bī-niḳāb raḳṣ T^{5}
2a itmeden : itmedin T^{5}
2b Germ olduğunca arturur āteş kebāb raḳṣ T^{5}
5b ṣafā-yı : hevā-yı T^{5}

* **104** T.244a

5 Ḥas dir nihāyetī saña iy ṣūfi ehl-i ʿışḳ
Pāyuñ kerāmetiyle gerek rūy-ı āba baṣ

6 Gey ḫüsrevī kelāmuñı Key-ḫüsrev ol göñül
ʿİzzetde pāyuñı ser-i Efrāsiyāb’a baṣ

7 Maʿmūre-i ḥaḍāyir-i ḳudse ʿazīmet it
İy Fażlī pāy-ı himmeti besī ḫarāba baṣ

-105[*]-

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 Kūyın ṭoḳuz ṭolan yüri iy dil o bāba baṣ
Rifʿatde pāyuñı bu ṭoḳuz ḳat ḳıbāba baṣ

2 Serv öykünürse ḳaddüñe pāyuñ şikest ḳıl
Gül ʿarż iderse ḥüsnini yüzin türāba baṣ

3 Telḫ itdi meclisi ḳo yaḳılsun raḳīb-i ḫar
Billāh sāḳiyā ṭolular ṣun şarāba baṣ

4 Gül-gūn-ı eşke gözlerüm oldı rikāb-ı lāʿl
İy şeh-süvār pāyuñı lāʿlīn rikāba baṣ

5 Nūr-ı baṣarsın iki gözüm tenden olma dūr
Ḫāk olmuşam yoluñda bu çeşm-i pür-āba baṣ

6 Derd ehlinüñ ṭabībisin el-ḥaḳ ʿilāc ḳıl
Engüşti muṭribā yine baʿżı rebāba baṣ

7 Ol serv-çihreñe diler iseñ ḳadem baṣa
Rūy-ı niyāzı ṣu gibi Fażlī türāba baṣ

[*] **105** T.244a

ḤARFİ’Ż-ŻĀD

-106[*]-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Ḳāl-i devletdür yüzüñ yoḳ ʿitirāż
Ẓāhir oldı çünki şeklinde beyāż

2 Sen mey-i ʿışḳ ile kesb it inbisāṭ
Zāhid-i nādān ḳo çeksün inḳıbāż

3 Sen riyāżet çek bucaḳda ṣūfiyā
ʿĀşıḳ itsün nūş mey geşt-i riyāż

4 Ḳāmetüñ ṭūbā durur kūyuñ behişt
Dīde-i ʿuşşāḳdur anda ḥıyāż

5 Fażluña inkār ider her bü’l-fużūl
Fażliyā olsañ Fużā’il bin ʿIyāż

-107[*]-

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

1 Aʿrāż ider ol şemʿ ḳaçan ʿarż ide ʿārıż
Ṣūfī gözine oldı raṣad var ise ʿārıż

2 Çāk itmez idi bād gelüp perde-i ʿırżın
Gül olmasa ger ʿārıż-ı dil-dāra muʿārıż

3 Basṭ eyle bisāṭ-ı keremi ḫāk-ı basīṭe
Ḳabż eylemeden rūḥuñı iy ḫᵛāce o ḳābıż

4 ʿAyb eyleme ṣūfī o büte secdeler itsem
Lāyıḳ mı k’ide müʾmin olan terk-i ferāyiż

---

[*] **106** T.244a
[*] **107** T.244b

5 İy Fażlī bu şiʿr āb-ı ḥayāt oldı hemānā
Feyż itdi saña çeşme-i feyżinden o ḳābıż

-108*-

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Şerbet-i bādeden ol zāhide iy sāḳi müfīż
Oldı niḳrīsi ayaḳ derdine düşdi o marīż

2 Ḳanda hem-menzil olam ben saña iy māh-ı münīr
Saña cā evc-i cemāl ü baña cā ḫāk-ı ḥażīż

3 İy perī diyü raḳībi görüp ādem didügüm
Ṣanma kim vech-i ṣaḥīḥ üzre ola añla naḳīż

4 Pākdur dāmeni çün gerd-i riyādan rindüñ
Dāmen-ālūde görüp eyleme ṣūfī taʿrīż

5 Ten ü cān u dil ü dīnini fedā itdi saña
Bes durur Fażlī'ye bir būse iderseñ taʿvīż

ḤARFİ'L-ḲĀF

-109*-

Mefʿūlü Fāʿilātün Mefʿūlü Fāʿilātün
Müstefʿilün Feʿūlün Müstefʿilün Feʿūlün

1 Uydum hevā-yı ʿışḳa hergiz kenāre yir yoḳ
Bildüm ki yirde gögde bu ben ġubāre yir yoḳ

2 Deryā-yı reşk-i çeşme ġarḳ olmuşam ser-ā-pā
Bu varṭadan dirīġā hergiz kenāre yir yoḳ

3 Şemşīr-i cevrüñ ile dil pāre pāre oldı
Gel çalma pāreye kim iy māh-pāre yir yoḳ

---

* **108** T.244b
* **109** T.245a

4 Pür oldı mestlerden ḫalvet ayaḳ başılmaz
Ṣūfī bu bezme gelme kim hūş-yāre yir yoḳ

5 Şevḳüñde ẕerre gibi ser-geşte olmuşumdur
Mihrüñle yirde gögde ben ḫāk-sāre yir yoḳ

6 Ġarḳ oldum āb-ı çeşme yoluñda ṭurı ṭurı
Gel gel ki başdan aşdı bu intiẓāre yir yoḳ

7 Mey-ḫāneden ḳovuldum mescidde ḫod yirüm yoḳ
Dünyā yüzinde Fażlī ben ḫvār u zāre yir yoḳ

-110*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Aç gözüñ iy bī-naẓar āyīne-i dünyāya baḳ
Pertev-i maʿnāyı seyr it ṣūret-i eşyāya baḳ

2 Ol cemīlüñ ile envār-ı cemāline naẓar
Gülşen-i mīnū ile bu ḳubbe-i maʿnāya baḳ

3 Sīne-i zerdümde seyr it dāġ-ı ḫūn-ālūdeyi
Āteş-i sūzānda bitmiş lāle-i ḥamrāya baḳ

4 Sāʿid-i sīmīnde gör tīġın o zībā berberüñ
Muʿciz-i Mūsā'yı seyr eyle yed-i beyżāya baḳ

5 Zerḳ ile ṣūfīlerüñ itdügi āh u vāhı gör
Şevḳ ile ʿāşıḳlaruñ ḳıldugı hūy u hāya baḳ

6 Mālik olmaz gevhere deryāya vāṣıl olmayan
Maʿrifet dürrin dilerseñ ḫāṭır-ı dānāya baḳ

7 ʿIşḳ ile yeğin olup ol Fażli ġavġādan emīn
ʿAḳl ile ḫalḳ içre olan bu ḳuru ġavġāya baḳ

---

* **110** T.245a

-111*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Kāf u nūn olalı ẓāhir künūz-ı ẕāt-ı ʿışḳ
Noḳṭa noḳṭa ḥarfi kūyının der-i āyāt-ı ʿışḳ

2 Ẕātına ġayb u şehādet şāhidin iy müddeʿī
Gel beru inkārı ḳo olmış durur is̱bāt-ı ʿışḳ

3 پيش ما قدري ندارد زاهدا الاّ و لات
نزد ما عزي نيابد عزّي الاّ لات عشق

4 Ḳaṭʿ-ı menzil eylemez ferzīn gibi kej-revdür ol
Olmayan bu ʿarṣada fi'l-ḥāl şāhum māt-ı ʿışḳ

5 Ġuṣṣadan fāriġ olup şādīden istiġnā bulur
Bü'l-ʿaceb ḥāletdür el-ḥaḳ ṣūfiyā ḥālāt-ı ʿışḳ

6 Ser virür her gūşede ʿuşşāḳ serverler gibi
Tekye-i ʿışḳ içre çoḳ ḳurbāna gelmiş şāt-ı ʿışḳ

7 Ger dilerseñ münʿakis olmaġa
Ṣāf-ṭabʿ ol Fażliyā ḳıl ḳalbüñi mir'āt-ı ʿışḳ

-112*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Ṭutuşup ʿışk ile oldum eşk-i bī-pāyāna ġarḳ
Kim görüpdür baḥr-ı bī-pāyān içinde yana ġarḳ

---

* **111** T.245b

1a Bu mısrada vezin aksamaktadır.

3 Ey zâhid, bizim nazarımızda "ancak" ve "hayır - yok" anlamlarındaki "illā" ile "lā" gibi edatların hiçbir değeri yoktur. Zirâ bizim yanımızda "Uzzā" adlı putun hiçbir değeri ve itibarı yoktur; ancak, aşkın putunun (Lāt'ının) değeri vardır.

7a Nüshada mısra' eksik bırakılmıştır.

* **112** T.245b

2 Fülk-i ten girdāba düşdi Nūḥ-ı rūḥ olmaz ḫalāṣ
Oldı seyl-āb-ı sirişkümden cihān ṭūfāna ġarḳ

3 ʿIşḳa düşdi dil ʿaceb mi göz yaşından el yusa
Neylesün dürr-i muṣaffāyı olan ʿummāna ġarḳ

4 Var iken dendān u lāʿlüñ aña itmez ārzū
İtse dil ġavvāsını deryā dür ü mercāna ġarḳ

5 Murtażā ḥaḳḳı ʿAlī olmasun adum Fażliyā
Eylemezsem Düldül-i cismüm ser-ā-ser ḳana ġarḳ

-113*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Saña göz ʿāşıḳ u dil ʿāşıḳ u cān ile ten ʿāşıḳ
Tenümde her ḳılum cānā olupdur cümleten ʿāşıḳ

2 Ciger ḫūn-īn u ten pür-dāġ u nermī maġz u ḳaddüm ḫam
Gözüm giryān u dil biryān u cān ḥayrān u ben ʿāşıḳ

3 Çün irdi tīr-i ʿışḳuñ cāna ayruḳ neylesün cismi
Şehīd-i ʿışḳ olıcaḳ istemez ʿömrüm kefen ʿāşıḳ

4 Alup cānını ġayruñ irgürürsin vaṣluña cānā
Ne dirsin ġamdan ölsün mi seni cāndan seven ʿāşıḳ

5 Ser-ā-ser sūz u ḥāl olmaḳ gerek iy Fażlī eşʿāruñ
Ki yanup yaḳıla ger-gāh anuñla oḳuyan ʿāşıḳ

---

* **113** T.245b

Nüshada sayfa eksikliği nedeniyle gazelin yalnızca ilk iki beyti yer almaktadır. Gazel, 4 beyit (1,3,4,5) halinde yer aldığı Kınalı-zāde Hasan Çelebi'nin *Teẕkiretü'ş-Şuʿarā*'sından yaralanılarak tamamlanmıştır. Bkz. Ḳınalı-zāde Ḥasan Çelebi, *Teẕkiretü'ş-Şuʿarā,* (Haz. İbrahim Kutluk) TTK Yayınları Cilt:II Ankara-1981 s.756 (754-758)

2a ciger : çeker (Nüsha)

-114*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Saña göz ʿāşıḳ u dil ʿāşıḳ u cān ile ten ʿāşıḳ
Tenümde her ḳılum cānā olupdur cümleten ʿāşıḳ

2 Sipihri bīsütūnı çāk iderken tīşe-i āhum
Daḫı bilmezdi adın Bīsütūn'uñ kūh-ken ʿāşıḳ

3 Eger biñ yirde bāġı olsa durmaz bāġ-ı cennetde
Cihānda gülşeni kūyuñ idinmişken vaṭan ʿāşıḳ

4 Alup cānını aġyāruñ viṣāle irgürürsin āh
Ne dirsin ġamdan ölsün mi seni cāndan seven ʿāşıḳ

5 Çün irdi tīġı ʿışḳuñ cāna Fażlī n'eylesün cismi
Şehīd-i ʿışḳ olıcaḳ istemez ʿömrüm kefen ʿāşıḳ

ḲĀF HARFİNDE KAFİYELİ EKSİK GAZELLER*

İLK BEYİTLERİ EKSİK OLANLAR :

-115*-

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Şemʿ gibi dutuşup çıḳdı depemden dütünüm
Şuʿle-i āhumı başuma külāh itdi firāḳ

---

* **114** Y[5].44a

* Bu başlık altında yer alan gazeller, şair tarafından yarım bırakılmış olmayıp mecmualardaki sayfa noksanlıklarından kaynaklanmaktadır. Bazı gazellerin ilk beyitleri, bazı gazellerin de son beyitleri noksandır.

* **115** T.245a

ḤARFİ’L-ḲĀF

-116*-

Mefʿūlü Fāʿilātün Mefʿūlü Fāʿilātün
Müstefʿilün Feʿūlün Müstefʿilün Feʿūlün

1 İy pāk-ı ẕātuñ içre maḫfī ḳamu sıfātuñ
Rūşen-ṣıfāt içinde her-dem fürūġ-ı ẕātuñ

2 Ehl-i naẓar egerçi ne ʿaynıdur ne ġayrı
Hem ʿaynısın ḥaḳīḳat hem ġayrı kāʾinātuñ

3 İcmāl içinde ṣūfī tafṣīli ol müşāhid
Eşcārı ʿārif-iseñ żımnında gör nevātuñ

4 Vācib ne mümkin oldı mümkin ne gerçi vācib
Ḥayretdeyem velīkin naḳşında mümkinātuñ

5 Bir cürʿasından anuñ biñ Ḫıżr zinde-dildür
Laʿlüñ ki menbaʿıdur ser-çeşme-i ḥayātuñ

6 ʿAyn-ı fenāda olsun meşhūd-u-bih-i bāḳī
Meftūnı olma zāhid cehl ile fāniyānuñ

7 Fażlī’ye vird ü vārid iy şeyḫ hep bir oldı
ʿArż itme aña luṭf it vird ile vāridātuñ

-117*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

2 Ḳalbe rāḥat-baḫşdur el-ḥaḳ hevāsı Lādiḳ’üñ
Cān bağışlar cāne āb-ı cān-fezāsı Lādiḳ’üñ

---

* **116** S.115a
5a Bir : bu (Nüsha)
6a Kelimenin aslı “meşhūd-ün-bih”tir. Vezin gereği nüshada “meşhūd-u-bih” şeklindedir.
* **117** S.100b
Bu ġazel, “Duʿā-nāme-i Ḥażret-i Şāh-zāde Cüvān-baḫt Ṭāle Beḳāhü” başlıklı Şehzâde Mehmed’e ithafen yazılmış duâ-nâme içerisinde yer almaktadır.

2 Dünyede olmaz leṭāfetde naẓīri bir daḫi
Ṭaʿn ider gülzār-ı firdevse feżāsı Lādiḳ’üñ

3 ʿĀleme ʿarż itmege her-dem cinānuñ ʿaksini
Oldı bir āyīne-cūy-ı pür-ṣafāsı Lādiḳ’üñ

4 Sebzelerle bir yeşil aṭlas-kebīr maḥbūbdur
Kim gören cāndan olurlar mübtelāsı Lādiḳ’üñ

5 Fażliyā bir şāh-ı ʿālem sāye ṣalmışdur aña
N’ola ger olsa müşerref her arası Lādiḳ’üñ

-118*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Güneş üftādesi olsa ne var yüzüñdeki nūruñ
Düşüpdür pertevinden lerze iy meh cismine Ṭūr’uñ

2 Ruḫuñdur kār-nāme şemsesine saḳf-ı merfūʿuñ
İşiğüñ resmidür ḳıblem esāsı Beyt-i Maʿmūr’uñ

3 Ḫadeng-i āhı düşmezmiş yire tīr-i ḳażā gibi
Bulınmazsa n’ola yayın çeker Ḥallāc-ı Manṣūr’uñ

4 Ney ü çengüñ nevāsıyle ḳulaġı ṭoldı ʿuşşāḳuñ
Ne naḳş ile işidür ḥaşr olınca nālesi ṣūruñ

5 Ṣaḳın bezm-i ḥayātuñ revnaḳına Fażlī aldanma
Ṣıdı seng-i ecel çün kāse-i ʿömrini faġfūruñ

* **118** Y[3].4b

KĀF HARFİNDE KAFİYELİ EKSİK GAZELLER*

SON BEYİTLERİ EKSİK OLANLAR :

-119*-

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

1 Gel ʿıyş idelüm gül gibi tenhāca yigitcik
Zībāca vü raʿnāca vü aʿlāca yigitcik

ḤARFİ'L-LĀM

-120*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Şeb-i ġafletde gel ālūde-i ḫᵛāb olma bīdār ol
Gözüñ aç her ṭarafdan nāẓır-ı dīdār-ı dil-dār ol

2 Sülūk-ı rāh-ı ʿışḳ itdüñ ser ü destārı terk eyle
Behey ṣūfī sebük-bār ol sebük-bār ol sebük-bār ol

3 Hevādur mā-sivā meyli anı iy bü'l-heves terk it
Hevā-yı ʿışḳa cān ile hevā-dār ol hevā-dār ol

4 Egerçi lengdür pāy-ı ṭaleb rāh-ı maḥabbetde
Hele sen pāy-dār olduḳça luṭf ile ṭaleb-kār ol

5 Saña yār āşnādur līk sen bīgānesin andan
Yüri var āşnālıḳ ḥāṣıl eyle yār ile yār ol

6 Egerçi ṣūretā varsın [velīk] yoḳsun ḥaḳīḳatde
Yüri var yoḳluġuñ fehm eyle yoḳluḳ ḥāṣıl it var ol

---

* Bu başlık altında yer alan gazeller, şair tarafından yarım bırakılmış olmayıp mecmualardaki sayfa noksanlıklarından kaynaklanmaktadır. Bazı gazellerin ilk beyitleri, bazı gazellerin de son beyitleri noksandır.

* **119** T.241a

* **120** T.246a

6a Mısra, nüshada "Egerçi ṣūretā sen varsın yoḳsun ḥaḳīḳatde" şeklinde vezin açısından bozuk bir tarzda yer almaktadır.

7 Ḥaḳīḳat birdür iy münkir ki Fażlī eyledi taḳrīr
Gerek sen iʿtirāf eyle gerekse ehl-i inkār ol

-121*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 ʿĀşıḳa cānānenüñ gerçi cefāsı yoḳ degül
Ol cefādan ʿāşıḳuñ ammā ṣafāsı yoḳ degül

2 ʿĪd-i vaṣl itdüm temennā el uzatdı ḳatlüme
Bendesine şükr o şāhuñ merḥabāsı yoḳ degül

3 Āb-ı Kevs̱er'den yur el ʿāşıḳ yumaz yüz ṭāʿata
Neylesün anı şarāb-ı dil-güşāsı yoḳ degül

4 Cān bağışlar leblerüñ ammā ki çeşmüñ ḳan döker
Gerçi ʿışḳuñ balı var līkin belāsı yoḳ degül

5 Tekyelenme cennete zāhid ki bunda ʿārifüñ
Gūşe-i mey-ḫāne gibi bir serāsı yoḳ degül

6 Cevr idüp bī-çārenüñ ḳaddin kemān itme ṣaḳın
Pādişāhum ʿāşıḳuñ tīr-i duʿāsı yoḳ degül

7 Ter düşüp bir ḳaṭrece ʿaynına almaz Fażliyā
Çeşmümüñ deryā ile bir mācerāsı yoḳ degül

-122*-

Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

1 Cāna derdüñ senüñ devā mı degül
Dile renc-i ġamuñ şifā mı degül

* **121** T.246a
* **122** T.246b

2 Bir baña zülfüñüñ belāsı nedür
Baña bālā ḳadüñ belā mı degül

3 Ġam-ı ḫaṭṭuñ çoġ olduġından dil
N'ola ḫaṭṭ eylese ṣafā mı degül

4 N'ola alḳışlar eylesem her gün
Baña sögdüklerüñ duʿā mı degül

5 Ḫūn-ı Fażlī'yi çeşmüñ iy ḫūnī
Döke nā-ḥaḳ yire revā mı degül

-123*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 ʿĀşıḳ-ı bī-renge hem-reng olımaz ol sāde dil
K'olmaya ḳayd-ı nuḳūş-ı dünyeden āzāde dil

2 Gāh derd ü gāh miḥnet geh belā geh ġam çeker
Ḫaste dil bī-çāre dil āvāre dil üftāde dil

3 Her-dem aʿdā vü eḥibbādan çeker biñ dürlü derd
Derd içün ḫalḳ oldı beñzer dōstlar dünyāda dil

4 Gāh bend-i hicr düşdi gāh zindān ġama
Żāyiʿ oldı ḥasretā bu derdle arada dil

5 Fażliyā ol ḫüsrev-i ḥüsne hevā-dār olmayup
Bir zene dil virdügi-y-çün er dimez Ferhād'a dil

-124*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Feʿūlün

1 Yüzüñ gördüm zihī ḥüsnü'l-şemāʾil
Lebüñ ṣordum zihī luṭfü'l-ḫaṣāʾil

---

* **123** T.246b
2a çeker : ciger (Nüsha)
* **124** S.118a

2 Ṭaleb ḳılsañ viṣāle ger vesīle
Yapış ʿışḳa zihī aʿlāʾl-vesāʾil

3 Ḳo baḫtı ḳāl ile taḥṣīl-i ḥāl it
Ki ʿilm-i ʿışḳdur aḳvāʾl-mesāʾil

4 Cemālüñ nūrı rūşendür güneşden
Ne lāzımdur berāhīn ü delāʾil

5 Güneşden ẕerresi olmaya rūşen
Ruḫuñ vaṣfında yazsam biñ resāʾil

6 Olupdur Kaʿbe ḫāk-ı āsitānuñ
Cemālüñ ḳıble-i ehl-i ḳabāʾil

7 Şu deñlü mest-i ʿışḳam kim ḳatumda
Degül mümtāz evāḫirden evāʾil

8 Ne bilsün Fażliyā ʿuşşāḳı zāhid
Ahālī ḥālini bilmez reẕāʾil

9 Naẓar ḳıldum senüñ fażluñla gördüm
Cihān memlū zihī farṭüʾl-feżāʾil

LĀM HARFİNDE KAFİYELİ EKSİK GAZELLER*

A. İLK BEYİTLERİ EKSİK OLANLAR :

-125*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Ḫākuñuñ her ẕerresin ḳıl kuhl-i erbāb-ı naẓar
Gel ṭarīḳ-i ʿışḳ-ı pāka ḫāk-i pā ol iy göñül

* Bu başlık altında yer alan gazeller, şair tarafından yarım bırakılmış olmayıp mecmualardaki sayfa noksanlıklarından kaynaklanmaktadır. Bazı gazellerin ilk beyitleri, bazı gazellerin de son beyitleri noksandır.
* **125** T.246a

2 Devlet isterseñ bu ʿālem devletinden fāriġ ol
Bā-nevā olmaḳ dilerseñ bī-nevā ol iy göñül

3 Ger devā isterseñ olma derdden Fażlī cüdā
Rāḥat isterseñ belāya mübtelā ol iy göñül

B. SON BEYİTLERİ EKSİK OLANLAR :

-126*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Çünki aġyār-ile yār oldı o yāruñ iy göñül
Göglere irse yiridür āh u zāruñ iy göñül

2 Baḥr-ı ġamda nā-bedīd oldı yine fülk-i ṣafā
Var ise esdi muḫālif rūzgāruñ iy göñül

3 Baña zülfinden n'ola ġam olsa ḥāṣıl ādeme
Çün bilürsin zehrdür virdügi yāruñ iy göñül

ḤARFİ'L-MĪM

-127*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Ruḫ-ı zerdüm ki yer yer nāḫun-ı ġamdan ḫırāş itdüm
Vücūdum defterinden ʿāfiyet ḥarfin tırāş itdüm

---

* **126** T.246b

* **127** P.400b

Bu gazel, Ẕātī'nin

"Ṣanurlar levḥ-i sīnem ben ḥarāretden ḫırāş itdüm

Ḥurūf-ı ʿayn u şīn ü ḳāfdan ġayrın tırāş itdüm" matlalı gazeline nazire olarak yazılmıştır. Bu gazel, Fażlī, ʿAyānī Beg ve Raḥīmī tarafından birer gazelle tanzir edilmiştir. Bkz. Kısmet Gül Şener, *Pervāne Beg Nazire Mecmuʿası (392a-415b) Transkripsiyonlu, Edisyon Kritikli Metin.* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul-2002 s.55 (55-56)'ten naklen *Pervāne Beg, Mecmūʿatü'n-Neẓā'ir,* Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdat Köşkü B.406 v.400b

2 Döginmekden ḳararmış ḳollarum aḳ boynına ṣaldum
Ben anı ṣūret-i vaṣl-ı nigāra iki ḳaş itdüm

3 Atı ayaġına ferş olmaġa ol şeh-süvāruñ ṣīb
Tenüm zerd eyleyüp derdiyle altunlu ḳumāş itdüm

4 N'ola āh eyleyüp ḳan aġlasam sırr-ı ġam-ı ʿışḳı
Gözüm yaşıyla āhumdan cihān ḫalḳına ḳaş itdüm

5 Hebā olup tozar gördüm hevāya bād-ı āhumdan
Anuñçün ten ġubārın eşk-i ḫūnīnümle yaş itdüm

6 Ayaġuñ ṭaşını ḳoçdum ḳılup eşkümle ḫūn-ālūd
Ben anı lāʿl-veş ol ḫāṭem-i zerrīne ṭaş itdüm

7 Bugün baş oynadup meydān-ı ġamda ʿışḳ-ile Fażlī
Belālu başumı ser-bāzlar silkine baş itdüm

-128*-

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 İrmedi gitdi senüñ ḳāmet ü zülfüñe elüm
Gice gündüz bu idi ṭoġrısı ṭūl-i emelüm

2 Dehenüñ dāyiresin ḫaṭ ṭut[arı]sa ne ġam
İsteyüp bulımazam kūy-ı ʿademde ecelüm

3 Kūy-ı yār içre ḳomaz yanumı bir laḥẓa ḥasūd
Bu yüzi ḳara benüm ṣanki olupdur ʿamelüm

4 Yār ʿışḳuñ büküben ḳaddümi çevġān itdi
Ḥüsnünüñ ṭōpı göge aġsa yiridür güzelüm

* **128** P.409b
Bu gazel, Necātī Beg'in
"Fikr-i sevdā-yı ser-i zülfüñ ucından güzelüm
Ḳıṣṣa-i Leylī vü Mecnūna dönüpdür mes̱elüm" matlalı gazeline nazire olarak yazılmıştır. Bu gazel, 16 şair tarafından (ʿAṭāʾ, Tācī-zāde Caʿfer Çelebi, Nihānī, Ẕātī, Niyāẓī, Revānī, Zamānī, Ānī, Muḥibbī, Ṣabūḥī, Hevesī, Naẓmī, Vüṣūlī, Fażlī, Sürūrī, Hilālī) birer gazelle tanzir edilmiştir. Bkz. Kısmet Gül Şener, *a.g.t.*, s.114 (107-115)'ten naklen *Pervāne Beg, Mecmūʿatü'n-Neẓā'ir,* Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdat Köşkü B.406 v.409b

5 Gūyiyā şemʿ-i dili yaḳmaġa bir āteşdür
Fażliyā şerḥ ideli ḥālet-i ʿışḳı ġazelüm

-129[*]-

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Sīne ṭablını dögüp sancaḳ-ı āhı çekelüm
Yine iḳlīm-i belā üzre sipāhī çekelüm

2 Mest ü medhūş olalum cümle cihāndan geçelüm
Bezm-i ʿışḳ içre bugün cām-ı İlāhī çekelüm

3 Çünki ser-rişte-i maḳṣūda sebebdür iy cān
Ne belā ise ġam-ı zülf-i siyāhı çekelüm

4 Her ḳadeḥ kim çekerüm ulu güneh dirsin şerr
Merḥamet ḳıl nice bir bunca günāhı çekelüm

5 Tīr-i maḳṣūd dilerseñ ki nişāne irişe
İy göñül ʿışḳ kemānını kemā-hi çekelüm

6 Çekmeden ḳaçma sebū-yı meyi her-geh ṣūfī
Ne ḳadar bār ise bārī anı gāhī çekelüm

7 Almaġa milk-i ġamı āteş-i dilden Fażlī
Tīġ-ı leşker-şiken-i ġayret-i şāhı çekelüm

---

[*] **129** S.113a
Bu gazel, Muḥibbī'nin
"Allah Allah diyelüm sancaḳ-ı şāhı çekelüm
Yürüyüp her yaneden şarḳa sipāhī çekelüm" matlaʾlı gazeline nazire olması muhtemeldir.
1a dögüp : Nüshada, metinde "çeküp" şeklindeyken, haşiyede "dögüp" olarak tashih edilmiştir.

ḤARFİ’N-NŪN

-130*-

Müfteʿilün Mefāʿilün Müfteʿilün Mefāʿilün

1 Sen bu kemāl-i ḥüsn ile mihr-i felek misin nesin
Nevʿ-i beşerde görmedük yoḫsa melek misin nesin

2 Ḳuṭb-ı murādum üstine dönemedüñ yıḳıl yıḳıl
İy başum üzre devr iden çerḫ-i felek misin nesin

3 Gözlerüm içre oynayan sensin iki gözüm benüm
Bilsem iki gözümdesin yoḫsa bebek misin nesin

4 Dünye ġamın ʿalef gibi gel yime ʿişret it dirin
Hīç ḳulaḳ ḳabartmaduñ ṣūfi eşek misin nesin

5 Leẕẕetini kelāmuñuñ ehl-i meẕāḳ olan bilür
Yoḫsa be Fażlī sözde sen kān-ı nemek misin nesin

---

* **130** T[2].4a

Bu gazel, Kınalı-zâde Hasan Çelebi’nin *Tezkiretü’ş-Şuʿarâ,* Haz. İbrahim Kutluk, TTK Yayınları Ankara-1981 II, 756-757 ve Âşık Çelebi’nin *Meşâʿirü’ş-Şuʿarâ [Meşāʿirü’ş-Şuʿarā or Teẕkere of ʿĀşıḳ Çelebi,* Haz. G.M. Meredith Owens, London-1971 s.198a] adlı tezkirelerinde de yer almaktadır. Karşılaştırma bu tezkirelerle yapılmıştır. [Her iki tezkirede de 2. ve 3. beyitler yer değiştirmiştir.]

1b yoḫsa : yoġsa *Meşâʿirü’ş-Şuʿarâ or Tezkere of Âşık Çelebi.*,s.198a

2a üstine :üzresin Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü’ş-Şuʿarâ,* s. 757; *Meşâʿirü’ş-Şuʿarâ or Tezkere of Âşık Çelebi,* s.198a

3a benüm : müdām Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü’ş-Şuʿarâ,* s. 757; *Meşâʿirü’ş-Şuʿarâ or Tezkere of Âşık Çelebi,* s.198a

3b yoḫsa : yoḳsa *Meşâʿirü’ş-Şuʿarâ or Tezkere of Âşık Çelebi,* s.198a

4a Dünye ġamın ʿalef gibi gel yime ʿişret it dirin : “Dünye ġamın ʿalef gibi yime ʿişret it dirin” T[2]; “Dünyā ġamın ʿalef gibi gel yime ʿişret it didüm” Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü’ş-Şuʿarâ,* s. 757; “Dünye ġamın ʿalef gibi gel yime ʿişret it didüm” *Meşâʿirü’ş-Şuʿarâ or Tezkere of Âşık Çelebi,* s.198a

5b Yoḫsa be Fażli sözde sen kān-ı nemek misin nesin : “Yoḫsa be Fażli naẓmda kān-ı nemek misin nesin” *Meşâʿirü’ş-Şuʿarâ or Tezkere of Âşık Çelebi,* s.198a

-131*-

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Dimezem kim bu ten-i mürdeye sen cānumsın
Cānumuñ cānı vü cāndan ulu cānānumsın

2 Ben senüñ sāye-i bī-māye gibi pā-mālüñ
Sen benüm rifʿatle serv-i ḫırāmānumsın

3 Dil-i meyyāl ile ben ḫaste-i āfet-zedeʾem
Çeşm-i ḳattāl ile sen āfet-i devrānumsın

4 Ḫāk-ı ẕilletde fütāde benüm ol mūr-ı żaʿīf
Sen benüm taḫt-ı saʿādetde Süleymān'umsın

5 Senden artuḳ kime ʿarż eyleye ḥālin Fażlī
Ḳulına şefḳat ider ḥażret-i sulṭānumsın

-132*-

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 Buldum ṣaçuñda leyletü'l-isrāʾ ḫaberlerin
Ṣordum lebüñe muʿciz-i ʿĪsā ḫaberlerin

2 Mecnūn oturdı yıllar ile baḳdı yollara
Bir kimse ṭoġrı virmedi Leylā ḫaberlerin

3 Bād-ı ṣabāya zülfi peyāmın getür didüm
Güldi getürdi başuma sevdā ḫaberlerin

4 Dīdāra ḳarşu durabilir misin iy göñül
İşitmedik mi Ṭūr'la Mūsā ḫaberlerin

5 Kirpiklerinüñ ʿaskerini dizdi bir yire
Buyurdı Fażlī cānuma yaġmā ḫaberlerin

---

* **131** T[1].122b
* **132** Y[4].7a

ḤARFİ’L-HĀ

-133*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Açduġı-y-çün mācerā-yı eşkümi ṣaḥrālara
Dil uzatdı sū-be-sū ırmaġlar deryālara

2 Zülf-i fettānuñda vā-veylā ne ḥāletdür bu kim
Düşdi mecnūnuñ olup her leyli vā-veylālara

3 Ter terāneyle gül-i ter devridür sen ʿişret it
Zāhid-i ḫuşk olma ter düşse ḳuru ġavġālara

4 Rāy-ı ġarrādur disem ebrūña rāyum rāstdur
Cümle ārāʾ ehli hep ḳāʾil durur bu rālara

5 Şāh-bāz-ı ṭabʿum iy Fażlī hümā-pervāzdur
Yiridür ṭaʿlīm-i pervāz eylesem ʿanḳālara

-134*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Aḳalı eşküm çerisi ceng-içün ṣaḥrālara
Aḳın itdi sū-be-sū ırmaġlar deryālara

2 Āh u vāy eyler düşelden ol ṣaçı leylīye dil
Uġradan bildüm nedür Mecnūn’ı vā-veylālara

3 İncinüp iller fiġānumdan üşerler başuma
Nālişümdür uġradan başum benüm ġavġālara

4 Görinen ḳaşlar mıdur yārā ʿaceb yara didüm
Didi irmez ʿaḳluñ iy miskīn oralara

---

* **133** S.111b
* **134** S.111b

5 Fażlī emŝāline her şāʿir geçen öykünmesün
ʿAybdur hem-per derilmek zāġlar ʿanḳālara

-135*-

Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün

1 ʿĀşıḳ dil ü cān şaḳlamaḳ cānāneden cānāneye
Yaḳmaġa şemʿe bāl ü per pervāneden pervāneye

2 Ḳış erdi çıḳ mey-ḫāneden gel oda ḳarşu odada
Nūş idelüm gelsün şehā mey-ḫāneden mey-ḫāneye

3 Muṭrib rübābı çalmada efsūn ider gūş idelüm
Billāhi zāhid başlama efsāneden efsāneye

4 Şāhā ḳadīmī saña ḳul olanları yād itmeyüp
Gel āşinālıḳ eyleme bīgāneden bīgāneye

5 Mecnūnlarına zülfüñi ol leyli zencīr eylese
İy dil ser-i mū degmeye dīvāneden dīvāneye

6 Zencīr-i zülfüñ Fażlī'ye Mecnūn'dan irdi yādigār
Bu silsile gelmiş durur dīvāneden dīvāneye

* **135** Lâtîfî, *Tezkiretü'ş-Şuʿarâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ,* s.435 (3 beyit: 1,5,6); Vasfi Mahir Kocatürk, *Divan Şiiri Antolojisi,* Ankara-1963 s.100 (5 beyit: 1,2,3,4,6) İki kaynaktaki beyitler tarafımızdan birleştirilerek olması gerektiği şekilde transkripsiyon alfabesine göre kaydedilmiştir.

1a ʿĀşıḳ dil ü cān şaḳlamaḳ cānāneden cānāneye : " ʿĀşıḳ dil ü cān şalmaḳ cānā neden cāneye" Lâtîfî, *Tezkiretü'ş-Şuʿarâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ,* s.435

1b Yaḳmaġa : "Yaymaga" Vasfi Mahir Kocatürk, *a.g.e.,* s.100

6b gelmiş durur : degmiş durur (Lâtîfî, *Tezkiretü'ş-Şuʿarâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ,* s.435)

HĀ HARFİNDE KAFİYELİ EKSİK GAZELLER*

İLK BEYİTLERİ EKSİK OLANLAR :

-136*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Çün nefes itdüñ nefes iy şāh canlanmaḳ gerek
Olmuşam iḥsāna lāyıḳ ḥüccet ü bürhānla

2 Çünki ʿahd itdüñ kerīm olan ider ʿahde vefā
Ḳıl vefā lāyıḳ vefādur saña bu ʿunvānla

3 Ḥaḳ Teʿālā cümle maḳṣūduñ müyesser eyleyüp
Devletüñ olsun ziyāde ʿömr-i cāvidānla

ḤARFİ'L-YĀ

-137*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Yine şād ol göñül ḫayr oldı kāruñ devletüñ geldi
Ẓahīrüñ mesnedüñ yaʿnī o ʿālī-rütbetüñ geldi

2 Gidelden ol ṭabīb-i cān beġāyet nā-tüvān idüñ
Yine cānuñ yirine geldi el-ḥaḳ ṣıḥḥatüñ geldi

3 Ayaḳda ḳalmış-ıduñ ḫāk gibi pāy-māl olup
Elüñ almaḳ muḳarrerdür o ʿālī-himmetüñ geldi

---

* Bu başlık altında yer alan gazeller, şair tarafından yarım bırakılmış olmayıp mecmualardaki sayfa noksanlıklarından kaynaklanmaktadır. Bazı gazellerin ilk beyitleri, bazı gazellerin de son beyitleri noksandır.

* **136** T.249a

* **137** S.87a

Bu gazel, "Tehniyet-nāme-i Ḥażret-i Aḥmed Çelebi bin Meḥmed Pāşā Defter-dār-ı Tīmār-hā-yı Rūm İli Şud" başlıklı *tehniyet-nāme* içerisinde yer almış olup, Aḥmed Çelebi'nin H.954(M.1547) yılında Rumeli tımarlarına defter-dar tayin edilmesinden duyduğu mutluluğu ifade etmek amacıyla kaleme alınmıştır.

4 Düşelden ḫıdmetinden dūr ġāyet ḫᵛār olmışduñ
ʿAzīz olduñ yine minnet Ḫudā’ya ʿizzetüñ geldi

5 Ḳapusından ırılmaḳ bir nefes bābuñ degül zinhār
Ḫudā’dan fetḥ-i bāb oldı çalış kim furṣatuñ geldi

6 Murāda irmedüñ furṣat düşelden araya hergiz
Beġāyet kām-kār olduñ zemān-ı vuṣlatuñ geldi

7 Gözüñ aydın günüñ ṭoġdı saʿādet saña yüz ṭutdı
Yine iy Fażlī ol ḫūrşīd-i burc-ı rifʿatüñ geldi

-138*-

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

1 Dil yandı yüzüñ şemʿine merdāne degül mi
Yanmaḳdur anuñ pes işi pervāne degül mi

2 Nā-ḥaḳ yire ḳanuñ döke ger ġamzesi iy dil
Sen itme taʿaccüb anı mestāne degül mi

3 Göñlümi vaṭan eylese ruḫsārı ḫayāli
İy dil nʾola gencüñ yiri vīrāne degül mi

4 El ḳardum o şeh zülfine diyü öğinürmiş
Gelmez degül elinden anuñ şāne degül mi

5 Bir yir var imiş ġamlu varan şād gelürmiş
Ṭoġrusını di Fażlī [ki] mey-ḫāne degül mi

* **138** T^5.154a

-139[*]-

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Geç ṣaf-ı ṣuffe-i erbāb-ı ṣafāya ṣāfī
Nūş ḳıl ṣōfī ṣafā ile şarāb-ı ṣāfı

2 Ḳāmet-i servüñe virdüm elif-i īmānı
Kāf-ı küfrüñ baña iy kāküli lā mim kāfi

3 O bütüñ küfrüne īmān diyeni ġayb itmez
Nıṣf-ı dīn añladı iy şeyḫ şu kim inṣāfı

4 Kūh-ı Ḳāf olsa ġamuñ bārı çekem lā diyemem
Ger şikāf olsa tenüm niteki kūfī kāfī

5 Cevher-i nefsüme hem-seng olımaz dürr-i yetīm
Naẓm bāzārınuñ iy Fażlī benem ṣarrāfı

TEZKİRELERDE MÜSTAKİL OLARAK YER ALAN BEYİTLER

-140[*]-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

2 ʿAşḳ u ḥüsniyle iden şeydā beni zībā seni
İtdi Ḳays u Leyli'ye hem-pā beni hem-tā seni

2 Aşıluben ḳarşuña sen ḳaṭʿ-ı peyvend itmedin
İtmemiş ḫālī Ḫudā aṣlā beni ḳaṭʿā seni

---

[*] **139** P.568b-569a

Bu gazel, Muḥibbī'nin

"Jeng-i ġamdan diler iseñ ola göñlüñ ṣāfī

Ḳoma elden ḳoma bir laḥẓa şarāb-ı ṣafī" matlalı gazeline nazire olarak yazılmıştır. Bu gazel, 6 şair tarafından (Ḫayālī, Ḥayderī, Muṭīʿī, Ẓuhūrī, Fażlī, Ḫudāyī) birer gazelle tanzir edilmiştir. Bkz. Tuğba Başer, *Pervāne Beg Nazire Mecmuası (557a-580b) Transkriptli, Edisyon Kritikli Metin.* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul-2004 s.107-108 (104-109)'den naklen *Pervāne Beg, Mecmūʿatü'n-Neẓā'ir,* Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdat Köşkü B.406 v.568b-569a

[*] **140** Lâtîfî, *Tezkiretü'ş-Şuʿarâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ,* s.432

3 Ḳanı devlet iy perī bāb-ı saʿādet açılup
Ḫāneñ içinde görem peydā beni tenhā seni

-141*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Ḳādir olsam tende yüz biñ dīde peydā eylesem
Ḥüsnüñi anuñla her laḥẓa temāşā eylesem

-142*-

(MÜCENNES ĠAZEL-İ MUṢARRAʿ)

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Dāne-i gendüm gibi derd-ile zerd oldı beñiz
Mürġ-i dil ṣayd itmede dām-ı cihānda bu beñiz

2 Tīre-dil Ḳaradeñiz'dür gözlerümdür Aḳdeñiz
Ḫūn-ı dil çeşmümden aḳarsa revādur aḳ deñiz

3 Olalı sen āşinādan dūr şāhā bendeñiz
Dürr-i dendānuñ ġamından yaşum itdüm ben deñiz

4 Kimsenüñ iy tīr-i dilber ḳatline göz dikmeñiz
Sīneye dik tīrüñi olsun cihānda dikmeñiz

---

* **141** Lâtîfî, *Tezkiretü'ş-Şuʿarâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ,* s.435
* **142** *Meşâʿirü'ş-Şuʿarâ or Tezkere of Âşık Çelebi,* s.198a

-143*-

Mefʿūlü Fāʿilātün Mefʿūlü Fāʿilātün
Müstefʿilün Feʿūlün Müstefʿilün Feʿūlün

1 Didüm ki yoḳ mı cānā cevr ü cefāna ġāyet
Didi ki cevrüm ile cān viresin nihāyet

-144*-

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Revzenüñden giren iy māh degüldür ẕerrāt
Nerdübān urdı diler ḫāneñe ine ḫūrşīd

-145*-

Mefʿūlü Mefāʿīlün Mefʿūlü Mefāʿīlün

1 Ruḫsārı yiter yārüñ ʿuşşāḳa gül-i aḥmer
Berḳ-i güli yād itme bülbül varaḳ-ı diger

-146*-

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

1 Ḳanlar dökilür ḫançer-i bürrānuñ ucundan
Başlar kesilür zülf-i perīşānuñ ucundan

2 Ḳıl merhem-i vaṣluñla meded çāre ṭabībüm
Çāk oldı yürek nāvek-i hicrānuñ ucundan

* **143** Riyâzî Mehmed, *Riyâzü'ş-Şuʿarâ,* Millet Ktp. Ali Emīrī Kısmı No:765; Kâfzâde Fâʾiżî, *Zübdetü'l-Eşʿâr,* Millet Ktp. Ali Emīrī Kısmı No:1325
* **144** Riyâzî Mehmed, *Riyâzü'ş-Şuʿarâ,* Millet Ktp. Ali Emīrī Kısmı No:765
* **145** Riyâzî Mehmed, *Riyâzü'ş-Şuʿarâ,* Millet Ktp. Ali Emīrī Kısmı No:765; Kâfzâde Fâʾiżî, *Zübdetü'l-Eşʿâr,* Millet Ktp. Ali Emīrī Kısmı No:1325
* **146** Riyâzî Mehmed, *Riyâzü'ş-Şuʿarâ,* Millet Ktp. Ali Emīrī Kısmı No:765

-147*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Ṭaġa düşsem yād-ı ruḫsāruñla eşkümden benüm
Ṭaġ rāġ u rāġ bāġ u bāġ pür ezhār olur

-148*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Oḳlaruñdan incinürse ḫaste-dil maʿẕūr ṭut
İy kemān ebrū mes̱eldür ādeme eylük batar

-149*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Dönerken birbirinüñ üstine eflāk iy māhum
Girüp birbirine ḫūrşīd ḥüsnüñ-çün nizāʿ eyler

-150*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Dökme ḳanın ehl-i ʿışḳuñ ẓulm-ile nā-ḥaḳ yire
Çün bilürsin pādişāhum yirde ḳalmaz ḳanumuz

---

* **147** Riyâzî Mehmed, *Riyâzü'ş-Şuʿarâ,* Millet Ktp. Ali Emīrī Kısmı No:765
* **148** Kâfzâde Fâʾiżî, *Zübdetü'l-Eşʿâr,* Millet Ktp. Ali Emīrī Kısmı No:1325
* **149** Kâfzâde Fâʾiżî, *Zübdetü'l-Eşʿâr,* Millet Ktp. Ali Emīrī Kısmı No:1325
* **150** Kâfzâde Fâʾiżî, *Zübdetü'l-Eşʿâr,* Millet Ktp. Ali Emīrī Kısmı No:1325

-151*-

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 Gel tīġuñ ile başumı çal iki pāre ḳıl
Ġam mehterine sūr-ı belāda mekāre ḳıl

-152*-

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

1 Dirsüñ ki zaḫm-ı tīr-i ġam irişmeye dile
Var kimseye muḳābele itme hedef gibi

-153*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Didiler ṣaḳın seni ṭutar cefāsı ṭaşına
Geldi hep didükleri ben mübtelānuñ başına

* **151** Kâfzâde Fâʾiżî, *Zübdetü'l-Eşʿâr,* Millet Ktp. Ali Emīrī Kısmı No:1325
* **152** Kâfzâde Fâʾiżî, *Zübdetü'l-Eşʿâr,* Millet Ktp. Ali Emīrī Kısmı No:1325
* **153** Mehmet Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâilî* (Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri), Haz. Cemal Kurnaz – Mustafa Tatçı, 2001 Cilt:II s.1254

KIT’A VE NAZIMLAR

-1[*]-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Maḫdūm-ı Ebüʾl-Fażl-ı Kerīm
İy ki zātuñ faḫr-ı erbāb-ı kirām

2 Müşterī-tedbīr ü Keyvān-menzilet
Āfitāb-ı ās̱ār u Mirrīḫ-intiḳām

3 Rifʿatüñ bezminde ḫurşīd ü ḳamer
Biri zerrīn biri sīmīn iki cām

4 Nīkvān-ı dehrde sensin bugün
Nīk rāy u nīk rūy u nīk nām

5 Mihr-i rāyuñla münevver her diyār
Būy-ı ḫulḳuñla muʿaṭṭar her meşām

6 Ṣaf-nişīnān-ı zevāyā-yı felek
Görmedi ẕātuñ gibi ʿālī-maḳām

7 Ḳaṣr-ı ḳadrüñde ṭoḳuz ḳat āyine
Bu ṭoḳuz ḳat ḳubbe-i āyīne-fām

8 Ḥüsn ü ḫulḳuñ dil-nevāz şeyḫ ü şuʿāb
Dest-i cūduñ zer-feşān-ı ḫāṣṣ u ʿām

9 Sen beyān itseñ meʿānī-i bedīʿ
Ġayrı manṭıḳ ehline değmez kelām

10 Olmasa ebyāt-ı maʿmūruñ senüñ
Milket-i naẓm içre olmazdı niẓām

---

[*] **1** T.229b

Nüshada bu beytin başında "Ḥażret-i" kelimesi yer almaktadır. Vezne uymayan bu kelime, övülen kişiye saygı nedeniyle konulmuş olsa gerek. Bu kıt'ada övülen kişi, Ebü'l-Fazl'ın mahdumudur. Ebü'l-Fazl ise, meşhur tarihçi İdris-i Bitlisī (öl.1520)'nin oğlu olup "Fazlī" mahlası ile şiirler söyleyen ve h.982(m.1574) yılında vefat eden Ebü'l-Fazl Çelebi olsa gerek. (Bkz. "Klâsik Türk Edebiyatında Fazlî Mahlaslı Şairler")

11 Bāde-i rengīn-i şiʿrüñ var-iken
Kim ki mey-nūş eyleye olsun ḥarām

12 Mevsim-i ʿadlüñde reste cümle kār
Devr-i iḥsānuñda ḥāṣıl her merām

13 Geldi Fażlī-i duʿā-gū ḳapuña
Devlete eyler duʿālar ṣubḥ u şām

14 Sāye ṣalaldan hümā-yı taḫtuñ
Pādişāh itdüñ gedāyı iy hümām

15 Dīde-i baḫtuñı bīdār eylesün
Dāyimā ol Ḥayy ü Bāḳī Lā-Yenām

16 Ḥaḳ Teʿālā eylesün ʿömrüñ mezīd
Devletüñe dāyimā virsün devām

-2*-

Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

1 İy girān-māye gevher-i yemm-i cūd
Ebr-i luṭfuñla ġarḳdur deryā

2 Ḥüsn-i ḫulḳuñ cihāna müstevlī
Luṭf u cūduñ zamāna müstevfā

3 Ṭabʿuñ āyīne-i muṣaffādur
Görinür anda ṣūret-i maʿnā

4 Olmaz-idi ser-āmed-i ʿālem
Elüñ altında olmasa ṭuġrā

5 Lāyıḳ-ı ʿizz ü rifʿat ü iḳbāl
Müsteḥaḳḳ-ı saʿādet-i ʿuẓmā

* **2** T.230a, S.127b

6 Ẕāt-ı nīkū-ṣıfat u ʿālī-şān
اصلح الله شانه ابدا ·

7 Dilegüm bu Ḫudā’dan iy Fażlī
Ḳadri günden güne ziyāde ola

-3*-

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Ḥamdü-lillāh ki Ḫudā ḳıldı müyesser ḥüccet
Sālim ol saña selāmet yaraşur sulṭānum

2 Bī-ḥużūr olma cihānda elem-i ʿārifeden
Rūḥsın rūḥa çü rāḥat yaraşur sulṭānum

3 Sensin el-ḥaḳ kerem ü ʿizz ü şeref bürhānı
Saña her vech ile ṣıḥḥat yaraşur sulṭānum

4 Sen saḳīm olma çü iḳbāl ü şeref nüsḫasısın
Senüñ aʿdā˒ña saḳāmet yaraşur sulṭānum

5 Teb ü tāb ile ne lāzım bedenüñ ola żaʿīf
Nev-cüvānsın saña ḳuvvet yaraşur sulṭānum

6 Luṭf ile ṭur yıḳa rū tīr-i vebālini gider
Ṣadra geç saña ṣadāret yaraşur sulṭānum

7 Gice gündüz bu durur saña duʿāmuz ṣaġ ol
Ṣaġlıḳ saña be-ġāyet yaraşur sulṭānum

8 Ḥaḳ ʿināyet ide bir daḫı saḳīm olmayasın
Ḥażret-i Ḥaḳḳ’a ʿināyet yaraşur sulṭānum

· 6b Eṣlaḥu˒llāhi şānühü ebedā : Allah, şānını ebedī eylesin (Allah, şānını sonsuza kadar yüceltsin).

* **3** T.230a

Bu kıt’a, genç yaşta vefat eden Şehzāde Mehmed’in hastalığı sırasında, ona hitaben yazılmış olabilir.

9 Ola Fażlī'nüñ umarum ki duʿāsı maḳbūl
Ki duʿāsına icābet yaraşur sulṭānum

-4*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 H̬ayr-maḳdem h̬ayr-maḳdem iy emīr-i kār-dān
Ḥamdü-lillāh kim seni gördük yine ṣaġ u ṣafā

2 Maḳdemüñden şol ḳadar sürdük ṣafā bulduḳ sürūr
Ṣanki ʿīd oldı hemān ehlen ü sehlen merḥabā

3 Başuma gün ṭoġdı el-ḥaḳ devletüm geldi yine
Devlet-ile tā ki geldüñ eyledüñ ʿarż-ı liḳāʾ

4 Sen gidelden derd-i hicrān ile dil bīmār-idi
Ḥamdü-lillāh kim ṭabīb-i vuṣlatuñ itdi devā

5 H̬üsrevā mah̬laṣ duʿā-gūyuñ durur Fażlī ḳuluñ
İzdiyād-ı devlete eyler duʿā ṣubḥ u mesāʾ

6 ʿÖmrüñi ḳāʾim hemīşe dāʾim itsün devletüñ
Ẕikrüñi h̬ayr eyleyüp ḥaccuñ ḳabūl itsün H̬udā

-5*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 İy kerem-kānı mürüvvet maʿdeni luṭf issi şāh
Ben ḳuluñ yād eyle luṭf it şemme-i iḥsān ile

2 Yoġ-ise şānumda istiḥḳāḳ eger iḥsānuña
Ḥamdü-lillāh müsteḥaḳsın himmete sen şān ile

---

* **4** T.230b, S.127b
1b seni : sizi S
* **5** T.230b
Nüshada bu manzume eksiktir.

-6*-

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün,

1 Rām eyledüm adına diyüp şiʿr o perīnüñ
Çoḳ kimse dimişler benüm içün bilür esmāʾ

2 Baḥr olsa yaşum ḳaṭreleri ger ʿaceb olmaz
İy Fażlī mes̱eldür bu göl olur dame dama

-7*-

Feʿilātün Mefāʿılün Feʿilün

1 Baña manṣūbesini gör felegüñ
Ḳodı naṭʿ-ı ġam u belāda beni

2 Esb-i maḳṣūdumı elümden alup
İtdi dermān-de vü fütāde beni

3 Varayın ruḫ ḳoyayın ol şehe kim
Yād ider her zamān ʿaṭāde beni

4 Umarum kim o şāh-ı ferzāne
Luṭf ide ḳomaya piyāde beni

-8*-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 İy kerem-kānı mürüvvet maʿdeni luṭf it buyur
Pāyuña yüz sürmege başumda devlet var mıdur

---

* **6** T.231a
Nüshada bu manzumenin baş tarafı eksiktir.
* **7** T.249a
Nüshada bu kıt'anın başına, sehven, "müfred" başlığı konulmuştur.
* **8** T.249a, S.127b

2 Bende Fażlī kim duʿā-gū-yı ḳadīmüñdür senüñ
Āsitān-ı devlete geldi icāzet var mıdur

-9*-

Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

1 Şöyle ḥayrānlar olmuşuz ki bugün
Geçmege kendümüzden oldı yaḳīn

2 Ben didüm Rüstem'e murāduñ ne
Döndi ol da murāda didi hemīn

3 Ki bize n'olsa beng ile ʿacebā
Āteş-i cū[yı] bulmaġa teskīn

4 Döndi ol dem murād açup dehenin
İtdi kām-ı murādumuz şekerīn

5 Didi kim olsa ṭatlu ḳısmından
Her ne olursa lā-ʿale't-taʿyīn

6 Rüstem ider şeker börek nicedür
Ḳılmaġa kām-ı cānı ẕevḳe ḳarīn

7 Ben didüm olmaz ise ol ḥāṣıl
Şekerüñ şerbeti daḫı şīrīn

-10*-

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Biz buña degmez idük var ola şāhum naẓaruñ
Luṭf u cūduñla bizi lāyıḳ-ı iḥsān itdüñ

2 Ne müferriḥdür efendi keremüñ maʿcūnı
Bizi keyfiyyet-i esrārına ḥayrān itdüñ

---

* **9** T.249a
* **10** T.249b

-11[*]-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Reh-rev-i rāh-ı maʿānī çābük-i meydān-ı naẓm
İkidür Fażlī cihān içinde meşhūr-ı cihān

2 Birine mevlid Sitanbul u birine Edrine
İkisi de birbiriyle hem-rikāb u hem-ʿinān

3 Fażlī-i s̱ānī de gerçi yüğrügidür ʿarṣanuñ
Aḳsadur anı velī Fażlī-i evvel her zamān

-12[*]-

Müstefʿilün Feʿūlün Müstefʿilün Feʿūlün
Mefʿūlü Fāʿilātün Mefʿūlü Fāʿilātün

1 هر شاعري كه باشد از علم و معرفت دور
مانند خواجگان مغرور و بي بضاعت

2 مخلص نهادن خود بی شعر مرد نادان
دعواي پادشاهست بي لشكر و رعيّت

-13[*]-

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

2 Ṣanma kim her müteḫalliṣ geçinen şāʿir olur
Var delīlüm bu söze itmez-iseñ ger bāver

2 İkisinüñ de Mesīḥ olmaġ-ile nāmları
Dem-i Deccāl ile bir mi nefes-i Peyġamber

---

[*] **11** T.249b
[*] **12** T.249b
1 İlim ve marifetten uzak olan her şair mağrur, ancak sermayesiz tüccara benzer.
2 Şiir ve şairlikten yoksun cahil adamın kendisine bir mahlas edinmesi, ordudan ve tebaadan yoksun birisinin padişahlık iddiasında bulunmasına benzer.
[*] **13** T.249b

-14[*]-

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

2 ز روي لطف و كرم آن كريم والا قدر
اكر كه بنده نوازي كند كرم باشد

2 كمينه بندهً رويم اگر كه گاه گهي
تفقّدي بكند از كرم چه كم باشد

-15[*]-

Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

1 Şimdi bir yılcadur egerçi ki gün
Vaṣl olursaḳ ziyāde kūteh olur

2 Rūz-ı vaṣl olsa ʿāşıḳa rūzı
Ṣubḥ-gāh olmadan şebān-geh olur

-16[*]-

Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

1 Hey ne müşkil ki ʿāşıḳ-ı miskīn
Bilmeye dilberüñ mekānını

2 Āb vaṣlıyla ḳılmaya teskīn
Yaḳa nār-ı firāḳ cānını

---

[*] **14** T.249b

1 O cömert ve değerli olanın lütuf ve cömertliğine bakarak, bir kulun küçüklere sevgi gösterisinde bulunması da cömertliktir.

2 Onun aciz kullarından birisi olsam da zaman zaman benim halimi, hatırımı sorması, onun cömertliğinden ne kadarını eksiltir?...

[*] **15** T.249b

[*] **16** T.250a

-17[*]-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Feʿūlün

1 Ikını şıḳını itmiş Riyāżī
Yine yüz zūr ile bir şiʿr peydā

2 Açılup göti çıḳınca beş on gün
Yemiş bir poḫ cihāna şıçmış ammā

3 Ṣıçayazmış sevincinden ziyāde
Aña ṣūret virüp bulınca maʿnā

4 Yine göt giñligin idüp idermiş
Ḳoyup ortaya altın şimdi daʿvā

5 Ki her kim dirse ol şiʿre naẓīre
Vire bī-minnet ol altını aña

6 Ḳamu yārān olup üstine anuñ
Didiler herbiri bir şiʿr-i ġarrā

7 Denīler cümle andan yeg didiler
Cihān içre eger aʿlā vü ednā

8 Eger yeg diyene altın virürse
Ulaşdursın yürüsin diñ hümāma

-18[*]-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Feʿūlün

1 Kemāl ehline olmışdur bu şāyiʿ
Ki medḥi naḳş olur naḳḳāşa rāciʿ

2 Görüp naḳşını her kim itse sābāş
Ṣafā kesb eyler andan cān-ı naḳḳāş

---

[*] **17** T.250a
[*] **18** S.112a
Nüshada bu manzumenin başında “beyt” ibaresi yer almaktadır.

-19*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Feʿūlün

1 Hemān söz ḳaṭre-i nīsāna beñzer
Olur cān āsmānından çü nāzil

2 Ṣadef aġzına düşse dürr olur pāk
Dehān-ı māre düşse zehr-i ḳātil

-20*-

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Feʿūlün

1 Meʿānī baḥrinüñ gevherlerini
Maʿārif çerḫinüñ aḫterlerini

2 Feṣāḥat dürci içre cemʿ ḳıldum
Belāġat burcı üzre şemʿ ḳıldum

* **19** S.112a
* **20** S.112a
Nüshada bu manzumenin başında "Meṣnevī" ibaresi yer almaktadır.

MÜFREDLER

-1*-

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

1 Leylā'yı firdevs eyledüginde zen-i dünyā
Mecnūn işidüp didi ki *el-leyletü ḥublā*

-2*-

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

2 Ġurbetde meserretden es̱er derd ṣatardum
El-ḳıṣṣa ṣafāsı yoġ-imiş terk-i diyāruñ

---

* **1** S.127b
1b *el-leyletü ḥublā* : Gece gebedir.
* **2** S.127b

BİBLİYOGRAFYA

Ahdî: *Gülşen-i Şu'arâ*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY. Nr.:2604.

Akbulut, Ali Rıza; Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesindeki Türkçe-Farsça-Arapça Yazmalar Kataloğu, Kayseri-1982.

Aksoy, Hasan: "Kara Fazlî", *TDVİA*., İstanbul-2001, XXIV, 360-361.

Aksoy, Ömer Asım: *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, I-II, İnkılâp Kitabevi, İstanbul -1989.

Arslan, Mehmet:*Türk Edebiyatında Manzum Surnâmeler, Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*, AKM Başkanlığı Yay., Ankara-1999.

Ateş, Ahmed: "Leyla ile Mecnun", *İA*., MEB Yay., İstanbul-1977, VII, 49-55.

Banarlı, Nihad Sami: *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi,* I-II, MEB Yay., İstanbul-1971.

Beyânî Mustafa Bin Carullah: *Tezkiretü'ş-Şuarâ,* Haz. İbrahim Kutluk, TTK Yay., Ankara-1997; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY. 2568.

Bursalı Mehmed Tâhir Bey: *Osmanlı Müellifleri,* I-III, Haz. A. Fikri Yavuz – İsmail Özen, Meral Yay., İstanbul 1972-1975.

Çavuşoğlu, Mehmet: "Şehzâde Mustafa Mersiyeleri", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı:XII Sene: 1981-1982 Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul-1982.

Çelebioğlu, Âmil: *Kanûnî Sultân Süleymân Devri Türk Edebiyatı*, MEB Yay., İstanbul-1994.

Danişmend, İsmail Hami: *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi,* I-IV, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1947-1955.

Fazlî: *Gül ü Bülbül*, Haz. Nezahat Öztekin, Akademi Kitabevi, İzmir-2002.

Gibb, E.J.W.: *A History Of Ottoman Poetry*, I-VI*,* London 1900-1909.

Gökbilgin, M. Tayyib: "Süleyman I.", *İA*, MEB Yay., İstanbul-1970, XI, 99 vd.

Gölpınarlı, Abdülbâki: *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu,* I-III, TTK Basımevi, Ankara-1967, 1971, 1972.

Güldaş, Ayhan: "Bilinmeyen Şehzâde Mustafa Mersiyeleri", *Kubbealtı Akademi Mecmuası,* Yıl:18 Sayı:3 Temmuz 1989.

Hammer-Purgstall, J.: *Das ist Rose und Nachtigall*, Leipzig-1834.

Hayrullah Efendi: *Târih-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye,* I-XVI, İstanbul 1271-1281 (1854-1864).

İpekten, Haluk: *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri*, Birlik Yayın Kooperatifi, Ankara- Aralık 1985.

____________,: *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, MEB Yay., İstanbul-1996.

İpekten, Haluk - İsen, Mustafa - Karabey, Turgut - Akkuş, Metin: "XVI. Yüzyıl Dîvân Edebiyatına Toplu Bakış", *Büyük Türk Klâsikleri*, İstanbul-1986, III, 195-209.

İpekten, Haluk vd.; "XVI. Yüzyıl Dîvân Nazmı", *Büyük Türk Klâsikleri*, İstanbul-1986, III, 210-420; IV, 11-134.

İsen, Mustafa: *Acıyı Bal Eylemek / Türk Edebiyatında Mersiye*, Akçağ Yay., Ankara-1994.

____________,: *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, AKDTYK AKM Yay., Ankara-1994.

İslâm Ansiklopedisi, I-XIII, MEB Yay., İstanbul 1940-1988.

İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Hamseler Kataloğu, MEB Yay., İstanbul-1961.

İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu, I-IV*,* Haz. Komisyon, MEB Yay., İstanbul 1947-1976.

İz, Fahir: *Eski Türk Edebiyatında Nazım,* I-II, Küçükaydın Matbaası, İstanbul-1966 / 1967.

Kafzâde Fâizî: *Zübdetü'l-Eş'âr*, İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emirî Kısmı, Nr.:1325.

Karahan, Abdülkadir: *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul-1980.

Karatay, Fehmi Edhem: *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu,* I-II*,* İstanbul-1961.

______________,: *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Farsça Yazmalar Kataloğu,* İstanbul-1961.

______________,: *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu,* I-IV*,* İstanbul 1962-1969.

Katip Çelebi: *Keşfü'z-Zünûn, c.: II* , Maarif Matbaası, İstanbul-1903.

Kılıç, Filiz: *Şehzâde Bâyezid "Şâhî" Hayatı ve Divanı*, KB Yay., Ankara-2000.

Kınalı-zâde Hasan Çelebi: *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, I-II, Haz. Dr. İbrahim Kutluk, TTK Basımevi, Ankara-1981.

Kocatürk, Vasfi Mahir: *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara-1964.

Köprülü, M. Fuad: "Fazlî (Kara)", *İA*., MEB Yay., İstanbul-1993, IV, 533-534.

Latîfî: *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ*, Haz. Rıdvan Canım, AKDTYK AKM Yay., Ankara-2000.

Levend, Âgâh Sırrı: *Türk Edebiyatı Tarihi -I* (*Giriş*), TTK Yay., Ankara-1984.

A. Sırrı Levend, "Leylâ ve Mecnûnlar" *Türk Dili* (dergi), c.:I, Sy.:5, Ankara-Şubat 1952, s.256-260.

Mazıoğlu, Hasibe: "Türk Edebiyatı, Eski", *TA*., MEB Yay., Ankara-1983, XXXII, 80-134.

Meşâ'irü'ş-Şu'arâ or Tezkere Of Âşık Çelebi, Neşre haz. G.M. Meredith-Owens, London-1971.

Onay, Ahmet Talât: *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Haz. Cemal Kurnaz, MEB Yay., İstanbul-1996.

Öztekin, Nezahat: "Fazlî'nin Gül ü Bülbül'ü Üzerine Bir İnceleme",*Türklük Araştırmaları Dergisi*, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sayı:4, Yıl:1988, İstanbul-1989, s.119-134.

______________,: *Fazlî, Gül ü Bülbül,* Akademi Kitabevi, İzmir-2002

Öztuna, Yılmaz: *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.:III, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul-1994.

______________,: *Büyük Türkiye Tarihi,* I-XIV, İstanbul 1977-1979.

Pala, İskender: *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü I-II*, Akçağ Yay. Ankara-?.

Pervâne b. Abdullah Beg: *Mecmû'atü'n-Nezâ'ir (Pervâne Beg Mecmuası)*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdat Köşkü Nr.: B.406.

Riyâzî: *Rıyâzü'ş-Şu'arâ*, İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emirî Kısmı, Nr.:765.

Sungur, Necati: *Âhî Divânı*, KB Yay., Ankara-1994.

Tarlan, Ali Nihat: *Necati Beg Divanı*, MEB Yay., İstanbul-1997.

Tatçı, Mustafa: *Yunus Emre Dîvânı–II*, (Tenkitli Metin), KB Yay., Ankara-1990.

Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Haz. Haluk İpekten-Mustafa İsen-Recep Toparlı-Naci Okçu-Turgut Karabey, KB Yay., Ankara-1988.

Timurtaş, Faruk K.: *Eski Türkiye Türkçesi / XV. Yüzyıl (Gramer-Metin-Sözlük)*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul-1977.

Tuman, Mehmet Nail: *Tuhfe-i Nâilî, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri,* I-II, [Haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı], Bizim Büro Yayınları-2001.

Türk Dili, [Türk Şiiri Özel Sayısı–II (Divan Şiiri)], Cilt:LII, Yıl:36 Sayı: 415-416-417/ Temmuz - Ağustos - Eylül 1986.

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, I-XXIX, İstanbul 1988-2005. (Neşri devam etmektedir.)

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: *Osmanlı Tarihi,* I-IV*,* TTK Yayınları, Ankara-1947-1959.

Varlık, Mustafa Çetin: "XVI. Yüzyıl Osmanlı İdarî Teşkilatında Kütahya", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sayı:2, Yıl:1986, İstanbul-1987, s.201-239.

________________,: "XVI. Yüzyılda Kütahya Şehri ve Eserleri", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sayı:3, Yıl:1987, İstanbul-1988, s.189-271.

________________,: "Kütahya'nın Şehzâde Sancağı Olarak İdaresi", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sayı:5, Yıl:1989, İstanbul-1990, s.315-324.

Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu, Haz. Yücel Dağlı – E. Nedret İşli – Cevdet Serbest – D. Fatma Türe, YKY-1502, İstanbul-Haziran 2001.

Yılmaz, Mehmet: *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler / Ansiklopedik Sözlük*, Enderun Kitabevi, İstanbul-1992.

Tezler :

Başer, Tuğba: *Pervâne Beg Nazîre Mecmuası (557a-580b) [Transkriptli, Edisyon Kritikli Metin],* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış YL Tezi, İstanbul-2004.

Demirkazık, H. İ.: *Pervâne Beg Nazîre Mecmuası (67b-100b) [Transkripsiyonlu, Edisyon Kritikli Metin],* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış YL Tezi, İstanbul-2002.

Gündoğdu, Betül: *Pervâne Beg Nazîre Mecmuası (30a-67b) [Transkripsiyonlu, Edisyon Kritikli Metin],* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış YL Tezi, İstanbul-2002.

Kaya, Hasan: *Pervâne Beg Nazîre Mecmuası (165a-199b) [Transkripsiyonlu, Edisyon Kritikli Metin]*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış YL Tezi, İstanbul-2002.

Sevinç, İbrahim: *Pervâne Beg Nazîre Mecmuası (1a-29b) [Transkripsiyonlu, Edisyon Kritikli Metin]*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış YL Tezi, İstanbul-2001.

Şener, Kısmet Gül: *Pervâne Beg Nazîre Mecmuası (392a-415b) [Transkripsiyonlu, Edisyon Kritikli Metin]*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış YL Tezi, İstanbul-2002.

Yılmaz, Yakup: *Pervâne Beg Nazîre Mecmuası (99b-129a) [Transkripsiyonlu, Edisyon Kritikli Metin]*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış YL Tezi, İstanbul-2001.

LUGATÇE:

A

ʿabher : nergis çiçeği, yâsemin, zerrin-kadeh çiçeği, dolu kap.

ābisten : gebe.

ʿāc : fildişi, bağa.

ʿades : mercimek.

ʿadīm : yok olan.

āġarr : kendini çok beğenmiş, beyaz, alnında beyaz beneği (akıtması) olan at, asîl, çok sıcak.

aġvā : delâlete en çok sapan.

aḫbes̱ : (daha, pek, çok, en) mundar, yaramaz.

āhen : demir, zincir, kılıç, sert, katı.

aḥyā : diriler, canlılar.

aḫżar (aḫḍar) : yeşil.

ʿaḳīm : kısır, neticesiz, yağmur getirmeyen rüzgar.

aḳṣā : son, en son, uzak.

aḳvā'l-mesāʾil : en önemli mesele.

aʿlā'l-vesāʾil :vesilelerin en büyüğü.

ʿalef :hayvan yemi, ot, saman, yulaf.

ʿale'l-ıṭlāḳ : umumiyetle, genel olarak, mutlaka, nasıl olursa olsun.

ʿalīm : çok bilen (Allah'ın sıfatlarındandır; "bilgisi ezelî ve ebedî olan" demektir.

ʿāmī : yıllık, yılda.

ʿamīm : umumî, genel, yaygın.

ʿamīmü'l-efḍāl : ihsanları, lutfu umumî olan.

ʿāmm : umumî, genel, herkese ait.

ʿāmmeten : umumî, genel olarak.

ʿamūd : direk, sütun.

āʿni : yâni.

ʿan-ḳarīb : yakından, çok geçmeden.

ʿanūd : inatçı.

ara : mekan, mevki, yer, mahal; meydan.

ārāʾ : oylar.

aʿrāż : işaretler, alâmetler; hastalık alâmetleri; felâketler.

ʿārıż : gelen; tesâdüfî vak'a; dağ, bulut gibi görmeyi engelleyen herşey; yanak.

ʿāri : çıplak, hür.

ʿāriyet /āriyyet : ödünç, eğreti.

ʿarṣa-i veġā : savaş meydanı.

ʿarş-sāye : taht gölgesi, çadır gölgesi.

ʿasel : bal, cennetteki dört sudan biri.

ʿases : gece bekçisi.

aṣġā : çarpık yüzlü; öğrenmeye çok hevesli.

as̱īm : günahlı, kabahatli.

aṣlah : daha salih, iyi.

ʿavz : sığınma; sığınak.

aʿyā : iktidarı hiç olmayan.

aẓher : besbelli, apaçık .

ʿaẓīm : büyük, ulu, iri.

ʿaẓīmet : büyüklük, ululuk.

B

bād-pā : ayağına çabuk olan.

bādī : sebep; ilk, başlangıç.

bāġı-yān : serkeşlik, âsîlik.

baḥḥār : denizci, gemici.

baḥr-i Ḳulzüm : Kızıldeniz.

baḥrī : denize ait, denizle ilgili; tüyünden kürk olan, patka da denilen, gagası kaşığa benzer bir çeşit deniz ördeği.

baʿīd : uzak, ırak.

bām : çatı, dam kubbe, gök.

bānevā : mal mülk sahibi, zengin; ünlü, meşhur.

bānī : bina eden, yapan, kuran, kurucu.

bār-ver : yemişli, yemişi olan.

bāṣır : gören, görücü.

baṣīr : görüp anlayan.

basṭ : yayma, açma; uzun uzadıya anlatma.

bāz-meken : kendi başına oynayan.

bebr : eski kitaplara göre Hindistan'da ve Afrika'da bulunan, kediye benzeyen, gayet büyük, üzeri yol yol tüylü, saldırdığı zaman derisindeki tüyleri kabarıp korkunç bir manzara arz eden, arslanın bile korktuğu azgın bir canavar.

bed-mest : kötü sarhoş, kendini bilmeyecek derecede sarhoş.

bedīd : meşhur; açık, meydanda.

bedreḳā :yol gösteren, kılavuz, delil.

behrām : Merih yıldızı; Acem pehlivanlarından veya hükümdarlarından biri.

belāġ : yetiştirme, eriştirme.

benīn ü benāt : oğullar ve kızlar.

berāhīn : deliller, tanıklar.

beriyye : halk, insanlar, yaratık; çöl, kır, sahra.

berre : kuzu.

besī : çokluk, ziyadelik, fazlalık; birçok.

beste : makam, ahenk; bağlı, bağlanmış.

bīḫ : kök, asıl, temel; kaynak.

bī-kām : isteğine kavuşmamış; zevksiz.

bī-kīne : düşmanlığı olmayan.

bīm : korku.

bī-mer : hesapsız, sayısız.

bī-sāmān : parasız, sermayesiz, züğürt.

bisāṭ : kilim, minder, döşeme.

bivechin mā : benzersiz su.

būm : yer, toprak, yurt; sürülmemiş tarla; tabiat, huy; baykuş.

bü'l-ʿaceb : çok acayip, çok tuhaf.

bü'l-fużūl : münasebetsiz, zevzek.

bü'l-heves : aklına geleni yapmak isteyen, keyfine buyruk, maymun iştahlı.

büleġā : beliğ olanlar, belâgat sahipleri, meramını düzgün ve tertipli anlatanlar.

bürhān : delil, ispat, tanık.

bürūdet : soğukluk.

C

cārū : süpürge.

cā'ü'l-ḥaḳ : doğruluk yeri, adalet yeri.

cāzim : cezmeden, karar veren, kesen, kestirip atan.

cebelü (cebelli) : Timar sahiplerinin yedek götürdükleri silâhlı adam.

cedel : sert münakaşa, tartışma; kavga.

cell : büyük, ulu.

cer : yarık, çatlak.

ceres : çan, çıgırak; zindan.

cerr : çekme, sürükleme.

cerrār : çekici; dilenci; arkasından sürükleyen; harp âletleriyle donatılmış ordu.

cest : atlayış, sıçrayış.

cibāl ü felāt : dağlar ve çöller.

cihān-bīn : cihanı gören, Allah; göz.

cüft : çift, ikili, eşi olan.

cünd : asker, asker topluluğu.

cündī : askerî, süvâri, sipâhi, ata iyi binen, binici.

cürre-bāz : erkek şahin, atmaca; hızla uçan ok.

cüst : arama, araştırma.

Ç

çārüm-eyvān : dördüncü köşk, dördüncü tabaka.

çār-ümmehāt : dört temel, dört ana, dört kitap.

D

dādār : Allah; adâletli, doğru olan hükümdar.

dāll : delâlet eden, gösteren, işaret eden.

dame dama : damlaya damlaya.

dās : orak; tuzak.

dāye : taya, sütnine, çocuğa bakan dadı.

delā᾿il : delâlet eden şeyler.

denā᾿et : alçaklıl, adîlik.

derā : çan, çıngırak.

dergen- : toplan-, birik-, derlen-.

dermān-de : bîçâre, âciz, beceriksiz, zavallı.

dermān-de-figār : iyileşmeyen yara.

derrāk : çabuk anlayan, anlayışlı.

dırāz : uzun.

dihḳān : çiftçi, köylü; köy ağası.

dil-dūz : gönül delen, kalbe batan.

dimen : süprüntülükler.

direv : ekin biçme, hasat.

dirgür- : dirilt-.

dis̱ār : üste giyilen kaftan, elbise.

dūn u denī : alçak, rezil, soysuz.

dūnī : aşağılık, soysuzluk, rezillik.

dükeli : hep, cümle, hepsi, bütün, herkes.

dür-pāş : inci saçan.

düşnām : sövme, sövüp sayma.

E

ebdāl : dünya ile ilgisini kesip Tanrı'ya bağlanmış olan, derviş; aptal, şaşkın, alık, budala, ahmak.

efvāh : ağızlar, ağıza benzeyen her türlü delikler.

eḥaḳḳ : en layık, müstahak.

eḫass : en hasis, çok pinti; en bayağı.

eḫaṣṣ : en hususi, başlıca.

ehemm : çok ehemmiyetli, önemli.

ekl : bir şeyi yeme, yenilme.

el-cerūḥ : yara.

el-cerūḥ-ı ḳıṣāṣ : kısas yarası.

emken : ev, mesken, mahalle.

emn : korkusuzluk, rahatlık.

emr-i ḫitān : sünnet emri.

enbāz : ortak, eş; lâkaplar, takma adlar.

enbūh : çok, kalabalık; çokluk; meclis.

endūh : gam, keder, tasa, kaygı, sıkıntı.

enfās : nefesler, soluklar; nebî ve velî gibi uluların irşâd edici duaları.

erbaʿīn : kırk, kırkıncı; karakış; dervişlerin çile çıkarmak için hücreye kapandıkları kırk günlük müddet.

ercül : ayaklar.

esfel : en sefil, çok bayağı.

esle- : dinle-, kabul et-, itaat et-.

esmā᾿ : adlar.

evāhir : ayın son günleri.

evā᾿il : ilk vakitler, evvel zamanlar, eski zamanlar, önceler, başlangıçlar.

evkār : kuş yuvaları.

evlā᾿ : daha uygun, daha layık, daha iyi.

evżāʿ : haller, vaziyetler, tavırlar, duruşlar.

ezher : pek beyaz, güzel ve parlak.

F

fā᾿iḳ (fāyıḳ) : fevkinde bulunan, manevî olarak üstün olan; a'lâ.

farṭ : aşırı, aşırılık, taşkınlık.

farżā : olaki, farzedelim ki, diyelim ki.

faṭan : zekâ, akıl, anlayış.

faṭın : anlayışlı, zeki, akıllı, uyanık.

fażā'il : fażīlet'in çoğulu; insanda iyilik etmeye ve fenalıktan çekinmeye karşı devamlı ve değişmez tavırlar; erdemler.

fehīm : zeki, anlayışlı, akıllı.

ferʿ : dal, budak; tomurcuk; ikinci derecede önemli olan.

ferā'iż (ferāyiż) : farīżanın çoğulu; Allah'ın emirleri, borçlar.

feres : at, beygir.

ferr : firar, kaçma.

ferr ü kerr : saldırma ve çekilme.

ferzāne : hakîm, bilgili; nefsanî bağlantılardan sıyrılmış olan derviş.

ferzīn : satranç oyununda şâhın müşâviri, vezîri sûretinde kullanılan bir taş.

feterāt : fetret'in çoğulu; iki peygamber veya padişah arasında peygambersiz veya padişahsız geçen zamanlar; iki vak'a arasındaki zamanlar.

fitrāk : atın terkisi, terki kayışı.

fütūḥ : zafer, galibiyet, üstünlük; açma, açılma, gönül ferahlığı.

G

ġamām : bulut.

ġanem : koyun.

ġāşiye-dār : haşa (at eyerinin altına serilen sırmalı örtü) tutan, at uşağı, seyis.

ġavvaṣ : dalgıç.

ginlik : genişlik.

girān : ağır, sakil; fena, kokmuş; bıktırıcı, usandırıcı; sert, katı.

girdār : meşguliyet, iş; adet, tarz, yürüyüş.

gītī-güẕār : dünyadan geçen.

göynüklü : gönül yakıcı, acıklı, yanık.

ġum : gam, keder, tasa.

ġunç : naz, cilve, edâ, kırıtma.

gūr : mezar, kabir; yaban eşeği.

ġurāb : karga.

gūş-ı hūş : dikkatle dinleme.

gūş-vār : küpe.

güvā : şahit, tanık, delil.

H

ḫabā'iṯ : kötü şeyler, kötülükler.

ḫabāṯet : habislik, kötülük, alçaklık.

ḫabbāz : ekmekçi.

ḫabīr : haberli, bilgili; Cenāb-ı Ḥaḳ.

ḫabl-i metīn : (sağlam ip) İslâm dini.

ḫacīl : utanmış, utancından yüzü kızarmış.

ḫacle : gelin odası, gerdek.

ḫādiṯ : yeni çıkan, meydana gelen.

ḥā'il : engel.

ḥālāt : haller, sûretler, nitelikler.

ḥamāḳat : ahmaklık, beyinsizlik.

ḥamel : kuzu.

ḫam-geşte : eğrilmiş, bükülmüş.

ḫamr : şarap.

hāmūn-nevred : kırda, ovada, çölde dolaşan.

ḫān-ḳāh : tekke.

ḥanẓal : ebû-cehil karpuzu da denilen, portakal büyüklüğündeki meyvası çok acı bir bitki.

ḫᵛān-ı şādī : memnunluk sofrası, sevinç sofrası.

ḫᵛār : hor, hakir, bayağı; yiyici, yiyen.

ḥarbü'l-baḥr : deniz savaşı.

ḫarīf : sonbahar, güz.

ḥarīf : meslektaş; âdî, bayağı adam; teklifsiz dost.

ḫarīm : saygısız, çekinmez, kayıtsız.
ḫār-istān : dikenlik, çalılık.
ḫarḳ : yakma.
ḫarmān : harman.
ḥarr : hararet, sıcaklık, sıcak.
ḫāşāk : çöp, süprüntü, yonga.
ḫaṭṭ : çizgi, satır; yol; yazı; ferman, buyruk; sıra, saf...
ḥavrā : âhû gözlü.
ḫayyāṭ : dikici, terzi.
ḥaẓāyir (ḥaẓā'ir) : etrafında duvar veya çit bulunan ağıllar, mezarlıklar.
ḫazef : topraktan yapılan çanak, çömlek.
ḥāẕıḳ : işinin ehli, usta.
ḥażīż : en aşağı; dağ eteği.
heftüm : yedinci.
helāket : mahvolma, harcanma, çok yorulma.
hemāl : ortak, şerik, nazir, eş, benzer.
hemm : gam, keder, tasa, kaygı.
hem-per : kanat arkadaşı.
hestī : var olma, varlık, mevcudiyet.
heşām : bağış, cömertlik.
heycā : kavga, savaş, dövüş.
ḫırāş it- : tırmala-, ufak kazın-.
ḥırz : sığınak; nazar muskası; tılsım.
ḫışt : kerpiç; tuğla.
ḫıyām : çadırlar.
ḥıyāż : havuzlar.
ḥibr : hoca, öğretmen; mürekkep; Yahudi âlimi.
ḫidemāt : hizmetliler.
ḫiffet : hafiflik; hoppalık.
himem : gayretler, emekler, çalışmalar; ermiş olanların etkileri.
ḫink : kır at.
hirās : korku.
ḥoḳḳa-cünbān : hokka oynatan.
ḫuld : sürüp giden, sonu olmayan varlık; bitmeyiş, devamlılık; sekiz cennetten biri.
ḫūn-īn : kanlı, kana bulaşmış.
ḥūr : âhû gözlüler, gözlerinin akı karasından çok olanlar; cennet kızları, hûrîler.
ḫurde : ufak değersiz şey, kırıntı; nükte, dakika; yazıya nüans veren bir tarz.
ḫursend : kanaat eden, kısmetine razı olan, gözü tok.
ḫurūs : horoz.
ḫusūf : ay tutulması.
ḫūşe : başak; salkım.
ḫuşk : kuru.
ḥūt : büyük balık; balık burcu.
ḫuṭūṭ : çizgiler; yazılar; yollar.
ḥüsnü'l-şemā'il : huyların güzeli, ahlakların iyisi.

I

ʿıḳāl : deve ayağına bağlanan bağ, köstek.
ʿılliyyīn : cennetin ve gökyüzünün en kutsal, en yüksek tabakası.
ırıl- : ayrıl-, uzaklaş-, uzaklaşıp kaybol-.
ışṭabl : ahır.
ıṭbāḳ : kaplama.
ʿıvaż : bedel, karşılık.
ʿıẓām : büyükler, ulular.

İ

ibḳā : bâkî, devamlı, sürekli kılma; önceki halinde bırakma; sınıf geçememe.
ictināb : sakınma, çekinme, uzaklaşma.
ʿīd-i aḍḥā : kurban bayramı.

ifnā : yok etme, tüketme; malı yersiz sarf etme.

igen (iğen, igende, iğende, iğin): çok, gayet, pek, ziyade, daha ziyade.

iklīl : taç.

iḳtirān : yaklaşma.

ilḥād : gerçek inançtan dönme, cayma; dinsizlik; Tanrı tanımazlık.

ʿilm-i farīża : farz olan ilimler.

inbisāṭ : yayılma, açılma, genişleme; ferahlık.

infitāḥ : açılma.

inḳıbāż : büzülüp toplanma, çekilme; kasvet, keder, sıkıntı.

inḳışār : deri veya kabuğu soyulma.

inḳıṭāʿ : kesilme, tükenme, bitme.

inkisār : kırılma; gücenme; beddua, ilenç.

intihā : nihayet bulma, sona erme; bitme, tükenme; nihayet, son.

irḫā : gevşetme, gevşetilme; sarkıtma.

irsāl : gönderme, gönderilme, yollama; salıverme.

irtifāʿ : yükselme; yükselti, yükseklik.

is : sahip, malik.

istiʿcāl : acele etme, çabuklandırma.

istidlāl : bir delile dayanarak bir şeyden netice çıkarma.

istimāʿ : birinin ziyaretine gitme.

işfāḳ : korkma; lutf etme, bağış.

iştihār : şöhret bulma, ünlü olma.

ʿitāb : azarlama, tersleme; darılma.

iʿtilā : yükselme, üst rütbelere erişme.

iʿzāz : aziz kılma, saygı gösterme; ikram etme.

izdiyād : artma, çoğalma.

ʿiẓem : büyüklük, ululuk.

ʿizz : değer, kıymet; yücelik, ululuk; güçlülük.

J

jaj : saçma, mânâsız boş söz; deve dikeni.

jülīde : karmaşık, dağınık (saç).

K

ḳabāġ : kabak.

ḳabāʾil : kabileler, boylar.

ḳabes : parlak ateş közü.

ḳābıż : kabzeden, alan, tutan.

ḳabż : avuç içine alma, kavrama; ölme.

kāfir-kīş : kâfir dinli.

kālā : kumaş.

kām-kār : isteğine ulaşmış, mutlu.

ḳan-der : kan akıtan.

ḳannād : şeker yapan, şekerci.

ḳaravul : gözcü, nöbetçi, karakol.

kār-dān : iş bilir, işten anlar.

kār-nāme : iş gösteren; usta çıkacak çırakların, ustalıklarını göstermek üzere yaptıkları örnek iş.

kār ü bār : iş, güç, kazanç.

kār-zār : ceng, kavga, savaş.

ḳāṣid : kasteden, tasarlayan; postacı, haberci, tatar, ulak, kurye.

kāş : keşke.

ḳaşr : bir şeyin kabuğunu soyma.

kāẕib : yalancı; yalan, uydurma.

kebg : keklik.

kebūd : gök rengi, mavi.

kef-i ebr : bulut köpüğü.

keff : el içi, el ayası, avuç; taban.

keḥīl : sürme çekilmiş, sürmeli.

kej-rev : eğri yürüyüşlü, doğru gitmeyen.

kej-ṭabʿ : tabiatı eğri.

kemā-hiye : olduğu gibi.

kemīn : çok az, pek küçük; pusu.

kerr : saldırma; bir şeyden vazgeçtikten sonra tekrar o işe yönelme.

kesel : gevşeklik, tembellik, uyuşukluk.

ḳılāʿ : kaleler, surlar.

ḳıyye : okka, dört yüz dirhem.

kile : perde; cibinlik; içinde gelin süslenen perde.

kilk : kamış kalem.

kīrās : kiraz.

Kird-gār : Allah.

ḳoldam : kullanışlı, kullanışı kolay; takmak, (metinde) kolçak.

kuhl : göze çekilen sürme, göz ilacı.

kūr : kör.

kūtāh (kūteh) : kısa, boysuz.

küngüre : kubbenin tepesi, en yükseği.

künh : bir şeyin aslı, hakikati, temeli; kök, dip; esas, öz.

küsil (kösil, kösül): uzan-, ayağını uzat-.

L

lā-ʿale't-taʿyīn : ayırt etmeksizin, rastgele, gelişigüzel.

lā-büdd : lazım, gerekli.

laḥm-ı ṭuyūr : kuşların eti.

lāmiʿ : parlayan, parıldayan, parlak.

leccāc : inatçı.

leclāc : satranç oyununun mucidi; sözü tutuk söyleyen.

leʾīm : alçak, aşağılık, cimri.

lemʿa : parıltı, parlayış.

leng : topal, aksak.

lerze : titreme, titreyiş.

leyletü'l-isrāʾ : Mîrac gecesi.

luʿb : oyun, eğlence.

luʿbet-nümā : oyuncu, hokkabaz, kuklacı.

luṭfü'l-ḫaṣāʾil : hasletlerin, huyların güzelliği.

M

mā-fāt : kaybolan, elden çıkan şey.

maġbūn : şakın, şaşırmış; alışverişte aldanmış olan.

maġz : beyin, dimağ; iç, öz.

māh-ı ṣıyām : oruç ayı, ramazan.

maḥaffe : mahfe; deve, katır gibi hayvanların sırtına konulan ve içine iki kişi oturabilen kapalı vasıta.

maḫfī : gizli, saklı.

maḥmil : mahfe, mahaffe; her yıl Haremeyn'e hacı kafilesi ile gönderilen armağanlar.

maḳādīr : miktarlar, kısımlar.

maḳhūr : kahrolmuş, bozguna uğratılmış, yenilmiş; Allah'ın gazabına uğramış.

mākiyān : tavuk.

maḳrūn : yakınlaştırılmış, yakın; ulaşmış, kavuşmuş.

maḳṭūʿ : kesilmiş; değeri, bahası biçilmiş, pazarlıksız; götürü.

mansūbe : tedbir, oyun, açmaz.

maʿreke : savaş meydanı.

marīż : hasta, hastalıklı.

masḫara : maskara, soytarı.

mā-taġyīr : başkalaştırmadaki, değişimdeki.

maṭbaḫ : mutfak.

maʿz : keçi, karaca.

maʿzūl : azledilmiş, işinden çıkarılmış.

mebānī : binalar, yapılar, temeller.

mecenn : cinni çok olan yer; delilik, divanelik; kalkan, siper.

medhūş : dehşete uğramış, şaşırmış, korkmuş, ürkmüş.

meftūl : kıvrılmış, bükülmüş, fitil haline getirilmiş.

meges : sinek.

mehār : devenin burnuna geçirilen burunluk; yular, dizgin.

mekāre : kira ile tutulan hayvan, yük hayvanı.

mekārim : keremler, cömertlikler, el açıklıkları, iyi ahlaklar.

mekr : hile, düzen; hile ile aldatma.

mekremet : kerem, izzet, şeref, onur; cömertlik, saygı.

meksūr : kırılmış.

me'lūf : alışılmış, alışmış, huy edilmiş.

memāt : ölüm.

me'men : emin, sağlam, güvenilir.

memlū : doldurulmuş, dolu.

me'mūniyye : şekerli ekmek.

me'nūs : alışılmış, alışık.

merdūd : reddolunmuş, kovulmuş.

merfūʿ : kaldırılmış, yükseltilmiş.

merg : ölüm.

mest-āne : sarhoşça, sarhoş gibi.

meṡvā : mesken, hane, ev.

meşamm : burun.

meṭā'ib : seçilmiş, güzel .

me'vā : yurt, mesken, yer, makam.

mevfūr : çoğaltılmış, çok, bol.

meẕāḳ : zevk alma; zevk, lezzet; damak.

mezīd : artma, artırma, çoğaltma; artmış, çoğaltılmış.

mıḳrāż : kesecek alet, makas.

mıṣṭaba : peyke, sed.

miʿcer : bir çeşit kadın başörtüsü.

midḥāt : medhetme, övme.

miḥen : eziyetler, sıkıntılar.

minḳār : yırtıcı kuş gagası, taşçı kalemi.

mīnū : cennet; şişe, sırça; zümrüt.

mīşe-zār : meşelik, küçük koruluk.

muʿāṣī : itaatsiz.

muḫanneṡ : korkak, alçak, kalleş.

muḥtāl : hileci, dalavereci.

muḳarreb : yaklaşmış, yakın.

muḳīm : oturan.

muḳtedā : uyulan, örnek tutulan.

munṣif : insaflı.

muṣaffā : süzülmüş, yabancı maddelerden arındırılmış.

muşt : avuç; yumruk, tokat.

muʿtekif : bir ibadethaneye çekilip ibadetle meşgul olan.

muvāfıḳ : uygun, yerinde.

mübāne : telâk-ı bâinle boşanmış kadınlar.

mü'enneṡ : dişi.

müfīż : feyizlendiren, feyiz veren.

müftī-i ḥüccet : delille fetva veren.

müheyyā : hazır, hazırlanmış.

mülebbes : giyilmiş; karışık.

mülevveṡ : kirli, pis; karışık.

mültemes : iltimaslı, kayrılan.

mümtedd : uzayan, uzanan, süren, sürekli.

münʿaḳid : düğümlenmiş, bağlı; iki taraf arasında resmî olarak kabul olunmuş.

münʿakis : tersine dönmüş, çevrilmiş; bir yere çarpıp geri dönmüş.

müṡmir : yemiş veren, yemişli; netice veren; faydalı, verimli.

müstaḥiḳḳ : hak etmiş, hak kazanmış, layık.

müstaʿidd : yetenekli; akıllı, anlayışlı.

Müsteʿān : Allah'ın sıfatlarındandır. Kendisinden yardım beklenen, yardım istenen.

müstedīm : devamını isteyen; devamlı.

müstevfā : tam, mükemmel, dolgun.

müstevlī : istila eden, ele geçiren; yayılan; salgın.

müşt : yumruk, muşta; avuç.

müteʿāl : yüksek, yüce

N

nā-bekār : işsiz, işe yaramaz; haylaz, hayırsız.

nāfıʿa : bayındırlık işleri.

nāhīd : Zühre (Venüs) gezegeni; yeni yetme kız.

nāhid : turunç memeli kız.

naḥs : uğursuzluk; uğursuz, bahtsız.

nāḫun : tırnak.

naḳīż : zıt, karşı.

naʿmā : ihsan, bahşiş, nimet.

nāmīdügin : namlı, şöhretli, ünlü.

nār-dān : nar taneleri; gözyaşı damlaları.

nārven : karaağaç.

nāṣıḥ : nasihat eden, öğüt veren.

naṣṣ-ı ḳāṭıʿ : mânâsı sarîh, açık olan Kur'ân âyetlerinden delil olarak gösterilen.

naṭʿ : satranç.

nāvek : ok.

nefeḥāt : üfürmeler, esintiler.

nefḥ : güzel kokunun yayılması; rüzgar esme.

nefrīn : ilenç; lanet okuma, sövüp sayma.

nermī : yumuşaklık, gevşeklik.

nesḫ : lağvetme, hükümsüz bırakma; Kur'ân-ı Kerîm'in sonda gelen bir âyetinin, önce gelmiş bir âyetteki hükmü değiştirmesi; bir şeyi kopya etme.

neşgeh : gölgelik.

nevʿā : çeşit, tür, sınıf, cins.

nevāl : tâlih, kısmet; bahşiş, bağış.

nevber : turfanda çıkan meyve ve çiçek; memeleri yeni gelişen kız.

nigū-sār (nigūn-sār) : baş aşağı.

nikāt : ince mânâlı, zarif ve şakalı sözler.

nīk-baḫt : talihli, bahtı iyi.

niḳrīs : ayak parmaklarında, topuk ve mafsallarda meydana gelen ağrılı hastalık.

nīrū : zor, kuvvet, güç.

nuḳl : meze çerez.

nuḳūd : nakitler, paralar.

nuʿmān : kan.

nüh-kıbāb : dokuz kubbe.

O

omaç (umaç) : 1. hedef, amaç, gâye. 2. İçine ekmek, peynir, soğan ve bazen yağ, pekmez konup yoğurularak yapılan bir yemek.

Ö

öñdül (öğdül): mükafat, yarış mükafatı.

öykün- : taklit et-, özen-.

P

pā-bürehne : yalın ayak.

pālūde : saf haline getirilmiş, süzülmüş; pâlûze, pelte.

pāpās : papaz.

pārsā : sofu, dine bağlı kimse; iffetli, namuslu, temiz, doğru.

pāsdār : gece bekçisi.

pā-zen : ayak atan, ayak vuran.

pehlū-keş : lezzet çeken.

pelās : eski kilim, keçe; aba, çul.

peleng : panter.

pīl-ten : fil gibi, fil vücutlu.

pīre-zen : kocakarı.

pīrūz :kutlu, hayırlı, uğurlu.

pister : yatak, döşek.

püşte : yığın, tepe.

R

rabʿ : avlulu ev.

raʿd : gök gürlemesi.

rāġ : dağ eteği; çayırlık, çimenlik, bağlık, bahçelik.

rāḥil : göçen, göç eden; ölen.

raḫt : at takımı, döşeme ve ev takımı, kapı ve pencere kanatlarının menteşe takımı.

ramaḳ : hayat kalıntısı; pek az şey.

rāmī : çok itaatli ve boyun eğici; atan, atıcı.

raṣad : gözetme, bekleme, pusu tutma.

raṣāṣ : kurşun, kalay.

rāy : rey, fikir, oy; Raca, Hint hükümdarı.

rāygān : bedâva, parasız; pek çok, bol.

re'fet : merhamet etme, acıma, esirgeme.

refīʿ : yüksek, yüce.

rehaḳü'l-bāṭıl : batıl günahlar.

rekīk : kekeme, tutuk; kusurlu.

remed : göz ağrısı, göz ağrıması.

remīm : çürümüş, çürük.

renc : ağrı, sızı; zahmet, eziyet.

reng ü ṣuver : suret ve şekiller.

resāʾil (resāyil) : mektuplar, küçük kitaplar, mecmualar, dergiler.

reste : kurtulmuş.

reşk : kıskanma, kıskanılmış.

reẕāʾil : utanılacak alçakça işler, ayıp hareketler.

ribāṭ : bağ, ip; sağlam yapı; konak, han, tekke.

ribḳa : kemend, kemend bağı, ilmekli ip.

rūbeh : tilki.

S

sābāş : savaş.

ṣāfī : katıksız, temiz.

ṣaf-nişīnān : saf tutanlar, camide tek sıra halinde duranlar.

ṣāf-ṭabʿ : temiz yaradılışlı.

sāʿid : kolun dirsekle bilek arasındaki kısmı.

sāʾil : su'al eden, soran; dilenci; akıcı, akan.

sāʾil-i āb : suyun akıcılığı.

saḳāmet : bozukluk, noksanlık, sakat-lık; yanlışlık.

saḳf : tavan, çatı, dam.

saḳīm : hasta, hastalıklı; yanlış; rivâyeti doğru olmayan.

ṣalābet : sağlamlık; manevî kuvvet, dayanma.

sālār : baş, kumandan, başbuğ, en büyük amir.

sāmiʿa : kulaktaki işitme kuvveti.

sāṭıʿ : yükselip meydana çıkan, yükseldikçe yükselen.

sāye-bān : sayvan, gölgelik; büyük çadır; koruyan.

sāye-figen : gölge düşürücü, gölge yıkıcı.

ṣayf : yaz.

ṣayḳal : cilâcı, cilâ âleti.

sebel : göze inen perde, bulanık görme hastalığı.

sebḳat : geçme, ilerleme.

s̱ebt : yazma, kaydetme, deftere geçirme.

sebū : testi, şarap kabı.

seg : köpek, it.

sehī : düz, doğru; fidan gibi.

selīm : sağlam, kusursuz, doğru.

s̱emen : baha, kıymet, değer, tutar.

semend : kula at; çevik ve güzel at.

s̱emer : meyve, yemiş; mahsul, verim; netice.

semer : palan; gece sohbetleri meclisi.

s̱emīn : pahalı, kıymetli.

semm : zehir, ağı.

senc : çalgı zili, oyun zili.

serheng : çavuş, yasakçı.

sevā : beraber olma, beraberlik.

s̱evr : öküz, boğa.

ṣı- : kır-.

ṣıyānet : koruma, korunma.

sīḫ : demir şiş, kebap şişi.

s̱iḳāt : inanılır kimseler.

silk : iplik; sıra, dizi; yol, meslek.

sīm-sinān : gümüş mızrak.

simāṭ : sofra, yemek masası; sofraya gelmiş yemekler; ziyafet .

sīr : tok, doymuş; sarımsak.

sirāc : ışık, kandil, mum.

ṣīt : ses, sedâ, ün, iyi şöhret; çatırtı, patırtı.

siyeh-çerde : esmer, karayağız olan.

siyeh-pūş : karalar giyinmiş, mâtemli.

söğlük : kebap şişi.

söğlün : kebaplık.

söğlünmek : kebap edilmek, pişirilmek.

söğülme : kebap.

sū-be-sū : taraf taraf, her yanda, her tarafta.

ṣubh-ı sādık : tan yerinin ağarması.

subuḥāt : aşk, sevgi; tapınma yeri.

sūd : fayda, kâr, kazanç; sevdalar.

ṣuffe : sofa.

ṣunʿ : yapış, yapma; te'sir, kudret.

sūr : düğün, ziyafet, şenlik.

ṣūr : boynuzdan yapılmış büyük boru; Kıyamette Hz. İsrafil'in üfleyeceği boru.

sūr-nā(y) : zurna.

ṣuʿūd : yukarı çıkma, yükselme.

ṣuver : suretler.

sūzen : iğne.

südde : kapı; eşik.

süfre : sofra.

süm : dört ayaklı hayvanların tırnağı.

sümm-i semend : çevik atların tırnağı.

sünen : sünnetler.

süst : gevşek.

Ş

şāb : şap.

şāġil : meşgul eden, işgal eden, tutan.

şaḥm : iç yağı; don yağı.

şaḥne : inzibat memuru, emniyet memuru; harmanlara nezaret eden kimse.

şāne : tarak.

şāt : koyun.

şebeh (şebe) : benzerlik, benzer; bir çeşit parlak siyah taş (kehribar), dikenli bir çeşit ağaç.

şeb-hūn : gece baskını.

şecen : dal, budak, kol.

şefaḳat : şefkat.

şeġaf : delicesine sevme.

şeġāl : çakal.

şehr-āşūb : şehri fesada veren.

şemen : putperest.

şemme : bir kere koklama.

şerr : kötülük, fenalık; kavga.

şīb ü firāz : iniş ve çıkış.

şīfte-ḥāl : düşkünlük, tutkunluk hali.

şuʿāb : şubeler, kısımlar, dallar.

şürb : içme, içilme .

şühūr : aylar.

şükūh : ululuk.

şürekā : şerikler, ortaklar.

şütür : deve.

T

taʿalluḳ : asılı olma, asılma; ilgisi olma; sevme; ait olma.

taʿayyün : meydana çıkma, belirme; âyân sırasına girme, itibar kazanma.

ṭabl : davul.

tafṣīl : etraflı olarak bildirme, uzun uzadıya açıklama.

taġyīr : başkalaştırma; değiştirme; bozma.

taḫmīr : yuğurma, yuğurulma; mayalandırılma.

ṭahūr : çok temiz, temizleyici.

ṭamaʿ : doymazlık, açgözlülük.

ṭāmāt : uygunsuz, saçma sapan söz.

ṭapu : huzur, makam; zat, zât-ı âli, hazret; hizmet, vazife, ibadet, hürmet.

ṭarāvet : tazelik, taze olma.

ṭārem-i aʿlā : yüksek dam, gökyüzü.

ṭārem-i çār : dört kubbe.

tārīk : karanlık.

taʿrīż : dokundurma, dokunaklı söz söyleme, taşlama.

ṭāʿūn : vebâ.

ṭāyirü'l-hevā (ṭāʾirü'l-hevā) : uçan kuş.

taʿẓīm : ululama, büyük sayma; saygı gösterme.

teb : harâret; sıtma.

teberrā : uzaklaşma, çekilme; sevmeyip yüz çevirme.

tedābīr : tedbirler, yollar, çareler.

tefāvüt : iki şeyin birbirinden farklı olması; iki şey arasındaki fark.

tefāżul : fazîlet ve meziyet yarışına girme; fark, fazlalık.

teferrüc-gāh : eğlence, gezinti yeri.

tehevvür : öfkelenme, köpürme.

tekāsül : üşenme, tembellik, ilgisizlik.

tekfīr : birine kâfir deme; yok etme, ortadan kaldırma.

ten-şūy : ölü yıkayıcı; teneşir.

terḳīm : rakam atma; yarma; yazma.

tersā : Hıristiyan.

terṣīʿ : mücevherler kakarak süsleme.

terzīḳ : besleme, rızık verme.

tetimmāt : eksiğin tamamlanması için katılan şeyler.

tevellā : birine yanaşma, birini dost tutma; ehl-i beyt'i sevme.

tevsen : başı sert at (mecazī anlamda dikbaşlı adam).

teẕerv : sülün.

ṭırāḳa : gürültü.

ṭīb : güzel koku, güzel kokulu nesne, güzel kokusu için sürülen şey.

tīġ-zen-i berīn : en iyi kılıç kullanan.

tilāmīẕ : öğrenciler.

tīr-i vebāl : azap okları.

tīre : bulanık, kara, karanlık.

tīre-rūz : kara gün.

tīz-bīn : gözü keskin, çok iyi gören .

ṭuʿme : yiyinti; tad, çeşni; lokma.

ṭurfe : görülmemiş, yeni, tuhaf, şaşılacak şey; Yahudilerce yenmesi yasak olan; gözde kandan olan kırmızılık.

ṭurı ṭurı : dura dura.

tūşe : ölmeyecek kadar yenecek şey, azık.

ṭuyūr : kuşlar.

U

ʿuḳāb : karakuş, kartal, tavşancıl kuşu; Hz. Peygamber'in alemlerinden (bayrak, sancak) biri.

ūlā : birinci, ilk.

ulūf : binler.

ūlü'n-nühā : akıllı kimseler.

ʿuṣāt : âsîler, zorbalar; günahkârlar.

ʿusr : güçlük, zorluk; sıkıntı, darlık, kıtlık.

ʿuyūn : gözler; pınarlar, kaynaklar.

ʿuẓmā : daha (en, pek, çok) büyük.

Ü

ümm : anne.

üstüḫᵛān : kemik.

V

vā-beste: .....e bağlı.

vālā : yüksek, yüce.

vāye : nasip, kısmet.

velīme :düğün ziyafeti; evlenme, düğün.

veraʿ : arka, geri, öte.

verd : gül.

vesīʿa : geniş, bol.

vesīm : güzel yüzlü; rastıklı; damgalı.

Y

yābis : kuru.

yel- : koş-, acele yürü-, es-.

yelmek yopur- : telaşla koş-, durmadan seğirt-.

yelten- : heves et-, meylet-, özen-.

yemm : deniz.

yetervir- : son ver-, sonuçlandır-.

yüğrük : yürük, hızlı giden, çok koşan, işlek.

yümn : uğur, bereket.

yüsrā : sol taraf.

Z

zād : azık, yiyinti.

żall (ḍall) : sapıtmış, doğru yoldan ayrılmış; hataya düşmüş, günaha girmiş.

zecr : önleme, yasak etme; zorlama, zorla yaptırma; kovma; eziyet, sıkma.

zehre : öd, safra; yiğitlik, cesaret.

zemen : zaman, vakit.

ẕemm : yerme, kınama, ayıplama.

zenān : kadınlar; vurucular, dövücüler.

zenc : kara, siyah, zenci.

zeng : zenci; pas; zil, çalpara.

zer-beft : sırmalı kumaş.

zereh : zırh.

zevāyā : zâviyeler; köşeler, bucaklar, dirsekler; küçük tekkeler.

żımn : iç taraf; açıkça söylenmeyip dolaylı anlatılmak istenilen söz, gizli maksat; maksat, istek.

zīb : süs, bezek.

zih-gīr : ok atanların parmaklarına geçirdikleri halka, yüzük.

zihī :ne güzel, ne hoş; âferin, bravo!

zīr : alt, aşağı.

zīr-i zīn : eyer vurma.

zīrek : anlayışlı, uyanık.

zişt : çirkin.

ẕuḫr : ihtiyaç zamanı için alına ve saklanan şey.

ẓuhr : öğle, öğle vakti.

ẕū'l-men : kişi, şahıs; şahsiyet sahibi.

zuʿm : bâtıl zan, sanı; şüphe.

zücāc : sırça, cam, şişe.

ÖZGEÇMİŞ

Mustafa ÖZKAT, 1959 yılında Tokat'ın Zile ilçesinde doğdu. İlköğrenimini Zile'de yaptı. 1976 yılında Perşembe Öğretmen Lisesi'nden, 1980 yılında da Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu.

Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı orta dereceli okullarda Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak başladığı meslekî yaşantısını, 1982 yılında atandığı Türk Silahlı Kuvvetleri'ne bağlı orta dereceli askerî okullarda sürdürdü. Sırasıyla Kuleli Askerî Lisesi'nde (1982-1987), Balıkesir Teknik Astsubay Hazırlama Okulu'nda (1987-1996) ve Çankırı Astsubay Hazırlama Okulu'nda (1996-1997) görev yaptı. 1997 yılında tekrar atandığı Kuleli Askerî Lisesi'nde halen Sosyal Dersler Bölüm Başkanı olarak görevine devam etmektedir.

2002 yılında başladığı Yüksek Lisans öğrenimini, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde, "Kara Fazlî'nin Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı (İnceleme – Tenkitli Metin)" konulu çalışması ile tamamlamıştır (2005).

CURRICULUM VITAE

Mustafa Özkat was born in 1959 in Zile, Tokat. Having finished his primary education in Zile, he graduated from Perşembe Öğretmen Lisesi (Teacher High School) in 1976, and from the Department of Turkish Language and Literature of Faculty of Letters of Selçuk University, Konya in 1980.

He taught Turkish language and literature in various secondary schools with the Ministry of National Education, and in 1982, he started teaching in military (high) schools with Turkish Armed Forces. Respectively, then, he taught in Kuleli Askeri Lisesi (Military High School) in İstanbul between the years 1982 and 1987, and in Teknik Astsubay Hazırlama Okulu (Technical NCO Prep School) in Balıkesir between 1987 and 1996, and in Astsubay Hazırlama Okulu (NCO Prep School) in Çankırı from 1996 to 1997. He was further appointed to Kuleli Askeri Lisesi again in 1997 and presently he is the Head of Social Sciences / Classes Department there.

He started his MA studies in 2002 at the Institute of Studies and Research in Turkish Language(s) and Literature(s), hence "Turkology" in Marmara University. In 2005, he finally mastered in "Life, Literary Works and Personality, and Compilation of Poems ("Dîvân") (Critical Textual Analysis) of Kara Fazlî ("Fazli the Black").